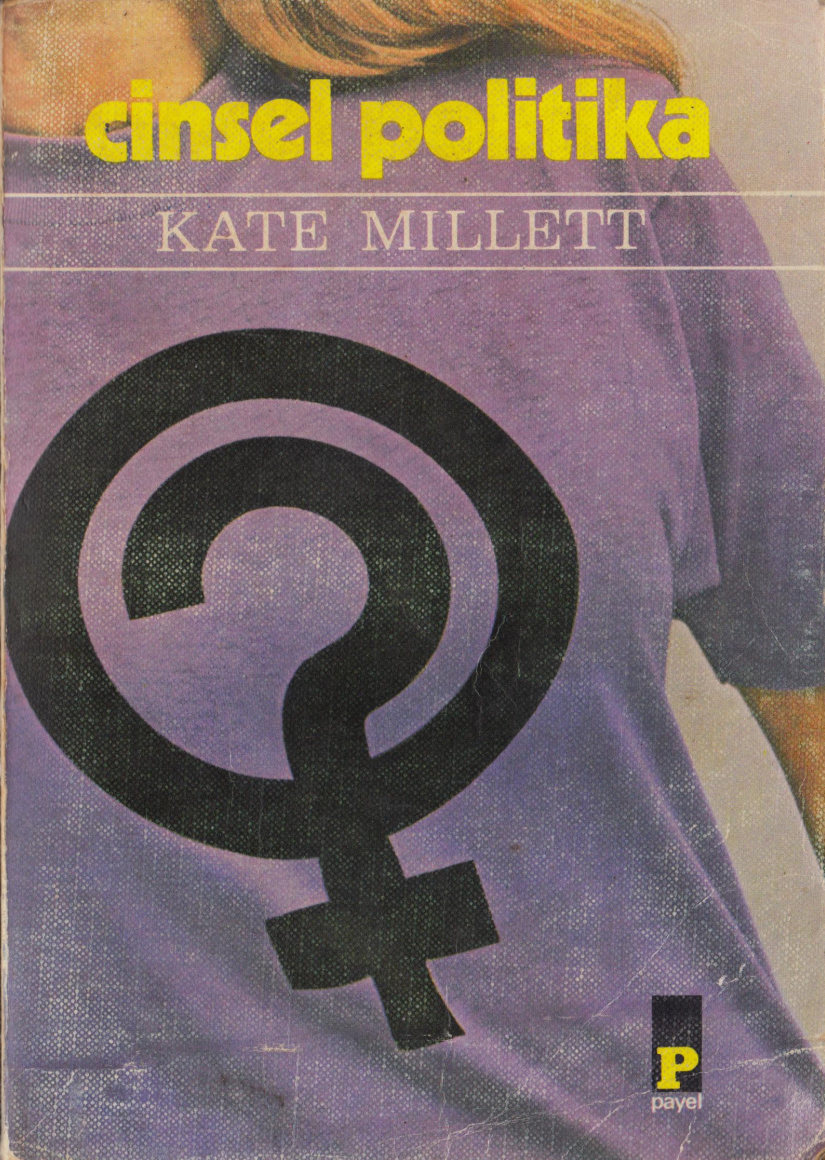
cinsel politika

KATE MILLETT

payel

KATE MILLETT

□

CİNSEL POLİTİKA

□

2. basım

PAYEL YAYINLARI : 30
Çağdaş Kadının Kitapları : 6

Dizgi - baskı : Final Ofset A.Ş.
Kapak baskısı : Çetin Ofset
Kapak filmleri : Ebru Grafik
cilt : Esra Mücellithanesi

Kate Millett'in «*Kadınların özgürlüğü benim yaşamımdır*» sözü, yazarın bugününü olduğu kadar geçmişini de içeren bir kavramdır.

1934 yılında doğan Kate Millett, İrlanda asıllı bir ailenin üç kızından biridir. Annesini, üç kız doğurmuş olduğu için «peşpeşe üç yanlış» yapmakla suçlayan babasının, dayak atmaya varan aşırı baskısı altında 14 yaşına gelmiştir. O tarihlerde babasının kendilerini terketmesi üzerine, annesinin iş bulma konusunda karşılaştığı engeller, Kate Millett'e, toplumun kadına karşıt tutumu konusunda ilk örnek olmuştur.

17 yaşında Minnesota Üniversitesi'ne giren ve üniversiteyi normal süresinden önce bitiren Kate Millett, öğrenimini sürdürmek için Oxford Üniversitesi'ne gitmiş ve İngiliz Edebiyatı okumuştur. Millett, New York'a döndüğü zaman iş bulamamış, iş için başvurduğu yerlerde, kendisinden diplomaları değil «dakikada kaç sözcük daktilo edebildiği» sorulmuştur. İki yıl süreyle heykeltraşlık yapan yazar, 1961'de Japonya'ya gitmiş, heykelleri orada başarı kazanmıştır. Bu arada Japon heykeltraşı Fumio Yoshimura ile tanışan Millett, onunla birlikte New York'a dönmüş ve Columbia Üniversitesi'nde doktorasını vermek üzere çalışmaya başlamıştır. «Birbirimize bağlı olduğumuz ve birbirimizi sevdiğimiz sürece evli sayılırız. Bu, devleti ilgilendiren bir durum değildir» diyen Millett, 1965'te resmî makamların Yoshimura'ya ikamet izni vermemeye ve sınır dışı etmeye kalkışması sonunda, nikah dairesinin yolunu tutmak zorunda kalmıştır.

Millett 1964 - 1965 kışında «Kadınlar Özgürlüklerine Kavuştu mu?» konulu bir dizi konferansı izledikten sonra, bu konuyla daha yakından ilgilenmeye başlamış ve Kadınların Kurtuluşu Komitesi'nin eğitim bölümü başkanı olmuştur. Bu alandaki çalışmaları sırasında düzenlediği gösteri yürüyüşleri, konuşmalar, seminerler sonunda üniversiteden uzaklaştırılmış ve daha sonra kitap haline getireceği *Cinsel Politika* konulu tezini hazırlamaya başlamıştır.

Kate Millett, «Kadınların Özgürlüğü» hareketini «*felsefesi kimsenin simgesel değerde olmadığı bir hareket*» olarak tanımladığı halde, kendisi bu hareket içindeki çalışmalarıyla ister istemez bir simge durumuna gelmiştir.

Yapıtın özgün adı : Sexual Politics

●

Yayın hakkı (Copyright) : Kate Millett, 1969

●

Türkçe yayın hakları:
Payel Yayınevi, 1973

●

Birinci basım : Şubat 1973

●

İkinci basım : Aralık 1987

Bu kitabın
Türkçe yayın hakları
Kesim Ajansı aracılığıyla
Kate Millett'den
satın alınmıştır.

KATE MILLETT

CİNSEL POLİTİKA

İngilizce aslından çeviren
SEÇKİN SELVİ

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

FUMIO
YOSHIMURA'YA

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

I

CİNSEL POLİTİKA

Bir

Cinsel Politika Örnekleri 11

İki

Cinsel Politika Kuramı 44

II

TARİHSEL GELİŞİM

Üç

Cinsel Devrim-Birinci Aşama: 1830-1930 105
POLİTİK 105
POLEMİKSEL 147
YAZINSAL 207

Dört

Karşı Devrim: 1930-1960 256
REAKSİYONER TUTUM 256

Nazi Almanya'sı ve Sovyetler Birliği'nden Örnekler 256
İDEOLOJİDEKİ REAKSİYON 286
Freud ve Ruhçözümcü Düşüncenin Etkisi 286
Freud'dan Sonraki Bazı Düşünürler 326
İşlevciliğin etkisi 347

III

EDEBİYATTAKİ YANSIMADAN ÖRNEKLER

Beş

D. H. Lawrence 366

Altı

Henry Miller 438

Yedi

Norman Mailer 459

Sekiz

Jean Genet 485

Sonsöz 516
Dizin 518

ÖNSÖZ

Okuru, önünde uzanan, çoğu yerinin haritası çıkarılmamış, hatta çoğu kez varsayımlarla betimlenmiş bir alana sokmadan önce, ona söz konusu bölge hakkında bazı genel kavramlar sunmak, gerekli olacaktır sanırım. Bu incelemenin birinci bölümü, cinselliğin çoğu kez gözardı edilen bir olgusuna, siyasal bir yönü olduğu savına ayrılmıştır. Bu savı kanıtlamak için her şeyden önce cinsel etkinliğin kendisini betimleyen bazı çağdaş yazın ürünlerinde güç ve egemenlik kavramlarının oynadığı role dikkat çekmek istedim. Rastgele alınmış bu örneklerden sonra cinsler arasındaki toplumsal ilişkiyi kuramsal açıdan çözümleyen bir bölüm geliyor. Bu ikinci bölüm, bence kitabın en önemli ve her şeyden çok, yazılması pek güç bir bölümünü oluşturmakta ve ataerkilliği bir siyasal kurum olarak dizgeli bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Burada ve kitabın tümünde toplumsal düzenimizin herkesçe bilinen belirsizliklerine ve çelişkilerine değinmeyi, kitaptaki tartışmanın bütünlüğünü bozmamak amacıyla gereksiz gördüm.

Kitabın üçüncü ve dördüncü bölümlerini kapsayan ikinci kesimi, daha çok tarihsel gelişime ayrılmış ve karşı cinsler arasındaki geleneksel ilişkinin ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyıl başlarında geçirdiği büyük değişimi ele almıştır. Bu değişimi izleyen tepkiler, bu tepkilerin belirli değişikliklere uğramış bir ataerkil düzenin sürekliliğini sağlaması ve cinsel alandaki devrimci toplumsal değişimi otuz yıl kadar geriye atması da bu bölümlerde incelenmiştir. Kitabın daha sonraki bölümleri, bu tepki döneminin en önemli kişileri olarak tanımladığım üç kişinin yapıtlarını odak noktası edinmekte ve bu yazarların cinsel politikada köktenci değişimler gerçekleştirme amacına karşı tutumlarını ve bu yöndeki girişimlere karşı tepki biçiminde kendini gösteren katkılarını incelemektedir. Jean Genet'nin yapıtlarına ayrılan son bölüm, önce cinsel hiyerarşiyi Genet'nin romanlarında betimlediği o dar eşcinsel egemenliği düzeni açısından ele alması, ikinci olarak da Genet'nin oyunlarında ileri sürülen cinsel baskı ve bu baskının ortadan kaldırılması gereğini işlemesi yönünden, bir zıtlığı sergilemektedir.

Yazınsal eleştirinin aşırı övgülerden oluşan halim selim yazılarla sınırlanmaması gerektiğini, yazın'ın betimlediği, yorumladığı ya da hatta çarpıttığı yaşamı tam anlamıyla kavrama ye-

tisine de sahip olduğu görüşünü savunmuşumdur hep. Eşit ölçülerde yazınsal ve kültürel eleştirilerden oluşan bu inceleme, kural dışı bir çalışma, melez bir ürün ya da hepten yeni bir aşılamadır belki de. Ben çalışmama temel olarak, edebiyatın içinde yeşerdiği ve üretildiği geniş kapsamlı bir kültürel ortamı da hesaba katan bir eleştirinin gerekli olduğu görüşünü aldım. Yazınsal tarihten kaynaklanan eleştiri, söz konusu kültürel ortamı içeremeyecek denli sınırlıdır; estetik kaygılardan hareket eden «Yeni Eleştiri» ise, kültürel ortamı değerlendirmeye hiçbir zaman yanaşmamıştır.

İster ciddiye alınmayı amaçlasınlar, ister hiç ciddiye alınmak istemesinler, bu kitapta yer verdiğim yazarlar gibi tüm yazarların fikirlerini ciddiye almayı akla uygun bulmuşumdur. Bu fikirlerin bazılarıyla köklü tartışmalara girdiğim durumlarda da, «okunması hoş yazılar», ya da daha dürüstlükten uzak bir tutumla, sanatçının «ustalıktan yoksun» ya da «teknikte acemi» olduğu gibi tecimsel numaralara sığınmak ve aynı görüşte olmadığımı böylece maskelemek yerine, aynı biçimde ciddiyetle tartışmayı yeğ tuttum. Örneğin Lawrence'la herhangi bir konuda aynı görüşte olmayan eleştirmenler, sanatçının yazılarının acemilik ürünü olduğunu söyleyerek son derece öznel bir yargıya varırlar. Benim kanımca, Lawrence'ın pek büyük ve özgün bir sanatçı olmadığını ve çoğu yönden seçkin bir ahlâkın ve zihinsel bütünlüğün simgesi sayılamayacağını söylemeye hiç gerek duymadan, onun bir durumu çözümlemesinin neden yetersiz ya da çarpıtılmış olduğunu, etkisinin neden kötü ve tehlikeli olduğunu gösterebilecek köktenci bir araştırma yapmak daha doğrudur.

Büyük bir tutkuyla üstlendiğim ve ilerledikçe sık sık derin etkisi altında kaldığım bu inceleme, birçok kişinin yolgösterici görüşleri, desteği ve çok gerekli eleştirileri olmaksızın tamamlanamazdı: Bütün bunları sağlayan George Stade, Theodore Solataroff, Betty Prashker, Annette Baxter, Mary Mothersill, Lila Karp, Suzanne Shad-Somers, Catherine Stimpson, Richard Gustafson, Laurie Stone, Frances Kamm ve Sylvia Alexander'a teşekkür etmek isterim. Elyazmasını büyük bir dikkatle okuyan ve güzel sözlerin mantıktan sonra geldiği konusunda ısrar etmek için gerekli zaman ve sabrı esirgemeyen Steven Marcus'a özellikle şükranlarımı sunarım.

Katte Millett
New York, 1970

I

CİNSEL POLİTİKA

BİR

CİNSEL POLİTİKA ÖRNEKLERİ

— I —

Bana banyoyu hazırlamasını söylerdim. Karşı koyacak gibi olur, yine de kuzu kuzu hazırlardı. Bir gün, küvetin içinde oturmuş sabunlanırken, havluları unutmuş olduğumu gördüm. «Ida» diye seslendim, «bana havlu getir!» Banyoya girdi, havluları uzattı. Sırtında ipekli bir sabahlık, ayaklarında ipek çoraplar vardı. Havluları asmak için küvetin üzerine eğilince sabahlığının önü açıldı. Dizlerimin üzerinde doğrulup, başımı tüylerinin içine gömdüm. Öylesine çarçabuk oldu ki, karşı koyacak, hatta karşı koyuyormuş gibi yapacak zaman bulamadı. Bir an sonra, onu olduğu gibi, çoraplarıyla, sabahlığıyla küvetin içine çektim. Sabahlığını çıkarttım, yere fırlattım. Çorapları çıkarmadım, daha şehvetli bir görüntü veriyordu böylesi. Sırtüstü uzandım, onu üzerime çektim. Kızışmış bir dişi köpek gibiydi; her yanımı ısırıyor, soluk soluğa kancaya takılmış kurtçuk gibi kıvranıp duruyordu. Kurulanırken, eğildi, ağzıyla hafiften kolumu ısırdı. Küvetin kenarına oturdum, önüme diz çöktü. Bir süre sonra ayağa kaldırdım, yana çektim sonra arkadan sarıldım. Ensesini, kulak memelerini, omuzundaki o duyarlı noktayı ısırdım. Sonra da, o güzelim, bembeyaz sırtına dişlerimi geçirdim. Bütün bunlar olup biterken tek sözcük bile konuşmadık.[1]

1 Henry Miller, **Sexus**, (New York; Grove Press, 1965), s. 180.

Yukarıdaki renkli anlatım, Henry Miller'in 1940'larda Pariste yayımlanan, ama Amerikan kıyılarına 1965 yılına dek uğratılmayan ünlü romanı Sexus'tan alınmıştır. Bu bölümde Miller, romandaki adıyla Val, arkadaşı Bil Woodruff'ın karısı Ida'yı nasıl baştan çıkardığını anlatır. Cinsel anlatım açısından, bu bölümde, yazarın «düzme» diye adlandıracağı biyolojik olgunun ötesinde bazı gelişmeler vardır. Aslında, anlatılan olaya kişilik ve değer kazandıran da, bu öteki içeriktir.

Öncelikle, anlatılan olayın geliştiği ortamın ve koşulların göz önüne alınması gerekir. Val, Bill Woodruff'la, Ida'nın oyun oynadığı üçüncü sınıf komedi tiyatrolarından birinin önünde karşılaşmıştır. Miller'in üslubuna uygun olarak, bu karşılaşma roman kahramanının on yıl önce İda ile olan cinsel ilişkisini anımsatır ve bu çağrışımı on bir sayfalık canlı bir anlatım izler. Önce, İda anlatılır:

> Tam adına uygun bir kadındı; güzel, boş, yapmacıklı, inançsız, şımarık, rahata alışık, sevilmekten okşanmaktan başka bir şey düşünmeyen bir kadın. Yapma bebek kadar güzeldi. Kuzguni siyah saçları bukle bukleydi. Cavalılara benzer bir ruh yapısı vardı. Tabiî bu kadında ruh denen şeyden eser varsa! Sadece bedeniyle duyularıyla, arzularıyla yaşardı ve oyununu, bedeninin isteklerine bağlı gelişen oyununu, zavallı Woodruff'ın anıtsal bir kişilik gücü olarak tanımladığı zorba bir irade ile sürdürürdü... Ida, önüne gelen her şeyi bir dişi yılan gibi yutardı. Acımak ve doymak nedir bilmezdi.[2]

Woodruff karısına fazla düşkün bir budala olarak tanımlanıyor: «Karısı için ne kadar çok şey yaparsa, kadın onu o kadar az umursuyordu. Bu kadın tepeden tırnağa bir canavardı.»[3] Romancı, Ida'nın gücüne tamamen kayıtsız kaldığını ileri sürüyorsa da, gittikçe artan bir meraka kapıldığı da ortada:

2 **A.g.y.**, s. 178.
3 Aynı yerde.

İnsan olarak ona zerrece değer vermiyordum; ama arada bir, yatarken nasıl olduğunu da merak etmiyor değildim hani. Bu merak beni sarmayan, zaman zaman yalayıp geçen bir düşünce halindeydi. Yine de nasıl oldu bilmiyorum, bu duygum ona ulaştı, etine, kemiğine işledi.[4]

Val, bir aile dostu olarak Woodrufflarda kalır, ertesi sabah Bill işe gittiğinde yatakta kahvaltısını eder. Val'in Ida'yı kendisine hizmet ettirmekteki taktiği, sonraki olayları belirlemesi yönünden önemlidir:

Ben yataktayken bana hizmet etmek düşüncesinden bile nefret ediyordu. Kocasına bu şekilde hizmet etmiyordu, bu yüzden bana hizmet etmesi gerektiğini bir türlü kabul edemiyordu. Yatakta kahvaltı etmek, Woodrufflardan başka hiçbir yerde alışık olmadığım bir şeydi. Bunu salt, onu sinirlendirmek ve küçültmek için yapıyordum.[5]

Miller'in romanlarındaki mitlere uygun olarak, her seferinde yazarın bir kopyası olan roman kahramanı, cinsel yönden karşı konulmaz, dayanılmaz ve akıl almaz ölçüde güçlü birisidir. Bu nedenle, Ida'nın onun eline düşmesi okur için büyük bir sürpriz değildir. Şimdi yeniden yukardaki bölüme dönelim. Bütün olay, kahraman tarafından saldırılarla, âdet yerini bulsun diye kadın kahraman olarak adlandıracağımız kişi tarafından da boyun eğmelerle geliştirilen bir stratejik olgular dizisidir. Örneğin, kahramanın ilk manevrası, havlu istemekte biçimlenen hizmet isteğidir. Bu istek, Ida'yı bir hizmetçi durumuna indirger. Idanın çarçabuk sıyrılıveren bir sabahlık ve ipek çoraplar giymiş olması ise, sadece romanın örgüsüne uygun düşmekle kalmaz, nerdeyse romantik bir görünüş kazanır. Kadın okurlarımız, jartiyer, korse gibi yardımcı giysiler olmadan çorap giyilemeyeceğini hemen fark edeceklerdir. Ne var ki, erkeklerin fantezisi,

4 A.g.y., s. 179.
5 Aynı yerde.

çıplaklığa en uygun örtünmenin çorap ya da çamaşır gibi incecik bir şey olmasını öngörür.

Val ilk atağı yapar: «Dizlerimin üzerinde doğrulup, başımı tüylerinin içine gömdüm.» «Tüyler» sözcüğünün seçilmiş olması önemlidir; çünkü okura, hareketin küçültücülüğünü ve isteğin ortaya konuşunu görünür değeriyle almaması gerektiğini belirler. «Tüyler» sözcüğünün kullanılış havası, bölümün tamamında olduğu gibi, bir olayın bir erkeğin ağzından bir başka erkeğe ve sadece erkekler arasında kullanılan sözcüklerle aktarılışını yansıtır. Aşağıdaki anlatım, olayın gerçek niteliğini daha da belirgin biçimde ortaya koyar: «Öylesine çarçabuk oldu ki, karşı koyacak, hatta karşı koyuyormuş gibi yapacak zaman bulamadı.» Bütün bölüm, bir cinsel ilişkinin değil, daha çok güçlünün hizmetinde gelişen bir cinsel olgunun anlatımı olduğu için, «karşı koymak» deyimi büyük anlam taşır. Val daha önceden okura şunları belirtmiştir: «Beni büyüsüne kaptırmak, zora koşmak, Woodruff'a ve öteki sevgililerine yaptıklarını bana da yapmak istiyordu.» Hiç kuşkusuz bütün sorun, kimin kimi zora koşacağı, kimin efendi olacağı noktasında düğümleniyor.

Ida'yı bir anda egemenliğine alan Val, ona teslim olmamak için hemen harekete geçer. Bu tutumu, olaydaki ikinci belirgin durumu ortaya koyar. Val, kadını avucunun içine alır ve sırtındakilerle küvete sokmak gibi gülünç bir duruma düşürür. Burada kullanılan dil de, gücün belirtisidir: «Onu banyoya çektim.» Ayrıca okura kahramanın hızı ve çevikliği konusunda da bir ip atılır; Ida göz açıp kapayana dek küvetin içine girmiştir bile. Üstünlüğü ele geçiren Val, avını soymaya koyulur, sabahlığını çıkartır ve yere fırlatır.

Çıplaklık ve çorap giyme sorunu, salt estetik endişelerle romana yerleştirilmiştir, bu kılık Ida'ya «daha şehvetli bir görüntü» vermektedir. Bu şehvetli imgenin saflık ve ender rastlanılır özelliğini alışılagel-

miş bir ipek çoraplı «genç kız» görünümüyle birleştirmek de ustaca bir strateji örneğidir. «Şehvetli» sözcüğü, şehvet düşkünlerinin ağzını sulandırmak; bunun da ötesinde, cinselliğin tamamen pis ve gülünç bir şey olduğuna inanmak durumunda olan cinsel etkinliğini yitirenlere bir kıpırtı vermek için bilinçli seçilmiş bir sözdür.

Val devam eder; tavrı son derece kendine güvenli ve rahatına düşkündür: «Sırtüstü uzandım, onu üzerime çektim.» Bunu, tamamen nesnel bir anlatım izler. Kahramanımız, artık kendine hayran olmayı bırakmış, yaptığı etki karşısında hayrete düşmeye başlamıştır. Çünkü bundan sonra gelenler, Pavlof koşullanması ve mekanikliği içindeki Ida'nın patlamalarıdır. Ünlü koşullanmış köpek gibi, Ida da, «Kızışmış bir dişi köpek gibi» kahramanımızın usta yönetimine uyarak hareket eder ve «her yanını ısırır, soluk soluğa kancaya takılmış kurtçuk gibi kıvranıp durur». Romanın hiçbir yerinde, kahramanın davranışları böylesine bir hayvancıl aşağılamayla okura aktarılmaz. Kanca olan kahraman, kurtçuk ise kadındır. Burada yansıtılan, çelikleşmiş bir kendine güven karşısındaki sevda köleliği ve kurtçuk güçsüzlüğüdür. İda'ya sözcüğün ikili anlamıyla, sahip olunmuştur.

Cinsel anlatım biçiminin alışılagelmiş sıralamasında, cinsel ilişkinin bir türünü, daha az uygulanan ve bu yüzden de daha ilginç olan bir başka tür izler. Miller, okura, ağız oynaşmasıyla bir geçiş verdikten sonra, arkadan sarılmaya kısaca değinir geçer. Ne var ki, burada ısrarla üzerinde durulan, Ida'nın artık ilk atılımı yapmayı göze alacak kadar «kancaya takılmış» olduğudur. «... eğildi, ağzıyla hafiften kolumu ısırdı.» Bu durumda, kahramanın penisi, olayın merkezi niteliğini taşır ve «kanca» olma özelliğini sürdürür. Ida ise, bu oltaya takılan bir budala balıktır. (Belki de bu su imgesini akla getiren, olayın banyoda geçmesi olmuştur.)

Giderek pozisyonlar tamamen terse dönüşür. «Küvetin kenarına oturdum, önüme diz çöktü.» Burada gücün ağırlığı kesinlikle ortaya konulmuştur. Geriye, kahramanın son bir hareketle zaferini tamamlaması kalır: «Ayağa kaldırdım, yana çektim, sonra arkadan sarıldım.»

Okura burada yansıtılan neredeyse doğaüstü denilebilecek bir gücün varlığı — tabii eğer okur erkekse. Çünkü bu bölüm, sadece cinsel duyarlanmayı sağlamak üzere ortam, koşullar ve ayrıntıların canlı, düşsel bir anlatımla aktarılması değil, aynı zamanda, erkeğin, güçsüz, boyun eğen ve oldukça akılsız bir dişi üzerindeki egemenliğinin kanıtlanmasıdır. Bu, temel cinsel ilişki düzeyinde ortaya konulan bir cinsel politikadır. Kahramanın ve onun yanı sıra okurların birkaç kez doyuma erişmeleri en dokunaklı deyimini aşağıdaki sözde bulan erkek egosunun büyük zaferiyle gerçekleşir: «Bedeni, ıslak ıslaktı: bana da tam anlamıyla uyuyordu.»

Kahraman, daha sonra okurunun iştahını kabartmak için kadını nasıl yiyip bitirdiğini anlatmaya geçiyor: «... ensesini, kulak memelerini, omuzundaki o duyarlı noktayı ısırdım. Sonra da o güzelim, bembeyaz sırtına dişlerimi geçirdim.» Son ısırık, sahip olma ve kullanmayı belirleyen bir damga gibidir. Bunun yanı sıra, belirli bir tutumu da saptar. Val, daha önceki bölümlerde, Bill Woodruff'ın karısının bedeninin bu parçasını öpmeyi bir alçaklık sayacak kadar ahmak olduğunu belirtmiştir. Böylece Val, kurala uygun bir davranış olarak gördüğü bu hareketiyle, iki cins arasındaki ilişkiyi bir uyum noktasına getirir.

Hiç kuşkusuz, bu bölümü en iyi belirleyen, son cümle: «Bütün bunlar olup biterken tek sözcük bile konuşmadık.» Kasketini başından çıkarmayan halk kahramanı gibi, Val de tüm darbeler de dahil bütün savaşı, bir tek insanca alışverişe girme gereğini duymadan sürdürür. Olayın geri kalan bölümü, kahramanın

güçlü durumunu fiziksel ve duygusal oluşumlarla belirleyerek birkaç sayfa daha sürer. Kadının, «Beni gerçekten sevmiyorsun, değil mi?» sorusuna, romanın kahramanı, bilinçli bir küstahlıkla, «Sonuna kadar dayanarak 'Ben **bunu** seviyorum.' dedim.» diye yanıt verir.[6] Ida'nın cinsel organlarının küçültücü bir nitelikle anılmasına karşın, kahramanın penisi tapılacak bir şey olarak ortaya konur. «Oranı seviyorum, Ida... En güzel yerin oran.»[7]

Bundan sonraki bütün anlatımlar, kadının çaresiz, zavallı güçsüzlüğünü ve bunun yanı sıra Val'in üstün zekâsını ve kendine hâkimiyetini yansıtır. Her an, kadın biraz daha alçalmakta, Val biraz daha yücelmektedir. Burada cinsel ilişkinin başdöndürücü örnekleri verilir:

> «Hiç çamaşır giymiyorsun, değil mi? Ne pasaklı kadınsın.»
> Eteğini sıyırttım, kahvemi içtiğim sürece öyle oturttum.
> «İğrenç adamsın.» dedi, ama dediğimi de yaptı.
> ...Sonra başucumdaki komodinden bir mum alıp, ona uzattım.
> «Her şeyi yaptırıyorsun bana, seni pis şeytan seni.»
> «Senin de hoşuna gidiyor, değil mi?»[8]

Val'in ezici tavrı, bunu izleyen dramatik olayları yaratır ve anlatım, Steven Marcus'un «pornotopik» diye tanımladığı bir orgazm yağmuru haline dönüşür:

> Onu ufak bir masanın üstüne yatırdım. Tam boşalacağı anda kucağıma çekip odada dolaştırdım. Sonra, bacaklarından tuttum, ellerinin üzerinde yürütmeye başladım. Böyle yaparak onu daha da çılgına çeviriyordum.[9]

Yukardaki seçmelerin her ikisinde eylem belirten cümleler, «Onu ufak bir masanın üzerine yatırdım.»,

6 **A.g.y.**, s. 181.
7 Aynı yerde.
8 **A.g.y.**, s. 181 - 82.
9 **A.g.y.** s. 183.

«ellerinin üzerinde yürüttüm», «dediğimi yaptı» ve «Eteğini sıyırttım, kahvemi içtiğim sürece öyle oturttum.» cümleleridir. Ida, yoğurulması alelâde çamurdan bile daha kolay biçimlenebilir biri olarak gösterilir. Kahramanı yücelten, kendisini ise aşağılayan hareketleri yapmak için de, çocuk gibi emir almakta, boyun eğmektedir.

Bu arada, kahramanın cinsel gücü öylesine üstündür ki, kendisi bile kendine hayranlık duyar: «Bu böyle sürüp gitti. Sonunda öylesine bir ereksiyona eriştim ki, boşaldıktan sonra bile bir türlü, doyamıyordum. Bu durum, onu deliye döndürüyordu.»[10] Ve bütün bu doyumdan sonra, Val oturur, halini sayıp dökmeye koyulur: «Yıpranmış bir lâstik hortuma benziyordu. Normal uzunluğunu üç-beş santim aşmış ve inanılmayacak ölçüde şişmişti.»[11]

Kahraman, kendine özgü hareketleriyle karnını doyurmaya koşarken, ne kendisinin ne de bizim dikkatimizi fazlasıyla çekmemiş olan Ida bir kenarda unutulur: «Bakkala uğradım, birkaç şişe sütü peşpeşe devirdim»[12] Bu serüvenle ilgili son sözleri de yine kendine yontulmuştur: «Tekrar karşılaştığımızda Woodruff'a nasıl davranacağımı düşünüyor, bir yandan da kendi kendime, 'görkemli bir sevişmeydi' diyordum.»[13] Gerçekten de Görkemli.

Bu bölümde Val, Woodruff'ın nasıl uygunsuz bir evlilik yaptığını, fiziksel kişiliklerinin nasıl birbirine uymadığını okura anlatır. Bay Woodruff'ın cinsel organı aşırı büyüklüktedir; hem de fazlasıyla.. «İlk gördüğümde gözlerime inanamamıştım.»[14] Oysa Bayan Woodruff'ın cinsel organı, daha önce de belirttiği gibi,

10 **A.g.y.**, s. 182 - 83.
11 **A.g.y.**, s. 183.
12 Aynı yerde.
13 Aynı yerde.
14 **A.g.y.**, s. 184.

«ufak, ıslak ıslak»tır. Çaresi bulunmaz bu şanssızlığın, Bayan Woodruff'ın başka yerlerde doyum aramasını haklı göstermeyeceği endişesiyle, romanda yer yer, kadının acınacak bir yaratık olduğu ısrarla belirtilir. Kahramanın, onu sadece bir dişi durumuna indirgeyen davranışları da bu yüzdendir. Üstelik Ida'nın bir nemfomanyak olduğu da açıklanır. Böylelikle de Val'ın onu keşfetmesi ve kullanmasındaki ustalık ve zekâ ortaya çıkmış olur.

Görünüşe göre, Ida Verlaine tipi, Henry Miller'in düş gücünü oldukça irdelemiş. Kahramanın, Ida'nın «orospu» yapısını fark etmesi ve onu şehvete sürüklemesinin yanı sıra, yaltaklanan kocasını boynuzladığı için de kendi kendisini kutlaması Miller için yetersiz kalır. Miller'in daha önceki, **Kara İlkbahar** adlı kıtabında, Ida, gerçekten fahişelik yaparken bulunan ve doğru yola sokulan bir kadın olarak anlatılır. Burada Miller'in eğitici yapısı kendini gösterir ve kendisinin gerçekten bir ahlâkçı olduğu yolundaki savlarının geçerliliğine okur inandırılır.

Bir başka dostu tarafından haberler kendisine aktarıldığı zaman Bill Woodruff'ın gösterdiği tepki uzun uzadıya ve tadını çıkara çıkara anlatılır. Yine Miller'in kendisini simgeleyen anlatım, bu durumu «şirin» olarak tanımlar:

> O akşam yatmayıp, kadını bekledi ve kadın biraz çakır keyif, burnu havada, her zamanki gibi soğuk bir tavırla içeri girince, adam «bu akşam neredeydin?» diye sordu. Kadın her zamanki yalanları sıralamaya başladı. «Kes,» diye atıldı adam. «Şu sırtındakileri atıp, yatağa girmeni istiyorum.» Bu, kadının tepesini attırdı. Sözü dolaştırıp, canının istemediğine getirdi. Adam, «Havanda değilsin galiba» dedi. «Bak bu iyi, çünkü biraz okşayacağım seni.» Bunu söyler söylemez ayağa kalktı, kadını karyolaya bağladı, sonra gidip ustura kayışını kaptı geldi. Banyoya giderken, mutfaktan da hardal şişesini aldı. Kayışla öldüresiye dövdü kadını. Sonra da yaralarına hardal bastı. «Hardal sıcak tutar seni,» deyip kadını öne eğdi. Bacaklarını

ayırdı. «Şimdi de, her zamanki usulde borcumu ödeyeceğim.» dedi. Cebinden çıkardığı kâğıt parayı buruşturup kadının orasına tıktı.[15]

Miller, Ida ile Bill'in öyküsünü, boynuzluya son bir şaka yaparak tamamlıyor. «Bütün bunların amacı» olarak, «KENDİNDE ROMANTİK KİŞİLİĞİ BULUNAN BÜYÜK SANATÇI»[16] olduğunu boynuzluya kanıtlama isteğini gösteriyor ve bunu da utanmadan kocaman harflerle okura sunuyor.

Miller'in eğitici görüşleri, bu bölümde bol bol ortaya konur. Bedensel boşalma güçlüğü çeken kadınlar dövülmelidir. Evliliğe ihanet eden kadınlar da dövülmelidir; çünkü evlilikteki takas sistemi (güvenlik elde etme karşılığında cinselliği sunma), kapalı ekonomi biçiminden uzaklaşıp dış ticarete açılmamalıdır. Mağara devrinin bu sağduyulu öğretisinden çok, Miller'in cinsel/yazınsal çıkış noktaları ile bunların kesinlikle sadist belirtileri okura bir şeyler öğretir. Miller'in görüşleri, yatak odasından çok, horoz dövüşlerinin politikasına uygun düşer. Ne var ki, çoğunlukla horoz dövüşleri, yatak odasındaki gelişmelere ışık tutar.

— II —

«İçimde hiçbir şey yok.» dedi. «Gidiyor muyuz?»

«Bilmem.» dedim. «Sesini çıkarma.»

Onun gelmeye başladığını sezinliyordum. Bendeki kuşku, onu kamçılamış, susmasını söylemem ise, isteğini büsbütün pekiştirmişti. Daha bir dakikalık yoldaydı, ama yoldaydı ya, ve o ince uzun parmakları içimde bir düğmeyi çevirmişcesine, zıvanadan çıkmış, şeytana bir kez daha elimi uzatmıştım. Gözlerinde ender görülen bir hırs alev alev parlıyor, dudaklarında

15 Henry Miller, **Black Spring** (Kara İlkbahar), (1938), (New York; Grove Press, 1963), s. 227 - 28.

16 **A.g.y.**, s. 228.

haz tutuşuyordu. Mutluydu. Peşinden gitmeye hazırdım. Büyüyü bozacaktım. İlk adımı atmaya kalmıştı her şey. İki tel üzerinde kalmış bir kedi gibi, bir ileri gidiyordum, bir geri. Her adımı ayrı atıyor, tanrıya, kırmızı değirmenlerden gizler, boynu bükük organından yenilgi haberleri taşıyordum. Sonra seçimimi yaptım —değişecek zaman vardı daha— onun orasını seçtim. Orası artık bir mezarlığa benzemiyordu. Bir ambar da değildi. Hayır hiçbiri değildi. Artık daha çok bir tapınağa benziyordu. Duvarları sıcacık, kokusu yemyeşil. Tapınağın içinde bir tatlılık vardı, o taş duvarlara sinmiş bir tatlılık. İçimden bir ses, «işte hapishane sana aynen böyle gelecek» diyordu. Sonra aynı ses «Burada dur!» dedi. Oysa şeytanın «Ye!» dediğini altımda duyuyordum. Döşemenin aralarında cehennem ateşleri dillerini uzatıyordu. Başdöndürücü sıcaklığın içeri dolmasını, aşağıdaki bodrumdan yükselmesini, yukarıya sıcaklığı, alevlerin yalayan dilini getirmesini bekledim. Ben yukarda, beni rüzgârın önüne katıp sürükleyecek bir seçimin üzerindeydim. Kendimi vermek zorundaydım. Kendimi tutamıyordum. Bir anda beni baştan ayağa saran bir hızla, korkunç, hain, gaddar ve kayakların buza sürtünmesinden doğan sıcaklığa benzer ateşlilikte bir patlama oldu. Saniyenin bilmem-kaçta-kaçı kadar süre içinde tüm duyularımı yitirdim ve işte tam o anda kıpırtı iliklerime vardı, beni çekti. Odanın öteki ucundan atlıyormuşum gibi bir hızla abanıp boşaldım. Öfkeyle haykırdı.[17]

Yukardaki bölüm Norman Mailer'in **Amerikan Rüyası** adlı kitabından alınan bir sapıklık anlatımıdır. Sapıklık, kitabın ilgi uyandıran yönlerinden biri olmakla kalmamakta konunun temeli diye tanımlanabilecek nitelikte yinelenmektedir. Mailer'in kahramanı Stephen Rojack, karısını birkaç dakika önce öldürmüştür ve o anda da, hizmetçisiyle yatarak, duyguların geriliminden kurtulmaya çalışmaktadır.

Mailer, eşine «üstün gelmek» için onu öldürmekten başka çare bulamayan ve onu öldürmesinin başkaca nedeni olmayan romanın kahramanı ile kendisini özdeş kılar. Bu üstün gelme isteği, Mailer'in aklına

17 N. Mailer, **An American Dream** (Bir Amerikan Rüyası) (New York, Dial, 1964), s. 45 - 46.

son derece yatkın gelmekte ve hatta hoşuna gitmektedir. Rojack'ın artık modası geçmiş bir öfkeli koca tavrına bürünmesinden de hoşlanır. Mailer. Bay Rojack'ın kadınlarla olan çeşitli serüvenlerini yakından bilen Bayan Rojack, ayrılıklarından bu yana, kendisinin de boş durmadığını kocasına belirtmekte yarar görür. Zinanın kitaptaki önemi burada da ortaya çıkmaktadır; çünkü Bayan Rojack, bu hareketi yeni yeni âşıklarıyla yaptığını anlatır. Oysa çeşitli kişilerle cinsel ilişki kurmak. Bay Rojack'ın bir övüncüdür. Metreslerinin, bu konuda kendisini fersah fersah geride bıraktıklarını karısının yüzüne haykırdığı halde, karısının çeşitli kişilerle düşüp kalkması sabrını taşıracak bir durumdur. Bu onun çaresizliğine, sahip olma duygusuna ve hepsinden önemlisi, erkeklere doğuştan tanınmış bir hak olan üstünlüğüne indirilmiş son bir darbedir. Bunun üzerine hemen karısını boğmaya kalkar. Bayan Rojack, sportmen yapılı bir kadın olduğu için, bu iş pek de öyle kolay olmaz. Rojack, işi tamamladığı zaman bitkin, ama o ölçüde de utkuludur: «Yorgunlukların en onurlusu çökmüştü üzerime. Etim yenilenmiş gibiydi. On iki yaşımdan bu yana hiç bu denli iyi olmamıştım. O anda, yaşamda insana haz vermeyecek herhangi bir şey olabileceğine inanamıyordum.»[18]

Gelelim hizmetçiye, Rojack, hizmetçinin odasına girdiğinde, onu harıl harıl masturbasyon yaparken bulur. Hiç kuşkusuz, duyuları kamçılayacak bir görünümdür bu. Gerisi çorap söküğü gibi gider. Rojack hiç istifini bozmadan, kadının elini cinsel organından çeker, onun yerine kendi çıplak ayağını dayar, ve «aynı anda kadından, bu dünyada geçim yolunu bulmayı sağlayan bütün inceliklerin ve bütün hünerlerin o ıslak, o yakıcı bilgeliğini elde etmek ister[19].» Bu anla-

18 **A.g.y.**, s. 32.
19 **A.g.y.**, s. 42.

tım, kahramanın cinsel deneyimlerinden edindiği öğretici değerleri belirlemektedir. Rojack bir an için hizmetçiyi öldürüp öldürmemeyi aklından geçirir. «Onu kılımı kıpırdatmadan öldürebilirdim. O anda önüme her çıkanı öldürmeye hazır olduğum düşüncesi sinirlerimi dengeliyordu.»[20] Oysa, hizmetçiyi öldürmek yerine, onunla yatmaya karar verir. Bunu, bir tek sözcük konuşulmadan uygulanan üç sayfalık bir cinsel ilişki anlatımı izler. Sonra kahraman övünmeye başlar: «Onu öpmeye karar vermeden önce en az beş dakika geçti, ama sonunda dudaklarını ağzımın içine aldım.»[21] Kahraman böyle yapmakla, bir Alman proleteri olan hizmetçinin ruhunu kapsamayı kabullenir. Bay Rojack'ın hizmetçisi kokar. Ve Harvard'da okumuş, kolej profesörü olmuş, Birleşik Devletler milletvekili seçilmiş, televizyon programlarında boy göstermiş ve zengin bir kadının az önce mirasına konmuş biri olan Bay Rojack, işte bu koku yüzünden aşağıdaki bölümde anlatılan bilince gelir:

> Tam o sırada, insanın beklenmedik anda tutuklanıvermesi gibi, inceden inceye keskin bir koku (yoksul Avrupa sokaklarının ıslak taşları arasından sızan lâğım gibi, yosunlu kayalar gibi, yağ gibi bir koku) yükseldi kadından. Kadın açtı, yağsız bir sıçan kadar açtı. Kokunun derinden derine gelişinde insanın nefesini kesen, ancak lavantalar ve mücevherlerle örtülebilecek kadar keskin, sürekli ve mahrem bir nitelik olmasa, alacağım zevki kaçırabilirdi.[22]

Rojack, kadının efendisi olduğu halde, «alacağım zevki kaçırabilirdi.» diyerek nasıl gerilediğini anlatıyor. Sonra bu değersiz yaratığın bile kendisine herhangi bir biçimde yararlı olabileceğini düşünüyor: «Birden denizi aşmak, toprağı delmek isteğini duy-

20 Aynı yerde.
21 **A.g.y.**, s. 42 - 43.
22 **A.g.y.**, s. 43.

dum. Arkadan sarılmak isteği içimi yakıyordu. O koca kıçında şeytanın ta kendisi olduğuna inanıyordum.»[23]

Olayın başından beri ilk konuşma burada geçer. Hizmetçi, efendisine karşı koymaya çalışır. Ne var ki, Ruta'nın «olmaz»ları Rojack'ı etkilemez. Kadının öz varlığının, rektumunda gizli olduğuna bir kez inandırmıştır kendisini. Üstelik, bu kendi işine gelebilecek bir özelliktir. Daha çiçeği burnunda bir katil olarak, Ruta'nın sahip olduğu o aşağı tabakanın kendini koruma içgüdüsüne gereksinme duymaktadır. Çünkü, Ruta en azından «bir kent sıçanının o paha biçilmez bilgisine» sahiptir. Daha da ötesi, Rojack kendisini bir ahlâkçı gözüyle tartmakta, aklın yolunu bulmaya çalıştığını düşünmekte ve Ruta'nın bedeninde kötülüğü öğrenebileceğini hesaplamaktadır.

Kötülüğün nasıl olup da Ruta'nın bedeninde gizli olabileceği, ya da neden bu kadında büyük oranda kötülük bulunabileceği konusunda Rojack kesin bir bilgiye sahip değildir; ama sayın yazarımızın akıl almaz şeyleri dile getirişinde ayrı bir ustalığı vardır. Mailer'in romanlarının çoğunda, cinsellik öylesine ön plana çıkar ve önemli rol oynar ki, cinsel organlar belirli birer kişilik ve ad kazanırlar. Örneğin, Rojack'ın deyimiyle Ruta'nın «kutu» sunun verecek pek az şeyi vardır; burada «rahimden yükselen soğuk gazlardan ve büyük bir düş kırıklığından başka»[24] bir şey bulunmaz. **Amerikan Rüyası**'nda kadınların cinselliği öylesine kişileştirilmiştir ki, bir çeşit sınıf ya da doğa sorunu haline gelmiştir. Ruta bir sokak kızı gibi davranır. Deborah, yani Bayan Rojack ise bir düşese benzer. Rojack'ın daha sonra edindiği metresi Cherry'de ise doğanın erdemleri vardır. Bu erdemler, zavallı Ruta'nın elde edemeyeceği, sağ kalması bir tehlike mey-

23 **A.g.y.**, s. 44.
24 **A.g.y.**, s. 44.

dana getiren kadının (Deborah'ın) ise erişemeyeceği özelliklerdir. Hiç kuşkusuz Rojack, romanın kahramanı ve üstelik erkek olarak, böylesi bir sınıflamaya sokulmaz.

Kahraman, Ruta'nın gerçekten işe yarayacak yanını bulduktan sonra vajinasını bir yana bırakıp, öteki tarafıyla ilgilenmeye başlar. [Kızın adı ile de bir sözcük oyunu yapılmıştır. Almanca **Rute** sözcüğü (ki Ruta olarak okunur) hem penis ve hem de dayak atarken kullanılan ince sopa anlamına gelir. Sanırız, yazar burada sadece rastlantıyla seçmemiş bu adı]. Kadının direnmesi, Rojack'ın işini güçleştirince, Rojack onun saçlarına asılır ve kendini haklı göstermek istercesine de saçlarının kızıla boyalı olduğunu belirtir: «Duyduğu acının kafatasından belkemiği boyunca bütün gövdesini gerdiğini ve kutunun kapağını açtığını duyabiliyordum. İçine girdim. Bir santim daha ilerlemiştim. Gerisi kolaydı.[25] Rojack, kadının içine gömülmesini hoş göstermek için, onun muhtemelen pis ve kötülük dolu, ama o anda hoşa giden kişiliğini belirleyen kokuyu ileri sürer.

> O zaman nasıl da tatlı bir koku yükseldi. Hırsın, inatçılığın, dünyada yolunu bulma kararlılığının ötesinde bir kokuydu bu. Et kadar yumuşak, ama et kadar temiz olmayan, sinsi, korku yüklü bir koku.[26]

Cinayet nasıl onurlu bir yorgunluk getirmişse, bu kez de Rojack, hizmetçisinin zorla ırzına geçmenin vatanperverlik olduğu fikrine saplanır. Çünkü kadın bir «Nazi»dir. Okur belki de bunu kabul etmek istemeyecektir. Yirmi üç yaşındaki Ruta, savaş sırasında ufak bir çocuktur ve Rojack'ın o anda yerine getirdiğini iddia ettiği adaletin pençesine düşmeyi gerektirecek bir davranışı olmuş olamaz. Ne var ki, kahraman bu ırk-

25 Aynı yerde.
26 Aynı yerde.

çı intikam duygusundan görülmemiş bir doyuma ulaşmaktadır: «Bir Naziyi fişeklemekte bambaşka bir zevk vardı. Her şeye rağmen temiz olan bir şey vardı. Luther'in toprakları üzerinde tertemiz havada uçuyor gibiydim.»[27] Ve yönetici ahlâk uzmanı olan Rojack, bu yolla, bundan sonra yapacaklarını belirli bir ahlâk düzeyine ulaştırmış olur.

Rojack'ın kafasında sapıklığın çeşitli kavramları vardır: Eşcinsellik (Cherry'ye, kendisinde iki cinselliğin birden olduğu kuşkusunu duyduğundan söz eder), uzman olduğu ve patent hakkını koruduğu yasak bir cinsellik türü, anüs yoluyla ırza geçme (ki bu yolla üstünlüğünü kesin kanıtlar). Ruta'nın payına düşen de işte bu son çeşit olur.

Bölümün geri kalan anlatımında, Rojack, okuru Ruta'nın rektumundan ve vajinasından edindiği izlenimlerle oyalar: «Bir haz yatağı», «terk edilmiş bir depo, **boş** bir mezar» gibi. Ne var ki, bu ustalık, bazı belirli amansızlıklarla tamamlanmaktadır. Tahmin edileceği gibi, bütün bu anlatılanların, esasen hiç sözü edilmeyen kadının zevk almasıyla ilgisi yoktur. Sadece ve sadece Rojack'ın kendine özgü cinsel onuru söz konusudur. Rojack, her şeye rağmen Ruta'nın rahminde «karanlık bir dehlizde yeşeren bir çiçek» olabileceği düşüncesiyle eğlenir. Rojack, kadını büyük bir dehşetle düşündüğü konu olan tohumunu yeşertmek fırsatından yoksun bıraktığı için, kendisini bir «büyük hırsız».[28] olarak görme zorunluluğunu duyar. Daha sonra, o «boş rahmin», o «bir çiçek açmak için kumar oynayıp yitiren mezarlığın»[29] şanssızlığından, «olurluluklarından» söz edecektir. Pek değerli tohumunun, kendi isteğine uygun olarak boşa harcanmış olması, insana suçluluk duygusu veren, sersemletici bir

27 Aynı yerde.
28 **A.g.y.**, s. 45.
29 **A.g.y.**, s. 49.

olaydır. Ruta, yüce bir güç tarafından gebe bırakılmak gibi parlak bir fırsatı kaçırmıştır ve Rojack ona acımaktadır: «O zaman, onun içinde ne kaldığını düşündüm. Orada bıraktıklarım, şeytanın mutfağındaki alevler arasında yokolup gidiyordu.» Sonra, «Acaba bu benim lanetlenişim miydi?... Bu, karanlıklar içinde üzerime çöken baskı bulutu muydu? Tohumun yanlış tarlada mahvolup gitmesi benim talihsizliğim miydi?»[30] diye düşünmeye başlar. Belki de Rojack'ı varoluşun korkusuna salan, kendi cinsel boşalımı üzerindeki bu manyak saplantıları olmuştur.

Ruta'ya gelince: o, tam erkek fantezisinin kurgusuna uygun bir davranış içindedir. Gerçekten de, ırzına geçilmiş olması karşısında duyduğu şükran şaşırtıcı ölçüdedir: «Karınızla neden geçinemediğinizi anlamıyorum. Siz bu konuda bir dâhisiniz Bay Rojack.»[31] Erkeğin hizmetçisine yönelik istekleri, yukardaki anlatıma uygun olarak en ideal ortamda gelişir. Ruta, erkek bencilliğinin gerektirdiği bir biçimde davranır: «... hiçbir kadının olmadığı biçimde benim oluyordu. Benim isteğime ayak uydurmak, arzularımın bir parçası haline gelmek istiyordu.»[32] Görülüyor ki, kadın kendi adına hiçbir şey beklememekte, hiçbir şey istememektedir. Derhal «dişi» ya da «gerçek kadın» içgüdüleri ortaya çıkar ve efendisinin istediği kadın olur: «... gözlerinde gücün verdiği haz, ağzında zevkin somutlaşması, kadınların dünyayı kendilerinin sandıkları an kapıldıkları o duygu.»[33] Hiç kuşkusuz, kadının kapıldığı bu başarı duygusu, efendisinin amaçlarına pek uygun düşmektedir.

Mailer'in romanlarında, cinsel ilişki, daima büyük çaba gerektiren bir nitelik taşır. Tıpkı dağa tırmanır-

30 Aynı yerde.
31 **A.g.y.**, s. 46.
32 **A.g.y.**, s. 45.
33 Aynı yerde.

mış gibi, sürekli doruğa yönelen tüketici bir gelişim görülür. Mailer, gerek bu açıdan, gerekse diğer özellikleri bakımından gerçek bir Amerikalıdır. Rojack, yamaca tırmanmayı başarıyla sürdürmektedir, oysa Ruta sendelemeye, bocalamaya başlar. Olası bir başarısızlık onu yolundan çevirir, «yüzünde bir korku belirdi, cezalanmaktan korkan dokuz yaşında ufak bir çocuğun yüzüne benziyordu suratındaki anlatım. Cezalanmamak, iyi çocuk olmak ister gibi bir hali vardı.»[34] Rojack, kendine olan sonsuz güveni içinde, kadına «ses çıkarmamasını» buyurur. Bunu yaparken, sadece kadının bedensel boşalmaya vardığını ondan daha iyi farkettiğinden değil, «uslu» durmazsa «cezalanacağını» anımsatarak sadist yanını doyuma kavuşturduğundan böylesi bir davranışa girer.

Bunu, başlangıçta örneklediğim bölüm izler. Bu bölüm hemen hemen tamamen Rojack'ın yaptıklarının bir tanımlamasıdır. Aslında bu doğru bir anlatım biçimidir; çünkü, burada anlatılan cinsel ilişki, sadece Rojack'ın Ruta üzerindeki bir eylemini yansıttığı için, olayın değeri ancak Rojack'ın gözündeki değeriyle ölçülebilir. Baştan sona bir tekil gelişmeyi sürdüren bu sevişme olayında, Rojack'ın baştan çıkışını anlatma biçimi de yersiz değildir. «Peşinden koşmaya hazırdım», «her adımı ayrı atıyordum» «kayakların buza sürtünmesinden doğan sıcaklık» gibi deyimlerle Rojack'ın spora, «başdöndürücü sıcaklık, alevlerin yalayan dili» gibi terimlerle içkiye ve genel anlatımla da dine olan merakı yansıtılır.

Rojack'ın orgazm oluşunda kozmik ve hatta metafizik tanımlara gidilmesi; «rüzgârın önüne katıp sürükleyecek bir seçim...», «saniyenin bilmem-kaçta-kaçı kadar süre içinde tüm duyuları yitirmek», «bir çölün ortasındaki kocaman bir kent gibiydi, yoksa ayın üzerinde bir yer miydi burası» gibi tanımlamalar ar-

34 Aynı yerde.

tık okuru şaşırtmaz. Burada dikkati çeken nokta, tanrı ile şeytanın simgelenişleridir. Şeytan şaşmaz bir biçimde anüse değgin bir güç olarak yansıtılır. Tanrı ise, Rojack'ın alelâde birisini döllemek ve bu aşağı tabakadan kadının «boynu bükük rahmine» kendi tohumunun «gizlerini» aktarmak gibi kutsal bir ödev yüklenişini gülümseyerek seyreder. Gerçekten de, Rojack'ın deyimiyle Ruta'nın «kutu»su, Rojack'la birleşmekten dolayı onur kazanmış, saygıdeğer bir niteliğe erişmiştir. «Orası artık bir mezarlık, bir ambar olmaktan çıkmış, bir tapınak haline gelmişti» derken bu saygıdeğerlik okura aktarılır. Yine William Blake'den alınma sözlere karşın, pek de gözde büyütülecek bir duruma ulaşmamıştır: «... kendi halinde, ufak bir yer, duvarları sıcacık» ve Rojack'ı içine almakla ulaştığı onurun bilincindedir. Rojack ise, orada «bir belirli tatlılık» bulur. Kadının cinsel organını çeşitli kamu yapılarına benzeterek tanımlayan Rojack, en sonunda «taş duvarlı» bir hapishane keşfeder.

Rojack, son andaki bu buluş üzerine, şeytanın ülkesine sığınmayı yeğler. Bu bölümün temel işlevi, Rojack'ın simgesel bir ortamda aynı suçu ikinci kez işlemesi için bir çözüm yolu bulmaktır. Sürekli olarak şeytan ile tanrı, ya da ölüm ile yaşam arasında bir seçim yapmak zorunluluğuyla karşı karşıya bırakılan Rojack, bir kez daha ölüme yönelir. Sihirli tohumu ile Ruta'nın zavallı rahmini şenlendirmek olarak okura yansıtılan oluşumu reddeden Rojack, suçunu kabullenmeyi de seçmez, bunun sorumluluğunu yüklenmeyi ve bu suç için hapse atılmayı kabul etmez. «İçimden bir ses, 'İşte hapishane sana aynen böyle gelecek' diyordu. Sonra aynı ses 'Burada dur.' dedi» cümlesi Rojack'ın hapishaneye değgin düşüncelerini dile getirir. Ne var ki, şeytanın çok daha dinamik ve egzotik bir çekiciliği vardır. Rojack bir seçim yapmak zorunda olduğunu belirtir ve bunu da sadece kendisine dönük bir tavırda yapar: «Kendimi vermek zorunday-

dım. Kendimi tutamıyordum.» Rojack'ın en uç noktadaki doyuma erişebilmesi için, hapishanenin ve Ruta'nın Rojack'ın kutsal varlığından yoksun kalmaları gereklidir. «Arkasını havaya diktim, odanın öteki ucundan atlıyormuşum gibi bir hızla abanıp boşaldım. Öfkeyle haykırdı.»

Rojack, bu başdöndürücü hareketinden dolayı hizmetçisi tarafından kutlandıktan sonra, serinkanlılıkla üst kata çıkar ve karısının cesedini pencereden aşağı atar. Rojack, şeytanın yanında ve sağ kalmayı seçmiştir. Ruta, bu seçimde pek işe yarayan bir araç olmuştur. Kahraman, onun kanalıyla, daha doğrusu onun «kıçı» kanalıyla bir karara varmıştır: Cinayeti bir kaza gibi göstermek kararıdır bu. Ve Ruta nasıl alabildiğine boyun eğen, her şeyi kabullenen biri olmuşsa, bütün dünya da Rojack'ın söylediklerini aynı biçimde kabul eder. Rojack'ın önünde bütün engeller yıkılır ve Rojack, ondan sonra mucizevî bir yaşantı sürmeye başlar. Bir zamanlar, olanca varlığıyla bir «yenilgi» olmuş olan Rojack, cinayetten sonra yeni bir insan olmuştur. Zenci bir gangsterle dövüşür, adam onun önünde korkuya kapılır ve yenilir. Rojack daha sonra Las Vegas kumarhanelerinde büyük servet toplar. Son olarak da, kendisini yaşadığı hayattan çekip kurtarmasını bekleyen bir gece kulübü şarkıcısının gönlünü çeler. Polis bile, ona dostça bakar ve Rojack'ın Yucatan'a kaçmasına izin verilir. Aslında, Mailer'in **Amerikan Rüyası**, «karınızı nasıl öldürür ve sonra da nasıl mutlu olursunuz» türünden, bir dersten öte nitelik taşımaz. Okura, Rojack'ın bir kadını öldürerek, bir diğerinin ise ırzına geçerek «erkek» olduğu anlatılır.

Cinayet işlemenin ne demek olduğunu ilk anlatan ve bugüne dek de türünün en büyük yapıtı olarak kalmayı başarmış bulunan **Suç ve Ceza**'da belirlenen insancıl görüşler, burada bir yana atılmıştır. Gerek Dostoyevski ve gerekse **Bir Amerikan Trajedisi** adlı yapı-

tıyla Dreiser, romanlarındaki katillere, öldürmenin sorumluluğunu giderek kabullendirmişler ve her iki katil de suçlarının karşılığında cezalanmışlardır. Cinayet işlediği halde cezalanmayan ilk roman kişilerinden biri olmakla ayrıcalık kazanır Rojack. O, suç işledikten sonra belirli zevklere ulaşan ve tanrının desteğinden yoksun kalmayan ilk roman kahramanıdır. Richard Wright, **Kara Çocuk**'ta Bigger Thomas'ın suçunu olumlu olmamakla beraber, anlayışla karşılamış ve bu suçu ırkçı bir toplumda öfkenin biçimleyeceği mantığın bir öyküsü olarak sunmuştur. Mailer da Rojack'ta, Amerikan toplumundaki huzursuzlukları belirleyen simgesel bir kişilik meydana getirmek istemiştir. Ne var ki, romanın gelişimi, iki cins arasında, cinayet ve ırza geçme biçiminde oluşan bir savaş niteliğindeki düşmanlığı yansıtmaktan öteye geçmez. (Rojack, «tümünün efendisi olmadığımız» takdirde bütün kadınların «adam öldürecek» birer «katil» olduklarını bilir.)[35] Ve Mailer, yenenin tarafından olmak durumundadır. Bunun için de, erkeklerin üstünlüğü gibi tuhaf bir dava adına son savaşçıyı yaratmaktan kaçınmamıştır. Rojack, Wright'ın romanındaki, bir yandan ırk adaleti dileyen, öte yandan bu adalete kavuşma umudunu yitirenlerin yenileceğini en korkunç örneklerle belirleyen Chicago gecekondularının kahramanından çok ayrı bir kişilik taşır. Rojack, dünyanın en eski yönetici sınıfından birisine bağlıdır ve Faulkner'in yitirilmiş bir dava adına savaşan kahramanları gibi, soyunun tükeneceğinden korkan bir toplumsal hiyerarşiyi ayakta tutmayı amaçlamaktadır. Atalarından bir kolun «Yahudi» oluşu ve «liberal» görüşlere sahip bulunuşu, Rojack'ı üstün gelen son beyaz derili kahraman durumuna getirir. Mailer'in **Amerikan Rüyası**, diplomasinin yeterli olmadığı ve sonunun yaklaştığını gören bir yönetici sınıfın son

35 **A.g.y.**, s. 82 ve 100.

politik çare olarak savaşmayı seçtiği bir cinsel politika savaş çığlığıdır.

— III —

Birkaç gün sonra doklarda karşılaştığımızda, Armand kendisini izlememi söyledi. Hemen hemen hiç konuşmadan, beni doğruca odasına götürdü. Ve yine aynı asık suratlılık içinde, beni zevkine alet etti.

Onun yaşı ve gücü karşısında boynum eğikti. Bu yüzden, yaptığımız işe bütün dikkatimi verdim. En ufak bir ruhsal gelişimden yoksun olan o koca et kitlesi altında ezilirken, sonunda tam anlamıyla bir zorbayla, benim mutlu olup olmadığıma aldırış etmeyen hayvanlaşmış biriyle karşılaşmanın heyecanını tattığımı duyuyordum. Göğüste, karında ve bacaklardaki yapağı gibi tüylerde nasıl bir tatlılık varolduğunu ve bu kılların nasıl bir gücü yansıttıklarını anlıyordum. Sonunda kendimi bu fırtınalı gecenin akışına koyuverdim. Şükran duygusundan mı yoksa korkudan mı bilmem, Armand'ın kıllı koluna bir öpücük kondurdum.

«Neyin var senin? Deli misin nesin?

— Ben bir şey yapmıyorum ki.»

Onun gecesini hazla doldurma görevime devam etmek üzere yanında kaldım. Yatağa yatacağımız zaman, Armand pantolonunun deri kayışını çözdü, şaklatmaya başladı. Kayış, görünmeyen bir kurban, saydam bir et arıyor gibiydi. Hava kanıyordu sanki. Armand beni o an korkuttuysa, bunun nedeni, onun gözümdeki Armand olarak, yani güçlü kuvvetli ve gaddar Armand olarak belirlediğim niteliklerinden uzaklaşmış olmasıydı. Ona o anda güç veren elindeki kayıştan çıkan seslerdi. **Kendisi** olamamanın verdiği öfke ve umutsuzluk, onu karanlıktan ürken bir at gibi titretiyor, titremesi giderek artıyordu. Benim boş gezmeme de göz yummuyordu bu arada. İstasyonun ya da hayvanat bahçesinin çevresinde dolaşmamı ve müşteri avlamamı söyledi. Bende uyandırdığı dehşetin farkında olduğu için, benimle göz göze gelmek istemiyordu. Kazandığım parayı, tek kuruşuna dokunmadan ona getirdim.[36]

36 Jean Genet, **The Thief's Journal** (Hırsızın Güncesi), çev. B. Frechtman (New York; Grove Press, 1964), s. 134.

Jean Genet'nin özyaşamsal romanı **Hırsızın Güncesi**'nden alınan yukardaki bölüm, yazarın kendisini «dişi» ile özdeş kıldığı ilk parçadır. Jean Genet, hem erkek hem dişidir. Genç, toy, yoksul, suçlu ve dilenci olan Genet, eşcinsel ilişkilerde dişi rolünü yüklendiği için, sürtükler kraliçesi olarak adlandırılmıştır. Yaşlandıkça, üne, paraya ve güvene kavuştukça erkekleşmiştir. Yine de hiçbir zaman oğlancı (ya da süper erkek) düzeyine yükselememiştir.

Genet'nin romanlarında dile getirilen eşcinsel toplumda cinsel rol, bir biyolojik özdeşlik sorunu değil, bir sınıf ya da zümre sorunudur. Genet'nin kahramanları, heteroseksüel toplumun «erkek» ve «dişi»sini tam anlamıyla, hatta abartarak yansıttıkları için, bu toplum düzenini ve inançlarını en doğru biçimde aktaran kişiler olarak görülürler. Bu kişilikler kesin çizgilerle karikatürize edilmiş oldukları ve Genet de bu durumu kabul ettiği halde, yine de Genet'nin eşcinselleri, heteroseksüel toplumun «dişi» ve «erkek» olarak tanımladığı ve gerçek dişi ve erkeklerin yerine koymakla da cinsler arasındaki geleneksel ilişkiyi koruduğu kişilikleri iyice sindirmişlerdir. Sartre'ın, Genet hakkında yazdığı usta biyografide, kulamparaların ve oğlanların, dişilerin ve erkeklerin cinsel yaşantıları, bu kişilik ve saygınlık ayrımlarını yansıtan bir dille anlatılır:

Bu cinayettir : Bir leş derekesine indirmek, bir yana fırlatıp atmak, farkına bile varmamak, üzerinde durmadan bakıp geçivermek ve el altından yönetmekle kraliçe dedikleri bir dişi nesne haline dönüştürülür. Bir dişi olduktan sonra ise, kulamparasının gözünde, sadistin kurbanına verdiği kadar bile bir değeri olmaz. Sadistin kurbanı, eziyet görse de, aşağılansa da, hiç değilse kendisine işkence edenin bütün dikkatini üzerinde toplamaya devam eder. Sadistin aradığı, kurbanının özelliklerinde, bilincinin derinliklerinde ulaşmaya çalıştığı kurbanın kendisidir. Oysa oğlan, bir kez kullanıldıktan sonra bir daha üzerinde durulmayan ve kullanılmakla tüketilen bir tükrük hokkası, bir lâzımlık, herhangi bir kap gibidir. Oğlancı, aslında

onunla masturbasyon yapmaktadır. Oğlan, dayanılmaz bir güçle yere yıkıldığı, arkasını döndüğü ve yattığı anda bir madalyaya indirilen çekiç vuruşu gibi biçimleyici, başdöndürücü bir sözcük iner suratına : «Puşt»[37]

Yukardaki bölüm, eşcinseller dünyasında dişinin ne demek olduğunu, ne gözle görüldüğünü anlatır. Aynı zamanda erkek demenin de ne demeye geldiğini yansıtır. Erkek demek, efendi olmak, ezen kişi olmak, kahraman olmak, oğlancı olmak demektir. Hiç kuşkusuz bu, bir yandan da kaçınılmaz bir biçimde korkak ve aptal olma zorunluluğunu da kapsar. Erkek ve dişinin, oğlan ve oğlancının bu feodal ilişkilerinde, oğlanın kul köle olmasının karşılığında korunduğu, güven altına alındığı sanılır. Oysa tipik oğlancı, hiçbir zaman kölesini korumaz. Onun dövülmesine, gammazlanmasına, ihanete uğramasına hatta öldürülmesine göz yumar. Ve bütün bu durumlarda belli belirsiz bir zevk alır. Böyle olunca, insan ister istemez, oğlanın verdiklerine karşılık ne aldığını merak ediyor. Onların elde ettikleri, kendi kendilerini hor görenlerin kişiliğini belirleyen yoğun bir aşağılanmadır. Bu da bizi, bu tip kişilerin neden böylesine kendilerinden umutlarını yitirdikleri, neden kendilerini aşağıladıkları sorusuna yöneltiyor.

Genet'de bu özellikler oldukça belirgindir ve Sartre da bunlara parmak basmakta zorluk çekmez. Piç olarak dünyaya gelen Genet, doğar-doğmaz sokağa atılmış ve bir kimsesizler yurdunda büyütülmüştür. Böylelikle, daha başlangıçta iki olumsuz koşulla yaşama girmiştir. Daha sonraları bir köylü tarafından evlât edinilen Genet, hırsızlık yaparken yakalanmış, bu kez de bir çocuk ıslahevine gönderilmiştir. Burada, yaşları daha büyük olan ve oğlancılığa alışmış bulunan çocuklar tarafından ırzına geçilmiştir. Ge-

37 Jean-Paul Sartre, **Saint Genet, Actor and Martyr** (Aziz Genet), çev. B. Frechtman. (New York : Braziller, 1963), s. 125.

net, artık, kendi gözünde bir insanın dünya yüzünde alçalabileceği en sefil duruma düşmüştür. Suçlu, sapık ve oğlan olmuştur. Genet bundan sonra bir yandan kendisinden nefret etmekle beraber gerek kendisinin ve gerekse Sartre'ın pasif eşcinselin «dişiliği» olarak tanımladıkları özelliğinin keyfini sürmeye başlamış, bu durumu inceden inceye araştırmış ve belirli bir inceliğe, zarafete ulaşmıştır. Genet, erkek tarafından aşağılandığı, sahip olunduğu için dişidir; bu yüzden de, efendisini daha iyi hoşnut kılabilmek için «dişiliğin» kölelere yakışır davranışlarını iyice araştırması, öğrenmesi gerekir. Bir suçlu olarak ise, mülk sahibi sınıfın namus ve dürüstlük çerçevesinde yorumladığı her şeyi, sadece hırsızlık (maddî) yoluyla değil, ihanet (ahlâkî) yoluyla da altüst etme zorunluluğunu duyar. Toplumun dışına itilmiş biri olarak, yaşamının amacı, sürüldüğü dünyanın her kavramına hem öykünmek, hem de bu kavramlara karşı çıkmak olur.

Genet, bu denli düştükten, bu denli batağa saplandıktan sonra, kendinden yukardakileri daha da aşağılayabilmek için, onların değer ölçülerini, değerlerini inceler. Bunu yaparken de, batağın en dibindeki düşkünlerin sahip olduğu gurura, ermişlik derecesine varan bir düzeye eriştirir kendini. Genet, Barselona'nın Barrio Chino'sunda bir genç dilenci ve fahişe olarak, gerçekten yitirecek başka hiçbir şeyi olmayanların kendileri için duydukları o sarsılmaz saygıya ve kutsallığa varır. Bu durumdan, büyük bir yaşam isteği doğar. Ve o rezil ortam içinde yaşamaya devam edenler için, yaşam isteği, pekâlâ bir kazanma, yenme isteği haline dönüşür. Dinsel düşgücü için en yüce doruğun hâlâ ermişlik olduğu Fransız geleneği, bu tür düşünce biçimini destekleyen bir görüştedir. Katolik Avrupa'da, en sefih yaşayanlar için bile, ermişlik en yüce erdem, en yüce lütuf olarak görülmektedir henüz. İşte **Çiçekli Kadın'ın** erkek/dişi

kahramanı ve aynı zamanda Genet'nin kendisi olan Divine, bu nedenle Darling'den, Gorgui'den, Armand'dan, Stilitano'dan ve bütün öteki oğlancılardan daha yüce bir ruhsal yapıya sahiptir. Önlerinde aşağılandığı zorba erkeklerden daha yürekli, daha esprili, daha geniş düş gücüne sahip, daha duyarlı olmakla kalmaz, sadece ve sadece Divine'in ruhu olduğu okura belirtilir. Ötekiler hiçbir acı duymazken, o acı çekmiştir. Ötekiler acı duymaz, çünkü bu duyguya varabilmek için gerekli olan bilinç ve vicdandan yoksundurlar. Ve Divine'in gerek fiziksel gerekse ruhsal alçalışı, ermişin bir utkusu olarak ortaya konur.

Genet'nin iki büyük romanı olan **Çiçekli Kadın** ve **Hırsızın Güncesi**, bir yüzkarasının, bir yüceliğe dönüşmesinin öyküleridir. Bu romanlar, Genet'nin diğer yapıtlarıyla birlikte, cinsel düzenin barbarca köleliğini, bir eşcinsel gözüyle «erkek» ve «dişi»nin güçlülük düzenini, belirgin bir taşlamayla kentsoylu heteroseksüel toplumuyla alay eden suçlular dünyasını yorumlar, belirli bir anlayış ve açıklık kazandırır.

Böylelikle eşcinsel oluşumun yorumu, heteroseksüel düzenin bir taşlaması haline gelir. Genet'nin oğlanlar ve oğlancılar toplumu, içtenlikleri ile, öykünmek için büyük çaba gösterdikleri davranışları bir alay konusuna dönüştürür:

> Argoya gelince, Divine de, öteki oğlanlar gibi argo kullanmazdı. Argo erkeklere göre bir şeydi. Argo, erkek diliydi. Karayiplerdeki yerliler düzeninde, nasıl konuşmak erkeklere özgü bir hak ise, burada da argo kullanmak ikinci bir cinsel özellik olarak ortaya çıkıyordu. Nasıl kuşlarda erkeklerin tüyleri güzel ve ipekli oluyorsa, nasıl ilkel kabilelerde savaşçılar da rengarenk ipekli giysilere bürünüyorlarsa, eşcinsel düzende de argo kullanmak salt oğlancılara tanınan bir ayrıcalıktı. Argo, bir çeşit sorguç, bir çeşit paçalıktı. Argoyu herkes anlayabilirdi. Ne var ki, ancak analarından doğdukları zaman argo konuşmaya yatkın davranışlara, çalımlara, kalça kırmalara, argoya uygun kol ve bacak hareketlerine, yan bakmalara, göğüs kabartmalara sahip olanlar argo konuşabilirlerdi. Bir gün barda otururken, Mimo-

za, sözün gelişi «... canım onun o kafadan kontak öyküleri de» deyiverince, erkekler kaşlarını çattılar. İçlerinden biri ürkütücü bir sesle, «Vay canına, erkek gibi be!» dedi.[38]

Oğlancının erkekliği, güç olarak gösterilen bir gözle görülmez bencilliktir. Onun «erkekliği», gerçekten de boş övünmelerle meydana gelir ve bu övünmelerin kahramanı olarak anlatılanlar, yani oğlanlar tarafından boyuna ve sistematik olarak övünçlerinin asılsızlığı yüzlerine vurulur. Büyük bir romantik olmasına ve Divine'in kişiliğinde Fransız geleneğinin o pek sevdiği büyük yürekli orospuların belki en sonuncusunu ve muhtemelen en iyi anlatılmış olanını yaratmasına rağmen, Genet, aynı zamanda son derece serinkanlı düşünen bir akılcıdır. Çözümleyici düşünce biçimi, toplumun en keyfî çılgınlıkları üzerine çakılmış; cinsiyeti, doğanın onayladığı bir toplum yapısı olarak ele almıştır.

Romanlarında cinsel davranışların çözümüyle işe başlayan Genet, oyunlarında daha da ileri giderek, bu asalak eşcinsel toplumu yaratan asıl toplumu, yani çoğumuzun kendi toplumumuz gözüyle baktığımız toplumu incelemeye girişmiştir. Genet **Ölüm Nöbeti** ve **Hizmetçiler**'de yine eşcinsel suçların ufak dünyasını yansıtmakla işe başlamış; o dünyada öğrendiği gerçekleri ve doğruları, kendisini yıllar yılı sınırlarının dışına atmış olan «normal» dünyanın olaylarını değerlendirmekte kullanmıştır. Cinsel politikayı en sert biçimde eleştiren yapıtları, **Karalar, Balkon** ve **Perdeler** gibi son oyunlarıdır.

Genet'nin, bu keyfî yerinde topluma anlatacakları, onlara artık iyiden iyiye gereksinmeye başladıkları birer derde deva gibi gelmeyecek ve Genet'yi, Norman Mailer ve Henry Miller gibi çözümsüzlüklerine merhem basan biri olarak görmeyeceklerdir. Ge-

38 Jean Genet, **Our Lady of the Flowers**, çev. B. Frechtman. (New York: Grove Press, 1963). s. 90.

net, «erkek» ve «dişi»nin toplumsal yerini, bunlarla hiç mi hiç ilgilenmeyen bir topluluğa sunmakta ve sonunda bu toplumun iğrenç olduğu kanısına varmaktadır.

Şayet Armand oğlancı ve koca bir budala ise, Genet'nin anlattıklarına göre, ortada şaşılacak bir durum yoktur. Küçüklüğünden beri bu görüş içinde yetiştirilmiş ve erkek olması için bu özelliklere sahip olması gerektiği kafasına iyice yerleştirilmiştir. «Erkek» deyince bildiği, öğrendiği tek şey, gaddar, kaba, zorba, kayıtsız, bencil olmak ve birtakım şeylere sahip olmaktır. Penisini tılsımlı bir şey olarak görmesi bu nedenle doğaldır. Penisi, onun çevresindekileri ezmesine yarayan bir araç ve aynı zamanda toplum içindeki yerini belirleyen bir simgedir. Bir yerde, «Benimki ağırlığınca altın eder.»[39] der. Başka bölümlerde ise, penisinin ucunda bir adamı havaya kaldırabileceğini söyleyerek övünür. Armand, cinselliği otomatik olarak güç ile, kendi zevki ile, oysa tam anlamıyla bir nesne olarak gördüğü karşısındakinin ise acısı ve aşağılanması ile bağlayarak düşünür. Onun için cinsel ilişki demek, üstünlüğü belirleyen, kendi yüceliğini ortaya koyan ve bu yüceliği, boyun eğmek, hizmet etmek ve bunlarla yetinmek zorunda olan kurbanı üzerinde kanıtlayan bir olgu demektir.

Bütün kötülüğüne karşın, Armand, yine de bir «centilmen»den daha mantıklı, bir kentsoyludan daha dürüst ve daha yalındır. Çünkü Armand, kentsoylunun aklından geçirip de ortaya koyamadığı isteklerini gerçek yaşantısında uygulamakta ve üstünlüğü dile getiren kitapları okuyarak bir doruğa ermeye de kesinlikle kalkışmamaktadır.

Balkon, Genet'nin devrim ve karşı-devrim kuramını yansıtır. Oyun bir genelevde geçer ve başarısızlıkla sona eren bir devrimi anlatır. Oyunda genelevin

39 **The Thief's Journal**, s. 135.

patronları ve yöneticileri, eski hükümetin yerini alırlar. İnsan ilişkilerini oğlan ve oğlancılar dünyasında incelemiş olan Genet, cinsel sınıflamanın, ırkçı, siyasal ya da ekonomik, bütün diğer eşitsizlik biçimlerini nasıl geride bıraktığını kesinlikle öğrenmiştir. **Balkon**'da, temeldeki sömürü ve baskı ilişkisini, yani cinsler arasındaki, kadın-erkek ya da onların yerini alan kişiler arasındaki ilişkiyi değiştirmeyen her türlü devrimin başarısızlığa uğrayacağı belirtilir. Genet, temel insan ilişkisini, yani cinsel ilişkiyi, bundan türeyen daha gelişmiş bütün toplumsal ilişkilere örnek alarak, bu ilişkinin sadece kendi çerçevesi içinde umutsuz bir durumda olmadığını, aynı zamanda kurumlaştırılmış eşitsizliğin bir prototipi olduğunu belirler. İnsanlığı ikiye bölmek ve bir grubu öteki grup üzerindeki üstünlüğünü doğuştan gelen bir hak olarak görmekle, toplumsal düzenin, gerek bütün insan ilişkilerini ve gerekse düşünce ve eylem alanlarını sarsacak ve yozlaştıracak bir baskı sistemi meydana getirdiğini ileri sürer.

Bir fahişe ile bir papaz arasında geçen oyunun ilk sahnesi, oyunu olduğu kadar, tanımladığı toplumu da özetlemiş olur. Papazın bütün gücü dine dayanır. Din ise, günahın yanlış bir şey olduğu görüşüne bağlıdır. Buradan hareketle, dişiliğin cinsellik ve bu nedenle de cezalandırılması gereken bir kötülük kaynağı demek olduğu yalanına saplanır papaz. İşte, güç, Arap saçına döndürdüğümüz cinsellik, çevresinde böyle bir kısırdöngü çizerek döner ha döner Gücün başlıca araçlarından biri paradır; çünkü, kadını satın alan paradır ve ekonomik bağımlılık, manevî alanda olduğu kadar maddî alanda da zorbalık temeline oturtulmuş bir sistemde kadının köleliğini belirleyen bir simgedir. Cinsellik konusundaki tutku, güçlü olma isteklerini körükler ve bu isteklerin her ikisi de kadının eşyalaştırılması düzenine bağlanır.

Papazın, aslında kilisenin gücünü duyabilmek

için bu kılığa girmiş bir havagazı tahsildarı olması, cinsel sınıf sisteminin taşlamasını daha da bir açıklığa kavuşturur. Havagazı saati okumakla ömür tüketen erkekler, herhangi bir erkeğin satın alabileceği tek varlık kanalıyla, yani fahişe olmuş kadın kanalıyla üstünlüğün zevklerini tadabilirler. Peki ya fahişe, onun bu işteki çıkarı nedir? Hiçbir şey. Cinsel, siyasal ve toplumsal kurumların birbirine kaynaştırılıp karıştırıldığı bu oyunda fahişenin «rolü», kendisini kiralayanların üstünlük hırsını doyurmaktan öteye geçmez.

İkinci sahnede, fahişeyi bir hırsız, bir suçlu olarak görürüz. (Bu niteliklerle Genet'nin kendisi belirlenir.) Fahişenin suçlu olması, müşterisi banka vezneldarının ahlâk, hak ve adalet nutukları atarak, rahata erişmesini sağlar. Fahişeyi yargılayan kişi olarak, isterse onun iri kıyım biri tarafından kırbaçlanmasına, isterse sözümona bir güçlülük özentisi içinde bağışlanmasına karar verir. Aslında bu güçler, daha şanslı doğmuş, daha güçlü olan diğer erkeklere özgüdür. III. Sahnedeki general ise, kendi erkeklik anlayışı içinde, fahişeyi at yerine koyar ve onun sırtına binerek kahramanlık taslar. Bu arada, ağzına takılan gemin fahişenin dudaklarını paralamış olmasına, kadının ağzından kan gelmesine ise hiç aldırmaz. Müşteri, kendi yücelik düşlerini, ister günahkâr, ister suçlu, ister hayvan imgesinden yararlandırarak gerçekleştirsin, her üç olayda da kadının varlığı kaçınılmaz bir gerekliliktir. Kendini düşlere salan her erkek için, kadın, baktığı zaman kendisini gördüğü bir aynadır. Ve yine müşteri ister papaz, ister yargıç, ister general olsun, bu düzmece, ama satın alınabilme kolaylığındaki gücünün en üst noktasına, fahişeyi bir kadın, bir nesne, bir eşya, bir köle gibi «düzdüğü» anda ulaşır.

Oyunda Genet'nin siyasal görüş olarak ileri sürdüğü sav, gerçek ya da düşsel erkeklik öğretisinden vazgeçilmedikçe, erkeklerin doğuştan üstün oldukları

şaplantısından kurtulunmadıkça, bütün baskı sistemlerinin, insanın temeldeki mantık ve duygu egemenliği yoluyla sürecekleridir.

Şimdi bir de mamanın durumuna göz atalım. **Balkon**'un becerikli ve kendini işine adamış yöneticisi Irma, başka kadınları satarak geçinmektedir. Irma'nın durumu yansıtılırken, aynı zamanda hiçbir kurumun koruyucular ve işbirlikçiler olmadan ayakta duramayacağı da belirlenir. Karşı devrimcilerin kraliçe seçtikleri Irma, hiçbir şey yapmaz; çünkü kraliçeler hiçbir zaman gerçekten yönetmezler. Aslında, kraliçeler kendi benlikleri içinde dahi varlıklarını sürdüremezler; çünkü, oyunun sonunda da belirtildiği gibi işlevlerini tamamladıktan sonra kişi olarak yokolmaya mahkûmdurlar. Onların görevi, erkekler için bir simge, bir soyutlama olmaktır. Bunun en belirgin örneğini eski ve usta bir fahişe olan Chantal'da görürüz. Chantal, devrime olan inancı ve umudu içinde, bir an için insanlık bilincine doğru ilerler, sonra bocalar ve yeniden satılan bir mal haline gelir. Sonra da, ayaklanma çöktüğü ve amaca ulaşmak için her şeyin geçerli olduğu mazeretine sığınarak köktenci ülkülerine ihanet ettiği zaman, ayaklananlar için bir cinsel simgeye dönüşür. Ayaklanma, «kazanmak» için karşısındakilerin bilincini ve görüşünü benimser, bir zamanlar karşısında olduğu her şeyin yozlaşmış birer yeni kopyasını, birer yeni uygulamasını gerçekleştirir. Göz açıp kapayana dek, ayaklanma, kendini tüketen bir karnavala, o eski «ateşle ve kendini boşalt» görüşündeki erkeklik düşüncesine bağlı bir kanlı cinsel curcunaya dönüşür. Bu ayaklanmanın totemi Truva' dan bu yana her ordunun taptığı ve başkalarının günahlarını yüklenip cezasını çeken bir güzelde biçimlenir. Chantal, uğrunda erkeklerin birbirlerini paraladıkları bir ilkel değer ölçüsü ve ödül durumuna girdiği andan itibaren, devrim kaçınılmaz biçimde karşıdevrime dönüşür.

Genet, bütün oyun boyunca, erkeklik ve üstünlük hastalığını, cinsel birleşimin bu karabasan düşünü, diğer insanlar üzerinde bir güç örneği olarak ele alır. Genet, çağımızın cinsel mitlerini aşmış olan, gerçekten yetenekli tek erkek yazardır diyebiliriz. Genet'nin, heteroseksüel politika konusundaki eleştirisi, gerçek bir cinsel devrime yol açmakta, herhangi bir köktenci toplumsal değişim yapılmak isteniyorsa mutlak izlenmesi gereken yolu göstermektedir. Genet'nin çözümlemesine göre, kişiliği değiştirmeden, toplum düzeninde temel bir değişiklik yapmak olanaksızdır ve en büyük değişimin de, bugüne dek varolmuş cinsel kişilikte yapılması gerekir.

Genet, oyunun son sahnelerinde, eğer gerçekten özgür olmak istiyorsak, herkesçe benimsenen görüşleri körü körüne kabul etmek zincirinden kendimizi kurtarmamız gerektiğini belirtir. İçine hapsolduğumuz üç büyük kafesin demirlerini kırmak zorunludur. Bunlardan birincisi, bilinci, varlığı kendinden menkul bir anlamsızlığa zincirleyen —papaz, yargıç ve savaşçı kahraman gibi— «Büyük Adamlar» mitinin potansiyel gücüdür. Parçalanması gereken ikinci kafes, polis devletinin egemenliğidir. Diğer bütün üstünlük kavramlarının çoğunlukla ruhsal alanda kısıtlandığı yozlaşmış bir toplumda tek gerçek güç, gerçek iktidar polis devletinin elindedir. Son ve en önemli kafes ise, cinselliktir. Bu kafes bütün ötekileri de içine alır. Çünkü bütün temel sorunlar cinselliğe dayanır. Polis Şefi George'un totemi iki metre boyunda lastikten bir fallus değil midir? Eski ve yıpranmış bir yapının temel direkleri olan Büyük Adamların dayandıkları günah ve erdem miti, suç ve suçsuzluk miti, kahramanlık ve korkaklık miti hep cinsel safsatalara saplanmamış mıdır? Temel taşlarını yerinden oynatmaksızın bu yoz ve kokuşmuş düzeni değiştirmeyi amaçlayan devrim, ister istemez başarısızlığa düşer ve karşı devrime dönüşür. Karşı devrim düzeninde

ise Büyük Balkon, yani birinci sınıf genelev, yeni hükümetler için kostümler ve oyuncular hazırlamaya koyulur.

Genet'nin oyunu başladığı gibi biter. Işıkları söndürmekte olan Irma, bizlere, her şeyin tiyatrodakinden daha yalan olduğu gerçek dünyalarımıza, evlerimize dönebileceğimizi söyler. Genelev, ertesi akşam, aynı oyunu yinelemek üzere yeniden açılacaktır. Sahne gerisinden yine devrimcilerin sesleri duyulur. Ne var ki, Polis Şefi sürekli olarak mezarına hapsedilmedikçe ve yeni devrimciler, eski cinsel politikanın o alışılagelmiş ahmakça saplantısını sürdürmekten vazgeçmedikçe, devrim olmayacaktır. Genet, bütün sorunlarımızın temelinde cinselliğin yattığını ısrarla belirtir ve baskı sistemlerimizin bu en korkuncunu alt etmedikçe, cinsel politikanın ve bu politikanın üstünlük ve zorbalık düşkünlüğünün can damarına el atmadıkça, kurtuluş yolundaki tüm çabalarımızın bizi döndürüp dolaştırıp aynı ilkel çıkış noktasına getireceğini anlatır.

İKİ

CİNSEL POLİTİKA KURAMI

Buraya kadar incelediğimiz üç cinsel anlatım, kapsadıkları üstünlük ve güçlülük kavramları açısından önemliydiler. Cinsel ilişkinin bir boşlukta yer aldığı söylenemez. Kendi başına biyolojik ve fiziksel bir olgu gibi görünen cinsel ilişki, insan yaşantısının, insan ilişkilerinin geniş ortamında öylesine köklü bir yere oturmuştur ki, kültürü meydana getiren davranış ve değerlerin yüklü olduğu bir mikrokozmos gibidir. Bu ilişki, diğer nitelikleri yanı sıra, bireysel ya da kişisel bir ortamdaki cinsel politikanın bir örneği yerine de geçer.

Hiç kuşkusuz, bu tür çok özel olgulardan, siyasal nitelik taşıyan daha geniş ortamlara geçiş, gerçekten büyük bir adımdır. «Cinsel politika» terimini ortaya atarken, önce «Cinsler arasındaki ilişki politika ışığında incelenebilir mi?» sorusunun sorulması kaçınılmaz olur. Buna verilecek yanıt, politikanın nasıl tanımlandığına bağlıdır[1]. Bu kitapta politika, toplantılar, başkanlar ve partilerden kurulu o dar ve kısıtlı dün-

1 **American Heritage Sözlüğü**'nün dördüncü tanımı oldukça uygundur: «bir devlet ya da hükümeti yönetmek için uygulanan yöntem veya taktikler». Bu tanım, bir sistemin sürekliliğini sağlamak için uygulanan çeşitli stratejileri kapsayacak biçimde genişletilebilir. Bu incelemede politikanın nasıl tanımlandığını anlamak için, ataerkilliği yukarda sözü edilen denetim yollarıyla sürdürülen bir kurum olarak görmek gereklidir.

yanın yorumladığı kavramda ele alınmamıştır. Biz «politika» derken, güçlülük temeline dayanan ilişkilerden, bir grup insanın bir başka grup tarafından yönetildiği düzenlerden söz edeceğiz. Her ne kadar burada bir parantez açılarak, ideal politikanın, başkaları **üzerinde** güçlülük kavramının tamamen ortadan kaldırılacağı, uzlaşılır, akılcı ilkelere bağlı bir insan yaşamının kurulacağı düzen olduğu söylenebilirse de, itiraf etmek gerekir ki, bugün bizim bildiğimiz ve söz konusu ettiğimiz politika bu değildir.

«Ataerkilik kuramı üzerine notlar» olarak tanımlayabileceğimiz ve şimdi okuyacağınız bu taslak, cinselliğin politik niielik taşıyan bir sınıflama olduğunu kanıtlamaya çalışacaktır. Bu alanda hemen hemen ilk deneme olan bu çalışmanın, yetersiz ve noksan olduğu mutlaktır. Amacımız bir genel tanıma varmak olduğu için, önermeler ister istemez genelleştirilmiş, ayrıcalıklar gözönüne alınmamış ve ara aşamalar birbirlerine kaynaşmış hatta bir ölçüde belirli bir düzene sokulamamıştır.

Cinslerden söz ederken «politika» teriminin kullanılışındaki neden, bu sözcüğün, cinslerin gerek geçmişteki gerekse bugünkü durumlarının gerçek yapısını en uygun biçimde belirlemesidir. Geleneksel politikanın getirdiği basit kavram yapısının ötesinde, güçlülük ilişkilerini daha açık seçik bir ruhbilimsel ve felsefi temelde inceleyebiliyorsak, bu kendi yarattığımız bir olanağı değerlendirmek, hatta bugünkü koşullar içinde çevremizi biraz da zorlamak demektir. Güçlülük ilişkilerini konu edinen bir politika kuramına, alıştığımız geleneksel terimler dışında bir tanım getirmenin yararlı olduğu inancındayım[2]. Bu nedenle,

2 Biçimsel iktidar ilişkileri ile aile içi güçlülük ilişkileri arasındaki bağıntıyı en güzel biçimde ortaya koyduğu ve gücün, temel insan ilişkilerini nasıl yozlaştırdığı yolundaki çözümü için Ronald V. Samson'un **İktidar Ruhbilimi** adlı yapıtına pek çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim.

politikayı, ırklar, kastlar, sınıflar ve cinsler gibi kesin çizgileri olan gruplar arasındaki bağıntı ve karşılıklı ilişki çerçevesi içinde tanımlamak istiyorum. Çünkü, belirli grupların durumlarının böylesine değişmez ve ezilmelerinin böylesine sürekli oluşunun tek nedeni, bu grupların, toplumca kabullenilmiş politik yapılarda temsil edilmeyişleridir.

Amerika'daki son olaylar, ırklar arasındaki ilişkinin, sınırları doğuştan belirlenmiş bir topluluğun, yine sınırları doğuştan belirlenmiş bir başka topluluk üzerindeki baskı ve denetimi anlamını kapsayacak biçimde politik olduğunu, sonunda kafalarımıza iyice yerleştirmiştir. Doğuştan elde ettikleri hakla yönetici olma niteliğindeki gruplar giderek ortadan kalkmaktadırlar. Yine de, doğuştan farklılığı olduğu için bir grubu egemenliğine alan bir başka grubun ötedenberi süregelen evrensel varlığı, yani cinsellik alanında sürdürülen üstünlük düzeni bugün de varolmaya devam etmektedir. Irkçılığın incelenmesi, baskıcı koşulları sürdürmek için ırklar arasında gerçekten politik olayların yer aldığı kanısına vardırmıştır bizi. Ezilen, bağımlı kılınan grup var olan politik kurumlar kanalıyla varlığını kanıtlayabilecek durumda değildir ve bu nedenle de geleneksel politik çatışmaya ve muhalefete girecek biçimde örgütlenememektedir.

Aynı biçimde, cinsel ilişkiler konusunda yapılacak bir inceleme de gösterecektir ki, cinsler arasındaki durum şimdi de, bütün tarih boyunca da Max Weber'in **herrschaft** diye tanımladığı bir ezme ve ezilme ilişkisi olmuştur[3]. Toplumsal düzenimizde incele-

3 «Genel anlamda ezmek, yani bir insanın isteklerini zorla başkalarına kabul ettirmesi, çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir.» Weber, **Wirtschaft und Gesellschaft** adlı kitabının bu bölümünde özellikle iki baskı biçimi üzerine eğilir: «Toplumsal otorite yoluyla baskı (ataerkil düzende aile reisinin baskısı, toplum çerçevesi içinde yargı ve yürütme organlarının baskısı) ve ekonomik güç yoluyla baskı. Ataerkil düzende, diğer baskı

me konusu yapılmayan ve hatta farkına bile varılmayan (oysa kurumlaşmış bir nitelik taşıyan) özellik, erkeklerin kadınlara egemenliğini doğuştan hak kazanılmış bir üstünlük olarak görmektedir. Bu yolla, bir «iç sömürü» düzeni ortaya çıkmıştır. Bu düzen, her türlü ırk ayrımından, sınıf bölünmesinden daha kesin, daha katı ve daha sürelidir. Bugün kadın erkek eşitliği varmış gibi görünmesine karşın, cinsel egemenlik, hâlâ kültürümüzün en yaygın ideolojisi olarak sürmekte ve temel güçlülük kavramını meydana getirmektedir.

Toplumumuz, bütün diğer tarihsel uygarlıklar gibi ataerkil bir toplum olduğu için durum böyledir.[4] Askerlik, endüstri, teknoloji, üniversite, bilim, politika, ekonomi — kısacası etkin polis kuvvetleri de dahil olmak üzere toplumdaki bütün güçlerin erkeklerin elinde olduğu düşünülürse bu gerçek daha belirgin olarak ortaya çıkar. Politikanın özü güç sahibi olmak olduğuna göre, bu gerçeğin ne denli etkili olduğu açık seçiktir. Bir seferinde T.S. Eliot'un da değindiği gibi, ahlâk, ölçü ve değerleri ile, felsefesi ve sanatı ile —yani uygarlığımızın bütün oluşumu ile— birlikte doğaüstü güç olarak tanımladığımız tanrı baba da erkek yapısındadır.

Ataerkil yönetimi, nüfusun kadın olan yarısının, erkek olan yarısı tarafından denetlendiği yönetim biçimi olarak alırsak, ataerkil düzenin ilkeleri iki aşamada gelişir: Birincisi, erkeklerin kadınlara egemen

---

düzenlerinde olduğu gibi, ekonomik mallar üzerindeki denetim, yani ekonomik güç, baskının bir aracı olduğu kadar, sonucudur da.»

4 Bilindiği kadarıyla günümüzde anaerkil bir toplum mevcut değildir. Bazı insanbilimcilerin kadının egemenliğinden bir kalıntı ya da bir geçiş biçimi olarak niteledikleri anasoyluluk, ataerkil oluşuma aykırı değildir. Bu düzen, aslında, erkeklerin egemenliğini veraset sistemi içinde kadınlar yoluyla yönlendirmekten başka bir şey değildir.

oluşu, ikincisi yaşlı erkeklerin genç erkeklere egemen oluşudur. Ne var ki, bütün toplumsal kurumlarda olduğu gibi, burada da gerçekle ideal arasında büyük ayrım vardır. Sistem kendi ayrıcalıklarını ve çelişkilerini içinde taşır. Ataerkillik bir kurum olarak, sınıf ve zümreler ne olursa olsun, feodal ya da bürokratik düzende olsun, bütün siyasal, toplumsal, ekonomik ve dinsel oluşumları etkileyecek güçte bir toplumsal değişmezlik niteliği taşıdığı halde, tarih ve coğrafya çerçevesi içinde büyük değişkenlikler gösterir. Örneğin demokrasilerde, kadınlar yönetime ya hiçbir biçimde katılmamışlar, ya da (bugün olduğu gibi) katılmak sayılmayacak kadar ufak oranlarda yönetimde yer almışlardır[5].

Oysa, kan bağının sihirli gücüne dayanan aristokrasilerde, zaman zaman kadınların yönetici olduğu görülür. Bu düzenlerde, soyun yaşlı erkeğinin başa geçmesi ilkesi sık sık çiğnenir. Ataerkil düzenin, örneğin Suudi Arabistan ve İsveç, Endonezya ve Kızıl Çin arasında gösterdiği ayrım ve çeşitlilikleri göz önüne alırsak, Amerika ve Avrupa'daki yönetim biçimlerinin de aşağıdaki bölümlerde anlatılacak reformlarla büyük değişikliklere uğramış olduğunu görürüz.

I İDEOLOJİK

Hannah Arendt'in[6] gözlemine göre, hükümet, ya gönüllü destek, ya da zorla kabul ettirilen baskı yardımıyla ayakta durur. Bir ideolojiye şartlanmak, gönüllü desteği meydana getirir. Cinsel politika, ruhsal

5 Hiç kuşkusuz, köktenci demokraside ataerkil düzen olmayacaktır. Kadınların modern «demokrasi»lerde yönetime çok ender katıldıkları gerçeği, mükemmel olmayan demokrasilerin de geçerli olduğunu kanıtlamaya yeterlidir.

6 Hannah Arendt «Speculations on Violence» **The New York Review of Books**, c. XII, sayı: 4, 27 Şubat 1969, s. 24.

yapı, toplumsal yer ve durum açısından her iki cinsin temel ataerkil tutuma göre «toplumsallaştırılması» yoluyla gönüllü destek kazanır. Toplum içindeki durum konusunda, erkeğin üstünlüğünü kabul eden önyargı yüzünden, erkek daha üstün, kadın daha aşağı bir yere konulur. Ruhsal yapı ise, kişiliğin, erkek ve kadın diye tanımlanan cinsel sınıflamanın çizgileri içinde gelişimini öngörür. Bunun temeli, egemen grubun gereksinme ve değer ölçülerine dayanır ve bu grubun kendinde varolduğunu kabul ettiği yetenekler, egemen oldukları kişilerde ise egemen olanların işine gelen nitelikler kanalıyla yürütülür. Bu yetenekler, erkeklerde saldırganlık, zekâ, güç ve etkenlik; kadınlardaki nitelikler ise edilgenlik, bilgisizlik, güçsüzlük, «iffet» ve etken olamayıştır. Her cinsin davranış, hareket ve tutumunu etraflı ve değişmez biçimde belirleyen cinsel rol diye tanımlanan ikinci öge de, bu temeli pekiştirir. Eylem ve yararlılık açısından alındığı zaman, cinsel rol, kadına ev işi, çocuk bakımı gibi işleri yüklerken, insancıl oluşumların geri kalan tümünü, ilgi ve istek duymayı, ilerleme ve yükselme hırsını ise erkeklere bırakır. Kadına uygun görülen bu kısıtlı rol, onu biyolojik deneyler düzeyinde sınırlar. Bu nedenle, hayvansal olmayıp (hayvanlar da yavrular ve yavrularına bakarlar), kesinlikle insancıl olan eylemlerin tümü erkeklere tanınan bir hak niteliğini alır. Hiç kuşkusuz, toplum içindeki yer de, bu gelişim sonunda belirlenir. Ele aldığımız bu üç kategoriyi incelemek gerekirse, toplum içinde elde edilen yer ve duruma siyasal, cinsel role toplumbilimsel ve ruhsal yapıya psikolojik faktörler denilebilir. Ne var ki, bunların birbirlerine olan bağımlılıkları, tartışma götürmez ve koparılmaz bir zincir meydana getirir. Toplum içinde kendilerine daha yüce yerler verilmiş olan kişiler, öncelikle egemen olma duygusunu geliştirecek bir ruhsal yapıya sahip kılındıkları için, yöneticiliği benimseme eğilimindedirler. Bu, kişiler için bir

gerçek olduğu kadar, sınıf ve zümreler için de geçerli bir tanımdır.

II BİYOLOJİK

Ataerkil kökene dayanan din, yığınların tutumu ve bir ölçüde de bilim bu ruhsal-toplumsal ayrımları, cinsler arasındaki biyolojik ayrımlara bağlar. Böyle olunca da, kültürü, davranışları biçimleyen faktör olarak tanımlamak, kültürün doğa ile işbirliği yapmanın ötesinde bir işlevi olmadığını söylemek olur[7]. Oysa, ataerkil düzende konulan ruhsal ayrımlar (yani erkek ve kadın kişiliklerinin özellikleri), temel insan yapısında görülmemektedir. Aynı şekilde toplumsal durum ve rol de, temel insancıl yapıda yer almaz.

Memeli hayvanlar arasında yaygın ve ikinci derecede bir cinsel özellik olan erkeğin daha güçlü kuvvetli bir beden yapısına sahip olması, her ne kadar biyolojik kökenli ise de, yetişme, beslenme ve beden eğitimi gibi kültürel faktörlerle desteklenen bir özelliktir. Ve **uygarlık çerçevesi içindeki** politik ilişkiler, kesinlikle bu temele dayandırılamaz[8]. Politikada er-

---

7 Burada değinilen, doğal bilimlerden çok, toplumsal bilimlerdir. Özellikle tıp bilimi, bu tür inançlara dayandırılmıştır. Tıbbi araştırmaların, cinsel biçimlerin biyolojik kökenli olmadığı sonucuna vardığı çağımızda tıp bilimi de bu batıl inançlardan kurtarılmıştır.

8 «Roma aile temelinin kan ya da duygusal bağ olmadığını belirten Roma hukuku tarihçileri, bu temelin babanın ya da kocanın gücünde aranması gerektiği sonucuna varmışlardır. Tarihçiler, bu gücü ilkel bir kurumlaşma olarak nitelemekteyseler de, kocanın karısı, babanın çocukları üzerindeki üstünlüğü dışında bu gücün nasıl elde edildiğini açıklamamaktadırlar. Bu nedenle, bizler, üstün gücü hukukun kökeni olarak almakla büyük bir yanılgıya düşmekteyiz. Daha sonra göreceğimiz gibi, kocanın ya da babanın otoritesi, neden olmak şöyle dur-

keklerin üstünlüğü, fiziksel güce dayanmaz. Bu üstünlük, biyolojik olmayan bir değerler sisteminin kabul edilmesinden gelir. Üstün fizik gücü, politik ilişkileri belirleyen bir faktör olamaz — ırk ve sınıf ilişkileri bu tanımımızın en kanıtlayıcı örnekleridir. Uygarlık, fiziksel gücün yerini alacak (teknik, silâh, bilgi gibi) başka yöntemler bulmuştur ve çağdaş uygarlığın artık fiziksel güce gereksinmesi kalmamıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, fiziksel çalışma genellikle sınıfsal bir faktördür ve ister güçlü olsunlar ister olmasınlar, en ağır işleri, sınıfsal ayrımda toplumun tabanında yer alanlar yüklenir.

Ataerkil düzenin, insanın toplumsal yaşamında, insan doğasına bağlı kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu fikri öne sürülür. Böyle bir görüş, ataerkilliğe, tarihsel kökenin yanı sıra bir mantıkî oluşum kazandırır. Oysa, bazı insanbilimcilerin ileri sürdüğü gibi, ataerkillik, varolmuş ilk düzen değil de, ataerkillik-öncesi diye adlandırabileceğimiz bir başka toplumsal biçimden sonra ortaya çıkmış bir düzen ise, o zaman, ataerkilliğin kökenini fiziksel güce bağlamak tamamen yersiz olur. Bu görüşü kabul edebilmek için, ancak erkeğin üstün fiziksel gücünün, yeni değerler ya da yeni bilgiler yoluyla meydana gelen yöntem değişimi ile birlikte ortaya çıktığını kabul etmek gerekir. Oluşumların kökenleri hakkında ileri sürülen görüşler, belirgin kanıtların yokluğu yüzünden hiçbir zaman kesinlik kazanamaz. Tarihöncesi devirler hakkında yapılan spekülasyon, spekülasyon olarak kalmaya mahkûmdur. Böyle bir spekülasyona girilecek olursa, ataerkil düzen öncesi varsayımlı bir düzenin

---

sun, başlı başına bir sonuçtur. Bu otorite, dinden türetilmiş ve din tarafından geliştirilmiştir. Bu yüzden, ailenin temeli, üstün güç değildir.» Numa Denis Fustel de Coulanges, **Antik Site** (1864). Fustel de Coulanges, nasıl olup da dinin ataerkil otoriteyi elde ettiğini açıklamıyor. Çünkü ataerkil din de, bir ilk neden olmaktan çok, bir sonuçtur.

varolduğu ileri sürülebilir[9]. Bu varsayım, ancak, temel ilkenin üretkenlik ya da yaşam süreçleri olarak düşünüldüğü bir görüşle çürütülür. İnsanlık, en ilkel halinde, en ilkel teknik ötesinde bir uygarlığa geçmeden önceki halinde, yaratıcı gücün en belirgin kanıtını çocuk doğurmakta görmüş ve bunu bir mucizevî olay olarak niteleyip bitkilerin yetişmesiyle koşutluk kurmuş olabilir.

Bu görüşü saptıracak neden, babalık niteliğinin bulunmuş olması sayılabilir. Bazı kanıtlara göre, eski toplumlarda üretkenliğe dayanan tapımlar, bir noktadan sonra ataerkilliğe yönelmişler; üretkenlik ve yaratıcılıktaki kadının işlevini küçümseyerek, bu yaratıcılığı sadece fallusa bağlamışlardır. Ataerkil din, tanrıçaları ortadan kaldırıp, erkek tanrı ya da tanrılar getirerek egemenliğini sürdürmüş ve üstün erkeklere dayanan, ataerkil yapıyı destekleyecek bir dinbilim kurmuştur[10].

Kökenlerin araştırılmasına burada son vereceğiz. Ataerkilliğin tarihsel kökenleri sorunu, yani ataerkilliğin erkeğin üstün gücünden mi doğduğu, yoksa bu gücün belirli koşullar içindeki kullanılışından mı şekillendiği sorusu şu anda yanıtlandırılamaz. Üstelik

---

9 Aynı zamanda, ataerkilliğe orantılı olarak taşıyacağı anlam içinde «anaerkil» teriminin kullanılmasını gerektiren bir cinsel üstünlük düzeni de olmayabilir bu. Daha basit bir yaşam düzeyinde, kadını eksen alan üretkenlik temeline bağlı din ile erkeğin günlük yaşamdaki fiziksel gücünün yararlılığı bir denge sağlayabilir ve ataerkillik-öncesi toplum düzeninin eşitlik ilkesine dayanan bir düzen olduğu da söylenebilir.

10 Neolitik köy kültürü yerini uygarlık kültürüne bırakırken buna benzer bir şey olmuştur. Bu konuda Louis Mumford'un **Tarihte Site** adlı kitabının birinci bölümüne bakınız. «Bilimsel» bilginin temel taşlarından biri olan, babalık gibi bir buluşun, nüfusun artmasına ve dolayısıyla artık-değerin güçlü sınıf ayrımına yol açtığı düşünülebilir. Avlanmanın savaşa dönüşmesi de sanırım bunda rol oynamıştır.

bu sorun, cinsel politika gerçeklerinin genellikle doğaya dayandırıldığı günümüz ataerkil düzeninde, üzerinde durulması gerekli olmayan bir sorun da sayılabilir. İki ayrı cins grubunun, bugünkü politik ilişkilerini kanıtladığı ileri sürülen ruhsal-toplumsal ayrımlar, ne yazık ki, fiziksel bilimler gibi açık seçik, belirgin, ölçülebilir ve yansız değil, belirsiz, çeşitli yorumlara açık ve hatta dinsel görünüme bürünen terimlerle tanımlanan ayrımlardır. Hemen belirtmek gerekir ki, toplum içindeki yer ve durumun ötesinde, daha önemli olan cinsel rol ve ruhsal yapı alanlarında genellikle kabul edilen ayrımlar, biyolojik değil, kültürel temellere dayandırılmaktadır. Ruhsal yapıdaki egemenliğin erkekte doğal olarak bulunduğunu kanıtlamak için yapılan girişimler (ki bu görüş, gerek tarih, gerek mantık açısından, giderek cinsel rol ve toplumsal durumdaki egemenliği de bir doğal gerçek olarak kabul etmeye yönelir) kesinlikle başarısız olmuşlardır. Bu konuda başvurulan kaynaklar, cinsel ayrımın oluşumu üzerinde hiçbir biçimde birleşememektedirler. Bu kaynaklar içinde en akla yakın olanı da, ruhsal yapı ile biyolojik yapı arasında bir denge kurma isteklerini boşa çıkarmıştır. Görünüşe bakılırsa, bugünkü biyo-genital bilgilerimiz dışında, erkek ve kadın arasında doğuştan bir ayrım olup olmadığını yakın bir gelecekte öğrenemeyeceğiz. Endoktrinoloji ve genetik bilimi, ruhsal-duygusal ayrımları belirleyecek kesin bir kanıt ortaya koyamamaktadır[11].

Ataerkilliğin (toplumsal yer, cinsel rol ve ruhsal yapı gibi) bugünkü toplumsal ayrımlarının kökende fiziksel olduğu savını doğrulayacak yeterli kanıt olmayışının yanı sıra, bugün kültüre bağlı olarak geliş-

11 Bugüne dek bu alanda inandırıcı bir kanıt ortaya konulamamıştır. Hormonlarla hayvansal davranışlar arasında bağıntı kurma konusundaki deneyler, sadece belirsiz sonuçlara ulaşmakla kalmamakta, aynı zamanda analojik mantık yoluyla insan davranışlarına da belirsizlik getirmektedir.

tiğini bildiğimiz ayrımların ağır basması nedeniyle fiziksel ayrım savını kabul edecek durumda da değiliz. Cinseller arasında «gerçek» bir ayrım varsa bile, cinslere bugünkünden farklı, yani eşit davranılmadığı sürece bunu öğrenmemiz olanaksızdır. Ve şimdiki halde de, böyle bir davranış, uygulanmaktan çok uzaktadır. Önemli ve yeni araştırmalar, ruhsal ayrımların doğuştan olurluluğunu ortadan kaldırmakla kalmamakta, aynı zamanda, ruhsal-cinsel özdeşliğin geçerliliği ve sürekliliğine de kuşku getirmektedir. Böylelikle de cinsiyetin **kültürel** niteliğini, yani kişilik yapısının cinsel sınıflama içindeki oluşumunu somut olarak kanıtlamaktadır.

Stoller ve diğer uzmanların, «cinsel kimliğin çekirdeği» olarak tanımladıkları nitelik, bugünkü bulgulara göre, on sekiz aylık çocuklarda gelişmektedir. Stoller, cins ile cinsiyet arasında şöyle bir ayrıma gidiyor:

> Sözlükler, cinsiyetin belirgin özelliğini biyolojik yönden vurgulamakta, örneğin, **cinsel ilişkiler** ya da **erkek cinsi** gibi terimlerle belirtmektedirler. Buna uygun olarak, bu kitapta cinsiyet sözü erkek ya da kadın cinsini ve kadın ve erkeği belirleyen biyolojik organları tanımlamak, **cinsellik** sözü de anatomik ve fizyolojik olguları belirlemek için kullanılacaktır. Bu, cinslere bağlı olan ama öncelikle biyolojik olgulara dayanmayan davranış, duygu, düşünce ve düşleme gibi geniş kapsamlı alanları ister istemez açıkta bırakacaktır. İşte bu ruhbilimsel olgular konusunda, cinsiyet terimini kullanacağız. Erkek ve kadın cinsinden söz edilebildiği gibi, pekâlâ erkeklik ve dişilikten söz edilebilir ve bu sözler anatomik ya da fizyolojik olgulara bağlanmadan söylenilebilir. İşte bu nedenle, ilk bakışta **cins** ve **cinsiyet** sözleri birbirlerinden ayrılmaz gibi görünüyorlarsa da, bu araştırmanın bir amacı bu iki alanın (yani cins ve cinsiyet alanlarının), kopmaz bir teke-tek ilişki gibi birbirlerine bağlı olmayıp, oldukça bağımsız yöntemler içinde bulunduklarını ortaya koymaktadır.[12]

12 Robert J. Stoller, **Sex and Gender** (Cins ve Cinsiyet), (New York, Science House, 1968), önsöz, s. VIII - IX.

California Cinsel Kimlik Enstitüsünde yapılan araştırmalara göre, cinsel organların oluşumundaki bozukluklar ve buna bağlı olarak doğuştan cinsiyetin yanlış belirlenmesi halinde, tanındığı ve koşullandığı cinsiyete aykırı bir biyolojik kimlik gösteren yetişkin erkeklerin ameliyat yoluyla cinsiyetlerini değiştirmek, söz konusu kişinin davranış, duygu, düşünce ve ilgilerini kadıncıl gelişimini sağlamış olan yetişme tarzının getirdiği birikimleri dağıtmaktan çok daha kolaydır. Stoller'in yönetiminde California'da sürdürülen araştırmalar göstermektedir ki, (Ben bir kızım, ben bir oğlanım gibi) cinsel kimlikler, insanların sahip oldukları ilk kimliktir ve aynı zamanda en süreli, en kapsamlı kimliktir. Stoller daha sonra, cinsin biyolojik cinsiyetin ruhbilimsel ve bu nedenle de kütürel olduğunu belirtmekte ve «Cinsiyet, biyolojik olmaktan çok ruhbilimsel ya da kültürel anlam taşıyan bir terimdir. Eğer, cins için kullanılan sözler 'erkek' ve 'dişi' ise, bunun karşılığında cinsiyet için kullanılacak 'erkeklik' ve 'dişilik' sözleri (biyolojik) cinsten bağımsız anlam taşıyabilirler.»[13] Gerçekten de, cinsiyet tanımı, biyolojiye aykırı düşecek kadar görecedir: «...Her ne kadar dış cinsel organlar (penis, skrotum, testis) erkeklik duygusuna katkıda bulunurlarsa da, bu duygunun varolması için bu organların tümünün, ya da birinin varlığı gerekmez. Aksine kanıt olmadığı için, çift cinsiyetli hastaları üzerinde araştırma yapan Money ve Hampsons'a uyarak cinsel rolün, dış cinsel organların anatomi ve fizyolojisine bağlı olmaksızın, doğuştan sonraki etkilerle meydana geldiğini kabul ediyorum.»[14]

Bugün ana karnındaki dölütün, belirli bir dönemde y kromozomlarıyla birleşip erkek dönüşümüne gi-

13 **A.g.y.**, s. 9.

14 **A.g.y.**, s. 48.

rinceye kadar, dişi olduğuna inanılmaktadır[15]. Ruhsal-cinsel olarak (yani erkek ve kadın ayrımına karşı erkek ve dişi kapsamı içinde), cinsler arasında doğuştan bir ayrım yoktur. Bu nedenle Ruhsal-cinsel kişilik, doğumdan sonra öğrenilmiş ve edinilmiş bir niteliktir.

...Doğuşta ve doğumdan birkaç ay sonrasına kadar olan süre içinde varolan durum, herhangi bir ruhsal-cinsel ayrışma göstermez. Nasıl embriyonda morfolojik cinsel ayrım, plâstik bir evreden kesin bir değişmezliğe dönüşürse, ruhsal-cinsel ayrım da öylesine bir değişmezliğe bürünür ve hatta insanların, cinsel kimliğin doğuştan, içgüdüsel olduğunu, doğuştan sonra öğrenilip kazanılan bir nitelik olmadığını düşünmelerine yol açacak ölçüde güçlü ve belirgin bir duygu haline dönüşür. Bu geleneksel varsayımın yanılgısı, sonradan öğrenilen bir şeyin gücünü ve sürekliliğini küçümsemektir. Hayvanlar üzerinde yapılan deneyler, bu yanlışı düzeltmiş bulunmaktadır.[16]

Yukarda görüşlerini verdiğimiz John Money, «ana dilinin öğrenilmesini, yazı yazmanın insancıl karşıtı» olarak almakta ve «ana dilinin öğrenilmesiyle birlikte» ilk öğrenilen şeyin cinsiyet olduğunu ileri sürmektedir[17]. Bu da, bu algının on sekiz aylıkken gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Jerome Kagin'in[18] konuşmasını bilmeyen çocuklara nasıl davranılacağı ve bunların nasıl yönetileceği konusundaki araştırmala-

---

15 Bu konuda Mary Jane Sherfey'nin, **Journal of the American Psychoanalytic Association** dergisinin 1966 Ocak sayısında çıkan «Dişilik Cinsiyetinin Ruhçözümsel Kuram Açısından Yapısı ve Evrimi» adlı yazısına ve John Money'nin **Cinsel Araştırmada Yeni Gelişmeler** kitabındaki «Ruhsal-Cinsel Ayrışım» bölümüne bakınız.

16 Money, **a.g.y.**, s. 12.

17 **A.g.y.**, s. 13.

18 Jerome Kagin, Review of Child Development Research (ed. M. Hoffman, New York, Russell Sage Foundation, 1964), adlı yapıtta «Cinsel Tiplerin Kazanılması ve Önemi» başlıklı yazı.

rı, bu çocuklarla cinsel kimliklerine dayanılarak yapılan («Kız mı, oğlan mı?», «Merhaba koca adam», «Nasılsın cici kız» gibi) konuşmalar üzerindeki incelemesi, cinsiyetin, konuşmadan da önce öğrenildiğini vurgulamaktadır.

Toplumsal koşullarımız yüzünden, kadın ve erkek birbirlerinden tamamen ayrı iki kültür niteliği taşırlar ve bunların yaşam deneyleri de çok büyük ayrımlar gösterir. Çocukluk boyunca cinsel kimliğin gelişmesini, ailenin, eğiticilerin ve kültürün, her cins için uygun gördüğü davranış, kişilik, ilgi, değer ve anlatım kavramları belirler. Çocuğun yaşamının her anı, oğlan ya da kız oluşuna göre, cinsiyetinin kendine yüklediği zorunlulukları yerine getirmek için nasıl davranmak ve düşünmek gerektiğini öğrenmekle geçer. Gençlik yıllarında, çevreye ayak uydurma zorunluluğu çeşitli buhranlara yol açar ve bu bunalımlar olgunluk dönemine girdikten sonra yatışır.

Ataerkilliğin biyolojik temele dayandığı kesinlikle kanıtlanamadığına göre, evrensel bir durumu «salt inanca» yaslayarak ya da sonradan edinilmiş bir değerler sistemine bağlayarak sürdüren bir «toplumsallaştırma»nın gücüne hayran kalmamak elde değil. Cinsler arasındaki ruhsal ayrımın sürekliliğini belirleyen, çocukluğun ilk yıllarındaki koşullanmadır. Koşullanma, kendi kendini sürdürme ve kendi kendini doğrulama temelinde gelişir. Buna bir yalın örnek verelim: Cinsel kimliğinin sağlayacağı olanaklar konusunda kültürün getirdiği destek, oğlan çocuklarda saldırgan bir davranışın, kızlarda ise bu saldırgan itilerin içe döndürülmesinin gelişimine yol açar. Bunun sonucu olarak, erkek çocuk, kişiliğindeki saldırgan nitelikleri, çoğunlukla toplumdışı olurluluklarla pekiştirir. Buna karşın, kültür, cinsi belirleyen penis, testis ve skrotum gibi organlara sahip olmanın, saldırganlık itisini başlı başına uyandıran öge olduğuna inanmak eğilimini gösterir ve hatta bunu «taşaklı

çocuk» gibi kaba övgü deyimleriyle destekler. Aynı pekiştirme süreci temel «kadıncıl» erdem sayılan edilginliğin gelişiminde de rol oynar.

Çağdaş terminolojide, ruhsal yapılar arasındaki temel ayrım «erkekte saldırganlık» ve «kadında edilginlik» çizgisi üzerinde yürütülmektedir. Bütün diğer ruhsal oluşumlar, bunlara koşut olarak yorumlanmaktadır. Eğer saldırganlık, yönetici sınıfın bir özelliği ise, buna koşut olarak, yönetilen sınıfın özelliği de boyun eğme biçiminde belirlenmektedir. Bu mantık yapısının dayandığı tek umut ise, «doğa»nın beklenmedik bir biçimde tüm olursuzlukları yıkıp ataerkil sistemi ussallaştıracağına bel bağlamaktır. Burada göz önünde tutulması gereken önemli bir nokta, ataerkil düzende norm işlevinin düşüncesizce erkeğe bağlanmış olmasıdır. Böyle olmasaydı, «dişi» davranışının etken, «erkek» davranışının «aşırı etken» ya da «aşırı saldırgan» olduğundan söz edilebilirdi.

Bu noktada, fiziksel bilimlerden elde edilen bulguların, toplumbilimsel tartışmaları desteklemek için kullanıldığını belirtelim. Örneğin Lionel Tiger,[19] erkeklerin politik ve toplumsal yönetimi elde etmelerini garantileyen bir «bağlayıcı içgüdü»ye sahip olduklarını önererek, ataerkilliği cinsel yönden kanıtlamaya çalışmaktadır. Böylesi bir kuramın neleri kapsayacağını anlamak için, bu görüşü herhangi bir yönetici sınıfa uygulamak yeterlidir. Tiger'ın savı, Lorenz'in ve hayvan davranışlarını inceleyen diğer öğrencilerin ortaya koydukları görüşün yanlış bir yansımasından başka bir şey sayılamaz. Tiger'ın bu konuda doğal nitelik olarak ileri sürdüğü kanıtlar, ataerkilliğin tarihi ve örgütlenmesi olduğuna göre, fiziksel kanıt olarak ileri sürdükleri de gerçekdışı kısırdöngülerdir. İnsan ancak elinde (tarihsel değil de) genetik ka-

19 Lionel Tiger, **Men in Groups** (New York, Random House, 1968).

mit olduğu zaman, genetik kanıtlama yoluna gidebilir. Bu konuda yetkili uzmanların çoğu, insanlarda içgüdülerin olurluluğunu (doğuştan varolan karmaşık davranış biçimlerini) tamamen reddettikleri ve sadece tepkelerle dürtüleri (yani çok daha basit sinirsel tepkileri) kabul ettiklerine göre, «bağlayıcı içgüdü» temeline dayanan varsayımların geçersiz olduğu ortadadır[20].

Cinselliğin, insanlarda sadece bir dürtü olduğu kabul edilse bile, gerek ilk yıllardaki «toplumsallaştırma» ve gerekse yetişkinlik dönemindeki deneyler sırasında, yaşamımızın «cinsel davranış» diye adlandırılan büyük bölümü, hemen hemen tamamen öğrenilen ve sonradan edinilen şeylerin bir ürünüdür. Cinsel ilişki dahi, öğrenilmiş tepkiler dizisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu tepkiler ise, cinsel seçimimizin yönünü belirleme noktasına varıncaya değin, toplumsal çevremizin belirlediği biçimlere gösterilen tepkilerdir.

Ruhsal yapı ve cinsel rol konularındaki ataerkil yorumların keyfiliği, bunların üzerimizdeki gücünü büyük ölçüde etkilemez. İnsan kişiliğine vurulan «erkeklik» ve «dişilik» gibi damgalamaların aşırı, çelişkili ve birbirine karşıt nitelikleri de aramızda ciddi sorunlar yaratacak güçte değildir. Bu tanımlamaların zorlamasıyla, her kişilik kendi insancıl potansiyelinin yarısından biraz daha fazla ya da biraz daha az bir yoğunluğa gelir. Politik açıdan, her grubun sınırları kesin çizgilerle ayrılmıştır ama bunun birbirini tamamlayan bir kişilik ve eylem alanına sahip olması, her grubun belirli bir düzen ya da güç ayrımını ortaya koyması yanında ikinci derecede önem taşır. Ataerkillik, benzeri olmayan bir egemen ideolojidir. Sanı-

20 İnsanaltı canlılar, içgüdü yoluyla yuva yapma işini yüklenebilirler. İnsanlar ise, tepke ve dürtüler yoluyla ancak göz kırparlar, acıkırlar, vb.

rız ki, başka hiçbir sistemde, yönetilenler üzerinde böylesine mutlak bir baskı ve denetim uygulanmamıştır.

III TOPLUMBİLİMSEL

Ataerkil düzenin temel kurumu ailedir. Aile, toplumun hem aynası hem de bağlantı noktasıdır. Bir başka deyişle, aile, ataerkil bir birim içindeki ikinci bir ataerkil birimdir. Aile, birey ile toplumsal çatı arasında bir aracı olarak, politik ve diğer faktörlerin yetersiz kaldığı yerde denetim görevini yüklenip, düzenin devamını sağlar[21]. Aile ve ailenin yüklendiği roller, ataerkil toplumun temel aracı ve temel birimi olmaları yönünden bir prototip niteliğindedirler. Aile, büyük toplumun bir aracı olmak görevini yaparken, sadece kendi içindeki bireyleri düzene uymaya yöneltmekle kalmaz; aynı zamanda vatandaşları aile reisleri kanalıyla yöneten ataerkil devletin hükümetinde de bir birim olarak yer alır. Vatandaşlık haklarının yasalarla korunduğu ataerkil toplumlarda dahi, kadınlar, aile içindeki baskı kanalıyla yönetilirler ve devletle herhangi bir resmî ilişkileri olmaz ya da yok denecek kadar ufak oranda olur[22].

Aile ile toplum arasında işbirliği kaçınılmaz bir gereklilik olduğuna ve aksi halde her ikisi de çökeceğine göre, ataerkil kurumların üçü, yani aile, toplum ve devlet birbirleriyle bağlantılı ve ilintilidirler: Ataerkil düzenlerin büyük çoğunluğunda, bu ilişki genel-

21 Aile konusundaki bazı tanımlarımı Goode'un kısa, fakat özlü çözümünden aldım. Bakınız : William .J. Goode, **Aile.**

22 Aile, toplum ve devlet, birbirlerinden ayrı, ama birbirlerine bağlı varlıklardır : Kadınların önemi, birinci kategoriden üçüncüye doğru giderek azalır. Ancak, bu kategorilerin her biri ataerkillik kurumu içinde varoldukları ya da tümüyle ondan etkilendikleri için, ben burada ayrımlardan çok genel benzerlikler üzerinde duruyorum.

likle dinsel destekle beslenmektedir. Örneğin Katoliklerin «baba ailenin reisidir» görüşü, ya da Judaizmin babaya hemen hemen dinsel bir otorite tanıması bu kökenden gelir. Günümüzde layik hükümetler de, bu görüşü sürdürmekte; sayımlarda erkeği aile reisi olarak kaydetmekte, vergilendirme ve pasaport gibi işlemlerde de aynı biçimde davranmaktadırlar. Kadınların aile reisi olmaları, istenmeyen bir şey olarak nitelenmekte, yoksulluğun ya da bahtsızlığın yol açtığı bir sonuç olarak görülmektedir. Konfiçyüs'ün, yönetenle yönetilen arasındaki ilişkiyi baba ile çocuk arasındaki ilişkiye koşut kılan görüşü, modern demokrasilerde dahi ataerkil ailenin temelde feodal bir yapısı olduğunu (ve karşılığında da feodalizmin aile temeline dayandığını) gösterir[23].

Geleneksel ataerkil düzenlerde, babaya, karısı veya karıları ve çocukları üzerinde, kaba kuvvet, hatta öldürmek ve bir başkasına satmak dahil her türlü davranışa yer veren bir mülkiyet hakkı tanınmıştır. Klasik yorum çerçevesinde, akrabalığın mülkiyet biçiminde geliştiği sistemlerde, baba ailenin reisi olarak hem baba, hem sahip durumundadır[24]. Ataerkil düzenin çok kesin çizgilerle uygulandığı toplumlarda, akrabalık sadece baba soyundan gelenler için kabul edilir. Kadın soyundan gelen akrabalara mülkiyet hakkı tanınmadığı gibi, çoğunlukla bunlar akrabadan da sayılmazlar.[25] Ataerkil ailenin ilk tanımı, ondoku-

23 J.K. Folsom, demokratik toplumdaki ataerkil aile sistemlerinin iki yönlü karakterini inandırıcı bir biçimde açıklamaktadır. Bakınız : Joseph K. Folsom, **Aile ve Demokratik Toplum**.

24 Aile reisiyle ister kan, ister hukuk yönüyle akrabalığı olsun, bütün akrabaları aile reisinin malı sayılır.

25 Kesin ataerkil miras, kız kardeşin oğlu vb. den çok, sadece erkek mirasçılar kanalıyla tanınır. Birkaç kuşak süresinde ailenin kadın kolundan gelenler aileyle ilişkilerini yitirirler. Sadece erkeğin soyundan gelenler, «aile adını taşıyanlar» akraba sayılırlar ve miras hakkına sahip olurlar.

zuncu yüzyıl tarihçilerinden Sir Henry Maine tarafından yapılmıştır. Maine, ataerkil akrabalığın, kan bağından çok kişilerin egemenliği temeline oturduğunu ileri sürer ve bu savına örnek olarak da kan bağı olmadığı halde karıların akraba sayıldığını, oysa kız kardeşin oğlunun akrabalık haklarına sahip olmadığını gösterir. Maine, ailenin tanımını Roma'daki **patria potestes**'e bağlayarak, şöyle biçimlemiştir: «En yaşlı erkek evin reisidir. Onun, köleleri üzerinde olduğu kadar çocukları ve çocuklarının evleri üzerindeki egemenliği de sınırsızdır. Aile reisi kölelerini ve çocuklarını dilerse öldürebilir.»[26] Eski ataerkil ailede «aile grubu, canlı ve cansız mallardan, karı, çocuklar, köleler, toprak ve mülkten meydana gelir ve bunların tümü ailenin en yaşlı erkeğinin despotik egemenliği altındadır.»[27]

John Mc Lennon ise, Roma'daki **patria potestes**'in aşırı bir ataerkil uygulama olduğunu öne sürerek, Maine'in savının sadece yerel geçerliliği olduğunu ve evrensel olmadığını belirtmiştir.[28] Ananın aile reisi durumunda bulunduğu toplumların varlığı (Afrika ve daha başka yerlerdeki yazı öncesi devirlerde yaşamış topluluklar), Maine'in bu varsayımının evrensel olmadığını kanıtlamaktadır. Maine'in savına esas olarak aldığı, ataerkilliğin ilk aile biçimlerinden biri olması ya da doğal bir biçim olması görüşü, Maine'in genelleştirmeye çalıştığı bir kurumun naif olarak usallaştırılmasından başka bir şey değildir[29] Ataerkilli-

26 Sir Henry Maine, **Ancient Law** (Eski Yasa) (Londra Murray, 1861), s. 122.

27 Sir Henry Maine, **The Early History of Institutions** (Kurumların Başlangıç Tarihi), (Londra) s. 310 - 11.

28 John McLennon, **The Patriarchal Theory** (Ataerkillik Kuramı), Londra 1885.

29 İsrail'in on iki aşiretinin Yakup'un soyundan geldiği inancı gibi basit bir formülle, Maine, ataerkil aileyi klan, aşiret ve ulusun türediği temel olarak almak istemektedir. Ancak,

ğin ilk aile biçimi olması varsayımı, özellikle patria potestes'in sonradan meydana çıktığını ve anaerkil düzenin yavaş yavaş ortadan kayboldüğunu belirleyen kanıtlar karşısında çürümektedir.

Çağdaş ataerkil düzenlerde erkeğin kayıtsız şartsız egemenliği, boşanmanın[30] getirdiği koruyucu haklarla, vatandaşlık hakkının tanınmasıyla, kadınların mülkiyet hakkının kabul edilmesiyle bir değişim geçirmiştir. Kadınlar boşandıktan sonra da taşınabilir mallar üzerindeki mülkiyet haklarını sürdürürler. Yerine getirmekle yükümlü oldukları ev ve karılık ödevlerini ve evliliğin zorunlu kıldığı diğer hukuki ödevleri, ekonomik garantileri karşılığında devam ettirirler.[31]

Ataerkil düzende ailenin topluma en büyük katkısı, (çoğunlukla büyükleri örnek alarak) çocukların, cinsel rol, ruhsal yapı ve toplum içindeki yer konusundaki tutumlarda ataerkil ideolojiyi benimsemeleridir. Ana babanın kültürel değerleri kavrayışlarına bağlı olarak tanımlamada ufak ayrılıklar olmakla beraber, istenilen düzene uygunluk genel olarak sağlanır ve bu uyum giderek eğitmenler, öğretmenler, okul

---

Maine, ataerkilliğin başlangıcını, ilk insanlar için geçerli olmadığı bilinen babalık ilkesine bağladığı için, bu görüşünün de ataerkil ailenin ilk toplum biçimi olduğu savına karşı olduğu ortadadır.

30 Ataerkil düzenlerin çoğunda boşanma hakkı sadece erkeğe verilir. Kadınlara bu hakkın verilmesi ancak yüzyılımızda gerçekleşmiştir. Goode'ye göre, 1880'lerde Japonya'daki boşanma oranı, hemen hemen bugün A.B.D.'deki kadardır.

31 Erkeğe boşanma hakkı ancak karısının ev işlerini ve karılık ödevlerini yerine getirememesi halinde verilir. Kadının ekonomik destek sağlamaması kocaya boşanma hakkı veren bir neden sayılmaz. Kadına ise, ancak kocası karısını geçindirme yükümlülüğünü yerine getiremezse boşanma hakkı verilir. Ev ve kocalık ödevlerini yapmadığı için kadın boşanma talep edemez.

çevresi ve diğer resmî ve resmî olmayan eğitim kurumları kanalıyla pekiştirilir. Çeşitli ailelerde otoritenin kişiler arasındaki derecelendirilmesi üzerinde farklı görüşler ileri sürülse de, mutlak olan tek şey, kültürün, yaşamın bütün alanlarında erkeklerin otoritesini desteklediği ve kadına hiçbir hak tanımadığıdır.

Ataerkil aile, çocukların üreme ve toplumsallaşma işlevlerinin aile çerçevesi içinde kalmasını güven altına almak için ailenin yasallaşması konusunda direnir. Bronislaw Malinovski bunu «yasallık ilkesi» olarak adlandırır ve «bir erkek, toplumbilimsel olarak baba rolünü yükümlenen bir tek erkek olmadan çocuk dünyaya getirilmemesi gerektiği» biçiminde tanımlar[32].

Ataerkil düzen, (yaptırımları sınıflara göre değişen ve karşılıklı standartdan beklenilen işlevlere göre gelişen) bu sürekli ve evrensel yasaklamalar yoluyla, hem çocuğun ve hem de ananın durumlarının öncelikle ya da uç noktada erkeğe bağımlı olduğunu belirler. Ve ana ile çocukların, erkeğin sadece toplumsal durumuna değil, ekonomik durumuna da bağımlı olmaları yüzünden, erkeğin —aile dışında olduğu gibi— aile içindeki durumu da, manen olduğu kadar maddeten de güçlüdür.

Ailenin iki temel işlevi olan üreme ve toplumsallaştırmanın aileden ayrılamaması, hatta aile içinde oluşması için hiçbir biyolojik neden olmadığı halde, bu işlevleri aile çerçevesi dışına çıkarma yolundaki devrimci ya da utopist çabalar öylesine zorluklarla karşılaşmışlar, öylesine engellenmişlerdir ki, bugüne

32 Bronislaw Malinowski, **Sex, Culture and Myth** (Cinsellik, Kültür ve Mit), s. 63. Malinowski'nin daha önceki bir kitabı olan **İlkel Toplumda Cinsellik ve Baskı** adlı yapıtının 213. sayfasındaki önermesi daha da kapsamlıdır: «Bütün insan toplumlarında, ahlâk geleneği ve yasalar, bir kadın ve onun çocuklarından meydana gelen grubun toplumbilimsel bir birim sayılamayacağını öngörürler.»

kadar girişilen deneylerin çoğu çaresizlik içinde giderek geleneklere yeniden dönüş yapmışlardır. Bu durum, ataerkilliğin bütün toplumlarda nasıl temel ve sarsılmaz bir biçim olduğunu ve aile bireyleri üzerindeki yoğun etkisini kanıtlar. Ayrıca, değiştirilecek toplumsal-politik kurumu iyice anlayıp kavramadan girişilecek değiştirme çabalarının verimli olmayacağı da ortadadır. Bununla beraber, ataerkillik üzerinde hiçbir etki yapmadan da, herhangi bir köktenci toplumsal değişim gerçekleştirilemez. Bunun nedeni ise, ataerkilliğin nüfusun büyük yüzdesini (kadınlar ve çocukları) bağımlı kılan bir siyasal biçim olmaktan öte, mülkiyet ve geleneksel çıkarları belirleyen bir niteliği olmasıdır. Evlilikler, ekonomik birleşmelerdir ve her ev, bir şirket gibi ekonomik varlık gösterir. Aile konusunda araştırma yapan öğrencilerden birinin dediği gibi, «aile, tabakalaşma sisteminin, yani kendi varlığını sürdüren toplumsal mekanizmanın temel taşıdır.»[33]

IV SINIFSAL

Ataerkil düzende kadının kast sistemindeki benzer durumu, sınıfsal açıdan ele alındığında karışık, belirsiz bir nitelik gösterir. Çünkü sınıf değişkeni içinde cinsel durum, zorlama bir biçimde genel kurallardan ayrılmış gibi görünür. Toplum içindeki yer sınıfın ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarına bağlı olduğu toplumlarda, bazı kadınların bazı erkeklerden daha yüksek bir yere gelmiş gibi görünmeleri olanağı vardır. Oysa kapsamlı bir araştırma, gerçekliğin böyle olmadığını ortaya koyar. Bunu, bir benzetmeyle daha kolay açıklayabiliriz: Örneğin, bir zenci doktor ya da avukatın toplumsal yeri, bir beyaz ortakçınınkinden daha yüksektir. Oysa ırk sorunu, sını-

33 Goode, anılan yapıtta, s. 30.

fı olduğu gibi ezen ve ortakçı vatandaşa daha yüce bir yeri olduğu kanısını veren, maddî başarısı ne olursa olsun zenci vatandaşı manen ezen başlı başına bir kast sistemidir. Aynı şekilde, bir kamyon şoförü ya da bir kasap, her zaman «erkekliğine» dayanır. Erkekliğine dokunan bir durum oldu mu, göze almayacağı şiddet yolu yoktur. Son otuz yılı kapsayan edebiyat örneklerinde, erkeklerin toplumsal durumları ne olursa olsun, zengin, hatta okumuş kadınlar üzerinde üstünlük ve egemenlik kurdukları yazılagelmiştir. Edebiyat yapıtlarındaki örnekleri bir özlemin belirtisi olarak alsak bile, günlük yaşamda gördüğümüz (böbürlenme, çalım satma, hakaret etme gibi) örnekler, üstünlük sağlamaya çalışan ruhbilimsel davranışlardır. Her iki biçim de gerçeklikten çok özlemleri yansıtır; çünkü, sınıfsal bölünmeler, bireylerin karşıtlıklarından büyük ölçüde etkilenmeyecek yapılardır. Sınıfsal ayrım bu tür karşıt tutumlarla yıpranmamakla beraber, cinsel hiyerarşinin varlığı kadını etken biçimde «cezalandırmak» üzere pekiştirilmiş ve seferber edilmiştir.

Ataerkil düzende sınıfın ya da etkin yapının işlevi, erkeklerin üstünlüğünün ne denli belirgin olduğuna bağlıdır. Burada karşımıza bir çelişme çıkar: Toplumun alt tabakalarındaki erkek genellikle erkeklik gücüne dayanarak otorite kurmayı denerse de, çoğunlukla ekonomik yönden üretici olan sınıfının kadınlarıyla gücü paylaşmak zorundadır. Oysa orta ve daha yüksek tabakalarda, ataerkil üstünlük kurma eğilimi daha azdır; çünkü, bu durumda olan erkekler esasen egemenliğe sahiptirler[34].

Batıdaki ataerkil düzenin platonik ve romantik aşk kavramlarıyla büyük ölçüde yumuşadığına inanılmaktadır. Bu gerçek olmakla beraber, etkisi aşırı abartılmıştır. Doğulu davranışla karşılaştırılınca, geleneksel

34 Goode, anılan yapıt, s. 74.

şövalye tavrının nasıl bir lütuf olduğu, bağımlı durumdaki kadının onurunu biraz kurtarmasına izin veren bir sportmence davranış olduğu görülür. Şövalyelik, kadınların uğradığı haksızlığı hafifleten bir faktör olduğu kadar, bu durumu gizlemeye de yarar. Şövalye tavrının, egemen grubun oyunu olduğunu kabul etmek gerekir. Şövalye, bu davranışlarıyla, kendisine köle gibi bağımlı kadını, bir derece yükseltme oyunu oynamaktadır. Platonik aşkları anlatan tarihçiler, aşk öykülerini ağızdan ağıza dolaştıran ozanların, kadınların hukuki ve ekonomik durumlarını etkilemediklerini, toplum içindeki durumlarını ise pek ufak bir oranda etkilediklerini belirtmektedirler[35]. Toplumbilimci Hugo Beigel'in **Romantik Aşk** adlı yazısında ortaya konduğu gibi, platonik ve romantik aşklar, erkeklerin mutlak iktidarları[36] içinden seçip kadına yönelttikleri birer «lütuf»tur. Her iki tür aşk da, Batı kültürünün ataerkil kişiliğini biçimlemiş ve kadına olağanüstü erdemler yükümleme yoluyla da, kadınları son derece kısıtlı bir davranış alanı içinde sınırlamıştır. Örneğin, Victorian geleneğinde, erkeğin kendi yaşantısı için gereksiz gördüğü, ama birisinin yapması zorunluluğuna da inandığı erdemli bir yaşam sürme işini ve erkeğin vicdanını huzura kavuşturma işlevini kadın yüklenirdi.

Romantik aşk kavramı, erkeğin istismar etme özgürlüğüne sahip olduğu bir duygusal yönetim aracı durumundadır. Çünkü kadının (ideolojik olarak) cin-

35 Valency, trubadurlardan öncek durumu özetlerken, platonik aşkların tam bir anormallik olduğuna işaret etmekte ve şöyle demektedir: «Toplumsal ortam konusunda kesinlikle söyleyebileceğimiz tek şey, trubadurların geliştirdiği aşk şiirlerine yol açan nesnel kadın-erkek ilişkilerinin Orta Çağdaki durumu hakkında hiçbir şey bilmediğimizdir.» Maurice Valency, **Aşka Övgü**.

36 Hugo Beigel, «Romantic Love», **The American Sociological Review**, S. 16, 1951, s. 331.

sel eyleme girmesinin hoşgörüldüğü tek durum aşktır. Kadının, cinsel itileri konusundaki baskıcı koşullanmasını yenebildiği tek durum bu olduğu için, romantik aşk hem kadınlar için, hem erkekler için özlenen bir nitelik taşır. Romantik aşk, aynı zamanda kadının toplumsal durumunun gerçeklerini ve ekonomik bağımlılık baskısını da gizler. «Şövalye» tavrına gelince, bugün orta sınıflarda sürdürülmekte olan bu tavır, günümüzde kadının durumunu maskelemeyi pek başaramayan bir töre niteliğine indirgenmiştir.

Ataerkil düzende, aslında sadece sınıfsal bir sorun olan çelişkilerle karşılaşılır. David Riesman, işçi sınıfının orta sınıf niteliğini almasıyla, bu sınıfın cinsel görüş ve davranışlarının da orta sınıfa özgü bir görünüşe büründüğünü belirtir. Bir zamanlar alt tabaka ya da göçmen erkeklerinin belirgin tavrı olan erkekliğe aşırı övgü, çağdaş bazı kişilerin başarılarıyla genel bir tavır niteliğinde topluma sindirilmiş, belirli bir çekicilik kazanmış ve işçi sınıfı erkeklerinin davranışı yeni ve günümüzde geçerli bir niteliğe dönüşmüştür. İşçi sınıfının bu kaba güce dayanan erkeklik görüşü (daha doğrusu orta sınıf tarafından uygulanan biçimi) öylesine etken olmuştur ki, geçmişin daha zarif ve «centilmence» tavırlarının yerini alma yolundadır[37].

Ataerkil düzendeki sınıfın başlıca etkilerinden biri, bir kadını bir diğerinin karşısına koymaktır. Geçmişte fahişelerle namuslu kadınlar karşılaştırılırken, günümüzde de çalışan kadınlarla ev kadınları karşı karşıya getirilmektedir. Bu kadınlardan birincisi öte-

37 Bu konuda Mailer, Miller ve Lawrence en belirgin örnekleri verirler. Rojack'ın kişiliği, Jack London'un Ernest Everhard'ında ve Tennessee William'ın Stanley Kowalski'sindeki erkeklik simgesine bağlanabilir. Rojack'ın kültürlü oluşu, ezebileceği herkes üzerinde kurduğu katı egemenliğin temeli olan «erkekliği»ne sürülmüş bir cilâdan başka bir şey değildir.

kinin sahip olduğu «güvenlik» ve saygınlığa gıpta ederken, ikincisi de kendisine saygınlık kazandıran sınırlamaların ötesinde, özgürlük, serüven, dünyayı tanımak diye adlandırdığı birinci kadının yaşantısına özlem duyar. İkili düzen standardının çeşitli elverişliliklerinden yararlanan erkek, her iki kadının dünyasını da paylaşır ve üstün toplumsal ve ekonomik gücü ile de birbirlerine yabancılaştırılmış bu kadınları birbirlerine rakip duruma getirir. Kadınlar arasında başka sınıflamalar da vardır: Erdem ayrımının yanı sıra, güzellik ve yaş da büyük rol oynayan niteliklerdir.

Belki son çözümlemede, ataerkil düzendeki kadının alışılagelmiş sınıfsal ayrımı aşma olanağına daha çok sahip olduğu söylenilebilir. Çünkü, gerek doğduğu çevrenin ait olduğu sınıf, gerekse eğitim yoluyla ulaştığı sınıf ne olursa olsun, erkeğe oranla kadının sürekli sınıf bağları daha azdır. Ekonomik bağımlılık, kadının herhangi bir sınıfla olan ilişkisini yüzeyde, belirsiz ve geçici bir duruma sokar. Aristoteles'e göre, halk tabakasından birinin sahip olabileceği tek köle, kadınıdır. İşçi sınıfı erkekleri parasız birer hizmetçi gibi kullandıkları kadınları ile, aristokrat sınıfının bazı ruhsal lükslerini elde ederek, sınıfsal çatışmayı yumuşatan birer tampona sahip olurlar. Kendi olanakları çerçevesinde pek az sayıda kadın, kişisel saygınlık ve ekonomik güç açısından işçi sınıfının üstüne çıkabilir. Kadınlar, bir grup olarak, herhangi bir sınıfın erkeklere tanıdığı hak ve zevklerden hoşlanmazlar. Bu nedenle, kadınların sınıfsal sistemde yatırımları daha azdır. Ancak unutmamak gerekir ki, varlığı yöneticilerine bağımlı olan her grupta olduğu gibi, kadınlar da artık-değerle geçinen bir bağımlı sınıftır. Ve onların bu sınırlı yaşamı, kendilerini tutucu olmaya yöneltir. Çünkü (klasik örneğini kölelik düzeninde gördüğümüz gibi) varlıklarını sürdürmeyi kendilerini besleyenlerin refahı ile özdeş kılarlar. Kendi

kendilerine kurtarıcı köktenci çözümler arama umudu, çoğunun göze alamayacağı ölçüde bir olanaksızlık gibi görünür ve bu konu üzerindeki baskı kaldırılıncaya kadar da bilinçlenmeden böylece sürüp gider.

Irk, özellikle modern edebiyat tartışmalarında cinsel politikanın son değişkenlerinden biri olmaya yüz tuttuğu için, bu soruna da birkaç sözle değinmek gerekiyor. Geleneksel olarak, beyaz erkek, kendi ırkının kadınına, **kendi kadını** olması nedeniyle, zenci erkeğe tanınandan daha yüce bir yer verir[38]. Ne var ki, beyaz ırk ideolojisi yozlaşmaya ve yokolmaya başladığından, ırkçılığın eskiden (beyaz) kadına olan koruyucu tavrı da ortadan kalkmaya başlamıştır. Ve erkeklerin üstünlüğünü sürdürme sorununa verilen öncelik, beyazların üstünlüğü sorunundan da ağır basmaktadır. Bugünkü toplumumuzda, cinsel ayrım, ırkçılıktan daha yaygın bir nitelik taşımaktadır. Örneğin, D.H. Lawrence gibi belirgin biçimde ırkçı diye tanımlayabileceğimiz bazı yazarların yapıtlarında, aşağı sınıftan (yani zenci) erkeğin, beyaz adamın eşine üstün geldiği ve onu aşağıladığı görülmektedir. Beyaz ırktan olmayan kadınlar, bu tür kitaplarda, sadece

38 «Beyaz kadınlığın zambak gibi oluşu», ırkdaşlık konusunda zaman zaman efendisini düş kırıklığına uğratır gibi olmuştur. Köleliğin Kaldırılması çabaları ile Kadın Hakları yolundaki çabalar arasındaki tarihsel bağlantı bunun bir kanıtı olduğu gibi, beyaz erkeklerin zenci kadınlarla evlenmesine karşılık beyaz kadınların da zenci erkeklerle evlenmeye başlaması da bunu doğrular. Bu konuda kesin istatistikler elde etmek çok zordur. Goode'ye göre, zencilerle evlenen beyaz kadınların oranı, zenci kadın alan beyaz erkeklere göre 3 - 10 katıdır. Robert K. Merton, «kastlar arası cinsel ilişkilerin (evlilik değil), çoğunlukla beyaz erkeklerle zenci kadınlar arasında» olduğunu belirtir. Beyaz erkeklerle zenci kadınlar arasındaki cinsel ilişkilerin sadece evlilikdışı değil, aynı zamanda (beyaz erkeğin yönünden) aşırı ölçüde istismarcı olduğunu söylemek bile gereksiz. Kölelik düzeninde, bu ilişki, ırza geçmenin ötesinde bir nitelik taşımazdı.

kadınlığın «gerçek» köleliğinin bir örneği olarak yer alırlar ve gereğince yetiştirilmemiş kadınların bunlara benzemeye çalışmaları öğütlenir. Çağdaş ırkçı yapıtlarda, zenci toplumunun anaerkil (ya da kadın çevresinde gelişen) karakterinin ve zenci erkeğin «hadım edilmesinin» beyaz ırkçı toplumda zencilerin gördüğü baskının belirtili olarak alınması ve ırklar arasında eşitsizliğin erkeklerin üstünlüğünü yeniden sağlamak yoluyla çözülebileceği görüşünü yansıtması, çağdaş beyaz toplumbilimin de ataerkil bir çerçeve içinde olduğunu gösterir. Bu sorunu meydana getiren gerçekler ne olursa olsun, bu tür bir çözümlemenin, ataerkil değerleri hiç sorgusuz kabullendiğini ve her iki cinsten zencilerin uğradığı ırkçı haksızlıkların gerçek karakterini gizlemeye çalıştığını, bu haksızlıklardan doğan sorumlulukları örtbas etme çabasında olduğunu kanıtlar.

V EKONOMİK VE EĞİTSEL

Ataerkil yönetimin en etken yönlerinden birisi, kadın uyruklar üzerindeki ekonomik baskıdır. Geleneksel ataerkil düzenlerde, kadınlara para kazanma ve para sahibi olma hakkı ve hukuki kişilik tanınmadığı için, kadının hiçbir ekonomik varlığı olmazdı. Ataerkil toplumlarda, kadınlar çoğunlukla en sıradan ve en ağır işleri yaptıkları için, burada söz konusu olan emeğin karşılığını almak değil, ekonomik hakları almaktır. Modern ve reform geçirmiş ataerkil toplumlarda ise, kadınlara belirli ekonomik haklar tanınmakla beraber gelişmiş ülkelerin çoğundaki kadın nüfusun üçte ikisinin çalıştığı «kadınlara özgü işler», ücret karşılığı olmayan işlerdir[39]. Özerklik ve saygın-

39 İsveç, ev işlerinin, boşanma vb. işlemlerde göz önüne alınan bir çalışma olarak kabul edildiği tek ülkedir. Batı ülkelerindeki kadın nüfusun yüzde 33 - 40'ı dışarda çalışmaktadır. Geri kalan üçte ikisi piyasa iş gücünün dışındadır. İsveç ve Sovyetler Birliği'nde bu oran daha düşüktür.

lığın paraya dayandığı ekonomik düzenlerde, bu, büyük önem taşıyan bir durumdur. Genel olarak, kadının ataerkil düzendeki yeri, ekonomik bağımlılığının sürekli bir işlevidir. Kadının toplumsal yeri nasıl (genellikle geçici ve dolaylı bir temelde) erkek kanalıyla elde ediliyorsa, kadınların ekonomiyle olan ilintileri de dolaylıdır.

Kadın nüfusun üçte birini meydana getiren ve ücretli işlerde çalışanların ortalama ücretleri, erkeklerin ortalama gelirinin ancak yarısı kadardır. ABD Çalışma Bakanlığının ortalama yıllık gelir istatistiklerine göre beyaz erkek $ 6,704, beyaz kadın $ 3,991, beyaz ırktan olmayan erkek $ 4,277 ve beyaz ırktan olmayan kadın $ 2,816 kazanmaktadır[40]. Bu karşılaştırmadaki kadınların, kendi ırklarından olan erkeklerden daha yüksek öğrenim görmüş oldukları göz önünde tutulursa, aradaki eşitsizlik daha da belirgin olur[41]. Üstelik modern ataerkil toplumlarda kadınlara açık olan işler, birkaç ayrıcalık dışında, düşük ücretli ve mevki sağlamayan kol işçiliğidir[42].

Modern kapitalist ülkelerde, kadınlar yedek iş gücünü meydana getirirler. Savaş sırasında ve ekono-

---

40 ABD Çalışma Bakanlığının 1966 istatistikleri (elde edilen son istatistik) 1966'da yılda $10.000'ın üzerinde geliri olan kadınların oranı % 1'in 7/10'udur.

41 Bakınız ABD Çalışma Bakanlığının **Kadın İşçilerin El Kitabı** : «Her temel iş kolunda, kadınların ortalama ücret ya da maaşları, erkeklerinkinden azdır. Bu, bütün öğrenim derecelerinde geçerli olan bir gerçekliktir.» Aynı düzeyde öğrenim görmüş erkeklerle kadınların gelirleri arasında yapılan karşılaştırma, kolej öğrenimi yapmış kadınların, aynı öğrenim düzeyindeki erkeklerin gelirinin ancak % 47'sini, lise öğrenimi yapmış olanların % 38'ini ve ilkokul öğrenimi yapmış kadınların % 33'ünü kazandığını ortaya koymuştur.

42 Düşük gelir ve düşük mevkili işlerdeki kadınların, iş kollarına dağılımı konusunda ABD Çalışma Bakanlığı Kadınlar Dairesinin **Çalışan Kadınlarla İlgili Gerçekler** adlı broşürüne bakınız.

mik kalkınma dönemlerinde işe alınır, barış zamanında ve ekonomik buhranlarda işten çıkartılırlar. Amerikalı kadın, bu rolünü, göçmenlerin iş gücüyle değiştirmiş ve azınlık ırklarıyla rekabete girmiştir. Sosyalist ülkelerde de, doktorluk gibi belirli meslek dallarında daha büyük sayıda kadın çalışmasına karşın, kadınların iş gücü genellikle alt mevkileri doldurmaktadır. Doktorluk, vb. meslekler, kadınların bu dallarda çalışmaya başlamalarından bu yana, gerek gelir kaynağı ve gerekse saygınlık olarak eski niteliklerini yitirmişlerdir. Ve kadınların bu mesleklere girmelerine, bu çalışma sonunda kadına hizmet edilmesi yerine topluma ya da (sosyalist ülkeler de ataerkildir) devlete hizmet edilmesi koşuluyla izin verilir.

Kadının ekonomik yaşamdaki bağımsızlığı güvensizlikle karşılandığı için, (din, ruhbilim, reklâmlar vb. gibi) toplumu etkileyici etmenler, orta sınıftan kadınların, özellikle anaların çalıştırılmasına sürekli karşı çıkmakta, hatta engellemeye çalışmaktadırlar. İşçi sınıfı tarafından olmasa bile orta sınıf tarafından, işçi sınıfı kadınlarının çalışması bir «zorunluluk» olarak tanımlanır. Hiç kuşkusuz, bu görüş, fabrikalarda ucuz emek sağlanmasına, memuriyette de düşük mevkilerin alınmasına yarar. Daha önemli işlerde çalışan kadınların tersine işçi sınıfı kadınlarının çalıştıkları işler öylesine kazanç sağlamayan işlerdir ki, ataerkil düzeni ekonomik ve ruhsal yönden tehdit etmektedir. Ev işleri ve çocuk bakımı, kreşler vb. kurumlar ya da kocaların yardımı ile omuzlarından kaldırılmadığı için, çalışan kadınlar iki iş kolunda çalışıyor duruma gelmektedirler. İşi kolaylaştırıcı araçların bulunması, yapılan işi hafifletmiş olmakla beraber ortadan kaldırmamıştır[43].

---

43 «Çocuksuz evli bir kadının yaptığı en az iş, haftada 15 - 20 saati kapsar. Ufak çocukları olan bir kadın ise haftada en az 70 - 80 saat çalışmaktadır.» Margaret Benston, **Kadın Özgürlüğünün Ekonomi Politiği.**

Ev işi, çocuk bakımı, ücret ve çalışma saatleri konusundaki ayrımlar çok büyüktür[44]. Amerikan kadınlarına seçmenlik hakkının tanınmasından bu yana verilen ilk ve tek hukuksal güvence olan ve çalışma konusunda ayrım yapmayı yasaklayan yasa bir türlü yürürlüğe sokulmamış ve bu konuda herhangi bir çaba harcanmamıştır[45].

Sanayi ve üretim açısından, kadınların durumu, sömürge halklarına ya da sanayileşmemiş ülkelerin halkına benzemektedir. Kadınlar ilk ekonomik özerkliklerini sanayi devrimi ile elde etmiş olmalarına ve bugün fabrikalarda çalışan işçilerin düşük ücret alan büyük bölümünü meydana getirmelerine karşın, teknoloji ya da üretime dolaysız olarak katılmazlar. Ürettiklerinin (ev işi, çocuk bakımı gibi) piyasa değeri yoktur ve bu nedenle de sermaye öncesi bir üretim biçimidir. İşyerinde çalışarak mal üretimine katıldıkları zaman da, katıldıkları üretim sürecine sahip olamazlar, bunu denetleyemezler ve hatta kavrayamazlar. Bunu bir örnekle açıklayalım: Buzdolabı bütün kadınların kullandığı bir makinedir. Bazı kadınlar, fabrikalarda bu makinenin yapımında çalışırlar. Bilimsel öğrenim görmüş birkaçı da, buzdolabının nasıl çalıştığını anlarlar. Yine de, buzdolabının çeliğini üreten, çeşitli parçalarını meydana getiren ağır sanayi, erkeklerin elindedir. Aynı şey, daktilo makinesi, otomobil, vb. için de geçerlidir. Erkek nüfusu arasında bile bilgi çeşitli ayrımlar göstermekle beraber, erkek-

---

44 Kadınlar Dairesinin yayınlarına ve özellikle daha önce andığımız, «İşe Almada Cins Ayrımı Gözetilmesi» adlı yayına ve Carolyn Bird'ün **Born Female** (Dişi Doğanlar) (New York: McKay, 1968) adlı kitabına bakınız.

45 1964 Medenî Haklar Yasası'nın VII. Maddesi, İşverenlerin ayrım gözetmesini önleyen Medenî Haklar Yasası'na **cinsiyet** maddesinin eklenmesi, Güneyli milletvekillerinin yarı şaka, yarı da Kuzeydeki sanayileşmiş eyaletlerin yasayı reddetmelerini sağlamak yolundaki bir çabalarıydı.

ler toplu bir çalışmayla herhangi bir teknolojik aracı meydana getirebilirler. Oysa kadınlar bugün teknolojiden öylesine uzaktırlar ki, erkekler olmadığı zaman, bir araya da gelseler büyük ölçüde makine üretimi ya da onarımını başaramazlar. Kadınlar, yüksek teknolojiye daha da uzaktırlar. Büyük çapta yapı işleri, elektronik aygıtların yapımı, uzay araçları bunu en kesin kanıtlayan örneklerdir. Eğer bilgi insana güç getiriyorsa, aynı şekilde güçlü olmak da bilgili olmaya yol açar. Kadınların bağımlı durumunu yaratan en önemli ögelerden birisi, ataerkil düzenin hemen hemen sistematik bir biçimde kadınları bilgisiz bırakmasıdır.

Gelişmiş ülkelerde ekonomi ve eğitim birbirlerine çok bağlı olduğu için, kadınların, özellikle kendilerine ayrılmış dallarda yüksek öğrenim yapmaları, yirminci yüzyılın bilimsel ve teknolojik toplumunun üstünlüklerinden çok bir Rönesans insancılığına yakındır. Eskiden, ataerkil düzen, çok az sayıda kadının okuma yazma öğrenmesine izin verir ve yüksek öğrenim yollarını kadınlara kapatırdı. Çağdaş ataerkil düzenler, ancak yakın tarihte kadınlara bütün öğrenim düzeylerini açmışlarsa da[46] öğrenim türü ve niteliği

46 Kadınların yüksek öğrenim yapmaya başlamasının ne denli kısa bir tarihi olduğunu çoğunlukla unutuyoruz. Kadınların yüksek öğrenim alanına girmeleri ABD'de yüzyıl, diğer Batı ülkelerinde ancak elli yıl kadar olmuştur. Oxford Üniversitesi 1920 yılına kadar, erkeklere verdiği dereceyi kadınlara vermiyordu. Japonya ve diğer bazı ülkelerde, kadınların üniversiteye girmeleri ancak II. Dünya Savaşından sonra gerçekleşmiştir. Kadınların yüksek öğrenim yapmadığı yerler bugün bile vardır. Kadınların öğrenim görme oranı erkeklerden daha düşüktür. Princeton Üniversitesi raporlarına göre, «lisede 'A' derecesi alan kızların sayısı erkeklerden çok olduğu halde, koleje devam eden erkeklerin sayısı yaklaşık olarak kızlardan % 50 fazladır.» Bu konudaki diğer yetkililerin çoğu da, kolej öğrencilerinin oranını iki erkeğe bir kız olarak belirtmektedirler. Birçok ülkede, bu oran daha da düşüktür.

erkeklerinkinden ayrıdır. Bu ayrım, hiç kuşkusuz toplumsallaşmanın ilk dönemlerinde çok belirgindir. Ama yüksek öğrenim dallarında da sürdürülür. Bir zamanlar bilgin yetiştiren ve az sayıda da meslek adamını eğiten kaynaklar olan üniversiteler, bugün teknokratlar da yetiştirmektedir. Kadınlar konusunda ise durum böyle değildir. Kız kolejleri, ne bilgin yetiştirmektedir, ne meslek sahibi kadınlar, ne de teknokratlar. Üstelik bu kolejler, temel görevleri erkekleri eğitmek olan erkek kolejleri, kız erkek karışık kolejler ve üniversiteler gibi ne devlet ve ne de büyük şirketler tarafından beslenmezler.

Ataerkil düzen, kadın ve erkeğe birbirlerinden ayrı ruhsal ve kişisel oluşumu zorlarken, bu düzenin eğitim kurumları da ister kızlarla erkeklerin karışık, ister ayrı ayrı öğrenim gördükleri okullar olsun, genellikle ayrımcı bir eğitim programı uygularlar. Ve bu eğitim programının sonucunda kadınlara yazınsal ve toplumsal bilimler (en azından en düşük düzeyde), erkeklere de bilim, teknoloji, meslek kolları, iş alanları ve mühendislik gibi dallar açılır. Hiç kuşkusuz günümüzde işe girme, saygınlık elde etme ve ödül alma dengesi erkekler tarafından ağır basmaktadır. Bu alanların denetimi, siyasal güç tarafından yönetilir. Bu noktada, erkeklerin saygın meslek alanlarındaki egemenliğinin, sanayi, hükümet ve ordu kanatlarındaki ataerkil iktidarın çıkarlarına nasıl dolaysız biçimde yararlı olduklarına dikkat çekmek isterim. Ataerkil sistem, cinsler arasında bir ruhsal ve duygusal dengesizliği oluşturduğu için, eğitim alanındaki bölümler de (edebiyat ve bilim) aynı dengesizliği sürdürür. Tamamen erkeklerin elinde olmadığı için, yazınsal bilimlerin saygınlığı düşüktür. Oysa hemen tamamen erkeklere özgü olan bilim, teknoloji ve iş alanları, «erkeklik» saplantısını, yani belirli bir atak ve saldırgan kişiliği yansıtırlar.

Ataerkil düzende her zaman kadınları sınırlayan

alçak düzeydeki kültür gelişimine uygun olarak, günümüz kadınlarının yazınsal bilimler yoluyla «sanatsal» yönlerinin desteklenmesi, aslında eski devirlerdeki kadınların evlilik piyasasına hazırlanırken öğrendikleri «marifet»lerden hiç de farklı değildir. Sanat ve edebiyatta başarıya ulaşmak, eskiden olduğu gibi bugün de erkeklere özgü kılınmaktadır. Birkaç kadının sanat ya da edebiyat alanlarında gerçekten başarı ve ün kazanmaları, bu kuralı bozmayan ayrıcalıklar olarak kalır.

VI KABA GÜÇ

Ataerkil sistemi, kaba kuvvetle bağlamaya pek alışık değilizdir. Bu sistemin kişiyi toplumsallaştırışı öylesine kusursuz, değer yargıları öylesine dört başı mamurdur ve bu sistem insan toplumları içinde öylesine uzun ve evrensel biçimde süregelmiştir ki, kaba kuvvete dayanmıyormuş gibi görünür. Bu düzenin kaba kuvvet kullanışını, eski devirlere baktığımızda egzotik, ya da «ilkel» bir töre olarak tanımlama eğilimindeyizdir. Günümüzdeki kaba kuvveti ise, kapsamlı bir önem taşımayan, genellikle ruhsal dengesizliklere ya da özgün davranışlara bağlı kişisel tavırların bir sonucu olarak niteleriz. Oysa, diğer mutlak yönetim biçimlerinde (ırkçılık, sömürgecilik bu konuda belirli bir benzerlik gösterirler) olduğu gibi, ataerkil toplumda da, gerek acil durumlarda gerekse sürekli bir Demokles kılıcı olarak yönetim kaba kuvvete dayanmazsa, ataerkil düzen yürütülemez.

Tarihteki ataerkil yönetim biçimlerinin çoğu, kaba kuvveti, yasaları yoluyla kurumlaştırmışlardır. Örneğin, İslâmiyet gibi kesin çizgili ataerkil toplumlarda, yasal olmayan kadın erkek ilişkileri ya da cinsel özerklik ölüm cezası ile yasaklanmıştır. Afganistan ve Suudi Arabistan'da, zina yapan kadınlar, bugün dahi taşlanarak öldürülmektedir. Taşlayarak öldürme,

bir zamanlar Yakın Doğu'da yaygın bir idam biçimiydi. Sicilya'da bugün bile bu sürdürülmektedir. Zina yapan kadın böylesine cezalandırılırken, erkeğe hiçbir ceza verilmediğini söylemek bile gereksiz. Çok yakın tarih içindeki durumlar ve ayrıcalığı olan olaylar dışında, erkek bir başkasının mülkiyet haklarını ve çıkarlarını zedelemediği sürece zina çerçevesinde ele alınmazdı. Örneğin Japonya'nın Tokugawa eyaletinde, sınıflara göre yasal ayrımlar yapılmıştı. Bir samuray, zina yapan karısını öldürme hakkına sahipti; hatta kamuoyunda saygınlığını sürdürebilmek için bunu yapmak zorundaydı. Oysa halktan biri, karısının zina yapması halinde, dilediğince davranabiliyordu. Sınıflar arası zina olaylarında ise, işverenin karısıyla cinsel yakınlık kuran bir aşağı sınıf erkeği, sınıf ve mülkiyet tabularını çiğnemiş olduğu için, kadınla birlikte idam edilirdi. Yüksek tabakadan olan erkeklere ise, tıpkı Batı toplumlarında olduğu gibi, alt sınıf kadınlarını baştan çıkarma hakkı tanınıyordu.

Amerika'da bugün bile dolaylı bir «ölüm cezası» uygulanmaktadır. Kadınları kendi gövdeleri üzerinde hak sahibi olmalarını engelleyen ataerkil hukuk sistemleri, bu kadınları yasadışı kürtajlara sürüklemektedir. Her yıl, kürtaj yüzünden iki bin ilâ beş bin kadının öldüğü sanılmaktadır[47].

Çağdaş ataerkil düzenlerin çoğunda, belirli sınıfsal ve etnik gruplara kaba kuvvet kullanma hakkı tanınması yoluyla, zorbalık yürürlükte tutulmakta ve genelleştirilmektedir. Burada önemli olan nokta, kaba kuvvetin, fizik yapısı ve teknik yönden donatıma sahip olması nedeniyle erkeklere özgü oluşudur[48]. Si-

47 Kürtaj yasak olduğu için gerçek rakamları elde etmek olanaksızdır. Verdiğimiz rakamlar kürtajcılardan ve yanlarında çalışanlardan alınmıştır. Yasadışı gebelikler yüzünden olan intiharlar da resmen açıklanmamaktadır.

48 Vietnam, Çin, vb. ülkelerdeki kurtuluş savaşları sırasında kadınlar da çarpışmıştır. Yine de tarihin büyük bölü-

lâh kullanılması sonucu, fiziksel güçler arasındaki ayrımın önemini yitirmesine karşın, kadın yetiştirilme biçimi yüzünden bu gücü kullanamamaktadır. Hemen hemen dünyanın her yerinde kadın, gerek fiziksel gerekse yetiştirilmesine bağlı olarak savunmasızdır. Hiç kuşkusuz, bu durum, her iki cinsin toplumsal ve ruhsal davranışları üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Ataerkil kaba kuvvet, özellikle cinsel karakterde olan ve en uç noktasını ırza geçme olayında bulan bir biçimde de görünür. Olayın «utancı,» kadınları açık duruşma yoluyla haklarını aramaktan alıkoymaya yeterli olduğu için, elde edilen ırza geçme olayı rakamları, gerçek sayının pek azıdır[49]. Geleneksel olarak, ırza geçmek, bir erkeğin bir başka erkeğe karşı işlediği suç olarak, «onun kadınının» ırzına geçmek biçiminde yorumlanmıştır. Amerika'nın güneyinde görülen kan davası sorunu, ırkçılığın getirdiği nefret, mülkiyet çıkarlarına ve namus konusuna değgin olarak erkekliğin onurunu kurtarmak biçiminde süregelmektedir. Irza geçme olayında, saldırganlık, nefret, kin ve kişiliği yıpratma özlemi gibi duygular, tamamen cinsel politikaya uygun düşen bir biçim alırlar. Kitabın başında incelediğimiz bölümlerde, bu duygular oldukça arıtılmış bir biçimde görülmekte ve yazarın kullandığı dil ve anlatım biçiminin ötesinde, gerçek tutumu açıklayan temel birer öge olmaktadırlar[50].

münde kadınlar silâhlanmamışlar ve kendi başlarına savunmaya girmeleri yasaklanmıştır.

49 Bu rakam bugün de yüksektir. 1967 yılında New York' taki ırza geçme olayları 2432'dir. Bu rakam Polis yetkililerinden alınmıştır.

50 Erkeklerin ırzına geçilmesi halinde, bu erkekler sadece zorbalık ve kaba kuvvetle saldırıya uğradıkları için değil, aynı zamanda kadın durumuna düşürüldükleri için, iki misli yıpranmaktadırlar. Bu duygu, Genet'de ve eşcinsel toplumun «pasif» ya da «dişi» üyelerini küçük görmesinde belirgindir.

Ataerkil toplumların tipik bir tutumu da, zorbalık ve işkence duygularını cinsellikle bağlamalarıdır. Cinselliği de çoğunlukla, kötülük ve güç ile eşitlerler. Bu durum, gerek ruhçözümlemelerde ve gerekse pornografide örneklenen cinsel fantezilerde açıkça görülür. Buradaki kural, sadizmi erkeğe (erkeklik rolüne) ve sadizmin kurbanı olmayı kadına (dişilik rolüne) yükler[51]. Ataerkil düzende kadınlara zor kullanılması karşısındaki duygusal tepki çoğunlukla iki yönlüdür. Örneğin, bir erkeğin karısını dövmesi, alay ve kahkahalarla birlikte bir ölçüde utançla karşılanır. Richard Speck'in kitlesel katliamı gibi eşi az görülür gaddarlık örnekleri, bir kesimde belirli oranda ikiyüzlü sayılabilecek nefret uyandırırken, bir başka kesimde de kitlesel bir zevk duygusunu uyandırabilir. Böyle durumlarda, erkeklerin zaman zaman gıpta ettikleri ya da hoşlandıkları görülür. Erkek okur ve seyircilerin hoşlandıkları pornografi ya da yarı-pornografik gösteri ve kitaplardaki fantezilerin sadist karakteri, okur ya da seyircilerin bir anlamda kendilerini öyküdeki kişilerle özdeş kıldıkları kanısını uyandırmaktadır. Pek olasıdır ki, ırkçı toplumların «mantıklı» bireyleri tarafından gerçekleştirilen linç etme olaylarında da böylesi bir topluca kendinden geçip sürüklenme durumu vardır. Gerek pornografide görülen sadizm, gerekse linç etme suçları, bilinçaltı bir itiyle çoğunluğu dinsel bir tören gibi etkiliyor ve kendinden geçirici bir etki yapıyor olabilir.

Karşıtlık duygusu birkaç biçimde yansıtılır. Bunlardan biri gülüp alay etmektir. Erkeğin kadına nefretini açıklamaktaki birinci aracı olan kadına karşı edebiyat, hem öğüt verici, hem de gülünç bir nitelik taşır. Ataerkil sistemin sanat dalları içinde en propa-

51 Erkeklerin mazoşist olması bir ayrıcalık olarak karşılanır ve çoğunlukla eşcinsel eğilim, ya da söz konusu kişinin «dişi rolü»nü yani kurban rolünü oynaması olarak yorumlanır.

gandacı niteliği olan, bu türdür. Bu edebiyatın amacı, her iki cinsin yerini ve durumunu pekiştirmektir. Batı edebiyatının Antik çağlarda, Orta Çağda ve Rönesansta verdiği örneklerde kadına karşı tutum belirgindir[52]. Doğu dünyası da bu alanda yaygın bir geleneğe sahiptir. Özellikle Çin'de olduğu kadar Japonya'da da etken olan Konfüçyüs'e dayalı görüş bu tutumu destekler. Aslında Batıda kadına karşı olma geleneği, platonik aşkın ortaya çıkışı ile belirli bir değişikliğe uğramıştır. Yine de kadına yöneltilen saldırı ve taşlamalar, kadının yüceltilmesiyle aynı koşutlukta götürülmüştür. Petrarch'da, Boccaccio'da ve daha başka birkaç yazarda her iki tutumun da uç noktalara varan anlatımı görülür. Muhtemelen bu tavır, ana dilin kısa ömürlü etkinliğine duyulan hayranlığı ve ölümsüz Latinceye beslenen nefreti yansıtan değişik duyguları kanıtlar[53]. Platonik aşk, romantik aşka dönüşünce, kadınlara karşı edebiyatın da modası biraz geçti. Onsekizinci yüzyılda, bu tür edebiyat yer yer alaya, küçük düşürme niteliğine büründü. Ondokuzuncu yüzyılda, İngiliz dilindeki yapıtlarda bu tür edebiyata hemen hiç yer verilmedi. Bu türün yirminci yüzyılda yeniden yaygınlaşması ve gerek edebiyatta, gerekse günlük davranışlarda görülmesi, son elli yıl içinde giderek artan bir hoşgörü içinde her

---

52 Kadına duyulan nefret edebiyatı öylesine yaygındır ki, bu konuda akla yakın bir oran vermek olanaksızdır. Bu konuda başvurulacak en iyi yapıt, Katherine M. Rogers'ın, **The Troublesome Helpmate, A History of Misogyny in Literature** (Yazında, Kadına Duyulan Nefret) kitabıdır. (Seattle, University of Washington Press, 1966).

53 Petrarch, yüce aşk sonelerinin yanı sıra, «De Remediis utriusque Fortunae» ve «**Epistolae Seniles**» gibi kadınları yeren şiirler de yazmıştır. Boccaccio'nun da «Filostrato», «Ameto», «Fiammetta» gibi romanlarla birlikte Orta Çağ zorbalığını bile bastıran biçimde kadınlara saldıran «Corbaccio»yu yazdığı görülür.

türlü anlatım özgürlüğüne kavuşmanın desteğiyle, ataerkil reforma karşı tepkinin bir sonucudur.

Sansürün kaldırılmasından bu yana erkeklerin özellikle **cinsel** bağlamda (ruhsal ya da fiziksel olarak) kadına duydukları karşıtlık açıkça dile getirilmektedir. Erkeklerin kadın düşmanlığı sürekli bir duygu olmakla beraber, burada karşılaşılan durum, bu düşmanlığın artmasından çok, bu düşmanlığın özellikle cinsel ortamdaki anlatımının belirginleşmesidir. Bu, bir zamanlar pornografi ya da De Sade'ın kitapları gibi «yeraltı» yayınlar dışında yasaklanmış olan bir anlatımın özgürlüğe kavuşmasıdır. Romantik ozanların (Keats'in **Eve of St. Agnes**'i) ya da Victorian romancıların (örneğin Hardy) cinsel ilişkileri dile getirişlerindeki idealizm ve üstü kapalı, süslü anlatım biçimleriyle Miller veya William Burroughs'un kitaplarını karşılaştırınca, çağdaş edebiyatın, pornografinin sadece gerçeğe bağlı açıklığını değil, aynı zamanda toplumdışı karakterini de içerdiği görülecektir. Hakaret etme ya da incitme eğilimine özgür anlatım hakkı tanındığından bu yana, erkekteki cinsel saldırganlık daha kolay açığa çıkmaktadır.

Ataerkil sistemin tarihinde, gaddarlık ve barbarlığın çeşitlemeleri görülür. Hindistan'da kadınların kocaları ölünce onunla beraber gömülmeleri, Çin'de kadınların ayaklarının ufak olması için, küçük yaşlarda onları sararak yapılarını bozmaları, İslâm ülkelerinde kadının peçe ardına gizlenmesi ya da diğer ülkelerde de yaygın uygulaması olan kadının erkeklerden ayrı yaşaması, perde arkalarına, kafes gerilerine, harem dairelerine kapatılması bu gaddarlık ve barbarlığın canlı örnekleridir. Kadının sünnet edilmesi, klitorisin (bızırın) tamamen kesilmesi, kadınların şu ya da bu biçim altında satılmaları ve kölelikleri, çocuk yaşta ya da zorla evlendirilmeleri, sırasıyla Afrika'da, Yakın Doğu ve Uzak Doğu'da, metres olma ve fahişelik etme ise genel olarak bütün dünyada bugün

bile süregelen olaylardır. Örtülü bir anlatımla «cinsler arasındaki çatışma» diye adlandırılan erkek buyurganlığının zorla kabul ettirilişi, savaşan ulusların sığındığı formüllere benzer. Bir ülkeye savaş açan diğer bir ülke, bu tutumunu, düşmanın aşağı ırktan olduğu ya da insan yerine konulamayacak bir yapıda olduğu gerekçesiyle haklı göstermeye çalışır. Ataerkil düşünce yapısı, bu amaca yararlı kadınların durumunu geçerli ve haklı göstermek için bir yığın neden bulmuştur. Ve bu geleneksel inançlar, bugün de süregelmekte, pek azımızın açıklamayı göze alacağı oranda vicdanımızı ve düşüncemizi etkilemektedir.

VII İNSANBİLİMSEL : MİT VE DİN

İnsanbilimin, dinsel ve yazınsal mitolojinin getirdiği tüm kanıtlar, kadınlar konusundaki ataerkil görüşlerin politik kapsamı olduğunu da ortaya koymaktadır. Bir insanbilimci, ataerkil düzenin vazgeçilmez görüşlerine değinerek, «kadının biyolojik ayrımlarının onu bir yana ittiği, doğal yapısı ve özü nedeniyle erkekten aşağı olduğu» varsayımından söz etmekte ve şöyle demektedir: «insan kurumları, köklü ve ilkel heyecanlardan doğduğu ve akılcı olmayan ruhbilimsel mekanizmalarla biçimlendiği için, kadına karşı toplum içinde alınan tavır, erkeğin ortaya koyduğu temel gerilimlerden doğar...»[54] Ataerkil düzende, kadını tanımlayan simgeleri, kadın yaratmamıştır. Gerek ilkel ve gerekse uygar dünya erkeklerin dünyası olduğu için, kadına değgin kültürü biçimleyen fikirler de erkeklerin kafasında gelişen fikirlerdir. Bize öğretilen kadın kavramı, erkeklerin yarattığı ve erkekle-

54 H.R. Hays, **The Dangerous Sex, the Myth of Feminine Evil** (Tehlikeli Cins, Kadın Kötülüğü Miti). (New York: Putnam 1964) Bu bölümde özetlediğim fikirlerin çoğu Hays'in kadın konusundaki genel görüşleri derleyen yapıtından alınmıştır.

rin gereksinmelerine karşılık verebilecek biçimdeki kadındır. Erkeklerin bu gereksinmeleri, kadının «başkalığı»ndan gelen bir korkunun sonucudur. Ne var ki, böyle bir kavramın varlığı bile, ataerkil düzenin kurulmuş olduğunu, erkeğin kendisini insan normu olarak gördüğünü, kadını «başka» ya da yabancı kaldığı bir varlık olarak tanımladığını kanıtlar. Kökeni ne olursa olsun, erkeğin cinsel antipatisinin işlevi, kendisine bağımlı olan grup üzerinde egemenlik kurmak ve aşağı düzeydekilerin bu aşağı durumlarını haklı göstermeye, yaşamlarını biçimleyen bu baskıya «nedenler bulmaya» yaramaktadır.

Kadının cinsel işlevlerinin pis olduğu duygusu, bütün dünyada görülen ve sürekli bir görüştür. Bunun kanıtları edebiyatta, mitolojide, ilkel ve uygar yaşamın her biçiminde vardır. Bu görüşün bugün geçerliliğini sürdürebilmesi gerçekten şaşırtıcıdır. Örneğin, kadının âdet görmesi, büyük ölçüde gizli tutulan bir durumdur ve bu gizlilik duygusunun ruhsal-toplumsal etkisi kadının egosunu fazlasıyla etkiler. Âdet görmeye ilişkin tabular hakkında geniş insanbilimsel bilgi vardır. İlkel dünyada, bu tabulara karşı gelenleri, köyün dışındaki kulübelere hapsetmek yaygın bir uygulama biçimidir. Günümüz argosunda âdet görmekten «baş belâsı» diye söz edilir. Kadınların âdet zamanlarındaki rahatsızlıklarının, kökende fizyolojik olmaktan çok ruhsal-bedensel, biyolojik olmaktan çok kültürel olduğunu kanıtlayan belirtiler vardır. Bunun bir dereceye kadar gebelik ve doğum için de geçerli olduğunu, son yıllardaki «ağrısız doğum» deneyleri kanıtlamaktadır. Ataerkil inançlar ve koşullar, kadındaki fiziksel benlik duygusunu öylesine zehirlemektedir ki, kadın fiziksel varlığını giderek gerçekten bir yük olarak görmektedir.

İlkel insanlar, kadının cinsel organını bir yara biçiminde tanımlar ve zaman zaman, bir kuş ya da yılanın onu yaralayıp bu duruma getirdiği yolunda

yorumlarlar. Ve bir kez yaralanmış olduğu için de, sürekli kanamaktadır derler. Çağımız argosunda, vajinaya «yarık, yırtık» gibi adlar verilmiştir. Kadın cinsel organının Freud'çu anlatımı ise bir «hadım olma» durumunu yansıtır. Kadın cinsel organının ataerkil toplumlarda uyandırdığı rahatsızlık ve tiksinti, dinsel, kültürel ve yazınsal etmenlerle kanıtlanır. İlkel gruplarda, **vagina dentata**'nın hadım edilmesi inancında görüldüğü gibi, kadının cinsel organına karşı korku da duyulmuştur. Gerek ilkel, gerekse uygar ataerkil toplumlarda erkeğin üstün durumunun bir kanıtı olan, sonsuz bir övünç ve sonsuz bir heyecan kaynağı durumunda bulunan penise ise aşırı önem verilir.

Hemen hemen bütün ataerkil toplumlar, kadının törel nesnelere, (savaşa ait ya da dinsel nesnelere) veya yiyeceklere dokunmasını tabularla yasaklamışlardır. İlkel topluluklarda ve ilk çağlarda, genellikle kadınların erkeklerle bir arada yemek yemelerine izin verilmez. Günümüzde de, özellikle Yakın ve Uzak Doğu ülkelerinin büyük çoğunluğunda kadınlar ayrı yerde yemek yerler. Bu törenin kökeni, cinsel nedenlere bağlı pislikten çekinme duygusu olabilir. Kadınlar, ev işlerini yerine getirme işlevleri ile yemek pişirmek zorunda bırakılırlar. Buna karşın, kendi pisliklerini pişirdikleri yemeklere bulaştırabilecekleri inancı da süregelmektedir. Buna benzer bir durum Birleşik Amerika'da zenciler konusunda görülür. Zenciler pis ve mikroplu sayıldıkları halde, üstün beyazlara hizmet etmek ve yemeklerini pişirmekle yükümlenirler. Her iki durumda da bu çıkmaz, akla aykırı bir biçimde çözümlenir ve sofrayı kirleteceğinden endişe edilen grup, gözden uzak bir yerde yemeği pişirir, sonra ayrı ayrı yerlerde yemek yenilir. Hindu erkeklerinin bir kısmı, hayran olunacak bir dirençle, karılarının yiyeceklerine el sürmesine kesinlikle izin vermezler. Hemen hemen her ataerkil toplumda, üstün durumdaki erkeğin yemeğe önce başlaması ya da ye-

meğin en iyi yerini alması bir gelenektir. Erkek ve kadının bir arada yemek yediği durumlarda bile, erkeğe kadın hizmet eder[55].

Bütün ataerkil toplumlarda, bekâret ve bekâretin bozulması çeşitli töre ve yasaklarla sınırlandırılmıştır. İlkel topluluklarda, bekâret iki yönlü bir sorun yaratır. Bir yandan, her ataerkil düzende olduğu gibi, el değmemiş bir malı simgelediği için sihirli bir erdem durumundadır. Öte yandan ise, kanama ve ürkütecek ölçüdeki «başkalık» yüzünden bilinmeyen bir kötülüğün işaretidir. Bekâretin bozulması olayı o denli uğurludur ki, pek çok kabilede, gelinin sahibi olan damat bu yeni malının mühürünü koparma işini, bu olay sırasındaki tehlikeleri yokedebilecek daha güçlü ya da daha yaşlı birine seve seve bırakır[56]. Bekâreti bozmakta duyulan korkunun kökeni, kadının değişik cinselliğinden duyulan korkuya bağlıdır. Bekâretin bozulması sırasında duyulacak fiziksel acı kadın tarafından duyulduğu halde (ve çoğu toplumlarda, kadına hem maddeten hem manen acı verilir), ataerkil töre ve geleneklerle kurumlaştırılmış toplumsal çıkar, tamamen erkeğin mülkiyet çıkarlarından, saygınlığından ya da (ilkel toplumlarda) karşılaşacağı tehlikelerden yanadır.

Ataerkil mitoloji tipik bir tutumla, kadının ortaya çıkmasından önceki bir altın çağın varlığından söz eder ve toplum içindeki yaşantıda da erkeklerin kadınlarla beraber olmayışlarını hoş karşılar. Ataerkil toplumlarda cinsiyet ayrımı öylesine kesin çizgilerle gözetilir ki, her yanda örneklerini görme olanağı var-

55 «İyi» restoranların lüks koşulları bir ayrıcalık meydana getirir. Bu restoranlarda, ayrıcalığı değerlendiren bir bedel karşılığında, sadece mutfak işleri değil, servis de erkekler tarafından yapılır.

56 Bakınız: Sigmund Freud, **Totem and Taboo**, ve Ernest Crawley **The Mystic Rose** (Gizemli Gül), (Londra, Methuen, 1902, 1927).

dır. Çağdaş ataerkil toplumlardaki güçlü çevrelerin hemen hepsi erkeklerden meydana gelen gruplardır. Erkekler, her düzeyde kendi gruplarını kurarlar. Kadın grupları, karakteri nedeniyle birer ekleme grubu niteliğini taşır veya önemsiz ayrıntılar ya da süs ve gösteriş düzeyinde erkeklerin yaptıklarına ve yöntemlerine öykünme durumunu aşmaz. Bu grupların erkeklerin yetkesi olmadan yürütüldükleri pek enderdir. Kiliselerde ya da başka din kurumlarında çalışan kadın grupları, erkek papazın başkanlığında çalışırlar. Politika alanındaki kadın grupları, erkek milletvekilleri ve delegeler kanalıyla ve başkanlığıyla işlerini yürütürler, vb.

Cinsel ayrımın varolduğu durumlarda, eğitim zoruyla geliştirilmiş ruhsal yapının ayrımcı niteliği açıkça görülür. Bu durum, özellikle insanbilimin selâmlık kurumları diye tanımladığı tamamen erkekler tarafından yürütülen örgütlerde görülür. Selâmlık, ataerkil düzen ve duygunun bir kalesidir. İlkel toplumlarda selâmlık, danslar, dedikodu, konukseverlik, eğlence ve dinsel törenler yoluyla erkeğin toplumsal yaşamdaki gelişimini güçlendirir. Erkekler silâhlarını da burada saklarlar.

David Riesman, **İki Kuşak** adlı yazısında,[57] sporun ve başka bazı eylemlerin, toplumun kadına bahşetmek zahmetine girmediği bir destekleyici, güçlendirici yalnızlığı erkeklere sağladığını belirtir. Avlanma, politika, din, ticaret önemli roller oynadıkları halde, selâmlık kurumunun temel taşları spor ve savaştır. Hutton Webster ve Heinrich Schurtz'dan Lionel Tiger'a kadar erkekleri savunan tüm bilim adamları, selâmlık kurumunun meydana getirdiği ayrışmayı hoş göstermeye çalışan birer ateşli savunucu gi-

57 **The Woman in America**, Ed. Robert Lifton, (Boston, Beacon, 1967). Ayrıca J. Coleman'ın **The Adolescent Society** (Yeniyetmeler) sine bakınız.

bidirler.[58] Schurtz'a göre, erkeklerin doğuştan birarada bulunma duygusu ve gençler arasında babaca bir haz duyma itisi, onları kadınların aşağılık ve kısıtlayıcı beraberliğinden kaçırmaktadır. Tiger ise, erkeklerde mistik bir «bağlayıcı içgüdü» olduğu görüşüne aykırı olarak, toplumu, selâmlık kurumunun ortadan kalkmasını önlemek için örgütlenmeye çağırır. Bu kurumun cinsel karşıtlık çerçevesi içinde bir güç merkezi olma işlevi, çoğunlukla gözden kaçan bir özelliktir.

Malezya'daki selâmlık, çeşitli amaçlara yarar ve erkeğin hem silâh deposu olarak kullanılır, hem de erkeklik sınavlarının yer aldığı törenler burada yapılır. Bu selâmlıkların havası, çağdaş dünyadaki askeri kurumların havasından pek ayrım göstermez. Buralardaki hava, beden hareketlerinden, zorbalıktan, ölmek ve öldürmekten ve eşcinsel oluşumlardan gelen bir pislikle ağırlaşmış, kokuşmuştur. Selâmlıklar, deri yüzme, kafa kesme törenlerinin düzenlendiği, övünme ve gösteriş heveslerinin kusulduğu yerlerdir. Burada, delikanlıların «sertleşmesi» ve erkeklik dönemine girmesi beklenir. Selâmlıklardaki ufak oğlanların durumu öylesine aşağıdır ki, bunlara genellikle koruyucularının «karısı» denir. Buradaki «karı» sözüyle, cinsel nesnenin yeri ve aşağılığı belirlenir. Toy çocuklar, yaşlıların ve daha güçlü olanların erotik ilgilerini çekerler. Bu ilişkiye Samuray düzeninde, doğudaki dinsel kurumlarda ve Yunan cimnazyumunda rastlanılır. İlkel toplumların mantık yapısı, gençlerin bir yandan erkekliğe hazırlanırken, öte yandan da kadının köle durumunu yakından tadıp öğrenmelerini öngörür. İnsanbilimci Hays'in, Malezya'daki selâmlıklar konusunda yazdıkları,[59] Genet'nin yeraltı dünyasın-

58 Heinrich Schurtz, **Altersklassen und Männerbünde** (Berlin, 1902) ve Lionel Tiger'in daha önce anılan kitabı.

59 Hays, **The Dangerous Sex** (Tehlikeli Cins), s. 56.

dan ya da Mailer'in ABD ordusundan pek farklı değildir: «Genç oğlanlarla cinsel ilişki kurmak ve onu bir kadın durumuna getirmeye çalışmak, yaşlı savaşçının güçlü olma özlemini giderir, kendisine rakip olarak yetişmekte olan erkeğe beslediği düşmanlık duygusunu doyurur ve bunlara bağlı olarak da sonunda onu erkekler grubu içine aldığı zaman kadınsız da yaşayabilme çabasını simgeleyerek erkeklerin tek başına ayakta kalma duygusunu pekiştirir.» Güçsüz erkeklerin kadın durumuna indirgenmesi, ataerkil düzenin değişmez törelerinden biridir. Erkeklik sınavını verdikten sonra, delikanlılar bir zamanlar kendilerinin dayanmak zorunda kaldıkları acıları, aşağılamaları kendilerinden sonra gelenlere seve seve uygularlar.

Selâmlık kültürünün genelleştirilmiş gençlik havasına ruhçözümsel terimlerle «fallik durum» adı verilir. Erkekliğin birer doruğu sayılan selâmlıklar, ataerkil düzenin güçlülüğe dayanan bütün özelliklerini pekiştirirler.

Macar ruhçözümcü insanbilimcisi Géza Rohéim, üzerinde araştırma yaptığı ilkel kavimlerdeki selâmlık düzeninin ataerkil özelliğini vurgulamış ve burada yaşayanların komünal, dinsel yaşantılarını «somutlaştırılmış penis tapımı çevresinde birleşen ve toplumlarına kadınları sokmayan bir grup erkek»[60] olarak tanımlamıştır. Selâmlık kültürünün genel havası sadizme kayan, güçlülüğe dayanan ve eşcinsel eğilim gösteren enerji ve davranışlarında çoğunlukla özsever tutumu sürdüren bir oluşumdadır.[61] Selâmlık kültürü-

60 Géza Roheim, «Psychoanalysis of Primitive Cultural Types», (İlkel Kültür Tiplerinin Ruhçözümlemesi), **International Journal of Psychoanalysis**, Cilt XIII, Londra, 1932.

61 Bu özelliklerin tümü belirli ölçülerde Miller'in romanlarında yansıtılan bohem çevrede, Mailer'in aklından çıkarıp atamadığı orduda ve Genet'nin gözlemlerine temel olan eşcin-

nün, penisi bir silâh olarak gördüğü ve diğer bütün silâhlarla eşit kıldığı da bir gerçektir. Tutsakları hadım etme geleneği, anatomik durumla silâhın nasıl birbirine karıştırıldığını belirgin biçimde örnekler. Erkeklerin bir türlü vazgeçemedikleri askerlik ve silâh arkadaşları ile olan yakınlıkları da, «selâmlık duyarlılığı» olarak adlandırılabilir. Askerliğin sadistik ve gaddar yönleri, zafer parıltılarıyla ve erkek duyarlığının alabildiğine ortaya dökülmesiyle örtülür. Kültürümüzün büyük bir kesimi bu gelenekten etkilenmiştir. Batı edebiyatında bunun ilk belirtisi Patroclus ile Achilles'in kahramanca yakınlığında görülür. Bu türün gelişimi, destanlar ve sagalar boyunca **chanson de geste**'e kadar uzanır. Bu gelenek, bugün de savaş romanları ve filmleri ile resimli romanlarda sürdürülmektedir.

Selâmlıkta, büyük ölçüde cinsel etkinlik yer alır. Kuşkusuz tümünün eşcinsel ilişki olduğunu söylemek gereksiz. Ne var ki, (en azından eşit kişiler arasında) eşcinsel ilişkiye karşı olan tabu, cinsel enerjinin zorbalığa dökülmesini etkileyen itkilerden ve eğilimlerden çok daha güçlüdür. Cinsellikle zorbalığın bu şekilde birbirlerine bağlanması, özellikle askerce bir kafa yapısının ürünüdür.[62] Selâmlık çerçevesinde görülen eşcinselliğin olumsuz ve askerî tavrı, eşcinsel oluşumun bütün özelliklerini kapsamaz. Gerçekten de, aşırı erkeklik görüşüne dayanan savaşçı kafa yapısı açıkça belirgin olmaktan çok, **gizli** bir eşcinsel eğilim gösterir. (Burada Nazi örneği, uç noktada bir gelişimdir.) Ve iki cinsiyeti bir arada sürdürme rolüne karşı alınan tavır, daha genç, daha yumuşak başlı, daha

---

sel toplumda görülür. İncelememize konu olan bu üç örnek, selâmlık kültürüyle yakından ilintili olduğu için, bu örneklere özel bir dikkat göstermekte yarar vardır.

62 Genet bunu **The Screens** (Perdeler)' de, Mailer da bütün yapıtlarında yansıtırlar.

«kadıncıl» bireylere duyulan nefret, kökende kadına karşı bir tutumun, ya da olumlu bir heteroseksüellik yerine sapık bir eğilimin varolduğunu gösterir. Bu nedenle, selâmlık beraberliğinin kökeni, eşcinsel ilişkilerin koşullamasından değil, ataerkil koşullanmadan gelir.

Heteroseksüel sevgiye olumlu bakış, eğer Seignebos'un önerdiği gibi onikinci yüzyılın bir buluşu değilse, bugün bile bunun bir yenilik olduğu ileri sürülebilir. Ataerkil toplumların çoğunda, eşin seçilmesine temel olarak aşk alınmaz. Çağdaş ataerkil toplumlar, bu aşk kısıtlamasını sınıfsal, dinsel ve etnik etmenler yoluyla gerçekleştirirler. Klâsik Batı düşüncesi, aşkı ya trajediyle sonuçlanacak bir ölümcül bahtsızlık, ya da kişinin kendinden aşağı olanlarla nefret uyandırıcı ilişkisi olarak görmüştür. Orta Çağda, cinsel olduğu takdirde aşkın günah, aşk katıştığı zaman da cinselliğin günah olduğu görüşü güç kazanmıştır.

İlkel toplum, kadına karşıt tutumunu, giderek açıklayıcı mitlere dönüşen tabularla uygulamıştır. Tarih çağları içinde de bu dönüşüm önce ahlâksal, daha sonra yazınsal alanlarda belirlenmiş ve çağımızda da cinsel politika için bilimsel ussallaştırmaya gidilmiştir. Mit, çoğunlukla önerilerini ahlâka ya da kökenler kuramına yasladığı için, propaganda düzeyinde büyük bir aşamadır. Batı kültürünün önde gelen iki miti, klasik bir masal olan Pandora'nın Kutusu ile İncil'deki Cennetten Kovuluş öyküsüdür. Her iki mitte de, kadından gelen kötülük kavramı ebedî bir evreden geçerek büyük etkenliği olan birer ahlâksal kanıtlama niteliği kazanmıştır.

Pandora, Akdeniz ülkelerindeki bereket tanrıçasının saygınlığını yitirmiş bir benzeridir. Çünkü Hesiod'un **Theogony**'sinde Pandora'yı, üzerinde karaların ve denizlerin bütün yaratıklarının işlenmiş olduğu bir giysi ve başında çiçeklerden örülü bir çelenkle

görürüz.[63] Hesiod, Pandora'ya cinselliğin başlangıcını yükleyerek, «erkeklerin yeryüzünde tüm kötülüklerden, ağır işlerden, yıpratıcı hastalıklardan uzak yaşadığı»[64] altın çağa bir son verir. Pandora, «kahrolası kadın ırkının, erkeklerin katlanmak zorunda oldukları bir illetin»[65] ilk temsilcisidir. Erkeklerin kötü duruma düşmelerinin başlangıcı, kadının ve onun tek ürünü olduğu söylenilen cinselliğin ortaya çıkışıyla olmuştur. Hesiod, Pandora'yı ve simgelediği şeyleri uzun uzadıya anlattıktan sonra, bunları «bir orospunun düşünce biçimi ve bir hırsızın doğal yapısı»na sahip, «bedeni yıpratan istek ve özlemlerin olanca acımasızlığıyla» dolu, «yalanlar, kandırıcı sözler ve inandırıcı bir ruh» yapısında, Zeus tarafından «erkekleri mahvetmek» için gönderilmiş bir belâ olarak tanımlar.[66]

Ataerkillik Tanrıyı kendi yanına almıştır. Ataerkilliğin en etken denetim ve baskı araçlarından biri, kadının yapısı ve kökenine değgin öğretilerin yaygın karakteri ve cinselliğe yüklenen her türlü kötülük ve tehlikenin kadından geldiği yolundaki görüşüdür. Bu noktada Yunan tarihinde ilginç örneklerle karşılaşırız: Eski Yunan'da cinselliğin övülüp yüceltilmesi istendiğinde, bereket fallus aracılığıyla kutlanır; cinsellik yerilmek istendiğinde ise Pandora öne sürülürdü. Ataerkil din ve ahlâk, cinsiyete bağlanılan bütün kötülükler sanki sadece kadının kusuruymuş gibi kadını ve cinselliği bir arada ele alır. Böylelikle de kirli, günah yüklü ve aşağılayıcı olduğu kabul edilen cin-

---

63 Toplum kökeninin ataerkil sisteme mi anaerkil sisteme mi dayandığı konusunda insanbilimcilerin bitmez tükenmez tartışmalarına bakılınca, antik kültürün belirli bir döneminde bereket tanrıçalarının yerini ataerkil tanrıların aldığı görülür.

64 Hesiod, **Works and Days** (İşler ve Günler), s. 29.

65 Hesiod, **Theogony**, s. 70.

66 Hesiod, **Works and Days** (İşler ve Günler).

sellik kadına yüklenir; erkek ise, cinselliğinden çok insan yönüyle ele alınır.

Pandora miti, kadını cinselliği yoluyla suçlayan ve kadın ırkının hâlâ sonuçlarına katlandığı ilk günahı işlediği için haklı olarak cezalandığını belirten Batı mitolojisnin en önemli iki yapıtından birisidir. Bu mitle, dinsel tören, tabu ve mana yerini ahlâk bilimine bırakır. Mit, cinsel tarih konusunda da resmî önerilerde bulunur. Hesiod'un öyküsünde, keyfî bir baba figürü olan Zeus, Epimetheus'a kadının cinsel organları biçimindeki kötülüğü göndermekle, onu heteroseksüel bilgi ve etkinliği yüzünden cezalandırmış olmaktadır. Erkek, kadının getirdiği nesneyi (vulva ya da kızlık zarı, Pandora'nın «kutu»su) açmakla merakını gidermiş olur. Ne var ki, tanrı babanın eliyle ölüm ve günah sonrası yaşamın getirdiği belâlarla cezalandırılır. Yaş ya da toplum içindeki yerleri aşarak erkeklerin birbirleriyle rekabet etmesi, özellikle güçlü baba ile ona rakip oğlu konusundaki ataerkil görüş, bu mitte kadının aşağılanması yanı sıra yer almaktadır.

Cennetten Kovulma miti de aynı konunun daha geliştirilmiş bir biçimidir. Judais-Hıristiyan düşlemesinin ana miti ve bu nedenle de bugünkü kültürel kalıtımımızın temeli olduğu için bu öykü hâlâ göklere çıkarılmaktadır; gerçek inancını yitirdiği halde duygusal bağını sürdüren günümüz akıl çağında bile büyük gücünü kabullenmek zorundayız.[67] İnsan acı-

67 Cennet efsanesinin bilincimizde nasıl büyük bir yer kapladığı ve düşünce biçimimizi nasıl etkilediği şaşırtıcıdır. Bu etkinin örnekleri en beklenmedik yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Akla ilk gelen bir örnek Antonioni'nin **Blow Up** filmidir. Filmin ana örgüsü büyük ölçüde cinsel algılamalarla dolu cennet gibi bir bahçede geçer. Burada, fallik bir silâhla harekete geçirilen kadın, yine erkeği ölüme sürükler. Bu sahneye tanık olan fotoğrafçı, hem dünyanın ilk günahını hem de o anda geçen sahneyi bir arada seyrediyormuşcasına tepki gösterir.

larının, bilgisinin ve günahının nedeni olarak kadının mitolojide yer alması, bugün de cinsel tutumun temelini meydana getirmektedir. Çünkü bu görüş, Batıdaki ataerkil geleneğin can alıcı noktasıdır.

İsrailoğulları, komşu ülkelerin bereket tapımlarıyla sürekli savaş halinde yaşamışlardır. Bu tapımlara sürekli bir kötülük kaynağı olarak bakılmış ve Havva figürü, tıpkı Pandora gibi saygınlığını yitirmiş bir bereket tanrıçası fikrinden ortaya çıkmıştır. İncil'de, bunu belki de bilinçsizce kanıtlayan bir bölüm vardır. Cennet'ten Kovulma öyküsüne geçmeden önce, «Adem karısına Havva adını verdi, çünkü o bütün canlıların anasıydı» der. Bu efsane, ağızdan ağıza dolaşan çeşitli biçimlerin birleştirilmesinden meydana geldiği için, Havva'nın yaradılışı konusunda birbirine karşıt iki anlatım getirir. Bunlardan birinde, Adem ve Havva aynı zamanda yaratılırlar; ikincisinde ise Havva Adem'den sonra, onun kaburga kemiğinden yaratılır. Bu ikinci anlatım, dünyayı kadının yardımı olmadan yaratan bir tanrı kanalıyla erkeğin üstünlüğünde direnç göstermektir.

Adem'le Havva'nın öyküsü, kapsadığı diğer anlatımların yanı sıra insanlığın cinsel ilişkiyi nasıl icat ettiğinin öyküsüdür. İlkel mit ve folklorda buna benzer pek çok öykü vardır. Bunlardan çoğu, bugün bize, cinsel ilişkiyi kavramak için bir yığın yardımcı öğüte gereksinen ilkel toplumlardaki saf kişilerin gülünç öyküsü olarak görünür. Efsanede daha başka konular da yer alır: İlkel sadeliğin yitirilişi, ölümün ortaya çıkışı, bilginin ilk bilinçli deneyi bu konuları örnekler. Bunların tümü de cinsellik çevresinde toplanır. Adem'e, yaşam meyvasını ya da iyilik ve kötülük bilgisini yemek yasaklanmıştır. Bunu tatmaya kalkıştığı anda başına gelecekler açık seçik belirtilmiştir: «Onu yediğin gün mutlak öleceksin.» Adem, elmayı yer, ama ölmez (en azından efsanede böyledir). Bundan da yılanın doğru söylediği anlaşılır.

Ne var ki, Adem'le Havva, yasak ağacın meyvasını yedikleri anda, kendilerini çırılçıplak bulurlar ve utanç duyarlar. Efsane, aslında burada anlatılmak istenilenin, bir başka ve daha önemsiz iştah duygusu— yemek duygusu konusudaki yasaklara uymamakla bağlantılı olduğunda direnirse de, cinselliğin kesinlikle asıl konu içinde yer aldığı açıkça görülür. Roheim, İbranice «yemek yeme» sözcüğünün aynı zamanda «cinsel ilişki» anlamına da geldiğine işaret eder. İncilde baştan sona «bilmek» cinsellikle eş anlamda kullanılmış ve kamışla ilişkinin bir ürünü olarak gösterilmiştir. Yaşamdaki kötülük ve acılar, Cennetin yitirilişi, vb. suçunu cinselliğe yüklemek, mantıklı düşünülürse erkeği bağlayıcı bir nitelik taşır. Oysa efsanenin amacı bunun tam tersine, dünyadaki tüm huzursuzlukları kadına yüklemektir. Bu nedenle, ilk önce baştan çıkan ve yılan kılığına bürünmüş kamışın «büyüsüne kapılan» cinsin kadın olduğu gösterilir. Böylelikle Adem, cinsel suçun yükünü üzerinden atmış olur. Bu görüş, İncil'de cinsel itilerin neden böylesine baskı altına alındığını da açıklar. Yine de yılanın evrensel kamışçı değerinin soyutluğu, mitolojik kafa yapısının bu konuda kesin kararlı olmadığını da kanıtlar. Kadın olanca güçsüzlüğü ile, bir sürüngenin tatlı sözlerine kanacak akılsızlığıyla elmayı koparıp yer. Ancak ondan sonra erkek ve erkekle birlikte tüm insanlık kötülüğün pençesine düşer. Erkeği tüm insanlıkla özdeş kılıyoruz; çünkü efsane onu bir ırkın simgesi olarak, Havva'yı ise, geleneğe göre ya vazgeçilebilen ya da yerine bir başkası konabilen bir cinsel simge olarak almıştır. Mitin aktardığı ilk cinsel serüvene göre, Adem, kamışa kanmış kadın tarafından kandırılır. İlk erkeğin savunusu, «Bana verdiğin kadın, meyvayı sundu, ben de onu yedim.» biçimindedir. Kamışı simgeleyen yılana kanan Havva, Adem'in cinselliği paylaşması gerektiği kanısına varır.

Adem'in çekmek zorunda olduğu ceza, «alnından

ter damlayana dek» çalışmaktır. Bu, erkeğin uygar düzeydeki emeğini belirler. Cennet, kadının ortaya çıkışı ve cinselliği ile yok olan, çalışma zorunluluğu bulunmayan bir düşsel dünyadır. Havva'ya verilen ceza ise, yapısı gereği çok daha politik ve onun aşağı durumunu «açıklayıcı» niteliktedir. «Acı içinde dünyaya çocuklar getireceksin. Ve duyacağın istek kocana duyacağın istek olacaktır. Ve o sana egemen olacaktır.» Burada da Pandora mitinde olduğu gibi, zorba bir baba figürü, yetişkinler arası heteroseksüel ilişki yüzünden kullarını cezalandırmaktadır. Mitin cinsellik konusundaki olumsuz tutumu hakkında Roheim'ın görüşüne kolayca uyulabilir: «Cinsel erginlik bir uğursuzluk, bahtsızlık, insanlığı mutluluğundan yoksun kılan bir şey olarak... ölümün ortaya çıkış nedeni olarak görülür.»[68]

Burada vurgulanması gereken özellik, kadının bu belâyı insanlığın başına getirmesinden doğan sorumluluk ve bu ilk günahtaki rolüne bağlı olarak toplum içinde aşağı ve bağımlı bir duruma girmesidir. Kadın, cinsellik ve günahın birbirlerine bağlanması, batı ataerkil düşüncesinin temel örgüsünü oluşturur.

VIII RUHBİLİMSEL

Buraya dek tanımladığımız ataerkil özelliklerin her biri, kadın ve erkeğin ruhsal yapısı üzerinde büyük ölçüde etkendir. Bunların en önemli sonucu ataerkil öğretinin iyice kafa ve ruh yapısına sindirilmesidir. Toplum içindeki yer, ruhsal yapı ve cinsel rol, her iki cins için de sonsuz ruhsal etkileri olan değer sistemleridir. Ataerkil evlilik biçimi ile işbölümü ve çalışma katları çerçevesindeki aile yapısı, bu değer sistemlerinin kabulünde önemli rol oynarlar. Erkeğin üs-

68 Geza Roheim, **«Eden»** (Cennet), **Psychoanalitic Review,** Sayı XXVII, New York, 1940. Bu konuda ayrıca bakınız; Theodor Reik, **The Creation of Worman** (Kadının Yaratılışı).

tün ekonomik durumu ile, kadının ekonomik güçsüzlüğünün de bu etkide büyük payı olur. Ataerkil düzende cinsellik üzerine yüklenilen suç, koşullar ne olursa olsun her türlü cinsel ilişkide suçlu, ya da daha çok suçlu durumdaki kadının üzerine yığılır. Kadını nesneleştirmek eğilimi, onu bir kişi durumuna getirmekten çok, bir cinsel nesne niteliğine indirger. Bu durumun en belirgin biçimi, kadına bir taşınabilir mal gözüyle bakılmak suretiyle onu insan haklarından yoksun kılmaktır. Bu durumun kısmen ortadan kaldırıldığı ortamlarda bile, ruhbilimsel sonuçları büyük önem taşıyan dinsel ve töresel etmenlerin baskısı duyulur. Bekâret inancı, ikili aile düzeni ve kürtajın yasaklanması, çoğu yerde de gebelikten korunmanın fiziksel ya da ruhsal yönden olanaksızlığı yüzünden, kadına cinsel özgürlük ve gövdesi üzerinde söz hakkı tanınmaz.

Kadının sürekli olarak gözetim altında tutulması, sonunda yüksek öğrenim yapmış kadınlarda bile çocuksu bir tavrı sürekli kılar. Kadın sürekli olarak, gücü elinde tutan erkeklerin onayını alarak ilerlemek ya da yaşamak zorunda bırakılır. Kadın bu onaylamayı, ya erkeği kandırıp yumuşatarak yola getirmek, ya da belirli bir yer ve de salt kazanma karşılığında cinselliğini kullanmak yoluyla sağlar. Gerek geçmişte gerekse günümüzde, ataerkil kültür tarihi ve kadının kültürel ortamın bütün düzeylerinde kendini ortaya koyuş biçimi, kadının kendi hakkındaki yorumu üzerinde büyük etki gösterir. Kadın, genellikle en ufak onurlanma ve kendine saygı duyma kaynaklarından bile yoksun bırakılır. Ataerkil düzenlerin çoğunda, kültürel geleneğin yanı sıra dil de, insan olma niteliğini sadece erkeğe tanır. Hin-Avrupa dillerinde bu kaçınılmaz bir düşünce biçimi olarak belirmektedir.[69]

69 Hint-Avrupa dilleri dışındaki dillerde belirleyici sözcükler vardır. Örneğin Japoncada erkek (otoko) için bir sözcük, ka-

Çünkü «adam» ve «insanlık» terimlerinin her iki cinsi de kapsadığı yolundaki alışılagelmiş bütün kandırmacalara karşın, uygulamadaki gerçek bunun tam tersidir. Genel olarak bu terimlerle, kadından çok erkek belirtilir.

Herhangi bir grup içinde, toplumsal inançlar, öğreti ve gelenek yoluyla, ego kendisine haksızca yöneltilen baskının altında kalınca, bunun ağır ve tehlikeli sonuçları görülür. Bu durum, kadınların günlük yaşamdaki kişisel ilişkilerinde karşılaştıkları çoğunlukla üstü kapalı ama sürekli iftiralarla, çevrelerindekilerin fikirlerinden edindikleri izlenimle ve boyun eğmek zorunda kaldıkları davranış, çalışma, eğitim alanlarındaki ayrım gözetmeyle birleşince, kadınların azınlıklarda görülen grup özelliklerini geliştirmelerine şaşmamak gerekir. Philip Goldberg'in yaptığı bir deney, herkesçe bilinen bir gerçeği, yani kendilerine saygı duyulmamasını içe döndüren kadınların giderek kendi kendilerine ve birbirlerine saygı duymadıklarını bir kez daha kanıtlamıştır.[70] Goldberg deneyinde, üniversite öğrencisi kızlara, biri John McKay, diğeri Joan McKay imzalı yazıdaki bilimsel geçerlilik üzerinde sorular sormuştur. Öğrencilerin yanıtlarında, John'un önemli bir düşünür, Joan'un ise sıradan kafa yapısına sahip biri olduğu önerilmiştir. Oysa, öğrencilere, değişik imzalarla aynı yazı verilmiştir. Bu yazıya gösterilen tepki, yazarın cinsiyetine bağlı olarak değişmiştir.

Ataerkil toplumda kadına vatandaşlık hakkı tanındığı zaman bile önem verilmediği için, kadınların

---

dın için (onna) bir sözcük ve insan için (ningen) üçüncü bir sözcük kullanılır. İnsanı anlatmak için birinci ya da ikinci sözcüğün kullanılması olanaksızdır.

70 Philip Goldberg, «Are Women Prejudiced Against Women?» (Kadınlar, Kadınlara Karşı Önyargılı mı?), **Transaction**, Nisan 1968 sayısı.

durumu, sayılarına göre değil de, toplum içindeki yerlerine bağlı tanımlamayla, bir azınlık grubu niteliğindedir. Louis Wirth «Azınlık Gruplarının Sorunları» adlı yazısında şöyle diyor: «Fiziksel ya da kültürel özellikleri yüzünden toplumda diğerlerinden ayrılan ve onlardan ayrı, eşit olmayan davranışlarla karşılaşan gruplara azınlık grubu denir.»[71] Kadınların azınlık niteliğini anlamlı biçimde ele alan toplumbilimcilerin sayısı bir elin parmaklarını aşmaz.[72] Ruhbilimse, sömürge halkları ve zenciler üzerinde ırkçılığın etkilerini etraflı incelemelere konu etmesine karşın, ka-

---

71 Louis Wirth, «Problems of Minority Groups» (Azınlık Grupların Sorunları), Ralph Linton tarafından hazırlanmış olan **The Science of Man in the World Crisis** (Dünya Krizinde İnsan Bilimi) (New York, Appleton, 1945) adlı kitap, s. 347. Wirth, grubun da kendisini ayrılanmış olarak gördüğünü öne sürüyor. Çoğu kadının, kendisini ayrılanmış olarak görmediğini, haksızlığa uğramış kabul etmediğini görmek ilginç. Kadınların koşullanmışlığının ne denli bütünsel olduğunu gösterecek daha iyi kanıt bulunamazdı.

72 Bir elin parmaklarını aşmayan üretken bilimciler arasında şu adlar bulunmaktadır:

— Helen Mayer Hacker, «Women as a Minority Group» («Bir Azınlık Grubu Olarak Kadınlar»), **Social Forces** (Toplumsal Güçler), sayı XXX, Ekim 1951.

— Gunnar Myrdal, **An American Dilemma** (Bir Amerikan İkilemi), Ek 5, kadınların azınlık konumu ile zencilerin azınlık konumu arasında koşutluk kurmaktadır.

— Everett C. Hughes «Social Change and Status Protest: An Essay on the Marginal Man» (Toplumsal Değişiklik ve Statüyü Protesto: Aşırı Uçtaki Erkekler Üzerine Bir Deneme), **Phylon** Sayı X, 1049.

— Joseph K. Folsom, **The Family and Democratic Society** (Aile ve Demokratik Toplum), 1943.

— Godwin Watson, «Psychological Aspects of Sex Roles» (Seks Rollerinin Ruhbilimsel Yönleri), **Social Psychology, Issues and Insights** (Toplumsal Ruhbilim, Konular ve Görüşler), (Philadelphia, Lippincott, 1966).

dınların egolarında yıpranma konusu üzerine gerçeğince eğilmemiştir. Erkeğin üstünlüğü sonucu kadında ve genel olarak kültürde meydana gelen ruhsal ve toplumsal etkiler konusundaki çağdaş araştırmaların çok az oluşu da, ataerkilliği hem statüko, hem de doğal bir durum olarak gören tutucu bir toplum biliminin vurdumduymazlığını ortaya koymaktadır.

Toplum bilimlerinin bu konu üzerinde bu denli az durması, kadınlarda azınlık grubu özelliklerinin varoluşunu doğrular. Bu özellikleri, grupların kendilerinden nefret etmeleri, kendilerini reddetmeleri, kendilerine ve gruptaki diğerlerine karşı belirli bir küçümsemeyi, aşağılamayı duymaları olarak tanımlayabiliriz. Kadınlarda görülen bu özellikler, açık seçik olmasa da sürekli olarak aşağı durumda oluşunun yinelenmesi sonucu, kadının bunu bir gerçek olarak benimsemesidir.[73] Azınlık grubu durumunu belirleyen bir diğer gerçek de, kadınlara, öteki azınlık gruplarına olduğu gibi son derece kesin yargıların yöneltilmesidir. Ayrım gözeten değer ölçüsü, sadece cinsellik konusunda değil, diğer alanlarda da uygulanır. Erkeklere oranla daha seyrek görülen kadınların suç işlemesi olaylarında, kadınlar genellikle (ABD eyaletlerinin çoğunda) daha ağır ceza almaktadırlar.[74] Genellikle sanık kadınlar, işledikleri suçla orantılı olmayan bir kötü ün kazanır ve kamuoyunda yaratılan sansasyona bağlı olarak da «cinsel yaşantıları» gözler önüne serilir. Ne var ki, kadının ataerkil düzendeki pasifliğe koşullanması öylesine etken biçimde başarıl-

73 Kadınların azınlık konumuyla ilgili görüşlerim, sıraladığım bütün yazılardan özetlenmiştir. Özellikle de, daha önce Chicago Üniversitesi Toplumbilim Bölümü ve İnsan Gelişmesi Komitesinde şimdiyse McGill Üniversitesinde görevli olan Profesör Marlene Dixon'ın konuyla ilgili yayımlanmamış eleştirisine çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim.

74 Bkz. Daniels'e karşı açılan kamu davası, 37 L.W. 2064. Pennsylvania Yüksek mahkemesi, 1.7.67 günlü tutanakları.

mıştır ki, kadının suç işleyecek oranda düzenin koşullarını yıkması ve dışa dönük bir davranışa geçmesi pek ender görülür. Azınlık gruplarının, içlerinden birinin aşırı davranışları için çevreden özür dilemeleri ya da bu aşırı davranışlardaki kişiyi kendilerinin suçlayıp mahkûm etmeleri gibi, kadınlar da bir başka kadının aşırılıklarına karşı amansız, gaddar ve ürkek bir tavır alırlar.

Bütün azınlıkların içini kemiren bir kuşku niteliğindeki, kendi aşağılıklarının gerçek olabileceği endişesi, kadınların kişisel güvensizliklerinde görülmemiş oranlara yükselir. Bazıları bağımlı durumlarını öylesine dayanılmaz bulurlar ki, bu durumu gözden gizlemeye ve varlığını yadsımaya yönelirler. Yine de büyük çoğunluğu, uygun sözler seçilip konuşulduğu zaman içinde bulundukları durumu kabul ederler. Kadınlara, dünyaya erkek olarak gelmek isteyip istemediklerini soran iki araştırmadan birisinde, yanıtların dörtte birinin, ikincisinde ise yarısının erkek olmak isteğini belirttiği görülmüştür.[75] Bu sorular, kaçamak yanıt verme yöntemlerini yeterince geliştirmemiş olan çocuklara sorulduğu zaman, kız çocukların büyük çoğunluğunun erkek olmak istedikleri, erkek çocukların ise kız olma fikrine kesinlikle karşı koydukları görülmüştür.[76] Ana babanın, doğumdan önce erkek çocuk özlemleri, ayrıcalık göstermemizi gerektirmeyecek kadar kapsamlı bir gerçektir. Günümüzde olurluluk kazanması beklenilen ana babanın çocuğun cinsiyetini seçme olanağı, bilimsel çevrelerde ciddi endişelere yol açmaktadır.[77]

---

75 Bkz. Helen Hacker ve Carolyn Bird'ün daha önce anılan yazıları.

76 «Dördüncü sınıf öğrencileri arasında yapılan bir inceleme, erkek olmayı yeğleyen kız çocukları sayısının, kız olmayı yeğleyen erkek çocuklara göre on kat fazla olduğunu göstermiştir». Watson'ın daha önce anılan yapıtı, s. 477.

77 Amitai Etzioni, «Sex Control, Science and Society» (Cin-

Myrdal, Hacker ve Dixon'un zencilerle kadınlar arasında yaptıkları karşılaştırmalar, kamuoyunun, zekâ yoksunluğu, içgüdüsel ya da duyusal haz, ilkel ve çocuksu bir duygusal yapı, cinsellik konusunda düşlenmiş bir eğilim ya da ataklık, kendi cinslerinden olanlarla birlikte olma isteği, düzenbazlık, yalancılık ve gerçek duyguların saklanması gibi özellikleri zencilere ve kadınlara aynı biçimde yüklediklerini ortaya çıkarmıştır. Her iki grup da, hoşa gitme çabasında geliştirilmiş yalvaran, aşağıdan alan bir tavır, egemen grubun zayıf ve can alıcı noktalarını bulma eğilimi, bilgisizliğin getirdiği bir çaresizlik havasına bürünme gibi taktikleri geliştirmek zorunda bırakılırlar.[78] Kadınlara karşı tutumdaki edebiyatın, yüzyıllar boyu bu özellikler üzerinde durmuş olması, kadının baştan çıkarıcılığı, yozluğu konusundaki gaddarlığı ve özellikle cinsel ya da bazılarının tanımladığı gibi «ahlâksızlık» olan niteliğini hedef almış olması hem acı, hem gülünçtür.

Diğer azınlık gruplarında olduğu gibi, grubun geri kalan üyeleri üzerinde kültürel açıdan polis görevini yüklenmeleri için çok az sayıda kadına yüksek mevkiler verilir. Hughes, kadınların, zencilerin, ya da Amerika'da «dünyaya gelmiş» oldukları halde kökenlerinden dolayı çabalarının karşılığını alamayan ikinci-kuşaktan Amerikalıların bu bir yana itilmiş durumlarını, toplum içindeki yerlerinin çıkmazı olarak nitelemektedir.[79] Bu, özellikle «yeni tip» ya da okumuş kadınlar için geçerli bir açıklamadır. Bu ayrıcalıklı kişiler, yükseltilmiş olmalarına, kendilerine toplumda bir yer verilmiş lomasına karşılık, genellikle kendilerini gülünç düşürecek oranda saygılı davranmak zo-

---

sellik Denetimi, Bilim ve Toplum) **Science** (Bilim) 1968 Eylül sayısı, s. 1107 - 12.

78 Myrdal, **a.g.y.**, Hacker, **a.g.y.**, Dixon, **a.g.y.**

79 Hughes, **a.g.y.**

rundadırlar. Bu davranışlar, karakteristik bir biçimde «kadınlığın» sürdürülmesi kalıbına bürünmekte, yumuşakbaşlılığa özenmek ve erkeklerin egemenliğine özlem duymak niteliğine dönüşmektedir. Politik açıdan böyle bir rol için en uygun kişiler, eğlence yerlerindeki sanatçılarla toplumda birer cinsel nesne gibi görülen kadınlardır. Azınlık grubunun ortak özelliklerinden biri de, içlerinden birkaç talihlinin, efendilerini eğlendirme hakkına sahip olmasıdır. (Efendilerini eğlendirirken, aynı zamanda kendilerinden olanları da eğlendirmeleri ikinci derecede önem taşır.) Kadınlar, cinsellikleriyle erkekleri eğlendirir, doyurur, onlara haz verir ve gönüllerini alırlar. Azınlık gruplarının çoğunda atletlerin, ya da aydınların «yıldız» payesine yükselmelerine izin verilir. Bu «yıldız»larla kendilerini özdeş kılan grubun geri kalan bölümü de, böylelikle ruhsal doyuma ulaşmış olur. Kadınlar konusunda, yukarda verdiğimiz örneklerden ikisi de geçersizdir. Üstelik bu durum, kadınların aşağı niteliklerinin fiziksel güçsüzlüklerinden ve zekâdan yoksunluklarından geldiği gibi mantıklı nedenlerle açıklanır. Oysa mantık açısından bakıldığı zaman, fiziksel ataklık gösterilerinde bulunmak yakışıksız olduğu gibi, zekâ gösterisine girmek de yersizdir.

Ataerkilliğin belki de en büyük ruhbilimsel silâhı evrenselliği ve sürekliliğidir. Ataerkillikle karşılaştırılacak ya da onun yerine konulacak bir başka biçim hemen hemen yoktur. Aynı sözler sınıflar için söylenebilirse de, ataerkillik, kendini doğal olarak kabul ettirme alışkanlığı yüzünden toplumlar üzerinde sınıfların elde ettiğinden daha yaygın ve güçlü bir egemenliğe sahiptir. İnsan toplumlarında, din de evrenseldir. Bir zamanlar kölelik de evrenseldi. Ve her ikisini savunanlar da, bu kurumların ölmezliğinden, bunların dönülmez, vazgeçilmez insancıl «içgüdüler» hatta «biyolojik kökenlerden» geldiğinden dem vururlardı. Herhangi bir iktidar sistemi mutlak egemen

olduğu zaman, kendisinden uluorta söz etmek gereğini duymaz. Ancak bu sistemin meydana getirdikleri kuşkuyla bakılır bir duruma geldiği zaman, sistem konusunda tartışmalar başlar ve hatta giderek bu sistem değiştirilir. Gelecek bölümde böyle bir dönemi inceleyeceğiz.

II

TARİHSEL GELİŞİM

ÜÇ

CİNSEL DEVRİM
BİRİNCİ AŞAMA 1830 - 1930

POLİTİK

Tanımlama

«Cinsel Devrim» sözü, günümüzde öylesine geçerli bir moda niteliğini kazanmıştır ki, en basit toplumsal-cinsel oluşumları açıklamak için bile bu terimden yararlanılmaktadır. Bu tür bir kullanılış, en iyimser bakışla da olsa yerinde değildir. Cinsel politika ortamında, gerçekten devrimci bir değişimin, «kuram» bölümünde ele aldığımız cinsler arasındaki politik ilişkiyi de etkilemesi gerekir. O bölümde verdiğimiz örnekler ve tanımlar ataerkilliğin bu denli süreli ve başarılı yürütüldüğünü ortaya koymuş olduğu için, bu düzenin değişme olurluluğunu düşünmek gereksiz gibi görünüyordu. Oysa, bu düzen değiştirilmiştir. Ya da en azından değiştirilmeye başlanmıştır ve yaklaşık olarak bir yüzyıl boyunca, insan toplumunun düzeni, tarihin hiçbir döneminde görülmemiş bir büyük de-

ğişiklik geçirecek gibi görünmüştür. Bu süre içinde, uygarlığın en temel yönetim biçimi, yani ataerkillik, öylesine sendelemiş ve kuşatılmıştır ki, sık sık düşme noktasına gelir gibi olmuştur. Hiç kuşkusuz böyle bir şey gerçekleşmemiştir. Birinci aşama reformla sonuçlanmış ve onu reaksiyonlar izlemiştir. Bununla beraber, devrimci mayadan, çok özde, çok temelde değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Söz konusu dönem, gerçekleştirecekmiş gibi göründüğü büyük değişimi tamamlayamamış olduğu için, tamamen gerçekleştirilmiş bir cinsel devrimin nasıl olabileceği konusunda bir varsayım geliştirebiliriz. Varsayıma dayanan bir tanımlama, birinci aşamanın eksik ve kusurlu yönlerini belirlememize yardımcı olabilir. Yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmış reaksiyonun, devrimci ruhun yeniden canlanması karşısında çökeceğini sanmamız için yeterli neden varolduğuna göre, bu tanımın gelecekte de yararlı olacağı inancındayız.

Cinsel bir devrim için, belki her şeyden önce geleneksel cinsel kısıtlamalara ve tabulara, özellikle eşcinsellik, «yasal olmayan ilişki», ufak yaşta evlilik öncesi ve evlilikdışı cinsel yaşam gibi ataerkil düzenin tekeşli evlilik sistemini tehdit eden kısıtlamalara son verilmesi gerekecektir. Genellikle cinsel etkinliği çevreleyen olumsuzluk çenberi ve ona bağlı olarak da fahişelik ortadan kaldırılacaktır. Devrimin amacı, geleneksel cinsel beraberliklerin kaba ve sömürgen ekonomik temeliyle yozlaşmayan bir tek cinsel özgürlük standardına ulaşmak olacaktır.

Yine de cinsel devrim öncelikle erkeğin üstünlüğü öğretisini ve bu üstünlüğün toplumsal durum, ruhsal yapı ve cinsel rol alanlarında gerçekleştirilmesine yarayan geleneksel toplumsallaştırmayı ortadan kaldırmakla ataerkillik kurumuna bir son verecektir. Bu, birbirlerinden ayrı cinsel alt-kültürlerin birleşmesine, daha önceden ayrı ayrı biriktirilmiş olan insancıl de-

neyimlerin birbirine katışmasına yol açacaktır. Buna bağlı olarak, «erkeksi» ve «kadınsı» özellikler, insancıl açıdan özlenebilir olup olmamalarına göre yeniden ele alınacak; erkeklik adına desteklenen kaba güç, «kadınlık» diye tanımlanan edilginlik her iki cins için de yararsız olacak; «erkeksi» yapının yetenekliliği ve zekâsı ile «kadınsı» şefkat ve saygı her iki cins için de uygun nitelikler durumuna gelecektir.

Bireylerin babanın malı sayıldığı ataerkil aile düzenine büyük etki yapmadan, bütün bunların gerçekleşmesi olanaksızdır. Cinsel rolün getirdiği uyrukluğun ortadan kalkması ve kadının mutlak ekonomik bağımsızlığa kavuşması, ataerkil ailenin hem otoritesini, hem de malî yapısını temelinden sarsacaktır. Bunun sonunda, azınlıklara mal gözüyle bakılması ve haklardan yoksun bırakılmaları son bulacaktır. Bu devrimin kapsamında yer alacak olan çocuk bakımının ortaklaşa biçimde profesyonelleşmesi (ve buna bağlı olarak gelişmesi), kadınların özgürlüğüne katkıda bulunurken, ailenin temelini biraz daha sarsacaktır. Büyük bir olasılıkla, evliliğin yerini, istek duyulduğunda gönüllü birleşmeler alacaktır. Cinsel devrim tamamlanırsa, kadınların özgürlüğü ile çok yakından bağıntılı olduğu için nüfuz fazlalığı sorunu, bugünkü çözülmez çıkmazından kurtulacaktır.

Bu tür varsayımlar, bizi inceleyeceğimiz dönemden çok ötelere atmaktadır. Cinsel devrimin başlangıcı olarak ne ileri sürülebilir? Victoria devresi aşırı kısıtlamalarla dolu bir çağ olduğu için 1830 - 1930 yılları arasındaki dönemin, cinsel özgürlük alanında hiçbir şey başaramayacağı ortaya atılabilir. Ne var ki, «iffet» kalıbındaki cinsel baskının söz konusu dönemde ağır bir buhrana sürüklendiğini ve tek çıkar yolun «iffet»ten kurtulmak sayıldığını da unutmamak gerekir. Ondokuzuncu yüzyılın son otuz yılı ile yirminci yüzyılın ilk otuz yılı, her iki cins için de cinsel özgürlüğün giderek arttığı bir devir olmuştur. Bu, özel-

likle kadının toplumda kötü damga yemeden ya da yasadışı doğuma karşı kesin görüşleri olan bir toplumda gebe kalma tehlikesini göze almadan hiçbir zaman elde edilememiş bir özgürlük derecesine ulaşmış olmasıdır. Birinci aşamada, bir tek ahlâk standardı yolunda çaba göstermekle oldukça kapsamlı cinsel özgürlük ve/veya eşitlik sağlanmıştır. Victoria çağındakiler, buna oldukça mantıksız bir tutumla iki ayrı açıdan bakmışlardır. Bir yandan «düşmüş kadın» üzerindeki lekeyi kaldırmaya çaba gösterirlerken, öte yandan da erkek çocukları kızlar kadar «saf» yetiştirmek gibi budala bir iyimserliğe düşmüşlerdir. Victoria devrindekilerin bu çabaları ne denli gülünç görünürse görünsün, ikili ahlâk standardını ve fahişeliğin insana aykırı durumunu çözümleme yolunda tarihin ilk hareketidir. Birinci aşamayı izleyen tutucu dönem konusunda yüzeyden bilgi sahibi olanlar, ilk bakışta bu dönemin cinsel özgürlüğü daha da geliştirdiğini söyleyebilirler. Oysa gerçek bu değildir. Çünkü bu dönemde görülen liberalleşme hareketi, bir önceki aşamanın devamı ya da sindirilmesidir. Bu dönem, genellikle ataerkil amaçlara alet edilerek, kendine özgü bir sömürgen nitelik kazanmıştır. 1930-1960 yılları arasında kadınların cinsel özgürlüğündeki herhangi bir artış (çünkü birinci aşamanın sonunda kadınlara büyük özgürlük tanınmıştı), toplumsal değişimden çok, gebeliği önleme araçlarının yapımı ve kullanılışındaki teknolojinin gelişimine bağlıdır. Bunlardan en çok kullanılanı olan «hap»ın en yaygın olduğu dönem, karşı-devrim çağının dışında kalır. Bu elverişli ayrıcalığın dışında, 1920'lerin «Yeni Kadın»ı, 1950'nin kadınından çok daha büyük cinsel özgürlüğe sahip olmuştur.

Birinci aşama sırasında en önemli sorun, ataerkil toplum yapısına karşı koymak ve cinsel devrimin toplumsal yer, cinsel rol ve ruhsal yapı alanlarını etkileyecek büyük değişimlerinin tohumunu atmak olmuş-

tur. Şurası kesinlikle kabul edilmelidir ki, cinsel devrimin savaş alanı, insan kurumlarından çok, insan bilinci içinde yer almaktadır. Ataerkillik öylesine kök salmış bir düzendir ki, her iki cinste yarattığı kişilik yapısı, bir politik sistem olmaktan öte, bir düşünce ve yaşam tarzı durumundadır. Birinci aşama gerek düşünce biçimine ve gerekse politik yapıya —ikincisi üzerinde daha etkin olmuştur— aynı zamanda karşı çıktığı için tutucu bir tepkinin patlak vermesi karşısında direnememiş ve devrimci görevini tamamlayamamıştır. Yine de amacı, yaşamın niteliğinde siyasal devrimlerin çoğundan daha büyük ölçüde ve daha köktenci bir değişim yaratmak olduğu için, kültürel ve temel nitelikteki bu devrimin neden ağır ve zorlukla ilerlediği; neden Fransız Devrimindeki gibi (sonradan daha büyük kerşı-tepkiye yol açan) her şeyi sarsan bir ayaklanma biçiminde olmayıp da endüstri devrimi ya da orta sınıfın ayaklanmasındaki gibi ağır ama temelden bir değişimi sürdürdüğü kolayca anlaşılabilir. Üstelik, reaksiyoner dönemin hızla gelişimi sonunda, tıpkı yolunun ortasında engellenen hareket halindeki bir nesne gibi cinsel devrimin birinci aşaması da başlangıçtaki ilerleme gücüne ulaşamamıştır. Bu gücün ancak son beş yıl gibi kısa bir süre içinde ve yaklaşık kırk yıllık bir durağanlıktan sonra yeniden canlandığı düşünülürse, tanımlamaya çalıştığımız oluşumun ne denli yeni ve çağdaş olduğu, geçmiş ve uzak olayları anlatırken tarihçilerin gösterdiği titiz ayrıntılardan nasıl yoksun olduğu açıkça görülür.

Cinsel devrimden ilk etkilenen kişilerden çoğunun, bunu sistematik bir kavrayışla yorumladığı, ya da varacağı sonuçları kestirebildiği söylenemez. Cinsel devrimin yaratacağı her türlü sonuca, yandaş olduklarını açıkça belirtenlerden bile ancak birkaçının katlanacağı ortadadır. Bu, bir dereceye kadar, devrimin kuramcıları için de geçerlidir: Örneğin Mill, devrimin aile üzerindeki etkilerini hiçbir zaman aklın-

dan geçirmemiş, Engels ise büyük ruhbilimsel etkilerini gözönüne almamıştır.

Bir cinsel devrimin getireceği kapsamlı ve temel değişikliklere ulaşmak kolay değildir. Bu değişimlerin, bölünen ve hatta zaman zaman gerileyen çeşitli evrelerle gerçekleşmesi de olanaklıdır. Bu gerçeğin ışığında bakıldığı zaman, birinci aşamanın eksikleri kolayca anlaşılmakta ve sonraki dönemde hatta gelişiminin önlenip bastırılması hile, sıkıcı ve üzücü olmakla beraber, devam eden bir süreç içindeki akla yakın bir duraklama olarak açıklanabilmektedir. Birinci aşama, kuramcılarının ve en ileri görüşlü yandaşlarının amaçlarını gerçekleştirmeyi başaramamışsa da, küçümsenmeyecek bir ilerleme göstermiş, bugün ve yarın bu alanda çalışacak olanların üzerine kurabilecekleri bir temel meydana getirmiştir. Birinci aşama ataerkil öğreti ve toplumsallaşmanın altyapısına yeterince işleyememekle beraber, politik, ekonomik ve yasal üstyapının en öndeki kurumlarına saldırmış; vatandaşlık hakları, kadın hakları, eğitim ve çalışma alanlarında büyük reformlar sağlamıştır. Tarihin bütün devirleri boyunca en ufak uygar özgürlüklerden yoksun olan —kadınlar gibi— bir grup için, bu reformların başarılmış olması, bir tek yüzyıl içinde ulaşılabilecek büyük bir başarı noktasıdır.

Tarihçiler, rastlantı sayılamayacak bir dikkat ve özenle, cinsel devrimi görmezden gelmişler; bunu ya «kadınların oy hakkı» çılgınlığının bir gösterisi biçiminde dipnotlarıyla açıklamışlar, ya da cinsel modanın göstermeci bir düşkünlüğü olarak yorumlamışlardır. Oysa cinsel devrim başlangıcının meydana getirdiği büyük kültürel değişim, en azından tarihçilerin dört elle sarıldıkları modern çağın dört beş toplumsal ayaklanması kadar önemlidir.

Aydınlanma'dan bu yana, Batı çeşitli devrimci değişimler geçirmiştir. Bunlar sırasıyla endüstriyel, ekonomik ve politik devrimlerdir. Ne var ki, bunların

tümü de, büyük ölçüde, insanlığın yarısını görülür ya da dolaysız etkileyecek biçimde yürümemiştir. Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda başarılan ayrıcalıkların yaygınlaştırılması, demokrasinin gelişimi, (anamalcı ülkeleri bile etkileyen) toplumculuğun serveti yeni biçimde dağıtma amacı ile ortaya çıkan büyük değişikliklerin, son olarak da endüstri devrimi ve teknolojik gelişimin sağladığı değişimlerin, nüfusun kadın denilen çoğunluğunun yaşamı üzerinde nasıl sadece dolaylı ve rastgele bir etki yapmış ve bir ölçüde hâlâ yapmakta oldukları şaşırtıcı olduğu kadar da rahatsız edicidir. Bu açıdan ele aldığımızda, temel toplumsal ve siyasal ayrımların servet ya da toplumsal konuma değil, cinselliğe dayanan ayrımlar olduğu gerçeği ortaya çıkar. Kültürümüz üzerindeki en tutarlı ve köklü bakış açısı, bu kültürün ataerkil temelini tanımaktır.

Cinsel devrim, ataerkilliğe yöneltilmiştir. Toplu bilincin nasıl olup da böylesi bir köktenci değişime vardığını açıklamak ne denli güçse, bu devrimin başlangıç tarihini saptamak da o denli güçtür. Bu tarihi belirlemek isterken, Rönesansa kadar uzanılır ve kadınlara öğrenim hakkı veren liberal eğitimin etkileri gösterilebilir. Ya da Aydınlanma'nın etkileri ele alınarak, ataerkil din üzerindeki akılcılığının baskıcı etkileri, insancılığının aşağılanmış gruplara onur verme eğilimi ve gelişmesini sağladığı bilimlerin kadın ve doğa konusundaki geleneksel görüşleri değiştirmesi örnek olarak gösterilebilir. Fransız Devriminin eski güç hiyerarşilerini yıkarak meydana getirdiği çekirdeğin dolaylı etkileri de, cinsel devrimin başlangıcı olarak alınabilir. Fransız köktenciliğinin Amerikan devrimine katkı yapan iki inancı, yani hükümetlerin yasallığının yönetilenlerin istekliliğine bağlı olduğu ve yokedilemez insan haklarının varlığı inançları da cinsel devrim üzerinde etken olmuşlardır. Kadınların insanlığını belirten ve bunun tanınmasında direten ilk

belge olan Mary Wollstonecraft'ın **Vindication**'ı işte bu aydınlık ortamda meydana çıkmıştır. Paine'in ve Fransız devrimcilerinin dostu olan Wollstonecraft, İnsan Haklarından yoksun tutulan çoğunluğa bu temel hakların tanınması konusunda direnç gösterecek ölçüde devrimci düşünceye yakın olmuştur.

Onsekizinci yüzyıl Fransız kültürünün, demokrasinin sınıfsal olduğu kadar cinsel politikada da uygulanması konusundaki katkıları su götürmez olduğu halde, bu kitabın yazarı Amerikalı olduğu için, incelememiz İngiliz dilindeki kültürler çerçevesinde olacak ve Fransız Devriminin reformcu etkileri İngiltere' de ancak devrim tehlikesi atlatıldıktan sonra görüldüğü ve 1830'lara kadar belirgin nitelik kazanmadığı için araştırmalarımız ondokuzuncu yüzyıl içinde başlatılacaktır. Cinsel devrimin başlangıcını bu biçimde saptamamızı şöyle kanıtlayabiliriz: Cinsel politika konusunda gerçekten politik örgütlenmenin ortaya çıkışı, cinsel devrimin sonuçları üzerinde kamuoyunun çeşitli görüş ve duyguları, bu devrimin duygu ve deneylerini baskıcı bir yöntemle işleyen edebiyat yapıtları, hep sözünü ettiğimiz yıllarda görülür. Son olarak da, bu dönem, cinsel politika reformlarına girişildiği ve başarıldığı dönemdir. Cinsel devrim her ne kadar ondokuzuncu yüzyılın otuzuncu ya da kırkıncı yıllarında doğmuşsa da, zaman içinde uzun bir gebelik dönemi geçirmiştir. Örneğin bu devrim kavramına onsekizinci yüzyılda rastlama olanağı vardır. Hatta bu özlemin parıltısı Rönesans'ın gözlerinde bile sezilebilir. Ne var ki, 1930'lar, dikkatimizi belirli koşullara çekmekte; İngiltere'deki reform hareketinin olgunlaşmasına, 1837 yılında Amerika'da köleliğe karşı ilk kez kadınların kongre yapmasına yöneltmektedir.[1] Her

1 Bir dönüm noktası sayılan 1832 Reform Yasası hemen hiçbir reform getirmemiştir. Aslında, kadınları mal sahibi olmak gibi belirli hukukî ayrıcalıklardan yoksun bırakan ilk İn-

iki olay da kapsamlı etkilere yol açmıştır. İngiliz reform hareketi, daha önceden oy hakkı tanınmayan birçok grubun bu hakkı elde etmesini sağlamış; ayrıca çalışan kadınların katlanmak zorunda oldukları koşulları incelemiş ve giderek düzeltmiştir. Amerika'da köleliğin kaldırılması hareketi, kadınların ilk kez politik bir anlam içinde örgütlenmelerine yol açmıştır. 1840'larda ve özellikle 1848 yılında, bu konuda sağlam bir temele basma olanağı görülür. Çünkü o yıl New York - Seneca Falls'da yapılan miting, kadınların kendi adlarına politik örgütlenmelerinin başlangıcı olmuştur. İngiliz kadınları, Mill'in önderliğinde, 1860'larda harekete geçmişlerdir. Uluslararası Kadın Hareketi adı verilen yetmiş yıllık çatışmanın ilk kıvılcımı Seneca Falls'da parlamıştır.

Çelişkiler

Herhangi bir tarihsel dönemi incelemeye girişmeden önce, o dönemin kendi çelişkili noktalarını birbirleriyle karşı karşıya getirmekte yarar vardır. 1830 - 1930 yılları arasındaki dönemden elde edilen kanıtlar incelendiği zaman, gerçeklerle inanışlar arasındaki çelişki soluk kesecek orandadır. Bu kültürün biri nezaket, ikincisi hukuk düzeninde olmak üzere cinsel politikaya getirdiği iki resmî niteliği karşılaştırmak konuya ışık tutacaktır. Geleneksel şövalye tavrı (ki ondokuzuncu yüzyıl bunu sonuna dek sürdürmüştür), kadının «doğal koruyucusu» tarafından gereğince gözetildiğini önerir. Oysa, burada özlenilenden çok gerçeği yansıtıyor olarak kabul edilmesi gereken hukuk sistemi, durumu çok daha az iyimser bir açıdan ortaya koymaktadır. Kadınların hukukî durumunda mey-

giliz yasası budur. Ne var ki, daha sonraki yıllarda meydana gelen önemli hukukî değişikliklere yol açmıştır. 1837 yılında Amerika'da çok önemli bir olay olmuş ve gerek İngiltere gerek Amerika'daki ilk kız koleji olan Mount Holyoke açılmıştır.

dana gelen reform, Kadın Hareketi ve cinsel devrimin birinci aşamasındaki feminist çabaların başlıca başarılarından biridir. Ataerkil hukuk ne kolayca, ne de çabucak boyun eğmemiştir. Birleşik Amerika'da bu oluşum, 1850'ler, 60'lar, 70'ler ve 80'ler boyunca yavaş yavaş, büyük çabalarla, eyalet eyalet gerçekleştirilebilmiştir. İngilterede de durum aynı olmuştur. Medenî hakların pek çoğuna değinen Evli Kadınların Mülkiyet Hakkı Yasası ilk olarak 1856 yılında ortaya atılmış, 1870'te yasalaşmış, 1874'te değiştirilmiş ve 1882 Yasası ile pekiştirilmiştir. 1908 yılına kadar da çeşitli olaylar sonunda genişletilmiş ve eklemeler yapılmıştır. Her iki ülkede de, yakın tarihe kadar, akla yakın bir boşanma yasası çıkarılamamıştır.[2]

Bu dönemin başlarında her iki ülkede yürürlükte olan ortak yasalara göre, kadın evlendiği andan itibaren, tıpkı suçluların hapishaneye girdikleri zaman bütün insan haklarından yoksun kalmaları gibi, bir çeşit «medenî haklar alanında ölmüş» sayılırdı. Kendi gelirlerini denetleme, yaşayacağı yeri ve evi seçme haklarından yoksun kılınır, yasal olarak kendisinin olan malları yönetmek, gerekli belgelere imza atmak ya da tanık olmak haklarına sahip olamazdı. Kocası, hem kendisine, hem de hizmetine sahip olur; karısının mallarını istediği biçimde işletir ve kazancı cebine atabilirdi. Karısının alacakları için başkalarını dava etme hakkına sahip olurdu.[3] Kadının «kocasının

2 İngiltere'de reformcu nitelikteki ilk boşanma yasası 1858 tarihini taşır. Ne var ki, bu yasada erkeğe ve kadına ayrı değer ölçüleri içinde bakılmış ve boşanma çok zor ve pahalı elde edilen bir sonuç olarak kalmıştır. Bu konuda yeni reformlar Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar gerçekleşmemiştir. Amerika'da bazı eyaletler ondokuzuncu yüzyılın sonlarında ilerici değişiklikler getirmişler, diğer eyaletlerde ise ancak yirminci yüzyılda reformlar uygulanabilmiştir.

3 Erkek karısının kişisel mülk ve gelirleri üzerinde bütün haklara sahipti. Gayrimenkul mallar konusunda zengin ve ge-

himayesi altındaki» süre içinde emeği, hizmeti ya da yaptıkları ile elde ettiği her şey kocasının yasal malı haline gelirdi. Mal sahibi olabilme hakkı dışında, bekâr kadınların da pek çoğu evli kadınlar gibi medenî haklardan yoksundular. Batı dünyasında genel bir görüş olan kadının «kocasının himayesinde olması» fikri, evli kadını bütün yaşamı boyunca hem ikinci derecede bir varlık ve hem de kocasının malı durumuna indirgerdi. Kadın evlendiği zaman «hukuken ölü» sayılan deli ya da budalalarla aynı sınıfa sokulan bir süreç içine girdiği için, kısıt (hacir) altına girmiş gibi olur ve kocası vasisi durumuna gelirdi.

Bir erkek ne denli bireyci bir yaşantı sürerse sürsün, çocuklarının bakımı ve yetişmesi konusunda ne denli sorumsuz olursa olsun, bakmakla yükümlü olduğu kişilerin aleyhine bile olsa istediği anda karısının gelirini istemek ve almak durumundaydı. Babanın aile içinde bir mal sahibi niteliğini taşıdığı bu tür ailenin reisi olarak, erkek karısının ve çocuklarının tek «sahibi» olarak, boşandığı ya da ayrı yaşadığı takdirde anayı çocuklarını görmek hakkından da yoksun kılabilirdi. Baba, tıpkı bir esir tüccarı ya da köle sahibi gibi, malı durumunda olan akrabalarına karşı hukukî baskı yapabilirdi. Kadınlar, isteklerine aykırı olarak zorla kocalarının evine döndürülebilirlerdi. Kocasının evine dönmeyi kabul etmeyen İngiliz kadınları mahkûm edilirlerdi.

---

nış toprak sahibi aileler, kadınlara hukuken mal sahibi olma hakkı tanınmadığı için «anlaşma» adı altında bazı kurallar getirmişlerse de, erkek, karısının gayrımenkul malları üzerinde de birçok hakka sahipti. Esasen bu anlaşmalar ancak zengin ailelerin uygulayabildiği bir ayrıcalıktı. (İngiliz yasaları bu anlaşmaların sadece £200 üzerindeki değerde mallara uygulanmasına izin veriyordu.) Bu anlaşma düzeni, kadınların çıkarını kollamaktan çok sınıfsal çıkarları ön plânda tutuyor ve kadınlar yine mallarını diledikleri gibi kullanma olanağından yoksun oluyorlardı.

Erkek öldüğü zaman (bütün mal mülk yasal olarak kendisinin olduğu için) hükümet mallarına el koyar, dul karısına ya hiçbir şey vermez, ya da son derece ufak bir meblağ verirdi. Bu konuda New York yasaları son derece açık seçikti ve çocukların sayısı ne olursa olsun, kadına aşağıdaki mallar kalırdı:

> Aile resimleri, İncil, ders kitapları, $50'dan yukarı olmayan diğer kitaplar, yün iği, dokuma tezgâhı, sobalar, on koyun ve onların derileri, iki domuz ve onların eti... Gerekli giyim eşyası, yatak, karyola ve çarşaflarla örtüler, dul kadına uygun elbise ve süs eşyası, bir masa, altı sandalye, altı bıçak, altı çatal, altı fincan (tabağı ile), bir şekerlik, bir süt kasesi, bir çaydanlık, altı kaşık.[4]

Evliliğe en benzer düzen feodalizmdi. Bir kadının serf durumunda olup olmadığından kuşku duyması bir yana, itaati ve boyun eğmeyi öğütleyen düğün töreni bile bu durumun başlıca kanıtıydı. St. Paul, kadınların kocalarına Tanrıya bağlandıkları gibi bağlanıp itaat etmelerini buyurmuştu. Bu buyruk, dindar bir insan için bütün sözlerden daha önemli ve geçerliydi (üstelik kadınların dindar yetişmesi için de elden gelen yapılırdı). Dünya kuralları da bu konuda din kurallarından ayrılmazdı. Yasalar, kadın ve erkeğin «bir kişi» halinde birleştikleri zaman bu «bir kişi»nin erkek olacağını açıkça belirlemişlerdi. Kadının yasalar karşısındaki ezik durumunu en iyi yansıtan Blackstone olmuştur:

> Evlendikleri zaman, karı koca yasalar karşısında tek kişi olarak birleşirler, yani kadının varlığı ya da hukukî kişiliği evlendiği anda ortadan kalkar veya en azından kocasınınkiyle birleşir. Yasalarımız karı kocayı tek kişi saymakla beraber, kadının erkekten ayrı olarak yorumlandığı, bu yorumda da ko-

---

4 Susan B. Anthony, Elizabeth Cady Stanton ve Mathilda Gage, **The History of Woman Suffrage** (Kadın Haklarının Tarihçesi), (New York, 1881), C. I, s. 175 - 6.

casından daha aşağı ve kocasının isteklerine uymak zorunda biri olarak ele alındığı durumlar vardır.[5]

Kadınları savunmasıyla ün yapmış liberal Henry Blackwell 1855 yılında Lucy Stone ile evlendiği zaman, kendisine evlilikle beraber tanınan birtakım ayrıcalıkları reddetmişti. Blackwell'in bu feragatnamesinden bölümler veriyoruz:

Resmen karı koca olmakla birbirimize karşı sevgimizi belirlerken, bugünkü evlilik yasalarının kadını bağımsız ve akılcı bir varlık olarak tanımayı reddeden, kocaya ise zorlama ve doğal olmayan bir yücelik yükleyen itaat etme zorunluluğunu kabul etmediğimizi açıklamayı bir ödev sayıyoruz. Özellikle kocaya aşağıdaki hakları veren yasaları protesto ediyoruz :

1. Kadına bir mal gibi sahip olmak.
2. Çocukların her türlü denetim ve yetiştirme hakkına sahip olmak.
3. Geri zekâlılar, deliler ya da ufak yaştakilerde olduğu gibi kadının bütün mallarına ve gayrimenkul mallarından yararlanma hakkına sahip olmak.
4. Kadının ürettikleri üzerinde mutlak hak sahibi olmak,
5. Kadının ölmesi halinde kocasına kalan malların, dul kadınlara kalan mallardan fazla olmasını sağlayan bütün yasalara,
6. Ve son olarak, eyaletlerin birçoğunda kadının ikametgâhını seçmek, vasiyetname yapmak, kendi adına dava etmek ya da edilmek, mirasa konmak haklarından yoksun bırakıldığı, «kadının hukukî varlığının evlilik sırasında ortadan kalktığı»nı benimseyen bütün bir sisteme karşı çıkıyoruz.[6]

---

5 Blackstone'un **Commentaries** (Yorumlar)ı, Cilt I, s. 442. «Bu nedenle, kadının kocasının himayesindeyken yapmış olduğu her şey ve her davranış anlamsızdır.» Kadının hukuken yok sayıldığını böylesine belirledikten sonra Blackstone'un bunların «kadın yararına» düşünülmüş olduğunu nasıl söylediği şaşırtıcıdır.

6 Anthony, Stanton, and Gage, HWS, Cilt I, s. 260 - 261 Flexner'in daha önce anılan kitabının 64. sayfasında alıntı.

Toplumun en «sorumlu» erkekler olarak değerlendirdiği kişilerin tutum ve protestolarını, günlük yaşantılarıyla karşılaştırmak ilginç bir durumu ortaya koyuyor. Örneğin Oregon Senatörü Williams'ın 1867 yılındaki bir konuşmasına göz atalım:

Efendim, derler ki, **«beşiği sallayan el dünyaya hükmeder».** Bu söz güzel olduğu kadar gerçektir de. Bu ülkedeki kadınlar, toplum içinde yüce bir yere getirilmiş oldukları için, bu yerlerinden ve durumlarından yararlanarak, yapılacak işler konusunda oy kullanmaktan daha etkili olabilirler. Tanrı, Adem babamızla Havva anamızı cennette evlendirdiği zaman, «etiniz ve kemiğiniz birdir» diyerek durumu belirlemiştir. Yani toplumun ve yönetim düzenlerinin, bütün kuramları, karı kocanın çıkarlarının ayni olduğu, birinin yararına olanın ötekinin de yararına olacağı varsayımı üzerine kurulmuştur. Cinsiyetini erkeğe karşı ortaya koyan, bağımsız bir politik güç olarak erkeğin karşısına çıkmak ve onunla çatışmak isteyen kadın olanak bulsa toplumun uyum içindeki bütün öğelerini savaşa sürükleyecek ve yeryüzündeki her evi cehenneme çevirecek bir ruh yapısına sahip demektir.[7]

Kadınların insan haklarına ve medenî haklara sahip oldukları zaman «kadınlıklarını» yitireceklerini ileri süren bir New York senatörüne verdiği yanıtta işçi temsilcisi Rose Schneiderman bambaşka bir gerçeği dile getiriyor:

Dayanılmaz sıcak yüzünden belden yukarısı çıplak olarak dökümhanelerde çalışan kadınlarımız var. Oysa Senatör, bu kadınların çekiciliklerini yitirdiklerinden hiç söz etmiyor. Kadınların neden dökümhanelerde çalıştırıldığını hepiniz biliyorsunuz. Çünkü erkeklerden daha düşük ücret alıyor ve daha uzun süre çalışıyorlar. Örneğin çamaşırhanelerde çalışan kadınlar, korkunç bir sıcak ve buhar içinde, elleri kızgın kolaya batmış olarak on üç - on dört saat çalışıyorlar. Bu kadınlar yılda bir kez seçim sandığına oy atmakla, bütün bir yıl dökümhanelerde,

---

7 Konuşan, Oregon Eyaleti Senatörü Williams'tır. **Congressional Globe,** 39. Birleşim (1867), 2. Oturum, I. Bölüm, s. 56. Flexner'ın daha önce anılan kitabının 148. sayfasında alıntı.

çamaşırhanelerde çalışarak yitirdiklerinden daha çok güzelliklerinden, çekiciliklerinden bir şey yitirmezler. Size şunu söyliyeyim ki, ekmek kavgasından daha büyük kavga yoktur.[8]

Wanda Neff'in Victoria devrindeki İngiliz kadın işçilerinin durumunu inceleyen araştırması, erkeklerin koruyucu rollerinin gerçeğini ortaya koymaktadır. İngiltere'de de Amerika'da olduğu gibi kadın işçiler erkeklere oranla daha düşük ücretle, daha uzun saatler, daha sıkıcı işlerde ve daha elverişsiz koşullarda çalışmışlardır. Parlamento tutanakları, Kay-Shuttleworth'un raporları ve Engels'in **İngiltere'deki İşçi Sınıfının Koşulları**, erkeklerin koruyuculuğu üzerine ateşli sözler edildiği bir sırada kadınların sanayi devrimi süresince katlanmak zorunda oldukları durumu açık seçik belirtir. Neff, Little-Bolton'daki kömür madenlerinde «taşıyıcı» olarak çalışan bir işçinin ağzından aktardıklarıyla, kadının işverenin sömürüsü yanında evdeki efendisi ile olan ilişkilerini de belirliyor:[9]

Belimde bir kayış ve bacaklarımın arasından dolanan bir zincir var. Ellerimin ve ayaklarımın üzerinde emekleyerek yürüyorum. Yol çok dik. İpe tutunmak zorundayız. İp olmadığı zaman elimize ne gelirse ona tutunuyoruz. Çalıştığım kuyu çok nemli. Su hemen her zaman bileklerimizi geçiyor. Çoğu kez baldırlarımı aştığını gördüm. Tavan da sürekli akıyor. Bütün gün tepeden tırnağa ıslak çalışıyorum. Doğum yaptığım zaman-

8 29 Mart 1912 günü, Cooper Sendikasında, New York Emekçileri Söz Hakkı Birliği üyelerine yapılan «Senatörler ve İşçi Kadınlar» başlıklı konuşmadan alınmıştır. Flexner'in anılan kitabının 258-59. sayfalarında alıntı.

9 Bir başka İngiliz tarihçisi de çalışan kadınların durumunu şöyle ortaya koyuyor: «İşçi ve sendika eylemleri konusunu araştıran seçkin tarihçilerin çoğu bu tehlikeli konuya hiç değinmemişlerse de, sendikalardaki kadınlar, işverenlerin değil erkeklerin, ekonomik efendilerinin değil evdeki efendilerinin tarafını tutarak savaş vermişlerdir.» Roger Fulford, **Votes for Women** (Kadınlara Oy), s. 101.

lar dışında bir kez olsun hastalanıp yatmadım. Gündüzleri çocuklarıma yeğenim bakıyor. Akşamları eve bitkin dönüyorum. Öyle günler oluyor ki, yıkanıp temizlenecek halim bile olmuyor. Artık eskisi kadar güçlü, eskisi kadar sağlıklı değilim, işimi de eskisi kadar iyi yapamıyorum. Derilerim yüzülünceye kadar kömür çektiğimi bilirim. Karı koca çalışırken kayış ve zincir çok daha kötü oluyor. Kocam çok defa zamanında hazır olmadığım için dövmüştür beni. İşe ilk girdiğim zaman alışık olmadığım için hemen hazırlanamazdım, kocamın da beklemeye sabrı olmazdı. Erkeklerin çoğu kömür taşıyıcılarını döverler.[10]

Ortaya başka çelişkiler de çıkmaktadır. Victoria devri insanları «saflık» ve «iffet»e bağlılıklarıyla ün yapmışlardır. Oysa 1860'larda Parlamentodan geçen. «Bulaşıcı Hastalıklar Yasası» ile alınan önlemler yoluyla hükümet fahişeliği yasallaştırmış ve düzene sokmuştur.[11] Yaş sınırı olarak on iki yaş kabul edilmiştir. Yasalara göre, polis ya da aracıların ihbarı üzerine bir kadın fahişe kabul edilmiş, zorla tıbbî muayeneye sokulmuş, reddettiği takdirde hapsedilmiş ve her iki durumda da bir köle ya da parya durumuna indirgenmiştir.

Bütün baskı sistemleri, despotizmlerinin ezdikleri kişilerin yararına olduğunu dile getiren efsanelerden kurulu kitaplıklar düzmüşler ve hatta şiirsel bir tavır içinde bunlara inanmışlardır. New Jersey Senatörü Frelinghuysen'in konuşması kadınların içinde bulundukları koşulları belirleyen bir başka örnektir:

---

10 Wanda Neff, **Victorian Devrinde İşçi Kadınlar**, s. 72. Konuşmadaki kadın Betty Harris adında otuz yedi yaşında bir işçidir. Neff, onun işini şöyle tanımlıtyor: «Taşıyıcılar, atların sığamayacağı kadar alçak tünellerde kömür yüklü vagonları çekerlerdi ya da 30 - 80 kiloluk kömür yükünü sırtlarında taşırlardı. Bu çalışma günde on iki, on dört, on altı saat sürer; bazı olağanüstü durumlarda otuz altı saati bulduğu olurdu.»

11 Bu tamamen aldatıcıdır. Çelişki gerçek değil, görüntüseldir. Çünkü tarihçi Halévy'nin görüşüne göre, «Avrupa'da cinsellik konusundaki ahlak görüşü, evlilik ve fahişelik temellerine dayanır.»

Bana öyle geliyor ki, Tanrı, kadınları günlük yaşamın sıkıntı ve savaşından sadece uzaklaştıran değil, aynı zamanda bu savaşa katılamayacak duruma getiren bir yumuşak yapı vermiştir kadına. Onların daha yüce ve daha kutsal bir ödevleri vardır. Onlar, gelecekteki erkekleri yetiştirmekle görevlidirler. Onların ödevi, ateşi harlandırma savaşına katılmak değil, günlük yaşam savaşından dönen erkeklerine sevgi ve şefkat göstermektir... Sevgi ve din kıvılcımları söndüğü gün, bu ülke için acınacak bir gün olacaktır.[12]

Ünlü Üçgen Yangını, gerçeklikle yanılsama arasındaki uyuşmazlığın ne denli ciddî bir duruma gireceğini en güzel kanıtlayan örneklerden biridir. 25 Mart 1911 günü, Üçgen Gömlek Şirketinin binaları yandı. Şirket, bugünkü New York Üniversitesinin bulunduğu yerde eski bir yapıya sahipti. Şirkette çalışan 700 işçi, makineler arasındaki daracık açıklıklarda sırt sırta oturarak çalışırlardı. Yangın fabrikanın dokuzuncu ve onuncu katlarına hızla yayılmaya başladığı anda işçiler paniğe kapıldılar. Asansörler yeterli olamadı. Merdiven başlarındaki demir kapılar yolu tıkıyordu. Yangın merdivenlerine açılan kapıların çoğu kilitliydi. Yapının dışında yangın merdiveni yoktu. Sadece içerde bir tane vardı. Onun de alt kısmında on beş metrelik bir boşluk bulunuyordu. Kısa süre içinde, yüzlerce kişinin ağırlığı altında bu merdiven de çöktü. İtfaiyenin en uzun merdivenleri ancak altıncı kata varabiliyordu. Aşağıya fileler gerildi. Ne var ki atlayanlar çok hızlı düştükleri için fileler yırtıldı. Akşamüstüne doğru, çoğu genç kız olmak üzere yüz kırk altı kadın işçi öldü. Bir kısmı yanarak ölmüşlerdi. Bir kısmı atladıkları zaman parçalanmışlar, geri kalanlar ise demir kapılarla kalabalık arasında ezilmişlerdi. Fabrikanın sahibi olan iki kişi yargılan-

12 Konuşmacı, New Jersey Senatörü Frelinghuysen'dir. **Congressional Globe**, 39. Birleşim (1867), İkinci oturum, I. Bölüm, s. 5. Flexner'in **a.g.y.**, (s. 48 - 49) daki alıntısından.

dılar ve beraat ettiler. Ortaklardan birine sonradan $20 para cezası verildi.[13]

Şövalyelik gösterileri içinde bulunanlar, kendilerini kaptırdıkları uyuşukluktan silkinmeyi, ya da fedakârlıklara yönelmeyi hiç akıllarına getirmediler. Kadınların oy hakkına sahip olmalarına karşı çıkan Kuzey Dakota Senatörü McCumber, kadın haklarına karşı tutumunu o günlerde pek gözde olan analık teması ile örtmeye çalışıyor:

> Yavrunun yürek atışı, ister ananın yüreğinin altında, yani içinde, ister göğsünün üstünde olsun, yani doğumdan önce ya da sonra, analık her şeyden önce huzuru, savaştan uzak kalmayı, heyecanlanmamayı, ağır çabaların, üzücü olayların acısından kopmayı gerektirir. İnsan ırkının maddi ve manevi sağlığı, işte bu huzura bağlıdır.[14]

Bu safsataya karşı, New York eyaletinde 1827 yılında köleliğin kalkmasına dek köle olarak yaşamış, kadın haklarının ve köleliğin kaldırılmasının büyük savunucusu Sojourner Truth'un sözleri ileri sürülebilir. Sojourner Truth 1851 yılında Ohio'da kadın haklarıyla ilgili bir kongrede, kadınların fiziksel yetenek-

---

13 Bu bilgi Aileen Kraditor'un **Kadın Hakları Hareketindeki Fikirler** s. 155 ve Mildred Adams'ın **İnsan Olma Hakkı** s. 123 - 124 isimli yapıtlarından derlenmiştir. Flexner, merdiven kapılarının hırsızlığı engellemek veya beklenmedik bir iş bırakma grevini önlemek amacıyla kapatıldığını belirtiyor. Adams, bu yangının, kadın haklarını savunanlar tarafından desteklenen bazı iş yasalarının çıkmasına yol açtığını söylüyor. Yangından iki yıl önce aynı fabrikada yapılan grevde kadınların örgütlenebildikleri gerçeği ortaya çıkmış ve bu durum hem Kadın Hareketi, hem de Sendika Hareketi için yararlı olmuştur.

14 Konuşmacı, son kongre tartışmalarının birinde kadınlara oy verme hakkının tanınmasına karşı olan Kuzey Dakota Senatörü McCumber'dır. 19. Madde ertesi gün iki oyla reddedilmişti. 65. Birleşik, 2. Oturum Kongre Tutanaklarından. Cilt 56, II. Kısım, s. 10774 (1919). Flexer'ın kitabında (s. 309) alıntı.

sizliklerinden söz ederek, medenî haklar alma olanakları olmadığını ileri süren bir din adamına verdiği yanıtta şunları söylemiştir:

Şu adam, kadınların arabalara binerken kucağa alınmaları, çukurlardan atlatılmaları, her yerde en iyinin kendilerine sunulması ve yardım görmeleri gerektiğini söylüyor. Ben arabaya binerken, ya da çukurlardan atlarken ne kimse bana elini uzatıyor, ne de bir yere girdiğim zaman en iyi yer bana veriliyor. Ben kadın değil miyim?

Şu kola bakın hele! Ben bu kolla ekin ektim, çift sürdüm, hayvanları ahıra sokup çıkardım. Hiçbir erkek bu konuda benimle yarış edemedi. Ben kadın değil miyim?

Ben bir erkek kadar çalışıyor, bulduğum zaman bir erkek kadar yiyor ve kırbacın altında bir erkek kadar dayanıyorum. Ben kadın değil miyim?

On üç çocuk doğurdum. Çoğunun köle olarak satıldığını gördüm. Ve bir ana olarak gözyaşı döktüğüm zaman, tanrıdan başka kimse duymadı beni. Ben kadın değil miyim?[15]

O dönemin cinsel politikasını belirleyen ve şövalyece koruyuculuk ve saygı gösterilerine dayanan Victorian öğreti, bütün kadınların birer «hanımefendi» yani kadınlara hiçbir hukukî ya da kişisel özgürlük tanımamakla beraber birer nazenin gibi davranan kentsoylu sınıfının birer üyesi oldukları varsayımından hareket ediyordu. Buradaki ruhbilimsel-politik taktik, Veblen'in «vekâleten tüketim»[16] diye tanımladığı düzende üst sınıf kadınlarının yaşadığı lüksün

15 Anthony, Stanton, and Gage **History of Women Suffrage** (Kadınlara Oy Hakkı Savaşımı Tarihi), C. I, s. 116. Bu bölüm özgün metinde yerel dille aktarılmış, Gage'in kalemiyle betimlenmiştir. Ben sözcüklerin yazılışını yazım kurallarına uydurdum ve konuşmacının sözlerini kısalttım.

16 Thorstein Veblen, kentsoylu sınıfının, kadınları aracılığıyla zenginlik gösterisi yaptığını; kadınların hiçbir işe el sürmeyişlerinin ve aşırı masraflarının, sahipleri olan babaları ya da kocalarının zenginliğini kanıtlayarak saygınlığını arttırdığını ileri sürüyor.

bütün kadınları kapsadığı yutturmacasıdır. Bu manevranın etkenliği, kadınları sınıflara göre bölmek ve ayrıcalıklara sahip olanlarda, hak etmedikleri bir lüks içinde yaşadıkları kanısını uyandırmaya bağlıdır. Bir sınıfta çekingenlik, ötekinde gıpta yaratmak, iki sınıf arasında herhangi bir dayanışmayı kesinlikle önler. Orta sınıftan olan genç kızlar, dadılık, fabrika işçiliği ya da fahişelik korkusuna itilerek, istenilen toplumsal ve cinsel düzene ayak uydurma zorunda bırakılırlar. Daha az şanslı olan kadın ise, günün birinde «hanımefendi» olabilmeyi düşlemekten başka hiçbir olanağa sahip değildir. Durumundaki tek gelişme, bir erkeğin cinsel efendiliğini kabullenmek yoluyla toplumsal ve ekonomik bir yere varabilme umududur. Sınıf duygusunun bu oluşumu çoğunlukla engellemesine karşın, devrin edebiyatı bu fanteziye sık sık yer vermiştir. Bilinen ve varolan tek «özgürlüğün», her şeye sahip olan ve her şeyi denetleyen birinin geniş görüşüyle elde edilebilecek yaldızlı bir şehvet yaşantısı olduğu düzende, kişisel özgürlük adına savaşa atılmak için pek az neden görülmektedir.

Gerek cinsel devrim ve gerekse ona yol açan Kadın Hareketi'nin başarılı olabilmesi için, öncelikle şövalyeliğin maskesini sıyırmak ve bu nezaket gösterilerinin aslında birer yutturmaca manevrası olduğunu ortaya dökmek gerekir. Bunun yanı sıra, sınıf sınırlarının aşılması, hanımefendilerin işçilerle elele tutuşması, saygıdeğer görülenlerle hafifmeşrep sayılanların ortak bir davada omuz omuza vermeleri gerekir. Cinsel devrim bunu gerçekleştirebildiği oranda başarılı olmuştur.

KADIN HAREKETİ

Eğitim

Tarihçilerden çoğu bu konu üzerinde ayrıntılarıyla durmuş oldukları için, ben bu hareketin etkile-

rini daha geniş bir kültürel çerçevede ve özellikle edebiyat alanında incelemek için okurların anılarını şöyle bir tazelemek istiyorum.

Sözlükte «feminizm»in tanımı, cinsel devrimin amaçlarını belirleyen bir biçimde, «cinsler arasında politik, ekonomik ve toplumsal eşitliği öngören bir sistem» olarak belirleniyor. Bu, son derece kapsamlı bir kavram olduğu için, bu kitabın ele almak istediği biçimde bütün toplumun köktenci bir değişimini, açıkçası bir cinsel devrimi içerdiği için, kitabımızın bu bölümü Kadın Hareketi'ne ve bu Hareketin eğitim, politik örgütler (özellikle kadın hakları konusunda) ve çalışma alanlarındaki reformlarına ayrılmıştır. Cinsel devrimin birinci aşamasında toplumda meydana gelen değişikliklerden çoğunun, Kadın Hareketi ile simgelenen öncü atılımdan doğduğunu ya da bununla işbirliği yaptığını belirtmemiz gerekir.

Uzun süre baskı altında tutulmuş her grupta olduğu gibi, kadınların özgürlük savaşında da öncelik eğitim alanında görüldü. Platon'un **Devlet**'de önerdiği liberal görüşler hiçbir zaman uygulanmadığı için, kadınların, eğitimi konusunda ilk uygulamalı kuramları getiren Rönesans oldu. Alberti'nin **Della Famiglia**'sı bu konuda yeterli belge vermektedir. Öngörüldüğü gibi kadınlara tanınan bu asgari eğitimin amacı, estetik yönü olan elverişli bir baş eğmeyi sağlamaktı. Bu öneriler, daha yetenekli bir tarımcı kitlesi ve daha yumuşak başlı bir köle sınıfı yaratmak amacıyla zenciler için kolejler açan beyazların durumuna benzer. Biraz okuma yazma bilen kadınların, eli kalem tutmayanlardan daha işe yarar oldukları kanısı kadınların eğitimi yolunu açmıştır. Erkeklere oranla yine de çok bilgisiz olan kadınlarla beraberlik, hem hiçbir şey bilmeyenlerin beraberliğinden daha oyalayıcı, hem de eşitliğin getireceği tehlikelerden uzak sayılmıştır. Kadınların eğitimi, hiçbir zaman öğrenmenin eşiğini aşmanın ötesinde bir düzenli eğitim olarak düşünülme-

miş; bir süslü cilâ niteliğinde kalması bu eğitimin başarısı olarak ele alınmıştır. Çoğunlukla da, kadınların eğitimi, boyun eğme, kölelik ve cinsellikten uzaklaşmaya yakın bir cinsel kısıtlamayı içeren ballı şekerli bir söz durumundaki «erdem» kavramı üzerinde önemle durmuştur.

Fransız Devrimine büyük katkıda bulunmuş biri olarak, Rousseau'nun kadınların eğitimi konusunda söyledikleri, etken oldukları oranda reaksiyoner nitelik taşır:

> Kadınların eğitimi tamamen erkeklerinkine orantılı olmalıdır. Erkekleri hoşnut etmek, onlara yararlı olmak, kendilerini onlara sevdirip saydırmak, ufak yaşta onları eğitmek, büyüdükleri zaman onlara özenle bakmak, gönüllerini almak, teselli etmek, yaşamı erkekler için güzel ve uyumlu bir duruma getirmek — işte kadınların her zamanki ödevleri budur ve onlara çocukluklarından başlayarak bu öğretilmelidir.[17]

Ondokuzuncu yüzyılda kadınların eğitimi genellikle bu formülü izlemiştir. Bugün de pek çok yerde aynı durumun sürdüğünü görmekteyiz. Aynı dönemde kadınların yüksek öğrenim görmesi konusundaki önerilerin çoğu, bu eğitim yoluyla kadınların daha iyi ev kadını ve ana olacakları temeline dayanır. Bu görüşe karşı çıkanlar ise, eğitim gören kadınların, daha önceden üzerinde anlaşmaya varılmış bulunan bağımlılık sınırlarını zorlayabilecekleri endişesini ileri sürerler.[18]

---

17 Jean Jacques Rousseau, **L'Emile or A Treatise on Education** (Emile), ed. W.H. Payne (New York ve Londra, 1906), s. 263.

18 Örneğin **The Saturday Review** dergisi kadınların zekâ bakımından erkeklerden geri olduklarını açıkça belirtmiştir. Karşı fikirlerin çoğu ise, kadınların yüksek öğrenim görme yüzünden sağlıklarını ve güzelliklerini yitirecekleri gibi bir nezaket kisvesine bürünmüştür. Kadınlara yüksek öğrenim yolunu açmanın «yararlılığına» karşı çıkanların büyük kısmı somut

Bir ideal de olsa, baskı altındaki, ezilmiş grupları eğitme tasarısı, her zaman kendini yıpratacak etkenleri bünyesinde taşımıştır. Az bilgi, genellikle daha çok bilgi edinme isteğini uyandıracağı için tehlikelidir. Önemsiz konular üzerinde bile ciddi araştırmalar yapmak, çözümlemelere varmak, yöntemler belirlemek ve örgütlenmek, giderek içinde yaşanılan koşulları zorlamak olanağı vardır. Ondokuzuncu yüzyılda, öğrenme isteği devasa oranlara ulaşmıştır. Hatta bu dönemde, Amerika'da bir kız koleji açma adına New England'da kapı kapı dolaşarak bir, üç, beş dolar, hatta altı sent toplayan Mary Lyon'un dillere destan öyküsü gibi olaylar da meydana gelmiştir.[19]

Mount Holyoke kapılarını 1837 yılında kadınlara açtı. Oberlin aynı yıl kadınlara kolej bitirme derecesi hakkı tanıdı ve erkeklerle eşit eğitim sağlayan ilk kolej oldu. Daha sonraki yıllarda Vassar (1865), Smith ve Wellesley (1875), Radcliffe (1882), Bryn Mawr (1885) gibi kolejler açıldı. İngiltere'de 1848 yılında Londra Üniversitesinde Queen Koleji açıldı. Amerika'da olduğu gibi İngiltere'de de, 1870'ler kadınların eğitimi alanında büyük ilerlemelere sahne oldu. 1872 yılında Cambridge Üniversitesinde Girton, 1879'da Oxford Üniversitesinde Margaret Hall ve Somerville, 1874'de Londra'da kızlar için bir tıp fakültesi kuruldu. Bu okulların kuruluş amacı kadınların eğitimi olduğu için, kız-erkek karışık öğretim yapan okullardan daha çok öğrenci çekiyorlardı. 1875 yılında Vassar'daki öğrenci sayısı, kız öğrenci de alan sekiz devlet üniversitesindeki kız sayısından fazlaydı.[20] Amerika'da-

bir ekonomik nedenden hareket etmektedirler: Ataerkil ekonomik ve toplumsal düzen, kadınların büyük miktarda vakıf yatırımı yapmalarını ya da bilgilerini profesyonel alanda kullanmalarını engeller.

19 Bkz. Flexner, a.g.y., s. 34 ve Mount Holyoke College kataloğu.

20 Mabel Newcomer, a.g.y., s. 20.

ki büyük kurumlar da kadınların öğrenim isteklerine boyun eğmek ve bunu yerine getirmek zorunda kaldılar. Ne var ki, devlet okulları İç savaş öncesinde ve savaş sırasında erkek öğrencilerin azalması yüzünden ekonomik nedenlerle kız öğrenci almaları ve uzun süre kızların eğitimini «normal okul öğrenimi» çerçevesinde kısıtlamaları dolayısıyla, bu okulların kadın eğitimine büyük katkısı olduğu söylenemez.

Gerek Amerika'da gerekse İngiltere'de kadınların yüksek öğrenim yapmalarındaki ilerleme iki etmene bağlıdır: Kadınların öğretmenlik yapmaya başlamaları ve feminist hareketlerin gelişimi.[21] Ondokuzuncu yüzyılın en yüce ideallerinden biri, ilk ve orta öğrenimin dünya çapında yaygınlaşmasıydı. İngiltere ve Amerika'da devlet okullarının en ucuz öğretim yapabilme olanağı kadın öğretmen tutmak olduğu için, çocukları yetiştirmek üzere kadınların yüksek öğrenim yapmalarına razı olundu. Kadınların erkeklerle eşit koşullarda yüksek öğrenim görmeleri, feministlerin başlıca amaçlarından biriydi. Ne var ki, isteklerini gerçekleştirememekten öylesine korkuyorlardı ki, çoğunlukla kadınların oy hakkı gibi konularda çekimser davranmak zorunda kalıyorlardı.

O devrin başlıca başarılarından biri olan kadınların yüksek öğrenim görme olayı gerçekleşmemiş olsaydı ne Kadın Hareketi, ne de cinsel devrim itici gücünü bulabilirdi. Devrimin birinci aşaması, kadınlara

21 Başlangıçta sadece erkek öğrenci alan okulların kızlara kapılarını açmaları Ekonomik Bunalım ve II. Dünya Savaşı sırasında yine ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Son yıllara kadar kız öğrenci almama geleneğini sürdürmüş olan Princeton da, diğer kolejlerle rekabet etme olanağı yaratma bahanesiyle kız öğrenci kaydına başlamıştır. Princeton ve Yale Üniversiteleri, daha önce Harvard'ın yapmış olduğu gibi belirli sayıda kız öğrenci almaktadırlar. Kız erkek karışık öğretim yapan diğer kolejlerin çoğunda da kızlara belirli kontenjan tanınmaktadır.

yüksek öğrenim olanağını sağlarken, bu aşamayı izleyen reaksiyon döneminde itici güç büyük ölçüde yitirildi. Kadınlarla erkeklerin eşit öğrenim görmeleri günümüzde bile tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir. Ancak, bilginin yüzeyden de olsa tadını almak, büyük bir huzursuzluk yaratacak ve çoğu kolejlerden yeni çıkmış kadınlardan meydana gelen liderleri ortaya atacak kıvılcımı parlatmaya yetti.

Kadınların eğitimi sorununun derinliği ve karmaşıklığı, edebiyat alanındaki kaynaklardan açık seçik anlaşılabilir. İngiltere'de Tennyson, **Prenses** adlı uzun şiiriyle bu soruna değindi. Şiir, düğüm noktalarında gücünü yitiren ve geriye bir yığın lirik söz bırakan bir yapıttır. Tennyson şiirde belirgin bir huzursuzluğu ve benimseyeceği tutum konusundaki kararsızlığını ortaya koyar. Gerçekten de söz konusu eğitim polemiği, şiirsel bir konu olmaktan uzaktır. Tennyson, işe şaka havasında girerse de, çok geçmeden bu tavır şiiri sürüklemez olur. O zaman şairin kendi hafifmeşrepliğinden utandığını görürüz. Eline kalemi aldığı anda hakkında sadece bir güldürü yazabileceği kanısında olduğu kadınların yüksek öğretim konusu, giderek ne denli ciddi bir sorun olduğunu Tennyson'a kabul ettirir.

Tennyson ilk şiirlerinde, içinde bulunduğu ruhsal durumları Shaloţt, Mariana, vb. gibi zambaklara benzeyen genç kızların ağzından aktarır. Oysa **Prenses**'te, durum birden şairin kendi cinsel kişiliğinin sorunları niteliğine dönüşüverir. Öyküyü anlatan prens, uzun bukleli, saralı biri olarak umut verici bir tipdeğildir. Tennyson, bu zavallının ağzından mı, yoksa öğrenme isteğiyle yücelen ve kendisi de bir şair olan prensesin ağzından mı konuşacağına bir türlü karar veremez. Başlangıçtaki «şakacı» tutumu, giderek kendi erkeklik duygularının yarattığı çelişkilerin baskısı altında gücünü yitirmeye başlar. Ve ilk dize-

lerde görülen alaylı üstten bakış, yerini belirgin bir huzursuzluğa bırakır.

Prenses Ida ilginç bir kızdır. Şiirdeki kahraman onunla evlenmek ister. Ne var ki kendisiyle eşit biriyle evlenmeyi istememektedir. Bu kızı, orta bir ev kadınından biraz daha nitelikli bir duruma getirmek, boyun eğdirmek gerekir. Burada şair, kadınlar erkeklerle eşit, oldukları takdirde neler olabileceğini kurar. Böyle bir durumda acaba erkeklere karşı çıkılacak, onlara hizmet edilmeyecek midir? Ida'nın eşit öğretim konusunda diretmesi, gerçekten fazla ileri gitmektir. Bu durum, evlilik kurumunu yıpratabilir. Yıllar sonra Mill anti-feminist direnişi yererken, bu görüşün evliliği istenmeyen bir duruma soktuğunu ve bu yüzden kadınlara, evlenmedikleri takdirde bütün yolların kapanması zorunluluğunun doğduğunu belirtmiştir. Bu her ne kadar alaylı bir görüş ise de, eğitimin kadınlara başka seçim yolları tanıması halinde istenilen nitelikte bir evliliğe boyun eğmeyecekleri endişesi o günlerde erkekler arasında yaygın bir düşünce olmuştur. İşte bu nedenle **Prenses**'in konusu birden bire eğitim sorunundan evlilik sorununa atlar. Erkeklerin güvenliği, Tennyson'un başkaldıran kızın gönlünü öğrenme aşkından başka bir yöne çelebilme yeteneğine bağlı gibi görünür.

Tennyson'un çözümüne göre Ida ya âşık olacaktır, ya da okuyacaktır. İkisini bir arada yapamaz. Erkek, üniversitesini onunla paylaşmaya yanaşmadığı için, kadın, şaire boş ve anlamsız görünen bir umut peşinde kendi yapay kültürünü kurma yoluna gidecektir. Tennyson, kız erkek ayrı öğretim düzenini, kadınla erkeğin tamamen ayrı olduğu bir toplum düzeni kapsamına getirerek sorunu büsbütün abartmıştır. Bütün bunlar Victorian görüşü yani kadının özerk olmak için cinselliğinden vazgeçmesi gerektiği görüşünü yansıtır. Bu görüş, bir kadının toplumsal ve buna bağlı olarak ekonomik durumunu sürdürebilmesi için

uymak zorunda olduğu cinsel kısıtlamalar demek olan «iffet»e karşı ileri sürülen bir alternatiftir.

Tennyson «aşk» diye adlandırdığı bir koca sistemin tehlikede olduğundan korktuğu için, şiiri beklenmedik bir sonuca sürükler. Prenses evlenme önerisini reddeder. Prens bir yarışmada yaralanır. Onun öldüğünü sanan Ida korkunç bir çöküntüye uğrar. Prens ise, anaç bir hastabakıcının ellerinde (bu durum cinsellikten uzak olduğundan yeni sorunlar doğurmaz) iyileşir. Tennyson, prensin babasının ağzından erkeklerin üstünlüğü görüşünü savunur:

> Erkekler savaş alanına, kadınlar ocak başına
> Erkeğin eline kılıç yaraşır, iğne kadına
> Erkekte kafa aranır, kadında yürek
> Erkek buyurur, kadın baş eğer
> Bundan başkası aklı karıştırır.

Baba, Ida'nın yiğit savaşçılar yetiştirebileceğini düşünerek, oğluna onu almasını öğütler:

> Erkek avcıdır, kadın onun avı;
> Kıvrak ve gözalıcı yaratığı
> Postunun güzelliği için avlarız,
> Onlar da bizi onun için severler.

Prens, babasını daha ılımlı davranmaya zorlamak ister. Onun niyeti beklemek, işi tatlılıkla çözümlemek ve Ida'nın kendiliğinden okumaktan vazgeçip, ev kadını olmasını sağlamaktır. İki cins arasındaki ayrımın, aslında birbirini tamamlayıcı olduğunu, «Her cins kendi başına yarımdır» diyerek babasına kabul ettirmeye çalışır. Tennyson'a göre erkek tez, kadın anti-tez ve evlilik sentezdir. Bu formül çerçevesinde erkek eskisi gibi gücü, otoriteyi, «dünyayı sarsan kollar»ı temsil edecek, kadın ise çocuk bakımını sürdürecek ve «yetişkin bir kafada çocuksu düşünceler» taşıyacaktır. Övücü sözler giderek hakaret niteliğini almaktadır.

Ida, prensin hastalığına acıyarak «evet» der. Durumu hâkim olan prens yatalak rolü oynar. Ida'yı okumaktan vazgeçirip, «kadınlığa zarar vermeyecek» kadar öğrenim görmeye razı eder. Ida'nın okulu kapanır ve prens ayrı dünyalar kuramına uygun yaşantısını sürdürür.

Eşit öğrenim koşullarının getireceği tehlikeler konusunda erkeklerin saplantıları, en açık seçik olarak burada görülür. Şovalye tavrının gerçeği, sevgi, yürek, mutlu evlilik konularındaki direnişinin aslında statükoyu sürdürme çabasından başka bir şey olmadığı anlaşılır. Victorian devrin evliliğe inancı, ne pahasına olursa olsun kadınların köleliğini sürdürme amacını allayıp pullamaktan öte bir nitelik taşımaz. Bu tutumun gönül çelen tatlılığı, aşırı duygusallığı, üzerine şeker sürülmüş cinsel politikanın acı tadını gizlemek amacını güder.

Siyasal Örgüt

Eğitimi, örgütlenme dönemi izledi. Amerikan kadınlarına ilk kez siyasal eyleme geçme ve örgütlenme fırsatını yaratan Köleliğin Kaldırılması Hareketi oldu. Batı dünyasına ve oradan da diğer ülkelere sıçrayıp yayılan Kadın Hareketi'nin başlangıç yeri olan Birleşik Amerika'da, kadınların özgürlük yolundaki çabalarının çekirdeği, köleliğin kaldırılması davası oldu. Amerikan kadınları bu dava çerçevesinde birleşerek ilk siyasal deneylerini kazandılar ve kendi kampanyaları boyunca, yüzyılın başına dek uygulayacakları yöntemleri geliştirdiler: Yöneticilerden çeşitli isteklerde bulunmak ve kışkırtıcı eylemlere girmek biçiminde gelişen uygulama kamuoyunu eğitti. Kadınların, ilk olarak kendi davalarının dışında bir nedenle bir araya gelmiş olmalarının akla uygun kökeni vardır: Bu tutum, kadınlara aşılanmış «başkalarına yararlı olmak, hizmette bulunmak erdemini» doğrular. Kadınların elini kolunu bağlayan hukukî, kültürel ve

ekonomik engellerden de güçlü olan toplumsal tabuları yıkabilmelerini sağlayan tek koşul, Amerika'daki kölelik kurumunun gözden kaçamayacak haksızlıkları ve kötülükleriydi. Birleşik Amerika kadınları hakkındaki belli başlı tek tarihsel yapıt olan Eleanor Flexner'in **Mücadele Yüzyılı**, köleliğe karşı girişilen kampanyayı şöyle belirler:

> Kadınların örgütlenmeyi, mitingler düzenlemeyi, istek kampanyaları açmayı ilk öğrenişleri, köleliğin kaldırılması çabası sırasındadır. Kadınlar, köleliğin kaldırılmasının birer savunucusu olarak, kitleler karşısında konuşmak hakkını elde etmişler, toplumdaki yerleri ve temel hakları konusunda bir görüş ve felsefe sahibi olmaya başlamışlardır. Çeyrek yüzyıl boyunca köleliğin kaldırılması ve kadınların özgürlüğe kavuşturulması eylemleri birbirlerine destek olmuş, birbirlerini geliştirmişlerdir.[22]

Kadın haklarını savunanların ilk kuşağı, kendilerini köleliğin kaldırılması mücadelesine adamış ve bu mücadelede eyleme katılmış olanlardı. Grimke Kardeşler, Lucy Stone, Elizabeth Cady Stanton, Lucretia Mott ve Susan B. Anthony bu grubun içinde sivrildiler. Hiç kuşkusuz, bu, köleliğe karşı olan herkesin kadın haklarını savunduğu anlamına gelmez. Frederick Douglass, Henry Blackwell ve Garrison kadın haklarından yanaydılar. Bu eylemde Lucy Stone'un durumu tipik bir örnektir. Stone, hafta sonları büyük kitleler karşısında zencilerin haklarını savunan konuşmalar yapabiliyordu; kadın haklarıyla ilgili çalışmalarını ise hafta içi günlerde sürdürmesine izin verilmişti. Bunun nedeni ise, kadın haklarıyla ilgili çalışmaların kamuoyunun dikkatini zencilerin haklarıyla ilgili mücadeleden saptıracağı endişesiydi.[23]

22 Flexner, **Mücadele Yüzyılı**, s. 41. Kadın Hareketi'nin tarihini inceleyenler bu konuda aynı görüştedirler. Ayrıca bakınız: Mildred Adams, **Halk Oluna Hakkı**, Andrew Sinclair, **Amerikan Kadınlarının Boyunduruktan Kurtuluşu.**

23 Bkz. Flexner, **a.g.y.**

Amerika'da Kadın Hareketi, resmen 19 - 20 Temmuz 1848 günlerindeki Seneca Falls kongresinde başladı. Bu toplantının kökü de köleliğin kaldırılması yolundaki eyleme dayanıyordu. Çünkü, 1840 yılında Londra'da yapılan Uluslararası Köleliğe Karşıtlık Kongresine katılan Lucretia Mott ve Elisabeth Cady Stanton, kongreden çıkarılmışlar[24] ve bu olay onları beraber çalışmaya, giderek Seneca Falls kongresini toplamaya itmişti. Lucretia Mott'un evi, Köleliğe Karşı Kadınlar Derneğinin ve bu yoldaki yeraltı çalışmalarının merkezi oldu. Mott, kendinden yirmi yaş kadar genç olan Stanton'un Amerikan Kadın Hareketinin entelektüel lideri olmasını sağladı ve onu bu alanda yetiştirdi. Seneca Falls'da düzenlenen «Duyguların Bildirisi», «Bağımsızlık Bildirisi»nin basit bir tümcesi ile başlıyordu. Amerikan devriminden yetmiş beş yıl sonra, kadınlar bu bildiriyi kendilerine uygulamak cesaretini gösteriyorlar, hatta değiştirilemez insan hakları ve hükümetin yasallığının yönetilenlerin isteğine bağlı olması gibi koşulları da kapsayan bir öneride bulunuyorlardı. Bu bildiride ve ülkenin çeşitli yerlerinde başlayan kadın hakları kongrelerinde istenilen reformlar, kazançlarını denetlemek, mal sahibi olabilmek, eğitim görmek, boşanabilmek, çocuklarının vesayetini alabilmek ve en çok da oy kullanabilmek haklarıydı. Seneca Falls'da toplanan 250 kadın delegeden yalnızca biri, Charlotte Woodward adında on dokuz yaşındaki bir terzi kız 1920 yılındaki başkanlık seçimlerinde oy kullanabilecek kadar yaşadı. Kapsamlı bir ulusal ve uluslararası hareketin doğum yeri olmuş olan Wesleyan kilisesi, bugün yaya kaldırımında bir tabelasından başka bir şeyi olmayan benzin is-

24 Onların kongreden çıkarılması ve «kişiliklerinin tanınmaması», dünyanın dört bucağından gelmiş delegeler önünde kadınların durumunu, dramatize eden bir olay oldu. Garrison öfkeye kapılarak kongreyi terketti ve kadınlarına yanına gitti.

tasyonu haline getirilmiştir. Biçimsel politika açısından alındığı zaman, bu kongre devrimin ilk ödünsüz toplantısıydı denilebilir.[25]

1850 yılında Worcester-Massachusetts'de yapılan kadın Hakları Kongresi'nin New York **Herald Tribune** gazetesinde yer almasından sonra, Londra'da Harriet Taylor pratik alandaki bu siyasal örgütlenmeye **Westminster Review**'daki heyecanlı bir yazısında yer verdi. Ancak, İngiltere'de kadın haklarını savunan dernekler 1860'lara dek kurulamadı. Mill, kadınların oy kullanmasını ilk kez 1866'da parlamentoya önerdi ve 1869 yılında **Kadınların Uyrukluğu**'nu yayımladı. Artık hareket İngiltere'de de güçlenmeye, kök salmaya başlamıştı. Susan B. Anthony 1883 yılında dış ülkelere yaptığı gezide uluslararası kadın hakları kampanyasına girişince, hareket dünya çapında bir yaygınlık kazandı. Carrie Chapman Catt, kendisini uluslararası kadın hakları çalışmalarına adadı. Amerikan kadınları oy hakkını elde ettikten sonraki tepki döneminde, uluslararası Kadın Hareketi, çeşitli örgütler kanalıyla işlevini sürdürdü ve en son olarak da Birleşmiş Milletler Kadın Hakları Komitesi kuruldu. 1920 yılında kadınlara medenî haklar ve oy hakkı tanıyan ülkelerin sayısı 26'yı bulmuştu. Bu sayı, 1964'te 104'e yükseldi. Üzerinde durulmamakla beraber, tohumları ondokuzuncu yüzyılda İngiltere ve Amerika'da atılmış temel bir toplumsal değişimin olması kaçınılmazdı.

Çeşitli reformlar adına yıllarca süren tüketici kampanya sonucunda, kadınların elde etmeyi başar-

25 Evde çalışan bir köylü kızı duygularını şöyle dile getiriyor: «Saatlerce oturup, üstelik benim elime geçmeyecek olan birkaç kuruş için eldiven diktikten sonra, sessiz de olsa vücudumdaki bütün dokuların başkaldırdığını duyuyordum. Çalışmak istiyordum. Ama çalışacağım işi kendim seçmek ve ücretimi almak istiyordum. Doğduğum yaşam biçimine karşı ayaklanmamdı bu.» Sinclair'in **a.g.y.**'da alıntı, s. 60.

dıkları en büyük hak, oy kullanma hakkı oldu. Cinsel devrimin birinci evresinin en iyi bilinen, en özgün ve en iyi belgelenmiş utkusu olan kadınlara oy verme hakkı tanınması, haklı olarak başlı başına tarihsel bir alan oluşturmaktadır ve bu tarih, birçok kez, çoğunlukla da iyi bir şekilde anlatılmıştır.[26] Genel çizgiler içinde, İngiltere ve Amerika'daki hareketler arasında büyük benzerlik vardır. Her iki harekette de aynı taktikler uygulanmış ve her iki harekette de «kurucu» ve «militan» kanatlar diye bölünmeler olmuştur. Bu yüzyılın başları da dahil olmak üzere, Kadın Hareketi uzun süre ağır işleyen yöntemler uygulamakla kalmış; hükümete sunulan istekler, yayımlanan broşürler, yapılan konuşmalardan öteye geçmemişti. Oysa kamuoyunu «eğitmek» görevi, yıpratıcı, uzun, sonu gelmez güç bir işti. Sessiz ve sabırlı çalışmaların sonuç vermeyeceğini anlayan kadınlar, daha başka yöntemlere başvurmak zorunda kaldılar: Toplantılar, gösteriler, toplu yürüyüşler yapmaya başladılar. Hükümetin kadın haklarıyla ilgili yasaları sürekli ertelemesi, kadınların şiddete başvurmalarına yol açtı. Amerika'da Alice Paul'un liderliğindeki bir militan grup olan Congressional Union üyeleri, savaş zamanında parlamentonun yolunu kapatmak ve sessiz gösteri yapmaktan dolayı tutuklandılar. Kadın Hareketine militanların ne ölçüde katkıları olduğu ko-

---

26 Flexner, Adams ve Sinclair'in daha önce anılan yapıtlarından başka, İngiltere'deki Kadın Hareketi üzerine kısa anlatılar içeren **Votes for Women** (Kadınlara Oy), (Roger Fulford, Londra, 1957) ve **The Cause** (Dava) (Ray Strachey, Londra, 1928) adlı yapıtlara bakınız. Amerika Hareketinin daha ayrıntılı çözümlemesi, William J. O'Neill'in **Everyone Was Brave** (Herkes Yürekliydi), (Chicago, Quadrange, 1968), ve Aileen Kraditor'un **The Ideas of the Woman's Suffrage Movement** (Kadınlara Oy Verme Hakkı Tanınması Hareketi ile İlgili Fikirler), (New York, Columbia University Press, 1965) adlı yapıtlarında bulunabilir.

nusunda çelişik görüşler ileri sürülmektedir. Ne var ki, öylesine uzun ve cesaret kırıcı bir kampanyayı ayakta tutmak için militan yöntemler herhalde gerekliydi. Açlık grevine girenlere zorla yemek yedirilmesi, polisin şiddet kullanması ve uzun süreli hapis cezaları, militanlara aradıkları kamuoyu sempatisini ve desteğini kazandırıyordu. İngiliz ve Amerikan Kadınlarının Oy Hakkı Savunucuları en büyük şiddet gösterilerinde bile, kişilerden çok mala yöneliyorlardı. Kadın Hareketi, genellikle şiddetten uzak olan taktikleriyle, daha önceki reform hareketlerinde uygulanan yöntemleri geride bırakıyorlar ve hatta kendilerinden sonra gelecek Gandi, Sendika Hareketleri, Medeni Haklar Hareketi gibi siyasal liderlere ve davalara örnek oluyorlardı.

Amerika'da kadınların oy hakkı almasını destekleyenler çeşitli gruplardı. İngiltere'de Liberal parti iktidara geçinceye dek bu hareketi destekledi. İşçi Partisi de Hareketin yanındaydı. Ne var ki, hiçbir parti kesinlikle ve resmen bu Hareketi benimsemiyordu. Kadınların oy hakkına karşı çıkanlar da ilginç gruplardı. Birleşik Devletlerin güney eyaletlerindeki ırkçılar, zenci kadınların oy kullanmasından ürküyorlar; iç bölgelerdeki içki endüstrisi, doğu eyaletlerindeki anamalcı güçler bu hakka karşı çıkıyorlardı. Anamalcıların ve politikacıların endişelerinde, kadınların sendikalılaşma hareketlerinde ve siyasal reformların kazanılmasında büyük rolleri olacağı düşüncesi vardı. Büyük şirketler kadınların oy hakkına karşı koydular ve içki sanayicilerinin yaptığı gibi, bu Harekete karşı kampanyaları mali yönden desteklediler; ve hepsi de geride kanıt bırakacak denli aceleci ve düşüncesiz davrandılar.[27]

27 Bkz. Alan P. Grimes, **The Puritan Ethic and Woman Suffrage** (Tutucu Ahlâk ve Kadınlara Oy Verme Hakkı) (New York, Oxford, 1967) ve Flexner, a.g.y. Her iki yazar da suçlamaya katılıyorlar.

Amerika'daki kadınların oy kullanma hareketinin ılımlı taraftarları Kadın Seçmenler Birliğini kurdular. Birliğin ilk yıllarında ileri sürdüğü amaçlara bakılırsa, çalışan kadınların korunması, çocukların bakılması, çocuk işçi çalıştırma yasaları, toplum sağlığı, toplu sözleşme, asgarî ücret yasası, beslenme yasası, dürüst seçimler, belediye reformları, yüksek öğrenim ve kadınların toplum içindeki durumlarını düzenleyen yasaların birleştirilmesi gibi gelişmelerde kadınların etken oldukları görülür.[28] Yirminci yüzyılda, kadınların oy hakkı almış olmaları ve reform yasalarıyla biraz daha gelişme kaydedilmiştir. Üzülünecek nokta, bu gelişmelerin daha kapsamlı olabilecekken bu ölçüde kalmış olmasıdır. 1934'te çocuk işçilerle ilgili bir yasa tasarısı reddedildiği zaman, Birlik zaten gerilemeye başlamıştı. Kesinlikle partizan bir grup olmayışları yüzünden Birlik'çiler, diğer çıkar gruplarının yaptığı gibi, kadınların özçıkarı ile ilgili konularda siyasal güçlerden yararlanamadılar. Gerek kamuoyu, gerekse partiler, kadınların aday olma ve seçilmelerini engellemek konusunda birleştikleri için, tepkiler karşısında kadınların oy hakkına sahip olmaları da giderek anlamını yitirdi. Kadınların çalıştırılmasına karşı olan önyargılı tutum, büyük ekonomik bunalım sırasında iyice belirlendi. Aynı tutum İkinci Dünya Savaşından sonra da görüldü. 1850'lerde kadınlara karşı alınan cephe, kadınların toplum yaşamına katılmalarına karşı olmak biçiminde belirlendi. O sıralarda Kadın Hareketinin temeli de yerinden kaydırılmıştı. «Feminist» sözcüğü küçültücü bir terim olarak kullanılmaya başlandı.

Kadınların oy hakkı davası, cinsel devrimin birinci aşamasındaki politikanın temel noktasıydı. Bunun çevresinde, eğitim, yasalar önünde eşitlik ve eşit ücret gibi diğer sorunlar toplanıyordu. Oy hakkı so-

28 Adams, a.g.y., s. 191.

runu, en büyük tepkilere yol açtığı, en büyük çaba ve bilinci harekete geçirdiği için önem taşır. Yine de, devrimin olumsuz yönlerinden biri olmaktan kurtulamamış ve yetmiş yıl süreyle boşuna enerji harcanmasına yol açmıştır. Karşı olanlar öylesine güçlü ve sözlerinden dönmez, mücadele ise öylesine uzun ve acılarla doluydu ki, sonunda elde edilen oy hakkı, çekilenlere oranla önemsiz kaldı. Ve oy hakkı alındığı zaman, Kadın Hareketi ancak «tükenmek» diyebileceğimiz bir biçimde çözüldü. Kadınlara oy hakkı kampanyası, uzun bir yolculuğa çıkarken lastiğin patlamasına benzetilebilir. Patlak lastiğin onarımı öylesine zaman, emek ve para ister ki, sonunda yolculuktan vazgeçilir. Aileen Kraditor, verdiği belgelerle, Amerika' daki oy hakkı taraftarlarının durumunu örneklemekte ve atılmak istenen «ikinci adım»ın çok uzun süreyi kapsaması yüzünden bütün hareketin baltalandığını göstermektedir.[29] Oy hakkı savunucularının ikinci kuşağı da, birinciler gibi öncü bir grup oldu. Ne var ki, bunlar daha yeni, daha iyi yetişmiş bir kuşaktı. Artık oy hakkı sorunu saygıdeğer, «şık», hatta olurluluğu olan bir nitelik kazanmıştı. Bunu sağlamak için politik ayak oyunlarına girmek ve bazı konularda ödün vermek yetiyordu. İstenilen ödünler ise kesinlikle aykırı şeylerdi: Örneğin güney eyâletlerindeki mil-

29 Aynı durum köleliğin kaldırılması ve zencilerin özgürlükleri sorununda da ortaya çıkmış, altmış yıllık çabadan sonra elde edilen haklar sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. 1868'de elde edilen haklar, yüzyıl içinde geri alınmış ya da ortadan kaldırılmıştır. Amerikan zencilerine yüzyıl önce tanınmış hakların geri alınması için on altı yıl kadar daha Medenî Haklar mücadelesi vermek gerekmiştir. Carrie Chapman Catt'in, oy hakkı savunucusu kadınları dağıtmak için yaptığı konuşma, aşırı güven ve uzağı görememenin iyi bir örneğidir: «Artık hepimiz kendi yollarımıza gideceğiz... Ömrümce kurduğum düşün gerçekleştiğini gördüm: Kadınlar oy hakkı aldılar. Artık bizler de bu ülkenin özgür ve eşit vatandaşlarıyız.»

letvekillerinin oylarını kazanabilmek için güneydeki ırkçılığa hoşgörüyle bakmak gerekiyordu. Kökleri, köleliğin kaldırılması hareketine uzanan bir sorun için ise bu durum hem acı, hem gülünçtü. Yeni göçmen nüfusun yerleştirildiği endüstri merkezlerindekiler, defalarca kendilerine oy hakkı verilmesine karşı oy kullanınca, Amerikan kadınları, bir süre de bu yabancı kökenli kadınlara karşı çıkmak durumunda kaldılar.[30]

Bir koca toplumsal devrimi, kadınların oy hakkı gibi tek bir dava çevresinde kısıtlamak nasıl büyük bir yanlış olmuşsa, ikinci yanlış da Hareketin kent-soylu karakterinden kurtarılamamış olmasıdır. Bu Hareket en son döneminde bile, en çok hakları yenen grup olan işçi kadınları içine almadı. Kadınların Oy Hakkı Hareketi, zaman zaman, ancak Medenî Haklar Hareketine dek görülmemiş biçimde ve Amerikan politikasına oldukça yeni gelen bir biçimde sınıflararası dayanışmaya yöneldiyse de, bugün kadın işçilerin istismar edilmeleri, işçi örgütünün yeterince güçlenmediğini kanıtlar. Bu eylemin bir orta sınıf eylemi niteliğinden kurtulamamış olması bazı belirli ve kaçınılmaz koşulların sonucudur: Genel olarak ancak bu sınıfın kadınları, oy hakkı mücadelesinin gerektirdiği sonsuz çabaya katılabilecek boş zamana ve bilgiye sahiptiler.[31]

---

30 Aileen Kraditor, **The Ideas of the Woman Suffrage Movement 1890 - 1920** (Kadınlara Oy Verme Hakkı Tanınması Hareketi İle İlgili Fikirler 1890 - 1920), (New York, Columbia University, 1965).

31 Catt'in tahminlerine göre, referandum için 56, Yasama organlarının kadınlara oy hakkı tanınmasını desteklemesi için 480, eyalet anayasa komisyonlarının kadınlara oy hakkı verilmesini gündemlerine almaları için 47, eyalet parti kongrelerinin kadınlara oy hakkı tanınması konusunu da gündemlerine eklemeleri için 277 ve birbirini izleyen 19 Kongre birleşiminde de 19 kampanya yürütülmüştü. Carrie Chapman Catt ve Net-

Hareketin oy hakkı üzerinde yoğunlaştırılması, yani oy hakkı alındığı zaman Hareketi güçsüzleştiren, silikleştiren ve hatta temelini sarsan etmen, ataerkil düzenin kadına verdiği yer, tanıdığı davranış biçimi ve ruhsal yapı koşullanmasını kırabilecek ölçüde köklü ve köktenci bir hareket olmayışından doğmuştur. Oy hakkı gibi son derece önemsiz ve geri planda bir sorunu temel dava olarak alan Hareket, bu hakkı elde ettiği zaman bile kullanamayacak ölçüde güçsüzleşti ve pek doğal olarak da cinsel devrimin gerektireceği köktenci toplumsal değişimleri, yani toplumsal davranış ve toplum yapısındaki değişiklikleri, kişilerdeki ve kurumlardaki değişiklikleri zorlayamayacak duruma düştü. Kadınların yeni birtakım haklar elde etmelerine rağmen, evlilik ve boşanma sorunları eskisi gibi kaldı. Kadınlar «çalışma hakkını» elde etmekle ekonomik bağımlılıktan kurtulduklarını sanıyorlardı. Oysa ne çalışmada eşit koşulları yeterince zorlayabiliyorlar; ne de çalışmaya bir sorumluluk veya temel toplumsal katkı gözüyle bakabiliyorlardı. Ya kocalarının serveti, ya da toplumun baskısı yüzünden, yine avareliğe ve bağımlılığa dönüyorlardı. Bir sonraki kuşak, kadınları «yedek iş gücü» olarak kullanmayı pek elverişli buldu. Savaş ekonomisi gerektirdiği zaman kadınlar işe alınıyor, bu dönem sona erince «yuva»larına gönderiliyorlardı. En önemlisi de, cinsel «toplumsallaştırma» süreci öylesine onarıcı bir nitelik taşıdı ki, yeni ve daha güçlü denetleme ve baskı biçimlerinin oluşumuna yol açtı. Hukuk sistemindeki reforma ve (önemsiz sayılacak olan) politik gururun kırılmasına rağmen, ataerkil düşünce biçimi, birinci aşamanın sonunda bütün gücü ve heybetiyle yeniden ortaya çıktı. Reform, ister yapılmış olsun, ister yapılmamış, ata-

---

tie Rogers Shuler'ın **Woman Suffrage and Politics** (Kadınlara Oy Verme Hakkı Tanınması ve Politika), adlı yapıtına bakınız (New York, Scribner's, 1923), s. 107.

erkillik yine ataerkilliktir; hatta eskisinden daha güvenli ve tutarlı olabilecek durumdadır.

Çalışma alanı

Kadınların çalışma alanına girmeleri sorunu, cinsel devrimin altetmek zorunda olduğu şövalyelik anlayışıyla çelişkiye düşüyordu. Kadınlar oldum olası çalışmışlardır. Üstelik erkeklerden daha uzun çalışma saatlerinde daha az ücret alarak ve daha kötü işlerde çalışmışlardır. Birinci aşama döneminde çalışma sorunu, kadınların emeklerinin karşılığını istemeleri, saygınlığı çok olan iş alanlarının kendilerine açılmasını dilemeleri ve kazandıklarını kendilerinin denetleyebilmeleri sorunuydu. Sanayi devrimi kadını fabrikaya sokmadan önce de, kadınlar çoğunlukla beden işçiliği yapıyorlar ve genel olarak tarım alanındaki bu çalışmalar aşırı yıpratıcı oluyordu. Şövalyeliğin baskıcı ahlâk görüşü olan «edeplilik» kavramına, bir «hanımefendi»nin ellerini ve sırtını kullanması o kadar aykırı gelmiyordu da, kafasını kullanması sözü bile edilmeyecek bir «uygunsuzluk» olarak tanımlanıyordu. Tabuların yıkılmasına karşı bu denli güçlü bir tutumun varlığı, tabuların ekonomik ve siyasal alanlarda ne denli etkili olabileceğini kanıtlar. Meslekleri meydana getiren düşünsel ve toplumsal açıdan sorumluluk taşıyan işlerde çalışan ilk kadınlar, hukuk, tıp, fen, mimarlık ve öğretim üyeliği alanlarında yıkıcı engellerle karşılaştılar.

«Edepli olma» fetişinin baskısı orta sınıflarda kadınların öz çıkarlarını yıpratıcı bir nitelik taşırken, işçi sınıfı kadınları için ise «umutsuzluk» sözüyle anlatılabilecek bir biçim alıyordu. Yoksullar arasında bir inceleme yapıldığı zaman, bugün de görüleceği gibi, gecekondularda yaşayanların en alt tabakasını kadınlar meydana getiriyordu. Çoğunlukla Avrupa ataerkilliğinin kısıtlayıcı töreleri yüzünden kalifiye olamamış ve yetişmemiş kadınlardan daha az ücret alan

ve sendikalara daha büyük gereksinmesi olan hiç kimse yoktu. Köleliğe mahkûm edilmiş bu kadınlar, çektikleri acı ne denli büyük olursa olsun, kendi çıkarlarını kollamaya korkuyorlardı. İşçi örgütlenmesi hareketinin öncülerinden biri, durumu şu umut kırıcı biçimde yansıtır:

Hiçbir umut ışığı görmedikleri karamsar dünya görüşleri, kendilerine önerilen koşulları sorgusuz sualsiz kabul etme ve boyun eğme alışkanlığı yaratmıştır. Yaşamak doğanın zenginliklerinden, verilenden tat almak demek olduğuna göre, bu insanlar için yaşıyor denilemez; bunlar yarı ölmüş varlıklar gibi bitkisel bir yaşam sürüyorlar. Kadınların çoğu anlamsız bir gurur, alçakgönüllülük ya da dinsel inançlar yüzünden sendikalara katılmıyorlar. Gençlerin çoğunluğu ise, budalaca bir umutla kısa süre içinde evlenmeye ve çalışma hayatından çekilip bir evin rahatlığına ve tasasızlığına kavuşmayı düşlüyorlar. Bunlar, evlendikten sonra çalışma alanı ile bütün ilgilerinin kesileceğini beklerken, bu kez de bir yerine iki kişinin geçimini sağlamak için işyerine dönmek zorunda kalıyorlar. Bütün bunlar, kadınları geçmişte ve günümüzde çevreleyen koşulların sonucu ve etkisidir. Ve ancak sürekli kışkırtma ve eğitim yoluyla değiştirilebilir.[32]

Gerek İngiltere'de ve gerekse Amerika'da kadın ve çocuk işçilerin çalışma koşulları konusunda yapılan araştırmalar kamuoyunda büyük yankılar uyandırdı. Özellikle İngiltere'de Parlamento bu işe el koyarak çeşitli kereler konuyu gündeme aldı ve bulgularını yayımladı. Bunun sonucu olarak, anamalcı «bırakınız yapsın» politikasının amansız tutumuna son veren çağdaş koruyucu yasalar getirildi ve giderek kadınlara da erkeklere de çalışma koşullarında asgarî ölçütler sağlanmış oldu. Reformdan erkekler, kadınlar ve çocuklar büyük ölçüde yararlanırlarken, işçi eylemlerinin sonunda kadınlar büyük kazanç sağ-

32 **Proceedings of the Knights of Labor** (Emek Şövalyelerinin Yaptıkları) (Flexner'in daha önce adı geçen yapıtındaki bir örnek rapordan.)

layamadıkları halde erkekler sağladılar. Çalışan kadınların oy hakkından çok sendikaya gereksinmeleri vardı; oysa işçi eylemleri (günümüzde de olduğu gibi) kadınların örgütlenmeleriyle pek ilgilenmedi. Kadınlar örgütsüz ve çok ucuza elde edilen bir iş gücü meydana getirdikleri için, gerektiğinde erkeklerin yerine daha düşük ücretlerle işlere alındılar ve erkeklerden daha kolay istismar edilerek, işverenlerin keyfince işten çıkarıldılar.[33]

Çalışma alanındaki belli başlı reformlardan birisi iş saatlerini düzenleyen yasanın çıkarılması oldu.[34] Çocukların çalışma saatlerini indiren yasanın çıkarılması üzerine, çocuk işçilerin de katkısı olan iş dallarında çalışan kadın ve erkek işçilerin çalışma saatlerini de buna göre düzenlemek gerekti. Ne var ki, hem İngiltere'de, hem de Amerika'da kadınların çalışma koşullarının düzeltilmesi yolunda yapılan bütün kışkırtıcı eylemler, onların insan haklarını temel almak yerine, düzensiz yaşamlarının ahlâka ve edebe aykırılığı, bu koşullar içinde analık ve eşlik görevlerini yeterince yerine getiremeyecekleri gibi «ahlâk» ve «erdem» kavramlarını esas alan eylemler oldu. Çoğu yerde kadınların durumuna karşı gerçek bir acıma ve

---

33 O günden bu yana (1969) değişen pek fazla bir şey yok. Amerikan kadınlarının çalışma alanlarında, ya ev işçileri, daktilolar, stenograflar gibi iş dallarındakileri koruyacak sendikalar yoktur, ya da garsonluk ve tezgâhtarlık kollarında olduğu gibi üyelerine gerçekten destek olamayacak ölçüde güçsüz sendikalar vardır. Amerika'daki hiçbir iş dalında, sendikalı erkek işçilerle, savunmasız kadın işçiler arasındaki kadar büyük ücret ayrılığı yoktur. Meslek dallarında kadınlara oldukça iyi koşullar sağlanmaktadır.

34 Fabrikada çalışan çocukların iş saatleri azaltıldıkça, yürüttükleri görev, çocukların yaptıkları işe bağımlı olan yetişkin işçilerin çalışma saatlerini sınırlandırmak da gerekli oldu; bu nedenle çocuk işçi yasasından kadınlar da, erkekler de yararlandılar.

yakınlık gösterildiği halde, reformların ardında yatan asıl neden ataerkil kültür ve kurumların korunması ve savunmasından başka bir şey olmadı. Kadınların çalışma koşulları düzelmediği sürece aile yapısının sarsıldığı (bunda babanın evin reisi ve desteği olarak yetkesini yitirmesi de içeriliyordu) düşüncesiyle hareket edildi. Sanayi alanındaki kadınların cinsel özgürlüğe yöneldikleri ileri sürüldü. Fabrikadaki yıpratıcı çalışmalarının, evlerindeki çalışma için yeterli enerjiyi harcayıp engellediği iddia edildi.[35] Her iki ülkede de erkeklerin görüşü, kadınlar için en uygun çözüm yolunun fabrikadan tamamen çekilme ve «yuva»ya dönmek olduğu noktasında birleşti.

Kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmaları, gerek bilinçatı ve gerekse bilinçüstü düşünce yapısında erkeklerin yetkesini yıpratacak bir oluşum olarak tanımlanıyordu. Yüksek ücret alan, bekâr bir kadının kendi kendine yeterliliği, yetenekleri ve cinsel alandaki seçme özgürlüğü belirli çevreler için, kötü çalışma koşullarında ezilen, yetersiz beslenme ve yıpratıcı çalışmadan tükenen kadınların durumu kadar korkunçtu. Çalışan kadınların sefaleti olsa olsa, ekmeğini kendi başına kazanmaya kalkan kadınlar için kötü bir örnek olabilirdi. Oysa, birinci şıktaki kadınların durumu, diğer kadınların özgürlük isteklerini kamçılamaktan başka bir şey değildi. Birçok gözlemci, işçi sınıfının seçkin kadınlarının, düşük ücret, hizmetçi statüsünde bulunmak ve ustaların bitip tü-

35 Bakınız: Neal J. Smelser, **Toplum Yapısı ve Endüstri Devrimi.** Kadınların ev işleri, pazarlama ve para ekonomisi açısından alındığında hiçbir zaman «iş» olarak görülmemiştir ve görülmemektedir. Kadın evinin dışında kaç saat çalışırsa çalışsın, ev işlerini yapması da doğal bir ödev olarak beklenir. Kadınların çalışma alanına girdikleri dönemde, kadın iş gücünün büyük bölümünü meydana getiren ücretli hizmetçilerin çalışma ve yaşama koşulları ise kölelik koşullarından hemen hemen farksız olmuştur.

kenmeyen denetimi ve casusluğu ile cebelleşmek durumunda kalan orta sınıf kadınlarından çok daha iyi durumda olduklarına işaret etmişlerdir.[36]

Koruyucu yasalar çıkartmak ve koruyucu önlemler almakla yükümlü olan yöneticiler, kadınların çalışma koşullarını düzelterek onların çalışmaktan kazanç sağlamalarını ve zevk almalarını düşünmedikleri gibi, erkek ve kadınlar arasında, özellikle ücret konusunda, eşit çalışma koşulları sağlamayı da hiç akıllarına getirmiyorlardı. Bütün çabalar sonunda elde edilen şövalyece reformun getirdiği tek şey, fizik yönden güçsüz ve aşağı durumda olanlara bahşedilmiş bir lütuf havasıydı. Parlamento tutanaklarında kadın ve çocuk işçilerden, genellikle tek kalemde ikinci derecede kişiler olarak söz edildiği görülür. Amerika'da koruyucu yasaların çıkarılmasında etkili olan Louis Brandeis'in tezi de «kadınların dayanıklılık, fiziksel güç, sinirsel enerji, sürekli dikkat isteyen konularda erkeklerden doğal yapıları nedeniyle güçsüz»[37] oldukları esasına dayanır... Tarih, kadınların her zaman erkeklere bağımlı oldukları gerçeğini ortaya koyar... Yukarda değinilen noktalarda erkeklerden ayrılan kadınlar, bu nedenle kendi çerçeveleri içinde bir sınıf meydana getirirler. Kadınların daha hâlâ erkek kardeşlerine bağımlı oldukları gerçeğine göz yummak olası değildir[38].

---

36 Bu olgu, dönemin çok daha duyarlı ve sempatik toplumsal yazını tarafından da ortaya konulmuş ve daha önce anılan Neff'de dile getirilmiştir.

37 Curt Muller'le Oregon Eyaleti davasında ABD Yüksek Mahkeme kararı, 412, 421, 422 (1908) ve Louis D. Brandeis'in Oregon Eyaleti ile ilgili açıklamaları.

38 Louis D. Brandeis'in «Cinsiyet ayrımı geçerli ve yeterli bir sınıflamadır» öğretisi, her zaman haksızlığa açık bir sorun olmuştur. Kadınların çıkarı adına çıkarılan koruyucu yasalar, çoğunlukla kadınlara karşı işletilmiş; çalışma saatlerinin kısıtlanması, ya da kaldırabilecekleri ağırlıkların sınırlanması, ka-

İngiltere ve Amerika'daki reformlar üzerinde yapılan incelemeler, kadınları kurtarma yolundaki çabaların hep yanlış nedenlere dayandırıldığını ortaya koyar. Yine de cinsel devrimin kadınlara ekonomik alanda büyük ilerlemeler getirdiği bir gerçektir. Ayırımcı ve istismarcı çalışma koşullarına rağmen, kadınlar özgürlüğün **sine qua non**'u (kaçınılmaz ögesi) sayılabilecek bir ekonomik, toplumsal ve ruhbilimsel bağımsızlık elde ettiler.

POLEMİKSEL

Ruskin'e karşı Mill

Erkeklerin üstünlüğü konusunda ötedenberi sürdürülen fikirler ağırlıklarını devam ettirebilmiş olsalardı, cinsel devrimin birinci aşaması hiçbir zaman gerçekleşemeyebilirdi. Oysa, bu alandaki çatışma, her ikisi de hem kadınların hem de erkeklerin ve dolayısıyla toplumun çıkarlarını savunduklarını iddia eden iki karşıt kamp arasında, akılcılarla şövalyece tutum taraftarları arasında yürütülmüştür. Ataerkil düzenin sonucu olarak kadınların ekonomik ve hukukî durumlarının gerçekliğini şövalye tutumuyla karşılaştırmak ne denli aydınlatıcı ve açıklayıcı ise, Victoria devrinin cinsel politika konusundaki iki temel yapıtını, Mill'in **Kadınların Uyrukluluğu** ile Ruskin'in **Kraliçenin Bahçeleri Üzerine**'sini karşılaştırmak da o denli aydınlatıcı olacaktır.[39] Victorian dönemin bu ko-

dınların fazla mesai yapmalarını, ücretlerinin artırılmasını engelleyen «neden»ler durumuna getirilmiştir.

39 John Stuart Mill, **The Subjection of Women** (Kadınların Uyrukluluğu) (1869), 1966 yılında, Londra, Oxford University Press'in Dünya Klasikleri dizisinde, J.S. Mill'den Üç İnceleme (**Three Essays by J.S. Mill**) adıyla yayımlandı. John Ruskin'in «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine» başlıklı çalışmasıysa, ilk kez 1865'de yayımlanan ve daha sonra (1902) Homewood Publishing Company tarafından Birleşik Devletlerde yayımlanan

nudaki bütün düşünce ve görüşleri bu iki belgeye sıkıştırılmıştır.

Mill, cinsel politikanın gerçekliğini ortaya koyarken; Ruskin, cinsellik mitinin romantik ve şefkatli yönünü irdeler. Cinselliğin geri kalan bölümlerinden sadece ima yollu söz eder. Çünkü Ruskin'in erdemli kadın kahramanının varlığı, baştan çıkarıcı kadının, o devir edebiyatında en çok işlenen karşı tipteki kadının varlığı ile olanak kazanır. Gerçek yaşamda olduğu gibi, Ruskin'in yapıtında da devrin değer ölçülerine göre toplumsal-cinsel ayrım uygulanır ve kadınlar zevce ve fahişe olmak üzere iki grupta sınıflandırılır. Mill'in yapıtı bir gerçeği gözler önüne serdiği için önemlidir. Ruskin'in yapıtı ise Victorian devrin resmî tutumu diyebileceğimiz erkeğin üstünlüğü fantezisini aktarması yönünden önem kazanır. Bu görüşün öteki yüzü, erkeklerin tutumunu olanca karalığıyla belirten yönü romanlarda ve daha çok şiirlerde yer alır. Tennyson'un şiirlerinden devrin pornografik edebiyatına dek her yerde kötü kadın işlenir. «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine»nin hanımefendisi ise, Victorian orta sınıfın normatif inançlarının dile getirilişidir.

Şunu hiç akıldan çıkarmamak gerekir ki, cinsel

Sesame and Lilies adlı kitapta yayımlandı. «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine»nin iyi bir örnek, hatta belki de gözüpek bir yaklaşımın en açık anlatımı olduğunu gördükten sonra, seçkin Victoria Dönemi uzmanı Walter Houghton'in da, kitabın dönemi içinde büyük önem taşıdığı görüşünü benimsediğini okumak çok güzel: «Ruskin'in konuşması, sevginin, kadın ve yuvanın Victoria Dönemi düşüncesi çerçevesinde çok tipik bir şekilde ülküselleştirildiğini gösteren en önemli belgedir.» Walter Houghton, **The Victorian Frame of Mind** (Victoria Dönemi Düşünce Yapısı) (Yale, 1957), s. 343. Bu yapıtın halen yokumsandığını dikkate alarak (Victoria dönemi üzerine incelemeler yapan uzmanlar bu yapıtın adı anıldığında kızarıp bozarıyorlar), **Sesame and Lilies** adlı yapıtın da Ruskin'in en sevdiği kitaplardan biri olduğunu anımsatmak gerekiyor.

devrim çok ağır işleyen bir süreçte oluşmuş ve çeşitli kültürel dirençlerle karşılaşmıştır. Ataerkil düzene ve bu düzendeki kadınların yaşam koşullarına ilk başkaldıran tarihsel dönem Victoria devridir. Ancak, bu başkaldırış, yukarda değindiğimiz güçlüklerden dolayı çok çeşitli yollardan oluşturulmak zorunda kalmıştır. Mill ve Engels, bu konuya cesaretle ve açık yüreklilikle eğilmişler; Ruskin gibi bazı yazarlar gerçekten uzak tanımlara sığınarak pek de gönüllü sayılmayacak bir biçimde sorunu ele almışlar; Tennyson, Rosetti, Swinburne ve Wilde gibi şairler de konuyu iki yönlü inceleyerek, eşdeğerde ikilemler ileri sürmüşlerdir. Bu ayrı gruplar içinde de sorunu çeşitli açılardan ve çeşitli ölçülerde ele alanlar çıktı. Örneğin Dickens, doğum öncesi seçim görüşünden ve Engels'in mülkiyet sisteminin kadınları nasıl bağımlı kıldığı tezinden esinlenen **Dombey ve Oğlu** romanında hem anamalcılığı, hem ataerkil düzeni alabildiğine yerer. Ne var ki, Dickens bunu yaparken, Ruskin'in «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine»sindeki duygusal kadın görüşünü hiç bozmaz. Nancy ve suçlular dünyasından birkaç arkadaşı dışında, Dickens'in bütün yapıtlarındaki «ciddi» kadınların tümünün Ruskin'in kadınlarıyla aynı hamurdan olması gerçekten üzücüdür. Victoria devri romanları üzerine yapılacak bir araştırmada en aydınlatıcı ve yardımcı çalışma Ruskin'in «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine» adlı kitabı olacaktır.

Victorian şövalyeliği, eski devirlerin belirgin erkek üstünlüğü ile feminizmin doruğunda olduğu yirminci yüzyıl başları arasında bir geçiş dönemi niteliğindedir. Mill ve Engels'in görüş açıları yönünden bu ikinci dönem kapsamına girdikleri ileri sürülse de. Mill 1869'da, Engels 1884'te tezlerini yazmışlar ve ne denli ileri görüşlü olurlarsa olsunlar en iyi ve en modern yapıtlarını yine de Victorian devirde vermişlerdir. Mill ve Engels'in ele aldıkları gerçeklikler, ya kadınların giderek artan reform istekleri gibi dolaysız,

ya da romanlarda görülmeye başlanan kadınların toplumsal ve hukukî engelleri gibi dolaylı yollardan Victorian devir aydınlarının sağduyularına seslenen gerçeklerdir. Şairler, değişimin etkilerini, çoğunlukla suçluluk duygusunda, karşıtlık içinde ve kadınların kötülüğünü konu edinen bir tutumda erkeksi fanteziler çerçevesinde işlerken; kadın yazarlar da kendi durumlarına sürekli bir başkaldırı ve giderek artan bir huzursuz kıpırtı içinde eğildiler.

Ruskin, tezini 1864 yılında Manchester halkevinde orta sınıftan kadınlı erkekli bir grubun önünde savundu. Daha sonra 1865'te **Susam ve Zambaklar** kitabının içinde aynı tezi yayımladı. 1871'de de Ruskin'in Rose La Touche'a olan «yaşlı adamın aşkı» çerçevesinde işlenmiş bir önsözle yeniden yayımlandı. Ruskin 1858'de, yani kendisi otuzdokuz yaşındayken, dokuz yaşındaki Rose'a tutulmuştu. Bu nedenle, «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine»deki saflığa duyulan erotik duygular, kadınların hukuken ikinci planda oldukları bir devirde şaşırtıcı karşılanmamalıdır.

Ruskin, dinleyicileri arasındaki «Kraliçeler»'diye saygıyla tanımladığı kentsoylu kadınlarına övgüler düzerken, bir yandan da hiç kuşkusuz feminist akımın baskısı altında ezilmiş ve içten içe buna karşı çıkmıştır. Ruskin, bu yapıtında, «Hiçbir zaman bu 'sorun'la ilgili olarak bugünkü kadar ileri geri konuşulmamış, bugünkü kadar boş düşlere kapılınmamıştır.» der. «Sorun» diye kuşkuyla tırnak içine aldığı, «kadın hakları» sorunundan başka bir şey değildir.[40]

---

40 Ruskin, **a.g.y.**, s. 128. Kitaba yazılan önsözde (1871), «kadınların eğitimi ve istekleri ile ilgili» konuşmadan sonra ortaya çıkan «sorular»dan söz ediliyor. Bu soruların «basit kafaları büyük ölçüde rahatsız ettiği, diğerlerini de heyecanlandırdığı» söyleniyor. Bu tür saçmalıklarla uğraşmaktan kaçınan Ruskin, kadın okurlara, erdem konusunda uzun bir nutuk çekmeye başlıyor; konuşmasıysa giderek didaktik («Latince sözlüğünüzü elinize alın ve 'sollenis' sözcüğüne bakın, bu sözcüğü ka-

Ruskin kitabının başında, bu konuda erkeklere üstünlük tanımak gibi bir önyargısı olmadığını, tamamen orta yolu izlediğini belirtmekte titizlik gösterir. Bu tutumunda, çabalarını feminizmin «sol» kanadına karşı yöneltmiş gibidir. Kadınlar «yuva»larında kaldıkları sürece, sevgi ve saygı gördüklerini, eşit haklara sahip bulunduklarını belirtir. İzlediği strateji, o devrin çıkış yapan kadınlarına karşı işletilen en güçlü mekanizma durumundaki «ayrı dünyalar» öğretisinden yararlanmaktır.

Mill ise ne kraliçelere hitap etmiş, ne de Rose La Touche'un sağlıksız aşkına kapılmıştır. «Kadınların Uyrukluluğu» 1861'de, yani «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine»den üç yıl önce yazıldı. Ancak Mill kitaplarını yayımlamakta büyük titizlik gösterdiğinden 1869'a kadar, yani Ruskin'in önermesinden iki yıl önceye kadar yayımlanmadı. Mill, yapıtını üvey kızı Helen Taylor'la birlikte hazırladı ve bu kitaba kendi katkısı olan bölümün de büyük ölçüde karısı Harriet Taylor'dan esinlenerek hazırlandığını belirtti. Konunun kadın ruhbilimini kapsayan bölümlerinin gerçekten de ancak bir kadının yardımı ile meydana getirilebileceği kuşkusuzdur. Ne var ki, yapıtın mantık yapısı ve anlatım biçimi tamamen Mill'indir. «Kadınların Uyrukluluğu», Victorian devirdeki kadınların hukukî kısıtlamalar yetersiz eğitim ve «zevcenin bağımlılığı», erdemi gibi koşullar içindeki durumlarına yöneltilmiş bir eleştiri ve saldırı olduğu kadar, tarih boyunca kadının durumunu da ele alan bir yapıttır. Bu yapıt, «Özgürlük Üzerine» ölçüsünde güçlü ve Mill'in kölelik konusundaki bütün görüşlerinde beliren insancıl öfkeyle doludur.

Siyasal açıdan kesin bir gerçekçi olan Mill, ileri sürdüğü tezin devrimci niteliğinin de bilincindeydi:

---

fanıza iyice yerleştirin») hatta suçlayıcı (boş küçük yüreğinize girebilecek ve orada yerleşebilecek küstah, aptal düşünceler...») tonlara bürünüyor. Giriş, s. 9, 10, 13.

İki cins arasındaki toplumsal ilişkileri düzenleyen ilke, yani bir cinsin ötekinden aşağı tutulması, özü bakımından yanlıştır ve bugün de insanın gelişmesi konusundaki belli başlı bir engeldir. Bunun yerine tam anlamıyla eşitliği sağlayan, herhangi bir cinse üstünlük ya da ayrıcalık tanımayan ve öteki cinse engellemeler, kısıtlamalar getirmeyen bir ilkenin getirilmesi gerekir.[41]

Mill'in bu sözleri, bugün olduğu gibi, o devirde de cüretli bir çıkıştı. Mill de, bu sözlerin yaratacağı tepkinin, koparacağı fırtınanın farkındaydı. Kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerin ve toplumsal durumun olması gerektiği gibi olduğunu savunan eski kafalı tutucu çevrelerin akla aykırı biçimde ayaklanacaklarını Mill de biliyordu. Hatta kitabında, «Hemen hemen evrensel nitelikteki fikir ve görüşlere saldıranların yüklenecekleri sorumluluk ve yük her yönden ağırdır. Dediklerine bir kulak veren çıkarsa, kendilerini sadece üstün yetenekli değil, aynı zamanda şanslı da saymaları gerekir,»[42] diyerek tezine karşı çıkacaklarını önceden ortaya koymuştur. Mill, üstün yeteneğine rağmen, erkek dinleyiciler önünde pek şanslı olamadı. Büyük tepkilerle karşılaştı. Kendisine deli diyenler çıktı, ahlâksız diyenler çıktı, hatta hem deli hem ahlâksız dedikleri bile oldu.[43]

---

41 Mill, **a.g.y.**, s. 427.

42 Mill, **a.g.y.**, s. 428.

43 Bir eleştirmen, «çağın popüler duyguları arasında en berbat en yaramaz ve en garip» olanına ilgi göstermesi nedeniyle Mill'i azarlıyor, bir diğeri Mill'in kadın erkek ilişkilerinin «tümüyle, razı olma ilkesiyle» yürütülebileceğini sandığına inanamıyordu; bazı eleştirmenlerse kitabı «ahlaksız» olarak niteliyorlardı. Otuz yıl sonra bile kitap «haksız ahlak ve toplumsal anarşi» yaratıcısı olarak lanetlenebiliyordu. Bkz. Michael St. John Packe, **The Life of John Stuart Mill** (J.S. Mill'in yaşamı), (New York, Macmillan, 1954) s. 495. Mill'in yaşamöyküsünün yazarı «Mill'in bütün yazdıkları içinde **The Subjection of Women**'ın büyük karşıtlıklara neden olduğu» görüşünü dile getiri-

I DOĞA SORUNU

Cinsel konulardaki önyargılarda, mantık her zaman ayak bağı olmuştur. Aptal bir adam olmadığı kesinlikle bilinen Ruskin'in bile, **Kraliçenin Bahçeleri Üzerine** adlı yapıtında parlak bir zekâ örneği gösterdiği ileri sürülemez. Kafasını «zambaklara» çevirmesi, duygulara yaslanmasına, kahramanlıklarla dolu Ortaçağ özlemi duymasına, «yuva» konusunda yavan görüşler ileri sürmesine yetmiştir. Mill, ondokuzuncu yüzyılın belirgin düşünce alışkanlıklarından birinin, onsekizinci yüzyıl akılcılığına karşı çıkmak ve bunun yerine «insan yapısındaki mantıksız öğelere»[44] inanmak olduğunu belirtir. Ruskin'in konuşması bu gözlemi dile getirir.

Eğer Ruskin'in ileri sürdüklerine «tez» adı verilebilirse, bunun Mill'in tezinden çok gerilerde olduğunu, dinleyicilerine şamar indirmek yerine okşamaktan öteye geçmediğini belirtmekte yarar vardır. Eğitim görmüş orta sınıfların «okuma yazma bilmeyen ve yanlış yöne sürülen»ler üzerinde bir «yöneticilik» niteliği taşıdığı gibi yanlış bir varsayımdan hareket eden Ruskin'in bütün işi, dünyanın ufak bir bölümünü kraliçelere ayırmak, ya da kendi deyimiyle «soylu eğitimden doğan bu soylu otoritenin hangi bölümünün kadınlara verilebileceğini»[45] araştırmak oldu. Ruskin, «krallar» diye tanımladığı sanayicilere yaltaklanırken, kadın dinleyicilerini de şu sözlerle uyarmaktan çekinmez: «Kadınlar bu krallık lütfunu ve etkisini doğru anlayıp değerlendirirlerse, bu üstün gücün bahşettiği güzellik ve düzen, kadınların egemen olacağı

---

yor. (**A.g.y.**) Kadınlar kitabı erkeklerden farklı yorumladılar: Kadın Hareketi, onu özenle yazılmış bir metin olarak sevinçle karşıladı.

44 Mill, **a.g.y.**, s. 430.

«kraliçenin bahçeleri»nden söz etmemizin nedenini doğrulayacaktır.»[46]

«Kadınların normal gücünün ne olacağına karar vermeden kraliçelik güçlerinin ne olacağını belirlemenin»[47] zorluğundan söz eden Ruskin, aslında yukarı ve orta sınıf kadınlarının rolünün, kadının doğal yapısı ve yeteneklerine bağlı olduğunu söylemekten başka bir şey yapmıyor. Bu yapı ve yetenekler erkeklerinkine eşit olsaydı, kadınlar sadece erkeğin yönettiği ikinci derecede varlıklar olmayacaklar, seçkin zümreye katılabileceklerdi, diyor. Ruskin ve yandaşlarının ayrı dünyalar öğretisini ortaya atmaları ve bunun «Doğa» olduğunu ileri sürmeleri, herhangi bir sınıfta cinsler arasında eşitliği engellemek amacıyla yapılmıştır. Victorian devrin en etkili iki kutbu Mill ve Carlyle'dır. Genellikle Mill'in temsil ettiği akılcı geleneğe aykırı düşen Ruskin, Carlyle'in izinden yürüyerek duygusallığı akla yeğ tutma eğilimindedir. Carlyle'ın etkisi altında olanlar için «Doğa» sadece bir duygusal terim değil; sınıf, mutlakiyet, feodalizm ya da desteklemek istedikleri herhangi bir başka sistemi doğru ve geçerli göstermek için başvurdukları bir sığınaktır. «Benden önce babam ve ben eski ekolün, yani Walter Scott'ın ekolünün, yani Homeros ekolünün yandaşlarıyız» diyen Ruskin, hiçbir zaman Mill gibi demokrat olmadı.[48] Tersine, yoksulların yüksel-

45 Ruskin, a.g.y., s. 125, 126, 127. (Eğitim ve yoksulluk konusunu ele alan ve büyük ölçüde erkeklerden oluşan bir topluluğa seslenen bir sonraki konuşma, harikulade, ancak hiçbir şekilde yeterlilik savında bulunan burnu havada bir çalışma değildir: iki konuşma arasındakinden daha büyük bir çelişkiyi başka hiçbir şey sergileyemez.)

46 A.g.y., 127.

47 Aynı yerde.

48 «Ben, eski okulun, yani Walter Scott'ın ve de Homeros'un şiddetli bir Tory'siyim, babam da öyleydi.» John Ruskin'in bir bölümü **The Genius of John Ruskin** (J.R. in Dehası) adlı ki-

mesine karşı, aristokrasinin kahramanlık ve zerafetini överek ters bir tavır takındı. Bununla beraber, zaman zaman bu züppelikten tamamen vazgeçerek, neredeyse dinsel bir tutku halinde yoksullara sevgi gösterdi.

Ruskin, cinsel durumdan açık seçik söz etmekten kaçındığı için, cinsel rol ve ruhsal yapı gibi töresel tanımlamalar kanalıyla görüşlerini yansıtır. Ruskin'in anlatımı ve kullandığı terimler ne denli saçma ve modası geçmiş görünürse görünsün, izlediği taktik kesinlikle popüler oldu. Hatta 1930'lardaki reaksiyoner dönemde, daha düzgün bir terminoloji çerçevesinde yine aynı taktikten yararlanıldı. Ruskin, iki cinsin birbirine benzer şeylerle karşılaştırılamayacağını ileri sürerek, bir cinsin ötekinden «üstün» olup olmadığı konusundaki tartışmaların karşısına çıkmak gibi bir taktik uygular. «Her cins ötekinin sahip olmadıklarına sahiptir, her cins birbirini tamamlar. Hiçbir konuda iki cins birbirine benzer değildir ve her ikisinin de mutluluğu ve mükemmelliği, karşısındakinin verebileceklerini istemeye ve kendisinden istenilenleri vermeye bağlıdır.»[49] Bu sözler, ilk bakışta kulağa hoş gelse de, aslında toplumsal ve ruhsal ayrılıkların biyolojik kökenli oldukları savını doğrulamaktan başka bir şey yapmazlar. Çünkü iki cins de, üretme sistemleri, ikinci derecedeki cinsel özellikleri, bedensel boşalma yetenekleri, genetik ve morfolojik yapıları dışında, doğuşta tamamen birbirinin aynıdır. Birbirlerinde olmayıp da değiş tokuş ettikleri tek şey belki de semen (meni) ve sızıntıdır. Ruskin'in toplumsal ekonomisini bu alışveriş temeli üzerine kurmuş olacağını aklımıza bile getirmek istemeyiz.

Ruskin, salt varsayım yoluyla cinslerin birbirlerini tamamlayıcı karşıtlar olduğunu «kanıtladıktan»

---

taptan. Ed. J.D. Rosenberg, (Houghton Mifflin, Boston, 1963) s. 461.

49 Ruskin, «Of Queen's Gardens», s. 143.

sonra, onların dünyalarını belirlemeye girişir ve insan dünyasının koca bir bölümünü bir cinse ayırdıktan sonra, kalanını da öteki cinse lütfeder:

Cinselerin birbirlerinden ayrı özellikleri kısaca şunlardır. Erkeğin gücü etkendir, ilerleyicidir, savunucudur. Erkek, yapan, yaratan, bulan, savunandır. Erkeğin zekâsı spekülasyon ve yeni buluşlar içindir. Enerjisi serüvenler, savaşlar ve fetihlere harcanır... Oysa kadının gücü savaş için değil düzen içindir. Zekâsı buluş ya da yaratış konusunda değil, tatlı ve şirin düzenlemeler, kararlar konusunda etkendir. Kadın, yeri ve görevi itibariyle bütün tehlike ve baştan çıkarmalardan ırak kılınmıştır. Erkek, dış dünyadaki yorucu ve ağır çalışması içinde bütün kötülük ve tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu nedenle, başarısızlık, yenilgi ve yanlışa düşmek erkeklere vergidir. Erkek yaralanmak, yenilmek, çoğu kez yanıltılmak ve her zaman sertleştirilmek durumundadır.[30]

Hiç kuşkusuz, Ruskin yönetenle yönetilenden özentili ve abartılmış bir dille söz etmekle kalmamış; aynı zamanda alışılagelmişle doğalı, elverişli ile kaçınılmazı bilinçli olarak birbirine karıştırmıştır. Kadın ve erkeğin ruhsal yapıları ve cinsel rolleri konusunda kültür yapısının yarattığı ayrımların, kadın ve erkeğin toplum içindeki farklı değerlendirilmelerine temel olduğunu Mill kesinlikle anlamıştır. Mill, kadın ve erkeği kesin iki gruba ayırmanın ve bu grupların toplumsal ve entellektüel durumlarındaki ayrımın

50 **Kraliçenin Bahçeleri Üzerine**, s. 143 - 144. Böyle bir sistemin erkeklere, diğer insanları istismar etme konusunda nasıl olanaklar bahşettiğini belirtmek bile gereksiz. Erkeğin «iyi yanı», evde sürekli utkulu olur ve yitip gitmekte olan insanlığını yeniler. Bu, bir iş toplumu için bulunmaz bir ahlak görüşüdür. Yuva ve —şimdi olduğu gibi o zaman da— yuvaya kapatılan ufak tefek, sevimli ve güçsüz zevce, pastoral bir duygu içinde doğayı ve sığınılacak korunağı temsil eder. Günümüzde, banliyöler bu işleve hizmet etmekte ve büyük iş adamları eşleriyle çocuklarını doğa ile başbaşa bırakmaktadırlar.

«doğal» olduğunu iddia etmenin, aslında politik bir davranış olduğunu da sezinler.

Mill, «diğer adaletsiz iktidar türleri» ile yaptığı karşılaştırmalara karşı çıkanlara, yönetici sınıfın kendi ayrıcalıklarını her zaman doğal olarak kabul ettiği yanıtını verir. Aristoteles'in kölelikte bir kötülük görmediği gibi, Amerikan plantasyonlarının sahipleri de görememişlerdir. Gerek Aristoteles, gerekse plantasyon sahipleri, haksız davranışlarını, doğal ayrıcalıklar temeline dayamış ve ezilen grubun bu koşullar içinde doğmasının Tanrının buyruğu olduğunda diretmişlerdir. Monarşi de, çoğunlukla aynı biçimde savunulmuş, çok daha «doğal» ve çok daha eski bir ataerkil yetkeden doğduğu ileri sürülmüştür. Bu konuda Mill şöyle der: «Bu öylesine doğrudur ki, alışılmışın dışında olan her şey doğaya aykırı ve alışılmış olan her şey doğal olarak kabul edilir. Kadınların erkeklere bağımlılığı evrensel bir alışkanlık olduğu için, bu töreden herhangi bir sapma hiç kuşkusuz doğaya aykırı görünecektir.»[51]

Ruskin'in, doğal ayrımlar üzerine kurduğu birbirinden farklı ve birbirini tamamlayan dünyalar görüşü, Mill'in mantığı ile çöker. Mill, kişilik gibi çevre koşullamasına böylesine bağlı, hatta bu koşullamadan ortaya çıkan bir yapının doğal oluşumu hakkında hiçbir şey bilinemeyeceğini ileri sürerek şöyle der:

> İki cinsin bugünkü ilişkilerine bakarak doğal yapıları konusunda herhangi birinin bir şeyler bildiğini ya da bilebileceğini, sağduyu ve insan aklına dayanarak reddediyorum... Bugün, kadının yapısı denilen şey, tamamen düzmece bir şeydir — bu yapı, belirli yönlerde zorlamalar, belirli yönlerde doğaya aykırı dış baskılarla meydana getirilmiştir. Hiç kuşkusuz söyliyebilirim ki, başka hiçbir bağımlı sınıfın karakteri, efendileri tarafından böylesine doğal orantılarından saptırılmış değildir.[52]

---

51 Mill, a.g.y., s. 441.

52 A.g.y., s. 451.

Mill, kadınsı kişilik denilen şeyin, aslında yapay bir yetiştirme sisteminin sonucu olduğunu anlamış; kendi deyimiyle toplumda kadının, bir sıcak bir soğuk su verilerek yetiştirilen bir bitki olduğunu farketmiştir. Doğa efsanesini yücelten tutumun «sağlam bir ruhbilim» karşısında çözüleceğini de o zamandan görmüştür. Şu anda elimizde böylesine yardımcı bir öğe olmadığı için, yine Mill'in görüşlerinden yararlanacağız. Çünkü Mill'in ruhbilim alanındaki katkısı büyüktür. Mill'in ruhbilimi, belirleme ile tanımlama arasında, Freud'inkinden daha belirgin bir ayrım yapar ve çevrenin etkilerini çok daha iyi kavradığını ortaya koyar.[53] Mill, tutucu düşüncenin statükoyu kaçınılmaz bir şey durumuna getiren mekanizmaya da duyarlıdır. Bu da bir ruhbilimci için özenilir bir özelliktir. Mill, «ruhbilimin en önemli bölümlerinin, yani çevre-

53 Freud, Mill'in yapıtını okumuş ve beğenmemiştir. Hatta bunun çevirisini de yapmıştır. Freud, büyük bir olasılıkla Ruskin'i okumamıştır. Ama onun görüşlerini benimseyeceği mutlaktır. Freud, Mill'e karşı çıkarken cinslerin doğuştan farklı olduklarını ileri sürmüş, sonra da mantıkça çelişmesine rağmen, yetiştirme farklarının bu ayrımı meydana getirdiğini iddia etmiştir. Freud, şövalyece bir tavırla, «dünyanın bize sunacağı en güzel şey — ideal kadınlığımız»a övgüler yağdırmış ve «doğanın kadının yazgısını güzellik, çekicilik ve tatlılık yollarından geçirdiği» inancına varmıştır. Mill'e ve kitabına saldırırken, «onu insan olarak görmek olanaksız», «pek çok konuda yetersizdi, örneğin kadınların kurtuluşu ve genel olarak kadın sorunu gibi konularda saçmalıklara düştü» gibi sözler kullanmış ve kendi nişanlısına olan tutumundan örnekler vermiştir: «Benim tatlı kızımın bana rakip olacağını düşünsem on yedi ay önce yaptığım gibi, ona kendisinden hoşlandığımı söyler ve onu günlük mücadeleden çekip evimin huzurlu ve rekabet istemeyen işlerine yöneltirdim.» Freud, mektuplarında da nişanlısına babaca bir edayla «benim değerli küçük kadınım» ya da «tatlı çocuğum» biçiminde hitap eder. Bkz. Ernest Freud, **Letters of Sigmund Freud** (Freud'un Mektupları) (New York 1960), 76. mektup, s. 161.

nin kişilik üzerindeki etkilerinin çözümleyici bir araştırmasını» yapıncaya dek, cinsel kişiliklerin ayrımı konusunda hiçbir şey bilemeyeceğimizi belirtir ve «kişiliklerin içinde bulundukları çevreler hakkındaki bilgiler, bu kişilikleri yaratan nedenlerin bu çevreler olduğunu ortaya koyar» der.[54] «Kadınlara ödevlerinin ne olup ne olmadığını belirtmek»[55] erkeklerin varsayımından öteye geçmez diyerek Ruskin'i de çürütmüş olur.

II EĞİTİM SORUNU

Mill, koşullamanın cinsel role uygun bir cinsel davranışı nasıl yarattığını anladığı için, kadının kendisini ezen sistemin bir ürünü olduğunu ve gerek okuldaki gerek evdeki yetiştirilme biçiminin bunu sağlamayı amaçladığını da anlar. Aynı zamanda, «kadın ve erkeğin kafa yapıları arasında varolduğu ileri sürülen ayrımın, aslında kadın ve erkeğin eğitim ve çevre farklarından meydana geldiğini; doğal bir üstünlüğün varolması bir yana, herhangi bir köktenci farkın olmadığına»[56] da inanır. Mill'in kadınlara hak tanınan eğitimi tanımlayış biçimi, Ruskin'in tanımı ile çakışır. Ancak, aralarında ürkütücü bir fark vardır: Ruskin bu eğitimi pek yerinde karşılayıp överken, Mill bunun bilinçli olarak yüzeyde bırakılmış, kadının süs niteliğini bozmadan kültürle de bir ilintisi bulunması için düzenlenmiş eğitim sistemi olduğunu belirtir ve «akıldan, anlayıştan çok, duyguların eğitilmesi»[57] olarak tanımlar. Bu eğitimin, kadınları boyun eğmeye, başkası tarafından yönetilmeye alıştıran bir sistem olduğunu belirtir.

---

54 Mill, a.g.y., s. 452 - 53.
55 A.g.y., s. 457.
56 A.g.y., s. 489.
57 A.g.y., s. 532.

Ruskin, kadınların dünyasını ayırdığı için, ona kadınları bu dünyaya «uydurmak»tan başka yapacak bir şey kalmaz. Mill, kadınları bütün sanat ve bilim dallarında yetiştirmenin, meslek eğitimi yapmalarını sağlamanın, böylelikle dünyadaki yeteneklerin iki katına çıkması olanağının heyecanlarını yaşarken; Ruskin, «Kadınların sürekli ve temel ödevlerinin ne olduğu konusunda bir karara varmadan önce, onları herhangi bir kapsamlı görev dalında yetiştirecek eğitimin ne olduğuna karar veremeyiz»[58] der. Aslında bu, kadınlar, en azından eğitimin onurunu korumak için, gerçek anlamda eğitilmemelidir demektir. Kadınların, eğitim görmek yerine, erkeğe «hizmetlerini» sunmayı öğrenmeleri gerekir fikrini savunan Ruskin, eğitimin kadınlar için her yönden erkeklerinkinden aşağı ölçüde olması biçiminde bir formülle sorunu çözümler. Erkeklere ise yüksek standartlar getirilmesini dileyerek, bir konuşmasında oğullarını kendi «yaşam koşulları»nı[59] sağlayabilecek ölçüde yetiştirmekten ileri geçmeyen ana-babaları yergiler. Orta sınıfa çalışma alanına yeterli ilgi göstermedikleri, ilerlemeye çalışmayıp içinde bulundukları koşullarla yetindikleri için çatarken, kadınların eğitiminin ise onları «yerlerine» alıştırmaktan öteye geçmemesi gerektiğini ileri sürer.

Ruskin, zevcelerin «bağımlılığına, uyrukluğuna» inanır ve bunu açıkça söylemekten de geri durmaz. Ruskin'e göre, kadının ödevi genel olarak «kadıncıl bir yol gösterme» ile erkeğe ve aileye hizmet etmek, herkes üzerinde belli belirsiz ve olumlu etkiler yapmak, zaman zaman da bağışlarda bulunarak iyilik gösterilerine girişmektir. İşte eğitim, kadını bu yönde hazırlamalıdır. Bu, bir eğitim kuramı olarak hemen hemen Rousseau'nun görüşleriyle aynı paraleldedir. Ancak Ruskin, kadın eğitimi konusunda daha belirleyici öne-

58 Ruskin, **a.g.y.**, s. 128.

59 Ruskin, «Of King's Treasuries», **Sesame and Lilies**, s. 46.

rilerde bulunur ve eğitimin kadını akıllı kılmaya yöneltilmesini, «kendini geliştirmeyi değil, kendini feda etmeyi»[60] öğretmesini ileri sürer. Kadının iyi niyetli olması ve söylenilenlere kulak vermesi yeterlidir. Ruskin'in savunusuna göre, «Bir erkek öğrendiği her dili ve bilimi tam anlamıyla bilmek zorundadır; oysa kadın, kocasının ve kocasının dostlarının zevk aldıkları, ilgilendikleri konulara yakınlık duyacak ölçüde bir dili ya da bilimi öğrenmek durumundadır.»[61]

Ruskin, kadınları mükemmel olmaktan uzaklaştırmaya bakar. Kadınlara bir nebze bilgi verilebilir, ancak, zor noktaya gelince durdurulmaları gerekir: «doğal yasaların anlamını ve kaçınılmazlığını anlayın ve bu yasalardan en az birini, o küçültücü, aşağılayıcı zor noktaya kadar izleyin. Bu noktaya ancak en akıllı ve en yiğit erkeklerin inebildiğini göreceksiniz.»[62] Ruskin, kadınların da yeri olacağı bir dinsel düzenin ataerkil din yapısını tehlikeye sokacağını farkettiği için, dinbilimi kadınlara kesinlikle yasaklar. Burada, şövalyelik gösterisinin ardından belirli bir kişisel düşmanlık kendini ortaya koyar. Ruskin, kadınların zor bilimleri kavramaya yetenekleri olmadığını itiraf ettikleri halde, din konusuna balıklama daldıklarını belirterek, «oysa bu bilim, en büyük adamların titrediği, en akıllı adamların yanlışa düştüğü bir bilimdir.» der.[63] Daha sonra Ruskin'e göre, Tanrının merdivenlerine tırmanan ve Tahtını onunla

60 Ruskin, «Of Queen's Gardens» **Sesame and Lilies**, s. 145.

61 **A.g.y.**, s. 153.

62 **A.g.y.**, s. 149 - 50. Burada ileri sürülen «küçültücü, aşağılayıcı nokta» ile «en akıllı, en yiğit» kavramları, daha önceki önermede yer alan «Bir erkek öğrendiği her dili ve bilimi tam anlamıyla bilmek zorundadır» görüşüne aykırı düşer. Çünkü burada sözü edilen «en akıllı ve en yiğit» erkek değil, **herhangi bir** erkektir.

63 **A.g.y.**, s. 151 - 52.

paylaşma girişiminde bulunan dinsiz kadınları kınayan onlara sövüp sayan bir bölüm yer almaktadır.[64]

Ruskin'in eğitim programı, büyük ölçüde William Wordsworth'un şiirlerinden esinlenmiştir. Kadınların güneş ve yıkanmak ile alışverişlerinin bir ürünü olan o «zarif nahiflik» ve bir «kadın yüzünün mükemmel güzelliği» dizeleri, Ruskin'in eğitim programının temelini meydana getirmiş gibidir. Jan Dark'ın tamamen doğa tarafından eğitildiğini söylemeye kadar vardırır işi. Doğa konusundaki saplantısı, kadınlar konusundaki önerileriyle iyice ortaya çıkar. Örneğin, erkek çocukların biçime sokulmaları gerektiğini, oysa kız çocukların esasen «doğa» olduklarına göre «bir çiçek gibi kendi kendilerine yetişebileceklerini» iddia eder. Tomurcukların açılması için, çiçeği kesmeyi öğrenmeleri gerekmediğine göre, kadınların klasik yapıtları okuması bile gereksizdir. Ruskin'in eğitbiliminde müzik, sanat ve edebiyat gibi zarif öğretilerin yanı sıra, dördüncü eğitim dalı olarak Doğa yer alır. Kadın Doğa yoluyla dinine bağlanacaktır ki, bu iyi bir şeydir; dindar olmak dinbilim öğrenmekten daha az tehlikelidir. Bu tür düşüncelerin etkisinde gelişen Ruskin'in görüşleri, giderek bir vaız havasına bürünür. Metafizik ve gökbiliminin kadınlara şu plan çerçevesinde öğretilmesi gerektiğini ileri sürer: «Kadınlar kendi yaşadıkları ve sevdikleri küçük dünyanın, Tanrının yaşadığı ve sevdiği dünya yanında nasıl bir hiç kaldığını anlayacak kadar metafizik ve gökbilim öğrenmelidir.»[65] «Eğitimin amacı kadını bir sözlük durumuna getirmek olmadığına göre» Ruskin, kadınların boş yere tarih ve coğrafya ile kafalarını yormama-

64 Ruskin'in dindar kadınlar olan annesi ve Rose La Touche'la olan kötü deneyimleri buradaki düşmanlığı besleyen koşulları oluşturmaktadır.

65 «Of Queen's Gardens», s. 151.

larını önerir.[66] Tarih konusunda, geçmişteki romantik dramlarla dinsel gösterileri bilmeleri yeterlidir.

Mill'in görüşüne göre ise, Ruskin'in şövalyece bir incelik ortaya koyduğu eğitim koşullaması, tarihinin en amansız fikir köleliği sisteminden başka bir şey değildir:

> Toplumsal ve doğal bütün nedenler, kadınların, erkeklerin iktidarına toplu olarak başkaldırmalarını olanaksız kılmak için birleşirler. Kadınlar öteki bağımlı sınıflardan öylesine farklı bir durumdadırlar ki, efendileri onlardan salt hizmet etmenin ötesinde de bir şeyler bekler. Erkekler, kadınların sadece kendilerine boyun eğmelerini değil, kendilerini sevmelerini de isterler. En kaba, en gaddar olanları dışında bütün erkekler, kendilerine en yakın ilişkideki kadının sadece bir köle olmasını değil, gönüllü bir köle olmasını, seve seve kölelik etmesini isterler. Bir köle değil, bir gözde, bir cariye olmasını dilerler. Bu yüzden, kadınların aklını köleleştirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Öteki kölelerin efendileri, kölelerinin itaatini sürdürmek için korkuya, ya kendilerine, ya da dinsel inançlara bağlı korkuya bel bağlarlar. Oysa kadınların efendileri, salt itaatten fazlasını istedikleri için, bütün eğitim gücünü bu amaca yarayacak biçimde seferber etmişlerdir.[67]

Görüşlerine bakarak değerlendirmeye girecek olursak, Ruskin ile Mill'in aynı konuyu ele aldıklarına inanmamız zor olur. Ya da, ikisi de kadınların çıkarını ve iyiliğini düşündüklerini iddia ettiklerine göre, ikisinden birinin içtenliği kuşku götürür. Aslında her ikisi de içtendir. Ne var ki, Ruskin'in önerdiği eğitim planı, ileri sürdüğü gibi kadınların çıkarını kollayan bir tasarı olmaktan çok, belki Ruskin'in de bilinçsiz biçimde önerdiği bir ataerkil tutuculuk çerçevesini aşmamaktadır. Ruskin'in kadınlara karşı olan tutumu çok ender olarak, o da züppelik ve boş umutlar peşinde kendilerine bahşedilmiş iyiliklere sırt çeviren «kraliçe»lere karşı bir tavırmış gibi ortaya çıkar.

66 A.g.y., s. 150.

67 Mill, a.g.y., s. 443 - 44.

Ruskin'in amacı, bir bağımlılık sistemini güzel sözlerle süsleyip anlatarak belirli bir soyluluğa getirmek, Mill'in amacı ise bu sistemin iç yüzünü ve esas yapısını gözler önüne sermektir.

III EV KONUSU

Bu karşı-sav, Ruskin ile Mill, Victorian devrin iki ana konusunu, yani Ev ve Kadınların İyiliği konularını ele aldıkları zaman daha belirgin olarak ortaya çıkar. Ruskin'in «kadının asıl yeri» diye tanımladığı ev konusundaki görüşleri, türünün bir klasiği niteliğindedir.

Bu evin gerçek yapısıdır. Ev, bir huzur kaynağıdır; sadece kazadan belâdan değil, bütün tehlikelerden, bütün kötülüklerden kuşku ve dağılmalardan insanı koruyan bir sığınaktır. Ev, bunları sağlayan bir yer olmadığı sürece yuva sayılamaz. Dış dünyanın endişeleri, bunalımları, sıkıntıları evin içine sızdığı; karı'ya da koca dış dünyanın tutarsız fikirli, sevgisiz, saygısız, tanınmadık, bilinmedik toplumunun eşikten girmesine göz yumduğu anda ev yuva olmaktan çıkar. O takdirde, ev sadece üzerine bir dam örttüğünüz, içinde bir ateş yaktığınız dış dünyanın bir parçası durumuna gelir. Ama ev kutsal bir yer, bir tapınak, ev halkının karşı gelmeyip sevgi ve saygıyla karşıladığı aile çerçevesindeki tanrıların gözetip koruduğu bir yer olursa, ancak o zaman yuva niteliğini kazanır. Evin üstünü örten dam ve içinde yanan ateş soylu bir nitelikteyse, yani çöl ortasındaki bir kayanın gölgesi, fırtınalı denizdeki bir ateş başı gibi ise, ev yuva olur.

Ve bu yuva, her zaman gerçekten zevce niteliklerinde olan bir kadının ekseni çevresinde oluşur. O kadının üzerinde bir dam bulunmayabilir; yıldızlar örtebilir üstünü; ateş diye sadece nemli çimenlerin arasındaki ateş böcekleri olabilir. Yine de o kadının olduğu yer yuvadır. Soylu bir kadının yarattığı yuva kapsamlıdır. Ne mersin ağacından bir çatı, ne pembe badanalı duvarlar gerekmez. O, yuvasız olan herkese huzurlu, koruyucu ışığını aktarır.[68]

---

68 Ruskin, «Of Queen's Gardens», s. 144 - 45.

Mill, konuya bambaşka bir açıdan bakar. O, evi, «ev köleliği» diye tanımladığı bir sistemin merkezi olarak görür. Kadın, tarihin ilk ve son, ya da en uzun baskı yönetiminde yaşadığı için, Mill, kadının evlilik çerçevesi içinde bir köleden başka bir şey olmadığını söyler. Evlilik kurumunun satış ya da zorlamaya dayanan temelini inceler ve kocanın, karısının ölüm dirim hakkına bile sahip olduğunu belirtir. Bu konuda hukuk tarihinden de örnekler verir. Örneğin bir koca karısını boşayabildiği halde, kadının kocasından kaçmaya hakkı yoktur. İngiliz yasaları bir kadının kocasını öldürmesini küçük çapta devlete hiyanet olarak (büyük ihanetten ayırmak için) nitelemişlerdir. Çünkü, karı koca ilişkisinde, kocaya bir hükümdar gözüyle bakmışlardır. Bu tür bir suçun cezası da yakılarak idam edilmek olmuştur.[69] Mill, kölelerden çoğunun, yasalar karşısında zevcelerden daha çok haklara sahip olduğunu belirtir. Romalılar, kölelerine dinlenme fırsatını verirlerdi. Kadın kölelerin bile zaman zaman efendilerinin cinsel yaşamına katılmadıkları olurdu. Oysa, hiçbir zevce, karı-koca birbirlerinden nefret bile etseler, kendisini kocasının tecavüzünden kurtaramaz.[70] Mill, yasalar karşısında, erkeğin karısına ve çocuğuna tamamen sahip durumda olduğunu belirtir. Kadın kocasını terkederse, yanında hiçbir şey götüremez. Kocası istediği takdirde, karısını yasalar zoruyla eve döndürmek hakkına sahiptir. Mill, «kadının, bir despotun kişisel kölesi olmanın dışında hiçbir yaşam hakkına sahip olmadığı bir sistemde» boşanmanın akla en son gelebilecek çözüm olduğunu belirtir.[71]

Mill, «kadının gerçek durumunu değil, hukukî du-

---

69 Mill, **a.g.y.**, s. 461.

70 Cinsel ilişkilerin evlilik içinde yürürlükte olması konusu Viktorya yazınında, özellikle de Browning'in **The Ring and The Book** adlı kitabında işlenmiştir.

71 Mill, **a.g.y.**, s. 464.

rumunu»[72] tanımladığını belirterek, yasaların bir töre olmayıp, bir izin fermanı olduğunu ileri sürer. Her baskı yönetimi, yetkilerini hafifletici durumlara bağlayarak kullanır. «Hiçbir zalim hükümdar, penceresinin önünde oturup da, işkence edilenlerin iniltilerini dinleyerek zevk almaz.»[73] diyen Mill, bu uyrukların yine de kralın istediği zaman erişebileceği bir hukuk düzeniyle bağımlı olduklarını belirterek şöyle devam eder: «İktidara sahip olmanın getirdiği kişisel gurur ve bu iktidarı uygulamanın getirdiği kişisel çıkarlar, kadın erkek ilişkilerinde belirli bir sınıfla sınırlandırılmamış, bütün erkek cinsini içeren bir ayrıcalık olmuştur.»[74] Mill'in görüşüne göre, yasalar izin verdiği için, bu mutlak iktidar gücü, sadece bir kez değil, sık sık başvurulan, akıllılarla aptalların, sevenlerle nefret edenlerin eşit olarak kullandıkları bir hak durumundadır. Allahtan, evlilikler ve evlenenler, yasalardan daha insaflıdırlar. Ne var ki, yasaların kapsadığı tehlikeler sürmektedir. Mill, işte bu nedenle kadınların hukuki durumu üzerinde durur.

Gerek Roma, gerekse Amerika'daki kölelik düzeninde sevgi ve şefkatin varolduğunu belirten Mill, «ev köleliği»ni Ruskin'in temel olarak aldığı sevgi dolu boyun eğme ve sevgi dolu hükmetmeye bakarak iyi yönleriyle yargılamanın, en kötü yönleriyle yargılamak kadar anlamsız ve yetersiz olacağını söyler. Ve Mill, bu «kötü yönler»i çok iyi bilecek biçimde ondokuzuncu yüzyılı incelemiştir.[75] Ruskin bile, «arka sokaklarda... birbirlerinin dişlerini kıran Bill ile

72 **A.g.y.**, s. 465.

73 **A.g.y.**, s. 466.

74 **A.g.y.**, s. 438.

75 1853 Ceza Yasası, İngiliz erkeğinin karısını dövme «hakkını» kısıtlama amacıyla çıkarılmıştı. Ancak böyle bir öneriye karşı durulması, söz konusu edimin artmasından başka bir işe yaramadı. Bkz. W.L. Burns, **The Age of Equipose** (Dengeleme Çağı) (Londra, 1964).

Nancy»[76]den söz ederek, bu «kötü yönler»den haberi olduğunu ortaya koymak zorunda kalır. Burada sözü edilenler **Oliver Twist**'teki Nancy ile onu döverek öldüren Bill Sykes'tır.[77] Tokatlamaktan öldürmeye dek varan bu tür davranışlar o devirde hemen her gün görülen olaylardı. Ruskin her ne kadar bunları aşağı sınıflara malederek dudak büken bir tavırla karşılamaya çalışmışsa da, Mill, bu davranış biçimini gülünç bulamayacak ya da Ruskin gibi yanlış yorumlamayacak denli insancıl bir açıdan olaylara bakıyordu.

Mill, yoksul kadınların, öteki kadınlardan çok daha fazla hakarete ve kötü davranışlara maruz kaldığını fark ediyordu. Çünkü, yoksullar çevresinde, dış dünyada her yönden istismar edilen erkeklerin üstünlüklerini gösterebilecekleri ve bu üstünlüğü kaba güçle kanıtlayabilecekleri tek varlık, kadın oluyordu. Mill bunu şöylesine dile getiriyor:

Her ülkede yaşayan halkın en alt tabakalarını meydana getirenler arasında, bütün öteki alanlarda dirençle karşılaştıkları için, kaba güç gösterilerini hiçbir hukukî çözümsüzlüğe düşmeden evdeki karılarının üzerinde deneyen kaç bin kişi vardır. Bu kadınlar kocalarının kabalıklarına ne karşı gelebilirler, ne de kaçabilirler. Kadının bağımlılığı, kocalarının kaba ve haşin davranışlarını daha da artırır. Çünkü karılarına, yaşamlarını kendilerine bağlamış birer insan olarak değil yasanın bağışladığı birer mal gözüyle bakarlar. Kadın, keyiflerine göre kul-

76 Ruskin, «Of King's Treasuries,» **Sesame and Lilies**, s. 46.

77 Nancy'nin gizli ölümünün betimlendiği bölümler, Dickens'ın yapıtının en canlı ve belki de dönemin en ilgi çekici bölümlerini oluşturmaktadır. Dickens bu bölüme karşı hastalıklı bir hayranlık duymuş, topluluk önünde yapılan okuma günlerinde Nancy'nin ölümünü dramatize ederek kendi ölümünü hızlandırmış, bu gecelerin ya da toplantıların başarılı olup olmamasını kendisini dinleyen kadınlar arasında bayılanların çokluğuyla ölçmüştür. Bkz. Edmund Wilson'ın tarihsel denemesi, **The Wound and the Bow** başlıklı kitapta (Oxord, 1965) «Dickens, The Two Scrooges» bölümü.

lanılacak bir mal biçimindedir. Başkalarına karşı duymaları beklenen saygıyı karılarına da duymak gereğini görmezler.[78]

Bugün olduğu gibi ondokuzuncu yüzyılda da, aşağı sınıflar içinde, daha fazlasını göze alamayan kadınların kocalarıyla dövüştükleri, üzerinde durulmayacak ölçüde olağan ve önemsiz bir olay biçiminde sık sık görülürdü. Mill, «suçlunun hükmetme gücünü elinde tuttuğu sürece kaba gücün önüne geçilemeyeceğini»[79] belirtir. Şiddete başvurma, boşanma nedeni olabiliyordu. Ne var ki, kadınların tanık bulmak, ya da avukat bulmak konusunda karşılaştıkları zorluklar bu yolu da kapatıyordu. Mill, evlilik düzeninde, «toplum çerçevesi içinde en çok suçlu sayılan, en çok dışarı itilen erkeklerin bile kendilerine bağlı bir kadına sahip olduklarını ve öldürmenin dışında istedikleri zulmü bu kadınlara uygulayabildiklerini, hatta gerekli önlemleri aldıkları takdirde yasalar önünde suçlu sayılmadan kadınlarını öldürebildiklerini»[80] belirtir. Bu tür olaylar, Victorian devirde, özellikle melodram alanında vazgeçilmez konuları meydana getiriyordu. Bu olaylara karşı alınan tavır, bugün olduğu gibi o zaman da, ikiyüzlü bir tutum içinde bir yandan içten içe keyiflenmek, öte yandan ise ahlâkçı bir davranışa girmek oluyordu.

Bütün kurumlar kötüye kullanılabilecek koşullar içinde olduğundan ve Mill'in öne sürdükleri hukuki gerçeklere dayandığından, Ruskin'in bu konudaki romantizmine somut biçimde karşı çıkmak zordur. Ruskin şövalyeliğe inanır. Mill ise, bunu evrim içindeki bir geçici dönem olarak kabul eder ve kendisinden önceki barbarlığın biraz daha gelişmiş, biraz daha yumuşamış bir biçimi olarak, üstelik seçkin kişilerin keyfine bağlı bir oluşum biçiminde görür. Mill toplum

78 Mill, **a.g.y.**, s. 467 - 68.
79 **A.g.y.**, s. 468.
80 **A.g.y.**, s. 467.

tarihini ve hukuku inceleyerek birtakım yargılara varırken, Ruskin görüşlerini şiirsel temele dayar ve kadının tarihini bir yazınsal yüceltme içinde biçimler. Shakespeare'in kadın kahramanlarında görülen politik zekâ ve kurnazlığa sahip kadın tipinden «mükemmel kadın», «sarsılmaz bir umut ve yanlışsız yöntem içinde direnen kadın», «tartışılmaz biçimde erkeğine bağlı, sonuna kadar dayanan kadın» kavramlarını alan, Walter Scott'ın romanslarından «sabırlı», «kendini feda eden», «derin bir sevgi ve şefkat duyan kadın» kavramlarını alan Ruskin, Batı ülkelerinin cinsel tarihini yeniden yaratmaya çalışır.[81] Görüşünü kanıtlamak için de Dante'de ve ozanlarda görülen âşık tipini, metresine sonuna dek bağlı kalan âşık tipini örnek gösterir. Ruskin daha da ileri giderek, dinleyicilerinin kendisini izlemekte zorluk çekmeyeceklerini bilse, bu konuda eski Yunan «şövalyelerinden» de örnekler verebileceğini iddia eder. En azından dinleyicilerini «Andromach'ın basit bir ana ve eş yüreği»nden, Penelope'un evcimen yapısından, «Iphigenia'nın sessiz ve kuzu gibi boyun eğişi»[82]nden ve Alcestis'in kocasını kurtarmak için kendini feda edişinden alınmış örneklerden yoksun bırakmaz. Üstelik Ruskin, bu «kendini feda etme» olayı ile Hıristiyanlığın mahşer günü inancını birbirine koşut kılarak Yunan'da Hıristiyan inançlarının ön yapısı bulunduğunu da kanıtlamaya çalışır. Yazının sözüm ona temelini meydana getiren o koskoca «tarihsel» bölüm pek de hesaba katılacak gibi değildir. Oysa Ruskin bilgisiz biri değildir.

Konu kadın olduğu zaman, tarihi yanlış yansıtmak da olurluluk kazanıyor gibidir. Ruskin kendi söylediklerine büyük bir güvenle, orta sınıftan olan dinleyicilerine ileri sürdüğü fikirlerden kuşkulanmalarını söyleyecek ölçüde pervasızlaşır. Şiirsel anlatımın-

81 Ruskin, «Of Queen's Gardens», s. 133, 134, 135.

82 **A.g.y.**, s. 137, 138.

daki tanımların o devir toplumundaki kadınların içinde bulundukları gerçek koşullar olduğuna öylesine güvenir ki, dinleyicilerinin de aynı güveni duymalarını doğal karşılar. Çünkü büyük yazarların, «en büyük yapıtlarında kadın erkek ilişkilerini ideal ve gerçekliğe aykırı biçimde ele almakla zaman yitirmeyeceklerine» bütün varlığıyla inanmıştır. Bu yazılanlar salt soyutlama da olamaz, gerçeklere dayanan somut örnekler olmalıdır. Çünkü Ruskin, «bir şeyin olurluluk taşıması halinde, düş de olsa özlenen bir nitelikte bulunmasının, gerçekdışı olmaktan daha kötü sayılacağını»[83] öne sürer.

Ruskin bir yandan, «Hıristiyanlık döneminin ilerleme devirlerinde, âşıkların metreslerine bütün kalpleriyle kendilerini verdikleri»[84]ni anlatırken, öte yandan da bunun sevgililer için uygun bir davranış sayılabileceğini, ama evlilik düzeninde en uygun şeyin «kadının kocasına mutlak bağlı olması»[85] olduğunu söyleyerek dinleyicilerinin kafasındaki bütün kuşkuları siler. Bunu, Ruskin'in ayrı dünyalar diye tanımladığı, toplum yaşamındaki ikili düzen anlayışı izler: Kadın kocasına bağımlı olacak, ancak onun vicdanı imişçesine davranarak efendisinin «yol göstericisi» ve hatta «yöneticisi» olacaktır. Bu, sözcükler üzerinde oynamakla varolan düzeni sürdürmek amacını güder. Ruskin, kadına ve erkeğe ötedenberi alışılagelinmiş rolleri yükleyerek, dünyayı erkeğe bahşeder ve kadına da birtakım hayırsever çalışmalarla ev kadınlığından meydana gelen ufak bir alan bırakır. «Erdemli kadınlara» duyulması gereken «saygı» tezi de, insan ilişkilerinde eşitlik ve onur demek olan sorunun kesinlikle temel sorun olarak alınmadığını ortaya koyar. Hatta giderek, (kendi yakıştırması ile) «efendisi»ne

83 A.g.y., s. 139.
84 A.g.y., s. 140.
85 A.g.y., s. 142.

duyduğu şükran duygusunun kadını erkekten daha yüce bir yere getirdiğini de iddia eder. Politik durumun ahlâk görüşüne çakıştırılması sonunda, kadınların erkeklerden «daha iyi» olduğu fikri aşılanmak istenir. Ne var ki, burada bir açık kapı bırakılarak, erkeklerden daha kötü olmadıkları takdirde durumlarının iyi olacağı belirtilir. Kötü oldukları takdirde ise, tanrıdan yardım istemelerinden başka çıkar yol yoktur.

Mill'in bu konuda söyledikleri ise tamamen aksi yöndedir. Alt tabakalarda erkeğin üstünlüğü kaba güç biçiminde ortaya konurken, orta sınıflarda bu durum ikiyüzlü bir davranış niteliğine bürünür; kültürlü kişiler arasında ise «eşitsizlik, mümkün olduğu kadar, özellikle çocuklardan gizlenir» ve «kadının köleliği arka plana itilerek, şövalyece duyguların ağır bastığı davranışlar ön plana getirilir.»[86] Ne var ki, genç erkekler ne denli eğitim ve terbiye görmüş olurlarsa olsunlar, bu düzenin gerçeklerini farketmekte gecikmezler. Örneğin Mill, çocuklarına analarını küçük görmeyi aşılayan bir baba tarafından yetiştirilmiştir. Ruskin'in çocukluğu ise çok değişik koşullarda geçmiş ve Ruskin bu yetişme tarzına uygun bir nezaket ve zarafet havası kazanmıştır. Mill şövalyelik özentisine bulaşmamıştır. Oysa Ruskin, bu davranış biçiminin ne olduğunu farkedip kendini bundan kurtarma çabasına girdiği zaman, şövalyelikten sıyrılamayacak ölçüde bu yaşantının içinden gelmiştir. Mill'in çocukluk yıllarındaki gözlemleri ilginçtir:

...erkek çocuğun kafasında, doğal olarak kendinin kızlardan üstün olduğu fikrinin ne kadar erken yaşta geliştiğini büyükler farkedemezler. Bu inanç onunla beraber büyür, onunla beraber güç kazanır. Okul çağı geldiği zaman, çocuklar bu fikri birbirlerine aşılarlar. O yaşta bile analarını beğenmez olurlar. Analarına itaat etseler bile gerçek bir saygı beslemezler.

86 Mill, a.g.y., s. 523.

Ve giderek kendisine eş seçmekle büyük onur verdiğine inandığı kadın üzerinde bir sultan gibi üstünlükleri olduğuna inanırlar. Bütün bunların, erkeği, gerek bir birey ve gerek bir toplumsal varlık olarak aykırı davranışlara sürüklemeyeceğini düşünmek mümkün müdür?... Her şeyin ötesinde, karşı cinsten üstün olduğuna inanan erkeğin bu duygusu, karşı cinsten bir kişi üzerinde somut bir egemenlik biçimi ile desteklendiği zaman, karşısındakilerden sevgi ve bağlılık dolu bir tahammül bekler. Bu, giderek erkek için, karşısındakilerden üstün olduğu konusunda bir eğitim niteliğine bürünür.[87]

Erkeklerin genel olarak insan toplumu içinde ön plana geçişleri ve özel olarak (toplumu yöneten) erkek kişiliğine sahip oluşları öylesine etkendir ki, çok küçük yaşlardan başlayarak farklı ve önyargılı davranışlardan dolayı üstünlük ve doygunluk kavramlarının gelişmesine yarar. Mill'in çözümlemesinde ortaya konulan cinsel üstünlük sistemi, gücün kötüye kullanıldığı diğer baskı ve bencillik biçimlerinin bir prototipidir. Engels'in cinsel üstünlük ve bağımlılık biçiminde, sınıf, servet ve mevki hiyerarşilerinin bir örneğini bulduğu gibi, Mill de burada diğer baskı biçimlerinin ruhsal temelini bulur: «Erkekler arasında süregelen kendini beğenme, kendine hayran olma, kendini yeğlemenin kökleri kadın ve erkek ilişkilerinin bugünkü durumuna kadar uzanır ve bu ilişkilerin biçimine uygun olarak gelişir.»[88]

İster şövalyece olsun, ister olmasın, evlilik her düzende feodaldir ve Mill feodalizmden nefret eder: «Despotluğun erdemli yönlerinin olduğu kadar kötü yönlerinin de geliştiği bir despotluk okulu»[89] sayılabilecek aile, aralarında mutlak eşitlik sağlanıncaya dek, bireylerine gerekli ve gerçek sevgiyi veremez. Baba-

87 **A.g.y.**, s. 523 - 24. İnsan ister istemez Jefferson'ın, köleliğin beyaz gençliği daha çocukluklarından başlayarak nasıl yozlaştırdığını gösteren eşsiz örnekleri anımsıyor.

88 **A.g.y.**, s. 522.

89 **A.g.y.**, s. 479.

nın evdeki otoritesi onu ailenin öteki kişilerine sevgi ve şefkat duymaktan çok, «kendisinin kabul etmeyeceği bir boyunduruğu diğerlerine zorla kabul ettirmeye varacak bir ölçüde kendine güven ve önemlilik duygusu»[90] na yöneltir. Mill, hiçbir erkeğin, kadınlara reva gördüğü yaşam biçimini kendisi için istemeyeceğini belirtir. Kraliçenin Bahçeleri, burada yaşamak zorunda kalan erkekler için, hiç de çekici olmayacaktır. Hele Ruskin, bu tür bir yaşama hiç yanaşmayacaktır.

Ruskin'in ayrı dünyalar tezi, erkeklerin «ödevlerinin», yani ayrıcalıklarının «genel» (savaş, para, politika ve bilim gibi) konularda, kadınların «ödevi»nin yani sorumluluklarının ise «özel» yani evle ilgili konularda olduğunu belirtir.[91] Ruskin, kadın ve erkeklere düşen bu ödevleri ele alırken, büyük bir lütuf bahşediyormuşcasına, kadınların kendi sınırları dışına biraz çıkmalarını hoş görür. Ne var ki, bu sınırın zorlanması, ondokuzuncu yüzyıl reformlarının açtığı dünyaya değil, «namuslu yoksullar»a uygun iş yerlerine kadardır. Saygıdeğer eşler, buralarda dikiş dikerek, yemek tarifleri öğrenerek, erkeklerinin politika, para, teknoloji gibi dünya işleriyle uğraşırken alt-üst ettikleri düzeni eski haline getirmeye çalışırlar.

Ruskin, İngiliz çocuklarının «soyluluk unvanı» alabilecekleri, kız çocukların ise «lady» durumuna yükseltilebilecekleri bir plan tasarlayarak, orta sınıflara esin kaynağı olmuştur.[92] Ruskin, kendisine kulak verenlere «lady» sözünün «ekmek veren» anlamına, «lord» sözünün ise «yasaları koruyup sürdüren»[93] anlamına geldiğini söyler. Kişilerin toplum içindeki rolleri de bu anlamlara uygun olacaktır tabiî. Yani erkek

90 **A.g.y.**, s. 479 - 80.
91 Ruskin «Of Queen's Gardens», s. 164.
92 **A.g.y.**, s. 166.
93 **A.g.y.**, s. 166 - 67.

«yasaların koruyucusu ve sürdürücüsü» olarak bütün gücü elinde tutacak, kadın ise iyilik perisi olacaktır. Bütün bunlar, düzmece bir ortaçağ oluşumu içinde sadece fantastik olmaktan öte, ekonomik eşitsizliklerini Ruskin'in de pekâlâ fark ettiği ondokuzuncu yüzyıl sanayicileşmeciliğine tamamen aykırıdır. Orta sınıftan bir ev kadınının, ortaçağın iyiliksever kadınlarına özenerek kendi çapında yardımlara girişmesiyle Ruskin'in düşleri gerçekleşmez.

Ruskin'in Viktorian devre özgü bir direnmeyle, toplumsal sorumluluğun kadına düşen bir görev olduğunu ileri sürmesi, iki yönden aykırı ve gülünçtür: Birincisi, kadınlar, ekonomik ve hukukî bağımsızlığa sahip olmadıkları için, kendileri gibi olan diğer kişilere gerçek bir maddî yardım yapma olanağından yoksundurlar. İkincisi de, bu düzenin erkeklere, özellikle egemen sınıf erkeklerine, ezdikleri yoksullara karşı olan yükümlülüklerini unutma olanağı vermesi ve erkekleri, baskı düzenini kaldırmak yerine, yardımlarla lütufta bulunmayı yeğleyen bir davranışa getirmesidir.[94] Victorian devrin çoğunluğu gibi Ruskin de, kadınların daha ince bir içgüdüsel yapıya sahip olduklarına, erkeklerin «sefaleti görmeye dahi dayanabileceklerine» ve «kendi mücadeleleri içinde buna aldırmadan geçip gidebileceklerine»[95] inanır. Mill, bu duygusallığa belirli bir alayı kapsayan mantıkla yanıt verir:

Kadınların erkeklerden daha iyi olduğu söylenir. Bu, aklı başında bütün kadınların ancak acı bir tebessümle karşılayabi-

94 Ruskin bir bakıma izleyicilerinin soyluluk heveslerini okşuyor ve şu tür sözlerle onlara hiçbir işe yaramayacak feodal bahşişler sunuyor sanki: «Tren dolusu uyruğa sahip soylu hanımefendiler olmak düşüncesi size zevk verebilir. Versin, zarar yok; ne kadar soylu olsanız, treniniz ne kadar uzun olsa yeridir, ancak treninizin, hizmet ettiğiniz ve beslediğiniz uyruklardan oluşmasına özen gösteriniz.» **A.g.y.**, s. 167 - 68.

95 **A.g.y.**, s. 169.

lecekleri boş bir övgüdür. Çünkü iyilerin kötülere boyun eğdiği bir durum, hiçbir yerleşik düzende doğal ve yerinde olarak kabul edilemez. Bu söylenenler, erkeklerin çökmeye yüz tutmuş güçlerini itiraf etmelerinden başka bir şeye yaramaz... Çünkü, kölelik düzeni kaba kuvvete yöneldiği zaman, her iki tarafı da etkilemekle beraber, kölelerden çok efendilerin gücünü azaltır.[96]

Ruskin'in, kadınlara ev dışındaki tek fırsat olarak öğütlediği iyilikseverlik, Mill'in toplumsal-ekonomik anlayışına göre «aydınlanmamış ve dar görüşlü bir hayırhahlık»tan başka bir şey değildir; çünkü bu yolla, bağımsız yoksulların tek onuru ve tek kaçış yolu olan «kendilerine saygının temeli» sarsılarak, yardım etmek yerine zarar verici bir iş yapılmış olmaktadır.[97] Yapılan iyiliğin büyüklük sayılması ve buna bağlı geliştirilen şükran sistemi, yoksulları küçük düşürmekten öte bir nitelik taşımaz. Ne var ki, Ruskin kraliçelerinin bunu fark etmelerini önlemeye çalışır.[98] Oysa Mill, onlara şunu anımsatmak yolunu seçmiştir:

Kadınların bugünkü yaşam düzenleri içinde dünyaya gelen ve bununla yetinen bir kadın, kendi başına buyruk olmanın, bağımsız olmanın değerini nasıl bilebilir? Bu kadın özgür, bağımsız değildir, onun yazgısı her şeyi başkalarından beklemektir ve onun için uygun olan bir şey, neden yoksullar için uygun olmasın? Kadının iyilik kavramı, kendinden üstün olanların bahşettikleri şeyler olarak gelişir. Kendisinin özgür olmadığını, yoksulların ise özgür olduklarını unutuverir...[99]

Mill, şövalyece övgülerin ötesinde, kadınların etkisinin ne denli ters sonuçlar verdiğinin de farkın-

96 Mill, a.g.y., s. 518.

97 A.g.y., s. 532.

98 Hayırsever bir efendiyle minnettar köle zihniyetinin varlığını önceden kabul eden yoksullara yardım, kuşaktan kuşağa yoksulları yenik duruma getiren dizgenin çağdaş bir örneğidir. Bu aslında yoksullara yardım değil, yeni-feodalizmdir.

99 Mill, a.g.y., s. 533.

dadır: «Karısı olduğu halde, Bayan Grundy'ye yakınlık göstermekten geri kalmadı.»[100] Kısıtlı ve yüzeysel bir eğitimin kurbanı olan kadın, genellikle sınırlı, aile çerçevesi içinde kalan ve bencilliğe dönüşen bir etkiye sahiptir.

Ruskin'i coşturan kendini feda etme duygusuna gelince, Mill bunu amaçsız ve uygunsuz, ancak dudak bükülebilecek bir kendini feda etme olarak niteler. «Kadın karakterinin bugünkü düzmece ideali olan aşırı ölçüde fedakârlık»[101] karşılıklı olmadığı için, sahte bir altruizm (başkasını düşünme) yaratmaktan öteye gitmez. Şövalyece tavırların kökenini araştıran Mill, bunda belirli bir çıkarcılık, hatta giderek sahtekârlık görür:

«...Kadınlara iyi birer insan gibi davranmaya karşı çıkanlar, bize sürekli olarak onların erkeklerden daha iyi olduğunu söylüyorlar. Bu sözler, giderek kırgınlıkların, yıkkınlıkların üstünü övgülerle kapatmakla görevli, usandırıcı gevezelikler niteliğine bürünüyor.[102]

Öte yandan Ruskin'in dediklerine bakarsak, kadınlar kendi köşelerinde, erkeklik gücünün «kadınlığın lekesiz görkemi önünde eğildiği ve her zaman eğileceği»[103] o «çok gizemli» köşelerinde öylesine güçlüdürler ki, dünyanın düzeni kadınların başları üzerinde durur. Ruskin, kadınların gücü ve etkisine olan bu inanca kendini öyle kaptırır ki, işi, «siz kadınların sorumlu tutulmayacağı, sebep olmadığı, yol açmadığı bir tek savaş yoktur»[104] diyecek kadar ileri vardırır. Tarih boyunca dolaylı ve bağımlı bir yaşama mahkûm edilen, hiçbir olayda karar hakkına sahip olmayan, askerî, ekonomik ve teknolojik konularda ağız

100 **A.g.y.**, s. 535.
101 **A.g.y.**, s. 476.
102 Aynı yerde.
103 Ruskin, «Of Queen's Gardens», s. 168.
104 **A.g.y.**, s. 169.

açtırılmayan kadının yeryüzündeki ahlâk durumundan sorumlu olduğunu belirten Ruskin'in bu sözlerinde hiç kuşkusuz belirli bir mizah payı vardır.

Ruskin daha sonra çiçekler üzerinde bir benzetmeye girer ve burada, ağzına almaktan çekindiği bir konuyu, şövalyelik gülünün kanseri sayılan fahişelik konusunu ele alır. Konuya da belirgin bir önyargı ile girer: «İyi bir kadının yürüdüğü yol, hiç kuşkusuz çiçeklerle doludur. Ancak, bu çiçekler onun önünde, geçeceği yerde değil, basıp geçtiği yerlerde açar.»[105] Sonra, büyük bir olasılıkla kendisini can kulağıyla dinleyen yağ bağlamış ev kadınlarına ve onlar kanalıyla İngiliz kadınlarına, «korkunç sokakların karanlığına» dalmalarını ve o devrin fahişelerinden söz edilirken moda olan deyimle «güçsüz çiçekçikleri» kurtarmalarını öğütler.[106] Ruskin'in planı, iyi ev kadınlarına, bu «güçsüz çiçekçikleri» alıp, «kokulu tarhlara» diktirmek, hatta onları «rüzgâra karşı titreşip kırılmaktan korumak için çitlerle çevirtmektir.»[107]

Ruskin'in yazdıkları, ne denli çiçeklerle bezenmiş olursa olsun, son bölümdeki cinsellik, bu konunun ilerdeki bölümlerde daha da ağır basmasına yol açar. Ruskin, Tennyson'un belli belirsiz erotik nitelikteki lirik şiiri «Bahçeye gel Maude»dan alıntılar yapar ve şiirdeki dengesiz delikanlıyı, erotize olmuş İsa'ya dönüştürür ve bunu tuhaf bir kişisel tavır içinde kendisiyle özdeş kılar. Ruskin, bir çeşit kendi kendine acınmaya dönüşen bu tavrı içinde sözlerini şöyle tamamlar:

105 **A.g.y.**, s. 172.

106 **A.g.y.**, s. 173.

107 **A.g.y.** Fahişelerle hanımefendiler arasında kurulacak bir işbirliği anlaşması —her ne kadar olası değilse de— Mill'in de işaret ettiği üzere en önemli değeri olan «erdemli kadınlık» için uygulanan çifte standarda dayanan şövalyeliğin sonu olabilirdi. Kuşku uyandırmayacak ölçüde içtenlikli olmasına karşın Ruskin'in bu sözleri ciddiye alınamaz, çünkü kendisi önerisinin getireceği sonuçları pek anlamış görünmüyor.

Ah siz kraliçeler, siz kraliçeler! Sizin olan bu ülkenin dağları ve ormanları içinde tilkiler in kazacaklar, havada uçan kuşlar yuva yapacaklar ve kentlerin yollarını kaplayan taşlar, Adem Oğlunun başını koyabileceği tek yastık olduklarını size haykıracaklar.[108]

Bu sözler Ruskin'in kafasının oldukça karıştığını ve çocuk yaştaki soğuk yapılı metresine bir vaız havasıyla hitap ettiğini gösterir. Dünyanın kurtuluşunun bağımlı kadınlar tarafından gerçekleştirileceğini düşünmesi, sağlıksız bir mucizeye inanmak, çocuksu, olgunlaşmamış ya da kendine hayran bir cinselliğe sahip olmak, dinsel hırslara yönelmektir. Ruskin'in bu görüşü, devrin pek geçerli «evdeki melek», «düşenlere el uzatan iyi yürekli kadın» kavramlarına uygundur. Bu düşlerin kurgusudur. Ne var ki, bir devrin düşleri, o devrin yaşantısının da bir bölümüdür, hatta çoğu kez o devrin sonunu hazırlayan bir oluşumdur.

Ruskin'in görüşleriyle karşılaştırıldığında Mill'in vardığı sonuç sadece akılcı olmakla kalmaz, yeni ve umut dolu bir coşkunluk da getirir. Mill, kadınların mutlak özgürlüğe kavuşmasını, sadece «insanların bir bölümünün kurtulmasındaki mutluluk, başkalarının iradesine bağımlı olmakla akılcı bir özgürlük arasındaki ayrımın getireceği kazanç»[109] yönünden değil, bu özgürlüğün her iki cinse ve dolayısıyla insanlığa sağlayacağı yararlar yönünden ister: «Boyun eğme esasına dayanan ahlâk görüşü devrini yaşadık, şövalyelik ve lütûfkârlık görüşüne dayanan ahlâk devrini yaşadık»[110] «artık, en temel insan ilişkisinin eşitlik düzeyine getirilmesinin zamanı geldi.»[111] Mill'in sözlerinde devrimci bir atılım olmasına karşın, Ruskin'in gö-

108 **A.g.y.**, s. 175.
109 **Mill, a.g.y.**, s. 522.
110 **A.g.y.**, s. 478.
111 **A.g.y.**, s. 541.

rüşleri ustalıkla süslenip gizlenmiş bir tutuculuğu yansıtır. 1860'larda Ruskin'in desteklediği şövalyelik konusundaki tumturaklı sözler ağızdan ağıza dolaştığı halde, Mill'in gür sesi bunların tümünü bastırmıştı.

Engels ve Devrimci Kuram

I — TARİHSEL ÖRNEK

Cinsel devrim sürecinde kadınların uzun uzadıya uğraşlardan, acılardan sonra elde ettikleri kısmî ya da koşullu özgürlüğün yaşamlarına getirdiği değişim konusunda, siyasal atılımlar kadar kışkırtmanın, desteklemenin ötesinde geçmişin çözümlemesini yapan ve geleceğin nasıl olması gerektiğini anlatan devrimci kuramcıların çalışmaları önem taşır. Bu kuramcılar öfkelerin, kinlerin ya da önyargıların sonucunda patlak veren çatışmalara bir tutarlılık ve ideolojik dayanak sağlamışlardır. Günün olaylarını tarihsel perspektif içinde görebilmeleri, bilinçsiz güçlerin saptırabileceği değişimi doğru yöne çevirebilmelerini sağlamıştır. Bu alandaki en önemli kuramcılar Çernişevski, Mill, Engels, Bebel ve Veblen'dir. Önerilerinin çoğu, cinsel devrime ilişkin ve bu nedenle de bugün dahi geçerlidir.[112]

Bütün bu kuramsal yapıtlar arasında, ataerkil tarih ve ekonominin en kapsamlı ve en köktenci bilânçosunu veren Engels'in **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** adlı kitabıdır. Çünkü Engels, ataerkil aile düzenine cephe alan tek kuramcıdır. Ne var ki, Engels bu düzeni kökenine dek araştırırken

112 Bakınız: N.G. Çernişevski, **Ne Yapmalı?**, August Bebel, **Kadın ve Sosyalizm**, Thorstein Veblen, **Aristokrat Sınıfın Kuramı**. Charlotte Perkins Gilman ve Elizabeth Cady Stanton da, Kadınlar Hareketine gerek eylem, gerekse ideoloji alanlarında katkıda bulundular.

tarihin çözülememiş çıkmazlarından birisinin şaşırtmacasıyla karşı karşıya kalmıştır.

Burada bir an durup, insanbilim alanında birkaç yüzyıl süren tartışmaya göz atmak gerekir.[113] Ataerkil kökenler ekolü diyebileceğimiz bir ekol, ataerkil ailenin insan toplumlarının en eski ve temel düzeni olduğunu, kabile, ulus, vb. bundan doğduğunu[114] ya da bu örnek üzerine geliştiğini savunur. Genel planda, bu görüşün amacı ataerkillikte toplumun ilk, bu nedenle de «doğal» biçimini görmektir. Ataerkil ailenin biyolojik olarak erkeğin fiziksel gücü ve kadının gebelikten gelen «güçsüzlüğü»ne dayandığı belirtilir ve avla geçinen toplumların[115] çevre gereksinmeleri ve koşulları yüzünden kadının bağımlı durumu akla yakın, hatta zorunlu bir gerekçe olarak gösterilir. Bu kuramda, ileri sürülen varsayımın **zorunlu** bir neden olmasını engelleyen zayıf noktalar vardır: Toplumsal ve siyasal kurumlar pek ender olarak fiziksel güç esasına göre kurulur; bu kurumlar genellikle diğer toplumsal ve teknik güçlerle birlikte yürütülen değer sistemleriyle ayakta durur. Avcılıkla geçinen toplulukları tarımla geçinen toplumlar izlemişler ve tarımcılık değişik çevre koşulları ve gereksinmeleri getirmiştir. Gebelik ve doğurma, güçsüzlüğe yol açmayacak biçimde düzenlenebilir; özellikle çocuğun komünal bir varlık olduğu ve doğum oranının yüksel-

113 Bu çatışma Amerika dışında oluşmuştur. Amerika'da ise toplum bilimleri ataerkil düzene uydurulmuştur.

114 Bu konuya en çok katkısı olanlar Sir Henry Maine (**Eski Hukuk**, 1861) ve Edward Westermarck'tır (**İnsan Evliliğinin Tarihi**, 1891). Birinci yapıt, ataerkil kökenin ataerkil hukuk düzeni içinde incelenmesi, ikincisi de ataerkil tekeşli düzenin ilk çağlardan kalma bir insan kurumu olduğu önerisidir.

115 Bir başka öge olarak da savaş öne sürülür. Örgütlü ve silâhlı bir çatışma olması nedeniyle, savaş ilk insanların temel düzeni sayılamayacak oranda gelişmiş ve başlı başına varolan bir kurumdur.

mesinin istenildiği toplumlarda, gebelik ve doğum güçsüzlük nedeni olmayacak olaylardır. Son olarak da, ataerkillik bir toplumsal ve siyasal yapı olduğuna göre, diğer insan kurumlarında olduğu gibi ataerkilliğin kökenini doğa dışında aramak gerekir.

Ataerkil düzenin, diğer insan kurumları gibi bir kurum olmasından dolayı, yıkılabilecek ya da yeniden kurulabilecek koşullardan meydana geldiği ve bu takdirde de kendisinden önce bir başka düzenin varolduğu ileri sürülerek, ataerkil düzenin ilk ve temel düzen olduğu fikrine karşı çıkılabilir. Ne var ki, anaerkil ekole girenler, bunu yapmakla yetinmediler. Yerleşik bir kurama ve toplumsal bir önyargıya karşı savunuya girdikleri için dezavantajlı bir durumdaydılar ve ataerkillik öncesi düzende «anaerkilliğin» varolduğunu söylemek zorunluluğunu duydular.[116] Bu ekolün iki üyesi, anaerkilliği ataerkilliğin mutlak ve tam karşılığı olarak görürken (yani ataerkil düzende erkeğin egemen olup kadının ezilmesi gibi, anaerkil düzende kadının egemen olduğunu ve erkeğin baskı altında kaldığını savunurken)[117] ekolün geri kalan üyelerinin hemen hepsi de ataerkil yönetimden önce anaerkil bir yönetimin varolduğunu, «ana-hakkı»nın, «kadın ilkesi»nin ya da doğurganlığın dinsel ve toplumsal yaşama egemen olduğunu ileri sürdüler. Bu görüşlerini de mitolojiden, dinlerin tarihinden ve tarımcılıkla geçinen ulusların bereket ilkesine tapmalarından örnekler vererek kanıtlamaya çalıştılar. Batılı olmayan topluluklar içinde soyun

116 Bu görüşe katkısı olanlar: Bachofen (**Anaerkillik**, 1861), Louis Henry Morgan (**Eski Toplum**, 1877), Robert Briffault (**Analar** 1927), McLennon (**İlkel Evlilik**, 1875), ve Giraud-Teulon (**Ailenin Kökeni**, 1874). Ayrıca bakınız: Sir James Frazer, Joseph Campbell, Robert Graves (**Beyaz Tanrıça**) ve Jane Harrison (**Yunan Dininin İncelenmesine Giriş**, 1903).

117 Bakınız Mathias ve Mathilde Vaertung (**Egemen Cins**, 1923).

kadından üremesi ilkesi de ortaya çıkınca, bunun anaerkil düzenden ataerkil düzene bir geçiş biçimi olduğu ileri sürüldü.

Çatışmanın renkliliğine ve cinsel politikada bir «nedenleri araştırma» biçiminde gelişen akla yakın çekiciliğine karşın, çözüme varacak olan tarihöncesi bilgileri bulmak olanaksızlığı yüzünden bu çatışma herhangi bir sonuca ulaşamaz[118] Her ekolün sadece varsayımlar üzerine hareket ettiği kabul edilse, grupların cinsel-siyasal eğilimlerini anlamak yönünden bu çatışma çok ilginç bir niteliğe bürünür. Hiç kuşkusuz her iki kesim de, bugünkü ve geçmişteki düzenin ataerkillik olduğunu kabul etmektedirler. Anlaşamadıkları nokta sadece tarihöncesi çağlar değil, (göreceğimiz gibi) gelecekteki düzen konusundadır. Genel olarak ataerkil ekolün en ateşli yandaşları tutuculuğa yönelirler ve ataerkilliği insan toplumunun bir anlamda «doğal» ve ilk düzeni olarak görürler. Bunun dışındaki (istenmeye değer olsun olmasın) diğer düzenler sadece sapmalardır ve üstelik kasıtlı sapmalardır, görüşünü savunurlar. Bu tür değişimlerin köktenci oldukları (yani ataerkil aile düzenini bozdukları ya da aile içindeki rolleri değiştirdikleri) takdirde tehlikeli olabilecek ve gerektiğinde ya da «doğal» zorunluluk karşısında eski haline getirilebilecek, modern uygarlığa özgü ayrıcalıklar ya da «değişmiş toplumsal değerler» olarak görülmesi eğilimi vardır.[119] Anaerkil ekol yandaşları, bir statükoyu korumak ya da eskiden varolan bir biçimi yeniden ge-

118 Tarihsel dönem başladığında ataerkillik vardır. Tarihöncesi devirlerin toplumsal düzeni üzerinde bir yargıya varmak için elde yeterli kanıt yoktur ve çağdaş yazıöncesi dönemi yaşayan toplumların düzeni, tarihöncesi çağlara ışık tutacak, örnek sayılacak bir nitelik taşımaz.

119 Komünist Çin, Rusya, vb. yerlerdeki deneysel düzenlerin başarısızlığına ya da bu düzenlerden vazgeçilmesine, bu nedenle bu denli alkış tutmaktadırlar.

tirmek kaygısında olmadıklarından daha yumuşak bir tavır içindedirler. Onların ileri sürdükleri tezin belkemiği, ataerkil düzenin ezelî ve ebedî düzen olduğu iddiasına, ilk ve temel düzen olduğu görüşüne ve biyolojik ya da çevresel zorunluluklardan doğduğu inancına karşı koymaktır. Anaerkil ekol yandaşları, ataerkilliği sadece insan tarihinin belirli bir dönemi olarak görürler ve bu nedenle de kuramsal olarak, herhangi bir kurum gibi ortadan kalkabileceği görüşünü savunurlar.

Bir liberal olarak Mill, bu durumu evrensel bir güç kuralı olarak görmüş ve kadınların bağımlılığını zamanla «gelişecek» bir ebedî insan yaşamı özelliği olarak almış; zorbalık ve kölelik düzeninde olduğu gibi gönül almalarla, tatlı sözlerle bu durumun hafifletileceği yorumuna varmıştır. Engels ise, sürekli gelişen tarih görüşünün iyimserliğini benimsemeye yanaşmamış; örneğin kölelik kurumunun, çok daha gerçek ve içten bir ilkel komünal düzenden de geriye dönüş olduğuna inanmıştır. Engels, bir devrimci olarak (ataerkil ekolün kurumları gibi) insan kurumlarının kökenini yazgılara ya da «biyolojik» nedenlere bağlama durumunda olmadığı için, kurumların insanlar tarafından meydana getirildiği ve bu nedenle de bilinçli, devrimci bir toplumun istemesi halinde köktenci, beklenmedik ve hatta kuralları yıkıcı bir tarzda değiştirilebileceği görüşünü savunmuştur. Ataerkil aile ile mülkiyet arasındaki ilişkiyi kavrayan Engels, ataerkilliğin temeli olan kadının bağımlılığı düzeninin, mülkiyetin de kökeni olduğunu göstermiştir. Engels, kökenler konusunda ilk anaerkil görüşü ortaya atan Das **Mutterrecht**'in yazarı Bachofen'in fikirlerini benimsemiştir. Çünkü Engels'e göre anaerkillik, kişilerin mülk sayılmadığı, ailelerin mülkiyete ilişkin çıkarları olmadığı bir ilkel ortaklaşmacılık örneği olarak biçimlenir. Engels, bu düzenin, kısmen servete dayanan karmaşık ve eşitsiz bir

siyasal düzenin varolmadığı bir dünya gereksinmesi, kısmen de bir altın çağ özlemi yüzünden toplumculuğun öteden beri aradığı sadelik olduğunu savunur. Anaerkilliğin özellikleri ne olmuş olursa olsun, ataerkilliğin Engels'in ileri sürdüğü bütün olumsuz özellikleri kapsadığı; kadınlara sahip olmakla başlayıp bütün öteki kölelik biçimlerine dek uzanan insana sahip olma düzeninin, sınıf, rütbe, kastların varlığı, yöneten ve yönetilen sınıfların, eşitsiz biçimde gelişen servet dağılımının ve son olarak da devletin birer kurum olarak ataerkil düzeni belirlediği birer gerçektir.

Engels, Bachofen'in görüşlerini Lewis Morgan'ın insanbilimsel çalışmalarıyla ve kendi toplumcu kuramı ile birleştirerek, bir yandan aileyi, insanın çoğalma koşullarını gens, fıratri, klan gibi toplumsal düzenleri; öte yandan da insanların el sanatları, sürü besleme, tarımcılık, tüccarlık ve giderek yapımcılık ve endüstri alanlarındaki gelişimi içindeki madde üretimini kapsayan evrensel bir tarih meydana getirebilirdi. Engels toplum ya da aile tarihini bir dizide işlemiş, anaerkillikten (kadına hak tanınan düzenden), karışık evlilik, grup evliliği, kandaşlar arası evlilik düzenlerini ele almış ve son olarak da ortaklık esasına dayanan ve giderek tekeşli evliliğe dönüşen ataerkil düzeni konu edinmiştir.

II — SÖYLENCE KANITLAMASI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Bu görüşün ve ileri sürülen tezlerin bütün açık seçikliğine karşın, Engels'in ve kaynak olarak aldığı fikirlerin yetersiz kaldığı, kesinlikle açıklayamadığı bir nokta vardır: Ataerkil düzenin nasıl olup da egemen olduğu. Kendisinden önceki düzen ne olmuş olursa olsun, ataerkilliğin kökeni ve doğuşu bugün bile insan tarihinin karanlık, belirsiz yanlarından biri olarak kalmıştır. Engels ve Bachofen, ataerkilliğin daha komünal bir cinsel yaşamdan, belirli cinsel iliş-

kilere geçerek, önce ortaklık ve giderek tekeşliliğe dönüşen ve her iki halde de erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini belirleyen bir değişimle meydana geldiği görüşündedirler.[120] Tekeşlilik kapsamlı bir sistem olmadığı ve son dönemlerde yerleşmeye başladığı için, ortaklık düzeninin varlığı kesin sayılabilir. Karışık evlilik, grup evliliği gibi daha başka biçimlerin varlığı konusunda sürekli tartışmalar olagelmiş ve bunlar kuşkuyla karşılanmıştır. Engels ve Bachofen'in ileri sürdükleri tarzda, ataerkilliğin asıl ya da tek kökeninin belirli cinsel ilişki biçimlerinin benimsenmesine değgin kanıtlar pek yeterli değildir. Toplumsal, düşünsel, teknolojik ve ekonomik gelişimlerin bu düzenin oluşumunu etkilemiş olması daha akla yakın gelmektedir. İlk mal kavramını kadınların meydana getirdiği, kadının mal sayılan ilk varlık olduğu yolundaki Engels'in tezi büyük bir olasılıkla doğrudur. Ne var ki, kadınların cinsel düzeninde erkeğin üstünlüğü yüzünden mal durumuna geldikleri inancı, yine ataerkil koşulların varlığını ortaya koymuş oluyor.

Cinsel beraberliğin değişimindeki nedenin önemini ve aynı zamanda ilk çağlardaki dinin cinsellikle ilintili rolünün önemini kavrayan Bachofen, toplumun biyolojik olayı, cinsel-politik diye tanımlanabilecek biçimde değiştirmeye ne zamandan beri başladığını kanıtlamak için söylence ve edebiyat kaynaklarına dönmüştür. Bu konuda tartışılmaz ve tarih içinde belirli bir yere yerleştirilemez öge, babalığın ortaya çıkışıdır.[121] Mitolojide anaerkillik ve anaerkil

120 Engels'in tanımıyla ortaklaşa evlilikte, erkek başkalarıyla ilişki kurma özgürlüğüne sahip olduğu halde kadın değildir. Bu evlilikler ancak boşanma ile sonuçlanabilir.

121 Maine bile bunu hesaba katmış ve babalığın ataerkil aile ve düzen konusundaki önemini kavramıştır. Ne var ki, bu bulgunun, ataerkilliğin ilk toplum düzeni olduğu yolunda direnmesiyle çelişki meydana getirdiğini fark edememiştir.

düzenin kural ve değerlerinin yıkılmasıyla ilgili binlerce örnek bulan Bachofen, erkeğin egemenliğini kanıtlamak için babalık konusunun önem taşıdığı Aiskhylos'un **Oresteia**'sı gibi öyküleri göstermiştir. Daha somut kanıtlar olmadığı için, kendisinden önceki düzenin yerine gelen ataerkilliğin kuruluşu ve erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu bir kurum biçiminde gelişmesini kanıtlamak için dinsel mitoloji ve akrabalık bağları gibi tutucu etmenleri hesaba katmak durumundayız.

Yunan trajedi yazarlarının en eskisi ve en tutucusu olan Aiskhylos, Oresteia üçlüsünün sonuncusu olan **Eumenides**'de ataerkil düzen ya da babanın otoritesi ile ondan önceki düzenin anaya dönük haklarının (Bachofen'e göre anaerkil düzenin) savunması arasındaki çatışmayı ele alır. Aiskhylos, eski bir miti esas alarak Klytaimnestra ile yılan saçlı tanrıça arasındaki iddiaları, Orestes ile Agamemnon arasındaki iddialarla karşılaştırarak ideolojik bir çatışmayı ortaya koyar.

Oyun başladığı zaman olmuş olan olaylara bir göz atalım. Klytaimnestra, Truva'dan dönen Agamemnon'u öldürmüştür. Zafer kazanmış bir komutan olarak yurduna dönen ve beraberinde, aralarında kin ve öfkeden deliye dönmüş Truva prensesi Kassandra'nın da olduğu bir yığın kadın tutsak getiren Agamemnon'un öldürülmesi, ataerkil otoriteye indirilen büyük bir darbedir. Klytaimnestra'nın davranışı, kocayla ve kralla özdeşleşen erkeklik otoritesine karşı en büyük başkaldırıdır. Klytaimnestra, kocasına ve kralına karşı işlediği suç yetmiyormuş gibi, ikinci bir ihanete daha girmiş ve kocasının on yıllık seferi sırasında bir âşık bulmuştur. Bu âşığı ile de tahtı paylaşmak istemektedir. Klytaimnestra, Agamemnon'un ordunun gözbebeği Achilles ile evlendirmek için anasından ayırdığı kızı Iphigenia'nın öcünü almak isteyerek, analık hakkını savunmak çaba-

sına da girmiştir. Iphigenia, babasının Aulis'teki ordugâhına vardığı zaman, Truva zaferine karşılık kurban edilmek üzere öldürülmüştür.

Annesinin evlilik düzenine ve erkeğin otoritesine ihanetinden deliye dönen Orestes babasının öcünü alır. Ancak anasını öldürdüğü için yılan saçlı tanrıçayı gazaba getirir ve tanrıça onu kentten kente kovalar. Sartre, **Sinekler**'de bu öç alma olaylarını, suç, pişmanlık ya da kamuoyunun baskısı biçimlerinde yorumlamıştır. Oysa Aiskhylos'ta, bunlar ortadan kaldırılmak üzere olan anaerkil düzenin güçleri olarak sergilenir. Orestes'in cezalandırılması isteği (Klytaimnestra öldürüldüğü için zaten suçunun cezasını çekmiştir), âdeta anaerkilliğin son çığlığı niteliğindedir.

Orestes, Apollo'dan emir aldığı için sorumlu tutulmaması gerektiğini söylerse de, bir tanrının böylesine emir vermeyeceğini ileri süren yılan saçlı tanrıça, delikanlının yargılanmasını ister. Sonucun kendi lehlerine olacağından emindir. Ancak ataerkil adalet düzenini hesaba katmamıştır. Yılan saçlı tanrıçalar, Klytaimnestra'nın da cezalandırılması gerektiğini belirten Orestes'e, «O, kendi kanından birini öldürmedi» derler. Orestes «Peki ben anamın kanından mıyım» diye sorar. Tanrıçalar, «Alçak, o seni karnında besledi. Ananın kanını inkâr mı ediyorsun? Bir kadından doğduğunu inkâr mı ediyorsun?» diye sorarlar. Bu soru, her ne kadar reddedilmez görünüyorsa da Yunan ataerkil düzeni, buna da bir çözüm bulmuş ve Apollo'nun ağzından siyasallaştırılmış bir biyolojik görüş sunmuştur:

> Ana, benimdir dediği çocuğun atası değil,
> Gerçek atası olan erkeğin tohumunu geliştirip
> Büyüten bir bakıcıdır sadece.
> Yazgı isterse, tıpkı bir dostun emanet çiçeğine
> Bakılır gibi, kadın karnındaki çocuğu büyütür.
> Ortada ana olmasa bile erkek baba olur.

Son cümle babalık buluşunu, tohumun varlığını oldukça abartan bir görüştür. Bir zamanlar baba olmadan da analık olabileceğini sanan erkeğin, insanın meydana gelişindeki kendi rolünü anladığı zaman, eski bilgisizliğinin acısını çıkartmak isteyen bir abartmaya kaçışıdır bu. Çocuğun doğumunda ananın rolü gözle görülür olduğu halde, babanınkinin sadece bilgiye dayanır olması, erkeklerin üreme konusuna bu denli sahip çıkmalarını yersiz bir niteliğe bürüyor. Apollo, genetik konusundaki görüşlerinin inandırıcı olmayışı üzerine son kozunu oynar:

> Kanıt olarak, bir rahmin karanlığından
> Gelmemiş olan kızı var Büyük Zeus'un.

Bu, öldürücü darbeye karşı kullanılan düzmece bir kozdur. Babasının başından dünyaya gelmiş olan Athena, kendi cinsine ihanet ederek öne gelir:

> Beni hiçbir ana doğurmadı. Bu yüzden
> Kendimi kocama vermem dışında, her konuda
> Babama itaatim ve erkeğin üstünlüğünü tanımam doğaldır.
> Bu yüzden. kocasını öldüren bir kadının ölümü,
> Erkeğin ölümünün acısı yanında hiç kalır.

Bu tür bir kaypaklık, ölümcül olabilir. Yılan saçlı tanrıçalar istedikleri kadar, «Ey anamız, Ey karanlıklar, bizi koruyun!» diye bağırsınlar; Zeus ve ataerkillik Ulu Ananın gözlerini oymuşlar ve «yeni» tanrılar kuşağının eski güçleri, eski bereket tanrıçalarını ezip geçmesine izin vermişlerdir. Apollo, onlara şöyle karşı çıkar: «Sizler, bizim aramızda olduğu kadar, eski tanrılar arasında da önemsiz kalırsınız. Sonuçta ben kazanacağım!» Yargılamada yılan saçlı tanrıçaların hiçbir şansı kalmamıştır artık.

Athena nın kararı belirleyen sözlerinden sonra, Orestes sadece serbest bırakılmakla kalmaz, babalık haklarını da elde eder. Üremeyi erkeğe bağlayan ataerkil dogma daha da ileri giderek, kadının varlığını

küçültür. Yargılamanın sonundaki karar şudur: «Ze us öyle istedi ve Zeus haklıdır. İkisinin ölümü hiçbir biçimde birbiriyle karşılaştırılamaz.» Apollo, Klytaimnestra'yı, Agamemnon'u, yani kocasını, yani kralı ve atayı öldürdüğü için çok suçlu bulursa da, Orestes'i, kendi anası bile olsa, bir kadını öldürdüğü için kınamaz.

Aiskhylos'un sürekli olarak yenilgiye yargıladığı yılan saçlı tanrıçaların gazabı, artık ürkütücü olmaktan çıkar, çaresiz bir yakarışa dönüşür:

> Eskiler yeniden ayakları altında çiğneniyor!
> Eski yasaları hiçe sayan
> Siz yeni tanrılara lânet olsun!

Bereket tanrıçası olan yılan saçlı tanrıçalar, gazaplarını dindirebilmek için bütün Yunan'ı «dölden ve üründen» kesmeye niyetlenirlerse de, Athena araya girer, tatlı sözlerle onları yatıştırmaya çalışır, artık devrin değiştiğini, kendilerinin de bu düzene ayak uydurmaktan başka çarelerinin kalmadığını anlatır. Erkek, varlığın tek kaynağı olmakla övünmesine karşın, kadının yardımı olmaksızın başarıya ulaşamaz ve yılan saçlı tanrıçaların gönlünü yapan Athena olur.

> Yeryüzü ve denizler ve gökler kutsasın bizi, toprakta
> Esen yel ve güneş ışınları kutsasın bizi, hayvanlar ve
> Tarlalar ulusuma görülmemiş bereket yağdırsın ve
> Ordu ordu yiğitler gelsin dünyaya...

Yılan saçlı tanrıçalar yenilgilerine razı olarak, Atina'da kendilerine ayrılan bir yere çekilirler. Aiskhylos, mitolojiyi dramatize ederken, ataerkillikle anaerkilliğin çatışmasını ve ataerkilliğin zaferini gösterir. İbsen'in Nora'sı, cinsel devrim ilân ederek kapıyı vuruncaya dek, bu zafer süregelir.

III — CİNSELLİK KANITLAMASI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Bachofen, babalığın önemini kavramış ve bu nedenle de **Eumenides** gibi mitolojik ve dinsel önermeleri benimsemiştir. Ancak, çok doğal olarak, bunları, babalığın ortaya çıkışı ve bu buluşun ataerkillik içindeki rolünü kanıtlamak üzere yeterli saymamıştır. Başka nedenler aramıştır. Engels, Bachofen'in din ya da mitolojiye değgin olan ve «mistik» diye tanımladığı görüşlerini sadece kuşkuyla karşılamakla kalmamış, aynı zamanda bunları hiçbir koşul altında kanıt olarak benimsemeyeceğini belirtmiştir.[122]

Bu yüzden de Bachofen'i, ikinci ve daha az güvenilir bir varsayımda izlemeyi yeğlemiştir. Engels ve Bachofen, kadınların erkek egemenliğine nasıl boyun eğdiklerini kendi kendilerine sorarak, devirlerine özgü bir çaresizlik içinde yanıt vermişler ve kadınların, cinsel yaşamı angarya olarak kabul ettikleri için önce ortaklık daha sonra da tekeşli evlilik düzeninde cinsel ve toplumsal bağımlılığa razı olduklarını ileri sürmüşlerdir.[123]

Engels'e göre kadınlar, sürekli olarak, iffete tanınan hakta bir çıkış yolu aramışlar ve bu nedenle de ataerkil düzenin kökenindeki «hoş karşılanabilir ceza» niteliğinde olan «erkekler topluluğundan uzaklaşıp sadece bir tek erkeğe bağlanma»yı kabul etmişlerdir.

Kadınların cinsellikten hoşlanmadıkları yolun-

---

122 Engels, Bachofen'in «din dünya tarihinin tek desteğidir» diyecek ölçüde naif davrandığını sanmakla aldanmıştır. Cinsler arasındaki ilişkinin değişimi, din aracılığıyla **sağlanmaz**, din aracılığı ile **yansıtılır**. Burada yansıtılan, babalığın ortaya çıkışıdır ve Engels bunu değerlendirememiştir.

123 Ataerkil görüş yanlıları, karışık evlilik ya da grup evliliği düzenini yasadışı ilân etmişlerdir. Maine cinsel kıskançlığın erkeğin doğal bir özelliği olduğuna ve bu tür evliliklere hiçbir zaman göz yummayacağına inanır.

daki bu varsayım insana ister istemez garip geliyor. Üstelik, cinsel beraberliğin «teslimiyet»i kapsadığı ve cinsel ilişkinin (kadınlar için) politik bir teslim olma olduğu varsayımında da bilinçaltı bir ataerkil görüş yatıyor. Engels'in yetiştiği kültürün önyargılarından ne denli etkilendiğini görmek gerçekten üzücü. Aslında Engels de, Victorian görüşte biri olmaktan kurtulamıyor. Engels'in savunduğu tez, devrin geçerli görüşüne uygun olan, kadın cinsel isteklerine (ki bu isteklerin yoğun biçimde varlığı da hesaba katılmıyordu) ne denli karşı koyarsa, varlığını o denli sürdürür, benliğini o denli korur düşüncesiydi. Cinsel direnme kavramı, cinsel ilişkinin frijidite yoluyla engellenmesi ya da bağımsızlığın iffeti korumakla sürdürülmesi, Victorian edebiyatın başlıca konularındandır. Ataerkilliğin oluşturduğu, cinsel eylemin erkeğin isteklerine boyun eğmek demek olduğu istismarcı, baskıcı cinsel düzenin gereklilikleri karşısında, frijidite, iffet ya da cinselliğe bir başka biçimde direniş, bir bakıma cinsel politikanın koşullarına «politik» karşı koyma niteliğini aldı. İffet, ya da cinsel soğukluğa varan bedensel ilişki nefreti, ataerkil düzende kadının cinsel yaşantısını kısıtlamak için bir toplumsal ve ruhsal «strateji» olarak kullanılırken, bir yandan da kadınların fiziksel, ekonomik ya da toplumsal ataerkil güce boyun eğmemek için baş vurdukları bir savunma «stratejisine» dönüştü.

Engels, ataerkillik öncesine değgin varsayımlar ileri sürerken, ataerkil düzenin koşullarına özgü görüşlerden sıyrılamamıştır. Ve kadının cinselliği, ancak son yıllarda bilimsel açıdan ağızlara sakız edilen ya da bağnaz ve yanlış bilgilere dayanan bir batak haline getirilen konu olduğu için, Engels, kadın cinselliği konusunda da bilgisizdi. Son zamanlarda yapılan araştırmaların ışığında incelenecek olursa, kadınların, cinselliklerini sınırlama, kısıtlama yoluyla giderek kendi benliklerini bir başkasının iradesine

bağımlı kılmalarını öngören ortaklık ya da tekeşli evlilik düzenini hoş karşılamış olacaklarını sanmak için de yeterli bir neden yoktur. Bugün elde edilen bilimsel kanıtlar, şaşmaz bir kesinlikle, kadının biyolojik ve doğal olarak, gerek cinsel ilişki sayısı ve gerekse ilişki sırasındaki orgazm sayısı yönünden erkekten çok daha büyük bir cinsel yeteneğe sahip olduğunu göstermektedir.

Bilimsel kanıtlamaları bir yana bıraksak bile, fahişelerin, erkek için olurluluğu olmayan sayıda cinsel ilişki kurmak durumunda oluşları bizi doğrular. Ne var ki, bu tür cinsel ilişki, orgazm gerektirmediği için, sadece niceliksel olarak kalır ve ruhbilimsel bir etkenlik taşımaz.[124] Fahişelerin orgazma ya da hazza erişebilmeleri için büyük bir gereklilik olmadığı gibi, genellikle fırsat da yoktur. Cinsel ilişkileri (ekonomik ya da çeşitli ruhsal nedenlerden ötürü) belirli bir zorunluluk biçimindedir ve özgür seçim olarak nitelenemez.

Yine de Masters ve Johnson'un araştırmaları, erkekteki şişme, boşalma ve ereksiyonun kaybolması olaylarına eş olarak kadınların arka arkaya orgazma erişebildiklerini ortaya koyar. Yeterli uyarma olduğu takdirde, kadın kısa aralarla arka arkaya orgazm olabilmektedir.

Düzenli orgazm olabilen bir kadın gerektiği gibi uyarılırsa, birinci kez doruğa erdikten kısa süre sonra ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve hatta altıncı kez orgazm olabilir. Erkeğin kısa süre içinde birden fazla orgazma erişememesine karşın, özellikle klitoris yoluyla uyarılan kadınlar birkaç dakika içinde beş ya da altı orgazma erişebilirler.[125]

---

124 Fahişeler o denli az orgazm olurlar ki, çoğunlukla, Taylor bulgusu diye bilinen ve cinsel ilişki sırasında uyarılan arzunun orgazmla doyuma ve boşalıma ermeyişi yüzünden meydana gelen, kasık bölgesinde sürekli sancı biçiminde beliren bir hastalığa yakalanırlar.

125 W.H. Masters ve Virginia Johnson, **Orgazm, Kadının Anatomisi,** (Cinsel Davranış Ansiklopedisinden).

«Vajinal orgazm» görüşünden ele alınacak olursa, kadında cinselliğe dönük organın klitoris olduğu, vajinanın ise cinselliğin yanı sıra üretme organı olduğu ve bütün sinir uçlarının klitorisle bağlantılı bulunduğu vajinal kanalın uç kısmı dışında herhangi bir uyarıcı dokusu olmadığı ileri sürülebilir. «Vajinal orgazm» olmaması halinde, (salt klitoris uyarmasıyla meydana gelenden farklı) bir vajinal ilişki orgazmı vardır. Kadın erkek ilişkisinde, kadının orgazmı, penisin klitoris başına ve dudaklarına ya da klitoral bölgenin alt kısmına sürtünmesinden meydana gelir. Uyarılma noktasıyla tepki noktası arasında ayrım yapmak gerekir. Tepki noktası klitoristir. Diğer tepkiler (dudakların şişmesi, sızıntı, vajinal spazmlar, vb.) buradan oluşur. Cinsel uyarılma ise haz verici olan ya da olmayan dokuların uyarılması ya da (düşünce, duygu, söz, resim, vb. gibi) ruhsal uyarılmalarla oluşur. Klitoris, cinselliğe ve cinsel hazza özgü tek insan organıdır. Penisin, gerek boşalım, gerekse üreme alanlarında başka işlevleri vardır.

Erkeğin cinsel kapasitesinin sınırlı olmasına karşın, kadının bu yeteneği biyolojik olarak tükenmez biçimdedir ve ruhsal durumlar bir yana, fiziksel tükenme noktasına dek sürdürülebilir. W.H. Masters bu konuda şöyle der:

Uç noktada uyarılmış bir kadın üç ilâ beş kez elle gerçekleştirilen orgazm sonunda doyuma erer. Oysa daha az yorucu olan mekanik uyarılar kanalıyla (elektrikli vibratör gibi) bir saat ya da daha fazla süreli uyarıma girebilir ve bu süre içinde üst üste yirmi ilâ elli orgazma erişir. Ancak tamamen tükendiği zaman durur.

Bu araştırmalarla ilgili bir yazısında Dr. Sherfey şu gözlemi yapıyor:

Bu biyolojik bilgilerden elde edilen en kapsamlı varsayım, ne yolla gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, peşpeşe orgazmlar

sonunda bile kadının mutlak bir doyuma eremeyişinin evrensel ve fiziksel yönden normal bir durum olduğudur. Kuramsal olarak, kadınlar, fiziksel tükenme olmazsa sonsuza dek orgazm olabilirler.

Sherfey'in, doyumsuzluk konusunu vurgulaması açısından ele alınacak olursa belirtmek gerekir ki, biyolojik orgazm yeteneğinin sınırsızlığına karşın, penisin sürtüşmesi sırasında daha fazla, el ya da mekanik uyarma sırasında daha az oluşan gerilim ve enerjiye bağlı olarak fiziksel tükenme mutlaktır. Bu yönden, kadının cinselliği de erkeğinki gibi sınırlıdır. Üstelik biyolojik yetenek, her zaman ruhsal gereksinme olmadığı gibi, her zaman ruhsal doyumla da çakışmaz. Cinselliğinin biyolojik yeteneği ne olursa olsun, kadının da tıpkı erkek gibi cinsel duygularını arıtmak durumunda olduğunu belirtmek gereksizdir. Üstelik, toplumun bir üyesi olarak kadının cinselliği toplumsal güçlerin etkisi altındadır. Ataerkil toplum koşulları kadın cinselliği üzerinde öylesine etken olmuştur ki, bu cinselliğin işlevi etkilenmiş, gerçek niteliği unutulmuştur.[126] Bu durum, kültürün ruhbilimi ne denli etkilediğini kanıtlamaktadır.

Kadın cinselliğinin yapısı hakkında yüzyıllar boyu hiçbir araştırma yapılmamış olması da, toplumsal koşulların bilgi ve kültüre nasıl yön verdiğini gösterir. Kadının cinsel uyarılma ve haz konusundaki olağanüstü biyolojik yeteneği göz önünde tutulursa, tekeşli ya da çokkarılı cinsel beraberlik düzeninin kadını en az doyuma erdiren, grup evliliği düzeninin de en çok doyum getiren cinsel birleşme biçimleri olduğu görülür. Böyle olduğu halde, Engels'in, ortak-

126 Kadının cinsel yaşamı konusunda tarih boyunca pek az araştırma yapılmıştır. Ancak kadının bu konudaki koşullanması öylesine güçlüdür ki araştırmaların sonucu da güvenilir kanıt sayılmaz. Örneğin pek çok kadın Freud'çu ruhçözümcüleri, duymuş olmaları beklenilen vajinal orgazmları gerçekten duyduklarını söyleyerek yanıltmışlardır.

lık düzeninin getirdiği kısıtlı cinselliği yeğleyeceklerine inanması, gerek devrinin cinsel «havası» gerekse cinselliğin, ataerkillik gibi toplumsal ortamlarda nasıl anlam değiştirdiğini göstermesi yönünden ilginçtir. Ataerkil mit ve inanç, her zaman erkekte daha büyük bir cinsel yetenek olduğunu savunmuş ve bu görüşe dayanarak erkeğin karısı ve metresi ile paylaştığı ikili düzeni, hatta çokkarılı evlilik sistemini bir gereklilik olarak kabul etmiştir.[127] Bu, biyolojik gerçeklere taban tabana karşıt da olsa, çok yaygın bir varsayımdır. Ve hiç kuşkusuz Engels'in tanımladığı biçimde, kadınların her türlü bağımlılığı kabul edecekleri ölçüde ağır yüklerle dolu «erkekler topluluğu» fantezisine de aykırıdır.

Ataerkil toplumsal koşulların, cinsellik yönünden kadınlar üzerindeki etkileri çok büyük olmuştur. Engels'in devrinde kadın cinselliğinin doğal potansiyelinin toplumsal koşullanmalar sonucunda nasıl yok olmaya yüz tuttuğunu düşünmek bile şaşırtıcıdır.[128] Ataerkillik bir yandan kadını cinsel nesne ol-

---

127 İslâmiyette görüldüğü gibi bir erkeğe dört kadına sahip olma hakkını veren çokkarılı sistemde cinsel fırsat oranı on altıda birdir. Her kadına erkeğin cinsel potansiyelinin dörtte biri düşerken, erkeğe dört kadının birden cinsel potansiyeli verilmiştir. Eş ve metresten meydana gelen ikili düzendeki oran ise, erkeğe doyum olanağı tanıma açısından bire dört erkeğin lehinedir. Her iki cinsin birbirine oranlı cinsel yetenekleri göz önüne alındığı zaman bu durumlar gülünçtür.

128 Viktorya devrinin koşulları bugün de süregelmektedir. Bunun en belirgin örneği, Rainwater'in beyaz ırktan olan işçi sınıfı arasında yaptığı cinsel davranış araştırmasını kapsayan **Ve Yoksulların da Çocukları Olur** adlı kitapta görülür. Bu araştırmaya konu olan kadınların üçte biri cinselliğe karşı tamamen olumsuz bir tavır almışlar, öteki üçte biri de hemen hemen olumsuzluğa yönelik bulunmuşlardır. Araştırmada ele alınan kadınlar ve erkekler, ortaklaşa olarak «cinselliğin erkek için», erkeğin ihtiyacı ve hazzı için olduğu görüşünde direnmişlerdir.

maya iterken, öte yandan da kadına yazgısı demek durumuna gelen cinsellikten haz duymayı öngörmemiştir. Kadın, hemen hemen sadece cinsel bir varlık olarak görüldüğü halde, cinselliği yüzünden acı ve hatta utanç duymaya mahkûm edilir. Tarih boyunca kadınların büyük çoğunluğu, erkeğin cinsel boşalımını sağlamak, çocuk doğurmak ve büyütmek gibi sadece hayvansal bir işlev yüklenmiştir. Böylelikle de kadın, analık ve birkaç ayrıcalık dışında cinselliği, herhangi bir haz duymadan ve ancak beden işçiliği ile ev işlerinden meydana gelen kısıtlı bir yaşamın angaryası olarak yaşamıştır.[129]

Cinsel devrimin birinci aşaması sırasında toplumsal tutum ve kadının toplum içindeki durumu üzerinde meydana gelen değişimler —kendisini izleyen reaksiyoner devrin bile silip atamadığı köklü değişimler— ile birlikte cinsel konuda belirli bir hoşgörünün ortaya çıkması ve kadınlara yöneltilmiş yasaklamaların kaldırılması sonunda, kadın cinselliğinin potansiyel gücü kendini gösterme olanağını bulabilmiştir. Bu alanda, eğitim, boşanma, ekonomik bağımsızlık ve toplumsal özgürlük gibi kadına haklar sağlayan toplumsal değişimlerin önemi kadar, fizyolojik bilginin artması ve cinsel tekniğin gelişmesi de büyük rol oynamıştır. Hiç değilse Batıda (cinsel devrimin birinci aşamasının sonuçlarından biri olarak görülen) cinsel teknikte erkeğin daha az baskıcı olması şeklinde başlayan davranış, giderek ataerkil düzenin kadının biyoseksüel yapısındaki koşullamaların ve kısıtlamaların kaldırılmasına yol açmıştır.

---

129 Fahişeler de bu durumda, diğerlerinden pek farklı değildir. Cinsel etkinliklerinin amacı kendi duyacakları haz değildir.

IV — DEVRİMCİ ÖZ

Engels'in cinsel devrime en büyük katkısı, ataerkil evlilik ve aile düzenini çözümlemesi oldu. Bu kurumların kökenini araştırırken karşılaştığı güçlükler ve düştüğü yanılgılar ne olursa olsun, her iki kurumun da yaşamın mutlak ve sonsuz bir özelliği olmadığını gösterme yolundaki çabası başlı başına köktenci bir atılım oldu. Engels'in görüşlerinden yararlandığı diğer bilim adamları da hiç kuşkusuz bir katkıda bulunmuşlardır; ne var ki, onların amacı Engels'inki gibi toplumsal bir nitelik taşımıyordu. Bachofen'i ilgilendiren mitoloji, Morgan'ı ilgilendiren ise etnoloji olmuştu. Engels, onların kuramlarını, kendi devrimci toplumsal görüşleri yolunda geliştirmekle, tarihöncesi araştırmalarında pragmatik bir amacı olduğunu kanıtlar.

Tarihöncesi devirlerde de olsa, ataerkil evlilik ve aile düzenleri insan yaşamında yer almışlarsa, değişemez olmaktan çıkar ve her türlü değişikliğe açılırlar. Engels, bu kurumları, diğer toplumsal olgular gibi evrim sürecine bağlı birer tarihsel kurum olarak ele almakla, bir çeşit dokunulmazlığı olduğu sanılan bu yapıları ciddi eleştiriye, çözümlemeye ve hatta yeniden düzenlemeye açmıştır. Evlilik (önce çiftleşme ve sonra tekeşli evlilik) kurumunun ataerkil düzenin kurulmasına yol açtığı tezinin geçerliliği tartışma götürür olsa da, Engels'in evliliğin ve ailenin kadına sahip olma temeli üzerine kurulduğu görüşü bu iki kurumu son derece sarsan bir etmen olmuştur. Ataerkil hukukun bütün tarihsel kanıtları, Mill'in «ev köleliği» diye tanımladığı kavramı destekler durumdadır. Mill'in temel bir kötülük olarak nitelediği ve erkeğin kökendeki barbarlığının bir sonucu olarak gördüğü durumu Engels tarihsel bir bakışla yorumlamış ve kendisiyle birlikte, hepsi de birbirine bağımlı çeşitli baskı biçimlerini getiren bir baskıcı davranış olarak tanımlamıştır. Bu yorumun

ışığında cinsel baskı, önemsiz bir haksızlık olmaktan çıkmış, insan yaşamındaki adaletsizliğin, eşitsizliğin bütün yapısının temel taşı durumuna gelmiştir.

Engels'in belirlemesine göre[130] toplumsal değişimin izlediği yol, kan akrabalığına dayanan grup evliliğinden punalua evliliğine ve oradan da ana soylu gens, son olarak da baba soylu gens düzenlerine geçiş biçimindedir. Gens soy çizgisinin anasoyunu izlediği dizgeden baba soyunu izlediği dizgeye geçtiğinde, miras yoluyla elde edilen mal ve büyük çocuğun hukuksal hakları da toplumsal ve siyasal yaşamda büyük etken durumuna girmişlerdir. Demokratik bir düzende yaşayan ve topraklarını ortak mal olarak yorumlayan gens ya da kan akrabalığından sonra, soyların ortadan kalkması pahasına ataerkil düzenin gelişimi şu kurumların ortaya çıkmasına yol açmıştır: Kölelik (kendisinden sonraki bütün sınıfsal düzenlere örnek olmuş ve kendisi de kadınlara sahip olma temeli üzerine kurularak insanlara sahip olması biçiminde gelişmiştir), şeflik, aristokrasi, ekonomik grupların zengin ve yoksul olarak sosyopolitik ayrışması. En son olarak da, özel mülkiyete verilen önemin artması ve savaşların bir katalizör rolü oynamasıyla, bütün toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri somutlaştıran ve sürdüren bir organ olan devlet meydana gelmiştir. Demek oluyor ki, insan eşitsizliğini ortaya çıkaran bütün mekanizmalar, erkeğin üstünlüğü ve kadının bağımlılığı esasından türemiş; cinsel politika bütün öteki toplumsal, politik ve ekonomik yapıların kökenini meydana getirmiştir. Ortaklık esasına dayanan evlilik, kadınları satın alınan

130 Burada Engels'in temel kaynağı, Morgan'ın, Amerika Kızılderilileriyle Eskimolar ve eski Batı Dünyası halklarını temel alarak, toplumsal örgütlenmeyi bir kan akrabalığı ya da soydaşlık ilişkileri olarak ele alan **Eski Toplum** adlı yapıtı olmuştur.

ve satılan bir meta durumuna getirmekle, kendisinden sonra ortaya çıkan köleliğin temeli olmuştur. Ataerkil düzende, mülkiyet kavramı, kadına sahip olmak biçiminden çıkıp, mal, toprak ve sermayenin özel mülkiyetini de kapsar duruma gelmiştir. Engels (ve Marx) kadının erkeğe bağımlılığını, bütün iktidar sistemlerinin, eşitsiz ekonomik ilişkilerin ve baskının tarihsel ve kavramsal prototipi olarak görmüştür.

Kadının bağımlılığı, hiç kuşkusuz bir ekonomik hatta siyasal olaydan öte nitelik taşır. Kadının bağımlılığı, toplumsal ve ruhbilimsel bir olgu, bir yaşam biçimidir. Ruhbilimsel anlayışı Mill'inki gibi bireyci olmayıp kollektif görüşe dayanan Engels, bu yaşam biçimini sınıf duygusu açısından şöyle tanımlar:

> Tarihteki ilk sınıf çatışması tekeşli evlilikteki karı-kocanın çatışmasıyla ve ilk sınıfsal baskı erkeğin karısı üzerindeki baskısıyla çakışır. Tekeşlilik büyük bir tarihsel gelişimdir. Ne var ki, kölelik ve özel mülkiyet nitelikleri yüzünden, gelişimin yanı sıra geriye de giderek birinin bir başkasının bağımlılığı ve acısı üzerine servet ve mutluluğa kavuşması düzenini getirmiş, günümüze dek uzanan bir eşitsizlik devrinin başlangıcı olmuştur. Tekeşlilik, uygar toplumun hücresel biçimidir ve ona bakarak toplumun uç noktadaki karşıtlık ve çelişkilerini inceleyebiliriz.

Engels, kendi devrindeki ekonomik sınıflar arasında bir ayrım yaparak, mülk sahibi olmayan sınıfların kadından pratik olarak yararlandıklarını; işçi kullanan ve işlerini onlara yaptıran mülk sahibi sınıfların ise kadını ancak sınırlı işlevleri olan bir süs ya da estetik nesne durumuna dönüştürdüklerini belirtir. Engels, «erkeğin kadınla olan ilişkisinde cinsel aşk, ancak ezilen sınıflar arasında, yani proletarya arasında bir kural olabilir» demekle yoksulları romantize eden bir tavır içinde görünmektedir. Bu konudaki diğer görüşleri daha inandırıcıdır. Ataerkillik ekonomik yönden, yoksullar arasında pek güçlü de-

ğildir; çünkü miras yoluyla elde edilen mülk ataerkil tekeşli evliliğin temelidir, yoksulların ise mülkü yoktur. Engels'in devrinde, kadının eve kapatılması, işçi sınıfı arasında kadınların fabrikada çalışmaya başlamaları ve ilk olarak emeklerinin karşılığını almalarıyla sona ermişti. Ayrıca, ataerkil hukukun yasalar yoluyla uygulanması da yoksulların kolayca elde edemeyecekleri bir sonuçtu, çünkü hukuk pahalı bir metadır. Ne var ki, Engels, yoksulların da zenginler kadar ve hatta belki daha da aşırı olarak, kadını gerek duygusal, gerek ruhbilimsel yönden bir mal olarak gördüklerini bilmezden gelmektedir. İşçi sınıfı erkekleri, toplumsal isteklerinin çoğunu elde edemezken, cinsel üstünlük konusunda, çoğunlukla da kaba güce başvurarak haklarını isterler.

Engels, devrinin en saygıdeğer sayılan iki kurumu, yani evlilik ve aile içindeki toplumsal eşitsizliği göz önüne almak yetmezmiş gibi, böylesine saygı duyulan tekeşliliğin aslında var olmadığını, «tekeşli evlilik» teriminin bir yanıltmaca olduğunu söylemeye dek varmıştır. Tekeşli olmaya zorlanan sadece kadındır; çünkü erkekler eş ve metres düzenleriyle kendilerine belirli bir çokkarılı sistem kurmuşlar ve bugüne dek uzanan bu sistemleri içinde grup evliliklerinin zevkinden vazgeçmeye hiç niyet etmemişlerdir.

Günümüzde cinsel istismarın cinsel özgürlükle karıştırılması gibi, o devirde de şövalye tavrının ardına gizlenilen bir konu olan fahişeliği de Engels açık seçik ele almıştır. Engels'e göre, fahişelik geleneksel tekeşli evliliğin bir ürünüdür. Bu varsayım, başta niceliksel olmak üzere çeşitli yollarla kanıtlanabilir.[131]

---

131 Bu alanda reform, toplumun erkekte cezalandırmayı düşünmediği karışık cinsel ilişki yüzünden kadını da cezalandırmaktan vazgeçmesi olacaktır. Bu, müşteri için güvenlik ve sağlık önlemleri aldatmacasıyla fahişe kurbanın bütün bütüne ezilmesini sağlayan devlet kurumları ve kuralları konsun de-

Kadınlarda iffet arandığı ve ihanet şiddetle cezalandırıldığı zaman, evlilik erkekten çok kadın için tekeşli bir nitelik taşır. Bu durumda erkeklerin isteklerini karşılamak için, çoğunluğu yoksullar arasından gelen ve cinsel istismar için yetiştirilip hazırlanılan bir grup kadın gerekir. Günümüz Amerika'sında genellikle toplumsal ve ekonomik yönden istismar edilen ırk azınlıkları arasından meydana gelen bu grup, Engels'in endüstriye açılmış İngiltere'sinde, işçi sınıfının altındaki yoksullardan oluşurdu. Bu gruplar içinden bir kısmı, sohbet, eğlence gibi ek hizmetler için ayrılır ve geyşa, flört, telefon kızları gibi tanımlamalara girerler. Toplumun resmen belirlenen tutumu ne olursa olsun, erkeğe üstünlük tanınan kültür yapıları içinde fahişelik sürekli vardır[131] ve Engels bunu şöyle anlatır:

> Fahişelik de ötekiler gibi bir toplumsal kurumdur. Ötedenberi gelen cinsel özgürlüğü —hiç kuşkusuz erkekler adına— sürdürür. Gerçekte, egemen sınıfların sadece göz yummakla kalmayıp kendilerinin de uygulamalarına karşın sözde yasaklanır. Oysa uygulamada, bu yasaklama, erkeği hiçbir biçimde etkilemezken kadına en ağır darbeyi vurur. Bu tür kadınlar, erkeğin kadın üzerindeki kayıtsız şartsız üstünlüğünü sürdürmek amacıyla, toplum dışına itilirler.

Engels'in buradaki son cümlesi, cinsel devrimin birinci aşaması sırasındaki reformların kadınların ekonomik bağımlılığını yıkmasına ve her iki cinse de evlilik dışı ilişkilerde eskisine oranla özgürlük tanımasına karşın, fahişeliğin neden sürdüğünü açık-

---

mek değildir. Fahişeliğin, ekonomik değil de ruhbilimsel nedenlere dayandığı durumlarda, devletin gerek yasaklama, gerekse düzenleme biçiminde işe el koyması anlamsızdır. Fahişeliği ortadan kaldırmakta, ancak ekonomik olanaklarda, toplumsal ve ruhbilimsel davranışlarda meydana gelecek değişimler rol oynayabilir.

132 Dünyada fahişeliğin olmadığı tek ülkenin Komünist Çin olduğu söylenmektedir.

lamaktadır. Zaman zaman kaçamak yaparak cinsel gereksinmelerini karşılayan erkekler de, ekonomik baskı altında olmayan kadınların bile fahişeliğini ararlar. Bu tür fahişelikte gerek kadının gerekse erkeğin durumu, kadının aşağılanması yoluyla erkeğin üstünlüğünü kanıtlamak ya da en azından doğrulamak ihtiyacından doğmaktadır. Ekonomik zorunluluğa dayanmayan fahişelik, kendini satma eyleminin yinelenmesinden doğan kendi kendinden nefret etme esasına dayanan ruhbilimsel bir düşkünlük çeşidi olarak tanımlanabilir. Kişinin kendisini böylesine alçaltması aşırı bir davranış olmakla beraber, kadını, özellikle cinsel alanda baskı altında tutan ataerkil düzende ortadan kaldırılabilir bir davranış değildir. Bir başka anlam çerçevesinden bakıldığı zaman da, fahişelik, kadın çoğunluğunun yaşamlarını cinsellikklerini vererek sürdürdükleri ataerkil ekonomik koşulların büyütülmüş bir örneğidir. Fahişelerin aşağılanması, kendi kendilerini küçük görmeleri ve toplumun onlara karşı takındığı tavır, genel tutumu cinselliğe karşıt olan ve erkekleri cezalandırmayı düşünmediği konularda kadın cinselliğini cezalandıran bir kültürün yansımasından başka bir şey değildir.

Engels evliliği inceledikten sonra, dikkatini Viktorya devrinde de reaksiyoner dönemde de tutucu toplumbilimciler ölçüsünde değerli sayılan ataerkil aileye çevirdi. Engels'in deyimiyle ailenin «temel noktaları, özgür olmayan unsurla baba yetkesinin bir araya gelişidir.» «Ataerkil aile, tartışmasız baba soyundan türeyecek çocukların yetiştirilmesi amacıyla erkek üstünlüğü esasına göre kurulur. Soyun babadan türemesi, çocukların babanın mirasına konmaları için gereklidir.» Mirasla elde edilen servetin günden güne azalmasına karşın, durum bugün de farksızdır; yasallık bugün de eskisi kadar önemlidir ve temel aile düzeninde çocuk yetiştirmenin ve eğitme-

nin bedelini karşılayan bir değer olarak düşünülmektedir.

Ataerkil ailenin ideal tipi ve bizim bugünkü aile düzenimizin temeli, Roma ailesidir. Batıda kullanılan aile terimi ve ailenin hukuksal biçimleri hep Roma ailesinden türemiştir. Engels'e göre; başlangıçta **familia** sözü,

...günümüz kavramları içindeki ideal duyarlılık ve evcillik yapısı anlamını taşımazdı. Romalılar arasında, başlangıçta, anababa ve çocuklardan kurulu birliği belirtmek için değil, sadece köleleri belirtmek için kullanılırdı. **Famulus**, evdeki köle anlamına gelir. **Familia** sözü de bir kişiye ait çeşitli köleleri belirlemek için kullanılırdı... **Familia** terimi, Romalılar tarafından, babanın yetkesi altında ve Roma hukukuna göre ölüm dirim haklarının babaya tanındığı zevce, çocuklar ve kölelerden kurulu bir yeni toplumsal örgütlenmeyi tanımlamak için bulunmuştu.

Engels, bu görüşüne Marx'ın gözlemini de ekleyerek şöyle diyor:

Bu nedenle, aile sözcüğü, tarımın ve hukuksal köleliğin ortaya çıkmasından sonra Latin kabileleri içinde kurulan aile sisteminden daha eski değildir... Modern ailede, sadece köleliğin (hizmetkârlığın) değil, serfliğin de tohumu vardır... Aile, daha sonraları geniş ölçüde toplum ve devlet düzeninde gelişen bütün bu karşıtlıkları minyatür biçimde varlığında taşır.

Engels, ailenin ekonomik karakterine değinerek, bugün olduğu gibi çağdaşlarının da hiç üzerinde durmadıkları bir gerçeği, ailenin aslında ekonomik bir birim olduğunu belirtir. Aile, kökeni itibariyle, kişilere ve mala sahip olma esasına dayanır. «Tekeşlilik, doğal değil, ekonomik koşullara bağlı olarak kurulan ilk aile biçimidir; bir başka deyişle, özel mülkiyetin ilkel ve doğal kollektivizm üzerindeki zaferidir.»

Engels'in, daha önceleri «doğal ve ilkel bir kollektivizm»in varlığı konusundaki direnmesi geçerli

olsun ya da olmasın, ataerkil ailenin birliği ve aile başkanının yetkesi sürekli olarak aile bireylerinin ekonomik bağımlılığına dayanmıştır (ve bugün de aynı biçimde dayanmaktadır).[133] Ailenin gücü ve yeteneği de, bireylerini hiyerarşik görevlere bölmek ve onları toplumsal, dinsel, hukuksal, ideolojik, vb. baskı biçimleriyle bir arada tutmak yeteneğine bağlıdır. Engels'in açıkça belirttiği gibi, bu tarzda bir araya gelen kişilerin özgür bireyler olduğu söylenemez. Tarihsel açıdan bakacak olursak, bu bireylerin beraberliklerinin temeli sevgi değil, hemen hemen tümüyle baskıdır ve bu durum çoğunlukla bugün de sürmektedir.

Engels'in çözümlemesi, sadece olumsuz bir çözümleme niteliğinde değildir. Gerçekten, bir değişim örneği de sunar. Engels'in önerileri devrimci bir toplumdaki genel cinsel davranış için örnek alınıp uygulanabilir. Engels, sadakate belirli bir değer verir ve eski biçimlerin ekonomik koşullamalarından kurtulmuş, «bireysel cinsel aşk» temeline dayanan geçici beraberlikleri savunur. Engels'in, çarpıcı ve renkli olmasa da doğru olan tanımıyla «bireysel cinsel aşk» diye tanımladığı beraberlik, yakın tarihe kadar gelişimini sürdüren platonik ve romantik aşkın evrimidir. Engels, cinsel ilişkilerin bütün ekonomik öğelerden sıyrılmasında direnmekle, ondokuzuncu yüzyılın öteki kuramcılarını geride bırakmış ve evliliğin, temelde ekonomik karakteri olan zorunlu bir anlaşma durumundan kurtulmadıkça fahişeliğin bir başka türü olmaktan da (yani para ya da mal karşılığında cinselliğin verilmesi) kurtulamayacağını ileri sürmüştür. Engels'in buradaki benzetmesi ilginçtir: Ekonomik nedenlerle bir evliliğe yönelen kadın, kendi

133 Sahip olunan ilk insan grubunun (geçici de olsa) çocuklar olduğu söylenilebilir mi? Sahip olunan sonuncu grup kişiler de çocuklar olamaz mı?

çıkarlarına ve eğilimlerine aykırı da olsa, sadece karnını doyurmak için bir işe girmeyi kabul eden işçi durumundadır. Diğer kuramcılar —örneğin Mill— kadınların çalışma, meslek seçme hakkını savunmuşlar, ancak kadınların çoğunun ve özellikle evli kadınların evde kalıp çocuk yetiştireceklerini ve ekonomik bağımlılıklarını sürdüreceklerini ummuşlardır. Oysa Engels daha mantıklı ve daha köktencidir: Sadece ve sadece erkeğin ekonomik egemenliğinin sona ermesi ve kadının ekonomik dünyaya bağımsız ve eşit koşullarda adım atması üzerine, cinsel aşk paraya dayanan bir bağımlılık olmaktan, para karşılığında takas edilen bir şey olmaktan çıkar.

Kolayca tahmin edileceği gibi, Engels'in görüşleri en çok ekonomi alanında güçlüdür. Mill, hukuksal değişimin yeterli olacağını sanmış ve kadınların oy hakkını elde etmelerinin, mülkiyet haklarına sahip olmalarının yeterli olacağına ve bunları elde eden kadınların geleneksel rollerini sürdürebileceklerine inanmıştır. Engels, kadınların hukuksal kısıtlanmalarının, ataerkil düzenin nedeni değil, sonucu olduğunu fark etmiştir. Bu hukuk düzeninin değişmesi, toplumsal ve ekonomik eşitlik sağlanmadığı ve üretici çalışma alanında kadına her türlü fırsat verilmediği takdirde, kadına hiçbir eşitlik getirmez. Engels'in ileri sürdüğü gibi, kişi hem bağımlı hem de eşit olmaz fikri çok akla yakındır. Engels, her iki taraf da ekonomik durum dahil olmak üzere her alanda tamamen özgür olmadıkları sürece evliliğin özgür bir anlaşma olmayacağında direnir. Bütün ekonomik kaynakların erkeğin elinde toplanmasının, cinsler arasındaki ilişkiyi bir ekonomik sınıfın diğer ekonomik sınıfla olan ilişkisine dönüştürdüğünü iddia eden Engels şöyle der:

Modern tekeşli aile, kadının belirgin ya da gizli köleliği üzerine kurulmuştur. Modern toplum, tekeşli aileler biçimindeki moleküllerden meydana gelir. Çoğunlukla erkek yaşamını ka-

zanmak ve ailesini geçindirmek durumundadır. Bu, en azından egemen sınıflar için gerçektir. Erkek, bu durumu yüzünden, herhangi bir hukuksal ayrıcalığı gerektirmeyen üstünlük kazanır. Erkek ailede burjuva, kadın ise proletaryadır.

Engels, bu görüşüyle, çağdaşlarının ileri sürdükleri çözümlemeleri ve destekledikleri reformları geride bırakarak köktenciliğin ne denli derin olduğunu ortaya koymuş; daha devrimci bir tutuma yönelmiştir. Çünkü aile, direnmiş, her türlü köktencilige karşı koymuştur. 1920'lerde cinsel devrimin birinci aşamasını izleyen ve gücünü aile çevresinde yoğunlaştıran, aile bireylerinin rollerini, kadının «kadınlığı»nı erkeğin «erkekliği»ni sürdürmesini savunan reaksiyoner dönem fikirleri, Engels'in evliliğe ve aileye karşı çıkışının, o devirde olduğu gibi bugün de geçerli olduğunu doğrular.

Ekonomik ve toplumsal durumları, demokrasinin hukuksal eşitlik tanımasına dek açıkça belirlenmeyen proletarya benzetmesinden yararlanan Engels, kadınların hukuksal ve asgari siyasal eşitlik elde etmeleriyle başlayan cinsel devrimin, ekonomik ve toplumsal eşitlik kazanılıncaya dek tamamlanmayacağını belirtir: «kadınların özgürlüğü öncelikle bütün kadınların kamu işlerinde yer almalarıyla gerçekleşir. Bunu başarmak için, tekeşli ailenin, toplumdaki endüstri birimi olmasına son vermek gerekir.»

Engels, bunun ne denli çetin, kapsamlı ve önemli bir toplumsal değişim olacağını kestiriyordu. Ne var ki, hem toplumcu ve hem de cinsel devrimin başarısına güvendiği için, bugün bile melankolik anlam taşıyan bir tutumla şunları söylüyordu: «Tekeşliliğin ve ona bağlı olan fahişeliğin köhne ekonomik temellerinin ortadan kalkacağı bir toplumsal devrime yaklaşıyoruz.» Devrim, o zamanlar henüz olmamıştı — ama pek yakında bekleniyordu. Aradan hemen hemen yüz yıl geçti. Hâlâ bekliyoruz.

Engels'in cinsel devrim kuramında, öteki fikirle-

rinden daha çok yıldırımları çekecek bir nokta daha var: «Üretim araçlarının kollektif mülkiyete dönüşmesiyle, tekeşli aile toplumun ekonomik birimi olmaktan çıkacaktır. **Çocukların bakımı ve eğitimi bir kamu sorunu olacaktır.**» Bu son nokta, en çok direnişle karşılaşmakla beraber Engels'in önerileri içinde en önemlisidir. Bu öneride mantıklı ve hatta kaçınılmaz bir özellik vardır; çünkü kadın, anatomisi yüzünden çocuğun tek ve ilk bakıcısı olmak durumunda kaldığı, hatta buna zorlandığı sürece, özgür bir insan olması engellenir. Çocuk ilk kavrama ve algılama yeteneğini kazandığı çağdan başlayarak, kendilerini ne denli severlerse sevsinler, eğitici çalışmaları sevmeyen ya da zaman ayıramayacak durumda olan ve çoğunlukla mutsuz kişilerin elinde yetiştirileceği yerde, bu işi kendisine meslek seçmiş ve bu alanda eğitilmiş kadın ve erkekler tarafından yetiştirilmelidir. Engels'in çözümlemesinin köktenci sonucu, bugünkü anlamı içinde ailenin ortadan kalkması gerekliliğidir. Bu kurumun tarihine bakılacak olursa Engels'in öngördüğü yerinde bir yazgıdır. Engels, devrinde aykırı bir kişi, var olan düzene karşı bir kişi olarak tanınmıştır. Bunca yıl sonra, bugün de öyle tanınmaktadır. Ne var ki, devrim her zaman aykırı karşılanmıştır. Pek olasıdır ki, cinsel devrim hepsinden de aykırı görülecektir.

YAZINSAL

Devrin edebiyatında cinsel devrime yönelik üç ayrı tepki görülür. Birincisi gerçekçi ya da devrimci tavırdır. Bu davranış Engels'ten Stuart Mill'e, Mill'den İbsen ve Shaw gibi eleştirici ve reformistlere, Dickens ve Meredith gibi ılımlılara kadar çok geniş bir köktenci çözümleme alanını kapsar. Ataerkilliğin cinsel politikasına yönelik eleştirici tavır reformlardan önce gelmiş sayılırsa, reform da devrimden önce

varolmuştur. Birinci davranış içinde bulunanlar fikirlerini ya açık seçik kuramlar ve polemiklerle ya da dolaylı olarak tiyatro ve roman yoluyla ortaya koymuşlardır.

İkinci tür davranış en iyi ve mükemmel örneğini Ruskin'in «Kraliçenin Bahçeleri Üzerine» adlı yapıtında bulan duygusal ve şövalye tavırlı davranış biçimidir. Bu tutum herhangi bir belirli değişimi önermeksizin kuralları bozmayan ve iyi niyetini her fırsatta yineleyen bir biçimi seçmiştir. Aslında bu davranışın amacı statükoyu iyi ve doğal göstermekle her türlü değişimi önlemektir. Bu görüşte olanlar kadının toplum içindeki durumu sorununu ikiyüzlülükle ele alırken erdemli kadınlık önünde huşu içinde ideal bir saygının var olduğunu ileri sürerler. Bunlar aslında eşitlik tanımaya hiç de yandaş olmadıkları bir gruba üstün bir yer bağışlama niyetindeymiş gibi görünürler. Bu görüş herhangi bir ekonomik sonuca varmak şöyle dursun, ekonomik bir birim olarak görmek istemediği ve varlığını son nefesine kadar savunacağı tekeşli aile düzenini duygusal bir açıdan ele alır. Bu görüş en cömert anlarında istemeyerek de olsa bir iki hukuksal reforma izin verir. Ancak genel planda bu reformları bile gereksiz bulur; çünkü bu görüşe göre bütün iyi erkekler kendileri gibi iyi olan karılarını el üstünde tutarlar ve hukuksal yönden onlara sahip olmaları üzerinde durulmayacak ölçüde önemsizdir. Şövalye tavrını takınanlar için eğitim bile gereksiz bir sorundur, çünkü sadece dekoratif ve zarif bir terbiye tarzı kadıncıl ve estetik olmakla kalmaz, aynı zamanda erkeğin yüksek öğrenimini de tamamlar. Kadınların ciddî bir eğitim görmesi, bilinçli ya da bilinçsiz olarak ataerkil evliliği, evcil duyarlılığı ve ekonomik, toplumsal ve ruhbilimsel alanlardaki erkeğin üstünlüğünü tehdit eden bir olgu olarak yorumlanır. O devirdeki kadınların çoğunun düşeceği yoksulluk ya

da fahişelik, bu duygusallık içinde ancak acınacak bir durumdur. Yoksulluk sorunu, kadınlar için kurulmuş hayır derneklerinin yardımlarıyla çözülmeye çalışılır. Fahişeliğe gelince, bu sorun, özellikle edebiyatta ya nezaket çerçevesinde ya da çevredekilerin «kızarmasına» yol açacak ortamlarda konuşulması uygunsuz bir konu olduğu için hiç üzerinde durulmaz, Viktorya devri şiiri, bilinçli bir biçimde bu konudan kaçar ve başka hiçbir devir şiirinde görülmeyecek ölçüde çağdaş dünyanın övgücülüğünü yapar. Aslında şiir hemen her zaman egemen sınıfla, bu sınıfın görüşleri, değerleri ve çıkarlarıyla özdeşleşir. Gerçek dünya sadece romanda yer alır. Viktorya devrinde çağdaş dünya pek de sık olarak romanlarda yer almaz, aldığı zaman da ancak kötü tarafları gizlenmeye çalışılarak, süslenip bezenerek yansıtılır. Hele cinsel politikanın çirkin gerçekleri ve cinsel devrimin altüst edici olaylarına pek az yer verilir. Şövalye görüşü burada da kendini göstermiş ve açık tartışmadan kaçınmıştır.

Fantezi ekolü diye tanımlayacağımız üçüncü gruptakiler, hemen tamamen erkeksi bir açıdan işe bakmışlardır. Bu görüştekiler, genellikle dişi şeytan diye adlandırdıkları cinselliğe karşı bilinçaltı bir karşıtlığa girmişlerdir. Bu tutum her ne kadar eski çağlardaki kadından gelecek kötülük inancına benziyorsa da, yeni bir yanı vardır: Bu özelliği de tamamen kendine dönük, tamamen kendi benliğiyle ilgili bir erkek davranışı olmasıdır. Viktorya devri, üzerinde durmaksızın olduğu gibi kabul edilemeyecek ölçüde geniş bir kültürü olduğunu fark edince, abartmalara kaydı ve geleneksel davranışlarda huzursuzluğa girdi. Bu devrin fantezilerinde kadının kötülüğü konusunda öylesine huzursuz bir kendine dönüklük vardır ki, bu alanda daha önce görülmemiş gerilimlere ve patlamalara yol açar. Hıristiyanlıktan çok öncelere uzanan kötü ile iyi arasındaki, iffetli kadınla şeh-

vetli kadın arasındaki uyuşmazlık, bu devirde eski çağlarla karşılaştırılamayacak ölçüde abartmalı bir görünüm alır. Bunun bir nedeni, Havva ve Meryem figürlerinin o güne dek sağladıkları dinsel dokunulmazlık örtüsünün ayakta duramaz hale gelmesidir. Eski devirlerde de kadınları birbirine karşıt iki sınıfa ayırmak, sefih ve sadık kadın olarak tanımlamak eğilimi vardı. Ancak, Batı edebiyat tarihinin hiçbir kesiminde Viktorya devrinde olduğu ölçüde cinsel politika sorunu ve kadının bu sorun çerçevesindeki deneyleri ve durumu söz konusu olmamıştı. Dişi şeytan miti, devrin edebiyat türleri içinde en çok şiirde yer alır. Romanda, bu sorun fahişelik ya da yoksulluğun toplumsal ve ekonomik görüntüsüne bürünerek sunulur. Romanda kadına yöneltilen cinsellik, Nancy'de, Tess'de, Esther Waters'de örneklerini gördüğümüz fahişe, «düşmüş kadın», iğfal edilmiş hizmetçi gibi dürüst açıklamaları zorunlu kılar. Şiire uygun düşen mit ise, erkeğin kendisinde var olduğunu sezdiği ve iğrenerek kadına yansıttığı bir cinselliği ele alır. Tennyson'un şiirinde, mit diğer çağların şövalyelik öyküleriyle birleşir ve erkeğin sağduyusu namuslu kadınla şehvetli kadını bir kefeye koyarak değerini ölçer. Şair açıkça belirtmese de, namuslu kadına daha çok değer verdiği belirlidir. Viktoryan şiirin daha sonraki dönemlerinde şövalyece tavır giderek azalır. Rossetti ve Swinburne'un yapıtlarında, kötü kadına karşı olmak gibi ötedenberi süregelen tutumun dahi ortadan kaybolmaya yüz tuttuğu görülür. Bu da son derece tuhaf ve belirgin bir yenilik içinde sunulur ve bir zamanlar sadece kötü ve ürkütücü görülen durumlar, aynı biçimde yorumlanmakla birlikte, bunlar ayrıca büyük bir çekicilik içinde gösterilir. Mailer'ın kahramanı Rojack'ın pek haklı olarak öldürdüğü fahişeler tanrıçası, yüzyılın sonlarında Swinburne gibi bir şairi mazoşist bir davranışla kendinden geçirecek ölçüde başdöndürücü bir

niteliğe bürünür. O. Wilde gibi bir yazar, kendini özdeş kılacak ölçüde bu fahişe tanrıçaya hayranlık duyar.

Fantastik ekol, üç davranış türü içinde en belirsiz, en köşesiz, yorumlara en açık olanıdır. İlk iki ekolün, cinsel devrimin yanında ya da karşısında belirgin bir yeri vardır, oysa üçüncü ekol davranışında kararsız, belirsizdir. Fantastik görüş, toplumsal gerçeklikleri, hiç değilse bu konuda bir formül aramak zahmetine katlanan şövalyelik kadar bile benimseyip kabul etmediği için bu konudan sürekli kaçan bir tavır içindedir. Böyle olduğu halde, cinsel devrime yine de büyük katkısı olmuştur. Bu görüş bilinçaltına ve fanteziye kaçmakla, diğer görüştekilere oranla cinsel enerjiyi daha çok başı boş bırakmış, derinlere gömülmüş, bastırılmış cinsel davranışları su yüzüne çıkartmıştır. Bunun sonucu olarak da cinsellik alanında cinsel devrimin öncülüğünü yapar duruma gelmiş, cinsel ahlâk, cinsel «sapıklık» konularında, sistematik olmasa da daha geniş bir görüşü savunmuştur. Bu görüş, eşcinsel duyguların ve eşcinsellik dışında cinsel yönden sapıklık diye tanımlanabilecek başka uygulamaların da gerçekleştiği bir eksen olmuştur.

Fantastik görüşün araçları oldukça akıldışı, çıkmaz ve zaman zaman sapık olduğu halde, cinsel politikayı temel düzeyde ele alıp inceleyebilmiştir. Fantastik görüşle karşılaştırıldığı zaman, kesinlikle karşı-devrimci ve tutucu olan şövalyelik ekolü, safsataların dışında herhangi bir yaratıcılık gösterememiştir. Devrimi gerçekleştirenler, devrimin gerçekleşmesine katkıda bulunanlar gerçekçilerle fantastik görüştekiler olmuştur. Gerçekçiler daha pratik ve daha temelde davranışlarda bulunmuşlar, buna karşılık fantastik ekol yanlıları genellikle kesin görüşler ve davranışlarla ortaya çıkmamışlar, bu yüzden de fantezinin sağlayacağı kültürel bilgi dışında başvurulacak bir özelliğe pek sahip olamamışlardır.

Unutmamak gerekir ki, her üç grubun da ancak uç noktalarına varmış olanlarda davranışlar mutlak biçimiyle ortaya konuyordu ve her üç grup da aslında birbirine bağlıydı. Reformcular, cinsel ahlâk görüşünde meydana gelecek değişimlerin, ortaya çıkacak geniş görüşlerin etkilerinden endişeliydiler. Fantastik ekol yanlıları ise hem ürküyor, hem seviniyor, hem de suçluluk duyuyorlardı. Reformcu romanlarda da şövalyece duygulara yer veriliyor; hatta romanlarda söz konusu edilen üzücü gerçeklerin eşi benzeri bulunmaz olaylar olduğu, gerçekten olsa bile aşkın bu sorunları çözeceği ısrarla belirtiliyordu.

Yazarına utanç verecek ölçüde uzun olan bu bölümde, birinci aşama döneminin edebiyatı gerektiği gibi ele alınamaz. Bu konu, kendi başına birkaç cilt dolduracak niteliktedir. Bu yüzden birkaç genellemeyle ve pek ünlü olmamakla beraber devrin özelliklerini taşıyan birkaç yapıttan örnekleri incelemekle yetinmek durumundayız. Devrimci ajitasyonun en ünlü yapıtları, yani Shaw ve İbsen'in oyunları, Virginia Woolf'un kitapları, okurun çok yakından bildiği şeylerdir. Pek fazla okunmayan, en azından bu konuyla ilgili olarak ele alınmayan birkaç yapıt üzerinde duracağız. Bunlar Hardy, Meredith ve Charlotte Bronte'un üç romanıyla, Oscar Wilde'ın bir şiiri olacak.

Thomas Hardy'nin **Jude the Obscure** adlı romanı, başkaldıran iki kişinin yargılanmalarını anlatır. Jude, seçkin zümreye ayrılmış olan Oxford'da okumak istemekle sınıf sistemine savaş açmıştır. Sue Bridehead ise ataerkil kurumlara, özellikle evlilik ve kiliseye karşı savaşmaktadır. Her ikisi de yenik düşerler. Jude, Oxfordluların geleneksel kürek yarışlarının kendi sefilliği ile alay edermiş gibi yükselen sesleri arasında tek başına ölür. Sue, nefret ettiği

biri olan Richard Phillotson'a, yani ilk kocasına dönerek «fanatik fahişeliğe» devam eder.

Hardy nin Jude'u, duygu ve ruh, akıl ve bedenden meydana gelmiş tam bir canlı yaratıktır. Viktorian devrin ünlü üçlemelerinden birinde Jude, iki kadın arasında bocalar. Kadınların her ikisinde de eksiklikler vardır. Bir yanda Arabella, kendini tamamen şehvete vermiş, «bütün oluşumu ile bir dişi hayvandır. Ne fazlalığı ne eksikliği vardır dişi hayvandan.» Hardy, Cupid'in aşk okuna kaba bir benzetişle konuyu işlemiş ve Jude ile Arabella'nın ilk karşılaşmalarını, Arabella'nın yüzdüğü domuzun gömleğini Jude'un başına fırlatmasıyla bağlamıştır. Öte yanda ise Sue vardır. Sue, ruhtan ibarettir. Bu iki kadını edebiyattaki zambakla gül benzetmesi biçiminde ele alabilirsek de, Sue farklı bir zambaktır, kafası çalışan bir zambak. Sue sadece Yeni Kadın olmakla kalmaz, zaman zaman inandırıcı gelen, zaman zaman da Hardy'nin zorlaması olarak görünen savunmalarla onun soğuk (frijid) kadın olduğu da ortaya çıkar. Hardy Arabella'dan tiksinir, ancak onun kaba ve ürkütücü canlılığından hoşlanır. Sürekli olarak Sue'yu desteklerse de, Sue konusunda da belli belirsiz bir huzursuzluğu vardır. Hardy, ilk yazdığı önsöze on yedi yıl sonra eklediği bir dipnotunda, okurların Sue'yu ne gözle gördüklerini utanarak, biraz da öfkelenerek anlatır:

Jude the Obscure'un Almanya'da tefrika halinde yayımlanmasından sonra, deneyimli bir Alman gazetecisi yazara romanın kahramanı Sue Bridehead'in her yıl binlerce örneği görülen kadın tipinden ilk kez romana yansıtılan kişi olduğunu belirtti. Bu yeni kadın tipi, feminist hareketin ön plana çıkardığı solgun, kendi halinde, «bekâr» kızlardı. Bu kızlar entelektüelleşmiş, özgürlüğe kavuşmuş bir sinir kitlesi halinde modern koşulların, henüz çoğunlukla kentlerde yarattığı tiplerdi. Bunlar, kendi cinslerinden olanların çoğunun evliliği bir meslek gibi aldıklarını fark etmeyen ve oldukları gibi sevilme hakkına sahip oldukları için övünen kızlardı. Eleştirmenin bu konudaki

üzüntüsü, böyle bir tipin bir erkek tarafından çizilmiş olması ve romanın sonunda kızın yenik düşmesine gönlü elvermeyecek bir kadın tarafından yazılmamış olmasıydı. (Bütün alıntılar adı geçen romandandır.)

Yukardaki bölüm, kesin bir şey belirtmeme konusunda eşsiz bir örnektir. Hardy, bekâr kızlara, bağından kurtulmuş sinir demeti diye tanımladığı ve «oldukları gibi sevilmek hakkına sahip oldukları» için fahişelerden farklı olmayan, evliliği bir «meslek» olarak kabul etmeyen (böyle demekle de kadınlar için biri evlilik diğeri fahişelik olmak üzere iki meslekten başkasının olamayacağını ima ediyor) kızlara dudak bükmekle beraber, Alman eleştirmene de karşı çıkmamaktadır. Çünkü Sue, Hardy'nin yanında olduğu kahramandır ve evliliğe karşı çıkmakla büyük cesaret göstermiştir. Eleştirmenin Hardy'yi romanın sonunda kahramanının yenik düşmesine göz yumduğu için iğnelemesinde belirli bir acılık vardır. Hardy, ateşli feministlerle aynı yere getirilemeyecek ölçüde ılımlı olduğu halde, kitabın hemen hemen en mükemmel yanı, Sue'nun boyun eğişini, teslim oluşunu duyarlı ve algılayan bir biçimde yansıtmasıdır.

Bu çizilen portrenin eksiksiz olduğu demek değildir. Sue, çocuklarının kendilerini öldürmeleriyle yıkılır. Çocukların ölümü, Hardy'nin cinayeti, onların intiharıdır. Sue, geleneklere başkaldırırken bile kuşkulu, kararsızdır. Okuru kesinlikle inandırıcı bir tavrı yoktur. Jude da aynı şekilde tutarsızdır. Ancak onun çıkmazı daha basit bir sorun konusundadır. Jude, Hardy'nin determinist refleks davranışları diye adlandırdığı tutumla Babalara ve Klasiklere duyduğu ruhsal özlem arasında bocalar. Onun davranış nedenleri açık seçik belirtilmiştir; oysa Sue'nun itici nedenleri açıklanmamıştır. Hardy, Avrupa'daki doğalcı yazarlar gibi, işlediği kişilerin içgüdüsel davranışlarını belirlerken bilimsel kuralları izlediği kanısındadır. Ne var ki, cinsel dürtülerin nasıl olup da

sadece erkekte bir içgüdü olduğu, kadınların bir kısmında olup, bir kısmında olmadığı anlaşılır gibi değildir. Sue'nun evliliğe karşı konuşmalarında bir ölçüde Hardy'nin kendi fikirlerinin yer aldığı mutlaktır. Ancak bunun hangi ölçüde olduğunu belirleme olanağı yoktur.[134] Hardy, Jude'a açıkça yandaş olduğu biçimde Sue'ya bağlamaz kendini. Sue'yu her zaman belirli bir uzaklıktan ya da belirsizlik içinde ele alır. Romandaki bilinçli kurgu Seu'dan çok Jude'un çevresinde örülmüş olduğu için, Seu'nun Oxford'da ay ışığında yıkanan ve her zaman alay edip karşı çıktığı tutucu Anglikan kilisesinin burnunun dibindeki heykelinin önünde Swinburne'un ateizmini nasıl bir düşünce gelişimi sonunda dile getirdiği belirsizdir.

Okuru inandıran Sue'nun teslim oluşu değil, yenilgisidir. Jude'un istekleri soylu özlemlerdir ve okurun hemen ve tümüyle kendini özdeş kılabileceği türdendir. Onun yenilgisi trajik olmakla beraber hiçbir zaman küçültücü değildir. Çünkü Jude amacına ihanet etmemiş, kurulu düzene boyun eğmemiştir. Kurulu düzen onu alt etmiş ve öldürmüştür. Jude, üçüncü ve son kez Arabella'nın pençesine düşer; ancak bu dönüşü salt fiziksel zaaflardan dolayıdır ve Hardy okurun bu konu üzerinde fazla durmasını istemeyen bir tavırdadır. Sınıfı ve yoksulluğu Jude'u alteder. Sue'nun durumu ise bambaşkadır. Sue, kendi iç çelişkisi yüzünden kendi kendine yıkılır. Jude'un cinsellik konusundaki davranışı kendine hak olarak gördüğü ve çoğu kez meslek alanındaki özlemleriyle çakışan bir tavırdır. Oysa Sue, ilk hayranı olan ve sonunda intihara dek işi vardıran Ox-

134 Romandaki tuhaf «bilimsellikler»den biri de kişilerdeki kalıtımsal özelliklerdir. Sue ve Jude'un evliliklerinin başarısız olması ailelerinde mutsuz evlilik yapmış kişilerin varlığına bağlanmıştır.

fordlu öğrenciden başlayarak cinselliği korkunç bir şey olarak almış, bir bela olarak, kendi kötülüğü olarak yorumlamıştır.

Sue'nun ve Arabella'nın belirgin özellikleri kendilerinden nefret etmeleri, kendilerinden tiksinmeleridir. Her ikisi de kadınlığı küçük görürler. Erkeklerin gönlünü çelen, bir vajinal kapan niteliğinde olan, her türlü utanmadan uzak bir yaratık durumunda bulunan Arabella kendi cinsini olduğu gibi Phillotson'a açıklayarak, romanın iki üçgenini dörtgen durumuna getirir ve bir yandan da Sue'nun yeniden boyun eğmesi ve son çöküşü için gerekli mekanizmayı sağlar:

İster suçlu ister suçsuz olsunlar, yüksekten atan fantezi düşkünü kadınlar için tek yol budur. O da zamanla yola gelecekti. Hepimiz aynı yoldan geçtik! Töre budur! Sonuç hep aynıdır!.. Onu bırakmamalıydım! Onu zincire vurup tutmalıydım. Ataklığı nasılsa kısa sürede geçerdi. Biz kadınları yola getirmek için kısıtlamalardan ve vurdum duymaz bir efendiden başka bir şey işe yaramaz. Üstelik yasalar da senden yana. Musa efendimiz buyurmuş. Ne dediğini anımsamıyor musun?... Kilisede okuduğumda düşünürdüm, etkilerdi beni. «Sonra erkekler suçsuz olacaklar, ama kadın günahını sürdürecek.» Tanrı biz kadınları kahretsin, yine de hiçbir şey olmamışcasına gülmemiz ve katlanıp sürdürmemiz gerek. —Hav hav!— İşte, şimdi ağzının payını aldı.

Çocuklarının ölümü üzerine Sue bir saz gibi kırılıverir ve Zaman Baba'nın nüfus denetimini ilâhi adalet olarak yorumlar, cezalandırıldığına inanır. Kendi aklına olan zor ulaşılmış ve güçsüz inancı ile içinde yaşadığı ve kendisini bünyesinden atan topluma yöneltiği eleştirici tavrı, «inanmadığım gelenekler korkusu» diye tanımladığı korku önünde çöker. Sue bu duygusunu, «Zaman zaman felce uğruyormuşum gibi uyuşuyorum» diyerek açıklar. Sue'yu yıkan cinsel suçluluk, yani özgürlüğü, zevki, cinselliği, Jude'un aşkını ya da yasal olmayan çocuklarının sevgisini tatmış olmak suçluluğudur.

Çocuklar kendilerini asmış olarak bulundukları zaman, Jude **Agamemnon**'u Yunanca okuyarak kendini avutur, oysa Sue'nun ruhu parçalanır ve ölür. Jude'un öylesine hayran olduğu ve Hardy'nin romandaki en özgün kurgusu olan o akıl, «bir yıldız gibi parlayan» ve dünyayı **İlk Neden**'in yanılgısı olarak yorumlayan o zekâ bocalar ve Sue'nun bütün düşünce gücünü Yazgının Günahı cezalandırması fikrine saplar. Sue âşığına «Düzene uymalıyız... Başka bir seçimimiz olamaz... Tanrıya karşı savaşmak boşuna» diyecek düzeye düşer. Bu noktadan sonra da kilisedeki haçın dibinden ayrılmaz olur.

Sue'nun bu teslimiyetinin kökeninde yatan, ataerkilliğin öteden beri süregelen mazoşizm sistemidir: Cinsellik Kadın demektir ve kötüdür. «Kendimi yeterince aşağılayamıyorum. Her yanıma iğneler batırmak ve akan kanla birlikte içimdeki kötülüğü de atmak isterdim.» Hardy gibi, «kadınların suçlu olduğuna» ve dünyadaki bütün kötülüklerin kadının benliğinde var olduğuna bir türlü inanamayan ve gerçek sorunun «normal cinsel dürtülerin şeytanî duygulara dönüştürüldüğü ve ilerlemek isteyenlere engel olduğu bu düzmece sistemde mi olduğunu» kestiremeyen Jude, Sue'yu eski düşüncelerine dönmeye zorlar: «Kadın düşünen bir birim midir, yoksa bütünlenmeyi bekleyen bir parça mı?»

Jude yanılmıştır. Sue aslında fazlasıyla mantıklıdır. Dünyayı anlamış, dünyanın kendisine vereceklerini ve kendisinden istediklerini kavramış ve sonunda kendinden nefret etmesine yol açacak olan günahı işlemiştir. Artık Sue'ya, kendini mahvetmekten başka yapacak bir şey kalmaz. Sistemi değiştirme umudunu tümden yitirir ve yolundan dönerek Viktorian devrin tipik köle-kadını olur. Richard'ın yatak odasının kapısına gelmekle, Hardy'nin romandaki hedefi olan geleneksel evliliğin günahı düşüncesini simgeler. Sue'nun sözleri giderek dinsel bir yöne dö-

nüşür ve ağzından «görüşlerimin yanlışlığı» klişesi düşmez olur:

Kendimizi her zaman ödev sunağının önünde kurban etmeliyiz! Oysa ben hep hoşuma gideni yapmaya çalıştım. Gördüğüm cezayı hak ettim! İçimdeki bütün kötülüğü, bütün korkunç yanlışlarımı ve olanca günahkâr tavırlarımı çekip alan bir şey olsa keşke!

Sue'nun kendini Richard'a sunarak gerçekleştirdiği ruhsal kendini feda etme olayı sadece o devrin görüşlerine uymanın bir sonucu değil, aynı zamanda Jude'un Arabella'ya döndüğünü öğrendiği zaman duyduğu cinsel düş kırıklığının sonucudur. Sue, Jude'a hiçbir zaman tam anlamıyla sahip olmamıştır ve bunu bilir. Hardy, Sue Bridehead'in varlığında bu denli «semavî» bir kadın yaratmakla, daha «dünyevî» olan Jude'un ona sadık kalmasını olanaksız kılmıştır.

Sue'nun neyin kurbanı olduğunu kestirmek olanaksızdır. Çevre koşullarının, yani özellikle kendi kendine varacağı sentezlerden çok daha güçlü olan koşullanmanın mı, ona akıl verirken öte yandan bedenle ilgili duygulardan yoksun bırakan kültürel yazınsal geleneğin mi (yani zambak ve gül benzetmesinin mi), yoksa Hardy'nin karamsarlığının ve çocuklarının asılmasıyla bütün umutlarını yıkan trajik gelişimlerin mi kurbanı olduğunu kestirmek güçtür.

Bu konuda Hardy de kararsızdır ve onun kararsızlığı yüzünden Sue sırasıyla bir anlaşılmaz kadın, sağlıksız bir yaratık, bir çılgın ve bir buz dağı niteliklerinde görünür. Bu kitap çeşitli biçimlerde cinsel devrim edebiyatına katkıda bulunmuştur: Önce yerleşik kurumları amansızca eleştirerek, evlilik ve cinsel mülkiyeti yererek kolayca boşanma fikrini savunmuştur. Hardy'nin romanlarının çoğunda bu tema işlenir. **Jude**, kahramanlarının boşanmayı başarabildikleri ilk romandır. Ne var ki, evliliğin yozlaşmış ol-

duğu bir düzende boşanmak da bir mutluluk getirmez. İkinci olarak, Hardy'yi Sue'nun kişiliğinde cinsel politikaya başkaldıran bir akıllı kişi yarattığı ve böylesi bir başkaldırıyı alt eden güçlerin ne olduklarını açıkça kavrayabildiği için kutlamak gerekir. Son olarak da, romanın en önemli ve çekici yanı, bir devrim savaşının, sadece o savaşı verenler için değil, onu dile getirmeye çalışan yazarlar için de ne denli güç olduğunu yansıtmasıdır. **Jude the Obscure** sınıf sistemine saldırdığı bölümlerde sağlam temelden hareket etmektedir. Ancak cinsel devrimi işlediği bölümlerde, Hardy'nin kendisi huzursuz ve kararsız olduğu için, roman da belirli bir kopukluğa uğramaktadır.

Hardy'nin **Jude the Obscure**'daki acı çaresizliğini ortadan en iyi kaldıran yapıt George Meredith'in uygar ve karamsarlıktan uzak **The Egoist** (Bencil)'i olmuştur. Gelişimlerindeki bu ayrıma karşın her iki roman da ataerkil evliliği çevreleyen geleneklere saldırır. Meredith'in ele aldığı konu, Jane Austen'in romanları ölçüsünde hafif ve akla yatkın bir konudur. Romanın Austen'inkiler kadar iyi olduğunu söylemek de fazlasıyla övgü olur. Bu roman da Austen'in romanlarındaki «kız kiminle evlenecek» sorusu çevresinde gelişen bir davranışlar komedisi niteliğindedir. Ne var ki, Meredith konuyu bir taşlama aracı olarak işlemesini bilmiştir. Hardy'nin Jude'da işlediği biçimde cinsel politika sorununu ikinci plana iten yoksulluğun getirdiği karmaşa, **Bencil**'de görülmez. Çünkü Meredith, işlediği konuyu özellikle yukarı tabaka içinde geçirtmiş; irdelediği sorunu toplumsal geleneklerin ve düzmece tavırların en uç noktada var olduğu bu çevre içinde ele almıştır. Meredith, cinselliğin en çok bu ortamın getirdiği etiket, düzmece dil yapısı ve duygular tarafından saptırıldığını fark etmiştir. Bu ortamda, cinselliğin bir takas konu-

su olması en gereksiz, en yersiz sorundur. Oysa ekonomik etkenler bu ortamda bile ortadan kalkmamaktadır.

Meredith'in kadın kahramanı Clara Middleton'ın ne parası vardır, ne de kendisine para kazanmak için bir olanak tanınır. Bu yüzden de, güvenliğini sağlamak için satılmak durumundadır. Meredith, toplumdaki kötülüklerden çoğunun bilinçsiz ve koşullandırılmış bir düzmeceliğe, siyasal çözüm düzeyinin bile temelinde yatacak ölçüde «toplumsallaşmış» bir hastalığa bağlı olduğu kanısındadır. Bir başka deyişle, Meredith, cinsel politikanın, ne denli birbirinden ayrılmaz nitelikte de olsa sınıfsal politikayı aşacak ölçüde kültürümüze yer etmiş bir düşünce alışkanlığı olduğunu farketmiştir.

Meredith'in cinsel devrime belki de en büyük katkısı, şövalyeliğin, servet ve güç tarafından erkeğe bahşedilmiş bir kendini beğenme olduğunu ortaya koymasıdır. Roman tamamen Mill'in görüşlerine dayanarak, erkeğe tanınmış olan üstünlüğün onların kişiliklerini de etkileyeceği fikrini temel alır. Kitabın gerçek konusu adını aldığı bencil kişiyi irdelemek olduğu için, Sir Willoughby Patterne'nin kişiliğinde erkekliğin boşluğunu, hiçliğini çözümleyen bir nitelik taşır. Örneğin, âşık olan erkeği şöylesine tanımlar:

> Clara genç, sağlıklı, güzel bir kızdı. Bu nedenle onun karısı, çocuklarının anası, onun görünürdeki eşi olmaya lâyıktı. Birbirlerine gerçekten yaraşıyorlardı. Adam onunla yürürken, ona doğru eğilirken, kızın kendisine benzemezliğinde kendi kadın imajını buluyordu. Kız onu tamamlıyor, dünyaya karşı onun portresinde eksik olan yumuşak çizgileri getiriyordu. Kıza delicesine âşık olmuş, kızların hoşuna giden o koruyucu nezaketinin renklendirdiği erkeksi ölçülülük içinde gerektiği gibi kıza ilgi göstermişti. Kıza değer vermekle hiçbir zaman kendi değerini düşürmüş olmuyordu. (Romanla ilgili bütün alıntılar ilk kez 1879'da basılmış olan **The Egoist**'tendir.)

Meredith işlediği konuyu iyi biliyordu. Buna bir

bakıma, kendi iç dünyasını ve hemcinslerinin benliklerini inceleyen ve kâğıda aktaran bir kişinin durumu da denilebilir. Robert Louis Stevenson, **Bencil**'in bir baskısına yazdığı önsözde, bu konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor:

İşte erkeklerin yüzünü kızartacak bir kitap... Burada sırtından vurulan sizlersiniz, gün ışığına çıkarılıp tek tek açıklanan yanlışlar, suçlar sizin yanlışlarınız, sizin suçlarınız. Bay Meredith'in genç dostlarından biri duyduğuma göre kendisine çıkışmış: «Çok ayıp etmişsiniz doğrusu, bu Willoughby benden başkası değil!» diye. Yazar, «Hayır, aziz dostum» demiş, «O hepimizdir...» Ben de fikradaki delikanlı gibi düşünüyorum: Willoughby, erkeklik dayanışmasına yaraşmayan, ama yine de yadsınamaz ölçüde ben olan bir kişi.

Romanda, Meredith'in kendi yaşamıyla olan şaşırtıcı benzerlikler ortadadır. Clara Middleton, Meredith'in ilk karısı Mary Nicolls'ten başkası değildir. Clara'nın sorumsuz, kendi keyfine düşkün babası Thomas Love Peacock, Meredith'in eski kayınpederidir. Terk edilen Willoughby de, yedi yıllık beraberlikten sonra ressam Henry Wallis'e kaçan Mary'nın bıraktığı Meredith'tir. Asıl şaşırtıcı olan, okurun doğal karşılayacağı öç alma duygusunun kitapta yer almayışı, tam tersine iki kişinin uyuşmazlığının özenle incelenmiş oluşudur. Willoughby'nin kendini beğenmişliği, Meredith'in kendisinde ve her erkekte gördüğü, yetişmesine ve yaşamdan beklediklerine bağlı olarak gelişen, üstünlük kurmaya yönelik bilinçsiz bir eğilim biçiminde ortaya çıkan ve bütün olumsuz yanlarına karşın Meredith'in sorumluluğunu çekinmeden yüklendiği bir tavır olarak anlatılır. Övgüye değer olan, Meredith'in gereksiz zorlamalara düşmeden ne denli kapsamlı bir açıklama yapabildiğidir. Taşlama, sıkıcı olmayan, ters düşmeyen bir gülünç yapı içinde verilebilmiştir.

Kitabın anlatımındaki üstünlükten de öte, Meredith'in, koşulların cinsler arasında huzur yaratma-

yacak biçimde düzenlenmiş olduğunu açıklama biçimi önemlidir. Meredith, sadece cinsel politikadaki çeşitli durumların nasıl düzenlendiğini bilmekle kalmaz, bunların nedenini de bilir ve ortaya koyar. Meredith'in üstünlüğü, işlediği bütün kişilere (kitaptaki kadınları şaşırtıcı bir algılamayla anlatışına varıncaya dek) içten bir anlayışla yaklaşması ve bu kişileri bulundukları özelliklere getiren çevre etkilerini ve koşullanmaları derinliğine bilmesidir.

Willoughby'nin çaresizliğini, işe yaramazlığını yaratan ikiyüzlü övgülemeleri, onu tanrı olduğuna inandıran ve sırtından geçinen kadınlarla geçirdiği yaşamın kaçınılmaz sonucu olan kendini beğenmişliği öylesine iyi anlatılır ki, Willoughby'ye nefret duymak olanağı kalmaz. Kendini adamış bir anne ve yarı çılgın iki teyzenin üstüne düşerek yetiştirdikleri Willoughby, daha çocukluğunda kendisinin tanrı olduğu inancına varmış ve bir sandalyenin üstüne çıkarak kendisini Güneş Kral Louis ilân etmiştir. Bu davranışı, aile çevresinde hayran gülümsemeler ve baş sallamalar arasında sık sık anlatılan bir olay olmuştur.

Meredith, Clara Middleton'un öğrenim ve eğitimini açıklayınca, Willoughby ile karşılaşır karşılaşmaz onu tersleyeceği yerde bağlandığı için Clara'yı da suçlayamıyoruz. Clara, yetersiz eğitiminin, saflığının, ekonomik güçsüzlüğünün yarattığı koşullar ve temiz, saygıdeğer olmak koşullamasının getirdiği zorlamalarla dört yandan bağlıdır. Bu son koşullanma, evlenmeye aday her genç kız için en büyük korku unsuru olmuş ve cinsel devrimin başını ilk koparttığı canavar niteliğini almıştır. Clara nişanı bozarsa, korkunç bir skandal olacaktır, bozmazsa —sonunda kendisinin de anladığı gibi— bu beraberlik bir felâketi doğuracaktır. Meredith, ruhbilimsel çatışmayı, kişinin elinin kolunun bağlanmasını, bunun pekişmesini, kişinin kendi benliğindeki çelişkileri, düzmece

davranışlar ve yanlış değer ölçülerinin benimsenmesinden doğan yıkıcı baskıları, korkuları ve mutsuzlukları en iyi biçimde incelemiştir.

Meredith, koyu bir feministtir ve kadınları, erkeklerin kişisel çıkarları adına ezilen, evlenme ve ayrılma yoluyla bir çeşit fahişeliğe sürüklenen ve bilinçli olarak yanlış eğiten bir sistem yüzünden insanca var olmaları engellenen bir sınıf olarak görür. Böylesi bir eğitim sürecinden geçmiş olan Clara Middleton, zengin ve yakışıklı nişanlısında kendisine aykırı gelenin ne olduğunu başlangıçta kavrayamaz. Duyuları, nişanlısının tepeden bakan kucaklamalarına başkaldırırsa da, Clara bilinci ile bu tepkinin nedenini kestiremez. Hardy'nin cinsel açıdan soğuk olan Sue'nun kişiliğinde ortaya koyduğu irade gücü ile cinselliğin çatışması, Bencil'de çok daha belirgin anlatılır. Meredith, sadece «zaman uyarlaması» diyebileceğimiz konuya değil, aynı zamanda cinsel özgürlüğün bir seçim ve durum özgürlüğü olduğu konusunda da duyarlı davranır ve Clara'nın iradesinin, Willoughby'nin yersiz ataklarıyla pekiştiğini gösterir. Bu genç lordun gözünde cinsellik bir mülkiyet sorunudur ve Clara bir anda bu adamın «tartışılmaz mülkü» olacağını anlar. Tuzağa düşeceğini anlayan her yaratık gibi tepki gösterir ve gerilerse de, bu durum Willoughby'nin kendine güvenini sarsmaz; çünkü karısının soğuk durmasını, çekingen olmasını son derece doğal karşılamaktadır; kızın bu tutumu, onun gözünde, gereğince «saf» oluşunun bir belirtisidir. Bekaret de pazarlığın bir bölümünü meydana getirir. Clara para kesesini düşürdüğü zaman, Meredith ikili bir anlam oyunu yapar ve eski uşağı Flitch'in keseyi «el değmeden» getirip teslim etmesi karşısında Willoughby'nin duyduğu hoşnutluğu anlatır. Bu olay sırasında, Willoughby'nin eskiden ilişkisi olan kadınların birinden de «eski para kesesi» diye söz ettiğini görürüz.

Clara, Willoughby'nin vereceği büyük fiat karşısında ezilen babası tarafından satılacaktır. İşlerin pek de iyi gitmez gibi göründüğü ve Willoughby'nin bu ikramiyeyi elinden kaçıracakmış gibi olduğu bir anda, Willoughby kızın babasıyla karşılıklı oturup, kalite bir şarabı yudumlamaya ve konuşmaya başlar: «Hanımlar tanrının bir lütfudur gerçi, ama yüz yıllık bir şaraptan sonra içilen herhangi bir sıradan içki gibi ağız tadını bozarlar.» Damat adayı bunları söyledikten hemen sonra rüşvetini de öne sürer. Middleton bu eşi bulunmaz şarap mahzeninin kayınpederi olduğu anda kendisine içtikleri şaraptan elli kasa verilecektir. Koca obur, bu sözleri duyunca, «Bütün bunlara karşılık size kızımdan başka verebileceğim bir şey yok» diye utancından kızarır. Pazarlık kesilmiştir artık. Yaşlı bilim adamı, «Şarabın Venüs'ü alt edişine bakın» diyerek Catullus'tan bölümler okur ve Meredith'in çok yerinde kullandığı cinsel imalar yüklü bir konuşma ile Willoughby'nin şarap şişelerinin tıpalanması üzerinde fikir yürütür.

Willoughby'yi tanımak Clara'yı eğitir. Onun ahmaklığını, giderilmez, çare bulunmaz budalalığını kavrayan Clara, Laetitia Dale'e yol gösterir ve bu duygusal kızı, kendisini on yıldır oyuncak etmiş olan, bir yedek aşk-gücü gibi kenarda bekletmiş olan adama köpek gibi bağlanmaktan kurtarır. Meredith, Willoughby'nin Laetitia'ya davranışını alaylı biçimde yansıtır: «Bencillik Kitabı'nın on üçüncü cildinin yüz dördüncü bölümünde şöyle der: Sahip olunan nesneye, herhangi bir yükümlülüğe girmeksizin sahip olmak mutluluktur, nimettir.»

Kitabın en güzel yerlerinden biri de Willoughby'nin dış ülkelere yaptığı geziden dönüşünü kapsar:

Willoughby, üç yıllık ayrılıktan sonra sevgili İngiltere'sine döndü. Nisan'ın son gününe rastlayan güzel bir sabah vaktinde evinin bahçesine girdiğinde, büyük şans eseri, ilk karşılaştığı Laetitia oldu. Laetitia, bir grup öğrenci ile birlikte tarlaların için-

de dolaşıyor, ertesi günkü Mayıs bayramı için çiçek topluyordu. Willoughby arabasından aşağı atladı ve onun elini tuttu. «Laetitia Dale!» dedi birden. Sonra soluk soluğa, «Adınız en güzel İngiliz müziğini getiriyor kulağa! Nasılsınız?» diye ekledi. Sorusundaki içtenliğin yanıtını kızın gözlerinde okudu. Kızın gözlerinde bulmak istediği erkeği buldu, adama sıkıca sarıldı ve sonra «Eve döndüğümde bundan daha güzel bir karşılamayı aklımdan geçiremezdim» diyerek kızın gözlerinde bulduğu erkeğe veda etti...

İster romantik ister platonik olsun, şövalye duyarlılığının aşka kattığı büyük bencilliği Meredith kadar iyi taşlayan azdır. Kadıncıl «erdem»den yoksun olan toplumu «çamura bulanmış bir insan kitlesi» gibi gören Willoughby, bu şövalyece tanımlamasıyla erkeğin efendiliğine sonsuz bir bağlılığı önerir:

Clara! Yaşamını aşkımıza adamak! Ne kimseye dokunmak! Ne kimseyi düşünmek! Düşlerimde bile kimsenin olmamak! Bunu yapabilir misin? — Düşünmek bile deli ediyor beni... Onuruma, namusuma söz getirmemek? Onurumu her şeyin üstünde tutmak? Benim, onurumu, benim namusumu bütün erkeklerden üstün tutmak, ben ölüp gitsem bile mezarımdaki toprak yığınına bağlı kalmak. Söyle bana. Güven ver. Adımı kirletmeyeceğine söz ver! «Onun dul karısı» dediklerini duyar gibi oluyorum. Bal almaya çalışan arılar gibi çevrende dolandıklarını, «Dul!» diye vızıldadıklarını duyar gibi oluyorum. Dullardan nasıl söz ettiklerini bir bilsen! Kapat kulaklarını meleğim! Tıka kulaklarını! Bana bağlı kal, beni say, bana söz ver. «Ölümden öte bağlı kalacağım» de. Kulağıma fısılda. Başka bir şey istemiyorum. Kadınlar, kocalarının mezarı bütün zincirleri kırar, bütün bağları koparır, kendilerini azad eder sanırlar. Onların eti kemiği olan, yaşayan erkekle evlenirler — pöh, akıllarına şaşayım! Benim aradığım soyluluktur, ölümün ötesine uzayan bağlılığın soyluluğu. Bırak «Onun dul karısı» desinler, dulluğu bir ermişlik say.

Willoughby'nin koruyucu tavrı, aslında bir üstünlük duygusundan, bir küçük görmeden başka bir şey değildir: «O ufacık beyin ne zaman kararsızlığa, kuşkuya düşse, bana gelecektir, öyle değil mi.»

Willoughby buna öylesine inanmıştır ki, Clara «Korkarım ki pek uyuşamıyoruz, Willoughby» dediği zaman, inatla «Sen biraz daha büyüyüp olgunlaşınca anlaşacağız» diye diretir.

Çatışmalarının temel konusunu, her ikisinin de «dünya» diye adlandırdıkları şey meydana getirir. Willoughby, kendi hesabına «onun kendi ellerinde biçimlendireceği bir malzeme olmasından başka hiçbir şey» istememiştir. Willoughby, «düşüncelerinin bir iki nokta üzerinde ayrıldığını ve karısının degişik bir görüş açısı olduğunu fark etmiş ve bunun çok çirkin bir şey olduğu inancına varmıştır.» Parlamentoya girmek ve İngiliz İmparatorluğunun doruğunda olduğu bir devirde «dünya» diye adlandırdığı alana hükmetmek isteyen Willoughby, gerçekten sevenlerin kendilerini dünyadan tamamen sıyırmaları, el etek çekmeleri gerektiği konusunda direnir. Bu tavrı yorumlandığı zaman, dünyadan el etek çekme gerekliliğinin sadece karısını ilgilendireceği fikrinde olduğu, Clara'nın ömrünün geri kalan bölümünü evde, onun rahatını sağlamakla geçirmesi gerektiğine inandığı ortaya çıkar. Burada yine Ruskin'in o ayrı dünyalar formülüyle karşılaşırız. Clara, bu durumu, diri diri mezara gömülmek olarak görür.

Willoughby bir lorddur. Onunla evlenmek, feodalizmin hiyerarşik yükümlülükleri içine girmek demektir. Willoughby doğduğundan beri emretmekten başka bir şey öğrenmemiştir ve Clara kendi emrindekiler alayına katıldığı zaman da aynı tavrı sürdürmek niyetindedir. Clara onu reddetmek cesaretini bulduğu zaman, Willoughby kızın en yumuşak biçimde tanımladığı uyuşmazlık nedeniyle ayrılmaya yanaşmaz. Nasıl olur da ondan ayrılmak, ondan kurtulmak isteyebilir: «Özgürlük — değersiz, hafifmeşrep kişilerin isteği bu! Sevgilim benim!... Sen, bütün iyi, namuslu kadınlar gibi yasaların tanıdığı özgürlük içindesin. Ben senin uçarılığını denetleyeceğim,

sana yön vereceğim. Birbirimizi daha yakından tanıdığımız zaman, değerlilik konusundaki görüşlerin de değişecek. Boyun eğen değerlidir. Değersiz olduğun duygusuna kapılmak, değerliliğin bir güvencesidir.»

Willoughby öylesine körü körüne inat eder ki, Clara onunla evlenmeyeceğini anlatabilmek için daha dört yüz sayfa dil dökmek zorunda kalır. Duygulu, akıllı bir genç kız tarafından reddedilmeyi kabullenmeyen kafasız bir adamın içine düştüğü durum bulunmaz bir komedi konusudur ve Meredith bunu oya gibi işlemiştir. Sonuç gerçekten eğlencelidir. Ne var ki, kulak misafiri olunan konuşmalarla, başkasıyla karıştırılan kişilerle sıradan bir komedi havasına bürünen kitabın finali, yazarın bütün ustalığına karşın okuru düş kırıklığına sürükler. Clara, hoş bir delikanlı olan Vernon Whitford'la evlenir ve okurdan, Clara'nın mutlu bir sona ulaştığına inanması beklenir. Bu da okuru doyuracak bir sonuç değildir. Cinsel politikanın acı verici ölçüdeki yaygınlığı, uygun kişiyle evlenmekle çözülseydi ve cinsel devrim İsviçre'de geçirilecek balayı ile sonuçlansaydı gerçekten bulunmaz bir şey olurdu. Oysa, «dünya» bundan biraz daha karmaşıktır ve kişi, tıpkı Clara gibi, kitapta «dünya»dan biraz daha söz edilmediğine gerçekten yanar. Komediler her zaman mutlu evliliklerle son bulur, ancak Clara'nın evlenmesi bir bakıma ölüme benzemektedir. Roman boyunca Clara oluşan bir kişilik süreci içinde görünür; oysa son sayfa çevrildiğinde Bayan Vernon Whitford'dan başka bir şey olmadığı, yani bir hiç olduğu ortaya çıkar. Meredith, onu bencil adamdan nasıl kurtaracağını bilmiş, ama Clara için bir başka gelişim de düşünememiştir. Kafası çalışan genç bir kadın için, —iyi ya da kötü— çiftleşmekten daha ilginç ve oyalayıcı bir yaşantıyı aklına getirememiştir yazar. Bu yetersiz ve belirgin bir erkeksi tavırdır. Meredith, kadınların eğitiminin ne denli engelleyici, kısıtlayıcı olduğu, ataerkil evli-

liğin feodal yapısının kadına ne denli karşı olduğu ve erkeklerin görüşündeki bencilliğin ne denli kapsamlı olduğu konusundaki bütün iyi niyetli algılamaları ve anlatımlarına karşın, bütün bu olguları aşmakta yetersiz kalır ve cinsel devrimin özgürlük getiren niteliklerini dengi-dengine evlilik sağlayan bir çöpçatanlık kurumunun özellikleriyle karıştırmak gibi yanlışa düşer.

Buraya dek cinsel devrimi, bu konuya gerçek bir ilgiyle ya da kuşku verecek bir belirsizlikle değinen erkek yazarların görüş açısından ele aldık. Oysa sözünü ettiğimiz devirde, bundan daha geniş bir olanak sağlandı ve ilk kez bu konuda kadınların ne düşündükleri ortaya konuldu. Mill'e göre, kadınlar yazı alanına girdikten sonra verdikleri yapıtların çoğunda erkeklerin tutumuna ve egosuna dalkavukluk ediyorlardı. Bu, o zaman için de, bugün için de geçerli olan bir görüştür. Ancak, cinsel devrimin birinci aşamasının sağlayabildiği olanaklar ölçüsünde, gerçek kadın duyarlılığının yansıtıldığı yapıtlardan Bronte kardeşlerin romanları temeldeki oluşumu verir. «Günahkâr bir yaşantı süren» George Eliot belki devrimi gerektiği gibi yaşadı, ama bunu yazılarına aktarmadı. George Eliot, Ruskin'in önerdiği bağlılık ahlâkına ve Viktorian devrin Samiriye kentine gidip hastabakıcı, yol gösterici, ana kılığına bürünen ve düşmüş erkeği kurtaran kadın fantezisine inanır. **Middlemarch**'ta Dorothea'nın yaptığı çıkış, olgun bir zekânın çalışmasına izin verilmesi yolunda bir yakarıdır, ama yakarı olmaktan öteye de geçemez. Dorothea, Will Ladislaw ile evlenir ve sekreteri olarak yardım edebileceği bir eş bulmuş olmanın dışında yaşamdan hiçbir şey beklemez. Virginia Woolf, Bayan Dalloway ve Bayan Ramsay gibi iki ev kadınına övgüler yağdırmış; **The Waves**'de Rhoda'nın intihara varan acısını, nedenlerini irdelemeden anlatmış ve Lily Briscoe'da tartışan, eleştiren bir tavır takınmış-

sa da sanatçı kadının çaresizliğini iyice yansıtamadığından yeteri kadar başarılı olamamıştır. Sadece, romandan çok deneme türüne giren **A Room of One's Own**'da (Kendine Ait Bir Oda) bildiklerini dile getirebilmiştir.

Charlotte Bronte'nin **Villette**'indeki, popüler olamayacak kadar yıkıcı nitelikteki bu romanındaki kadın kahramanı Lucy Showe'un durumu da başkadır. Lucy'nin kişiliğinde, erkeklerin egemen olduğu bir dünyanın kadının ruhsal yapısını nasıl etkilediğini görürüz.[135] Lucy, katı ve dürüsttür; çelişkilerle, sapmalarla, öfkeyle, kendinden kuşkulanmalarla ve bütün bunları yenme tutkusu ile dolu sinirceli bir devrimcidir. Lucy, toplumu seyreden, tartan, alay eden, yargılayan bir çift gözdür. Kimsenin önem vermediği, farkına varmadığı bir eşya parçası gibi olan Lucy her şeyi görür ve alaycı, hırslı, içten, çözümcü bir tavırla anlatır. Lucy kimse değildir, çünkü göze çarpmasına yarayacak hiçbir niteliği yoktur: Güzel değildir, parasızdır, düzene ayak uyduran kişi değildir. Sadece tam olgunlaşmamış üstün zekâsı ve herkesi gölgede bırakacak ölçüde yüce bir ruhu vardır. O, bulunmaz, eşi görülmez bir olağanüstülük, geri kalanların tümü ise düzenin sıradan kişileridir.

Lucy erkekleri incelemiş olan ve erkeklerin farkına varmadıkları bir kadının gözünde nasıl olduklarını anlatabilecek kadındır. Bu erkeklerden bir kısmı, Graham Bretton gibi çekici ve bencil kişilerdir. Onların güzelliği —Bronte kadınların erkekleri güzel bulduklarını yazı alanında belki de ilk söyleyen kişidir— Lucy'yi şaşırtır ve ona acı verir. Bretton, iki kişidir aslında — birisi Lucy'nin ya da Missy Home'un

---

135 Charlotte Bronte'nin bu kitabı ilk kez 1853 yılında Currer Bell takma adıyla yayımlanmıştır. Bu kitaba değindiğim yerlerde, Laurie Stone'un Charlotte Bronte'nin **Shirley**'i üzerine yazılmış, ama yayımlanmamış bir yazısından yararlandım.

uzaktan uzağa hayranlık duyduğu, kardeşine düşkün bir ablanın gözündeki değerli ve üstün çocuk-erkek olan Graham'dır. Bronte kişileri sürekli olarak ikiye böler ve onların bölünmüş, çelişkili duygularını gösterir. Missy kardeşine tapan, Lucy ise onu kıskanan ablalardır. İkisi birlikte aile içindeki kızın durumunu belirlerler. Bretton, hem ailenin şımarık oğlu Graham'dır, hem de başarılı doktor John'dur. Lucy, her iki rolde de ona gıpta eder, onu sever ve ondan nefret eder. Koşullar, onu hiçbir zaman huzurlu bir biçimde sevmesine olanak vermez. Aynı şekilde Graham da, Lucy'yi ancak küçük gören bir tavır içinde, kayıtsız ve uzak bir biçimde fark eder. Graham'ın güzelliği ve iyiliği onu sevilebilir bir kişi niteliğine sokar; üstünlüğü ve bencilliği ise onu nefret edilir birisi durumuna getirir. Lucy'nin yaşamındaki büyük yoksunluk onu Harvard'da okuyan birisini gözetleyen gecekondu çocukları durumuna sokar: Graham'ı gıpta, hayranlık, öfke ve nefretle seyreder ve bütün bunlara karşın içinde büyük bir sevme dürtüsü duyar. Öylesine uzak, öylesine kayıtsız, öylesine baskıcı, öylesine zengin, öylesine vurdumduymaz ve haksız yere üstün olan birini sevebilme olanağı olsa, Lucy de Graham'ı sevecektir.

Eğer erkek, olgunlaşınca vazgeçilebilen o hoş ve çarpıcı bencil kişi demek değilse, yaşamda ilerleme savaşında karşılaşılacak olan kişi demektir. Bu kişi de, dinselliğin, gelenekçiliğin, erkek üstünlüğünün, kadın «rekabetinden» ürken erkek şövenizminin simgesi durumundaki Paul Emanuel'dir. John elde edilmez erkektir. O, değer olarak bildiği güzellik ve zenginliğe sahip olmayan hiçbir kadına başını çevirip bakmayacaktır. Fanshawe'un ahmaklığını da, Paulina Mary'nin erdemini sevdiği ölçüde sevecektir. Onun gözünde kadınlar, birer süs nesnesidir. Oysa, Paul'la anlaşmak daha kolaydır. Onun kadına karşıtlığında, daha kolay yola gelebilen bir nitelik var-

dır. John Graham, Lucy'nin farkına bile varmaz, Paul ise Lucy'nin farkına varır ve ondan nefret eder. Bu noktada bir ilişki kurma olanağı vardır ve öykü bir başarı fantezisi olduğu için (Bronte'nin devrinde ulaşılamayacak bir başarıyı konu edindiğinden ister istemez fantezi niteliğindedir) Paul yola getirilir. Kadınların bilgisiz ve kafasız oldukları yolundaki inancına, Lucy olağanüstü bir zekâ gösterisiyle karşılık verir. Paul'un bir eğitbilimci (pedagog) olarak yarattığı dayanılmaz havaya, aşırı sıcak odaların zorla boyun eğdiriciliğine, sonu gelmez gözetlemelere ve kitapların karmaşıklığına karşın, Lucy direnir ve öğrenir. Lucy'yi başarıya iten, gelişmeye sürükleyen, onu hanımefendiliğin uyuşukluğundan, ufak özlemlerinden, kendine güvensizliğinden ve boyun eğmelerden kurtaran Paul'un alaycılığı olur.

Lucy kadınları da inceler. Bunu da yine ikili ve daha da karmaşık bir açıdan ele alır. Örneğin Ginevra Fanshawe'u inceler. Fanshawe, havai, ahmak bir güzeldir. Ona hayranlık, para ve bir kukla oynatır gibi erkekleri oynatmayı istemesini öğretmişlerdir. O da bunları elde etmek için erkekleri kullanır. Fanshawe güzeldir ve Lucy, içinde yaşadığı toplumun her ne kadar karşıtı ve başkaldıranı olsa da, bir ürünü olduğu için, bu güzelliği sevmesini öğrenmiştir. Fanshawe'un güzelliği, Lucy'nin aklını başından alır. Kitapta, böyle bir güzelliğin Lucy'de uyandırdığı istek ve özlemlerin çok çeşitli örnekleri vardır. Bronte, bu özlemi belirlemek için, amatör oyuncuların gösteri yapacağı bir öğle sonu kurgusuna girer. Lucy son dakikada bu oyunculara katılır ve Fanshawe'un âşığı rolünü oynar. Bu da Paul'ün ona cesaret ve güven vermek için tasarladığı ezici planlardan birisidir (Paul Lucy'yi tavanarasına kilitleyerek, temmuz sıcağında bunaltıcı bir hale gelen odada rolünü ezberlemek zorunda bırakır). Lucy, olağanüstü bir başarı gösterir ve Viktorian devri romanlarının

hiçbirinde görülmemiş ölçüde nefis anlatılmış bölümde Fanshawe ile sevişir (Bronte, edebiyat geleneğinin dışında herhangi bir geleneğin varlığını kabul etmeyecek ölçüde devrimcidir ve romanlarında en akla gelmez olaylar yer alır). Olgunluk ve başarı, bir yandan Graham'ın bencilliğine olan tutkudan ya da Paul'ün baskıcı ama yapıcı tutuculuğundan sıyrılmaya bağlıyken, bir yandan da Fanshawe'un aşkı adına erkeklere duyulan istekten vazgeçmeye bağlıdır. Fanshawe, sevilemeyecek ölçüde budala, kişinin kendini yıpratmasına değmeyecek ölçüde aptaldır. İki genç kadın arasındaki diyalog amansızdır: Fanshawe ikili bir amaçla güzelliğini Lucy'nin önüne serer. Onu bu güzelliğin önünde boyun eğdirmek, kendisinin çirkin ve bu yüzden aşağı bir kadın olduğuna inandırmak ya da Fanshawe'un güzelliğini elde etmek isteyen ve isteği yüzünden boyun eğen bir kadın durumuna getirmek amacındadır. Çünkü Ginevra, Lucy'nin en büyük av, en yüce zafer olacağını bilir: Lucy, bu amansız çekişmede kendini tutar ve her iki duruma da boyun eğmez. Sonunda da Fanshawe'un ikili amacını ve Fanshawe'u aşar. Fanshawe, uçarı bir kelebeğe dönüşür ve kitaptan kaybolur.

Lucy'nin incelediği diğer kadınlar Madam Beck ile Bayan Bretton'dur. Her ikisi de yaşlı kadınlardır. Birisi ana olmuş, öteki iş kadını olarak bir okulun başına geçmiştir. Bu iki kadın, roman dünyasında görülebilecek en yeterli, en nitelikli iki kişidir. Charlotte Bronte'nin kendisi gibi, anasız büyümüş olan Lucy, yaşlı kadınları yetenekliliğin birer simgesi olarak görür ve onlardaki yönetme, düzenleme yeteneğini beğenir. Viktorian devrin erkek yazarları, bu tip kadınlarda sevecen, ürkek bir güçsüzlükten başka hiçbir şey göremezken, Lucy onları büyük, güçlü gemiler, kendisini ise ufacık bir tekne gibi görür. Ne var ki, büyük gemiler, ödün vermeyi, uzlaşmayı bildikleri için su yüzünde kalabilmişlerdir, Lucy'nin ise

buna niyeti yoktur. Büyük gemiler, gelenektir. Bayan Bretton oğluyla olan bütün cilveli ilişkisine karşın, kişiliksiz ve renksiz bir analığı, taparcasına sevdiği oğlunun başarılarıyla övünerek geçirilen bir yaşamı simgeler. Ne denli hoş bir kadın olursa olsun, sevgili oğlunun sabah kahvaltısı uğruna dünyanın bütün kızlarını feda etmekten çekinmeyecektir. Lucy de bunu bilir. Bayan Bretton'un geleneksel analığı, şövenist duygunun sıcak, cana yakın bir bütünlenmesinden başka bir şey değildir. Madam Beck ise, geleneklerin yıkılmaz bir kalesi, Avrupa'nın cinsel kısıtlamalarının yorulmaz, usanmaz bir bekçisidir. Yehova'ya yaraşır biçimdeki, dur durak bilmez gözetlemeleriyle kendisine emanet edilen kadınları bir an bile gözden kaçırmaz; gece yarısı kalkıp Lucy'nin çamaşırlarını denetler, içlerinde cinsellikle ilgili bir söz bulmak için mektuplarını açıp okur, pencerelerden öğrencilerine atılacak pusulalar var mıdır diye tetikte durur. Bu kadınların ikisi de henüz genç ve cinsel alanda istekli olacak çağdadırlar. Bayan Bretton, kendi cinsel isteklerini oğluyla cilveleşerek karşılar:

«Anne, tehlikeli bir yoldayım.»

«Sanki pek umurumdaymış gibi.» diye yanıt verdi Bayan Bretton. Oğlu, «Yarabbi, canından kanından geldiğim insanların gaddarlığına bakın!» dedi. «Hiçbir insanın benimki kadar duygusuz annesi olmamıştır; başına gelin gibi bir felâket hiç uğramazmış sanıyor.»

«Umursamıyorsam, bu o belanın başımın üzerinde dolaşmasını istediğimden değil. On yıldır hep aynı şeyle beni tehdit eder durursun: 'Anne, yakında evleniyorum'dan başka söz çıkmaz ki ağzından!»

«Ama anne, bugünlerde gerçekleşecek bu. Birden bire, kendini en çok güvenlik içinde sandığın anda, Jacob ya da Esau veya öteki aile büyüklerinden biri gibi gidip kendime bir karı alacağım, belki de bu toprağın kızlarından birini.»

«Belânı bulursun John Graham! Benim diyeceğim bu kadar!»

Beck, cinsel yönden daha canlıdır ve John Graham'a sahip çıkmakla mutlu olacaktır. Ne var ki, Graham ın hoşuna gidebilecek kadar genç, güzel ya da toplum içinde üstün yer sahibi değildir. Kendi cinselliği kadar gerçek olarak, Graham'ın kendisini reddetmesini de olağan karşılar ve varlığının dört yöresinden cinselliğin son izlerini de silip attıktan sonra neşe içinde işine devam eder. Madam Beck genç kızların öğretmeni olarak, sürekli bir polis işlevini yüklenir, ataerkil toplumun erdemli kadın öğretmeni durumuna gelir. Hiçbir bağımlılık sistemi, hiçbir baskıcı düzen, işbirlikçiler olmadan iki saniye bile varlığını sürdüremez. İşte Madam Beck bu türün en güzel örneklerinden biridir.

İncelenen kadınların sonuncusu Paulina Mary' dir — mükemmel kadın, altın kadın, John Graham' ın tatlı Polly'si, babasının göz bebeği. Lucy'nin üzerine titreyecek bir babası olmamıştır ve Paulina'nın bu yönden talihli olduğunu içi burkularak sezinler. Ancak, bu kusursuz kadında bir eksiklik vardır — kitabın başında Missy Home olarak göründüğü sırada sadece sekiz yaşında bir çocuktur: akıllı, sevecen, terbiyeli haliyle hoşa gider. Ancak on dokuz yaşına gelip de hâlâ çocuk kaldığı zaman sıkıcı olur. Paulina iyi niyetli biridir ve çevresinde sevilir. Hatta zaman zaman Lucy bile ondan hoşlanır; ancak toplumun mükemmel kadın diye nitelediği kişinin şirin, sevimli bir geri zekâlı olmasına içerler. Lucy, bütün bu kadınları inceledikten sonra hiçbirine benzememeyi yeğler. İçinde yaşadığı «dünya»nın örneklediği «düzmece modelleri», seven anne, güçlü gardiyan niteliğindeki okul yöneticisi, flörtçü kız, taşbebek-tanrıça tiplerini inceleyen Lucy, en doğru bir yargıyla, benzemeye çalışılacak hiç kimsenin var olmadığı bir dünyada yaşadığı kanısına varır, kendi yolunu kendi çizmeye karar verir ve bu yolun öncüsü olarak hepsine sırt çevirir. Tamamen kendinin olan bir şe-

ye, örneğin matematiğe, Paul Emanuel'e ve çalışmaya dönmek çok daha iyidir.

Lucy, erkeklerin kadınlara ne gözle baktıklarını incelemiş, kendi kültürü içindeki kadın tanımını araştırmıştır. Kitabın en can alıcı bölümlerinden biri, Brüksel müzesinde Lucy'nin erkek elinden çıkmış iki kadın figürünü seyrettiği bölümdür. Erkek bu kadınlardan birini kendi zevki için, ikincisini ise kadını eğitmek için yapmıştır: Bu yapıtlar Rubens'in Cleopatra'sı ile erdemli kadını işleyen dört portredir. Lucy'nin bilinçli olarak sanattan uzak bir anlayış içinde Cleopatra'yı incelemesi çok ilginçtir:

Resimde, normalden büyük boyda olduğunu sandığım bir kadın görülüyordu. Bir mal olarak alınmaya uygun boyda büyütülmüş olan bu hanımın, doksan-yüz kilo gelmesi gerekiyordu. Gerçekten de iyice besiliydi. O boya posa, o adale gücüne ve et bolluğuna erişebilmek için, yediği ekmeği, sebzeyi, içtiği suyu bir yana bırakın, epeyce et yemiş olmalıydı. Nedendir bilinmez, bir kanepeye yarı uzanmış yatıyordu. Üzerine parlak gün ışığı düşmüştü. Sağlığı yerinde, iki ahçının işini tek başına yapabilecek güçte görünüyordu. Omurgasında bir kusur olduğu da söylenemezdi, bu yüzden ayakta durmalı, hiç değilse dimdik oturmalıydı. Bütün günü kanepe üzerinde yatarak geçirmeye hiç hakkı yoktu... Sonra, çevresindeki dağınıklık da hiçbir şekilde bağışlanmazdı. Tencereler, tavalar —ya da vazolar ve çanaklar demeliydim— oraya buraya devrilmiş duruyordu. Aralarında süprüntü haline gelmiş çiçekler vardı. Kanepenin üzerinden yere doğru anlamsız ve buruşuk bir kumaş yığını sarkıyordu.

Lucy'nin algıladığı masturbasyon niteliğindeki bu fantezi, yine onun deyimiyle «bu her yanı dökülen, bu alabildiğine yüklü resim», bu «büyük boy dalkavukluk» erkeğin odalık düşü, aklının bir yanında her an var olan şehvet duygusudur ve bunu tek dengeleyecek olan yapıt tam karşıtı olan, yani kadına nasıl olması gerektiği kanısını vermek için meydana getirdiği yapıttır. Cleopatra sadece erkeğin hoşuna gitmek için yapılmıştır. Paul, Lucy'nin resim karşı-

sında derin düşüncelere daldığını görünce paniğe kapılır ve haykırmaya başlar: «Buna nasıl cesaret edebildin? Genç bir kız, bir delikanlı havası içinde, otursun da bu resme baksın ha!» Lucy'nin genellikle tanımladığı gibi bir despot olan Paul, kendisinin hemen karşısına geçip seyretmeye koyulduğu bir şeye bir kadının bakması üzerine öfkelenir, kendini yitirecek dereceye vardırır işi. Paul, Lucy'nin Cleopatra'ya bakmasını yasaklar ve müzenin bir köşesine oturtup, geleneksel düşüncenin kadınlar için çizdiği anlamsız, renksiz, duygusuz resimleri seyretmeye zorlar.

...katalogda «Bir Kadının Yaşamı» adıyla yer alan dört resimlik bir dizi. Cansız, soluk, yavan ve ciddi bir üslupta yapılmış resimler bunlar. Birinci resimde, elinde dua kitabıyla kiliseden çıkan bir «Genç Kız» görülüyor. Ağırbaşlı bir elbise giymiş. Gözleri yerde, dudakları sımsıkı kapalı — en tehlikelisinden bir ikiyüzlü kadın tipi örneği. İkinci resimde, odasındaki dua köşesine diz çökmüş, parmak uçlarını değdirerek ellerini kavuşturmuş ve gözlerinin akları belermiş, beyaz duvaklı bir «Evli Kadın» var. Üçüncü resim, ay suratlı tombul bir bebeğin üzerine endişeyle eğilmiş bir «Genç Anne» görülüyor. Dördüncü resim, karalara bürünmüş bir kız çocuğun elinden tutan karalara bürünmüş (çünkü yas tutmaktadırlar) bir «Dul»u gösteriyor. Karalar içindeki iki kişi, zarif bir Fransız anıtını seyrediyorlar... Bu dört «Melek»in dördü de, gizlice eve giren hırsızlar kadar karanlık ve donuk, hayaletler kadar cansız ve soğuk. Ne de beraber yaşanılacak kadınlar ya! Güvensiz, ruhsuz, cansız, beyinsiz birer hiç! Kendi çerçeveleri içinde, çingene devanası kılıklı Cleopatra'nın kendi ölçüsünde olduğu kadar berbat hepsi de!

Bu gülünç görmemek, bakmamak tabusu, erkek kültüründeki toplumsal şizofreniyi, sadece eş-metres düzeninin ikiyüzlülüğünü değil, bunun amacını ve niyetini de ortaya koyar. Bu erkeksi kültür, bir kadını almış, sadece kendisi seyretmek için cinsellik simgesine, ruhtan ve kişilikten yoksun ete, cinsel organa dönüştürmüştür. Kadınlara ise alçakgönüllülük

propagandası taşıyan akademik ikonaların usandırıcı dinselliği kalmıştır sanat adına.

İki resimde görülen figürler arasındaki çelişkinin belirginliği, Villette'in tekniğini romanda en iyi ortaya çıkaran bölümdür. Bu, Bronte'nin kişilerini ikiye bölerek ve Lucy'yi de belirgen bir negatif ve pozitif siyah/beyazına sokarak vermek istediği kültür bölünmesidir. İkinci bölünme Lucy'nin yeniliği ve devrimci ruhu ile ruhunu zedeleyen eski geleneklerin kalıntısı arasındaki ayrımdır. Bu iç çelişkinin yanı sıra, Lucy'nin istekleri, özlemleri ile bunların hiçbir zaman gerçekleşememe durumu arasındaki dış çelişki vardır. Her yanda engeller vardır. Kimi toplumsal, kimi ekonomik engellerdir. Cinsel kast sisteminin katı gerçekleri, bu sistemin düşünce biçimi ölçüsünde etkileyip yıpratır Lucy'yi. İşin tuhafı, bu engeller Lucy'yi harekete geçirmeye yarar. Lucy, sadece Bronte'nin değil, dünyadaki bilinçli bütün genç kadınların duyması gereken özlemi simgeler. Lucy özgür olmak ister, kaçmak, kurtulmak ister, öğrenmek, çalışmak, gezmek, dünyayı görmek ister. Tanıdığı bütün erkeklerin mesleklerini kıskanır. John'un doktorluğunu, Paul'un bilimsel mesleğini, tıpkı onların gördüğü eğitimi kıskandığı gibi kıskanır. Her iki erkek de olabilecek eğitimin en iyisini görmüşler ve bu öğrenim, onlara hayata hazırlanmaları için sunulmuştur. Oysa Lucy'ye böylesine temelde hiçbir şey verilmemiştir:

...benim bundan sonraki sekiz yılımı gözünüzün önüne getirin — çarşaf gibi bir limanda çırpınan ufak bir gemi — güvertesinde yüzü gökyüzüne çevrili, gözleri kapalı uzanmış yatan bir dümenci... Kadınların, kızların çoğu yaşamlarını bu biçimde tüketmek zorunda, benim de onlar gibi olmam neden beklenmesin?... Ne var ki, o zaman ya ben küpeşteden aşağı yuvarlanmış olurdum, ya da tekne parçalanırdı sonunda.

Lucy, hayata hemen hiç hazırlanmadan travmatik bir biçimde orta sınıftan dışarı itilir; hayata ha-

zırlanmamıştır, çünkü bütün dünya onun asalak bir yaşantı sürmesini beklemektedir. Lucy'nin işe gerekli hiçbir özelliği yoktur: Güzellikten, saygın toplumsal ilişkilerden, ona bir yer hazırlayacak yetenekte aileden yoksundur. Lucy sahibi olmayan bir serf, giderek ücretli köle olacak, yani mürebbiye ya da öğretmen olacak bir insandır. Tek çıkış yolu —ki, çetin bir yoldur— dünyayı ve kitapları öğrenmektir. **Villette**'de Lucy'nin resmi ve özel öğrenimi ile bu eğitim sayesinde yeterli, yetenekli bir insan oluşunu izleriz.

Ama Lucy hangi işte çalışabilir, ona hangi meslekler açıktır? Yaşlı birine ücret karşılığı can yoldaşlığı etmek, çocuk bakmak, özel ya da okul öğretmenliği yapmak. Bütün bu işler, düzenleri gereği, hizmetçiliğin başka başka adlarıdır. Bu işlerin hepsinde de açlıktan ölmeyecek kadar ücret alınır ve bu kölelikten azat edilebilmek için bütün ömür boyu kazanılanın hiç el sürülmeden biriktirilmesi gerekir. Hizmetçi statüsünün getirdiği ve özellikle böylesi bir işe girmekle doğdukları sınıfsal yapının bir adım gerisine düşen orta sınıf kadınları için gerçek olan bir başka küçültücü durum daha vardır. (Lucy, ücretli olarak birine can yoldaşlığı yaptığı sırada, ev hanımı olmuş bir okul arkadaşıyla karşılaşır — kendisi ise o evdeki bir hizmetçinin konuğudur.) Ayrıca, bu tür işler, işyerinde «oturmayı» ve tutsaklıktan farksız olan yirmi dört saatlik çalışmayı gerektirir. Lucy'nin meslek sahibi olmasına fırsat verildiği tek konum ise, ekonomik bağımsızlığa ve kişisel özgürlüğe kavuşmasını olanaksız kılan bir durumdur. Bu nedenle, Lucy'nin Paul ve John'a meslekleri gereği kendiliğinden sunulan doyum ve statüyü kıskanması doğaldır. Bu durumda, Lucy'nin sürekli sorduğu gibi, bu koşullarda çalışmaya değer mi sorusu sorulabilir. Kadına soyluluk getiren ya da getireceği söylenen prensleri düşlemek daha iyi olmaz mı? Hiç değil-

se onlar, kadına kolayca güvenlik ve pahalıya malolmayan bir toplumsal konum verebilirler. Ya da en azından Lucy gibi işten baş alamayan kadınların tatmaktan yoksun olduğu cinsel doyumu sağlarlar.

Villette, yer yer, Ruskin ile Mill'in karşıt görüşlerini anımsatır. Lucy, boyuna bocalamakta, bir yandan şövalyece bir kurtarılışın tatlı umutlarına kapılmakta, öte yandan Mill'in çözümlemesinin getirdiği gerçeklere çarpmaktadır. Bronte, işlediği konuyu ve ne yapmak istediğini bilir. Kendi koşulları içinde, Lucy geleneklere her an boyun eğebilecek durumda olmasa, akıllı olduğu kadar saçma davranışlarda da bulunmasa devrin düşünce çerçevesinde geçerli olamaz. Bu yüzden, Lucy'nin Fanshawe kadar güzel, Polly kadar zengin olmayı istediği anlar; Graham'ın kendi varlığını fark etmesi için canını feda etmeye hazır olduğu durumlar vardır. Düzmece güzellik ölçülerine dayanan kesin yargıların bulunduğu bir ortamda dünyaya gelmiş olan Lucy, bir ayna tutkusuna saplanır ve aynaya her bakışında kendi varlığını yadsır — çizgileri aynada yansımaz. Edebiyatta aşağılık duygusunun en ilginç biçimde ele alındığı durumlardan biri budur — Lucy, görünürdeki dışsal varlığını küçümser ve ancak kendi kendisinden nefret etmekle iç dünyasını, kişiliğini yaratabilir. Ancak, mazoşizmin kadınlar için doğal ve normal bir oluşum olduğunu kabul eden ve hatta kadınları bundan zevk almaya koşullayan bir kültür yapısı içinde yaşadığından, Lucy Paul'un sadizminin yaratabileceği çekiciliğe karşı koyar ve onu alt eder.

Charlotte Bronte, kendi kişisel sansürünün yanı sıra genel sansürü de hesaba katmak durumundadır. Anlatımındaki gerçeklere uzaklık, başına dert açacak bile olsa devrin gereği kapılması zorunlu görülen duygusallıkla flört edişi hep bu yüzdendir. Viktorian romanların tümünün mutlu bir evlilikle sonuçlanması beklenir, kadınların yazdığı romanlarda ise

böylesi bir sonuç zorunludur. Bronte ödün veriyormuş gibi davranır; Paulina Mary ile Prens John'un göstermelik düğünü gelenekle uzlaşırken, Lucy'nin kaçışı geleneklere ihanet eder.

Kitabın tümüne egemen olan hava, kaçıştır. **Villette**, bir hapisten kaçma olayını anlatıyormuş gibi gelir okura. Lucy, Paul yumuşadıktan, despotluğunu bıraktıktan sonra bile evlenmez onunla. Paul, roman boyunca Lucy'nin gardiyanı olmuştur, ama Lucy'nin kişiliğindeki kurnaz ve içten pazarlıklı tutsak, bir yolunu bulup ondan kaçmayı başaracaktır. Lucy, yola gelmiş gibi yapar; Paul'un kurulu düzen hakkında, bu düzenin matematiği, Latincesi ve kendine güveni gibi öğretmek istediği ne varsa tümünü öğrenir. Akıllı kadınlardan nefret eden ve korkan, bilgisi kendisininkine denk olan tek kadın öğretmeni işten attırmış olmakla övünen bir adamın öğrencisi rolünü oynar Lucy. Paul'un bütün ders boyunca kendisine işkence eder gibi «kadınların doğal olarak erkeklerden aşağı oldukları» yutturmacasına inanmış görünür ve ancak iyi bir öğrenci olduğu zaman Paul'ün görünürdeki sertliğinin yumuşadığını fark ederek onun eğitbilimsel gururunu okşamaya başlar. Paul, basitliği içinde gafil avlanır ve Lucy'ye hapishanesinin anahtarlarını teslim eder. Lucy, anahtarları eline geçirdiği ve Paul'ü kendisine ödünç para vermeye, kendi adına bir okul açmaya ve Madam Beck'in elinden kurtulmasına yardıma razı ettiği anda kaçıp gider. Yumuşayan gardiyan, alt edilmeye mahkûmdur, âşık olan Paul ise boğulmaya.

Lucy özgürdür artık. Özgür demek yalnız demektir. Devrin en tutarlı eşlik anlayışı içinde «aşk» ile özgürlük arasında bir seçim yapmak durumunda kalan Lucy, cinsellik pahasına da olsa bireyci insanlığı yeğ tutar. Duygusal okurlar dilerlerse Lucy'ye «yoldan çıkmış» gözüyle de bakabilirler; ancak Bronte, Lucy'nin yaşadığı toplumda birlikte yaşayabileceği

ve yine de özgür olabileceği bir erkeğin var olmadığını bilecek ölçüde aydın kafalıdır. Bronte'nin kadın kahramanlarını evlendirdiği durumlarda, bu mutlu sonlar öylesine anlamsız, bu evlilikler öylesine boştur ki, okura aşka karşı bir taşlama okuyormuş duygusunu verir. Bronte'nin kendi yaşamında olduğu gibi, Lucy'nin durumunda da başka hiçbir çıkış yolu yoktur.

Evlenmekle cinsel politika alt edilemeyeceği, cinsel politika koşullarına katlanmaya değecek bir duruma ulaşılamayacağı için, Lucy akıllıca davranarak evlenmez. Ne var ki, bir Viktorian romanın kadınlara evlenmemeyi öğütlemesi de akıl alacak şey değildir. Bu yüzden, Paul, sessizce denize gömülmek zorunda kalır. Bronte'nin kadın kahramanı topluma «ayak uydurabilmiş», ödün vermiş ve yenik düşmüş olsaydı, onun hakkında hiçbir şey bilmeyecektik. Bronte nin kendisi, despot bir baba ve yarı deli kız kardeşler arasında büyümemiş, evlilik güvenliğinin o zamanki tanımıyla hiçbir «umut» olmaksızın mürebbiyelikten başka çıkar yolu olmayan bir ortamda yetişmemiş olsaydı, çocukluğu boyunca kadınların egemen olduğu, devleti yönettiği, gecelere ve gündüzlere sahip olduğu bir ülke hakkında masallar düzmek oyununu oynamamış olsaydı — Charlotte hakkında da hiçbir şey bilmeyecektik. Böyle olmuş olsaydı, milyonlarca yıllık bağımlılıktan kendini kurtaran bir ruhun söylemek istediklerini hiçbir zaman duymayacaktık. Bronte kardeşlerin yazınsal yetenekleri konusundaki eleştiriler, erkeklerin önyargılara dayanan bir oyuncağı haline gelmiş ve oyunu oynayanlar ya yazar kardeşlerin yeteneksiz olduklarını, ilkellikten kurtulamadıklarını kanıtlayıp bir öğretmen tavrıyla yanlışlarını göstermeye yeltenmişler, kitaplarına düzmece içtenlikle önsözler yazmışlar, ender görülen olağanüstü birer olay olduklarını ileri sürmüşler, ya da bu kardeşlerin evde kalmış kızlar

olduklarından dem vurarak, romanlarındaki bütün gerçeklere karşı çıkmışlar, hırsları ile Charlotte'un kendilerini «hadım edeceğine», Emily'nin «erkekliklerini yok edeceğine» dair safsatalar savurmuşlardır. **Villette**'de acı ve öfke vardır — ve yerinde bir oluşumdur bu. Aynı acı ve öfkeyi Richard Wright'ın «**Black Boy**»unda da görürüz. Bunu nevrotik bir olgu olarak nitelemek, çekinilen şeyden korunma umudu içinde hastalığın belirtisini, hastalığın nedeni sanmaya benzer.

Bizi asıl şaşırtması gereken Lucy'nin donuk tavrı değil, sevgisi, aşkı, hatta zekâsı olmalıdır. **Villette**, İngiliz romancılığının en zekâ dolu yapıtlarından birisidir ve özelliği duygusal komedi olan bir çağda ender görülen akıllıca kitapların önde gelenlerindendir. İşin en hoşa giden yanı da, kitaptaki şaşırtıcı bilinç, çözümlemenin tutarlılığı, gözlemlerin nesnelliği ve özeleştirinin varlığıdır. Yer yer saçmalıklar da olmasına karşın (**Villette**'de Viktorian devrin kendine özgü nitelikleri de görülür), devrin en ilginç kitaplarından biridir ve devrimci duyarlılığın dile getirilmesi yönünden önemli bir yapıttır.

Mill ve Engels, cinsel devrimi kuramsal ve akılcı bir düzeyde ele almışlar; Hardy, Meredith ve Bronte ise bunu daha az nesnel olmakla beraber meydana getirdiği çatışmaları ve uyandırdığı duyguları da katarak romanlarında işlemişlerdir. Şair ise, konuyu bir başka ve çoğunlukla bilinçsiz düzeyde ele alır. Viktorian devrin şiirinde görülen, çağın en kısıtlı ve yetersiz malzemesinin, yani kaypaklığının, kararsızlığının ve suçluluğunun başka kalıplar ardına gizlenerek sunuluşudur. Viktorian şiiri, uygulamadaki cinsel politikaya değil de, cinsel özgürlük vaadine —ya da tehdidine— karşı çıkar. Viktorian devir şiiri, çağın üç büyük korkusunu; yani gerek (tarih, insanbilim, ekonomi gibi) toplumsal, gerekse dirimbilim,

yerbilim, kazıbilim gibi) doğal bilimlerin gelişmesi sonunda Tanrının yok olacağı, ortadan kalkacağı korkusunu; demokrasi ve muhtemel bir sınıf çatışması korkusunu; cinsel devrimin simgelediği eski dinsel inançlara ve kısıtlamalara alınan tavır korkusunu dile getirir. Viktorian şiiri, bu çağdaş fırtınalara, devrin gereklerine ayak uydurarak değil, bambaşka bir çağın şiiriymişcesine tavır takınarak göğüs germiştir. Şairler, ancak orta çağlara ya da eski çağlara ait konuları işledikleri zaman kendilerini güvenlik içinde duymuşlardır. Arnold, sarsıntıda olan bir dinsel görüşü anlatmak için doğaya dönüş yapmış; Tennyson evliliğin başarısızlığını ve cinselliğin kötülüklerini işlemek için aşk serüvenlerine sığınmıştır.

Bu tür konular için, orta çağdan kalma konular ve romantik aşklar en uygun biçim olarak görülüyordu. Aslında bu konudaki tartışmaya ilk giren, **La Belle Dame Sans Merci**'deki, sevgilisi olan şövalyeyi endişeler içinde kıvrandıran «femme fatal» (ölümcül kadın) tipini yaratan Keats oldu. Bu tavır Tennyson'a da çekici göründü ve Tennyson bu biçimi **Tithonus** ile **The Lotus Eaters**'da uyguladı. Bu tavır, Tannyson'a belki de **Ulysses**'deki kararlılıktan daha uygun bir tutumdur. Tennyson şairliği çerçevesinde şövalyece duyarlılığın övgülediği iyi kadın (iri kıyım ev kadınları ile saf genç kızlar) ile ölümcül kadın arasında bir hayranlık bocalaması içindedir. Bu kadınlar, devrin geleneksel çiçek imgeleri içinde Zambak ve Gül olarak nitelenirler. Tennyson'un ilk liriklerinde, duygulu ve cinsel doyumsuzluk içindeki soylu iki genç kız olan Shalott ve Mariana'nın yazgıları dile getirilir. Bunlar Zambak'lardır. Tennyson'un en önemli yapıtı olan **Idylls of the King**'de bir zambak kız yer almakla beraber, Guinevere ve Vivian'ın kişiliklerinde iki ayrı Gül tipi de tanıtlır. Guinevere'nin çarpıcı cinselliği, Yuvarlak Masa konusundaki utopik düşü yıkar. Tennyson'un ideal evliliğe, ruh ve aklın bera-

berliğine, kadınla erkeğin birbirini tamamlamasına, yani Viktorian anlamda karşıtların sentezine dayanan ideal krallığı, büyük bir başarısızlıkla çöker. Arthur, tamamen ruh, bütün bedensel duygulardan arınmış bir İsa figürüdür. Guinevere ise, tartışma götürmez ölçüde canlı bir insandır ve bu nedenle tamamen cinsellik olarak sınıflandırılır. Yine de onurlu bir kişiliği vardır ve belki de Tennyson'un en iyi kadın kahramanıdır. Merlin'i çaresizliğe düşüren ve böylelikle Arthur'un krallığının, Tennyson'un da ideal devletinin çöküşünü hızlandıran Vivian'ın durumu farklıdır. Vivian, hemen tuzağa düşüveren cinselliğin ta kendisidir. Bir vajinal tuzak, bir **vagina dentata** (dişli vajina); her hücresi hile ile, kötülükle dolu yılan gibi bir varlıktır. Tennyson'un ayrı dünyalar doğmasını ele alışında, erkeğe, insanlığa hizmet edecek ve uygarlığı geliştirecek akıl, yöneticilik, savaşçılık ve başka diğerkâm özellikler verilirken, kadına, Vivian'ın itiraf ettiği gibi sadece cinselliğin hayvancıl düzeyini bilmek düşer:

> Kadın gözünü aşk yapmak için açtığında erkek
> şöhret düşleri görür.
> Evet, aşk ya! Aşkın en büyüğü bile bugünün
> bir bölümünü alıp götürür.
> Yer bitirir, kullanır ve gerisini umursamaz. Oysa şöhret,
> Ölümden sonra gelen şan ve onur bizim için değildir!

Zaman zaman bu doymak bilmez kadıncıl açlık, analıkla bezenir ve Tennyson'un ilk şiirlerinden **The Two Voices**'de olduğu gibi «kadınlığın gülü» tanımına girer. Ancak Tennyson, en olgun dönemini belirleyen yapıtı **Idylls**'de Soyut Kadın Vivian'ın karmaşalarla dolu, insandan uzak dünyasını, tek eşit varlığın «yine hayvana dönüşmekle» elde edilebileceği dünyayı görmeyi başarır.

Viktorian devri kadınının kısıtlı cinselliği düşünülünce, bu şehvet dünyası pek akla yakın gelmemektedir. Ne var ki, şairler gerçekteki uygulamalarla de-

ğil fantezilerle ilgilidirler ve fantezileri de kendilerine özgü, yani erkeksidir. Tennyson, kadını lekeli ve kötü bir yaratık olarak gördüğü için, Merlin ona «Fahişe» der. Vivian, tıpkı bir cadı gibi, bu çağrıyı duyunca gerçek yüzünü ortaya döker:

> Onun kucağından fırladı ve
> Donmuş gibi dikili kaldı;
> O ne korkunç görüntüydü ve
> Yaşamla sevgi dolu gül dudaklarından
> Ölümün sırıtan iskeleti fırladı!

Tennyson, Zambaklar ve Güller konusunda hiçbir zaman duyguları karıştırmamış, Zambaklara daima yakınlık, Güllere ise karşıtlık duymuştur. Zambaklar, Shallott gibi yavan, kötü yaşantılara zorlanan, ya da Lily Maid of Astolat gibi umutsuzca gölgelere sarılan yaratıklardır. Ya da Mariana gibi, cinsel kanıtlama yolunda sonu gelmez düşlere kapılarak acı çekerler. Güçsüz ve şiirsel bir duygululukla yüklü olan bu yaratıklar, açlıktan ölünceye dek yoksulluk çekerler. Bekaretleri yaşamlarının tek nedeni, ve aynı zamanda başlarının belâsı ve ölümlerinin nedenidir. Bunların cinsel yönden karşıtları olan Güller (Bronte'lerin dışında o devirde hiçbir kadına mükemmel varlık gözüyle bakılmazdı, hele cinsel kültüründen söz bile edilemezdi) de ürkütücü bir nitelik taşırlar. Hele Tennyson gibi etken cinselliğe karşı tavır almış bir şair için bu tip kadın kesinlikle iticidir. Tennyson'un yapıtlarında bu sorun hiçbir zaman çözülmez. Çünkü bu gerilim ve ilgi uyandırır. Tennyson'un ahlâk yönünden Güllere karşı olmasına karşın, şairin bu kadın tipine sadece karşıt olmayıp, onlar konusunda kararsız olduğu da görülür. Her iki çiçek örneğinde de umut kırıcı bir yan vardır: Zambak olmak, ölüme mahkûm olmak demektir, Gül olmak ise başkalarının ölümüne yol açmak demeye gelir. Cinselliği ya da karşı cinsi özetlemek için bun-

dan daha tutarsız, içtenliği olmayan bir çözüm olamaz.

Tennyson'un şiirlerindeki bu çelişki, **The House of Life**'ın sentezinde görülen cinsellik ile akıl arasındaki uyuşmazlığı bağdaştırmaya çalışan Rossetti'nin çabalarında sürer. Rossetti'nin çabası, erkek idealizmini (platonik ve romantik aşkı) cinsellikle kaynaştırmak yolunda başarısız bir denemedir. Bu deney, başarısından çok, amacı için değerlendirilmeye hak kazanır. Şiirin başka bölümlerinde Rossetti kadın cinselliği konusundaki fantezilere yönelir ve daha az tutucu bir davranışla, daha az kısıtlayıcı bir tavra girer. **The Blessèd Damozel** Hıristiyan Platonculuğunun cinsel aşk olduğunu açıklamaktadır. Bu şiirde, sadece cennette cömertçe açılan sıcak ve çıplak göğüsler değil, Dante Gabriel'in dünya cennetinde buluştukları zaman Kutsal Bakirenin önünde çırıl çıplak soyunup sevişen âşıklar işlenmiştir. Çağdaş eleştirmenler, bu şiiri uygunsuz olarak nitelerken, Rossetti'nin dile getirdiklerinden çok kendi akıllarından ve yüreklerinden geçeni eleştirmişlerdir. Rossetti'nin başarılması olanaksız bir görevi yüklendiğini inkâr etmek söz konusu olamaz: En iyi şiiri olan **Jenny**'de, bir fahişenin müşterisinin, eş-metres değerlendirmesi ve cinsel politika engellemesini aşarak, Jenny'nin yazgısını zorlayan ekonomik ve toplumsal nedenleri araştırma çabasına girdiğini görürüz. Müşterinin monoloğu biçimindeki bu şiir, teknik yönden öylesine eşsiz, öylesine ustacadır ve konuşan kişiyi öylesine alaylı bir bütünleme içinde sunar ki; Jenny'nin bu hale gelmesine yol açan şeyin dünyadaki «doğal kötülük» mü, yoksa erkeklerin düzenlediği koşullar mı olduğu kesinlikle anlaşılmaz. Viktorian devrin alışılmış melodram havasından uzak olan Jenny, romancıların çözümleyici ve akılcı yöntemine yaklaşır. Oysa Rossetti'nin geri kalan liriklerinin çoğu, ölümcül kadın «falcı» gibi bir simgeye,

ya da «Truvalı Helen» gibi bir kadına, yani ölüm ve yazgının soyut ikonalarına dönüştürür. Bu uzaklaştırma etmeni, daha sonra Swinburne ve Wilde gibi şairlerin işine yarayacaktır.

Tennyson, şehvetli Gül'ü her zaman kötü görerek ve Zambak'tan yana çıkarak devrin görüşleriyle çelişkiye düşmekten kurtulmuştur. Rosetti, Kutsal Bakire kavramına ya da Beatrice veya bir başka Zambak fikrine bağlı kalarak durumu sürdürmüştür. Swinburne ise aşırı uca geçmiş ve kötülüğün yanında yer almıştır. **Our Lady of Pain** (Acılar Kadını) Dolores'e bağlılığı içinde bu göçebe prensese «Erdemlerimizi bağışla» diye yakaracak ölçüde ileri gitmiştir. «Zambakları ve erdemin iyiliklerini — Kötülüğün gülleriyle değişmeye hazırız.» Swinburne bu sözleriyle ansızın çekiliveren şehvet düşkünü bir öğrenciyi akla getiriyor.

Viktorian devrin başlangıcındaki şairler, Hıristiyanlığın ön plânda olduğu Orta Çağlara dönerek kuşkular ve endişeler içinde olduklarını belirtmişlerdir. Swinburne ise, hayranlık duymamanın elde olmadığı bir atılganlık ve gözüpeklikle işi ateizme dek sürdürmüştür. Ancak, bunu çağın çerçevesi içinde gerçekleştirmek Swinburne için bile göze alınamayacak ölçüde tehlikeli olduğundan, şair görüşlerini rahatça yansıtabilmek için klasik bir kurguya girmiştir. Eski çağ yazarlarının dramatik kişileri tanrıdan «Yüce şeytan, Tanrı» diye söz edebilmişlerdir. Atalanta'daki Atinalı kızlar korosunun bile bunları rahatça söyleyebildiğini görüyoruz. Klasisizm de, Rönesans döneminden beri Hıristiyanlık için sürekli bir tehlike meydana getirmiştir. Swinburne'un klasiklere dönmesinde ise bilinçli bir sabotaj amacı vardır. Bilinçli bir immoralist olan Swinburne, ilkelliğe dönen bir klasik biçimde ve belirli bir yabanıllıkla Marquis de Sade'ı anımsatan yapıtlar vermiştir.

Tennyson'un Albion'da kurduğu bütün o tanrı

tanımaz dehşeti ve bunun Arthur tarafından baskıya alınışını Swinburne bir çırpıda yıkmış, kısıtlama tanımaz bir cinselliği her yana taşırmıştır. Aslında, iş Tennyson zamanında gevşemeye başlamış, Swinburne ise sorumsuzca bütün bağları koparıp atmıştır. Swinburne'un cinsel sapıklıkları iyi bilinir: Güçsüzdür, kırbaçlanma tutkusu vardır; bu mazoşizme İngiltere'nin en seçkin okulu Eton'daki öğrenimi sırasında saplanmıştır. Bu üzücü sapıklıkların ayrıntıları Swinburne'un yayımlanmamış ya da bir yanda unutulmuş dizelerinde yer alır. Edmund Wilson'a göre, Swinburne'un saplantısı devrin toplum yapısına ve cinsel kültürüne, yani seçkin zümrenin acı ile doyurulmamış eşcinselliği özdeş kılmasına yol açan kültüre ışık tutar. Uzun bir dönem süren cinsel baskıdan sonra, cinsel enerji boşalma yollarını bulduğu zaman ister istemez sinirce sapıklık ya da diğer toplum dışı cinsellik biçimlerine dönüşür. Swinburne'un durumu bunun tipik bir örneğidir ve şair 1866 yılında **Poems and Ballads** ile **fin de siécle** dönemini açarak bütün toplumu kapsayan oluşumu simgelemiştir. Swinburne'un durumu kötü bir örnek olarak eğitici nitelik taşır: Başarısız bir asi olan Swinburne, yerleşik din düzenini yadsımakla yetinmemiş, militan bir ateist olmuş ve giderek paganizme ve mazoşizme varmıştır. Cinsel özgürlüğü savunurken de aşırılıklara girmiş, çocuksu saplantılara düşmüştür. Koyu bir cumhuriyetçi oluşu da, onu yine aşırı uçlara götürerek Muhafazakârların alkışçısı durumuna getirmiştir.

Fin de siécle'in cinsel özgürlüğünde beklenmedik, akıl dışı, anlaşılmaz ve uygulanamaz bir şeyler vardır. Yüzyıllardır baskı altında tutulan cinsel enerji sanki sel gibi boşalmış da, kendisine yolu açanları da altına almış gibi, cinsel özgürlük yanlıları kendilerine neye mal olursa olsun belirli değer yargılarına varamamışlardır. Ve başta Swinburne olmak üzere

cinsel özgürlükten yana olanların kasıtlı aşırı davranışları, kendilerinde belirli bir panik ve çözülememiş bir suçluluk duygusu yaratmıştır. Swinburne'daki bu suçluluk duygusunun kaynağı, gençlik yıllarına ve baskıcı kültürün sağlıksız koşullarına dek uzanır. Wilde'ın gelenekleri şaşırtıcı biçimdeki davranışını da anlayışla karşılamak zorundayız. Ne var ki, **fin de siécle** cinselliğinin karmaşık yapısı, cinsel devrim için belirli bir engel meydana getirmiş ve kendi oluşumu içinde reaksiyonun çekirdeğini de taşımıştır. Boşalımın birden bire oluşu ister istemez daha sonra bocalamasına yol açmış, hızı ister istemez kesilmiştir.

Wilde'ın **Salome**'si 1893'te Fransızca olarak basılmıştır. Ibsen'in **Bebek Evi** 1879'da Norveççe yazılmış, İngiltere'de ise ancak 1889'da oynanmıştır. Wilde'ın oyununun Ibsen'in oyunundan dört yıl sonra İngiliz sahnesinde boy göstermesinde acı bir alay vardır. Nora'nın kapıyı vurup çıkmasında belirlenen yeni tiyatroya ve devrimci gerçekçi manifestoya karşı Wilde'ın Orta Doğu mitolojisi üzerine kurulmuş fantezisi tamamen ters düşer. **Bebek Evi** cinsel devrimin gerçekliğini ortaya koyar. **Fin de siécle** ise, buna bilinçsiz bir düşsellikle karşılık vermiştir. Salome, ilginç ve ihmal edilmiş bir yapıt olduğu ve kendisinden sonraki bir yığın yapıta ışık tutmuş bulunduğu için, cinsel devrimin ortalık yerinde, amaçtan biraz uzak ve belirsizlik içinde kalmıştır.

Salome şehvetle sofuluğun bir diyaloğu biçimindedir — Salome ile Jokanaan'ın. Jokanaan, John Baptist'in korku salan, dehşet veren bir benzeridir. Birbirine düşman iki kişi de sanatçıdır. Salome pagan estetizmini uygular, Jokanaan peygamberlik taslar. Salome'nin anlatım biçimi lirik ve danstır. Jokanaan'ınki ise retorik, suçlama ve rapsodidir. Ancak, oyunun üslubu da Salome'ninkine koşuttur ve büyük kayıplarla da olsa sonunda kazanan Salome olur.

Wilde, Swinburne'un izinden giderek, Tennyson'un sürekli karşı çıktığı ölümcül kadından yana olduğunu belirlemiştir. Wilde, Salome'de erkek fantezisinin kurguladığı «hadım edici» kadın tipini işlemiş, Mailer'ın kafasındaki Fahişe tipini tanrıçaya dönüştürmüştür. Salome, cinselliğin göz kamaştırıcı bir simgesi olarak, kişiden çok fikir olarak ele alınmıştır. Oyunun bütün başarısı, Salome'yi oynayan oyuncunun yeteneğine bağlıdır. Kişiliğinin ve konuşmalarının belirgin cinselliğine karşın, Salome cinsellikten çok **cinsel irade**'yi simgeler. Bir vajinal tuzak gibi pasif olmayan Salome, karşı konulmaz bir güçtür ve isteği önünde hiçbir zaman durulamamış ve doymak bilmez bir klitoral isteği gösterir. Herod'un sarayındaki bütün erkekler onu arzu ederler, kraldan en ufak rütbeli muhafıza kadar herkesin aklı Salome'dedir. Sadece Jokanaan, belirli saplantılarla ondan nefret eder. Salome, Vivian ya da öteki ölümcül kadınlar gibi sadece bir vampir ya da baştan çıkaran kadın değil, bir despottur. Ve elinde oyuncak olan, zavallı Mervin değil, güçlü kuvvetli, gövdesi kıllarla kaplı genç Jokanaan, tanrının peygamberi Jokanaan'dır. Rossetti, Hıristiyanlığı belli belirsiz erotize etmek umuduyla çabalamış, Swinburne Hıristiyanlığa karşı şiirler yazmıştır. Wilde ise utanmaksızın yedi tül dansı ve Salome'nin gözüpek çıkışları ile Hıristiyanlığın şehvet duygularını gıdıklamıştır:

Jokanaan, senin vücuduna âşık oldum. Gövden, otları kırpılmış bir tarladaki zambaklar kadar beyaz... Gövdene dokunmama izin ver.

Jokanaan, özenilecek bir bilinçle karşılık verir:

Git Sodom'un kızı! Bana dokunma. Tanrının tapınağını kirletme.

Salome'nin aşkıyla kıvranan genç bir Suriyeli bu konuşmayı duyunca umutsuzluk ve kıskançlıktan

kendini öldürdüğü sırada Salome, Baptist'in gönlünü çelmeye uğraşmaktadır:

Ağzını istiyorum, Jokanaan. Ağzın, fildişi bir kulenin üzerindeki kızıl bir şeride benziyor: Fildişi bıçakla ikiye bölünmüş bir nar gibi ağzın. Dünyada senin ağzın kadar kırmızı hiçbir şey yok... Ağzından öpmeme izin ver.
Jokanaan — Hayır! Babil'in kızı! Sodom'un kızı! Hayır!
Salome — Ağzından öpeceğim, Jokanaan. Ağzından öpeceğim.

Kutsal kitaptaki kişilerden çok (Faulkner'in **Ağustos Işığı**'ndaki cinsel fanatik ve püritan) Doc Hines'ı anımsatan Jokanaan, bu sözlere «yabancı kadın»a kapılan ortodoks Yahudinin öfkesiyle karşılık verir:

Git buradan! Babil'in kızı! Kötülük, dünyaya kadınlarla geldi. Benimle konuşma. Seni dinlemeyeceğim. Ben sadece Tanrının sesini dinlerim.

Jokanaan, aynı zamanda Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki aşırı sofuluğu, cinselliğe karşı çıkışı da simgeler. Bir yandan da, Beardsley'in çıplak göğüslü dansözüyle karşılaşınca, saygıdeğerlik konusunda söylev verir.

Salome, bütün göstermeciliğine ve önüne geçilmez cinsel isteklerine karşın, tamamen, hatta temelde dişi değildir; Salome aynı zamanda Oscar Wilde'ın ta kendisidir. Oyun eşcinsel suçluluk ve karşı koymayı işler ve ardından ikili öç almayı konu eder. Salome, peygamberin hakaretini onun başını istemekle karşılar; sonra da kendisi —Wilde'ın huzursuz adalet anlayışı içinde— Herod'un muhafızları tarafından öldürülür. Salome'nin simgelediği utanmaz cinsellik, oyunun son anında, Herod'un merdivenlerde görünmesi ve Salome'nin Jokanaan'ın kesik başını öptüğünü görmesi üzerine «Şu kadını öldürün» diye haykırmasıyla cezalanır.

Sondaki bu **volte face**'nin (dönekliğin) göz ka-

maştırıcı ustalığına karşın, oyunun temelinde yatan gizli eşcinsel kurguyu fark etmediğimiz takdirde, sonuçtaki olay yine de keyfî bir davranış biçiminde görülebilir. Salome'yi öldüren Herod'un buyruğu olmuştur. Ne var ki Herod, yozlaşmış, çürümüş, kokuşmuş bir devletin başındaki kokuşmuş yetkedir. Wilde böylesi bir hüküm giyecek olsaydı, kendi suçunu hafifletirdi, yine de Salome gibi oyunun kahramanı olarak kalırdı. Ne var ki, olaylar daha önceden belirlenmiş ve peygamberin ağzında biçimlenmiştir:

Jokanaan'ın sesi — Kralın subayları onu kılıçlarıyla delik deşik etsinler, kalkanlarıyla ezsinler.

Salome, çaresizlik içinde, artık istediği gibi öpmekte özgür olduğu kesik başa yakarır:

İşte Jokanaan, tanrını gördün; ama beni beni hiçbir zaman görmedin. Beni görmüş olsaydın severdin. Ben seni gördüm ve seni sevdim. Seni nasıl sevdim! Seni hâlâ seviyorum Jokanaan, sadece seni seviyorum... Senin güzelliğine susadım, gövdene açım; ne şarap ne elma gideriyor açlığımı, susuzluğumu. Ben şimdi ne yapacağım, Jokanaan? Ne seller, ne denizler ateşimi söndürebilir. Ben bir prensestim ve sen beni küçük gördün. Ben bir bakireydim ve sen bekâretimi aldın. İffetliydim ve sen damarlarımı tutuşturdun... Ah! Ah! Neden bana bakmadın? Bana bakmış olsaydın, beni severdin. Beni seveceğini biliyorum ve aşkın gizemi, ölümün gizeminden daha yüce!

Jokanaan, Salome'yi hiçbir zaman bağışlamayacak, ona hiçbir zaman istek duymayacaktır. Salome'nin istediği öpücük, narı kesen fildişi bıçak, fildişi kule üzerindeki kızıl şerit hep anüse girme imgeleridir. Ve Yahudi-Hıristiyan görüşlerine göre bu öpücüğü istemek sevgiliyi hadım etmek ya da öldürmek demeye gelir. Erkek buna razı olursa, gelenekler onu kadıncıl olarak tanımlayacak; reddederse arzunun kırılmış gururu ruhsal bir cinayetle öcünü alacaktır. Burada mitolojiden yararlanılarak kafa uçurma biçiminde yer alan cinayeti, düşsel intihar ya da idam

izler. Herod'un yoz adalete dayanan sarayındaki senaryo tamamlandığı zaman, beklenmedik ve keyfî ölümle cezalandırılabilir niteliktedir. Burada bile belirli bir doyum vardır — ölüm Jokanaan'ın buyruğu ile gelir ve bir erkekler ordusunun altında ezilmek, onlar tarafından delik deşik edilmek biçimini alır. İnsan bu noktada ister istemez Genet'yi düşünüyor. Swinburne'da olduğu gibi burada da suç, acı kanalıyla, ceza ölüm yoluyla doyuma erecektir. Salome, gün ışığında belirgin bir başkaldırı olmaktan çok, gizli bir suç düşüdür.

Wilde, Salome'nin kişiliğinde, kendisinin de desteklediği bir güçle erkeği hadım eden ölümcül kadını yaratmakla, cinsel devrime aşırı bir coşkuyla tepki göstermiş gibidir. Feministler ise sadece eşitlik ve oy hakkı istemişlerdir — kalkıp da kafa kestiren bir kadın kahraman yaratmanın ne gereği vardır? Aslında, Salome en çok devrin tipik Viktorian kadınına benzer. Ancak, zaten kadın değil, Wilde'in eşcinsel suç ve özleminin bir ürünüdür. Wilde'ın bir erkeğin bir başka erkekle aşk yaptığını gösteren oyun yazacak durumda olmayışı, kaçamak yapmasını, işi dolaylı yollardan anlatmasını gerektirmiştir. Viktorian devir pornografisi ve diğer yeraltı yayınları daha da ileri gitmişlerdir. Ne var ki Wilde yazdıklarını yayımlamak ve ün yapmak istemiştir. **Dorian Gray**'de de gizli eşcinsellik vardır ve Dorian'ın «suçu»nun gerçekten ne olduğunu açıkça söyleyemeyecek kadar çekimser olduğu ve işi «kötülük» diye nitelediği —böylelikle de okuru kahramanın genelevlere ve uyuşurucu maddelere düşkünlüğü yüzünden bu duruma geldiğine inandırmaya çalıştığı— için ilk eşcinsel roman diye tanımlamamıştır. Bu kaçamak, ilk bölümü gerçekten mükemmel olan kitabı zedelemiştir.

Wilde, tarihsel ve kişisel suç ve korku yüzünden istediklerini açıkça söyleyemeyince, mite, No oyun-

ları özentisi içinde oriyental mimc, Doré'nin ve Gustav Moreau'nun resimlerinin getirdiği pitoresk esinlenmeye eğilmiş ve karşımıza dişi bile sayılamayacak bir ölümcül kadın çıkarmıştır. Yıllar sonra yargılanması ve hapsedilmesi sırasında koşulların zorlamasıyla kabul etmek zorunda kaldığı eşcinsel eğiliminin getirdiği devrimci enerji, yapıtlarında görülür ve ölümcül kadını, dişi şeytanı işleyen reaksiyoner bir fanteziye dönüşür. Ibsen'in Nora Helmer'i cinsel devrimin gerçek devrimcisidir, Salome ise eski çağlardan beri var olan suçlamaya, karşı devrimin öncesindeki simgesel boşluğa bir kaçış olarak nitelenebilir. Wilde'ı simgelerle uğraşmaya ve koşullara tepki gösteren, kendisini tarihten ve koşullanmalardan kurtarmaya çalışan gerçek kadını ele almamaya yönelten kişisel zorunluluklar olmuştur. Wilde'dan sonraki yazarlar, kadını bir fikir, bir soyutlama olarak işlemenin getireceği kaçamağa başka nedenlerle başvurmuşlardır. Yine de Salome'den sonra bir yığın simgesel ve gerçek dışı kadın kahramanlar boy göstermiştir. Bunlar Yeats'de zarafet kavramı, Eliot'da yaşam korkusu ve diğerlerinde Ölümsüz Dişi, Toprak Ana, vb. gibi kılıklarda ortaya çıkmışlardır.

Gerek **Bebek Evi** ve gerekse **Salome** karşıtlama oyunlardır. Her ikisinde de hareket gereksiz ve konu yersizdir, çünkü bütün dikkat yakında patlak verecek fırtınayı beklemekte toplanmıştır. Nora, bir evcimen olarak ve sürekli çocuk olarak kalabilme umuduyla kendisini oyuncak yapının içine hapseden erkek önyargısına ve geleneklere karşı çıkar. Wilde'ı simgeleyen Salome ise, «doğal olmayan davranışları» yıllarca süren hapisle cezalandıran ve hatta karışık cinsel ilişkiler yüzünden idam cezasını kapsayan eski bir İskoç yasasını el altında tutan İngiliz kamuoyuna karşı çıkar. Wilde, seviştiği erkeklerin de toplum tarafından itilmesine karşı çıkmıştır. Bu, Wilde'ın cinsel çekiciliğini inkâr etmek değildir. Eşcinsel

korkuların insanı en yıpratan ikisi —her ikisi de toplumun karşıtlığından doğan— toplum içinde bilinmek ve toplumun dışına itilmek korkusudur. Birinci korku Salome'nin «sürüklenmesi»ni —egosunu gizleyen çıplak göğüsleri— yaratmıştır. İkinci korku ise, Jokanaan'ın reddetmesini meydana getirmiştir. Aslında bu durum, oyunun tek motivasyonudur. «Kadın kahraman»ın cinsiyeti ne olursa olsun, Salome yine de soluk kesen, istek uyandıran bir görünümdedir ve yarattığı bütün gerilim, halkın gözleri önünde işlevini uygulamaktır. Salome'nin öç alması ne denli kötülük olursa olsun, hakarete uğramaktan duyduğu acı gerçekten dokunaklıdır. Wilde bunu öylesine iyi belirlemiştir ki, ne cinselliğine, ne de öç alma duygularına karşı çıkamayız. Jokanaan'ın reddedişinde de saptırılmış bir püritanizm vardır.

Wilde için karşı çıkılması en zor olan şey, belki de bu reddedilme değil, Günahın en güzeli tarafından, geleneklerin ve «erkekliğin» kaş çattığı bütün Yahudi-Hıristiyan çağların «Sodom!» çığlıklarıyla karşıladığı günah tarafından yaratılan suçluluk duygusudur. Nora, cinsel politikaya açıkça ve akılcı biçimde savaş açmıştır. Wilde bunu yapamamıştır. Bu alanda ufak bir gösteri yapmaya cüret etmiş, bunu da hüküm giymesi ve susması izlemiştir. Wilde 1895'te yenik düştükten sonra, Nora ve yanındaki devrimciler, başkaldırılarını birkaç yıl daha sürdürmüşlerdir. Shaw ve Woolf ile oy hakkı o devirde henüz ufukta görünmemiştir. Wilde, ataerkil tabuyu bile kırmış ve bu yüzden cezası da ağır olmuştur. Ataerkilliğin, Nora'da simgelenen ve Wilde'dan daha büyük olan tehlikeye tepki göstermesi daha sonraları gerçekleşebilmiş ve ataerkil düzen bu tehlikeyi öncelikle ufak reformlar yaparak savuşturmaya çalışmıştır. Ne var ki, reaksiyon ağır ağır ama olanca gücüyle ortaya çıkmış ve cinsel devrimin büyük hızı kesilmiştir.

DÖRT

KARŞI DEVRİM
1930 - 1960

REAKSİYONER TUTUM

Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği'nden Örnekler

Birinci aşama, devrimden çok reformla son buldu. Cinsel devrimin ilerlemesi, gelişmesi için gerçek bir köktenci toplumsal değişime — evlilik ve aile kurumlarının tarih boyunca süregelmiş yapılarının değiştirilmesine gerek vardı. Böylesi köktenci değişim olmadan, reformistlere en aykırı gelen ve bu kurumlar üzerinde etken olan kötülüklerin ortadan kaldırılması olanaksızdı. Reformcular en çok kadınların ekonomik yetersizlikleri, eş-metres sistemi, fahişelik, cinsel hastalıklar, zorla evlendirilmeler ve istenmediği halde çocuk sahibi olmaya karşı çıkıyorlardı. Tamamlanmış cinsel devrim, farklı cinslerin toplum içindeki yerleri, rolleri ve ruhsal yapıları konularında daha değişik bir sosyalizasyon uygulayarak ataerkil öğretiyi ortadan kaldıracağı için, ataerkil düzene de bir son verecekti, hatta son vermesi kaçınılmaz olacaktı. Ataerkil ideoloji sürdürüldüğü ve ataerkil düzen çerçevesinde reformlar yapıldığı için temel düzen olduğu gibi kaldı. Çoğunluk, başka

tür toplumsal düzenin olabileceğini bile düşünemediğinden, ataerkil düzenin sürdürülmesindeki tek alternatif alabildiğine yaygın bir keşmekeş durumunu alıyordu. Son yıllarda yapılan bir çözümlemede belirtildiği gibi «toplumsal düzen kadınların bağımlılığını değil, tutucuların gözünde kadınların bağımlılığına yol açan aile yapısını gerektiriyordu.»[1]

Aile sistemi için ataerkilliğin gerekli olduğu görülüyordu. Saldırgan rekabet düzenine dayanan tutucu ekonomilerde, «ev» insancıl duyguları sürdüren son sığınak, ortaklaşa duyguların var olabildiği son yer olarak yorumlanıyordu. Duygusallığı (kendine dönük yapısı ve tüketici, yetersiz oluşumu yüzünden) aile çerçevesi dışına çıkarmaya niyeti olmayan toplumlarda[2] yapılacak tek şey aile ocağını sürdürmekti. Devletin eğitici bir kolu niteliğindeki ataerkil aile, alabildiğine destekleniyordu. Aile reisleri devletin uyrukları ya da kulları oldukları halde, aile bireyleri aile reisinin kulları oluyordu. Özellikle baskıcı hükü-

---

1 Aileen Kraditor, **Up from the Pedestal, Selected Writings in the History of American Feminism**, s. 13. Bizim çözümlememizde, ailenin direnişi devrimi engelleyen bir güç olarak ele alınmıştır. 1920'de örgütlenmiş feministlerin çöküşü, ekonomik bunalım, 30'larda köktenciliğin ölümü, savaş sonrasındaki gerici dönem, bu dönemdeki çalışma durumu ve ellilerin kapsamlı tutuculuğu gibi etmenler de devrimi engelleyen nedenler olmuştur. Karşı devrimin 1960'tan sonra gücünü yitirdiği yolundaki görüşler, feminizmin son yıllarda yeniden canlanmasına dayanmaktadır.

2 Aile düzeni, sadece kadının topluma genel planda yararlı olmasını engellemekle kalmaz, kadının bütün gün ev işleri yapması yüzünden gerek kendisine ve gerekse topluma herhangi bir katkıda bulunmasını da önler. Ayrıca sistematik olmayan ve bireysel görüşlere göre düzenlenen (ve ev işleri yüzünden kadını her an başka yöne çeken) çocuk bakımı da bu durumda yetersiz sonuçlar verir.

metler ataerkilliği savunuyordu.[3] Esasen, faşist devletlerin ve diktatörlüklerin varlığı, büyük ölçüde ataerkil karakterlerine bağlıdır. Sovyetler Birliği'nde görülen bir başka tür totaliter yapı da, cinsel devrimle aynı tarihlerde oluşmaya başladı. Totaliter gelişimin başlaması üzerine yaygın bir oluşum gösteren cinsel devrim de bir yana itilmeye başlandı.[4] Ataerkil aile varlığını sürdürebilmek için, öncelikle kadınların ve çocukların ekonomik bağımlılığını gerektirdiğinden, bu aile yapısında ekonomik eşitlik hemen hemen olanaksızdır ve bu aile birliği, aşırı duygusal bağlardan çok ekonomik ve hukuksal bağlara dayanır. Bugün bile değiştirilmemiş ve geleneklere bağlı rol ayrımını sürdüren modern aile de ev işleri ve çocuk bakımını kadına yükleyip, insan yaşamı için gerekli çabayı erkeğe ayırdığından, erkeğin üstünlüğü düzenini sürdürmektedir. Buna bağlı olarak farklı cinsle-

---

3 Marcuse, Horkheimer ve başka düşünürler bu konuya değinmişlerdir. Wilhelm Reich sorunu şöyle ortaya koyar: «Baskıcı devletin her ailede bir temsilcisi vardır: baba. Baba, bu niteliği yüzünden devletin en değerli aracıdır.» «Baskıcı toplum, baskıcı aile yoluyla kendini kitlesel birey biçiminde yenilediği için, politik reaksiyonun baskıcı aileyi, devletin, kültürün ve uygarlığın temeli olarak savunması gereklidir.» Wilhelm Reich, **Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı.**

4 Ailenin devlet denetimiyle olan ilişkisi sorunu, çözülmesi güç bir sorundur. Bertrand Russel'in «devletin güçlü olduğu yerde aile güçsüzdür ve kadının durumu iyidir, oysa devlet güçsüz olduğu zaman aile güçlüdür ve kadın kötü durumdadır» diye yorumladığı Müller-Lyer kuramı, faşist Almanya, İspanya, İtalya ve hatta militarist Japonya gibi güçlü devletler konusunda geçerli görünmemektedir. Sözü geçen ülkelerdeki güçlü devletler, ataerkil aile yapısını istismar ederek, kullanarak ve hatta yeniden biçimlendirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu durumda aile erkeklerinin devletle işbirliği yapmaları kadınlar üzerindeki otoritelerinin pekiştirilmesi, hatta yeniden kurulması yoluyla sağlanır.

rin durumlarının da farklı olması kaçınılmaz bir sonuç durumuna gelmektedir.

Nazi Almanyası ve Sovyet Rusya gibi birbirinden çok farklı iki toplumda hükümetin aile konusundaki resmî deneyleri, diğer toplumların cinsel devrimde karşılaştıkları sorunları çözebilecek birer örnek meydana getirir. Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti, ilk desteğini durumundan hoşnut olmayan eski askerlerden görmüştür. Bu desteklemeyi alan partinin havası, böylesi bir siyasal tabandan beklenecek ulusal, cinsel ve ırkçı şövenizm olmuştur. Tarihçiler ve toplumbilimciler Nazi devletini, iç-gruplar ile dış-grupları birbirine karşı oynayarak gelişen bir kabile dayanışmasına dönüşmek biçiminde tanımlamışlardır.[5] Güdülen amaç, belki bunun da ötesinde, aşırı ataerkil koşulları yeniden canlandırmak ve güçlendirmek için girişilmiş en büyük atılımı gerçekleştirmektir. Führerlerinin önderliğindeki kabile üyeleri, kendi hücresel kabilelerindeki kadınlara ve çocuklara efendilik taslamayı kurmuşlardır.

Nasyonal Sosyalizm, başlangıçtan itibaren cinsel devrimi ve feminizmi, ciddî olarak ele alınması gerekli sorunlar olarak görmüştür. Kadın Hareketi, Almanya'da geç başlamıştı. Yirminci yüzyılın ancak ilk yirmi yılı boyunca, bu hareket Almanya'da kol salabildi. Ama Nazi partisi iktidara gelmeden beş yıl önce, feminizm örgütlenmiş ve milyonlarca Alman ka-

5 Joseph K. Folsom, **The Family and Democratic Society.** Folsom Nazi Devletini «kast toplumuna ve baskıcı devlet düzenine dönme eğiliminde» diye tanımlar. Clifford Kirckpatrick, **Nazi Germany, Its Women and Family Life.** Kirckpatrick, «...ilkel düşünceye, güç, otorite ve baskıya boyun eğmeye, gerilemeye ve olanak bulunursa çok kısıtlı bir gizliliğe hazır, anavatan topraklarını, kan bağını, fikir beraberliğini, dostu sevmeyi ve düşmandan nefret etmeyi destekleyen bir yapı» olarak niteler Nazi devletini.

dınını dört büyük bölümden kurulu bir federasyon halinde toplamayı başarmıştı. 1928'de, kadınlar federasyonu kurulduğu zaman, feminizm gerçekten kale gibi güçlüydü.[6] Nazizm, bu oluşumu yok etmek için çok yöntemli bir yol izledi: Hizipçiliği, ajan sızdırmayı, zorlama seçim taktiklerini kullandı; liderleri satın aldı, feminist liderleri hem eylem hem toplum dışı bıraktı. Partinin buyruğuyla feminist örgütleri **Frauenorden, Frauenschaft, Frauenfront** (birkaç yıl sonra **Frauenwerk** adını aldı)* gibi örgütlerle birleştirerek Nazi saflarında eritti. Bu tür örgütlerin başında birer kadın **Führer** ve anti-feminist kadın yöneticiler bulunuyordu. Bunlar da Krummacher ve Hilgenfeldt gibi partiye yakın erkekler tarafından denetleniyordu. Parti üyelerinin sadece yüzde 3'ü kadın olduğu halde, kadın gruplarının elde edilmesi öylesine ustalıkla yürütülmüştü ki, 1933'te Nasyonal Sosyalist kadın örgütleri iç-grup durumuna gelmişler, feminist örgütler ise dış grupluğa itilmişlerdi.[7]

---

* Sırasıyla, Kadın Düzeni, Kadın Yönetici, Kadın Cephesi, Kadın İşi. **(çev.)**

6 Feminizm Helene Lange'ın 1908'de okul reformlarını gerçekleştirme çabalarıyla başladı. Almanya'daki ilk feministler Alice Salomon, Marie Baum ve Marie Elizabeth Lüders'tir. Weimer Anayasası kadınlara seçim hakkı tanıdı ve kadın milletvekilleri seçildi. Alman feminizminin lideri Gertrud Baumer, hem milletvekiliydi, hem de İçişleri Bakanlığında önemli bir yeri vardı. Naziler iktidara geldikleri zaman onu işten attılar. Ancak Weimar reformları ataerkil aile düzenini sarsamamıştı. Bunun somut kanıtı, ekonomik konularda ve çocuklar üzerindeki karar ve denetim yetkisini erkeğe tanıyan Bürgerliches Gesetzbuch medeni yasasıdır.

7 Feminist örgütleri ortadan kaldırmayı amaçlayan parti bildirilerinde şöyle denmektedir: «Kadın örgütlerinin 'hizaya getirilmesi' (Gleichshaltung), Nasyonal Sosyalizm çizgisinden sapmak demek değildir... Kadın örgütlerini Nasyonal Sosyalizm ruhu ile doldurun... Toplum çalışmalarında, kentlerde olduğu kadar kırlarda da en önemli yerler ele geçirilmelidir... Di-

«Hizaya getirme» (Gleichshaltung) süreci tamamlandığı ve sadece feminist olmakla kalmayıp, pasifist, enternasyonalist ve toplumcu olan eski kadın örgütleri ortadan silinince, federasyonu meydana getiren dört gruptan en güçlü ikisi, yani Alman Kadın Dernekleri Federasyonu ile Üniversiteli Kadınlar Birliği sadece boş birer ad olarak Nazilerin eline geçti. Birinci grup ile ikinci grubun öğretmenler kolu, gruplarının ortadan kaldırılmasını beklemeden, 1933 yılında kendi kendilerini dağıtmışlardı. Yine de, altı ilâ sekiz milyon kadın, **Frauenwerk**'te parti adına seferber edildi ve Nazi devletinin hizmetine sokuldu.

Hitler Almanya'sında kadınlara düşen rol, aileye

ğer kadın örgütlerinin içlerine yavaş yavaş sızmak gereklidir... Din gruplarını dikkatle ele elmak gerekir. Bunlar öteki kadın örgütlerine uygulanan yollarla hizaya getirilemez. Yakında ayrıntılı talimat verilecektir.» Daha sonra verilen buyruklar, uygulanacak taktikleri kapsayacak oranda ayrıntılıdır: «Her eyalette, Nasyonal Sosyalist bir kadın yönetici, eyalet lideri tarafından atanacaktır... Bu üye, kadın örgütlerinin yeni bir başkan seçmesini sağlayacaktır. Örgütler, yeni yönetim kurullarını kabul etmedikleri takdirde, bu kadın üye işi devralacaktır. Bu uygulamada çatışmaya girmek ve sert davranışlara yönelmemek için özen gösterilecektir.» Yeni düzenin disiplini kesindi. «Nasyonal Sosyalist Frauenschaft liderleri, diğer örgütlerde herhangi bir aykırı davranışa düşülmemesi konusunda uyarıda bulunurlar. Böyle bir durum olduğu takdirde, Alman Frauenschaft'ın kadın yöneticisine rapor verilecektir. Eyalet yöneticisi, yasaklanmış eylemlerin önüne geçmek için Alman Frauenfront'u ile işbirliği yapacaktır.»

Hitler'in **Kavgam**'ı dışındaki bütün alıntılar ve bilgiler konusunda Wilhelm Reich'ın, **Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı**, Folsom'un, **The Family in Democratic Society**, Waltar Lacquer'in, **Young Germany**, Robert Brady'nin, **The Spirit and Structure of German Fascism** ve Max Seydewitz'in, **Civil Life in Wartime Germany** adlı yapıtlarından yararlandım.

ve analık duygusuna kendilerini adamaktı.[8] Bununla beraber (bu konuda sanıldığından daha az çelişki vardır) Alman savaş makinesini meydana getiren fabrika işçilerinin de, en azından Doğu Avrupa'dan getirilen tutsaklar çalıştırılmaya başlanmadan önceki yıllarda, kadınlar olması gerekiyordu. 1935'te çıkarılan 26 Temmuz tarihli Ulusal İşçi Hizmeti Yasası kadınların da erkeklerin de devlet hizmetinde çalışmasını öngörüyordu. 1940'a gelindiği zaman, bu yasanın zorlamalarından ancak pek az kadın kurtulabilir durumdaydı. Evlilik, analığın kutsallığı ve yuva hakkındaki bütün propagandaya karşın, Nazi egemenliğinde, 1933'ten itibaren çalışan kadınların, hatta çalışan annelerin sayısı giderek arttı.[9] Bu pek şa-

---

8 Analık duygusu üzerindeki direnme, milliyetçi duyguların çok küçük yaşta ana-babadan aşılandığı varsayımına dayanıyordu. Analık kavramı, kadınları Nazi denetimindeki örgütlere sokmak için bir araç olarak kullanılıyordu. Üye adaylarını inceleyen bir Partili, adayları şöyle sınıflıyor: «Bir kısmı, hâlâ ateşli Marx'çıdır (yani militan feministlerdir). Ama sınıflamanın hareket noktasından ayrılmak yanlış olur... Deneyimlerime göre bir tek çözüm yolu vardır; bunlarla kadın kadına konuşur gibi, iki ananın birbirine dert yanması gibi konuşmak gerekir. Biz bu görüşe, Hıristiyanlık yoluyla ulaştık. Yüce Tanrının sayesinde!... Kadınların yapısında pasifizm olduğu için, onlara Nasyonal Sosyalizmi kavratmak biraz güç olacaktır. Milliyetçilik fikri, kadınlara erkekler yoluyla aşılanabilir. Yapacağımız bir tek şey var. Kadınlarımıza, çocuklarını anavatan sevgisiyle yetiştirmelerini öğretmek. Böylelikle her Alman kadınına fedakârlık duygusunu aşılamış oluruz ve onlar da bize anavatan için gerekli olan her şeyi vermeye hazır olurlar.» Amtswalterinnenblatt der N.S. Frauenschaft.

9 Hitler 1933 Ocak ayında iktidara geldiği zaman, endüstri alanındaki işçilerin % 37,3'ü kadındı. 1936'da kadınların oranı % 31,8'e indirildi. 1940'ta ise yeniden % 37,1'e çıktı. Sayı olarak kadın işçiler, 1933'te 4.700.000'den 1938'de 6.300.000 ve 1941'de, 8.420.000'e yükseldi. Çalışabilir kadın sayısının 10 - 12 milyon olduğu tahmin ediliyor ve çalışmayan ka-

şırtıcı görünmüyor; çünkü o dönemde bütün dünyadaki çalışan kadın sayısı artıyordu ve kadınlara yüksek öğrenim olanaklarının tanınmasından sonra böyle bir artış olağandı. Fakat Nazi Almanya'sında, hükümetin aldığı bir kararla,[10] üniversite öğrencilerinin ancak onda birinin kadın olacağı öngörülüyordu. Lise öğrencilerinin ise sadece üçte biri kızlardan meydana geliyordu. Feminizmin Almanya'da hızla yayılmasından sonra, bu gerçekten çok düşük bir orandı ve İngiltere ile Amerika'nın gerisindeydi. Almanya'yı bu dönemde Batı devletleri arasında eşsiz duruma getiren, feminist atılımın mesleklere ve yüksek ekonomik, toplumsal görevlere kanalize edilmesidir. Nazi ideolojisinin gerçek amacı, belirtildiği gibi kadını «yuvasına» döndürmek değil, «kadınları meslek dallarından alıp, düşük ücretli işlere yerleştirmek» olmuştur. 1934 Aralık ayında Nazi tıp kongresinde konuşan, doktorluk uğraşının parti tarafından atanmış lideri Dr. Wagner, kadınlı erkekli dinleyicilerine şöyle sesleniyordu: «Kadınların yüksek öğrenim görmesine son vereceğiz.» Yeni düzen içinde hâlâ duyulan, Dr. Thimm, Anna Pappritz ve Sophie Rogge-Börner gibi feminist sesler teker teker susturuldu. Yeni rejimde kadınların yargıç olması yasaklanmıştı. 1936'

dınların nasıl seferber edileceği konusunda tartışmalar yapılıyordu. (Sayılar Franz Neuman'dan alınmıştır. **Behemoth, The Structure and Practice of National Socialism** 1933-44). 1943 sonlarında 13,5-14 milyon kadın çalıştırılmaktaydı. Helge Press, I. Dünya Savaşı sırasında **ücretli** kadın işçi sayısının II. Dünya Savaşındaki **ücretli** kadın işçiden fazla olduğunu belirtiyor. Folsom da, 1933-36 yılları arasında kadın işçi yüzdesinin düşmesine karşın (ekonomik bunalımdan sonra daha çok erkek işçi çalıştırılıyordu), bu dönemde çalışan kadın sayısı 1.200.000 artmış ve Naziler bu üç yıl boyunca, yerlerini erkeklere verebilmek için kadınları iş piyasasından atmaya çalışmışlardı.

10 Bu kararname 1933'te yürürlüğe konuldu 1935'te kaldırıldı. Fakat etkisi süregitti, çünkü 1938'de bile üniversitedeki kız öğrenci oranı % 10 olarak saptanmıştı.

da da adliyede çalışmaları yasaklandı. Naziler iktidara geldiğinde, otuz kadın milletvekili vardı. Hiç kuşkusuz bunlar «uygunsuz» bulunmuş olmalı ki, 1938'de bir tek kadın milletvekili kalmadı. Nazilerin analığın kutsal olduğu yolundaki bütün şamatalarının altında gerçek duygularının ne olduğunu, I. Dünya Savaşı'nda ölen oğlunun ardından yas tutan bir anaya çıkışan bir Sosyal Demokratın sözlerinden anlarız: «Siz dişi keçiler bunun için yaratıldınız işte.»

Yahudiler konusunda (en yüce yeteneklerinizi neden harcarsınız acaba?) olduğu gibi Nazilerin kadınlara uyguladıkları yöntem pek geçerli değildi. Yıllarca sürecek askerlik, emperyalizm ve sömürgeciliğe hazırlanan bir ulus için; cinsel eşitlik ilân etmek, sömürgeleri doldurabilmek ve bu üstün ırkı sürdürebilmek için gerekli nüfus artışını sağlamak, çocuklar için bakımevleri açmak daha uygun bir yoldu. O zaman, kadın nüfusu bin-yıllık Reich ordusuna almak yararlı görülmese bile (çünkü Hitler başlangıçta «hiçbir kadının elbombası atmasını istemediğini» açıkça söylemişti), hiç değilse savaşçıların uzak ülkelerde oldukları süre içinde devleti yönetecek, erkeklerin işlerini devralacak bir topluluk bulunurdu. Hemen hemen erkek nüfusunun tamamını askere almayı tasarlayan bir ulus, hiç kuşkusuz kadın doktorlara, avukatlara, yargıçlara ve diğer meslek dallarında çalışacak kadınlara gereksinim duyacaktı.

Kadınların yüksek düzeydeki görevlerden uzaklaştırılmalarının bir ekonomik nedeni olabilir: O da, yirminci yüzyılda diğer ülkelerin yararlandıkları gibi düşük ücretli işlerde kadınları çalıştırma gereksinmesidir. Askerliği sadece erkeklere özgü kıldıkları için, cephane fabrikalarında erkekleri çalıştıracak durumda olmamaları da doğaldır. Fakat bütün bunlar, kadını analığa ve yuvaya çağıran propagandayı haklı göstermez. Çünkü bu propagandanın asıl amacı kadınları yüksek düzeydeki görevlerden uzaklaş-

tırınak (ki bu, «çifte gelirli aileler» yasası ile büyük ölçüde uygulanmış, evli kadınlar kadar bekârlar da işten çıkarılmıştır), böylelikle yeniden iş piyasasına çağırıldıkları zaman, devletin yüce erkek görevlerine yardımcı ilân ettiği düşük işlerde çalışmayı kabul etmelerini sağlamaktı. Toplumsal işler, hemşirelik, öğretmenlik gibi «kadına uygun görevler» diye çıkarılan bütün gürültüye karşın, Alman kadınları Nazi devletinin fabrikalarında ve tarlalarında çalıştırıldı.

İçişleri Bakanı Dr. Wilhelm Frick'in tutumu, ideoloji ve ekonomi yönünden çok açık seçikti.

Anne kendisini tamamen ailesine ve çocuklarına, eş ise kocasına adayabilmelidir. Evlenmemiş kızlar, ancak kadınlara uygun işlere alınmalıdır. Geri kalan işlerde çalışmak yine erkeklere özgü kalmalıdır.

Nazizmin ilk yıllarında işten çıkarılan büyük sayıda kadının yerini alan Alman erkekleri bu işlere alındıkları için devlete bağlı ve yaşamlarından hoşnut kişiler durumuna getiriliyor, aynı zamanda da «savaş gücü» artırıldığı zaman orduya katılmaya hazır oluyorlardı. Değerlerini ve yerlerini iyice ve gereğince öğrenen kadınlara da çocuk yetiştirme ödevi düşüyordu.

Ne var ki, Nazilerin kadın nüfusu yönetiş biçimlerinin altında yatan temel nedenler, ne (erkeklerin işsizliğine bağlı) ekonomik, ne de (emperyalist yayılmaya bağlı) nüfus artışı politikası değildi. Nazi devletinin erkeğe üstünlük tanımasındaki nedenler ruhsal ve duygusal nedenlerdi. Bu Parti yetkililerinin açıkça belirttikleri bir politik çizgiydi. Partinin kurucu «düşünür»lerinden biri olan Gottfried Feder, kitlelere feminizmi şöyle anlatıyordu:

Yahudi, cinsel demokrasi biçiminden yararlanarak kadını bizden çalmıştır. Biz gençler, canavarı öldürmek için ilerlemeli ve dünyadaki en kutsal şeyi, yani kadını hizmetkârımız olarak elde etmeliyiz.

Kadın Nazi liderlerinden Guida Diehl, Ruskin'e bağlılığını belirterek «kraliçe»nin de listeye alınmasını öneriyordu. Hitler, 8 Eylül 1934'te Nuremberg'de yaptığı konuşmasında, yabancı ve Semitik bir saldırı olan Yahudi Komünizminin, cinsel devrimin kaynağı olduğu savını ileri sürüyordu:

Kadınların özgürlüğe kavuşması mesajı, sadece Yahudi aklının bulduğu bir şeydir ve özü de aynı görüşle damgalanmıştır.

Bu olağanüstü kişiliğin, kadının yeri konusundaki görüşleri de çok açıktır. Geleneksel kadın-erkek dünyası ayrımı, öteki reaksiyonerlere olduğu kadar Hitler'e de doğal görünür:

Çünkü onun dünyası kocası, ailesi, çocukları ve yuvasıdır. Ama o ufak dünyaya özen gösterecek kimse olmazsa, büyük dünyanın hali nice olur?... Kadının erkeklerin dünyasına geçmesini doğru bulmuyoruz. Bu iki dünyanın birbirinden ayrı kalmasını doğru buluyoruz... Bu dünyalardan birine duygunun gücü, ruhun gücü egemendir... ötekine ise görüş yeteneği, katılık gücü egemendir..! Kadınlar aileyi, erkekler ulusu ayakta tutar. Kadının eşit hak sahibi olmasının anlamı, doğanın kendisi için belirlediği yaşam alanında, hak ettiği saygıyı görmesi demektir. Kadınlar ve erkekler, birbirlerinden oldukça farklı iki varlık türüdür. Erkekte mantık egemendir. Erkek araştırır, çözümler ve çoğunlukla yeni ve bilinmez dünyaların ufkunu açar. Ama sadece mantıkla bulduğu şeylerin tümü değişimlere uğramaya mahkûmdur. Bunun karşılığında duygu, mantıktan daha tutarlı, daha istikrarlıdır. Kadın, duygudur ve bu yüzden de istikrar unsurudur.

Hitler, **Kavgam**'da «Alman kızlarının Devlet Kulu olduklarını ve ancak evlenince Devletin Vatandaşı durumuna geldiklerini» belirtir. İlk Nazi programında, kadınların oy hakkının kaldırılması öngörülmüş ve rejim iktidara geldiğinde, daha 1918'de Weimar Cumhuriyetinin kadınlara tanıdığı oy hakkı kısıtlanmıştı. Çünkü kadınların kamu yaşamından ve görevlerinden çıkarılması Nazilerin baş politikasıydı.

Bütün Nazi görüş ve bildirilerinde kadınlara damızlık kısrak gözüyle bakıldığı belirgindir. Hitler'in Kavgam'da belirlediği «kadın öğreniminin amacı, geleceğin annelerini yetiştirmektir» görüşü, asker bir devletin tutkularıyla nüfus artışının ne denli ilintili olduğu düşünülünce acı bir alay niteliği kazanır. Vatan için ölecek çocuklar doğmalıdır boyuna. Wilhelm Reich'ın **Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı**'nda belirttiği ve **Kavgam**'da çeşitli örnekleri görüldüğü üzere, iffetli analık konusundaki mistik ülküleştirme, sadece doğum yoluyla cinselliği eşitleme değil (çünkü Nazilerin korunma ve kürtajı yasaklamalarıyla nüfus artışı kolaylaşmıştı), aynı zamanda kadın cinselliğini tamamen bastırıp, bunu devlet-yönetiminde insan üretimi işlemine dönüştürmekti.

Almanya, kadınlar konusundaki tutumu yüzünden gerek uluslararası feminist hareketin ve gerekse liberal Batının saldırılarına uğrayınca, «kadınlar için despotik bir denetleme kuruldu» suçlamasına karşı Hitler yeni devleti şöyle savunmuştu:

> Dış dünya «Evet, erkekler konusunda öyle, ama kadınlar sizin için iyimser düşünemezler. Kadınlar eziliyor, yerlerde sürünüyor, köleleştiriliyor. Onlara özgürlük, eşit haklar vermek istemiyorsunuz.» diyor bize. Biz de onlara «Sizin boyunduruk gibi gördüğünüzü başkaları nimet olarak görüyor» diye yanıt veriyoruz. «Birine cennet görünen, ötekine cehennem gibi geliyor...» diyoruz. Bana sık sık «kadınları mesleklerden uzaklaştırmak istiyorsunuz.» diyorlar. Hayır, benim tek istediğim bir aile kurmak ve çocuk yetiştirmek için en büyük olanakları sağlamak, çünkü halkımızın en büyük gereksinmesi bu.

Führerci Frau Scholtz-Klink, Alman kadınının tek işinin erkeğine hizmet etmek olduğunu, «erkeğin doğumundan ölümüne dek» sürekli olarak «erkeğin ruhunun, bedeninin ve aklının bakımı» ile uğraşarak «evi yönetmek» olduğunu belirtiyordu. Nazi ülküsünün tamamen bir erkek sorunu olduğu konusunda ve kadınların buna ancak hizmet edip hiçbir

zaman etkin olarak katkıda bulunamayacakları hususunda Parti ileri gelenlerinin herhangi bir kuşkuları yoktu. Propaganda Bakanı Goebbels bunu açıkça belirtiyordu:

Nasyonal Sosyalist hareketi oluşumu nedeniyle erkeklere özgü bir harekettir... Yönetim ve biçimlendirme konularında toplum yaşamında çalışma alanları bulmak hiç de zor değildir. Bu alanlara politikanın büyük dünyası da girer. Bu alan kayıtsız şartsız erkeklere özgü olmalıdır... Kadınları kamu görevlerinden uzaklaştırmakla, onları gözden çıkarmış olmuyoruz, onlara gerçek onurlarını kazandırmaya çalışıyoruz... Kadının en yüce ve önemli görevi, eşlik ve analık görevidir ve bu görüşten sapmamız bizim için bağışlanmaz bir yanlış olacaktır.

Nazi «deneyi», kadınların ayrı dünyası olması fikrini bir biyolojik olgu gibi sunmak, ya da şövalyece bir tavır içinde aşılamaya çalışmak yerine, öteki Batılı hükümetlerin aksine bunu yasalarla belirlemiş olduğu için özellik taşır. Başka ülkelerde sadece propaganda, kuşku ya da kehanet konusu olan aileyi, Nazi devleti gerçekten güven altına almak için çeşitli yollara başvurdu. Nazi rejimi bekârlara ve evde kalmış kızlara vergiler koydu. 1 Haziran 1933'de de ünlü Evlilik Kredilerini yürürlüğe soktu. Almanya'daki toplam evliliklerin üçte biri bu kararnamenin yürürlüğe girmesinden sonra yapıldı. Bu kararname ile, evlilikten doğacak her çocuk için vergi indirimi öngörülüyordu. Rejimin ilk yıllarında bunun amacı, kadınları iş alanından (en azından yüksek görevlerden) çekmekti, bir yandan da I. Dünya Savaşı ve ekonomik bunalım yüzünden düşmeye başlayan doğum hızını artırmak; liberal Weimar Cumhuriyeti devrinde ve feminist hareketin etkisiyle başgösteren boşanma, evlilik dışı beraberlik, doğum denetimi ve kürtaj eğilimine set çekmek amacı güdülüyordu. Kredi kadınlar adına açılıyor, ama para erkeklere ödeniyordu. Kredinin yarattığı eşler, kocaları geçim durumları ve aşırı gereksinme konusunda yeterli bilgi ver-

mezse çalışamıyorlardı. Bu yasa, 1933-35 yılları arasında 800,000 kadını iş piyasasından çekti. Fakat 1936 yılında, Hitler'in 1933 Ocak ayında iktidara geçtiği zamanki çalışan kadın sayısından 1,200,000 daha fazla kadın çalışıyordu. Çalışan kadınların sayısı, silâhlanma hareketiyle birlikte giderek arttı ve sonunda, rejimin başlangıcındaki sayının iki katını buldu.

Doğum hızını artırma kampanyası daha da iyi sonuçlar verdi. Doğan ve yaşayan çocukların sayısı 1933'te 971,174 iken 1935'te 1,261,273'ü buldu. Nazi programı, propaganda ile olduğu kadar, işbirlikçiler ve rüşvetler yardımıyla da yürütülüyordu. Folsom, bu tutumu, İsveç'te uygulanan daha demokratik yöntemle, yani konut koşullarını geliştirmek, sağlık ve toplumsal güvenlik önlemleri almak, doğum izinlerini güven altına almak gibi önlemlerle karşılaştırır. Nüfus artışını isteyen hükümetlerin seçeceği iki yol vardır: Anneliği istenebilir bir niteliğe kavuşturmak, ya da kaçınılmaz duruma getirmek. 1933'te Naziler iktidara geldiğinde kadın nüfusu sayısı erkeklerinkinden iki milyon fazlaydı. Bu nedenle, evlenme konusundaki devlet zorlamalarına karşın evlenemeyen ve yuva-analık konusudaki bitmez tükenmez propagandanın kurbanı olan iki milyon kadın vardı.

Nazi Almanya'sında doğum denetimi konusunda bilgi vermek, doktorlar için bile tehlikeli ve cezayı gerektiren bir suçtu. Weimar cumhuriyeti sırasında kurulmuş olan ve gebeliği önleyici yollar gösteren klinikler, 1933'ten sonra kapatıldı. Gebeliği önleyici ilâçlar, özel izin olmaksızın satılamaz oldu, bunların reklâmlarının yapılması yasaklandı. Oysa, Berlin'de prezervatifler açıkça satılıyordu. Bu tutarsız bir uygulama gibi görünebilir. Aslında bunda bir tutarsızlık yoktu; çünkü prezervatif, gebeliği önlemek için değil, halkı ve özellikle askerleri cinsel hastalıklardan korumak için salık veriliyordu.[11] 1934 yılından

11 Frengi, Hitler'in özel bir tutkusu olmuştu. **Kavgam**'da

sonra, Nazi devleti, kendine özgü doğum denetimi sistemini uygulamaya başladı. Kliniklerde sayısız kişi, büyük ölçüde zorlamayla kısırlaştırılıyordu. Nazi Almanya'sında cinsel eğitim demek, ırkçılıktan, ari ırkın gelecek kuşaklarının nasıl olması gerektiğini öğretmekten başka bir şey değildi. Kürtaj, göze alınamayacak bir tehlike durumuna geldi; ağır cezalar kondu. 1933 Mayısında çıkarılan yasa, kürtaja yardım edenleri de ağır cezaya çarptırıyordu. Ari ırktan olmayan ana-babadan olma diye yorumlanan sakatlık kuşkusu olmadığı takdirde, bütün gebeliklerin doğumla sonuçlanması zorunlu kılınıyordu. Weimar devrinin liberal cinsel reformcuları gözden düştüler, cezalandırıldılar. Wilhelm Reich'ın kitapları yasaklandı. Naziler, kendi rejimlerinden önce var olduğunu ve kendine özgü bir ahlâk anlayışı getirdiğini iddia ettikleri «cinsel özgürlük»ten komünizmin ve Yahudiliğin sorumlu olduğunu ileri sürdüler. Bu yeni ahlâk anlayışına karşı, kadınlar söz konusu olduğunda aşırı tutucu, erkekler söz konusu olduğundaysa çoktanrıcı bir tutum benimsediler.

Eşcinselliğe karşı kesin bir tavır alındı ve fırtına taburlarının kumandanı olan eşcinselliği herkesçe bilinen Yüzbaşı Roehm'un varlığına karşın orduda sık sık eşcinsellik yüzünden temizleme hareketleri yapıldı. Nazi kültürünün erkeklik tapımı, «lider»ler ve erkek toplumu üzerine ağırlık vermesi, bütün Nazi dönemini sinirceli biçimde anti-toplumsal olan, sadist oluşumlu baskı altına alınmış bir eşcinsellik dönemi haline getirdi. Nazi **Mannerbünde**'sinin selâmlık kültürü, devletin kurguladığı bir oluşum niteliğindeydi. Fahişelik ve pornografiye karşı çıkılıyor ve bunlar, püriten nedenlerden dolayı ekonomik ya da insancıl gereksinmeler olarak görülmüyordu. Ge-

---

cinsel özgürlük ya da Hitler'in deyimiyle bolşevik özgürlükten söz edildiği zaman mutlaka frengiden de söz edilmiştir.

rek fahişelik, gerekse pornografi, S.S.'lerin ve diğer Nazi ileri gelenlerinin yararlanabildiği bir ayrıcalık durumuna geldi. Belirli yerlerde, polis kadınların sigara içmelerini yasakladı. Dr. Krummacher makyaja karşı genelgeler yayımladı. Bu arada eş-metres düzeni alabildiğine ilerledi ve polisin düzenleyip koruduğu fahişelik, «sokaktaki görüntü» saf Alman gençliğini zehirlemeyecek ölçüde olduğu sürece, asker bir devletin yapısında elverişli görülür oldu. Doğurganlık öylesine değer kazandı ki, bir kocanın çapkınlığı evlilik dışı çocukların doğumuna yol açtığı zaman, erkek hukuk açısından zina yapmış sayılmamaya başlandı. Evli olmayan kadınların çocuk doğurmaları, devlete yeni çocuklar kazandırdıkları için pek önemli bir suç sayılmıyorsa da, evli kadınların evlilik dışı çocuk sahibi olmaları, nüfus artışı açısından bile bağışlanabilir görülmüyordu. Neo-paganizm eğilimi de dahil Nazi cinsel uyarlamalarının tümü, devlet yönetiminde ve yasa zorlamasında bir cinsel karşı devrim niteliğindeydi.

Nazi devletini incelerken, ekonomik nedenlerin, sadece «kutsal analık»tan değil, aynı zamanda aile ve ev kavramlarından da önce geldiği görülür.[12] Al-

12 Folsom, bunun aile birimi üzerindeki etkilerini şöyle açıklıyor: «Naziler, aileyi Devletin bir aracı olarak güçlendirmek istemişlerdir. Devletin çıkarları her zaman ön plandadır. Siyasal ihanet söz konusu olduğu anda, Almanya karı-kocayı ya da ana-baba ile çocukları birbirine düşman etmekten çekinmemiştir. Büyüklerin olduğu kadar çocukların ve gençlerin zamanlarının büyük kısmı, grup çalışmalarında harcanılmak üzere aile çevresinden çalınmıştır. Ana-baba Nazi ideolojisini aşılamayı reddettikleri takdirde, mahkemeler çocukların vesayetini onlardan alma hakkına sahip olmuşlardır.» Kirckpatrick ise, Nazilerin «kadın sorunu» diye yorumladıkları soruna nasıl çözüm bulduklarını şöyle özetliyor: «...Naziler bedel ödemeye niyetli değildiler. Onlarınki yarı yolda bırakılacak bir plandı. Birkaç kadını işten çıkardılar, doğumu teşvik etmek için biraz

man kadınları, sadece fabrikalarda ve tarlalarda devletin gereksindiği yıpratıcı işlerde çalıştırılmak amacıyla mesleksel ya da siyasal görevlerden alınmakla kalmamış; ailenin her bireyi için zaman yitimine yol açan işlerin yapılmasını gerektirdiği için, aile birimi devletle sürekli rekabet eder duruma gelmiştir.

Bütün bunlara karşın, Nazi devletinin ataerkil ve erkek üstünlüğünü tanıyan karakterinin temel nedeni, siyasal ya da ekonomik olmaktan çok duygusaldır. Kadının baskı altına alınması temeline dayanan ve ilkel kabile havasında olan bu yapı, otoriter, aşırı milliyetçi ve militarist gelişim için bulunmaz bir araç olmuştur.[13] İnsan ister istemez, cinsel politikanın ekonomiye ve diğer toplumsal kurumlara bağlı olmakla beraber, tıpkı ırkçılık ya da belirli kast sistemciliği gibi bir yaşam biçimi olduğunu, yaşamın bütün diğer ruhbilimsel ve duygusal yönlerini etkilediğini düşünmek zorunda kalıyor. Bu nedenle, cinsel politika, kökleri geçmişimize uzanan, yoğunlaşma ve artma olurluluğu bulunan ve bugüne dek hiçbir toplumun ortadan kaldırmayı başaramadığı bir ruhsal yapı durumuna gelmiştir.

Sovyetler Birliği, ataerkilliğe son vermek ve onun en temel kurumu olan aileyi yeniden kurmak yolunda bilinçli bir çaba gösterdi. Devrimden sonra,

---

para verdiler, bir yığın propaganda yaptılar, sonra da askeri hazırlıklara dalıp gittiler. Kadınların enerji ve yeteneklerini savaş hazırlıkları adına kullanmak isteyen bu fırsatçı tutum, kadının evlilikteki rolünü belirlemekten kaçındı.»

13 Abrahamsen, Nazilerin başarısının büyük ölçüde Alman kültüründe var olan «ataerkilliğe» bağlı olduğunu ileri sürer. Robert Lowie ise bu sava karşı çıkar. Ama Abrahamsen ve ondan da öte W. Reich, Nazi devletinde otoriter ataerkil yapının oluşumunu, ulusal kitle ruhbilimine bağlı görürler. Onların bu görüşü yanında Lowie'nin, Almanya'da analığın saygıdeğer kabul edildiği ya da anaların tek tek güçlü kişilikleri olduğu temeline dayanarak ataerkilliği yadsıyışı güçsüz kalmaktadır.

bireyleri ailenin kısıtlamalarından kurtarmak için mümkün olan her türlü yasa çıkarıldı: Özgürce evlenme ve boşanma, gebeliği önleme ve kürtaj olurlulukları sağlandı. Hepsinden önemlisi, kadınlar ve çocuklar, kocanın ve babanın denetleyici, kısıtlayıcı ekonomik gücünden kurtarıldılar. Kollektif sistem içinde aile, kuruluşundaki çizgileri izleyerek dağılmaya başladı. Ataerkillik süreci tersine işlemeye başladı ve toplum, toplumcu otoritelerin anaerkillik olarak tanımladıkları demokratik çalışma birliği durumuna geldi.

Lenin, 19 Aralık 1917 ve 17 Ekim 1918 tarihlerinde, erkeklerin kendilerine bağımlı olanlar üzerindeki egemenliklerini kaldıran ve kadınlara ekonomik, toplumsal, cinsel öz-yönetim hakkı tanıyan iki kararname yayımlayarak, yaşayacakları yeri, kullanacakları adı ve bağlanacakları uyruğu seçme özgürlüğünün doğal hakları olduğunu belirtti.[14] Siyasal ve ekonomik eşitliği sağlamak için gerekli bütün hukuksal önlemler alındı. Gerçi, cinsel devrimin kararnamelerle gerçekleştirilemeyeceğini Lenin de biliyordu. Bu nedenle kadınların ve çocukların, ekonomik bağımsızlığını gerçekleştirmek için çabalara girişildi: Çocuk bakımevlerinin kurulmasına, kadınları ev işleri yükünden kurtarmak için ev işlerinin toplumsallaştırılmasına, doğum izni verilmesine, kadının eğitim ve ev işleriyle birlikte toplumsallaştırılacak olan çalışma alanına eşit koşullarda girmesine karar verildi.

Sovyet deneyimi, bütün bu konularda başarısızlığa uğradı ve vazgeçildi. 1930'lar ve 1940'larda Sov-

14 Bakınız Rudolph Schlesinger, **The Family in the U.S.S.R. Documents and Readings**, Yasadışılık diye bir şey kabul edilmez olmuş, akrabalar arası cinsel ilişki, zina ve eşcinsellik ceza maddelerinden çıkarılmıştı. 20 Kasım 1920'de hastane koşulları sağlandığı takdirde yapılacak kürtajlar serbest bırakıldı. 1 Ocak 1927'de belediye nikâhını kabul eden yasa yürürlüğe girdi.

yet toplumu, önceki Batılı ülkelerin değişim geçirmiş ataerkil toplumlarına benzedi. Öyle zamanlar oldu ki, geleneksel aile konusundaki propagandaların ateşliliği, Nazi Almanyası dahil öteki Batılı devletlerin tutumundan ayrılamaz oldu. Karşı devrimin nedenleri pek çok ve pek karmaşıktır. Fakat tutucuların çoğunluğu bu sonuçtan öylesine hoşnutturlar ki, bunu doğaya, «kadının biyolojik trajedisi»ne, ataerkil ailenin ölümsüz varlığı ve geçerliliğine bağlama eğilimindedirler.[15]

Temel neden, Ruslarda olduğu gibi bir yandan politik (devrime karşı Beyaz Rusların açtığı savaş) ve öte yandan ekonomik sorunlar (kadınların ekonomik yönden bağımsız oldukları ilân edilmişse de, işsizlik yıllarının Yeni Ekonomi Politikası döneminde bu gerçekleşmiş sayılmazdı) altında ezilen bir ulusun tamamlanmış bir toplumsal devrimi meydana getirmekte karşılaştığı güçlüklerdir. Daha da temeldeki

15 Bilim adamları bu yaygın eğilimi açıkça belirtirler: «Bu konu üzerinde çeşitli yazılar yazılmış ve yazarların çoğu aileden vazgeçilemeyeceği sonucuna varmışlardır.» H. Kent Geiger, **The Family in Soviet Russia.** Urie Bronfenbrenner'in **Değişen Sovyet Ailesi** konusundaki bir yazısında «aile konusunda Sovyet politikasındaki dramatik değişimi geleneksel Batılı aile örneklerine bir dönüş olarak yorumlayan bazı Batılı düşünürler» den söz edilmekte bu tutumun en aşırı örneğinin Alex Inkeles olduğu belirtilmektedir. Alex Inkeles 1949 yılında Sovyetlerin devrimci tutumdan vazgeçmelerini «Batı uygarlığında»ki ailenin «büyük öneminin kanıtlanması» olarak yorumlamıştır. Sovyet ailesi konusundaki araştırmaları, aile ile ilintili en kapsamlı Amerikan kitabı olan Bell and Vogel'de yer alan Timasheff, köktenci cinsel politikadan vazgeçilmesinin nedenini, bu politikanın «yeni toplumun istikrarını ve savaşı atlatabilme yeteneğini zedeleyeceği endişesine» bağlar (Savaşı atlatma sözünde kasıtsız bir alay vardır). 1940 ve 1950'lerde (soğuk savaş döneminde) Amerikan kamuoyunda, «Ruslar aileyi değiştirme çabasına girdikleri ve başaramadıklarına göre, bu gerçekleşemez» diye bir kanı vardı.

bir başka neden ise, bir yandan geleneksel ailenin ortadan kalkmasını belirtirken, Marx'çı kuramın cinsel devrim için yeterli ideolojik temeli kuramamış olmasıdır. Ayrıca kuram, ataerkilliğin tarihsel ve ruhbilimsel gücü konularında da oldukça güçsüz bir durumda kalmıştır. Engels, ataerkil ailenin tarihçesinden ve ekonomik yapısından başka bir şey vermemiş, bu düzenin getirdiği ruh ve düşünce alışkanlıklarını hiç araştırmamıştır. Lenin, genel olarak toplumsal ve cinsel süreçlerde görüldüğü gibi, cinsel devrimin de yeterince anlaşılmadığını belirtmiş; ayrıca üzerinde konuşmaya değecek ölçüde önem vermediğini de birkaç kez ortaya koymuştur.[16] Cinsellik sorununa sözümona el kitabı niteliğindeki **Günlük Sorular**'da değinmek gereğini bile duymayan Troçki ise, **İhanete Uğrayan Devrim** adlı kitabında ideolojik boşluklara, Sovyetlerin başarısızlığına ve Stalin'in geriletici tutumuna şiddetle karşı çıkar. Ne var ki, bu davranışı, ancak 1936 yılında işin önemini kavrayabilmiş olmasından başka bir şey kanıtlamaz. Gerçekten de Wilhelm Reich'ın, toplumsal alandaki büyük düşünürlerin cinselliğe önem vermedikleri iddiası doğru gibi görünüyor. Bu nedenle, eski ataerkil düzenin çöküşüyle meydana gelen kaçınılmaz karmaşayı çözebilecek olumlu ve tutarlı bir kuram yoktu.

Üstelik, cinsel devrimi oluşturmak için elden gelen her şey yapılırken, devrimin gerçekleşmesi konusundaki gerçek sınavın değişen kafa yapısıyla verileceğini de kimse fark etmiyordu. Oysa Sovyet liderleri, bütün ruhsal oluşumları çarlık Rusyasının ataerkil aile çerçevesinde gelişmiş olan aile bireylerinden

16 Klara Zetkin, **Reminiscences of Lenin.** Lenin Klara Zetkin'e şöyle diyor: «Belki günün birinde bu sorunlar üzerine konuşur ya da yazarım — ama henüz değil. Şimdi bütün zamanımızı başka sorunlara vermek zorundayız.»

kurulu bir toplumda aileyi ortadan kaldırdıklarını ilân ediyorlardı. Böylesi bir toplumun kadınları, kendilerine pek yatkın görünen ailenin bağımlılığı ve güvenliği ile çocuklar üzerindeki egemenliğin ortadan kalkmasına yanaşmıyorlardı. Erkekler de geleneksel üstünlüklerinden ve ayrıcalıklarından vazgeçmek konusunda en az kadınlar kadar isteksizdiler. Herkes boyuna cinsel eşitlikten söz ediyor; ama hiç kimse, ya da parmakla sayılacak kadar az kişi bunu uygulama alanına getirebiliyordu. Hemen herkes cinsel özerklik ve özgürlükten ürküyordu. Üstelik aile duygusu ve örgütünün gücü karşısında kollektif yaşamın kurulması olanaksız değilse bile çok güçtü. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi devrimci düşüncede eski devirlerin bazı yanlışları da sürüp gidiyor; örneğin, cinselliğin toplum adına çalışmak ve kendini buna adamakla karşılaştırılamayacak ölçüde önemsiz olduğuna, cinselliğin kollektif ya da kültürel başarılara ters düşeceğine (Freud'da da vardır bu inanç)[17], gebelik ve doğumun «biyolojik güçsüzlükler» olduğuna ve hepsinden tutarsızı, aile ve evliliğin ekonomik ve kuramsal yollarla çözülebilecek salt ekonomik ve maddesel bir olgu olduğuna inanılıyordu.

Sovyetler burada da yanılıyorlardı. Troçki, «aileyi 'yok edemezsiniz', onun yerine bir şey koymanız gerek» diyordu. Ev işlerinin komünal bir biçimde yapılması ve kreşler kurulması tasarısı gerçekleşemedi. Bunların gerçekleşememesini, devrimin kadınlara öz-

17 A.A. Soltz adında bir parti yetkilisi, buna daha 1926'da belirtmiş; «devrimci arınma» diye bir kuram ortaya atarak cinsel özgürlükten geri dönüşün ideolojik yolunu çizen partili Zalkind ise, bu görüşlerini Freud'a borçlu olduğunu söylemiştir. 1923 ve 1936 yılları arasındaki tutucu hareketin lideri durumundaki Zalkind, Freud'un cinsel enerji kuramını çok andıran bir «enerji korunması» kuramı ortaya atmış, cinsellik yoluyla toplumcu çabadan koparılan enerjinin, devrimden ve proletaryadan çalınan enerji olduğunu ileri sürmüştür.

gürlük getirme çabasına «ölümcül darbeyi indiren» nedenler olarak gören Geiger, 1925 yılında yüz çocuktan sadece üçünün evin dışında bakım olanağı bulduklarını belirtiyor. Çocuk bakımı ve ev işlerinin bütün yükü kadınların omuzuna binmişti. Çünkü babalar genellikle sorumluluklarını ve yükümlülüklerini ihmal ediyorlardı. Bu durumdaki kadınlar çalışmak zorunda bırakılınca, üç işi birden yüklenmiş oluyorlardı. Kreşler olmadığı ve ev işleri komünal düzende götürülemediği için, çocuklar genellikle sokakta kalıyor, ihmal ediliyor ve bunlara bağlı olarak suçlu çocuk sayısı giderek tehlikeli bir orana yükseliyordu.

Sorunun önemli yanı ekonomikti. Sovyetlerin ilk yıllarındaki yoksulluktan yeni yeni kurtulmaya başlayan hükümet, ağır endüstri ve silâhlanmaya öncelik tanıyordu. Güç durumlarda, reaksiyonun devrimin yerine geçmesine göz yummak daha kolaydır. Nitekim 1936'da parti komiserlerinden Svetlov, «devlet ailenin işlevini şimdilik yüklenemeyeceği için, aileyi sürdürmeye karar vermiştir» diyerek devletin görüşünü belirlemiştir.

Yanlış kavramlarla ve gerçekleştirileceğine söz verilenlerin yerine getirilememesiyle, köktenci toplumsal değişimi ister istemez büyük bir karmaşa izledi. Yapılan büyük toplumsal değişimin yanı sıra değiştirilmesi ya da yenilenmesi gereken kurumlar gerçekleşmediği için, parti yetkilileri bu durumu bir keşmekeş olarak yorumladılar. Rus halkı gibi çok kısa bir süre önce özgürlüğe kavuşmuş bir halk, bu özgürlüğü nasıl kullanacağını bilemiyordu. Özellikle 1918-22 iç savaşını izleyen yoksulluk dönemlerinde cinsellik hayvancıl bir nitelik aldı. Bu arada bilgisizlik ya da suçluluktan (gebeliği önlemeye halkın alışamaması ya da bunu gerçekleştirememesinden) doğan istismarcı ve sorumsuz bir cinsellik de aldı yürü-

dü.[18] Bunun bir nedeni de özellikle erkeğin üstünlüğünü tanıyan alışkanlıkların süregelmesiydi. Tek tek olayları belgeleyen Bischoff ve Harvard araştırması, çarlık düzeninde ataerkilliğin kendisine tanıdığı despotik hakları yitirmiş olan Sovyet erkeğinin, çeşitli cinsel ilişkiler ve evine karşı sorumsuzluk yoluyla cinsel üstünlük duygusunu nasıl sürdürdüğünü kanıtlar. Yeni cinsel özgürlük, uygulamada büyük ölçüde erkekler için bir özgürlük niteliğindeydi. Eldeki birçok kanıta göre, devrimin ilk yıllarında kadınların durumu eskisinden de kötüye gitmiş ve kadınlar cinsel yönden büyük ölçüde istismar edilmişlerdir. Yüzyıllarca bağımlı kalmanın getirdiği eziklik içindeki, okuma yazma bilmeyen, haklarının ne olduğunu ve nasıl alınacağını pek kestiremeyen büyük kadın kitlesi, erkeklere oranla bu yeni özgürlükten hemen hiç yararlanamamıştır. Troçki'nin erkek parti üyelerinin nasıl ilerlediği (1920'lerde parti üyelerinin ancak yüzde 10'u kadındı) ve karısının «gerilediği» yolundaki gözlemi, o dönem edebiyatının diline pelesenk olmuştu.

Hükümetin başarısızlıkları ve ihmallerinden doğan karışıklıklar, uzmanlara ve ahlâkçılara konuşma olanağı verdi. Bunu partililerin karşı çıkışları izledi ve giderek geleneksel yapıların insancıl yollarla sürdürülmesi ve doğrulanması bayrağı altında yeni özgürlükler ortadan kalkmaya başladı. Bu arada revizyonistler ortaya çıkmış ve feminist, devrimci Kollontay ve Wolffson'un görüşlerini yersiz diye sansüre vurmuşlardı.

---

18 1920 ve 30'larda gebeliği önleyici ilâç ve araçların kullanılma oranı hakkında bilgiler çeşitlidir. 1935 yılında **Soviet Journey**'de Louis Fischer, bunların geniş ölçüde kullanıldığını bildirirken, Geiger tam tersini belirtmekte ve hükümetin gebeliğin önlenmesini desteklevici bir tutuma girmekten kaçındığını ileri sürmektedir. Yoksulluktan dolayı bu maddelerin elde edilememiş olması, durumu suç biçiminden çıkarır.

1932 Kiev Kongresinde çeşitli nedenlerden dolayı çocuk düşürmeye karşı çıkıldı. İleri sürülen bütün nedenlerin kökeninde nüfus politikası diye adlandırılan ve hükümetin kadınları doğuma zorlayan tutumu vardı (devrimden sonra doğum oranı büyük artış göstermişti. 1930'larda görülen düşme parti ileri gelenlerini endişelendiriyordu). «Ulusu koruyup sürdürmek», «insanlığın yok olması» ve «ahlâkın çökmesi» gibilerden bir yığın safsata ortalığı sardı. Devrin geçerli görüşlerinden biri de, kadınların kendi bedenlerine sahip olma özgürlüğünden hoşlanmayanların fikirleriydi. Bunlar, kadınların artık çocuk düşürmekten utanmadıklarını ve bunu «yasal hakları» olarak gördüklerini ileri sürüyorlardı. Dr. Koroliov meslekdaşlarına «suç sayılacak kürtajın, çocuk düşürmenin yasallaştırılmasıyla güç kazanan bir ahlâksızlık olduğunu»... «bunun analığı yok ettiğini» ve «amacının anaya ya da topluma yararlı olmak olmadığını ve ananın sağlığını korumakla ilgisi bulunmadığını» belirtiyordu. Bu tutumun amacı, analığı toplum adına bir zorunluluk olarak gerçekleştirmek, cinselliğin üreme olayından koparılabileceğini yadsımak ve kadınlarla çocuklar konusunda endişe duyuluyormuş havası içinde cinselliğe karşı olumsuz bir tutum yaratmaktı. Aslında bu son nokta gereksizdi; çünkü Sovyet kadını, devrim öncesi davranış kalıtımı içinde cinsellikten utanıyor ve tiksiniyordu. 1932 kongresinde belirtildiği gibi kadınların yüzde 60-70'i cinsel haz duyamıyordu. Çocuk düşürmenin yasallaştırılmasına karşın, gizli kürtajları engellemek on yıl aldı. Aslında kadınlar cinselliğe öylesine olumsuz bir açıdan bakıyorlardı ki, gebeliği önleme yoluna gitmiyorlar, bunun sonunda da çocuk düşürmek durumunda kalıyorlardı.[19] Kamuoyunun sert tepkisine

19 Bu durum bugün Amerika'da da görülmektedir. Öğrenciler ve genç kadınlar gebeliği önleyici önlemler almayı ihmal

karşın Stalin'in 1936'daki Beş Yıllık Planı, birinci gebelikte çocuk düşürmeyi yasaklıyordu. Stalin'in kamuoyunu son kez yokladığı olayın bu olduğu sık sık söylenir. 1944'te yasal çocuk düşürme kesinlikle yasaklandı ve çocuk düşüren kadınlara yardımcı olanlara iki yıllık hapis cezası öngörüldü. Gözlemciler, çocuk düşürmenin yasaklanmasına neden olarak gösterilen ananın sağlığını korumak bahanesinin, aslında savaş hazırlıklarına bağlı olarak nüfus artışını gerektiren tutumu «gizlemek» olduğunu belirtirler. Soltz, yuvasız çocukların sayısına, konut yetersizliğine ve istemeden ana olanlara aldırmaksızın «insana ihtiyacımız var» diyordu. Nazi Almanya'sında olduğu gibi, giderek askerî niteliğe bürünen toplumda nüfus artışını gerektiren bir tutum ortaya çıkmıştı.

Kürtaj sorunu ilk patlak veren olay oldu. Ancak, süregelmekte olan öteki reaksiyoner tutumlar da yavaş yavaş ağırlıklarını ortaya koymaya başladılar. Devrim yasaları, eşcinselliği cezalandıran çarlık maddelerini iptal etmişti. 1934 Mart'ında, yani eski yasanın kaldırılmasından on beş yıl sonra aynı maddeler yeniden yürürlüğe konuldu. Eşcinsellik için üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası öngörüldü. Başka yerlerde olduğu gibi Rusya'da da eşcinselliğin sadece erkekler arasında olduğunu kabul etmek ve cezalandırmak, kadınlar arasında eşcinsellik olacağını düşünmemek ya da yokmuş kabul etmek tutumu, ataerkilliğin yeniden güçlenmesinin sonucudur.[20] Eşcinseller topluca tutuklanmaya ve cezalandırılmaya başlandı. Bu arada eşcinselliğin «yozlaşmak», «doğulu

etmekte ve bilinçsiz de olsa gebelik istenmiş olduğu için çocuk düşürme olayları gizlenmiş «suç» olarak «cezalandırılmaktadır.»

20 Sadece İsveç'te bu konudaki yasa eşitlik tanır. Kadın ya da erkek yetişkinler arasındaki eşcinsel ilişki yasalara aykırı sayılmaz. Eşcinsel saldırı ya da küçüklerin baştan çıkarılması, her iki cins için de yasalara aykırıdır.

olmak», «burjuva olmak» ve hatta «faşist olmak» (Nazi Mannerbünde ile yakınlık kurarak suç işlemek) olduğu propagandası yapılıyordu.

Sovyetler Birliği'nin karşılaştığı en gerçek sorunlardan birisi, ataerkilliğin yerini alacak bir yeni ruhsal yapının yaratılıp yaratılamayacağı idi. Ve Sovyetler Birliği bu alanda büyük başarısızlığa uğradı. Bir deney süresinden sonra, kendi ahlâkçı, kısıtlayıcı ideolojisini kurmaya başladı. Bu ideoloji, her iki cinse ve cinselliğe karşı kendine özgü tutumu olan, askerî başarıları ve devrimcilerin çalışmalarını överek erkekliği kendine özgü bir ideal ölçüye getiren yeni bir otoriter yapı oldu. Eğitim, yine cinselliğe karşı nitelik aldı ve gençlerin cinselliğini bastırmak, saptırmak, yok etmek için her türlü çaba gösterildi. Sofuluk okullarda ve **Piyoniyer** diye adlandırılan gençlik arasında yaygınlaşan bir ülkü durumuna geldi. Çocukları cinsellik konusunda herhangi bir suçluluk duymadan ve kısıtlanmadan yetiştirmeyi deneyen Vera Schmidt'in okulu gibi ilerici okullar, eğitim kuramındaki «yetkililer» tarafından kapattırıldı. Ekonomik ve ruhbilimsel nedenlerden dolayı bocalayan gençlik komünleri (Komsomol) baskıcı bir niteliğe büründü[21] ve başarısızlığa uğrayarak 1932'den sonra kaldırıldı. Komsomolların örnek bir komünal yaşam kurma çabaları, ailenin yetiştirdiği gençlerin kollektif bir yaşam biçimi kurmaktaki ruhsal yeteneksiz-

21 Devletin belirlediği yeni baskıcı aile yasasını kaleme alan Makarenko'nun ilk kez Sovyet Gizli Siyasal Polisinin suçlu çocuklar için kurduğu dine ve militarizme ağırlık veren bir Komsomol'un lideri olarak öne çıkması ilginç bir olaydır. Makarenko, 1920'lerin çocuklar konusundaki özgürlük kuramlarına karşıydı ve yetki sahibi olunca ilerici tutumu bir yana iterek geleneksel eğitim yöntem ve disiplinini yeniden destekledi. Cinsel karşı devrimin, Rusya'da kadınlara mı yoksa çocuklara mı daha çok ihanet ettiği üzerinde durulması gereken bir sorundur. Bu konuda Makarenko'nun **Ana Babalara** adlı kitabına bakınız.

liklerinin ortaya konuluşudur. Bu gençler, gizliliği ya da düzeni olan konut koşullarından yoksun büyümüşler ve sürekli olarak harem veya manastır havasında bir cinsel ortamda yetişmişlerdir. Baskıcı cinsel ahlâkın gücü, Halk Sağlığı Komiserinin öğrencilere söylediği şu sözlerde belirgindir:

Yoldaşlar, öğrenim yapmak için üniversitelere ve teknik okullara geldiniz. Bu, yaşamınızın temel amacıdır. Bütün itileriniz ve tutumlarınız bu amaca bağlı olarak biçimlendiği ve öğreniminizi tamamlayıp devletin yeniden kuruluşuna katılmak demek olan temel amacınızı engelleyebilecek birçok zevklerinizden vazgeçmek zorunda olduğunuz için, varlığınızın bütün öteki yönlerini bu amaca bağımlı kılmalısınız. Devlet sizlere bakmayı ve çocukları yetiştirmeyi üzerine alamayacak kadar yoksuldur. Bu yüzden size bir tek öğüdümüz var: **Nefsinizi yenin!**

Gebeliği önlemek gibi bir alternatif olduğu halde, reaksiyon döneminde başka ülkelerde olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de, «nefse hâkim olma» standart ve resmi öğüt durumuna geldi.

Rusların cinsel devrimden geri dönüşleri, 1920'lerdeki tartışmalarla başladı. Fakat 1930'ların ortalarına kadar yoğunlaşmadı ve 1944'e kadar da tamamlanmadı.[22] Aileyi yeniden güçlendirmek için her şey yapıldı. 1935'te çıkarılan yeni yasa, çocukların bakım ve eğitiminden yine aileyi sorumlu tutuyordu. Sovyet ideolojisi, cinsel beraberliğin «çocuklarla birlikte bütün ömür boyu sürecek bir beraberlik» olduğunu ileri sürmeye başlamıştı. Cinsellik ve aile, cinsellik ve üreme yeniden birbirine kaynaştırıldı. Kreşler açma ve ev işlerini kollektifleştirme konusunda verdiği söz-

22 «Yumuşama» hareketi ile tutum biraz gevşedi. 1954-55'te çocuk düşürme hakkı yeniden tanındı ve 1964-65'te piç diye kayıt düşülmesinden vazgeçildi. 1964'te düşünür Strumilin, kibutz - benzeri bir kollektif eğitime gidilmesini önerdi. Bu konuda Marx'çı ilkelere bir dönüş beklenilebilir.

leri yerine getiremeyen ve bunlar gerçekleştirilmeden geçirilen deneylerin getirdiği görüş ile başta silâhlanma olmak üzere endüstriye öncelik tanıyan görüşler gibi sorunlara bakan Stalin Rusya'sı, aileyi güçlendirmeyi ve devletin üzerine almaya söz verdiği fakat yerine getirmediği yükümlülükleri ailenin yerine getirmesini sağlamayı yeğledi. Aynı zamanda Makarenko'nun önayak olduğu «yeni Sovyet Ailesi»nin (bir önceki kuşağın meydana getirdiği eski aileler rejimi tehdit edici nitelikteydi), Stalin'in de desteğiyle devlet yönetimindeki toplumsallaştırma için elverişli bir araç olacağı düşünülüyordu. Babanın otoritesi yeniden kuruluyordu. Devletin kendi otoritesini aileye aktardığı ve aileden de çocukları doğru yolda yetiştirmelerini talep ettiği düşünülürse, baba otoritesinin yeniden kurulmasına şaşırmamak gerekir.[23]

1936'da çıkarılan yeni boşanma yasası, «tutku ile aşkı karıştırma» yanılgısını, boşanmaya neden olduğu takdirde 30-50 ruble para cezası ile cezalandırıyordu. 1944'te çıkarılan daha sert bir yasa bu cezayı 500-2000 rubleye çıkardı ve boşanma isteklerinin biri alt, diğeri üst nitelikte olan ve her ikisi de uzlaştırmayı amaç edinen iki mahkemede görülmesi zorunluluğunu koydu. Serbest boşanma, bir zamanlar «devrimin armağanı» olmuştu. Oysa artık büyük ekonomik, hukuksal ve ideolojik engellemeler konuyordu. 1927'den beri tanınmakta olan belediye nikâhı kaldırıldı. ZAG (belediye kayıt daireleri) örgütünde değişiklikler yapıldı ve evlenmeler ile boşanmalar aynı yerde yapılmamaya başlandı. Düğünlerin yeniden büyük törenlerle kutlanması teşvik edildi. Yasa dışı kavramı yeniden ortaya çıktı ve gerek anneyi

23 «Sovyet Devleti size belirli oranda toplumsal otorite tanımakla, gelecekteki vatandaşlarını gerektiği gibi yetiştirmenizi beklemeye hak kazanır.» Makarenko.

ve gerek çocuğu damgalayan bir nitelik kazandı. Bu durumlarda artık baba sorumlu tutulmaz oldu. Kuşkusuz bu tutum, cinselliği 1920'lerdekinden çok daha sömürmeye uygun duruma getirdi. Kadınları ve çocukları «güçsüzleri» korumak adına başlayan reaksiyoner tutumun, asıl onların durumunu kötüye götürmüş olması da acıdır. Geleneksel ataerkillikten hemen hemen farksız bir askerî ve otoriter hava içinde savaşa hazırlanan bir ulus için başlangıçtaki cinsel eşitlik ülküsü anlamını yitirdiğinden, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı yükünden kaçıp kurtulma olanaklarını büsbütün yitirdiler. Ötedenberi alışılagelmiş ana ve asker tipleri, devrimci yoldaşlar ve âşıklar fikrinin yerini aldı. Svetlov, «analığın bir zevk olduğunu» söylüyordu. Geniş ailelerin analarına ödül kampanyaları açıldı. 1936'da çıkarılan bir yasa ile altı ya da daha fazla çocuklu analara prim verilmeye başlandı. 1944' teki bir yasa ile de yedi veya daha fazla çocuklu analara onur unvanları ve madalyalar dağıtıldı.

1930'ların ortalarında aile melodramları, duygusal filmler ve Pravda'da yayımlanan yazılarla yeni bir propagandaya girişildi. Bu propaganda, her gün biraz daha resmî tona bürünen bir hava içinde, dünyaya, Sovyetlerin «aileyi yüce ve ciddî bir şey olarak aldıklarını», «ancak iyi bir aile babasının iyi bir Sovyet vatandaşı sayılacağını» ve «evliliğin insan yaşamındaki en ciddî olay olduğunu» kanıtlamaya çalışıyordu. Stalin, Kafkasya'daki yaşlı anasının elini öpmeye gitti ve bu olay bütün dünyaya duyuruldu. Engels'in bireysel cinsel aşka ve cinsel yaşamın devleti ilgilendirmeyeceğine olan inancı, «burjuva» ve «sorumsuz» fikirler olarak tanımlanmaya başlandı ve bir yığın Marx'çı görüşe aykırı sloganlar türetildi: «Aile olmadan devlet olamaz.» Marksizmi baş aşağı edip yorumluyorlardı. «Devrimin aileyi yok ettiğini iddia etmek cüretinde olanlar var. Bu tamamen yanlıştır: Aile sosyalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin önemli bir aşamasıdır...

'Toplumcu ahlâk görüşünün temel ilkelerinden biri, aileyi güçlendirmektir.»[24]

Enternasyonal Komünizm de aynı tutumu izledi; Fransa'da Humanité'den ses geldi:

Aileyi kurtarın! Sevme hakkı adına bize yardım edin... Komünistler çok ciddî bir sorunla karşı karşıya bulunuyorlar. Devrimi gerçekleştirecekleri ülke yani Fransız dünyası nüfus azalması tehlikesiyle karşı karşıya. Ölmekte olan kapitalizmin kötülüğü, ahlâksızlığı, yarattığı bencillik, gözyumduğu çocuk düşürmeler **aileyi yokediyor.** Komünistler, Fransız ailesini savunmak için savaşmak istiyorlar... Komünistler, güçlü bir ülkeyi ve doğurgan bir ırkı devralmak istiyorlar. SSCB doğru yolu gösteriyor. Irkı kurtarmak için sıkı önlemler almak gerek.[25]

Hiç kuşkusuz bunlar sadece Marx'çı ilkelere aykırı düşmekle kalmıyor, aynı zamanda Nazi söylevlerinde geçen fikirleri andırıyor. Aile görüşüne uyan **Ladies' Home Journal** bile, Humanite'deki bu yazıyla karşılaştırıldığı zaman çok daha olumlu nitelikte. John Stuart Mill'in çok önceden belirlediği gibi, otoriter ve ataerkil düşüncenin, kadının özgürlüğe kavuşmasını, neslin son bulması ve aşkın ortadan kalkması fikrinden koparamayışı, insan sevgisi ve üremesini köleliğe benzer bir bağlanma ile eş tutması, her zaman inandırıcı olabilen aşırı ve kölece bir sevgiyi savunması gerçekten şaşırtıcıdır.

Devrimden yirmi yedi yıl sonra Sovyetlerin durumu tamamen tersine döndü. Başlangıçta evlilik, boşanma, çocuk düşürme, çocuk bakımı ve aile konularında tanınan köktenci özgürlük büyük ölçüde kısıtlandı ve reaksiyoner görüş egemen olmaya başladı. 1943 yılında Sovyetler Birliği'nde kız-erkek karışık öğrenim dahi yasaklandı. Cinsel devrim sona ermiş, karşı devrim zafere ulaşmış oluyordu. Daha sonraki yıl-

24 Bütün bu Marksizme aykırı sloganlar Timasheff'in kitabında yer almıştır.

25 P. Vaillant-Courturier, **Humanité**, 31 Ekim 1935.

larda, başka ülkelerdeki tutucu görüşler, değişmenin çılgınlık olacağını iddia ederlerken Sovyetleri örnek göstermeye başladılar.

İDEOLOJİDEKİ REAKSİYON

Freud ve Ruhçözümcü Düşüncenin Etkisi

Resmi baskıların etkisi karşı devrimin nedeni olarak gösterilemez. Çünkü birçok yerde cinsel devrim içten çöktü ve kendisini ortadan kaldırmak için birleşen güçlerden çok kendi içindeki kusurlar ve yanlışlar onun temelini yıktı. Karşı devrimin gerçek nedenleri, cinsel devrimin gerekli, hatta belki de kaçınılmaz olarak, ataerkil oluşumun üstyapısı üzerinde yoğunlaşmasına, bu üstyapının hukuksal işleyişi biçimsel eğitim yöntemini değiştirmesine, fakat ruhsal yapı ve toplumsal yer ayrımı sürecine hiç dokunmamasına bağlıdır. Temel davranışlar, değerler, duygular —yani ataerkil toplumun milyonlarca yıldır kurduğu ruhsal yapıyı meydana getiren her şey— hiç dokunulmamış değilse bile, büyük ölçüde etkilenmemiş olarak kalmıştı. Üstelik eski geleneğin temel kurumlarından ikisi, yani ataerkil evlilik ve aileye, ya hiç ya da hiç denecek ölçüde az karşı çıkılmıştı. Toplumun sadece dış yüzeyi değiştirilmiş, temeldeki esas düzene hiç dokunulmamıştı. Destek kaynakları, yeni yöntemler, yeni ideolojik kanıtlar bulunabilseydi, toplum baştan başa değiştirilebilirdi. Ataerkillik tamamen etkin bir siyasal sistem olarak, bir toplumsal yönetim yöntemi olarak, kendisine bağlı olanları ilk koşulladığı yer olan ve bu çerçevede pek az reform gören ailenin ötesinde herhangi bir üstyapı tanımaksızın sürebilirdi ve sürdü de.

Son zamanlarda, 1930-60 yılları arasında etken olan ve Amerikan kadınının ekonomik ve kültürel durumunu bozan tutucu eğilimi inceleyen araştırmalar

yapılmaktadır[26]. Bu araştırmalar, kadınların durumunu savaş sonrası tepkilere, Sovyetlerdeki ya da başka toplumcu ülkelerdeki deneylere karşı tutucu veya anti-komünist bir tavıra, kadınların yedek iş gücü olarak tutuldukları, geçici ya da sürekli olarak işten uzaklaştırıldıkları ve yeniden işe alındıklarında daha düşük düzeyde çalıştırıldıkları bir ekonomik yapıya ve son olarak da «yüce ev» ideolojisine bağlamakta.[27] Bu oluşumlar bir ölçüde daha önce de belgelenmiş olduğu için, biz burada karşı devrimci dönemin edebiyat ve bilim alanındaki fikir akımlarını, düşünsel kökenini ve genel havasını irdeleyeceğiz.

Ataerkil toplum düzenine, erkeğe ve kadına tanınan ayrı cinsel rol ve ruhsal yapı görüşüne yeni bir ideolojik destek gelecekse bile, bu dinden gelemezdi. Söz konusu dönemde, özellikle edebiyat ve üniversite çevrelerinde dine yönelik bir düşünce olmakla beraber, reaksiyoner tutumun temeli din olamazdı. T.S. Eliot'un sofuluğu ve Oxford ile Yeni Eleştiri'nin moda haline gelen yeni-ortodoksluğu, koca bir toplumu kurtaracak araç olamaz; olsa olsa yazınsal ve eleştirel düşüncenin akıldan uzaklaşıp mite yönelen toplu biçimde yozlaşması sayılabilirdi. Eski davranış biçimlerinin yeniden formüle edilişi, bilim ve özellikle gelişmekte olan ruhbilim, toplumbilim ve insanbilim

26 Bakınız: Başkan'ın Kadınların Durumu hakkındaki raporu, William O'neill **Every ona Was Brave**, **The Rise and Fall of Feminism in America.** Betty Friedan **Kadınlığın Gizemi,** Marlene Dixon **Why Women's Liberation?..** Kadın ve erkeklerin kazancı arasındaki uçurum 1930'lardan bu yana büyümektedir. 1940'ta kadınlar profesyonel ve teknik işlerin yüzde 45'inde çalışırlarken, bu oran 1967'de yüzde 37'ye düştü. 1930'larda kadınlar üniversite mezunlarının beşte ikisini, doktora yapanların yedide birini meydana getiriyordu. 1962'de ise üniversite bitirenlerin sadece üçte biri, doktora yapanların da onda biri kadındı. (Sayılar Dixon'dan alınmıştır.)

27 Bu terim O'neill'indir.

gibi —yani toplumsal denetim ve yönetimin en yararlı ve en baskıcı araçları— toplumsal bilimler temeline dayanmalıydı. Kesin olmamakla beraber, dirimbilim, matematik ve tıp gibi geçerliliği kabul edilmiş bilim dallarıyla da bir ilinti kurmak gerekliydi. Tutucu toplumların ve toplum yaşamında aile gibi temel birimleri bile değiştiremeyecek kadar gönülsüz ya da kafası karışmış halkların gereksinmelerini karşılamak için ortaya birtakım yeni peygamberler çıktı ve bunlar, ayrı dünyalar konusundaki eski öğretiye bilimin geçerli ve moda diliyle yeni bir kılık giydirdiler.

Bunların en etkilisi Sigmund Freud oldu. Freud hiç kuşkusuz bu dönemin cinsel politika ideolojisindeki en güçlü bireysel karşı devrimci kuvvetti. Daha Lawrence'in zamanında İngiltere ve Avrupa'da ün yapmış olmakla beraber, Freud'un cinsel kuramları Amerika'ya ulaşmadı ve burada etken olamadı. Freud'un Amerika'daki etkisi hemen yok denecek orandadır, birçok yönden cinsel devrimin başlangıç noktası olan Amerika'nın Freud'a ihtiyacı var gibidir. Genellikle cinsel özgürlüğe yönelik liberal bir tutum ve cinsellik konusundaki geleneksel püriten kısıtlamaların gevşemesi yolunda bir katkı olarak yorumlanan Freud'un çalışmaları ve onu izleyenlerin görüşleri, daha da öte Freud'dan yana olanların düşünceleri, aslında cinsler arasındaki eşit olmayan ilişkiyi rasyonalize etmekten, geleneksel rolleri güçlendirmekten ve davranış aykırılıklarını geçerli kılmaktan başka bir şey değildi.

Trajik sayılacak ölçüde acı bir gelişimle, bilinçaltı ve çocuk cinselliği konusundaki kuramlarıyla insanın anlaşılmasına büyük katkıda bulunan bir öncünün buluşları, zamanla temelde tutucu bir görüş açısına yol açtı. Cinsel devrimin, kadınları geleneksel bağımlılıklarından kurtarma amacına gelince, Freud'çu görüş kesinlikle karşı-devrimci bir tutumun işine yara-

dı. Freud'çuluğun halk üzerindeki etkileri, Freud'un düşüncelerini bile geride bırakmakla beraber, bu düşüncenin anti-feminist yönü Freud'un ortaya koyduğu temele dayanır.

Freud bir keresinde boş bulunup öğrencilerine şunu açıklamıştır: «Kadınlık hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz kendi deneylerinizden yararlanmanız, şairlerin dediklerine kulak vermeniz ya da bilim size daha tutarlı bilgi verinceye dek beklemeniz gerek.» Bir başka sefer de Marie Bonaparte'a yazdığı mektupta şöyle der: «hiçbir zaman yanıtlanamamış olan ve benim kadın ruhunu araştırmaya verilmiş otuz yıllık çalışmalarıma karşın yanıtlayamadığım büyük soru 'Kadın ne ister?' sorusudur.» Böylesine temel bir kuşku varken, Freud'un kadın ruhbilimi diye bir şeyi kurgulayacak ölçüde ileri gitmiş olması gerçekten acıdır.

Freud'çu ruhbilimin asıl trajedisi, kadın karakteri üzerindeki yorumlarını büyük geçerliliği olan klinik gözlemler temeli üzerine kurmuş olmasıdır. Çünkü ruhçözümlemesi yapılan kadınlar, «yaşadıkları döneme aykırı kalan, ayak uyduramayan kadınlar» olmuşlardır (ve çoğu kez bugün de öyledirler). Bu kadınlar, Viola Klein'ın tanımıyla «cinsel rolleri açısından büyük ölçüde, hatta genel bir doyumsuzluk içindedirler»:

> Bu, aşağılık duygularında, kendi cinslerini küçümsemelerinde, pasif rollerine başkaldırmalarında, erkeklerin kendilerininkinden fazla olan özgürlüğüne özenmelerinde, düşünsel ve sanatsal alanda erkeklerle eşit olma özlemlerinde, bağımsızlık isteklerinde... ve erkek olmamanın getirdiği toplumsal eksiklikleri kapatmak için başvurdukları bütün çarelerde kendini gösterir.[28]

Freud klinik çalışmaları dolayısıyla, iki neden-

28 Viola Klein, **The Feminine Character, History of an Ideology.**

den dolayı acı çeken kadınlar üzerinde gözlem yapma olanağı buluyordu: Bu kadınlar ya cinsel baskılardan (bazen histeriye varacak ölçüde büyük belirtiler yaratacak kadar güçlü baskılar)[29] ya da toplumsal çevrelerinden hoşnut olmamaktan şikâyetçiydiler. Freud, genellikle ikinci nedeni birinciye bağlı görmek ve baskıcı bir kültür çerçevesindeki toplumsal huzursuzluğun belirtilerine çare olarak kadının cinsel doyuma ermesini öğütlemek eğilimindeydi.

I

Freud'un kadınlar konusundaki kuramlarını yeniden gözden geçirirken, sadece eldeki kanıtlardan ne sonuçlar çıkardığını değil, bunların hangi varsayımlara dayandığını da incelememiz gerek. Freud, hastalarındaki belirtileri, toplumun bu kişilere zorladığı kısıtlayıcı koşulların getirdiği bir doyumsuzluğun kanıtı olarak değil, toplumsal koşullardan ayrı ve evrensel bir kadın eğiliminin belirtisi olarak yorumlamıştır.[30] Freud bu eğilimi «penis özentisi» olarak adlandırmış, kökenini çocukluk deneylerine indirmiş ve kadın ruhbilimi kuramını bunun üzerine kurmuştur. Ve kadın ruhbilimini meydana getiren üç öğe diye tanımladığı pasiflik, mazoşizm ve narsisizmi penis özentisine bağlı ya da ilişkin olarak nitelemiştir.

Kadın kişiliğinin Freud'çu yorumu penis özentisine dayandığı için, ayrıntılı ve çoğunlukla yinelemeleri gerektiren bir açıklamayı zorunlu kılar.[31] Penis özen-

29 Freud'un ilk incelediği olaylar histeri olaylarıydı.

30 Freud'un bu konudaki tutumu cinsel kısıtlamadan şikâyetçi hastalarına gösterdiği liberal ve insancıl tutumdan farklıdır.

31 Özellikle «Femininity»ye bakınız. «Erkek çocukların çok daha üstün organları» (s. 126), «kadının aşağılık (ikincil) klitorisi» (s. 127), «genital yetersizlik» (s. 132) ve «doğuştan var olan cinsel yetersizlik» (s. 132) gibi terimleri kullanan Freud, kadın ruhbilimi kuramının tamamen penis özentisine dayandı-

tisi kuramı ile başlayan kadın tanımı olumsuzdur —yani kadın, erkek olmadığı ve «penis»ten yoksun olduğu için bugünkü oluşumuna varmıştır denilir. Freud'un varsayımına göre, kadının kendi cinsini kavraması, bulması öylesine büyük ölçüde ters etkiler yapan bir olaydır ki, kadını bütün ömrünce huzursuz kılar ve davranışlarının çoğuna temel olur. Modern ruhbilimin ve ruhçözümlemesinin büyük ölçüde bağlı olduğu Freud'un kadın ruhbilimi kuramı, kökendeki bir trajik deneyime yani kadın olarak doğmaya bağlanmıştır. Freud, bu görüşüyle kadınların kendi verdikleri bilgileri, yani klinik olaylardaki hastaların düşüncelerini yansıtmakta ve bunlar kadınlar konusundaki daha sonra yapacağı genellemelere temel olmaktadır. Freud, kadınların kadın olarak doğmanın «hadım edilmiş olmak» demek olduğuna inandıklarını işte bu tür klinik olaylardan algılamış ve bundan kesin sonuçlar çıkarma yoluna gitmiştir:

Ruhçözümsel çalışmalarda gördüğümüz gibi, kadınlar çocukluklarından itibaren kendilerinde eksiklik olduğuna, haksız yere eksik bırakıldıklarına inanırlar ve son çözümlemede ortaya çıktığı gibi kız çocukların çoğunun annelerine karşı olmalarının kökeni kendilerini erkek değil de kız olarak dünyaya getirmiş olmalarıdır.[32]

Bunun gerçek olduğunu varsaysak bile, neden böyle olduğunu sormamız kaçınılmaz olur. Ya erkeklik do-

---

ğı, bu varsayımın geçerli olduğuna karşı çıkanların bütün kurguyu sabote edecekleri konusunda okurlarını inandırmaya çalışır: «Bu fikri bir fantezi olarak yorumlar ve kadının ruhsal oluşumunda penisten yoksun olmasının etkilerine inanışımı bir saplantı olarak nitelerseniz, tabii ki, karşınızda elim kolum bağlı kalır.» (s. 132) Freud'un kadın kavramı üzerindeki eleştirmelerimde Frances Kamm'ın yayımlanmamış bir yazısından yararlandım.

32 Freud, **Some Character Types Met-With in Psycho-Analysis Work.** (Ruhçözümleme Çalışmaları Sırasında Karşılaştığım Bazı Kişilik Örnekleri.)

ğal olarak üstün bir olaydır ve böyle olduğu takdirde «daha iyi oluşu» deneysel yönden kanıtlanıp ortaya konulabilir; ya da kadın, kendinin üstün olmadığı gibi yanlış bir fikre saplanmış ve yanlış bir mantık yapısına girmiştir. Bu takdirde yine «neden» diye sormak gerekir. Kadının kendisini aşağı bir yaratık olarak görmeye iten deneysel, toplumsal ve toplumsallaştırmaya değgin güçlerin neler olduklarını araştırmak gerekir. Bu sorunun yanıtı, ataerkil toplum koşullarında ve kadının bu toplumdaki aşağı görülen yerindedir. Fakat Freud bu mantık çizgisini izlemeyi yeğ tutmamış, bunun yerine anatomik fark gibi biyolojik olguya dayanan çocukluk deneyini temel almayı yeğlemiştir.

Freud'un daha akla yakın olan toplumsal varsayımı bir yana bırakarak, çocukluktaki öznellik üzerinde fikirlerini yoğunlaştırması üzülünecek bir olay olmakla beraber, yeterince nesnel olabilseydi yaptığı çözümleme yine de bir anlam taşıyabilirdi. Freud, kadının, erkek egemenliğindeki bir kültür yapısı içinde, değerlendirmelerini anatomik ölçülere kadar vardıran ve bu yüzden de biyolojik olayları simgesel güçler olarak yorumlayabilen bir kafa yapısındaki toplum içinde kadın olarak dünyaya geldiğini nesnel biçimde kabul edebilseydi, varsayımının belirli bir anlamı olabilirdi. Aynı şekilde, beyaz ırkçı bir toplumda kara derili doğmak, ırk özellikleri konusunda herhangi bir bilgi getirmemekle beraber, deri rengi ile simgesel değerlendirmelerin özdeş olduğu algılamasına yol açar.

Freud, kadınlardaki doyumsuzluğun nedenlerini kültürel ortama bağlamak yerine çocukluk deneylerine bağlamış ve yine çocukluktaki toplumsal ortamın getirdiği koşulları hesaba katmadan çocuğun cinsler arasındaki anatomik farkı anlamasından doğan bir kadıncıl «hadım olma» kompleksine indirgemiştir. Freud kadının deneyiminin çözüm noktasını, kızların «hadım olduklarını» fark ettikleri an, «küçük kızların

yazgıları gereği fark ettikleri olay anı» olarak yorumlar:

> Erkek kardeşlerinin ya da arkadaşlarının iyice göze batan ve oldukça büyük olan penislerini görürler ve bunu kendi küçük ve göze çarpmaz organlarının üstün karşıtı olarak kabul ederler. O andan itibaren de penis özentisinin kurbanı olurlar.

Burada birkaç açıklanmamış varsayım görülüyor: Kızlar neden daha büyük olanın daha iyi olduğu kanısına varıyorlar? Kız çocuk, çocuksu narsisizmin naifliğinden hareketle, penisin doğal olmayan bir şişkinlik, bir fazlalık olduğunu ve kendi gövdesinin doğal ölçü olarak alınacağını neden düşünmesin? Freud'un açıkça belirttiği gibi erkek çocuklar bu kanıya varıyorlar ve böyle yapmakla da cinsel bilgilerini, kendi gövdelerinde bir anormallik olduğu görüşüyle değil, tam tersine «bu kusurlu yaratığa dehşetle ya da onu küçümseyen utkulu bir tavırla bakarak» geliştiriyorlar. Ayrıca, kız çocuğun penise «bakar bakmaz farkettiği» bu «üstün karşıt»ın üstünlüğü çocukluktaki özsevisel doyumlara yol açar diye bir varsayım ileri sürülüyor. Ancak burada da çocuğun deneyimi böylesi bir varsayım için kanıt olamamaktadır.

Freud'çu kuram büyük ölçüde bu fark etme anına dayanır ve kişi ister istemez, bu savın kadın açısından Cennetten Kovulma masalını, sadece ve sadece Havva'ya özgü Kovulma'yı yeniden prova etmek olduğunu düşünür.[33] Erkek ve kadın çocukluklarında, rollerin değiştirilebildiği, aktifle pasifin erkekle dişinin yer değiştirebildiği cenneti andırır bir oyun kurgusu için-

---

33 Adem sadece kendisinin üstün bir yaratık olduğuna inandıracak özelliklere sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda «kusurlu yaratığa» bakar bakmaz oluşan hadımlık korkusu ondaki Oedipal istekleri bastırır (hadım edici baba öcü almak korkusu) ve bu süreç içinde, Freud'un erkeğin kaçınılmaz ve aşamalı ahlâkî ve kültürel üstünlüğü diye gördüğü güçlü süperego oluşudur.

dedirler. Kadının aşağılık durumunu, hadımlığını fark ettiği ana kadar, klitorisini penis sandığına inanmamız bekleniyor bizden. Bu varsayıma neden inanmamızı istedikleri belirsizdir. Freud, kız çocuklar klitorisleri ile masturbasyon yaptıkları için onun penis olduğunu sandıklarına inanır ve bu gibi amaçlar için en iyi şeyin penis olduğu düşüncesinde bulunduğunu[34] varsayar. Freud, kızlardaki klitoral özsevicilik dönemini ısrarla «penis hayranlığı (phallic) dönemi» olarak tanımlar.

Üstelik, Freud'un kadınların yaşamını zehirleyecek diye kabul ettiği farketme olayı, pek olasıdır ki birlikte oynanılan arkadaşın banyo yaptığı ya da çişini yaptığı sırada anlık bir görüştür. Kız çocukların, banyo yapmak ya da çiş etmek gibi bir olayı görür görmez, erkek çocuğun bu yeni ve tuhaf nesne ile masturbasyon yaptığını nasıl anladıkları da bir türlü açıklanmamıştır. Kız çocuğun penisi ilk görüşü masturbasyona değgin oyunlara yol açsa bile, Freud'un ileri sürdüğü gibi bu yabancı nesnenin otoerotik haz konusunda kendi klitorisinden daha etken ve yetenekli olduğu fikrine kapılması (erkekler klitoral otoerotizmi deneyemeyecekleri gibi kızlar da penis masturbasyonunun ne gibi duygular uyandırdığını bilemezler) temelsiz bir varsayımdır. Oysa Freud, kadınlarda-

---

34 Kız çocuğu o zaman özgür, eşit ve aktif olduğu duygusunu yaşadığı için, Freud «kız çocuk küçük bir erkektir» der (**Femininity**, s. 118). Freud'un burada konuya bakışı öylesine erkeksidir ki, dil beraberliğini dahi hesaba katmamış, terimleri seçerken özenle davranmamıştır: Özsevisel döneme her iki cinste de pekâlâ «klitoral dönem» adı verilebilir. Çünkü bu iki terim, o dönem için büyük ayrım getirmez. Freud, masturbasyonu, hazzın aktif olarak yaratılması diye yorumladığı ve ona göre aktif olmak erkeğe özgü olduğu için penis terimini kullanmıştır. «Unutmamamız gerekir ki, kızların penis hayranlığı döneminde bızır (klitoris) en önemli sevisel duyum yaratma alanıdır.» (**Femininity**).

iki otoerotizmin penisi gördükten sonra azaldığına inanır ve bunu «penis özentisinin ya da klitorisin aşağı durumunu farketmenin şaşırtıcı bir sonucu» olarak yorumlar. Kişi, Freud'un çocuk mantığını yansıtması ile kendi mantığı arasında bir ayrım yapamaz ve Freud'un kadınları küçük düşüren dili de durumu büsbütün karıştırır. Aslında, Freud penis özentisi ya da kadının hadımlık kompleksi görüşünü destekleyecek herhangi bir nesnel kanıt ortaya koyamadığına göre[35], bütün bu olayların yansıtılmasındaki nesnelliğin Freud'un kendi görüşü ya da tamamen erkeklerin görüş açısından, hatta erkeğin üstünlüğü fikrinden hareket ettiği düşünülebilir.[36]

Freud'un kullandığı terimlerdeki erkeksi görüş açısı ve bu görüşün ortaya çıkardığı tavır, Freud'u izleyenlerde daha da belirgin bir nitelik alır: Deutsch klitoristen, penisin «yetersiz bir karşılığı» olarak söz

35 Freud'un klinik bulgularının tamamı, hastalar üzerindeki çözümlemelerine ya da kendisi üzerinde yaptığı çözümlemelere dayanır. Penis özentisi konusunda, hastalardan edindiği kanıtlar hemen yok gibidir ve cinsel ayrımın fark edilmesi üzerine erkeğin duyduğu küçük görme duygusu ile kızın kapıldığı üzüntü konusundaki tanımlamalar da tamamen özyaşamsal niteliktedir. Beş yaşındaki Hans (Freud'un kendi torunu) «pipi»si konusundaki tutkuya varan ilgisiyle Freud'un erkeklere değgin görüşlerinin geri kalan bölümünü meydana getirir. Klinik araştırmalar için mükemmel bir konu olmasına karşın, aile ve kültür yapılarının çok çeşitli olması ve çocukların sayısı, yaşı, cinsiyeti, çıplaklık tabusunun gücü ve sürekliliğinin ailelere ve çeşitli kültürlere göre değişmesi yüzünden, çocukların ilk cinsel bilgiyi nasıl edindikleri konusunda genellemeler yapmak Freud için de, başkaları için de çok zordur.

36 Ernest Jones, Freud'un buradaki tutumunu «fallosantrik» olarak niteler. Freud'un varsayımlarının gerisindeki, eski çağlardaki kadının eksik ya da kusurlu erkek —yani erkek, insanlık ölçütü olarak kabul edildiğine göre, kusurlu insan— oldukları inancı vardır. Augustine, Aquinas, vb. bu görüşü savunmuşlardır.

eder. Karl Abraham, kadının «dış cinsel organlarındaki yoksulluk»tan dem vurur ve hepsi de, çocuk doğurmanın bile temeldeki yetersizliği gereğince karşılayamadığı konusunda birleşirler. Klein'in Freud eleştirisinde belirttiği gibi, «insanların yarısının, öteki yarısında olan bir şeye sahip olmadıkları için eksik durumda oldukları duygusuna kapılmaları için biyolojik nedenlere sahip olması, öteki yarının ise böyle bir nedene sahip olmaması» gerçekten tuhaf bir varsayımdır. Çok daha geçerli toplumsal nedenler bir yanda dururken, insanların yarısının toplumsal durumlarının aşağı oluşunu en kaba biyolojik nedenlere bağlamaları da akla çok aykırı bir düşüncedir.

Freud, bu akla oldukça aykırı varsayımdan yararlanarak, genç kadınların, dişi cinsel karakteristiklerin geçerliliğini ve hatta bir ölçüde varlığını yadsıdıkları görüşüne varmıştır. Hiç kuşkusuz, bütün çocukların ilk fark ettikleri özelliklerden birisi, babalarının göğsü olmadığı halde analarının göğsü olmasıdır. Çocukların kafasında derin izler yaratan doğumun etkisi, bu noktada kız çocukların sadece klitorislerinin değil vajinalarının da farkına varmaları olayı ile birlikte üzerinde durulmadan geçilmiştir.

Freud penis özentisi kuramını formüle ederken, kadınların doyumsuzluk ve hoşnutsuzluğunu toplumsal bir nedene bağlamayı ihmal etmekle kalmamış; aynı zamanda, erkeğe üstünlük tanıyan biçimde bir organ kıskançlığı formülüyle toplumsal bir neden olurluluğunu da ortadan kaldırmıştır. Yetişkin bir kadının bu değer ölçülerinde olduğunu iddia etmek gülünç ve anlamsız olacağından, kuram çocuğa ve çocukluktaki deneyime dayanmıştır. Dengeli olsun ya da olmasın kadın gelişiminin hemen tamamı, hadımlığın fark edildiği felâket anının terimleri çerçevesinde yorumlanmak istenmiştir.

Freud, bu noktaya kadar, yanlış ya da doğru olarak genç kadınların öznelliğine bağladığı bir mantık

dizisini izlemiştir. Freud'un görüşleri doğru olsun ya da olmasın, genç kızların yanlış inanç ve yorumlarının tanımından öteye pek geçmez. Kadının hadımlık duygusunun evrensel bir deneyim olduğu iddia edilirken, onun bu yazgıya gösterdiği tepki, oldukça ayrıntılı evrelerde kadının gelecekteki sağlığını, olgunluğunu ve geleceğini belirleyen bir etmen olarak yorumlanır. «Kadın narsisizmindeki yarayı fark ettikten sonra, tıpkı bir yara izi gibi aşağılık duygusunu oluşturur. Penisten yoksun oluşunu salt kendine özgü bir kişisel cezalandırma biçiminde açıklama dönemini aştıktan ve cinsel özelliğin evrensel olduğunu anladıktan sonra, böylesi önemli bir konuda ikinci plandaki cinse karşı erkeklerin duyduğu küçümsemeyi paylaşmaya başlar.» Kadın, önce «kendisini bu denli yetersiz ve kusurlu olarak dünyaya getiren» ve «hemen her zaman penisi olmayışından sorumlu bulunan» annesini suçlar. Burada da Freud'un kullandığı dil, söylenilenlerin gerçek mi, fantezi mi olduğunu belirleyemeyecek niteliktedir. Kızın kendi cinsine karşı çıkması da yetmez; olgunlaşması için kendi varlığını bir erkeğe yöneltmesi gerekir. Bu, kadında Oedipal dönemin başlangıcı olarak adlandırılır. Kız çocukların işte bu dönemde —Freud'un varsayımına göre— analarını gebe bırakmak umudundan vazgeçtikleri söylenir (çocukların kendi başlarına anlayamayacakları ve ilkel büyüklerin de her zaman kolaylıkla kavrayamadıkları bu karmaşık süreci gençlerin nasıl anlayabildiklerine şaşmamak elde değil). Kız çocuk, kendi değersizliğinin ya da masturbasyon suçunun karşılığı olarak annesinin kendisini kusurlu duruma getirdiğine inanır ve bu kez ilgisini babasına yöneltir.[37]

37 Kadınların ruhbilimsel gelişiminin tanımı Freud'un **Three Contributions to the Theory of Sex, Femininity, Somo Psychological Conscquences of the Anatomical Distinetion Between the Sexes ve Female Sexuality** adlı yapıtlarından alınmıştır.

Kız çocuk küçüklük yıllarında babasının eliaçık bir davranışla kendisine penis vermesini bekler. Daha sonra bu umudu yitirince, onun çocuğunu doğurmak umuduyla avunmaya başlar. Bu noktada çocuk fikri özel bir anlam taşır; doğurulmak istenen çocuk aslında bebek değil, bir penistir. Freud'un belirttiğine göre «kız çocuğun libidosu —başka türlü bir açıklama olanaksızdır— ancak penis-bebek düşüncesiyle yerine oturur». Kız çocuk hiçbir zaman penis sahibi olmak umudunu kesinlikle yetirmemekle beraber («penis özleminin sadece kadınlara özgü bir istek olduğunu unutmamamız gerekir» diyor. Freud) bebek, kızın sahip olabileceği penise en yakın şeydir. Penis özlemi bebeğe dönüşür. Bu durumda saygıdeğer, erdemli bir özlem niteliğini de alır. (Freud'un kızlara hadımlık korkusunu yaraştırması ilginçtir. Herhangi bir korku duyulacaksa, bu ancak ırza geçilme korkusu olabilir, çünkü kızların başına bu gelir de, hadımlık gelmez.) Kızlar giderek hadımlık duygusunu yenerlerse de hiçbir zaman penis özlemini yitirmezler ve «iktidarsız» durumlarıyla eksiksiz erkek için her zaman bir tehlike meydana getirirler. Burada sahip olanlarla olmayanların ilişkisinde belli belirsiz kapitalist bir karşıtlık vardır. Freud'çu ideolojinin kökenindeki kadının korkusu ve olgun kadınlardaki penis özentisi suçlaması bu nedene bağlanabilir.

Freudîçu «aile romansı», en bayağı oyunları bile aratacak olan bu aile ruhsal-dramı sürer. Kız çocuk artık klitorisinin yetersizliğine kesinlikle inanmış ve bu yüzden de kendi cinsinin ve giderek kendisinin yetersizliği kanısına varmış, bu duyguya geldikten sonra da babasına yönelik Oedipal evreye girmiştir. Erkek çocuk ise cinsellik konusunda öğrendiklerinden öylesine şaşkına döner ki, başlangıçta bu bilgileri bastırmaya çalışır. Daha sonraları da cinsel ayrımı, kadını aşırı ölçüde küçük görmekle birlikte algılar. Freud'un kuramında olduğu gibi toplumsal ortamı tamamen

bir yana iterek, bir çocuğun nasıl olup da penisinin üstünlüğüne böylesine inanabildiğini anlamak gerçekten zordur. Oysa Freud'a göre, «kadınlarda penisin yokluğunun anlaşılması üzerine kadınlar, erkek çocukların ve belki de erkeklerin gözünde olduğu kadar kız çocukların gözünde de değerlerinden düşerler.»

Erkek çocuk babası ile çatışmaya düştüğü anda, hadım olma tehlikesinin kendisi için de var olduğuna inanır. Bunun üzerine kendini kurtarma endişesiyle annesine olan cinsel isteklerinden bu korku yüzünden vazgeçer. Freud'un belirttiği gibi aile yaşamındaki bu sinirceli duygulanmalar, aile kurumunun zararlı etkilerini başlı başına kanıtlayacak niteliktedir. Çünkü aile, ana-baba örneğinde çocukların ilk cinsel duyguları taşıyan ve fiziksel açıdan olanak olsa bile kan bağı olan kişiler arasındaki zina tanımına girecek cinsel ilişki kavramını getiren bir yapı durumundadır.

Freud her ne kadar penise sahip olma isteğinin analık duygularıyla geçeceğini, bastırılacağını belirtirse de, ana olma isteği penis özlemine büyük ölçüde bağlı olduğuna göre, aslında özlem kaybolmamış, biçim değiştirmiş demektir. Çünkü Freud'un dediğine göre kız çocuk büyüdükçe penis özleminden vazgeçmez, penis kavramına eş tuttuğu çocuğa sahip olma özlemi içine girer. Böylelikle erkekler büyüdükçe kadınları ya da daha doğrusu kendi kafalarındaki kadın kavramını sevmeye yönelirlerken, kadınların sevgisi çocuk üzerinde yoğunlaşır. İddiaya göre kadın penis özlemini çocuk doğurarak gidermeye çalışır ve hiçbir zaman çocuk sahibi olarak penise sahip olma duygusundan, bu Oedipal ortamdan kurtulamaz. «Kadın, çocuk doğurduğu ve hele bu çocuk ona bütün yaşamınca özlediği penisi getiren bir erkek çocuk olduğu zaman kadın çok mutludur.»[38] Böylelikle Freud'çu mantık yapısı, kadının etkin bir eylemi olan çocuk

38 **Femininity**, s. 128.

doğurma işini, erkeklik organını elde etmeye çalışmak biçimine dönüştürmüştür. Bu durumda, çocuk penis kavramıyla eşit tutulduğuna göre, çocuk doğurmak bile erkeğe üstünlük getiren bir nitelik taşır. Freud kuramına göre de kadına sadece üretme görevi düşer. Üstelik yine iddiaya göre, kadının libidosu, çocuk doğurmayı bile yapıcı bir öğe olarak algılamayacak ölçüde yetersizdir, çünkü Freud kadının erkeğe oranla daha az cinsel dürtü duyduğunu ileri sürer. Bu durumda, kadına bu kısıtlı yaşantısı ve ikinci plandaki biyolojik yapısı içinde bile pek az geçerlilik tanınmaktadır. Kadın bir ordu çocuk doğursa bile, bunların tümü erkeğin üstünlüğünü ve kadının erkeğin üstünlüğüne sahip olma özlemini yansıtmaktan başka bir şeye yaramaz.

Klitoral yetersizlik kabullenildikten sonra aktif «fallik» özseverlik sona erinceye kadar gerçek olgunlaşma meydana gelemez. Freud bunu şöyle belirliyor: «Klitoris yoluyla olmasına karşın, masturbasyon her zaman bir erkeksi eylemdir ve kadınlığın gelişimi için klitoral cinselliğin bırakılması kaçınılmaz bir ön koşuldur.» (Dişilik normal ve sağlıklı olarak tanımlanmaktadır. Daha sonra dişiliğin bu tanımının ne olduğunu ayrıntılarıyla göreceğiz.) Yetişkinlerde otoerotizm uygunsuz görülür ve dişiliğin gelişimi için cinsel perhiz şart koşulur. Gelişimi kusursuz olan bir kızda da yine belirli gelişimi engelleyici nitelikler olduğu ileri sürülür: «Kız kendi hadımlığının, erkeğin üstünlüğü ile kendisinin aşağı durumunun farkına varır ve bu duruma isyan eder.»[39] Freud bunu da, «hiçbir yapının mücadele etmeksizin kendi işlevini olduğu gibi kabullenmemesinin» doğal olduğu biçiminde yorumlar. Böylece kadınların bir kısmı, üretmeye adanmış bir yaşamla doyuma ulaşmaya çalışırken, diğer kadınların analık ve üretme ile sınırlanmış biyolojik düze-

39 **Female Sexuality**, s. 257.

yin ötesine geçmeye savaştıklarını belirten Freud, bu kadınların «erkeklik kompleksi» diye adlandırdığı yanlışa düştüklerini ileri sürer.[40] İşte yoldan çıkan, cinselliği tamamen reddeden ya da kendi cinsine karşı dönüştüren ve «erkeksi amaç»lar kollayan kadınların hareket noktasının bu olduğu ileri sürülür. Bunlar, penis özentisini analık kavramına dönüştürüp bununla yetinecekleri yerde, üniversitelere girmeye, özerk ve bağımsız bir yaşantı sürmeye, feminist olmaya çalışırlar, ya da sinirleri bozulur ve «nevrotik» tedavi gerekir. Freud'un yöntemi bu tip kadınları, «gelişmemiş» ya da kusurlu kişiler olarak tanımlar ve «engellenmiş gelişim» diye klinik olaylar olarak alır.

Bastırılan fakat hiçbir zaman yok olmayan penis özentisinin nasıl olup da sağlığın ya da sağlıksızlığın baş etmeni durumuna geldiği, kadının yaşamındaki iyi ya da kötüyü belirlediği, «kurucu öğe» diye adlandırılan ve ne olduğu anlaşılmayan bir etmene bağlanır. Kadın, aşağı ve yetersiz nitelikteki bir cinsten olmakla beraber, bu durumunu kabullenmeyi başarırsa, analık kavramıyla yetinebilir. Ama durumunu olduğu gibi kabul etmezse, Freud'un kesinlikle «erkeklere özgü dünya» diye yorumladığı dünyayı istila etmeye, erkekle «rekabete» kalkışır ve erkekleri tehdit edici bir duruma gelir. O zaman da ya «erkeklik kompleksi»ne ya da «erkekleri protesto»ya yönelir.

Bu durumlarda Freud ve onu izleyen koca bir ekol, kadını yanlış yolda olduğuna inandırmak için ellerinden geleni yaparlar. Tatlı dille inandırmaya, alay ederek, küçük düşürerek vazgeçirmeye çalışırlar ve Freud'çuluk olanca ilkel ve kaba tavrı içinde güç kazanınca «popüler psikiyatri» diye adlandırılan rahsal yönlendirmeyle kadını bu düşüncelerinden döndür-

40 «Dişiliğe karşı savunu bu denli güçlüyse, bunun nedeni ancak çocukluktaki penis özentisinde somutlaşan erkeklik özleminden başka ne olabilir ki.» (**Female Sexuality**, s. 272).

me yoluna girerler. Kadın ya kendini bu duruma ayak uyduracak düşünce yapısına getirecek ya da zorla boyun eğecektir. Biyolojik ya da üretici olma dışında insancıl amaçların nasıl olup da erkeğe özgü konular olduğu hiçbir zaman somut olarak kanıtlanmamakta ya da okumak, üniversitye gitmek, meslek sahibi olmak gibi niteliklerin doğanın erkeğe tanıdığı bir özellik oluşunun biyolojik temeli hiçbir zaman açıklanamamaktadır. Freud'un geleneklerle kalıtımı, erkeklerin belirlediği kültürel kalıplarla doğayı karıştırdığı söylenebilir kolaylıkla, ne var ki ileri sürdüğü varsayımlar öylesine bu görüşlere dayanmaktadır ki, onun bu nitelikleri birbirine karıştırdığını söylemek, Freud'un güçsüz olduğunu söylemek demektir.

«Eşitlik isteğinin, kıskanmanın bir başka görünümü» olduğunu kabul eden ve üstünlüğe sahip olamayanlara bu yoksunluklarının organik olduğunu ve bu yüzden de değiştirilemeyeceğini söyleyen bir felsefe, eşitlik ve adalet kavramına yanaşamaz. Böylesi bir felsefenin, konumlarından hoşnut olmayan, elverişsiz durumdaki öteki gruplara da ne yolda öğüt vereceği kolayca kestirileceğinden ve bu mantık yapısının toplumsal ve siyasal etkileri de ortada olduğundan, Freud un neden özellikle tutucu çevrelerde tanınmış olduğu kolayca anlaşılır.

Freud, kadının baskı altındaki durumunu değiştirilemez «biyoloji» yasalarına bağlamakla, erkeğe üstünlük tanıyan kültürün kadın egosu üzerindeki etkileri konusunda yapılacak yüzlerce aydınlatıcı araştırmanın yolunu kapatmıştır. Penis özentisi kuramı öylesine etken olmuştur ki, ruhbilimin bütün gelişimine karşın bu toplumsal nedenleme bir türlü sarsılamamıştır. Penis özlemi gerçekten bir anlam taşısa bile, bu ancak cinselliğin kültürel ortamı içinde varolan bir kavram olabilir. Bu durumda da, kızların penisi görmeden önce de erkeklerin üstünlüğü kavramını bildiklerini gözden uzak tutmamak gerekir. Çünkü aile çev-

resinde, okulda ve toplumda öğretilenler, cinsel organlar arasındaki farkı bilmeyi gerektirmeyecek ölçüde erkeğin üstünlüğünü kabul etmek temeline dayanır. Kızlar, erkeğin üstün durumunu ve kendilerinin küçük görüldüklerini farkettikleri zaman, penis özlemine değil, penisin sağladığı ayrıcalıkların özlemini duyarlar. Erkeğe erkek olduğu için toplumda tanınan ayrıcalıkların özlemidir bu. Burada Freud, biyoloji ile kültür, anatomi ile konum arasında büyük ve budalaca bir kavram karmaşasına düşmüştür. Okurlarının da bu karışıklığı pek işlerine gelir biçimde yorumladıkları ortadadır.

Freud her ne kadar umursamaz görünürse de, feminist hareket onu belirli bir ürküntüye düşürmüştür. Kadınlar üzerindeki önerilerinin çoğu, feminist görüş açısına yöneltilmiştir. Penis özentisi görüşü, Freud'un gözünde organik yetersizliklerini aşmak gibi boş bir çabaya giren ve gerçek çıkış noktaları penis özlemi olan kadınların elindeki kozları kırmak istercesine sürekli öne sürülür. Hatta Freud, ruhçözümlemesi için kendisine başvuran kadınların bile penise sahip olma umuduyla böyle davrandıklarını iddia eder.[41] Bu belirsiz bir tanım olduğu için açıklanması gerekir: Kadın hastalar işlerinde daha üretici, daha yaratıcı olmak umuduyla Freud'a başvurmuşlar, oysa Freud onlara çaresiz olduklarını söyle-

41 «Uzun süredir özlenen penisi en sonunda ve her şeye karşın elde etmek isteği kadını ruhçözümlemesine sürükler ve çoğunlukla entellektüel bir meslek sahibi olmak isteği bu bastırılmış özlemin biçim değiştirmesi olarak ortaya çıkar.» (**Femininity**, s. 125.) Oysa yapılması gereken şudur: Doyurulamayan penis özlemi, çocuk isteğiyle penisi olan erkek isteğine dönüştürülmelidir. (**Analysis Terminable and Interminable**, s. 355.) Düşünsel özlemler ya da bu kısıtlayıcı çözümü benimsememe durumu bastırılmamış ikili cinsellik ya da «erkeklik özlemi» olarak tanımlanır. Bu durumda «erkeklik isteği bilinçaltında sürer ve rahatsız edici etkiler yapar».

yerek mesleklerinden vazgeçmelerini öğütlemiştir.[42] Penis ile zihinsel yetenek arasındaki ilişkinin tartışmasız organik olduğuna inanan Freud, «ruhsal alanda biyolojik etmenin temel olduğuna» gerçekten inanır.[43] Erkeğin, penisle bağlantılı olan düşünsel üstünlüğü, Freud için gerçek olarak kabul edilecek temel bir noktadır.

Freud, kadınların iki özelliğinin doğrudan doğruya penis özentisi ile bağlı olduğuna inanır: Alçakgönüllülük ve kıskançlık. Kadınların utangaçlığının, «hadım»lık kusurundan geldiği ileri sürülür. İnsan bu iddia karşısında, Viktorian şövalyeliğinin «saflık, iffet» kavramlarının çok daha insaflı olduğunu düşünüyor ister istemez. Freud, utangaçlığı **par excellence** bir kadıncıl özellik olarak niteler. Freud'a göre utangaçlığın amacı, kadının bu çaresiz kusurunu gizlemektir. İlkel insanlarda olduğu gibi bugün de, kadın yarasını (kusurunu) gizlemek için örtünür. Freud utangaçlığı «cinsel organdaki kusuru» gizlemeyi amaçlayan bir özellik olarak niteledikten sonra daha da ileri giderek tüyleri de «doğanın kadındaki bu kusuru gizlemek için» meydana getirdiğini söyler.

Kadınların uygarlığa katkıda bulunmadıkları, esasen yapıları itibariyle bulunamayacakları görüşü Freud'un çok benimsediği bir görüş olduğu halde (Freud'un kaynak olarak yararlandığı Otto Weininger, dehanın erkeğe özgü olduğuna ve kadın dâhile-

---

42 Bu zor bir iştir ve Freud bunu şöyle belirler: «Çözümsel çalışmalarda ‚insanın boşa konuşuyormuş duygusuna en çok kapıldığı an, kadın hastaya penis tutkusundan vazgeçmesini, bu isteğin hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini anlatmaya çalıştığı andır.»

43 «Penis özlemini ve erkeğe karşı çıkma duygusunu yakaladığımız anda dibi bulduğumuzu ve çözümsel çalışmanın tamamlandığını sanırız. Bu belki de doğrudur çünkü ruhsal alanda biyolojik etmen temeldir. Kadınlığın tanınmaması biyolojik bir gerçek, cinsellik gizinin bir parçası olmalı.»

rin doğaya aykırı bir ayrıcalık olduğuna inanır), kadınların dokumayı ve örgüyü icat etmiş olabileceklerini kabul eder ve bunların ortak bir itiden, kusurlarını saklama itisinden meydana geldiğini belirtir.

Kadınların kıskançlığı konusunda da Freud basit kişilerin düzeyinde bir suçlamaya yönelerek, bu kötü huyun da penis özentisinden doğduğunu iddia eder. Freud, erkeklerin cinsel yönden daha az kıskanç olduklarını belirterek, kocaların, babaların, erkek kardeşlerin kıskançlığında, malına zarar gelmesini istemeyen bir mülk sahibinin endişesinden başka bir şey görmez. Tekeşli evlilik Freud'un çok yanlış bulduğu bir kurumdur, ancak Freud'un tekeşli evliliğe karşı oluşu erkeğin özgürlüğüne sekte vurması yüzündendir. Kadınların kıskançlığı ve doğru yargılara varamadıkları iddiası konusunda, Freud «kadınların ruhsal yaşamlarına kıskanmak ve özenmek egemen olduğu için, kadınlar adalet kavramından yoksundur» der. Kadınların toplumsal durumu açısından, bu son derece yıpratıcı bir suçlamadır. Çünkü yoksun bir grubu kıskançlık ve adalet duygusundan nasipsiz olmakla suçlamak, bu kişileri tek istekleri olan âdil ve eşit davranış isteğinin temelinden yoksun kılmaktır.

Freud'un penis özentisi öğretisi cinsel devrimin doruğa ulaştığı bir noktada ileri atılmış olduğu için gerçekten çok zamanında ortaya sürülmüş bir suçlama niteliğini taşır; çünkü şövalyelik tavrının moda olmasıyla birlikte açık seçik kadın düşmanlığının ortadan kalkmasından beri «erkeklik duygusunun» yeniden saldırı durumuna geçmesini sağlamıştır. Freud'un bu öğretiyi ileri sürmesinden sonra bütün sorumluluk, hatta suç, «kendisine tanınan yerde kalmak istemeyen» kadının omuzuna yüklenmeye başlamıştır. Penis özentisi kuramı, kadının çektiği acıların suçunu, biyolojik olanaksızlığı olan bir isteğe kapılmasına yükler. Daha az küçültücü ve daha insancıl koşullar için-

de yaşama isteği, hemen kadının cinsel özelliğine ve buna bağlı olarak yazgısına aykırı doğal ve gerçekçi olmayan bir sapma olarak nitelenir. «Dişiliğe» direnen, yani toplumun kadına yakıştırdığı yere, role ve davranış biçimine karşı çıkan kadının sinirce içinde olduğu düşünülür, çünkü «anatomi yazgı olduğuna» göre kadınlık onun yazgısıdır. Kadın doğanın kendisine çizdiği tek yazgıya karşı çıkmakla, bir hiçin peşine düşmüş olmaktadır.

Karşı devrimci dönem, alay etmenin ve küçük görmenin dışında, Freud'un penis özentisi suçlaması kadar yıpratıcı ve zararlı bir silâh elde edememiştir.

II

Freud'un kadın karakteri tanımı, penis özentisi olarak adlandırdığı ruhbilimsel durum kadar biyolojik kavrama da dayandığından, Freud'un biyoloji anlayışının açıklanması gerekir. Çünkü Freud'un kadın ruhbilimi kuramındaki en önemli yanılgısı, birbirinden tamamen ayrı iki olayı, yani kadın biyolojisi ile kadın statüsünü bilinçli ya da bilinçsiz olarak birbirinden ayıramayışından doğar. Kadının toplum içindeki durumunun doğal yapısının bir sonucu olduğuna inanan Freud, erkeklerin egemen olduğu bir dünyanın kadına tanıdığı hakların ve kadını getirdiği yerin, aslında doğanın kadına tanıdığı haklar olduğuna bizi inandırmaya çalışır.

Freud, genellikle erkeği etkin, kadını pasif olarak tanımlar.[44] Bunu da iki nedene dayayarak rasyonali-

44 Freud, erkeğin etkin, kadının pasif oluşunun her zaman hayvan dünyasındaki gözlemlere dayanan bir gerçek olmadığını yer yer okuruna anımsatır: Çünkü insan oluşumunda kadın da bir ölçüde etkindir. Yine de bu ayrıcalığı belirtirken bunun çok belirleyici ve etken nitelikte olmadığını da ekler. Erkeğin etkin kadının pasif olduğu genellemesine giderken hiçbir kuşkusu yokmuş gibi davranır ve tanımlamalarının çoğu da bu görüşe dayanır: Örneğin kadınlardaki otoerotik dönemi «fal-

ze etmeye çalışır: Çağdaşlarının cinsel davranışları ve biyocinsel cisimlerin işlevleri — spermin ve sokuşun etkin, vaginal çekişin ve yumurtanın pasif olduğu söylenir.[46] Biyolojik oluşumlar da abartılır: Kadın yumurtası Fallopian tüpler boyunca ilerleyip etkinliğe katışmakla kalmaz, spermler de rahim boynunun hareketleriyle tutulup kaldırılarak pasifliğe katışmış olur. Yine de bir koca toplumun davranışlarını, mikroskopik insan hücrelerinin özelliklerine bağlayarak formüle etmek akla yakın değildir. Esasen Freud da bu denli aşırıya kaçmaz. Bununla beraber, cinsel hücrelerin etkinliği ile kadın ve erkeğin davranışları ve ruhbilimsel özellikleri arasında bir bağıntı kurma eğilimindedir.

Kültürel nedenlere bağlı olan ve kültür alış-verişi sonunda değişimlere açık olan toplumsal davranışların nasıl «kadın» ve «erkek» davranışları diye belirlenebileceğini hiç düşünmeyen Freud, bu davranışları doğaya, biyolojik kaçınılmazlığa bağlar ve anatomik temel üzerinde bir toplumsal davranış ölçütüne uyum sağlamaya çalışır.

Cinsel davranış ölçütlerinin kurama aykırı olacak ayrıcalıklarını bir yana itmek için, Freud muhtemelen Weininger'den yararlandığı oynak bir değerlendirme düzenine girmiştir. Buna da çifte cinsellik

---

lik» dönem olarak adlandırması kadınların yapıları itibariyle pasif olduklarını belirtmesi, libidonun erkeksi niteliği gibi görüşleri bu düşüncesini ortaya koyar. Aşağıdaki önerme, Freud'un bu kavramları nasıl yorumladığını somut olarak örneklemektedir: «...ruhçözümlemesi, geleneksel ya da biyolojik terminolojinin 'erkek' ve 'kadın' olarak tanımladığı şeylerin doğal yapısını değiştiremez, sadece bu iki kavramı olduğu gibi alır ve çalışmalarının temeli durumuna getirir.»

45 «Erkek cinsiyet hücresi etkin biçimde hareketlidir ve kadın hücresini arar. Kadın hücresi ise hareketsizdir ve pasif olarak bekler. Temel cinsel organizmaların davranışı, cinsel ilişki sırasında bireylerin davranışına örnek olur.» (**Femininity**, s. 114.)

kuramını eklemiştir. Freud çifte cinsellik duygusunun şu durumlarda ortaya çıktığını belirtiyor: «Yapılan karşılaştırmalar kendi cinsleri aleyhine sonuçlandığı zaman, erkek ruhçözümcünün kadınlar aleyhinde önyargısı olduğuna ve araştırmalarında taraflı olduğuna inanan bazı hanımlar vardır.» Freud bu durumlarda gösterdiği tepkiyi de okurlarına açıklıyor: «Çifte cinsellik temelinden hareket edince, kabalık etmekten kaçınabiliyorduk. Bu kadınlara 'Söylediklerimiz **sizi** içine almaz. Siz bir ayrıcalık meydana getiriyorsunuz. Bu noktada kadından çok erkeğe yaklaşıyorsunuz' diyorduk.» Mantıkla tartışan kadınları oyalamak için, onlara erkek oldukları söyleniyor. Cinsel tavır ayrımı, toplumsal ölçütleri meydana getiren davranış ayrımlarıyla desteklendiği halde Freud'çular bunların ruhsal kökenli olduğuna inandıkları için, bir kadının kadın olmadığını söylemek akıl karıştırmaktan öte bir şey değildir. Ve çocuktaki çifte cinsellik çıkmazının çözümü olarak olgun kadınlığa erişmek gösterildiğine göre, çifte cinsellik kuramı da bireye huzur getirici bir çözüm olamaz.

Freud, bazı kitaplarında kadın ve erkeğin en saf oluşumları içinde, belirsiz karakterde kuramsal yapılar olduğunu ileri sürer. Kendisinden sonra toplumsal bilimlerin de sık sık başvurdukları gibi, kadın ve erkek karakterlerinin birbirlerine çakışan durumları olduğunu da belirtir. Yine de Freud'çu düşüncenin genel etkisi, kadınlığı biyolojik olarak kadın olan ile ve erkekliği biyolojik olarak erkek olan ile bağdaştırıp sınırlamak biçiminde gelişmiştir. Freud, bu konuyu belirleyen kitabı **Femininity**'yi yazdığı 1933 yılında, kadınlığı pasif amaçları «yeğlemek» ya da kendi deyimiyle «pasif bir işlevin etkin olarak amaçlanması» biçiminde tanımlamıştır. Freud, giderek kadının tavrını belirleyen nedenlerin çevre koşulları ve eğitim biçimi olduğu görüşünden uzaklaşmış ve «kadıncıl» davranışların «doğadan gelen», «içgüdüsel» davra-

nışlar ve doğuştan gelme eğilimler olduğunu iddia etmiştir.

Freud'un ve daha da aşırı olarak Freud'u izleyenlerin yapıtlarında, kadınsı ve erkeksi davranışların doğrudan doğruya kadın ve erkek olmakla ilgili olduğu ve bu davranışlardaki değişimlerin ruhsal sağlıksızlığı belirttiği ileri sürülür.[46] Ama bu davranışlar iddia edildiği gibi cinsiyetle sınırlanan doğal tavırlar olsalar, karşı-devrimci dönemde olduğu gibi sadece sağlıksızlıkla değil tehlike olmakla suçlanacak ölçüde endişe verici bir nitelik taşımazlardı. Öyle olsa, bu iki sözcük sadece cinsel ayrımı değil, bir egemenlik ve bağımlılık düzenini sürdürmeye yarayan tanımlar olmaktan çıkarılsalar, «kadınsı» ve «erkeksi» tavır tanımları, sadece biyolojik ayrımı belirlemekten öte bir anlam taşımazlardı.

Freud daha 1905 yılında libidoyu (sadece cinsel dürtüyü değil, kısaca yaşam gücü ya da insan enerjisinin her türü olarak adlandırılabilecek bu dürtüyü) «kadında da erkekte de olsa kesinlikle erkeksi» olarak nitelemiştir. Bu, sadece çifte cinsellik görüşünün geçerliliğini yok etmekle kalmaz, aynı zamanda Freud'un kendi cinsel davranışlarındaki Viktorian tutumu, yani cinsel etkinliğin «erkek işi» olduğu görüşünü de ortaya koyar. Freud 1923'te ağız değiştirmiş ve libidonun cinsiyeti olmadığını söylemiştir. Yine de libidoyu, büyük kültürel ve yaratıcı olanakları olan bir erkeklik işlevi olarak, hemen tamamen erkeklere özgü bir yaşam gücü olarak görmeye devam eder.

46 1933'te yazdığı **Femininity**'de şöyle der: «Doğanın öngördüğü ve toplumun zorladığı biçimde kadının ataklığının bastırılması, mazoşist itilerin gelişimine yol açar.» Bu cümle açık seçik değildir. Doğal koşulların mı, toplumun mu etken olduğu kesinlikle ortaya konulmamıştır. Bu iki gücün hangi oranlarda ve hangi yollarda etken oldukları da anlatılmamıştır. Ne var ki Freud'çu görüş, toplumsal baskı ve koşullamaların, doğanın zorlamasını izlediğine inanır.

Freud'un kültürün genellikle cinsellikten uzak olduğu, kişinin «yüce» amaçlara adanması için cinsellikten vazgeçmesi ya da en azından bunu yüceltip arıtması gerektiği görüşü de bu düşüncesine destek olur. Freud'un tanımıyla kadınlar çok düşük libido sahibi olduklarına («kadınların cinsel içgüdüleri daha güçsüzdür») ve bu yüzden uygarlığı izleyemeyeceklerine göre, arınma demek, yüksek libidolu erkeğin kadının baştan çıkarıcılığına karşı koyabilmesi ve daha yüce amaçlara yönelmesi anlamına gelmektedir.[47]

«İçgüdüsel» güçlerin pek tutulduğu bir sırada, Freud sadece insan kültürünü değil, insan soyunun sürdürülmesini de erkeğe bağlar:

> Doğa, kadıncıl işlevin isteklerine, erkekliğinkinden daha az özen göstermiştir... biyolojik amacın gerçekleşmesi, erkeğin atılımına bağlıdır ve bir ölçüde de kadının katılmasından bağımsızdır.[48]

Bir başka çevirmen daha açık seçik bir tanımla son cümleyi «kadının rıza göstermesine bağımlı değildir» biçiminde çevirmiştir. Freud böyle demekle, erkek libidosunu yaşamın hizmetinde bir güç olarak göstermekte ve kadın istese de istemese de kendi isteğini yerine getirmesine izin verilmesi gerektiğini önermektedir. Erkeğe boyun eğilmesine neden olarak da soğuk kadını örnek verir Freud (bunların çoğu üze-

---

47 Erkeklerin daha güçlü cinsel dürtüleri olduğu inancı, birden fazla kadınla yaşama düzenini savunmak, haklı göstermek için ortaya atılmış bir gelenekten doğar. Viktorian'lara göre bu durum kadının «daha yüce» yapısını kanıtlar; Freud'a göre kadının daha düşük yapısını belirler, çünkü arıtılmış libido niceliği kültürel potansiyel niceliğini gösterir. Erkek, geleneklerin kendisine tanıdığı üstünlükle bağdaşan cinsel özgürlüğün getirdiği ayrıcalıkları düşünsel ve kültürel dünyası ile kaynaştırır.

48 Bu alıntı **Femininity**'nin ilk İngilizce çevirisindendir. (W.J.H. Sprott). İkinci cümle ise Strachey'nin çevirisindendir.

rinde incelemesi de vardır). Buradan hareketle de, doğanın güçlü libido vermemekle kadını ihmal ettiği, bu yüzden olanların kadının suçu olduğu sonucuna varır. Erkeğin kadına karşı cinsel saldırganlığı, insan soyunun sürdürülmesi gibi soyut bir güçle dengelenmeye çalışılır. Bu tutum, ruhbilimin cinselliği tanımlamak için kullandığı bir askeri sözlük meydana getirmiştir: Saldırı, teslim olmak, üstün gelmek, egemenlik, efendilik.

Erkek, cinsel birleşme amacı için kadının peşini kovalar, onu yakalar ve içine girer... böylelikle erkeklik karekterini tamamen saldırganlık etkenine indirgemiş olursunuz.

Freud'çu görüş açısından etkilenen yazarlar arasında bu dilin geçerlilik kazanmasından sonra, daha az dövüşken bir çiftleşmenin ılımlı, kadınsı diye adlandırılması da zor değildir.

Freud'un soyu sürdürme içgüdüsüne bu denli ağırlık vermesi, başka zamanlardaki tutumu ile, yani cinsel isteğin tek ve önemli nedeninin soyu sürdürmek olmadığı görüşüyle çelişkiye düşer: «...erkekteki cinsel istek üreme amacına dayanmaz, amacı belirli bir hazza ulaşmaktır.» Cinsel soğukluğun yaygın olduğu bir devirde yaşayan Freud, bunun toplumsal nedenlerini, cinselliğe karşı olumsuz tutumu anlamamakla kalmamış, kadının direnmesinin nedenlerini de anlayamamıştır. Cinsel soğukluğu, çoğunlukla libidonun güçsüzlüğünün kanıtı olarak yorumlamış ve doğadan gelen bir nitelik olduğunu belirtmiştir.[40] Kadının erkek oranında cinsel «açlık» duymadığı, o halde cinsel itisinin azlığının da «organik» olması gerektiği sonucuna varmıştır. Masters ve

49 «Cinsel soğukluk bazen ruhsal nedenlerle olur ve o takdirde etkilenmeye açıktır. Ama diğer durumlarda, doğuştan belirlenen ve hatta anatomik bir etkenden oluşan bir niteliktedir.» **Femininity**, s. 132.

Johnson'un araştırması, bu önermeyi geçersiz kılacak pek çok yeni bulgu getirmiştir, ancak Freud'un bu görüşü de hiçbir zaman etkisinden kurtulamadığı öteki «Viktorian» görüşlerle aynı koşutluğa gelmektedir.

III

Freud'un gözünde kadın kişiliğinin en belirleyici üç öğesi pasiflik, mazoşizm ve narsisizmdir. Burada da Freud'un görüşlerinde belirli bir kavramın açıklanmasından çok **tanımlanmasını** görürüz. Çünkü ataerkil düzende kadının durumu öylesine belirlenmiştir ki, kadından pasif olması, acıya katlanması ve cinsel bir nesne olması beklenir. Kadınların değişik oranlarda bu rollere uyacak biçimde toplumsallaştırıldıkları da kuşku götürmez. Ancak Freud'un düşündüğü bu değildir. Freud, toplum koşullarını tanımlamak amacını gütmemiştir. Ne var ki, «kadınlık» dediğimiz kültürel yapının büyük ölçüde organik olduğuna, yani kadın olmakla aynı şey ya da ona çok yakın olduğuna inanmıştır. Bu yüzden de kadınlığı yapıdan gelen bir pasiflik, mazoşizm ve narsisizm olarak tanımlar. Üstelik bunu sadece genel gelişimin değil, sağlıklı gelişimin ölçütü olarak görür. Örneğin, kadın karakterinin en belirgin özelliği pasiflik, «klitoral masturbasyonun bırakılmasından sonra» oluşur. Bu açıdan alınınca kadınlık **«pasif içgüdüsel itilerin yardımıyla»** ortaya çıkar.[50]

Freud, mazoşizm ve pasifliğin sadece kadıncıl olduğuna değil, birbirleriyle sıkı bağlantılı olduğuna da inanmamızı ister: Cinsel yaşam ve özneye yönelik bütün pasif davranışların mazoşizmden geldiğini ileri sürer. Bu yüzden mazoşizmin kadınlarda olması normal, erkeklerde olması anormaldir. Bir başka genel tanımlamayla da mazoşizmde «öznenin kadınlığa

50 **Femininity**, s. 128. (Siyahlar bana ait).

özgü bir duruma getirildiğini, yani onun hadım edildiğini, cinsel birleşmede pasif rol oynadığını ya da doğum yaptığını belirtirler» der. Mazoşizm kadıncıldır, kadınlık mazoşisttir. Mazoşizmi ve acı çekmeyi doğal olarak kadıncıl diye tanımlamak pek ustaca bir kurgudur. Bu tanımlama, sadece erkeklerin kadın işlevlerini nasıl gördüklerini (küçültücü, acı verici, vb.) açıklamakla kalmaz, kadına zorlanan baskı ve aşağılamaları da kendi doğal yapısının bir gereği olarak kanıtlar. Bu görüşten çıkarılacak mantık sonucu, incitmenin kadın için iyi bir şey değil, aynı zamanda onun istediği şey olduğudur. Kurbanı cezalandırmaya devam etmek için bundan daha iyi rasyonalizasyon bulunamaz. Üstelik, her iki tarafın doğal isteklerini karşıladığı için, zulüm erotiktir de. Buradan hareketle kadına yapılan her türlü hakaret ve kötü davranış, kadının mazoşizmine bağlanılabilir. Freud bu uygulamayı kadınlar ya da diğer ezilen gruplar üzerinde bütün olanaklarıyla gerçekleştirebilecek bir ortamda yaşasaydı herhalde çok mutlu olurdu.

Freud «erotojenik, tinsel ve kadınsı» diye sınıflandırdığı üç tür mazoşizmin ikisini birleştirmiş, kadıncıl mazoşizm ile erotojenik mazoşizmin «acı duyma isteği»ni aynı sınıfa sokmuştur. Freud bu «acı duyma isteğinin» kadınlarda bile açıklanması zor bir duygu olduğunu belirtmiştir. Kadın konusunda tartışırken çok benimsenen bir teknikle, anlaşılmazlıktan, açıklanamazlıktan söz eden Freud, «mazoşizm ile belirsiz bir bağıntı» ya değinir ve acı çekme konusunda «açıklanamayan nedenler hakkında varsayımlar kurmadıkça anlaşılamayacak» bir istek olarak tanımlar.

Freud, acının mazoşist için zevkli olduğuna inanır ve aynı şekilde cinsel ilişkinin de acı verici olduğunu düşündüğü için, kadının erkekle cinsel ilişki kurmaktan zevk duymasını bu mazoşizme bağlar.[51]

51 Freud, «acı duyma isteği»ni kadıncıl bir duygu olarak, «biyolojik ve doğal temele dayanabilecek bir görüş» olarak ni-

Kadının cinsel ilişkideki rolünün pasif ve bu yüzden de acılı olması görüşü, bundan alınacak tek zevkin mazoşist bir haz olduğu inancı bilimsel mantıkla bağdaşmaz.

Freud, mazoşizmin sadece «kadıncıl» olduğunu ileri sürmekle kalmaz, bunun aynı zamanda «kölelik» diye adlandırdığı kadının evlilikteki durumuna da uyduğunu belirtir. Ne var ki, bu tanımıyla gelini «cinsel köleliğe», «bağımlı ve çaresiz» duruma sokan töreleri karşısına aldığı halde, ne bu düzende ne de bu düzenin işleyiş biçiminde karşı çıkılacak şeyler olduğunun farkında değilmiş gibidir. Freud'a göre, kadın bu durumda, düş kırıklığına uğradığı ve acı duyduğu halde «kölelik ve şükran» duygularıyla tepki gösterir; çünkü ilk hadımlık duygusunun getirdiği acılara ek olarak, şimdi bir de kızlığını yitirmiş olmanın getirdiği aşağılanma duygusunu yaşamaktadır. Bütün bunlar olağan ve doğaldır. Ancak kadın rolünü unutup da düşmanlık duymaya başladığı, ya da rolünü aşmaya kalkıştığı takdirde Freud'un deyimiyle öç almak için erkeği «hadım etmek» tepkisini gösterir. Freud'çu, «erkeklik kompleksi» ya da «erkekliğin protestosu»nu yaşayan kadınlara olduğu gibi, «özgürlüğüne kavuşmuş» ya da entellektüel denilen, penis özentileri gibi değersizlik kavramını aşmış ve bilgileriyle «içgüdüsel» yapılarından uzaklaşmış kadınlara karşı da seferberliğe girer. Ruhçözümlemenin bütün güçleri, kadını durumuna «uymaya» yani boyun eğmeye zorlamak için harekete geçirilmiştir. Çünkü toplumun güvenliği ve geleneksel evliliğin gücü, kadının yazgısına boyun eğmeyi kabullenmesine bağlıdır.

---

teler. Giderek bu acının kadının cinsel deneyinin doğal yapısı olduğunu belirtir: «Cinsel uyarılma, bir dizi iç sürecin oluşmasından ve bu süreçlerin belirli nicelik sınırlarını aşmasından sonra oluşur... Fiziksel acı ve duygulanma bu etkiyi yaratabilir.»

Mazoşizmin doğal yapıya ve değişmez ruhbilimsel oluşuma bağlı ve genetik olarak kadıncıl bir nitelik olduğu fikrini savunan Freud, öğrencilerine şöyle der: «Erkeklerde mazoşist davranışa rastlarsanız yapacağınız şey, bu erkeklerde kadıncıl belirtilerin olduğunu söylemektir.»[52] Erkekler, bu davranışları içinde belirli oranda sinircelidirler. Hepimizin bir oranda çifte cinsellik taşıdığımız varsayımına karşın, kadınlarda erkeksi belirtiler ne denli yakışıksızsa, erkeklerde de kadınsı belirtiler o denli yakışıksız karşılanır ve penis özentisinin kanıtı olarak görülür. Freud'çu kuramın, kendi ortaya attığı çifte cinsellik görüşüne nasıl aykırı bir yoruma girdiği de ilginçtir.

Freud, mazoşizm ile kadıncıllığı tanımlayıp yerli yerine koyduktan sonra «kadıncıl» üçlüsünün üçüncüsü olan narsisizmi ele alır. Narsisizm, orta çağ iskolastisizmi gibi iki bölümde incelenir. Birincisi kadıncıl biçimdir. Bu, kadın için doğal olmakla beraber, yine de bir «sapıklık» belirtisidir.[53] Kadının sevgisini kendine ve kendi bedenine yöneltmesini, kendi bedenine erkeğin davranacağı biçimde davranmasını öngörür. Anaklitik diye adlandırılan erkekteki narsisizm daha yüce bir niteliktedir ve kendi kendine âşık olmaktan çok başkalarına hayranlık anlamını kapsar. Erkekteki narsisizm, idealize edilmiş bir kadını olduğundan daha yüce görmek ve erkeğin en mükemmel özelliklerinin onda var olduğunu düşünmektir. Narsisist erkekler, sevdiklerine dayanarak gelişirler, narsisist kadınlar ise «nesne-aşk» diğerkâmlığına ulaşamadan gelişmeyen bir sevgide direnirler.[54] Bu görüş-

52 **Femininity**, s. 132.

53 Freud, **On Narcissism, An Introduction.** Freud, aynı eğilimin eşcinsellerde ve büyüklük hastalarında da görülebileceğini, ancak kadınlarda doğal olarak bekleneceğini belirtir.

54 «...Doğrusu istenirse anaklitik tip, erkeğin karakteristiğidir. Bu, çocuğun narsisizminden oluşan ve giderek cinsel

lerin büyük bölümü, Weininger'in aşk konusundaki görüşlerinden hareket eder ve kadının edebiyattaki idealize edilişi, özellikle Dante'nin Beatrice'i kökenine dayanır. Kadının daha değersiz yapısına karşın, onu idealize ederek mükemmel şiir yaratabilen bir erkek, hepimize katkıda bulunmaktadır. Anıtlaştırılmamış kadın çoğunluğu konusuna gelince, Freud, erkeklerin bu kadınları fahişelikle ya da kaba cinsel davranışlarla aşağılamalarının bir ruhbilimsel gereklilik olduğu görüşündedir. Böylelikle «Erotik Yaşamda En Geçerli Küçültücü Biçim»e ulaşırız.

Narsisizim sadece doğal yapısı itibariyle kadıncıl değildir, aynı zamanda penis özentisinden de doğar: «Penis özentisinin etkileri, daha sonraları kadının kendini fiziksel yönden beğenmesine de yol açar, çünkü kadın, güzelliğini, çekiciliğini, kökendeki cinsel kusurunun bir ödeşmesi olarak alır.» Kadının güzelliği bile Freud'a göre, penise sahip olma arzusundan başka bir şey değildir. İnsan giderek Freud'a acımaya başlıyor. Bu görüş daha da ileri giderse, kadın narsisizmine öylesine kapılır ki, erkeği sevgi alanından tamamen çıkarıp atar. Freud'un bu konudaki tutumu bir yandan ister istemez kabullenen (bu kadının doğal yapısıdır diyen) öte yandan da öğütleyici

---

nesneye yöneltilen cinsel yüceltmeyi gösterir (yani ana figürünün yerini alan sevilen kadının olduğundan daha üstün görülmesi).» «Kadınlarda görülen narsisizmde daha değişik bir gelişim görülür. Bu oluşum, gerçek bir nesne sevgisinin gelişimini engeller ve kadında belirli bir kendine hayranlık, kendi kendine yeterlilik duygusu uyanır (özellikle güzel kadınlarda)... bu tür kadınlar, erkeğin kendilerine duyduğu ölçüde yoğun bir aşkla sadece kendilerini severler. Bu kadınların istedikleri sevmek değil, sevilmektir» Kadınlar, bu tür narsisizmi, çocuklarını bir sevgi-nesnesi haline getirerek ortadan kaldırırlar. Bütün bu formülün, erkeklerdeki kendini beğenmeyi ve bencilliği nasıl olup da söz konusu etmediği de ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

(kadının boş gururdan kendini kurtarmasını öğütleyen) bir tavırdır.

Freud, kadın kişiliğinin üç belirtisini doğal olarak yorumlamak ve öğrencilerini de bu yolla yetiştirmekle, baskıcı toplum koşullarından doğan bir durumun sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Bir grubu, pasif olmaya yazgılı, acıdan zevk duyan ve üstün karşıtlarının hoşuna gitmek için boş gurura sürüklenen kişiler olarak nitelemek ve uzun çağlar süren bağımlılığın sonucu olan bu nitelikleri böylesine özetledikten sonra bunların kaçınılmaz olduğu sonucuna varmak, giderek bunları sağlık, gerçeklik ve olgunluk olarak adlandırmak, Toplumsal Darwin'ciliğin bir türünden başka bir şey değlidir. Ezilen gruplara karşı takınılan tavır açısından, bu hiç de yeni bir tutum değildir, ancak bu tutum kadınlar konusunda hiçbir zaman Freud'çuluk kadar etken olamamıştır.

IV

Akıl niteliğini gözönüne almadan, kadını eksik bir erkek olarak tanımlamaya devam etmek zordur. Freud'un gelişmemiş kadın aklı diye adlandırdığı şey konusundaki yorumu, kadın aklının, cinselliği üzerindeki toplumsal kısıtlamalar yüzünden gelişmediği ve bunun da diğer düşünsel etkinlikleri kısıtladığı biçimindeydi. Freud, —kadının cinsel itilerinin güçsüzlüğü iddiasıyla çelişkiye düştüğünü fark etmeden— kadının en büyük ilgisinin cinsellik üzerinde toplandığını belirtir ve cinsellik de kadının araştırması engellenen bir konu olduğuna göre «bilgiye susamışlığının», sonunda «ahlâksızlık eğiliminin bir belirtisi» olarak anlaşılmasından korkan kadının, hiçbir zaman cinsel duygularını yüceltip aşamayacağını, ancak kısıtlayıp bastırabileceğini öne sürer. Öğrenmek istediği tek konu üzerinde çalışmaktan engellenen kadın, giderek bütün öteki konuları öğrenmekten vazgeçer ve «düşünsel etkinlik ile bilgi genel

olarak gözündeki değerini yitirir.» Böylelikle Freud, başlangıçta cinsel baskının, kadındaki düşünsel yapı yetersizliğinin nedeni olduğunu belirtir: «...kadınların çoğunda tartışma götürmez biçimde var olan zekâ yetersizliği, cinsel baskıdan doğan düşünce kısıtlamasından zorunlu olarak meydana gelir.» İnsan bunu okuyunca bir yandan «kadınların çoğu» gibi bir supap terimden rahatlık duyarken, öte yandan da «zorunlu olarak» sözü aklı karıştırmaktadır.

Bu sözler 1908'de, yani Freud'un kadınların doğal olarak geri zekâlı oldukları Moebius görüşüne karşı çıktığı ve kadının durumuna karşı çıkmasını henüz kabullenebildiği bir dönemde yazılmıştır. Yıllar geçtikçe Freud'un tutumu değişmiş ve bu konuda bizleri, kadının kişiliğinin Doğa ve anatomisinin değiştirilemez yasaları tarafından belirlenen dural bir şey olduğuna inandırmaya çalışmıştır. Aşağı kötülüğe açık, yarı yabanıl diye tanımlanan kadının bu durumunun iğdiş edilmiş fizyolojisinden oluştuğu iddia edilir.

Kadının insan kültürü ve düşünsel aşama ile ilişkisi konusunda toplum ögesinin etkisi Freud'u uzun süre doyurmadığı için, kadının engellenme yüzünden değil doğal yeteneksizlik yüzünden uygarlığa katkıda bulunacak nitelikte olmadığı görüşünü benimser. Bunun kanıtı olarak da, kadının çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki ruhsal-bedensel gelişimini gösterir.

Freud, kendisini izleyen bir sürü adamın meslek sahibi olmasını sağlayan ve masalarına ekmek taşımaya yarayan o pek kazançlı klitoris-vajina çatışması yüzünden ne denli övülse azdır.[55] Freud'un kendisi, temel kadın organının vajina değil, klitoris olduğunu

55 «Vajinal orgazm»ın tarihçesi konusunda Daniel Brown'un **Female Orgasm and Sexual Inadequacy** adlı kitabına bakınız.

düşünmüştür. Ancak aynı güven içinde kadının «normal» ve «olgun» cinselliğe sadece vajina kanalıyla ve klitorisi bir yana itmekle ulaşacağını da iddia eder.[56] İşte Freud'un çıkmazı buradadır. Kadının görevi, cinselliğini klitoristen vajinaya aktarmaktır. Bu Freud'un gözlemine göre pek çok kadında atlatılamayan zor bir aşama dönemidir. Bunu başarmış olanlarda bile, bu aşamayı yapmak gençliklerinin öylesine büyük bölümünü almıştır ki, akıllarında bir saplantı meydana getirmiştir. Böylelikle de Freud, kadının akıl yönünden geri durumunu en sonunda biyolojik temele oturtmuş olur. Freud'un, hadımlığın farkına varılması ve penis özlemine düşülmesiyle sona erer ve erkekle ilk cinsel ilişkiye kadar hiçbir zaman uygulanmaz diye iddia ettiği klitoral masturbasyon dönemi ile karşı cinsten birisiyle ilk ilişki anına kadar geçen süre, demek oluyor ki tamamen bir cinsel kapanma süresidir ve böylelikle de kadının gençliğinin büyük bölümü böylesi bir tutukluluk içinde geçer. Bu görüş, ataerkil düzenin pek işine gelen el değmemiş ve kendi kendine bile cinselliği olmayan bakire kavramına uygun düşer. Freud zaman zaman genel ahlâk görüşlerinin zararlı etkileri üzerinde durmuşsa da, hiçbir zaman ataerkil aile yapısını incelememiş, arada bir üzücü (ama her zaman çekici) olan, el değmemiş genç kızlığın korunması zorunluluğunu hiç

56 **Freud, Three Contributions to the Theory of Sex, The Transformations of Puberty.** «...Çoğu kadının cinsel işlevi, klitoris uyarılmasına saplandıkları için eksik kalır.» **(On the sexual Theories of Children).** Freud'un klitorisi zamanla küçülmüş penis olarak görmesi sadece yanlış değil, gerçeğe tamamen aykırıdır. Son yıllarda yapılan embriyolojik araştırmalar göstermiştir ki, kadın insan soyunun temel tipidir, yani bütün embriyonlar kız olarak oluşmaya başlar, sonra içlerinden bir kısmında kromozom yapısındaki androjen etkisiyle penis oluşur ve erkek çocuk olurlar.

konu edinmemiştir.[57] Kadının cinsel doyum konusundaki pasifliğinin bayraktarlığını yapan Freud, oldukça soğuk ya da narsisist kadınlığın güzelliğinden de dem vurmaktan çekinmez. Freud'u asıl ilgilendiren erkeğin isteği ve davranışıdır. İnsan bu noktada Wilhelm Reich'ın ondokuzuncu yüzyılla ilgili bir öyküsünü anımsamadan edemiyor. Damat, hevesli karısına çıkışmış: «Hanımlar kıpırdanmazlar» diye.

Freud'çu görüşe göre kadının gelişimini engelleyen üç etmen vardır: bir alandan ötekine geçiş (klitoral dönemden vajinal döneme) ilk cinsel nesnenin (anne) yerine ikinci cinsel nesneyi (baba) koymak ve kaçınılmaz penis özentisi. Kadın «patolojik gerileme»ye (klitoral uyarılma eğilimine) düşse bile, önünde bu kadar engel varken bu durumuna şaşmamak gerekir. Erkeğin annesine olan sevgisini bir başka kadına dönüştürmesi ise, mutlu ve düzenli bir gelişim olarak görülür. Kadının içinde yaşadığı erkekler dünyasına «uyamaması» konusunda Freud'un yanıtı hazırdır: Bu durumdaki kadın, gelişiminin bir noktasındaki engeli kaçırmıştır. Bütün karşı çıkışları, kendi doğal yapısına ve kişiliğine karşı çıkmak, erkeklik kompleksine düşmek, erkekliği protesto etmek, penis özentisi ya da olgunlaşmamak olarak yorumlanır. Kadınlarda cinsel (daha doğrusu üretici ve anaç) olmayan etkinlik, penis özentisi ya da erkeklik protestosu duygusunun bir kanıtı olduğuna göre ve «kadın yapısı» ancak «erkekliğin» bir yana itilmesinden sonra olgunlaştığına göre, erkeksi eyleme girişmek, düşünsel çalışmalara kalkışmak yakışıksız davranışlardır, hatta sinirceli tutarsızlık belirtileridir.

---

57 **Civilized Sexual Morality** ve daha başka kitaplarda. Freud bu yazısında, aşırı kısıtlamanın (yani bekâreti korumak için gerekli olanın ötesindeki kısıtlamanın olmalı) yeni evli kadınlarda soğukluk ya da vajinal donukluk yaratabileceğini belirtiyor. Bu durumdaki kadınlara öğüdü ise, evlenmeden önce cinsel ilişkide bulunmak değil, ikinci kez evlenmektir.

Freud'un niyeti, sadece kadının yaşamını cinsel-üretkenlikle sınırlamak değil, aynı zamanda bizleri de kadının yeteneksizliği yüzünden düşük kültürel düzeyde kaldığına inandırmaktır. Bu nedenle, kadınların yeteneksizliklerini, «erkeklik protestosundan» daha somut olarak kanıtlamak gerekir. Freud, kadınlar insan soyunu sürdürmek gibi büyük bir sorumluluğun altında oldukları için mi «daha yüksek» şeyler için geriye enerjileri kalmaz sorusu üzerinde durmuştur. Bu sorunun ortaya atılması da, kadını ana olarak selâmlayıp salt biyolojik bir yaşantıya bağlamakla, tutucu bir niteliği belirler.

Freud bu sorunun yanıtını da organik yapıda aramak gerekliliği şeklinde sonuca bağlamıştır. Kadınların uygarlığa pek az katkıları olmuştur, bundan çıkarılan sonuç kadınların böylesi bir katkıda bulunacak yetenekte olmadıklarıdır. Çünkü uygarlık yücelme yoluyla gerçekleştirilir, oysa kadınlar «insan soyunun gerçek koruyucuları olarak, yücelme gücüne çok kısıtlı oranda sahiptirler.»[58] Freud'un vurgulayarak belirttiğine göre, kadının, erkekte olduğu gibi hadımlık korkusu ile Oedipus kompleksini gizlemek ya da aşmak zorunluluğu yoktur (kadın bu korkuyu bir kez yaşadığı için, yeniden endişeye düşecek bir duruma girmez) ve bu nedenle de yeterli bir süper ego geliştiremez. Erkek yücelme ve penise sahip olmanın sonucunda meydana çıkan hadımlık korkusuna ve penisi yitirme endişesine dayanan güçlü bir süper ego[59] geliştirme yoluyla uygarlığa

58 **Civilized Sexual Morality,** s. 78. «İnsan soyunun koruyucuları»nın cinsel içgüdülerini yüceltme yeteneğinden yoksun oldukları safsatası, Freud'un kadınların cinsel içgüdüleri çok azdır teziyle çelişiyor. Feud'un kadınlara öğüdü, gereksinmelerini analık yoluyla karşılamalarıdır.

59 **Femininity** ve **Female Sexuality,** «Süper egonun oluşumu kusurludur; kültürel öneminin kaynağı olan güce ve bağımsızlığa erişemez. Ortalama kadın karakterinin bu yanının

katkıda bulunur. Kadın hiçbir zaman penis sahibi olmadığı ve penisi yitirme korkusuna düşmediği için, süper egosu gelişmez. Freud, kadının ahlâk duygusunun, adalet kavramının daha az oluşunu, yaşamın gerekliliklerine daha kolay ayak uydurabilmesini, yargılarında daha duyarlı hareket etmesini ve yüksek kültüre hiçbir katkıda bulunmamasını işte süper egosunun erkeğe oranla az gelişmiş olmasına bağlar. Burada da kadının aşağılık duygusu —üstelik bu kez çocukluktaki gibi düşsel değil gerçek aşağılık duygusu— penisten yoksun olmasının bir sonucudur. İnsan penisi olursa, anlayışlı olabilir, kolayca her şeyi kavrar ve insanlığın gelişimine, sanata, uygarlığa katkıda bulunabilir. Freud'un bu «kanıt»larına göre, penisin üstünlüğüne inanan kızlar normaldirler ve doğru hareket etmektedirler.

Denildiğine göre, uygarlığa ancak yücelme, ya da Freud'un deyimiyle «içgüdülerden vazgeçme» yoluyla ulaşılabilir. Bu ise, kadının gerek ruhsal gelişimi ve gerekse penisten yoksun olan fizyolojik yapısı yüzünden başaramayacağı bir şeydir. Freud'un bu konudaki önermelerinden birisi, mantık yönünden son derece eğlendirici niteliktedir. Freud, insanların ateşi nasıl bulduklarından söz ederken, bunun «içgüdülerden vazgeçmek», yücelmek sonunda ulaşılan, yani ateşin üzerine işeyerek ateşi söndürmek içgüdüsünden vazgeçmek sonunda gerçekleştirilen bir buluş olduğunu söylüyor. Freud'un bu görüşünde, kadının ateşi bulamayacağı açıkça bellidir; çünkü kadın ateşin üzerine işeyerek söndürmek gibi bir içgüdüye sahip olamaz, uzun mesafeden işeyecek yeterli organdan yoksundur. İşte, kadının anatomik yönden kültü-

---

etkilerini işaret ettiğimiz zaman feministler bize kızıyor.» «Her devrin eleştirmenleri tarafından kadınlar aleyhinde gösterilen karakter özellikleri, feministlerin 'yadsımalarına' karşın, yine de süper egonun yetersizliğine bağlıdır.»

re katkıda bulunacak yetenekte olmayışının uç noktadaki açıklaması.

Freud, kadının insan soyunu sürdürmek gibi biyolojik ödevi dolayısıyla aklının fazla çalışmadığını ileri sürerken daha da ileri giderek, doğal ve ruhbilimsel yetersizliklerinin yanı sıra, kadının yaşam ve aile içindeki (Freud ataerkil ailenin oluşumunu, ilkellikten uygarlığa başarılı bir geçiş olarak görür) yerini belirleyen işlevi, yani «cinsel rolü»nün kadını sadece yeteneksiz bırakmakla kalmayıp, onu yüksek kültüre ve zekâya düşman ettiğini de iddia ediyor:

Kadın, ailenin ve cinsel yaşamın simgesidir. Uygarlık alanındaki çalışmalar gün günden erkek işi durumuna gelmiştir. Bu işler, erkeğe her gün biraz daha zor görevler yüklemekte, kadınların kolaylıkla başaramayacağı biçimde içgüdülerin yüceltilmesini zorunlu kılmaktadır. Erkeğin sınırsız düşünsel enerjisi olmadığı için, yüklendiği görevleri yerine getirebilmesi libidosunu en iyi biçimde dağıtmasına bağlıdır. Kültürel amaçlar için kullandığı enerjiyi, büyük ölçüde kadından ve cinsel yaşantıdan kısmak durumundadır. Erkeklerle sürekli iş beraberliği içinde olması ve bu beraberliğe bağımlı bulunması, erkeğin kocalık ve babalık ödevlerini yerine getirmesini daha da engeller. Böylece, kadın kültürün zorlamaları yüzünden, yani erkeğinin kültüre hizmet etmesi yüzünden ikinci plana düşer ve kültüre karşı bir tavır alır.

Freud, **Civilization and Its Discontents** adlı kitabındaki mantık yapısıyla, toplumsal itiler açısından erkekten aşağı durumda olan, yaşamına (doğal yapısı gereği) eksen edinmek zorunda olduğu sevgilisine ve ailesine bencillikle sarılan kadının tutucu etkilerinden dem vurur. Erkek zamanını ve libidosunu uygar amaçlara ayırır; kadın ise uygarlığı giderek kendine rakip görmeye başlar. Bastırması gerekli cinsel içgüdülerinin azlığına karşın, yücelme ve içgüdülerden vazgeçme yeteneği de en düşük orandadır. Uygarlık insanları her gün biraz daha yücelmeye zorladığına ve kadın da bunu başarma yeteneğinde olma-

dığına göre, kadın doğal yapısı itibariyle uygar yaşama uygun değildir ve ilerlemek hatta toplum yaşamı içinde yaşantısını sürdürebilmek ona zor gelir. Kadını, değişmez biçimde ilkel bir yaratık olarak görme eğilimi, özellikle yüzyılımızda çok revaçtadır. Freud'un yorumlarından hareketle de kadını bir yabanıl, her türlü toplumsal gelişime bir köstek, gelişmemiş bir ilkel klan kadını olarak görmek olasıdır.

Freud, otuz yaşlarında bir hastasının ruhsal sağaltımdan sonra «yaratıcı» bir kişilik kazandığından söz ederken, aynı yaştaki kadınların bu duruma ulaşmalarının olanaksız olduğunu, çünkü karakterlerinin yapılarının kısıtlılığı yüzünden çok önceden biçimlenmiş bulunduğunu da belirtir. «Bir kadın başka yönleriyle de insan olabilirse de» Freud «kadınların yapısının öncelikle cinsel işlevleriyle belirlendiğini» ve «bu etkinin çok kapsamlı olduğunu» ısrarla öne sürer. Kadın denilince bu etki öylesine kapsamlı oluyor ki, kadını genel olarak insan-altı (infra-human) denilebilecek ayrı bir sınıfa sokuyor. İşte «anatomi yazgıdır» formülü böylesine bir kısıtlama gücüne sahiptir.

Freud bir başka çağda yaşamış olsaydı, ataerkil bir yetişme biçimi içinde eğitildiği göz önüne alınarak bu tutumu hoş görülebilirdi. Oysa Freud'un en önemli yapıtları yirminci yüzyılın ilk otuz yılında, yani cinsel devrimin en yaygın ve güçlü olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Freud'un erkekleri tutan bir açıdan işi ele almaması için gerekli tarihsel bilgi ve belgeler elinin altındaydı. Freud, feminist eleştirilere karşı söyleyecek hiçbir şey bulamamıştır (ve o yıllarda bu tür eleştirilerle de sık sık karşılaşmıştır). Yanıt verdiği zamanlarda da tutarlı olmamış, kadınlardan bir kısmının da erkek niteliklerine sahip olabileceğini, ancak bu takdirde de yanlış yöntemlere düşebileceklerini ileri sürmüştür. Garip bir benzerlikle bütün ayırıcı görüşler aynı nokta-

da toplanmakta ve bir köylü, bir zenci ya da bir yerli için de aynı şeyler düşünülmektedir. Bu da azınlık grupları için güçlülerin düşüncelerinin hiç değişmediği kuralını kanıtlar. Freud, eleştiriler karşısında hep kaçamak yapmış, dolambaçlı sözlerle durumu idare etmeye çalışmış, kendisinin önyargılı olduğunu söyleyenlere, nesnellik istedikleri için erkeksi tavırlı diyerek yanıt vermeye kalkışmıştır. Görünüşe göre, Freud, nesnelliğin ancak erkeklerde olabilecek bir nitelik olduğunu düşünmekten öte bir yeteneğe sahip değildir. Freud, sadece kendisine karşı olanların yanlış kanıda olduğuna inanmakla kalmamış, üstelik ortaya attığı gelişmemiş kadın süper-egosu kuramının onların yanlış kanıda olduklarını kanıtladığını da ileri sürmüştür.

Ruhçözümlemenin cinsel politika üzerindeki etki alanı belirlenmiştir, Freud'dan sonraki kuşaklar da bu yolu izleyeceklerdir. Bu ekolün penis özentisinden daha etkin buluşu, kadınlık ve erkeklik tavırlarını kadın ve erkek fizyolojisiyle özdeş kılmalarıdır. Kadın «yapısı»na «pasiflik», «düşük libido», «mazoşizm», «narsisizm», «gelişmemiş süper-ego» gibi kılıflar geçirerek, uzun çağlar boyunca kadının doğal yapısı itibariyle üstün olamadığını, erkeğin ise üstün olduğunu sözümona bilimsel olarak açıklamışlardır. Kadın doğal yapısı gereği aşağı durumda olduğu için, erkeğe köle olmayı seve seve kabul edecektir ve bu baskıya da layıktır; çünkü aptal, kibirli, insan sınıfına girse bile ancak barbar denilebilecek bir yaratıktır. Bu görüş, bilimsel bir niteliğe büründüğü anda karşı-devrimin hiç aksaksız yürümesine şaşmamak gerek. Cinsiyet de tıpkı ırk gibi, kişinin değiştiremeyeceği bir şey. Bir kadının kendi cinsleri arasından sıyrılmak, egemen grubun üstünlüklerine ve erdemlerine sahip olmayı istemek gibi bir duruma gelmesi, onun oldukça üstün bir kişi olduğunu gösterir. Ama

kişinin içine doğduğu kastın çemberinden kurtulmasını ummak boşunadır. Tamamen yeteneksiz olanların bu çemberi kırmayı istemesi yıpratıcı olmaktan öteye geçmez. Üstelik ruhçözümlemesi de pasifliğin ve mazoşizmin doygunluk getireceğini ve kadının yaşamındaki tek anlamın üretmek olduğunu belirtmektedir. Böylece ruhçözümlemesi sadece devrimi yıpratmak ve geriletmekle kalmamış, aynı zamanda bu yüzden çalışma alanı bulmuş, para sağlamış, kendini satmasını bilmiş ve iyi bir tezgâhtarlık yapmıştır.

Freud'dan Sonraki Bazı Düşünürler

Genel olarak Freud'çu ruhbilim değişmez bir insan yapısını, temel ve evrensel insan ruhbilimini kabul edip inceler. Oedipus kompleksi ataerkil toplumlarda olduğu kadar anaerkil ya da komünal toplumlarda da geçerli olacaktır. Penis özentisi ise erkeğe üstünlük tanınan toplumlarda olduğu ölçüde cinsel eşitliğin var olduğu toplumlarda da sürecektir bu ruhbilime göre. Bu ruhbilim, kişilikleri bireysel seçimlerin ya da toplumsal koşulların sonucu olarak veya bu iki koşulun karşılıklı etkilerine bağlı olarak değil, ana-babanın davranışına bağımlı ve doğal yapı temeline oturmuş çocukluk döneminin bir ürünü olarak görür. Son olarak da, bu ruhbilim kendi temeli diye iddia ettiği ruhbilimsel bulguları yanlış yorumlaması yüzünden, cinsel davranışların biyolojinin (erkeğin aktif, kadının pasif oluşu gibi) ve genetiğin (sperm ve yumurtanın aktifliği ve pasifliği) işlevi olduğunu ileri sürer. Bütün bunlardan sonra da Freud'çu ruhbilim, cinsel davranış, rol ve tavrın değişmez nitelikleri olduğunu, kültürün anatomiye dayandığını ve bu nedenle de değişmez bir yazgıyı belirlediğini iddia eder.

Bu görüş açısı sadece Freud'dan sonraki ruhçözümcüleri etkilemekle kalmayıp öteki toplumsal bi-

limleri de etki alanına aldığından, Freud'u izleyen düşünürlerin çoğu toplumsal etmenleri dikkate almaya başladılar. Karen Horney ve Clara Thompson gibi bazıları cinsiyetlerin toplumsal koşullarını ve yerlerini göz önüne alarak Freud'çu kuramı belirli bir revizyondan geçirmek istediler. Ancak, kuramsal yöntemin temel çizgisi kesinlikle belirlenmişti. Bazı düşünürler Freud'un kadın konusundaki görüşleri üzerinde ayrı fikirlere vardılarsa da, geri kalanlar Freud'un düşüncesini olduğu gibi benimsediler ve hatta daha da ileri götürdüler. Her iki durumda da, sonucu reaksiyoner olan bir hareket başlamış oldu, çünkü Freud'un fikrinde olmayanlar bile belirli bir uyumu sağlayacak revizyonist görüşten ileri geçemediler.

Freud'çu kuramın revizyonundan yana olanların başında Marie Bonaparte ile Helene Deutsch gelir. Bonaparte, Kadının Öz Mazoşizmi konulu bir yazısında, Freud'un cinsel ilişki konusundaki görüşünü belirli bir mantık düzeyine oturtmaya çalışır:

İster bitkisel ister hayvansal olsun bütün canlı yaratıklarda, dişi hücrenin, yanl görevi erkek hücreyi **beklemek**, spermlerin gelip **kendi içine girmesini beklemek** olan yumurtanın belirgin özelliği pasifliktir. Ne var ki, spermin dişi hücrenin içine girmesi, yumurta dokusunun parçalanmasını gerektirir ki, bu da canlı bir dokunun yok olmasına yani sonucun yaşam kadar ölüm demek olmasına yol açabilir. Demek oluyor ki, dişi hücre bir çeşit yaralanma ile olgunlaşır, bu yüzden de dişi hücre özyapısı itibariyle «mazoşist»tir.

Cinselliği böylesine bir saldırganlık düzeninde gören görüşe koşut olarak, erkek çocuğun belirli bir yırtıcılığı olduğu kabul edilir:

Ufak erkek çocukların özlemi annelerinin içine anüs, barsak yoluyla girmek, hatta onları kanatmaktır. İki, üç ya da dört yaşındaki bir erkek çocuk, **ufaklığına karşın**, ya da salt bu nedenle, potansiyel bir Karındeşen Jack görünümündedir.

Erkek çocuğa böylesi bir saldırganlık tanınırken, kız

çocukların da klitorisleri ölçüsünde, yani salt boyutları yüzünden «saldırganlığını engelleyen» fallusları ölçüsünde kendi varlıklarını kanıtladıkları görüşü ileri sürülür:

Hiç kuşkusuz temel yapı olarak, kadının saldırganlığı, tıpkı libidosu gibi, erkeğinkinden daha azdır... Erkek çocukların yapılarından gelen saldırganlıkları, giderek erkeğin üstünlüğünü belirleyen etmenlerden biri olur.

Erkek, «pasif tavra» karşı protestoda bulunmak **zorunda olduğu** halde, kadın hem pasifliği hem mazoşizmi «kabullenmek **zorundadır**»; çünkü bunlar erkeğe biyolojik yapısının zorladığı durumlar değil, oysa kadına biyolojik yapısının zorlamasıyla kabul ettirilen niteliklerdir. Bu nedenle de kadının yaşamı ister istemez tatsızdır:

Mazoşizmin bütün türleri oluşumları nedeniyle az ya da çok kadıncıl kökene bağlıdır. Çocuğun cinsel gelişimindeki ağız döneminde babası tarafından yenilip yutulmak, sadistik-anal döneminde babası tarafından dövülmek, kırbaçlanmak ve fallik dönemde hadım edilmek tutkusundan başlayarak, yetişkin kadınlık dönemindeki yırtılmak, içine geçilmek özlemine uzanan duygunun etkileri giderek mazoşizmi belirler.

Yazılarından ne denli önyargılara saplandığı anlaşılan Bayan Bonaparte, kadın mazoşizmi konusunda da kesin sonuçlara ulaşmış görünüyor. Freud'un «Bir Çocuk Dövülüyor» yazısına değinerek — «ya da bir kadın» ibaresini ekliyor ve bunun sağlıklı bir ilişki olduğunu ileri sürüyor:

Bence yetişkin kadınların cinsel ilişkideki vajinal duyarlılıkları büyük ölçüde ve hemen hemen bilinçaltı bir itiyle, çocukluktaki dövülme mazoşizmine dayanır. Gerçekten de cinsel ilişki sırasında kadın, erkeğin penisiyle bir çeşit dövülür. Penisin vuruşlarını benimser ve çoğunlukla da bunların sertliğinden hoşlanır. Bu duyarlılık, penisin vuruşlarına karşı derin bir vajinal duyarlılıktır.

«Yetişkinlerin cinselliği»ni dayak yeme duygusuna bağlayan bu görüşe karşı çıkacak kadınlara da bir yanıtı var ruhçözümcünün: «Erkeğin kaba, zorlu cilvelerine karşı koyan kadınlar, erkeklik protestosuna saplanmış ya da güçlü bir çifte-cinselliği olan kadınlardır. Bu tip kadınların klitorisle doyuma varma alışkanlığında olmaları çok olasıdır.»

Bir kadının mazoşizmine, pasifliğine ve kadınlığına dirençle karşı koyması, karşı koyduğu niteliklerin, yapısında ağır basan çifte cinsellik yüzünden kesinlikle belirlenmiş olduğunu gösterir. Çifte cinselliği güçlü de olsa, kadın yine de kendi cinsine özgü kadıncıl mazoşizmi, büyük ruhsal çatışmalara saplanmaksızın kabul edecektir.

Cinsel ilişki sırasında penisin klitorise değmemesi gerektiği de ısrarla belirtilmiştir. Çünkü penisin klitorise sürtünmesi, kadındaki olgunluğa yaraşmayacak, acı duyma karşısında gerçek kadıncıl davranışa yaraşmayacak uyarmalara götürebilir. Pasiflik, narsisizm ve mazoşizm konularındaki Freud'çu görüşle, Viktorian devrin ideal kadın görüşü birbirine büyük benzerlik gösterir. Her iki görüş de kadının boyun eğmesini, acıya katlanmasını öngörür. Ancak, ruhçözümlemesi yapılan kadınlar, ötekilerden fazla olarak, bunu isteklerini zorlamaksızın yapmak durumunda olduklarını öğrenirler:

Bildiğimiz gibi, yaşamdakine koşut olarak cinsel ilişkide erkek etkendir, kadın ise pasiftir, edilgendir. Kendini vermekte, bir başkasının pasif aracı olmak duygusunda, onun altında uzatılıp yatırılmış olmak duygusunda, erkeğin tutkusu önünde rüzgâra kapılmış yaprak örneği sürüklenmekte anlatılmaz bir coşku vardır.

Helene Deutsch, ününü mazoşizm konusundaki araştırmaları ve genellikle «gerçek kadınlığı» anlatan yapıtlar olarak kabul edilen iki kitabıyla yapmıştır:

Ruhçözümlemenin ışığında, cinsel ilişki kadın için muhteşem, dramatik ve katartik bir anlam taşır — ancak bu ilişkinin salt

kadıncıl bir biçimde yürütülmesine bağlıdır. Bir erotik oyuna ya da cinsel «eşitliğe» dönüştürülürse bu anlam gerçekleşmez.

Eşitlik ve coşku kavramlarına hiç değinmemeye özen gösteren cinsel politika, karşı-devrim döneminde yatakta başlamış ve kadının yataktaki bağımlılığını belirledikten sonra bunu yaşamın öteki alanlarına da uygulamıştır.

1947 yılında Farnham adındaki New Yorklu bir ruh hekimi ile Lundberg adında bir toplumbilimci **Modern Kadın, Yitik Cins** kitabıyla Freud'çu kurama yaygınlık kazandırdılar. Bu kitap karşı-devrimci tutumu kesinlikle belirlediği ve gerek kamuoyunda gerekse akademik çevrelerde «evlilik ve aile», «yaşama ayak uydurma» gibi konularda büyük ölçüde etki yaptığı için, hakettiğinden daha çok üzerinde durmamız gerekiyor. Bu kitap tarihi «ruhçözümcü» açıdan ele alır, orta çağı sağlık yönünden bir altın çağ olarak görür, dünyadaki tüm kötülüklerin endüstri devrimi ve Kopernik yüzünden oluştuğunu iddia eder. Feminizmi nihilizmle, anarşizmle, Yahudi-düşmanlığıyla, komünizmle ve ırkçılıkla karıştırıp, hepsinin kin ve şiddeti geliştirdiğini iddia eden kitap, her türlü devrimci eyleme cephe alır ve Nazizmle, Ku Klux Klan'ın tutumlarından yana görünür. Kitabın özellikle saldırdığı konu da cinsel devrimdir. Cinsel devrimin kadını «yitik bir cins» durumuna getirdiğini ve «günümüzdeki mutsuzluğun, bunalımların, bir uydu gibi bu yitik cinsin çevresinde döndüğünü» ileri sürer.

Kadınların «mutsuz ve lânetlilerin eylemlerine de» katıldıklarını ifade eden kitap, özellikle Nazizme benzer bir «nefret temeline dayanan» Kadınlar Hareketine karşı çıkar. Kaygısızca bazı kişilerin yapılarını sinirceye de bağlar: Örneğin Marx, «siyasal otoriteye karşı bilinçaltı bir nefret»in pençesindedir, Mill, «pasif-kadıncıl» bir adamdır ve babasına olan nefreti onu böylesi bir duruma sürüklemiştir. Asıl

düşman da, yazarların çılgınlık diye adlandırdıkları cinsel devrime önayak olan Mary Wollstonecraft'tir. Wollstonecraft, sadece ruhbilimsel bir klinik olay olmaktan ve «Fransız Devriminin alevleriyle» ilişki kurma suçundan öte, nüfusu azaltan, boşanmaları, kürtajları çoğaltan ve dünyayı bir deliler evine döndüren çılgınlığa, yani cinsel devrime yol gösterdiği için bağışlanmayacak ölçüde suçludur.

Feminizmi bir kötülük olarak nitelemek de yetmiyor, bunu bir hastalık, bir patoloji, bir «karmaşa», kitlesel bir saplantı ve yuvanın düşmanı olarak da belirlemek gereği duyuluyor: «Bağlayıcı, koruyucu, birleştirici yuva dağıtılmış ve kadınlar ortalığa saçılmıştır.» Yazarlar, bir yüzyıl önceki kadının durumu üzerine eğilmekte ve bütün suçu endüstri devrimine yüklemektedirler. Kadın «eskiden kendisine tanınan hak ve ayrıcalıkların» peşindedir diyerek de bir açıdan onu haklı görmektedirler. Ne var ki, yine de kadının bu tutumunu sağlıksız duygusal bir rahatsızlığın sonucu olarak yorumlamaktadırlar. Cinsler eşit olsalardı tamamen aynı olurlardı (biyolojik bir olanaksızlık) tezinden hareket eden yazarlar, eşitliği bir «fetiş» olarak tanımladıktan sonra, feministlerin erkek olmak istediklerini ve penis tutkusunda olduklarını belirtiyorlar. Lundberg ve Farnham, statü ile toplumsal durumu erkek cinsel organlarıyla eş kılıp, eşitliğin özdeşlik demek olduğu yargısına varıyorlar. Onlara göre Wollstonecraft ve onun yanındakiler, «erkeklerle özdeş oldukları yanılgısından hareketle erkeklerin yanında yer almak istemişlerdir». «Şurası mutlak ki, feminizm kadınların kendi varlıklarını daha güçlü belirtmelerini sağlamayı amaçlamak şöyle dursun, kadınlığın reddedilmesinden başka bir şey değildir... Bu hareket kadınların kadınlıklarına son vermelerini ve erkek gibi yaşamalarını öngörmüştür.» Yazarlara göre, feministler eşit haklar istemekle erkek olmayı istemişler, yani ruhsal bir dengesizliği be-

lirlemişlerdir. Ana olmak özleminin dışındaki bütün özlemlerin «olmazın» peşinde olmak, yani erkek olmak istemek olduğu görüşü kabul edilirse, söylenilen her şey cuk oturuyor. Gerçekten de öyle.

Yitik Cins feminist görüşün ne denli bir tehlike olduğunu, yuvayı dağıtmayı amaçladığını, aileyi ve analığı yok etmeye çalıştığını belirttikten sonra, «evliliğin kadınları korumak için geliştirilmiş bir kurum» olduğunu söyleyerek, feministlerin bu kurumu ortadan kaldırmak istediklerini, kadının ekonomik bağımsızlığını istemekle «kadınları evliliğe iten ekonomik nedenleri» ortadan kaldırdıklarını iddia ediyor. İşte en çok karşı çıkılan da budur. Yazarlar bunun, «ekonomik efendi» ile kurulacak «duygusal bağ»ın geliştireceği bir süreç olarak tanımladıkları «kadınlaşmaya engel» olduğunu ileri sürüyorlar.

Cinsel devrim, boşanma yoluyla, kürtaj yoluyla, gebeliği önleme yoluyla evliliğin temelini sarsmıştır. Feministler, «şehevi hareketlere dalmak istekleri» yüzünden «ikili standarda, yani eş-metres» düzenine bile saldırmışlardır. Trajik yanılgıları da, bütün öteki saldırılarında olduğu gibi «erkekle özdeş olmak» gibi boş bir özlem sonucudur. Feministler tek kişi ile beraber olmayı savunurlarken, aslında «çok kişiyle cinsel ilişki kurabilmenin ön koşullarını» hazırlamak amacındaydılar. Yazarlarımız, evlilik öncesi iffeti korumayı uygun görüyorlar, ama sadece kadınlar için, çünkü ikili standardı sadece «kaçınılmaz değil, aynı zamanda özlenecek bir düzen» olarak görüyorlar ve tek kişi ile ilişki sürdürmeyi de «iç yapıda hastalıklı», «dış görünüşte ise gülünç» bir durum olarak yorumluyorlar.

Lundberg ve Farnham, cinsel devrime saldırdıktan, penis özentisi yorumunu yaptıktan sonra, işi yumuşatıp kadınlığın yüceliğinden, analığın, yuvanın kutsallığından dem vurmaya başlıyorlar. Yazarlar, klasikleşen bir yöntem izleyerek, cinsel devrimin

bir yanılgı olduğunu, çünkü kadınların çoğunun bugün de mutlu olduklarını ve herhangi bir «çatışma», herhangi bir «sorun» karşısında bunaldıklarını ileri sürüyorlar. Eğer kadın «tutarlı» olamıyorsa, «düzene uyamıyorsa», bu düzenin koşullarından değil, kadının değiştirilemez doğal pasifliğini aşmak gibi bir yanılgıya düşmesindendir. Burada suçlama sorunun nedeni, gösterilen çare de tanımı gibi ortaya konuluyor. Kitabın büyük bölümü, belirli bir anlatım biçimi kollanmış olsa, D.H. Lawrence'in kitabı sanılacak nitelikte. Sürekli olarak, makinelere ve «modernliğin gözüpekliğine» sırt çevirmemiz, aslında ne olduğu tanımlanmayan ama daha iyi olduğu ima edilen eski içgüdüsel yöntemlere dönülmesi öğütleniyor.

Bu büyük ve bomboş kitabın ortalarına doğru, yazarların tehlikenin geçtiği, devrimin gücünü yitirdiği ve «hizaya getirme» sürecinin daha yumuşakça uygulanabileceği kanısına vardıkları anlaşılıyor. Yer yer, erkek otoritesine boyun eğmekten kaçınanlara saldırılar sürdürülmekle beraber, yazarlar olumlu açıdan işi ele almayı yeğliyorlar ve kadının bağımlılığını «egemenlik istemi içinde erkekliği desteklemek» olarak dile getiriyorlar. Erkeklerin tüm eylemi, erkeklik ve hatta ataerkil düzenin kendisi, penis ereksiyonuna bağlanıyor: «İşte egemenlik ve efendilik, erkeğin cinsel oluşumunun temel yeteneği burada ya kendini kabul ettirir ya da yenilir.» Ereksiyona ulaşmak için erkek hâkim durumda olmalıdır. Son zamanlarda bu fizyolojik bulgu görüşüne dayananlar, buna «melek balığı etkisi» adını veriyorlar. Bu kurama göre insanların cinselliği tarihöncesi melek balıklarının cinsel tepkilerine benziyor. Konrad Lorenz'in bu balıklar üzerinde yaptığı incelemelere göre erkek melek balıkları, dişileri «korku» göstermediği sürece çiftleşmeyi göze alamazlarmış. Balığın «korku»sunun nasıl anlaşılabildiği sorunu ise herhalde yanıtlanamayacak. Fakat, dişinin korkmasının cinsel ilişki için ge-

rekli olduğu görüşü, kadın ve erkeğe uygulandığı zaman oldukça havada kalan bir iddia oluyor.

Yitik Cins'in belki de en itici yanı, alabildiğine, tezgâhtarlık havasında olması. Bu kitapta ruhçözümlemesi, feminizmin mezarı üzerine kurulmuş bir ticarî iş olarak gösteriliyor ve yazarlara göre yeni yaşam biçimiyle geleneksel ya da doğal gerekler arasındaki çatışmaya ayak uyduramadığı için mutsuz olan bir yığın kadına tek çözüm yolu olarak öğütleniyor.

«İç Alan»

Son zamanlarda, cinsel ayrımlar konusunda iki yeni öneri ortaya atıldı. Her iki görüş de, iki cinsin «doğal» yapılarına dayanan davranış farklılıkları gösterdiği esasına dayanıyor. Lionel Tiger, ataerkil düzeni ve erkeğin egemenliğini, erkeğin yapısında var olan «bağlayıcı» bir içgüdüye dayıyor. Erik Eriksonun cinsler arasındaki ayrımı iç ve dış alanlarla olan ilişkiye bağlayan formülü daha etken görünüyor. Erikson, kadın kişiliğinin ruhçözümsel kuramın ve bu kişiliğin doğal yapıdan geldiği kavramını sürdürmekte, buna ek olarak da «kadınlığın» siyasal ve toplumsal yararları üzerinde durmakta.

Erikson ünlü «Kadınlık ve İç Alan» yazısına başlarken, erkeklerin insan soyunu yok olmanın eşiğine getirdiklerini söyleyerek ve kadınları yardıma çağırarak söze giriyor:

Kadınlar evrim ve tarih içinde özel yaşamlarında uyguladıklarını (yani yetiştirmenin gerçekçiliğini, huzur getirmenin yaratıcılığını ve kendini adamanın bütünleyiciliğini) genel yaşamda da uygulayabilseler, politikaya en geniş anlamda güç katarlar.

Bu öğüdü okurken ister istemez, kadınların siyasal güce katılmalarının bir insan hakkı olarak görülmediğini, kadınların kamu yaşantısına girmelerinin toplum yararına olacağı kavramını fark ediyor okur. Bu

görüş, haklı olup olmadığı açısından değil de, geçerli bir çözüm olup olmaması açısından tartışılabilir. Ama biz Erikson'la, kendi seçtiği alanda karşılaşmayı yeğliyoruz. Erkeklerin egemenliğindeki düzende insan ilişkilerinin gelişimi bugünkü durumu ortaya çıkarmıştır, bunu kabul etmemek olmaz (bu yazı nükleer bombaların gölgesinde yazılmıştır) ve Erikson'un kadınlara önerdiği davranış tarzı da toplumun bugünkü düzeninde yararlı olabilir. Erikson'un farkına varmadığı şey, her grubun özelliğinin kültürel açıdan koşullanmış olması ve çağdaş bunalımlara karşın tarih boyunca belirli bir süreklilik göstermiş olan politik ilişkilere bağlı bulunmasıdır. Oysa Erikson bizi, erkek ve kadın davranışlarının salt doğal özelliklere bağlı bulunduğuna inandırmaya çalışır. Erikson'a göre kültürümüz çerçevesinde erkeksi olarak gördüğümüz ne varsa, topluma aykırı ve hatta insan soyunun korunması ve sürdürülmesine karşıdır. Kadıncıl olan her şey ise, toplumun yararınadır. Bundan çıkarılacak mantık sonucu, her iki cinsel davranışın bir sentezine varmak olmalıdır. Bugünkü gibi kesinlikle birbirinden ayrılmış iki cinsel kültür yapısı içinde dahi insan dengesinin ancak karşı cinslerin işbirliği ile sağlanabileceğini kabul etmemiz gerekir. Cinslerden birindeki istenmeyen özellikler ayıklanırken, öteki cinsin istenen özellikleri de aşılanabilmelidir. Ne var ki, Erikson, cinsel davranışın doğal yapıdan geldiğine inandığı için, bunu başarması ondan beklenemez.

Erikson bir yandan cinsel uçları olduğu gibi sürdürmek istemekte, «yaşamsal gerginliğinin aşırı benzerlik, eşitlik ve dengeleme içinde yiteceğinden» korkmakta, öte yandan da toplumu insancıl bir düzeye getirmek istemektedir:

Kadın ve Erkeğin, Babanın ve Ananın öneminin yeniden dengelenmesi sadece cinsler arasındaki çağdaş ilişkilerin yeniden düzenlenmesinde değil, aynı zamanda bilim, teknoloji alanlarındaki gelişimlerle de koşullanmaktadır.

Erkek uygarlığın atalık itisiyle ilerlediği genellikle fark edilmese de, Erikson'un kadınlara analık otoritesini öğütleyeceği belirgindir: «Analaların tasarı ve karar konseylerinde temsil edilmemeleri halinde de bugün var olan yok etme potansiyelinin sürüp sürmeyeceği belirsizdir.»

Erikson «her gün karşılaşılan büyük mucize, yani gebelik ve çocuk doğurma olayı karşısında» büyük ölçüde etkilendiğini (analık Erikson'u fazlasıyla düşündüren bir konudur) belirtmekte ve bu deneyimin kadındaki doğal bir birikimden geldiğini, onun «kişiliğini» belirlediğini söylemektedir. Erkeklerin kişiliğini herhangi bir sınırlamaya bağlamayan Erikson, kadın kişiliğinin oluşumunu hemen hemen tamamen cinsel bir temele dayamakta ve «genç bir kadının kişiliği büyük ölçüde güzelliği ve çekiciliği ile belirlenir» diyerek buna bağlı işlevin de «peşine düşmelerini istediği erkeğin (ya da erkeklerin) içinde» kendine eş seçmek olduğunu ileri sürer. Kadının «gelecekteki işlevi olan çocuk doğurma» dışındaki konularla ilgilenmesine izin verildiği biçimsel eğitim süreci Erikson'a göre sadece bir «moratoryum»dur. Ancak, «gerçek bir moratoryumun belirli bir süresi ve sonucu olması gerekir: Çekicilik ve deney, iç alanın sürdürmek istediği seçimi yapmakta başarıya ulaştığı zaman kadınlığa da ulaşılmış olunur.» Kadın gelişiminin evreleri, «kadının kendini bir yabancının sevgisine ve onunla kendisinin çocuklarının bakımına adadığı» an içindir:

> Bu noktada, yaşamın daha öncesinde belirlenmiş ayrılıklar ve farklılaşmalar uç noktada durmalıdır, çünkü bunlar yetişkinliği belirleyen üretme ve yeniden yaratma sürecinin bir parçası olmak durumundadırlar. Fakat kadının kişiliği nasıl olur da, seçtiği erkeklerin çocuklarını doğurmaya ve buna bağlı olarak çocuğun biyolojik, ruhbilimsel ve ahlâkî yönlerden yetiştirilmesini üzerine almaya yönelik bir «iç alan»la belirlenir.

Erikson'un görüşlerinde tedirgin, hatta çelişkili

yanların bulunması, kadının iki yorumu, yani Freud-un şövenist görüşü ile kendi şövalye tavrı arasında belirli bir seçime ulaşamamış olması ve bocalama-sındandır. Erikson bir yandan kadın anatomisinin onun yazgısını (ve kişiliğini) belirlediğini ileri sürmekte, öte yandan da kadınların tarihsel bağımlılığının analık haklarına önem verilmesiyle hafifletilmesini istemektedir. Kadının «doluluk, sıcaklık ve soyluluk veren bir tavrı dile getiren çıkıntılarını» övgülerken, Freud'un kadını «yaraya benzer bir organı olan, penisten yoksun» bir yaratık diye tanımlayan görüşünü de benimser.[60] Erikson, Freud'un kadın mazoşizmi görüşünü reddetmediği gibi, bunu daha da geliştirerek «çocuk doğurmaktaki acıya ek olarak, İncil'de Havva'nın suçu için verilmiş ebedî ceza diye söz edilen acıları» da duyduğunu ileri sürer. Erikson'un sözlerinin dış görünüşündeki kadından yana olan tavrın arkasında tedirgin edici bir karşıtlık vardır. «Yeni bir biokültürel tarih» icat edilene dek, Erikson, kadının yüzyıllar boyu süregelen baskı altındaki durumunun doğal yapısındaki mazoşizme bağlı olduğuna inanmakta ve şöyle demektedir:

> Kadın, mazoşist potansiyeli doyuracak çeşitli rollere girer. Kendisini kısıtlamalarına, sınırlamalarına, durağanlaştırmalarına göz yumar. Köleleştirilmeye ve çocuklaştırılmaya, orospulaştırılmaya ve kullanılmaya izin verir ve bütün bunlardan ruhbilimde «ikinci plandaki kazançlar» dediğimiz dolaylı egemenliğe ulaşır.

Erikson, bir görüşüyle Freud'un penis özentisi fikrini dengeler gibidir. Bu görüşe göre, kızlar, «kadının içinde güvenli bir biçimde var olan üretici bir

60 **In Childhood and Society.** Erikson kadınlardaki penis özlemini Zencilerin beyaz olma isteğine benzeterek, bunun kültürel kökenli olduğunu ileri sürer. Yine de «cinsel organlardaki yitiklik», «cinsel yara izi» ve «olmayan penis» gibi terimlerden kendisini kurtaramaz.

iç alanın varlığını» bilmekten gelen bir doyuma ve kişiliğe ulaşırlar ve bunu bilmek de «yetersizlik, eksiklik duygusunu olanaksızlaştırır». Freud'un penis özentisi formülü, kadınların erkek «dünyasının» dışında kalmaları gerektiğini, çünkü bu dünyaya katılabilme yeteneğinden yoksun olduklarını önerir. Erikson'un görüşü ise büyük bir laboratuvar deneyine dayanan bulgular ileri sürerek, aynı görüşü daha tatlılıkla kabul ettirmektir.

İki yıllık bir süre içinde 150 erkek ve 150 kız çocuğunu üç kez gördüm ve onlara birer birer masanın üzerindeki oyuncaklarla bir «sahne» kurmalarını söyledim. Oyuncaklar sıradan şeylerdi: Aile, (polis, havacı, kızılderili, rahip, vb.) giysilerle belirlenen kişiler, yabanıl ve evcil hayvanlar, mobilya, otomobil; bir de çok sayıda tahta küpler vardı. Çocuklara, masayı bir film stüdyosu olarak görmelerini, oyuncakları oyuncu ve dekor, kendilerini de film yönetmeni olarak varsaymalarını söyledim. Sonra da bir konu hazırlamalarını istedim. Masanın üzerinde «düşsel bir filmden heyecanlı bir sahne» kuracaklar ve buna bağlı olayı anlatacaklardı. Çocuğun anlattıkları banda alınıyor, kurduğu sahnenin fotoğrafı çekiliyor ve çocuk övgüleniyordu. Herhangi bir «yorum» da verilmiyordu... Böylelikle cinsel farklar çalışmamdaki ağırlık noktasını meydana getirmiyordu. Dikkatimi daha çok masanın üzerindeki kurgunun masanın kenarına mı, yoksa duvara doğru mu yöneldiği konusunda yoğunlaştırdım. Kurdukları şeyin sivri yükseltiler halinde mi, yoksa masanın yüzeyine yakın mı olduklarına baktım... Bütün bu ayrıntıların, kuran kişi hakkında bir şeyler «söylemesi», «yansıtıcı teknik» dediğimiz yöntemin özelliğidir. Bunu burada tartışmak gereksiz. Ne var ki, kısa süre içinde çocuğun kurduğunu değerlendirirken, kız ya da erkek çocuk oluşuna göre belirli bir değerlendirmeye gitmek zorunda olduğumu fark ettim. Erkek ve kız çocuklar alanı değişik biçimlerde kullanıyorlar ve bir cinsin kurduğu belirli şekiller öteki cinsin kurgularında çok ender görülüyordu. Bu ayrılıklar o denli basitti ki, başlangıçta olağan geliyordu. Tarih buna belirli bir slogan bulmuş, kızlar **iç**, oğlanlar **dış** alanı seçiyorlardı. Demek ki, bu tipik bir özellikti. Kızların kurdukları sahne ya çevresinde duvarları olmayan ve mobilyalarla gerçekleştirilen bir «ev içi» ya da küplerle

kurulan **kapalı bir yer** oluyordu. Kızların kurduğu sahnelerdeki insan ve hayvanlar çoğunlukla bu kapalı yerlerin içinde oluyor ve statik pozlarda (duran ya da oturan) insan ve hayvanlardan meydana geliyordu. Kızların kurdukları kapalı yerler de alçak duvarlardan, örneğin bir küp yüksekliğindeki setlerden oluşuyor, arada bir **kapı** görülüyordu. Duvarlı ya da duvarsız olan bu ev içleri genellikle **huzur getirici, sessiz, sakin** oluyordu. Sık sık, piyano çalan küçük bir kız çocuk da yerleştiriliyordu. Bazılarında evin huzurlu havasını bozan hayvanlar ya da tehlikeli adamlar görülüyordu... Erkeklerin kurdukları sahneler ise ya oymalı duvarları olan evler ya da süslemeleri veya silâhları simgeleyen silindirik, konik **çıkıntıları** olan ön duvarlar oluyordu. Bunlarda **yüksek kuleler** ve tamamen **dış** sahneler vardı. Erkeklerin sahnelerindeki insan ve hayvanlar daha çok **dışarda** oluyorlar ve sokaklarda, alanlarda yürüyen, koşan **motorlu** araçlar ve hayvanlar görülüyordu. Motorlu araçların neden olduğu **kazalar** yer alıyordu... Erkek çocukların kurgularında yüksek yapılar yer alırken, **yıkılma**, çökme tehlikeleriyle de oyuna girişildiği görülüyor; **yıkıntılar** sadece erkek çocukların kurgularında yer alıyordu.

Demek oluyor ki, kadın ve erkek alanlarına egemen olan yükseklik ve çöküntü, güçlü duygu ve bu duygunun kanalize edilmesi ya da kısıtlanması, statik, açık ya da kapalı odalar, huzurlu ya da huzuru bozulan yerlerdir. Oyun kurgusunun, cinsel organlardaki ayrımla koşutluk kurmuş olması bazıları için bir sürpriz, bazıları içinse olağan görülecektir. Erkekte dikleşebilen ve içeri girici nitelik taşıyan bir dışsal organ, hareketli sperm hücrelerinin kanalize edilmesine yardım eder. Kadının içsel organı ise statik yumurtaya ulaşılmasını sağlar. Buradaki soru şu oluyor: Her iki durumda da şaşırtıcı ve belirgen olan, bu durumun iki cins hakkında ne anlattığıdır?

Gerçekten de ne anlatır? Erikson, çocukların yaşlarını ve eğitim durumlarını belirtmeksizin sadece on-yirmi yaşları arasındaki gençler diye bir genelleme yaptığına göre, anlattıkları, toplum koşullamasının bu çocukları ne denli etkilemiş olduğunu, polis, Kızılderili, masal kitabı hayvanları, vb.'nin ne denli çocukları koşullamış bulunduğunu kanıtlamaktan öte bir şey yapmaz. Erikson, deneydeki gençlerin bu de-

neyi gereksiz ve sıkıcı bulduklarını ve zorla yerine getirdiklerini belirtiyor. Piyano çalmayı sıkıcı olmaktan çok «statik» ve «huzurlu» bir olay olarak görmemizi ister. Yürüyen bir otomobilin ise hareket eden sperm hücreleri olduğunu varsaymamızı bekler. Üstelik bu ayrımların, belirli bir doğal kurguya, gövdenin özelliklerine bağlı olduğunu kabul etmemizi, ve oyuncaklar masasını da cinsler arasında kültürümüzün yarattığı ayrımın doğal bir açıklaması olarak görmemizi bekler.

Oysa deneyin asıl gösterdiği, her grubun kendi koşullandırılmasına aşırı duyarlılıkla bağlı olduğudur: Bir grup pasif evcimenliğe, öteki grup (kuleler, makineler, süslemeler gibi) kısmen yapıcı, (silâhlar, kazalar, yıkıntılar gibi) kısmen yok edici bencil girişimlere koşullanmıştır. Yine de toplum koşullandırmasının olanca etkisine karşın (Erikson'un Hollywoodvari film araçlarıyla da kolaylaştırılmış olan etkisine karşın) gençlerin hepsi de beklenildiği biçimde tepki göstermemişlerdir. Önceden hesaba katılmamış bazı gençler, plana uygun biçimde davranmamışlardır. Sokak sahneleri kuran bir kıza «erkeksi» denilmiş, yeterince saldırgan görülmeyen bir erkek çocukta «kadınsı» tavır olduğu ileri sürülmüş ve bunlar ciddî birer tehlike olarak alınmıştır. 1964'de yani bu araştırma yayımlandığı zaman, cinsel reaksiyon öyle bir doruğa ulaşmıştı ki, aykırı her davranış sağlıksız ya da sapık tutum olarak niteleniyordu.

Erikson, her cinsin davranışını çözümlerken, anatomik oluşumlara dayandığına inandığı tavırların altını çizerek belirli bir yorumu biçimlemeye çalışmıştır. Herhangi bir tartışmaya yol açmamak için hemen tamamını aldığımız deneyin anlatımı yer yer gülünç olmaktadır. Yazarın «kapılar» diye söz ettiği giriş yerleri, «vulva» olarak alınmalıdır. İnsan bunu görünce ister istemez klitorisin de giriş kapısının bir dekoru olup olmadığını düşünüyor. «Kadınlık» kesin

olarak «statik» olmakla belirlenmiş, böylelikle penis yüce kulelerle, çarpışan arabalarla, silâhlar ve yıkıntılarla dengeyi sağlar duruma getirilmiştir. Burada «Cinsel organların özelliği yüzünden mi savaşlar çıkıyor?» diye bir soru sorulabilir. Kadın «pasifliği» hep anatomik oluşuma bağlanır da, nedense erkeğin aktif oluşu tarihe ve teknolojiye dayandırılır. Bu da estetik açıdan yetersiz bir asimetri meydana getirir ve mantık yönünden kesin bir tutarsızlığı ortaya koyar.

Erikson'un raporunda ve bundan çıkardığı sonuçlarda somut örneklere dayanmayan, tutarsız olan o kadar çok şey vardır ki, bunların bilimsel bulgu olarak kabul edilmesi beklenemez. Ama Erikson hakkında bize yeterli bilgi verir. Erikson, huzura ve kadıncıl erdemlere inanmıştır. Ne var ki bu erdemler insan açısından değerli sayılınca, her iki cins için de eşit değerde olmalıdır. İşte Erikson'un fark edemediği nokta budur. Deneyde hiçbir değişken konulmamış, yapılan işlemleri değiştirme çabası gösterilmemiştir. Oysa doğal yapı itibariyle bir şeyin oluşumunu kanıtlamak için bu değişkenlere olanak tanımak gerekir. Çünkü, isteğe uygun olmayan, zorla kabul ettirilen, sonradan öğrenilen ya da öğretilen nitelikler, durumdaki diğer değişimlere karşın sürüp gidecektir. Erikson'un bütün kuramı, ruhçözümlemesinin, öğrenilmiş davranışlarla biyolojiyi karıştıran yanlışı üzerine kurulmuştur. Sıradan okurun aklını çelen ve toplumsal bilimcileri inandıran «doğal oluşum» terimi, fizyolojik kanıttan yoksundur.

Erikson, deney konusu çocukların yaptığı kurguların fotoğraflarını meslekdaşlarına göstermiş ve bunlardan cinsiyetlerinin belirlenebileceği sonucuna vararak, kuramına karşı sürülen fikirlere yeterince yanıt vermiş saymıştır kendisini. Bu pek de inandırıcı değildir, çünkü deney konusu gençler kendilerine kabul ettirilmek istenilen kültürel ipuçlarına yanaşmamışlardır. Çocukların davranışları üzerinde ıs-

rarla durularak bir sonuca varılmak istenmektedir: «Eğer erkek çocuklar içinde bulundukları ya da gelecekteki rollerini düşünüyorlarsa, örneğin polis neden en tuttukları oyuncak oluyor?» Gerçekten neden? Orta sınıf çocuklarının polis ya da itfaiyeci gibi, ana-babalarının çocuklarının yapmasını akıllarından geçirmedikleri işlevleri belirten oyuncakları seçmeleri nedendir? Ancak bu sorunun yanıtı yine Erikson'un sorusunda vardır: Polis belirli bir fiziksel gücü simgeler. Demek ki devlet okulları ve bu okullarda okutulan kitapları hazırlayanlar erkek çocukları böylesine bir kaba gücü simgeleyen otoriteye yönelik yetiştirmek istemektedirler. Neden erkek çocuklar polis oyuncağı yeğlerler de kızlar bununla oynamaz? Çocuklara cinsel kategori özdeşleşmesinin öğretilmesi bir yana her çocuk küçüklüğünden itibaren erkek çocukların polislerle oynayacağını, kızların ise bu tür oyuncaklara el sürmemesi gerektiğini öğrenerek büyütülmüştür. Böylesi bir deneyin yapıcı olabilmesi için belki de programlı eğitim çemberini kırmış çocuklar üzerinde durmak gerekir. Böylelikle kültürel kalıplaşmayı aşmaya neden olan elemanlar ayrılabilir. Örneğin «erkeksi» bir kız çocuk nasıl olup da sokak sahneleri kurmakta, ya da erkek çocuk huzurlu bir sahne kurgulamaktadır? Biri, kendisine aşılanmış evcilik çemberini kırmakta, öteki yıkıcılıktan kaçmaktadır.

Kadın zekâsı konusunda Eleanor Macoby'nin yazısında, belirli çözümsel alanlarda birinci derecede başarı sağlamak için gerekli bağımsızlık ve ego gücünün, hemen hiçbir kız çocuğun kültürel deneyiminde yer almadığı belirtilmektedir. Başka deneyler, kız çocukların yetiştirilmesinde büyük ölçüde yer alan yöntemleme ve bağımlılık, davranışların başkalarınca desteklenmesine bağlanmak gibi tutumların erkeklerde pasifliğe ve çocuksuluğa yol açtığını ve bu durumun da gelişmeye, başarıya ulaşmaya, hatta

olgunlaşmaya engel olduğunu kanıtlamıştır. Biçimsel eğitimin ikili standardı, bir grup için zararlı olanın, öteki grubun yararına olduğunu öngörür. Eğer insanların yarısının gelişimi «evcilik oynama» düzeyinde kısıtlanırsa bu doğaldır ki, böyle sonuçlanacaktır. Erikson'un seçtiği oyuncakların sonucuna bağlı olarak her iki cinsten olan çocukların oyuncaklarının sıradan olduğu tartışılmayacak kadar ortada ise de, özellikle kızlar için seçilen oyuncaklar araştırmacının erdem diye nitelediği evcil oluşumları destekleyecek biçimde, erkeklere verilen oyuncaklar ise yapıcı, teknolojik, mimarî ve araştırmacı gelişimlerin tohumu sayılabilecek niteliktedir. Ayrıca, bunlar şiddeti ve savaşı da destekler türde oyuncaklardır.

Erikson'un kızların oyununu tanımlarken kullandığı pasiflik yerine daha doğru olan barışçıl tavır, Erikson'un dediği gibi kadın «dünyası» bebek evi olmaktan çıkıp dünya oluncaya dek olumsuz ve umutsuz bir durumdur. Asıl umut kırıcı olan da erkek çocukların yıkıcı, kırıcı davranışları değil, kızların oyunlarına bile sinmiş olan «erkeklerin ve hayvanların» saldırılarını oturup bekleme (burada hayvanlarla erkeklerin bir arada düşünülmesi de önemli bir noktadır) ve hiçbir şey yapmama, hatta onlardan beklenilenleri bile yapmama durumudur.

Ailelerinin kucağında piyano çalarak oturmak (içlerinde binicilik yapan ve gelecekte hepsi de araba kullanacak olan) bu kızların gerçekten yapmak istediği şeyi mi simgeler, yoksa bunlar onlara ister gibi görünmeleri gerektiği öğretilmiş şeyler midir?

Erikson'un var saydığı gibi, piyanoların kadının doğal yapısındaki oluşuma bağlı olduğunu kabul etmediğimiz sürece, piyano seçiminin sadece kızların erkeklere oranla daha çok koşullandığını kanıtlaması olarak görmemiz gerekir. Ve kızlar, kendilerine tanınan çok kısıtlı role uymak için bu koşullanmaya

girmek durumundadırlar. Erikson, toplum içinde kızlara tanınan «daha kısıtlı etkinlik çemberi»nden ve erkeklere oranla «denetime daha az direnmelerinden» hoşnuttur. «Denetime daha az direnmeleri» deyimi, tek sözcükle «boyuneğmek» terimi ile de anlatılabilir.

Erikson'un yazısındaki amaç,

kuramın ağırlığını dışsal bir organın yokluğundan yaşamsal iç potansiyel duygusuna kaydırmak; anaya duyulan nefretten ve buna bağlı olarak bütün kadınları küçük görmekten kurtarmak; erkek etkinliğine «pasif» olarak karşı çıkmaktan sıyırıp yumurtalık, vajina ve uterusa sahip olmanın vereceği rekabet duygusuna ulaştırmak ve acıdan mazoşist bir haz duymak yerine acıyı genel planda insanın ve özel planda kadının deneyimlerindeki anlamlı bir yön olarak karşılayabilmek (ve anlayabilmek) durumuna getirmektir. Helene Deutsch gibi ileri gelen yazarların belirttiği biçimde, «tamamen dişi» olan kadınlar böyledir.

Erikson durumu ne denli aydınlık göstermeye çalışırsa çalışsın, yine de gerekli yerde duramamakta ve olumlu yorumlamaya çalıştığı durumdan kendisinin de hoşnut olmadığını ortaya koymaktadır. Hatta ona göre rahime sahip olmak bile yeterli değildir, çünkü kadın gebe olmadığı sürece «tamamlanmamış» olmak duygusunu yaşamaktadır.

Hiç kuşkusuz, içsel bir üretici alana sahip olmak, kadını çok erken yaşta yalnızlık duygusuna, boş bırakılmak ya da hazinelerden yoksun kalmak korkusuna, bütünlenmemiş kalmak ve kuruyup gitmek endişesine sürükler... Çünkü klinik bulgulara göre, «iç alan» potansiyel bütünlenmenin merkezi olduğu halde kadının deneyiminde umutsuzluğun merkezi durumuna gelmektedir. Boşluk, iç yaşantıyı paylaşan erkeğin zaman zaman farkına vardığı, ama kadının her an duyduğu bir duygudur... Kadın için terkedilmek demek, boş bırakılmak demektir... Bu acı, kadının her kanama döneminde yeniden yaşanılan bir deneydir. Bu acı, bir çocuk için yas tutarak tanrıya yakarmak niteliğindedir ve kanamadan kesilme döneminde hiçbir zaman kapanmayacak bir yara halini alır.

Gebeliği sanatsal yaratıcılıkla («iç yaşamın» erkek tekeli olarak sözü edilen biçimde) eş kılmak, ilk anda dikkati çekerse de, âdet görmeyi bir acı, bir yakarma olarak niteleyince başlangıçtaki sanatsal tanım değerini yitirir. Bu tanım ilginç ve şiirsel bir görüş olmakla beraber, kadın duygularını yansıtması yönünden tamamen anlamsız kalmaktadır. Erikson'un fantezisini biraz ileri götürmek eğlenceli olacaktır: Kaba bir hesapla bir kadın yaşamı boyunca 450 kez âdet görür. İnsan bunu düşününce, kadının doğuramadığı çocuklar için ne kadar çok acı çektiğine üzülmeden edemiyor doğrusu.

Erikson hayvanların yaşamında, erkeklerin güçsüz dişilerini korumak için nasıl şövalyece bir kahramanlık gösterdiklerinden örnekler vererek, «cins ayrımı temeli kaya gibi sağlamdır» görüşündeki Freud'a yaklaşıyor ve insan-öncesi canlıların yaşantılarının da geleneksel ayrımı kanıtladığını ileri sürüyor. Yazar, memelilerin gebelik süresinin uzunluğunu kadının baskı altına alınmasını (sınırlı etkinlik çemberi) ve kadının bağımlı durumunu (denetime daha az direnmek) haklı gösteren örnek olarak kullanıyor. Ne var ki Erikson barışçı bir düşünür olarak burada önemli bir yanılgıya düşüyor. Hayvan yaşamı genel olarak savaş üzerine kurulmuştur ve insan toplumunun da evrimi boyunca değişmeden sürdürdüğü bazı özellikleri olduğu söylenir. Öyleyse, savaşın da tıpkı ruhsal-cinsel davranışlar gibi doğal yapıdan gelme bir özellik olduğunu ve kadının barışa yardım etmesinin, dişi hayvanların erkeklerinin dövüşmesini önlemelerini beklemek kadar umutsuz ve boşuna olduğunu kabul etmek gerekir. Erikson'un saldırgan ve baskıcı erkek «şövalyeliği» ile korunan kutsal analık görüşü Ruskin'in görüşlerine pek yakındır. Erikson bir yandan kadının toplumsal ve siyasal yaşama katılması gereğini öne sürerken, öte yandan da kadının

geleneksel evcil yaşam içinde ve pasif rolünde kalması konusunda (ya da bunun doğal bir özellik olduğunda) direterek kendi amacından sapmaktadır. Kadın, evcil, biyo-üretken bir rolün kısıtlaması içinde olduğu için toplumsal açıdan etkisiz kalmaya mahkûmdur ve buna karşılık toplum yaşamının her yönünü denetlemeye devam eden erkek, doğal yapısı gereği olarak tanımlanan saldırganlığını sürdürmektedir. Eğer insan cinsel davranışı doğal bir oluşuma bağlı ise, bizler için gerçekten pek az umut var demektir.

Erikson, kadını sürekli analığa «mahkûm etmek» ya da kadına bireylik ve eşit vatandaşlık haklarını «tanımamak» gibi bir niyeti olmadığını ileri sürer. Onun tek istediği kadının uygar dünyadaki «aktif erkek işlerine» katışmaması ya da «rekabete kalkışmamasıdır». Erikson'a göre «kadın hiçbir zaman kadınlıktan kopuk olmadığından», «pek çok alanda erkeklerin yaptıklarını» yapabildiği zaman eşitliği kanıtlanmış olur. Erikson bu durumun eşitliği gerçekleştirdiğine inanmakta ve var olan eşitsizliğin değiştirilmesinden hiç söz etmemektedir. Erikson, kadının analık duygusuyla «eşsiz bir yaratıcı» olduğuna inanmasının yeterli olduğuna ve bundan ötesini düşünmesinin de gereksizliğine inanır. Ruskin gibi Erikson da kadınların «daha iyi» olduklarını ve erkeğe bu iyilikleriyle yardımcı olmaları gerektiğine inanır. Yine de gerek Ruskin, gerekse Erikson, uygarlığın salt erkeklerin başaracağı bir iş olduğu görüşündedirler. Ve erkeğin boş kibiri ile tedirginliği «kadıncıl» olmadıkları için sürdüğü ve kadıncıl duyguların yokluğu ile birlikte her iki yazarın da inancına göre iyilikten yoksun kaldıkları için, erkek, kadına atfedilen insanlığa ulaşamaz; kadın da kendisine yüklenilen toplumsal ve siyasal açıdan güçsüz rolün çemberini aşamaz. Erikson bu görüşte olduğu için, nasıl Ruskin'in kraliçeleri endüstriyalizmin kötülüklerini ortadan kaldırama-

mışlarsa, Erikson da umutlarını gerçekleştirme olanağından yoksundur. Erikson ölçüsünde içten olmayan bazı yazarlar, Erikson'un kuramını, teknolojik geleceğin «dış alanının» ve her türlü toplumsal, siyasal denetimin tamamen erkeklere özgü olduğunu kanıtlayan bir kuram olarak görmek eğilimindedirler. Bu nedenle de «iç alan» masalının ardı arkası kesilmez.

İşlevciliğin Etkisi

Reaksiyon dönemi boyunca toplumsal bilimler, dikkatlerini siyasal ya da tarihsel noktadan uzaklaştırıp, toplumsal yapıya yönelttiler ve kuramsal örneklerin nasıl gerçekleştiğini belirlemeye çalıştılar. Böylelikle «işlevcilik» adı verilen ekol doğdu. İlk bakışta bu yöntem salt tanımlamayı amaçlayan, değerlendirmekten kaçınan bir yöntem gibi görünür. Bu görüşte sadece işlev ele alınır, eğer bir örnek işliyorsa onun işlevi olduğu söylenir. Ne var ki, kendini sürdüren bütün sistemlerin bu kısıtlı görüş çerçevesinde işlevci olduğu söylenilebilir: Irkçılık da, feodalizm de bu açıdan bakıldığında işlevci tanımına sokulabilir. Baskıcı biçimlerin çoğu sürekliliklerine karşın işlevci sayılmazlar. Ya da yeterince işlemezler. İşlevcilerin toplumsal-cinsel sorunlara eğildikleri zaman ele aldıkları ataerkil düzen, alabildiğine sürtüşmeler ve yıkılmalarla sürdürülür. Ama işlevciler bu sürtüşmeyi bir «çatışma» olarak, bir «çelişki» olarak görünce, bunun sorumluluğunu da o çatışmaya düşen bireyin omuzuna yıkarlar.

Değerlendirmekten uzak kalabilen toplumsal bilim diye bir şey gerçek olabilse bile, bundan ancak korkulur. Çünkü değerlendirmelerini gizleyen her şey sinsiliğe düşüyor demektir. İşlevcilik tanımlarında ve gözlemlerinde statüko sınırlarını aşmadığı için, yaptığı şey sadece bugünkü toplum düzeninin kendi önlemleriyle ulaştığı bugünün bir tanımıdır. Bu ön-

lemler oldukça su götürür şeylerdir, çünkü bütün yöntembilimler gibi bunlar da amaca varma yöntemindedirler. Yöntem üzerindeki tartışmaları bir yana bıraksak bile, yapılan tanımlama, taraflılığı yeterince kanıtlamaktadır. Çünkü işlevcilik, durumu olduğu gibi ele almak, bundan sonuçlar ve genellemeler çıkarmakla, matematik bilimlere olan fetişini engelleyememekte ve bilimsel olmaktan uzaklaşmaktadır. İnsan yoksulların yoksul olduğunu bilmek için ille de sayfalarca istatistik cetvellerini okumak zorunda değildir. Aynı biçimde, işlevcilik cins ayrımını incelerken, cinselliğe bağlı davranışlardaki her türlü pasiflik ve saldırganlığı sürekliymişcesine ele almakta, ayrıcalıklar üzerinde durmamakta ve bu davranışların öğrenilmiş davranışlar, ya da ataerkil toplumа özgü davranışlar olup olmadığı üzerinde durmamaktadır.. Rollerin ayrımı işlevlerine bağlı olarak tanımlandığı zaman, bu işlevin siyasal özelliği üzerinde herhangi bir ciddî açıklama yapılmamaktadır. O zaman, bir sistemin sürekli işlemesine katkısı olma yönünden birbirini tamamlayan rollere işlevci denilebilir.

Üstelik işlevci tanımlama ister istemez yöntemci bir duruma geliyor. Bir örneğin işlevci olduğunu bulmak, ona yöntem belirleyen bir nitelik kazandırıyor. «Normallik» ve hatta değerin düzene ayak uydurabilmeye bağlı olduğu bir atmosferde (bu durumda istatistik ortalamaya dayanan cinsel sınıflandırma), böylesi bir uyum zorunlu kılınıyor. Cins ayrımı konusunda daha önceki araştırmalar gözlem ve genellemelerle yetinirken, daha sonraki rasyonalizasyonlar giderek cüretkâr oldular. Geleneksel davranışı işlevci nitelikte bulan işlevciler, artık bunu formüle edebilecekleri kanısına vardılar. Statükonun işler olması, onlara göre biyolojik «gerekliliklerden» ötürü «doğal» olmasını kanıtlıyordu. İşlevcileri buna sürükleyen ruhçözümlemenin yanlış biyolojik yorumları

ya da kendi aceleci genellemeleri oldu. İşlevciliğin temel yararı, kabul ettiği ve kendisini özdeş kıldığı sistemi doğru göstermek ve bireyleri ya da grupları bu sisteme «ayak uydurabilme»ye yöneltmektir. İşlevcilik okullarda, endüstride ve kamu çerçevesinde uygulama alanına sokulduğu zaman, kültürel bir baskı biçimi olmaktan öteye gidemez.

Sonsuz bir bugün içinde işlemek işlevciliğin pek işine gelmektedir. Gelişim ve değişimin dinamizmine karşılık, işlevcilik ideal bir durağanlığı önerir. İşlevcilik, değerleri yok saymakla, tarihsel güçsüzlükten dem vurmak ya da tarihsel kanıtları hepten kaldırıp atmakla tarihi yok saymak eğilimindedir. Tarih bilgi veren bir kaynak olduğu için, toplumbilime kurumlar konusunda ve buna bağlı olarak ataerkillik konusunda aydınlatıcı perspektif kazandırabilir. Böyle bir tarihsel perspektif ise, cinsel rolü, artık yararcılığı bile olmayan, her zaman haksız olan ve giderek yıpratıcı duruma gelen bir sistemin çerçevesi içinde yorumlamak olanağını getirir. İşlevcilik ya ataerkillikten hiç söz etmez (ataerkil sözü, işlevcilerin yazılarında dinsel bir görünüm dışında hiçbir zaman yer almaz), ya da ataerkilliğe bir yönetim biçimi olarak yer vermez; yahut da ataerkilliğin insan gruplaşmalarının ilk biçimi olduğunu, bütün toplumun kökeni olduğunu varsayar ve bu nedenle de tartışma götürmeyecek ölçüde temel bir yapı olduğuna hükmeder. Cinsel devrimin, kadınların kısmî özgürlüğü ile başardığı büyük toplumsal değişimden ya kasıtlı olarak söz edilmez, ya da «rollerdeki değişiklik» gibi terimlerle işin önemi azaltılmaya çalışılır ve bu değişikliklerin de topluma çeşitli zararları olduğu sonucu çıkarılır. Sürekliliğin başarı ölçüsü olduğu yerde, doğaldır ki, değişime iyi gözle bakılmayacaktır.

Uygarlığın en olumsuz yönlerinden birisi, öğrenim ve bilimsel araştırmaların, bu araştırmaların yapıldığı ortamdan etkilenme derecesidir. Bir Nazi dev-

leti ancak kendi Nazi toplum araştırmasını yapabilir. Irkçı bir devlet, ancak kendi nefretini destekleyecek ırkçı bir bilimin gelişmesini sağlar. Amerika'da uzun yıllardır ırkçı bir taraflılıkla sürdürülen toplumsal bilimler bu yanlılıktan kurtarılmaya çalışılırken, cinsel karşı devrimin etkileri sonucu, cinsel araştırma alanında hâlâ kesin bir taraflılık sürdürülmektedir.

Cinsel devrimin başlıca uygulaması, cinsler arasında var olduğu düşünülen geleneksel rol ve davranış ayrımını ortadan kaldırmaya çalışmak ve toplum içindeki statü farklarına dikkati çekmek olmuştur. Karşı devrim sürecindeki reaksiyoner gelişme sırasında ise, statü farkları gözden gizlenmeye çalışılmış ve davranış, rol ayrımları doğal bir farklılaşma imiş gibi gösterilmek istenmiştir. Tutucu ve devrim öncesi görüşe yeniden dönmek için belirli bir geçerlilik elde etmek gerektiğinden, toplumsal bilimlerin giderek birleştirdiği kamu otoritesinin ağırlığı ataerkil ideolojinin, tutumun ve kurumların çıkarına kaydırılmıştır. Tutucu aile ve evlilik kavramlarını, rol ve davranışın cinsiyetle belirlendiği görüşünü sürdürebilmek için bunlara kutsal nitelikler tanınırcasına bir savunuya girilmiştir. Toplumcu deney ya da değişim giderek acınarak ya da öfkelenerek sözü edilen bir olay olmuştur.

Bu tür tutumların kökeni eski deneylere dayandığı için, işlevcilik dış görünüşündeki olanca tarafsızlığa karşın aslında geçmişin özlemini yansıtmaktan başka bir şey yapmaz. Bunun en iyi örneği belki de Talcott Parsons'un, öğrenci yaşamının okul maçlarından öteye gitmediği «o eski güzel günler»i övgüleyen «gençlik kültürü»nün ne olması gerektiği konulu araştırmasıdır. Burada sözü edilenler, yazarın taşra eşrafından olan bir aile çerçevesi içindeki kendi deneyimlerini yansıtır aslında. Parsons'un anlattıkları, tipik burjuva alfabelerinde görülen sarışın ve gü-

leç ana-babalar, evler, otomobiller, sabah işe giden mutlu bir baba ve önünde önlüğüyle onu uğurlayan bir ana atmosferi içinde kaleme alınmıştır.

Cinsel politikada gerici toplumsal konumları yeniden kurmak ve sürdürmek amacındaki toplumsal yöntemlerin her biri ayrı yollardan aynı amaca yönelmişlerdir. İnsanbilimciler karşıt kültürlerde emeğin bölünmesi olgularının temelde biyolojik nedenlere dayandığını öne sürmüş, toplumbilimciler sadece toplumsal olayları incelediklerini iddia etmekle beraber, sonunda düzene uymamanın gerçekten bir «sorun» yarattığı tezine varmışlardır. Bireylerin toplumsal ve cinsel alandaki uyumsuzluklarıyla ilgilenen ruhbilimciler ise, bunların doğal yapının gerektirdiği oluşumlar olduğu ve kişilerin özü itibariyle biyolojik oluşumlarına bağlı nitelikler olduğunu savunmuşlardır. Giderek bu görüş açısı saldırıya geçecek güce ulaşmış, kadınların üstün oldukları, egemen bulundukları durumları araştırıp saptamak bir saplantı durumuna dönüşmüştür. Cinsel kişiliğin özellikle erkek için ego gelişimi yönünden önemi öylesine abartılmıştır ki, erkeğe özgü isteklerin doyurulmaması, eşcinsellik ya da nevroz diye adlandırılan ruhsal yıkıntılara yol açar olmuştur. En aşırı noktasında bu tutum, toplumun sağlığı adına erkeğin üstünlüğünün kayıtsız şartsız devamını tek çare olarak görmeye varmıştır.

Bu tutumları belirleyen iki örnek seçtim. Bunlardan biri karşılaştırmalı kültürel insanbilim alanında çalışan Berry, Bacon ve Child'ın «Sosyalizasyonda Bazı Cinsel Ayrımların Araştırılması» adlı incelemeleri. İkincisi ise toplumsal ruhbilimden hareket eden Orville G. Brim Jr.'ın «Çocukların Aile Yapısı ve Cinsel Rolü Öğrenmeleri» adlı çalışması. Her iki incelemeyi de simgeledikleri görüşleri belirlemek için uzun uzadıya ele alacağız. Yer yer alıntılar da vereceğimiz bu yazıların ilki **Journal of Abnormal and Social Psychology**

ile **The American Anthropologists**'de, ikincisiyse **Sociometry** gibi geçerli yayın organlarında yayımlanmışlardır. Daha sonra da Winch, McGinnis ve Barringer, bu yazıları **Selected Studies in Marriage and the Family** adı altında kitap halinde yayımlamış ve bu kitap toplumsal bilim alanında pek tutulan bir ders kitabı durumuna gelmiştir.

Kolej kitaplarının ortak noktalarını alarak belirleyici görüşü ortaya çıkarma yöntemi en iyi biçimde C. Wright Mills'in **The Professional Ideology of Social Pathologists** adlı yapıtında görülür ve mantık temeli üzerinde savunma noktası elde edilebilir. Mills bu yöntemi şöyle tanımlıyor:

> Satış ve dağıtım mekanizması sayesinde, ders kitapları, bunları okutan akademik grupların istediklerinden başka hiçbir şey içermez. Bazen, yeni bir ders kitabı yazılmadan önce, neleri kapsaması konusunda profesyonel görüşü saptamak için birtakım anketler düzenlenir, bazen de eski kitapların içeriğinden yararlanılır. Bu kitapların başarılı sayılmaları için geniş ölçüde yayılıp kabul edilmeleri yeterli sayıldığından, halkın bunları alması kitapların sıradan oluşlarını hoşgörmeye neden olmaktadır. Daha tutarlı kitaplarda yer olan ögelere dikkat ettim: Amacım bunlardan hareketle tipik görüş açılarını ve temel kavramları kavrayabilmektir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz yazılardan birincisi (Berry, Bacon ve Child) «erkeksi» ve «kadınsı» tavırların, cezalandırma ve ödüllendirme yoluyla sağlanılan ve uzun yıllar içinde geliştirilen sosyalizasyonun sonucu olduğu görüşüne katılır. Ne var ki, bu koşullama sürecinde, kültürün sadece doğanın gereğini yerine getirdiği ileri sürülür. Birer zorunluluk olarak tanımlanan davranışlara uygun adlar da bulunmuştur. Örneğin kadının ezilmişliği «itaat, uyum ve sorumluluk», erkeğin baskıcılığı ise «kendine güven ve başarı» gibi romantik terimlerin ardına gizlenmeye çalışılmıştır. Giderek bunu klan yaşamından örneklerle kanıtlamak için insanbilimden medet umulur: «Bir erkek işi olan savaşa katılmak, ölüm kalım

sorunu olan bu konuda kendine güven ve ustalık gerektirir. Biyolojik olarak kadına yüklenmiş olan çocuk doğurmak ve toplumun yüklediği çocuk yetiştirmek görevleri ise kadını daha şefkatli bir davranışa iter ve erkeklerin yüklendiğinden daha büyük bir sorumluluk duygusu kazandırır.» Bu sözümona bilimsel açıklamayla Ruskin'in görüşleri arasında aslında pek az fark vardır. Bu fark da özde olmaktan çok anlatımda görülen estetik bir ayrımdır. Kadının özellikleri arasında ilk sayılan «itaat» daha fazla açıklanılmadan geçilmiş, belki de böylesi daha iyi olmuş.

Erkeğin savaşa koştuğu, kadının çocuğu ile saz kulübesinde oturduğu toplumdan alınan bu örneği kanıt olarak görebilen bilim adamlarımız, «bu ayrımların çoğu yetişkinlerin yaşamında önlenemez, değiştirilemez nitelikte değilse de, cinsler arasındaki ayrımın rol ayrışmasını belirlediği de bir gerçektir» diyebiliyorlar.

Sıradan okur için, savaşın nasıl erkeğin değişmez yazgısı olduğunu anlamak zorsa, kadının «yetiştirici» görevinin de nasıl yaşam boyu sürecek nitelikte olduğu anlaşılmaz durumdadır. Çünkü çocuk doğurmak ve emzirmek biyolojik olarak kadının görevi olduğu halde, çocuk yetiştirmenin kültürün kadına yüklediği bir sorumluluk olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Kültürün yüklediği bir sorumluluk nasıl olur da değişmez yazgısı niteliğine gelir? Üstelik kültürel insanbilim alanındaki klasik araştırmalar, rol ve iş bölümünün çok çeşitlemeler gösterdiğini de örneklemiştir. Kadınların kumaş dokuduğu, erkeklerin balığa çıktığı toplumlarda olduğu gibi, kadının balığa çıkıp, erkeğin kumaş dokuduğu toplumlarda da, erkeğe yüklenilen işlerin daha büyük saygınlık, yetke, toplumsal konum ve ödül kazandıran işler olduğu tamamen varsayımlara dayanan bir nitelik taşır.

Yazarlarımız, cinsel roller üzerindeki görüşlerinin geçerliliğini kabul ettikten sonra, koşullandırma-

nın kapsamlı ve etkili olması gerektiği üzerinde duruyor ve şöyle bir yöntem öğütlüyorlar:

> Her kuşak tamamen kendi başına bırakılsa, önünde örnek alacağı bir başka kuşak olmasa, cinsel rol ayrımı muhtemelen çocukluk çağında hiç görülmeyecek ve ancak ergenlik çağında her iki cins için de çetin bir öğrenme pahasına geliştirilebilecektir.

Yazarlar, böylelikle her türlü baskıyı ve koşullamayı mubah ve gerekli sayıyor ve bundan ayrılmanın «kültürel koşullamada kopukluklar» diye adlandırdıkları olumsuzluğa neden olacağını savunuyorlar. Bu konudaki görüşlerini de şöyle bağlıyorlar: «Toplumumuzda cinsler arasındaki sosyalizasyonun ayrımı, toplumumuzun keyfî bir töresi değil, kültürün insan yaşamının biyolojik altyapısına uydurulması demektir.» Savaş ve çocuk yetiştirmek kültürel sorunlar olduğuna göre, bunların hangi boyolojik altyapıya bağlandığı bir türlü anlaşılmıyor. Ne var ki, özellikle toplumsal bilimlerde biyoloji bir kaçamak noktası oluyor. Erkeğin daha adaleli, daha iri yarı yapısı, tüm eleştirilerin önünü kapatmaya yeterli sayılıyor. (Emzirmenin dışında) çocuk bakımı da kültürel bir yükümlülük olduğu halde, orta sınıf Amerikalıların bunu hiç göz önüne almadan, çocuk doğurmak ile bakmayı birleştirerek, her ikisini biyolojik bir olgu olarak görmeleri de beklenilebilir. Her kadının ana olduğu yolundaki görüş, tutuculuğun en geçerli mitlerinden birisidir.

Ne var ki, yazarlar kendi dediklerine kendileri de pek inanmamaktadırlar. Kadının durumunun biyolojik oluşuma bağlı olduğu fikri endüstri devriminin kazandırdıkları ve kadının özgürlüğüne kavuşması ile çürümektedir. Bu kez yazarlar, geniş aile ve çokeşli cinsel ilişkiden «çekirdek» aile kavramına dönüyor ve cinsel ayrımı daha açık seçik ortaya koyan toplumsal düzen olarak niteliyorlar. Bugünkü

düzenin tutucu yanlarının işlemezliğini kabul etmek demek, yenilgiyi kabul etmek demek olacağı için de, zaman zaman ana-babanın «birbirlerinin yerini doldurabilecekleri, birbirlerinin ödevlerini yüklenebilecekleri» de belirtiliyor.

«Mekanik ekonomimizin, bundan önceki ekonomik sistemlere oranla erkeğin gücüne daha az bağımlı olduğunu» belli belirsiz itiraf eden yazarlar, teknolojik ve kapitalist kültürün erkeğin adale gücüne pek düşük bir ücret değeri tanımasına karşın erkeğin denetimi ve baskısını bir an bile kaldırmadığını itiraf edemiyorlar. Aslında, adale bir sınıfı, aşağı sınıfı belirler. Bir yükleme-boşaltma işçisi ve hizmetçi kadınla, bir doktor ya da yönetmen arasındaki ayrım, birinin fizik güç isteyen emeğe mahkum oluşu, ötekinin ise bundan kaçıp kurtulmayı gerçekleştirmiş olmasından doğan bir ayrımdır. Eğitim, ekonomik güç ve saygınlık, ikinci derecedeki etmenlerdir.

Yazıda toplumsal - ekonomik ve eğitimsel statü alanlarında cinsel ayrımın daha az olduğu kesim, toplumumuzun alt kesimlerinden çok üst tabakadadır.» Burada söylenmek istenen, belirli egemen sınıflarda ayrıcalık ve eğitimin bir ölçüde her iki cins tarafından paylaşılabildiğidir. Yazarlar, kadının yaşam boyu sürdürmek zorunda olduğu ve biyolojik yükümlülük diye adlandırdıkları çocuk bakımının, aslında modern ve orta sınıfa özgü bir lüks olduğu gerçeğini görmezden gelmektedirler. İşçi sınıfında statü konusundaki cinsel ayrım ne denli belirgin olursa olsun, bu sınıf kadınlarının çoğu çocuk bakmak yükümlülüğü dışında ağır beden işçiliği yapmakta ve aile reisi durumunda olan pek çok kadın böylesi yıpratıcı işlerde çalışmaktadır. Fakat yazarlarımız, «aşağı tabaka» olan bu sınıf kadınlarına hitap etmemektedirler. Onların orta sınıfı kayıran görüşlerine göre, bu kadınlar erkeğe bir rakip değil, sadece ucuz ve yararlı iş gücünü temsil etmektedirler. Yazarlarımızın

aklı ve görüşü, sadece orta sınıf kadınını karşısına almakta ve bu kadının «yuvayı yapan dişi kuş» olmaktan öteye geçmesini engellemeye çalışmaktadır.

Reaksiyoner düşüncenin, boşuna bir umut olarak «biyolojiye» dört elle sarılması çok ilginçtir. Ezilen bir grubun durumu sadece cinsel alanda fizik oluşuma bağlanmakta, biyolojik ayrım ezilmeyi rasyonalize etmek için kullanılmaktadır. «Toplumumuz, cinsler arasındaki ayrımı belirleyen yetiştirme tarzı ile biyolojik bir temeli keyfî olarak mı zorlamaktadır, yoksa bu kültürel zorlama, cinsler arasındaki ayrıma uymak için bütün toplumlarda görülen bir durum mudur?» gibi bir soruyla konuya giren araştırma, baştaki tarafsızlığından sıyrılarak sonuçta ikinci alternatifin geçerliliğini kabul etmektedir. Biyolojik varsayımlar için hiçbir kanıt ortaya konulmazken, bunun rol ve davranış ayrımının temeli olduğu kesinlikle ileri sürülmekte ve belirsiz biyolojik varsayımlardan daha kolay araştırılabilecek statü, siyasal ve ekonomik güç gibi etmenler hiç hesaba katılmamaktadır.

Yazı, toplumdaki bağımlılığın daha da artırılması sonunda, eski törenin de giderek yıpranması olasılığını da şöyle yanıtlandırarak son buluyor: «Cinsel ayrımın azalmasından yana olan koşulların giderek artması, bazı kişilerin, toplumsallaşma süreci içinde bu ayrımın tamamen ortadan kaldırılmasını savunmalarına yol açmıştır. Bu yol, bizim toplumumuzda dahi işlemeyecek bir yoldur.» Bir şeye ihtiyaç kalmadığı halde, o şeyin ısrarla sürdürülmesinin ne gibi bir yararı olabileceğine değinmeyen yazarların kararsızlıkları ve tutarsızlıkları ortadadır. Yazarlar bu noktada belirli bir otoritenin kesin baskısını gerekli görüyor ve şu formüle sığınıyorlar: «Evrensel cins ayrımına koşut olarak toplum içindeki rollerin ayrılması, bütün toplumlarda önemli ve belki de kaçınılmaz bir gelişim biçimidir.» (Bunun sınıf ve kast ayrımları ko-

nusunda da ne denli elverişli bir kural olduğunu düşünmeden edemiyor insan.) Ve ardından hemen bağlayıcı olduğu sanılan bir kanıt ileri sürülüyor: Biyoloji. «...Cinsler arasındaki biyolojik ayrım, cinsler arasındaki alışılmış rol ayrımına uygun düşer.» Bu safsatadan sonra, ileri sürülen tüm görüşlerin yenik düşmesi gerekir. İnsan kişiliğini biyolojik oluşuma göre ayırmak da, çalışma ve emek konularını cins ayrımına göre sınıflandırmak da geçici olarak yürüse bile, uzun vadede geçersiz kalmaya mahkûmdur. Yazarlar, görüşlerini doğrulamak için kibutz örneğini ele alarak, cinsel rol ayrımı yapmamanın giderek tam bir başarısızlığa yol açacağını iddia ediyorlar. Böylesine köktenci bir değişim, onlarca kuşkuyla karşılanması gereken bir durumdur ve önünde sonunda doğa üstün gelecek, eski tarzı yeniden kuracaktır.

Yazarlar burada da durmuyorlar. Kendileri gibi düşünenlerin yaptığını yaparak, çevrelerinde olup biten her şeyi savunmak ve sürdürmek zorunda oldukları düzen için birer tehlike gibi görüyorlar: Biçimsel eğitimin her türü, hatta devlet okulları bile onların çabalarını boşa çıkaracak biçimde çalışmaktadır yazarlarımıza göre.

Şimdi çocuklarımızın eğitilmesinde uygulanan cinsel rol ayrımı, yetişkinin yaşamını belirleyen cins ayrımından daha az olsa gerektir — hatta öyle ki, bu durumun, çocuğu yetişkinliğe hazırlamada yetersizlik gösterdiği söylenebilir. Bu saptama, bilinçli bir ideolojiye, evdeki resmi olmayan toplumsallaştırmaya göre daha çok uymak durumunda bulunan biçimsel eğitim için özellikle doğru olsa gerektir. Çocuk yetiştirmede, yetişkinlikteki dişi rolünden çok erkek rolüne yönelik bir eğitim uygulandığından, bugün toplumumuzdaki kadınların uyum sağlama sorunlarının pek çoğunun kaynağı, kısmen, çocukların yetişkinlik rollerine hazırlanma süreçlerindeki yetersiz eğitimden kaynaklanan çatışkılarda aranmalıdır.

Bu sözlerin ne demek istediğini açıklamak gerekir.

Yararsız, yozlaşmış eğitim olarak nitelenen, cinsel devrimin bir kalıntısı olarak devlet okullarında süren eşitliktir. Oysa, yazarlarımızın ısrarla belirttikleri gibi «toplumun içinde erkeğin rolünü belirlemeye yönelik» eğitim alanından böylesi bir eşitliğin kaldırılması gerekir. Yalnız burada yazarların gözünden kaçan bir şey var. Artık erkek işi dediğimiz şeyler, erkeğin adale gücüne bağlı olmaktan çıkmıştır bugünkü toplumda. Yazarlarımız, erkeğin savaşçı özelliğini unutuyor, endüstri devrimini ve onun topluma kazandırdıklarını hiç üzerinde durmadan geçiyor ve yirminci yüzyıla gelip, bu kez de öğrenimin erkeklere özgü olduğundan dem vuruyorlar. Yazarlar, kadını eğitimden geri bırakmayı, onun «evdeki resmî olmayan toplumsallaşmayla» yetinmesini gerekli görüyorlar. Aksi halde kadının «yetişkinlik dönemindeki koşullara ayak uyduracak ölçüde hazırlanamayacağını» belirtiyorlar. Sözün kısası, yüksek öğrenim erkekler için uygun görülüyor da, kızlar için görülmüyor; çünkü düzene uyamamak gibi bazı sorunların ortaya çıkacağı iddia ediliyor. Yazarlarımız durumu belirlemek kisvesi altında, bir önceki kuşağın meydana getirdiklerini bozmaya çalışıyorlar. Önerilerinin mantıkî sonucu, kadınlara yüksek öğrenim kapılarının kapanması oluyor.

Reaksiyoner tutumun ateşli yanlıları için, işlevci görüş, kendinden önceki penis özentisi görüşüne oranla daha geçerli bir yöntemdir. Bu görüş de, penis özentisi gibi, uyuşmazlık içindeki her kadını suçlamakta, ancak Freud'un formülünü kullanmak ve Erikson'la Ruskin'in şövalyece görüşlerine el atmak yerine, «bilimsel» bir niteliği öne sürmektedir.

Cinsel rol, biyolojik zorunluluk olduğu ölçüde toplumun yararına olarak da göz önüne alınırsa, «bilimin» toplumu incelemesi, her gruba belirli özellikler atfetmesi ve bunların az ya da çok cinselliğe bağlı doğal gelişimler olduğunu ortaya koyması kolaylaşır.

Yukarda ele aldığımız araştırma, cinsel rol ayrımını «biyolojik» nedenlere bağlıyordu. Şimdi inceleyeceğimiz araştırma da, iki siyasal sınıfa atfedilen özelliklerin, sonradan elde edilmiş özellikler olsa bile aslında doğanın gereği olduklarını kanıtlamaya çalışıyor. Brim, «Survey of Some Sex Differences in Socialization» adlı araştırmasında, cinsel rol ayrımı için herhangi bir yol göstermiyor. Bu ayrımın sürdürülmesinden yana olmakla beraber, sadece bu ayrımı tanımlamakla yetiniyor.

Erkeksi davranışı erkek, kadınsı davranışı dişi olarak tanımlayınca, ister istemez biyolojik ayrıma ulaşıyor insan. Aşağıdaki cetvelde örnekleri olduğu üzere, belirli bir bölgenin «işçileri», erkeğin «saldırgan», «atak», «hırslı», «iyi bir planlamacı», «sorumlu», «özgün» ve «kendine güvenli» olduğunu belirtmekte, «itaatkâr», «neşeli», «dost ve şefkatli» diye tanımlanması gereken kadınların ise çoğunlukla «kavgacı», «kinci», «gösteriş-sever», «işbirliğine yanaşmaz», «olumsuz» ve «geveze» olduğunu dile getirmektedir. Anlaşılacağı gibi, bu alandaki yetkililer ortak bir terminoloji bulmak durumundadırlar. İşlevci görüşün lideri olan Talcott Parsons, erkeğin «araçsal» olduğunu ileri sürmekte ve «erkeğe özgü davranışlar» oldukları için de saldırganlık, özgünlük gibi özelliklerin araçsal özellikler olduğunu ve «erkek rolünün birer parçası sayılmaları nedeniyle» erkeksi olmaları gerektiğini belirtmektedir. «Araçsal» sözcüğü çok daha eski ve açıkça önyargı yaratacak olan «akılsal yeti ve ustalık» çerçevesine girerken, «anlatımsal» sözcüğü coşkusal sözcüğünün yeni karşılığı olmaktadır. Bunlar, Parson'ın özgün düşünceleri değil belki ama, genede, görüşlerinde övgü bulunduğu söylenebilir; çünkü, dilbilgisel olarak böylesine nazik anlamlar içermeseydi, dişilere uygun gördüğü özellikler listesi, bir kadın düşmanlığı listesi gibi görünebilirdi; dilbilimsel bir yastıktan yoksun bulunsaydı, bir saçmalıklar listesi olabilirdi.

Erkek (araçsal) ve dişi (anlatımsal) rollerine atfedilebilecek özellikler

Özellikler	Öncelikle araçsal (A) ya da anlatımsal (An) özellikler	Rolün karakteristiğine uygun olan (+) ya da olmayan (—) özellikler
1. İnatçılık, direnme	A	+
2. Saldırganlık	A	+
3. Merak	A	+
4. Hırs	A	+
5. Plancılık	A	+
6. Tembellik, işi ağırdan alma	A	—
7. Sorumluluk	A	+
8. Özgünlük	A	+
9. Rekabet	A	+
10. Kararda bocalama	A	—
11. Kendine güven	A	+
12. Öfke	An	—
13. Kavgacılık	An	—
14. Kincilik	An	—
15. Şakacılık	An	—
16. Aşırı cezalandırıcılık	An	—
17. Haklar konusunda direnme	An	—
18. Gösterişçilik	An	—
19. Grupla işbirliği yapamamak	An	—
20. Sevecenlik	An	+
21. Boyun eğme	An	+
22. Yenilgiden bozguna uğramak	An	—
23. Kendinden büyüklerin sevgi ve beğenisine göre davranış	An	+
24. Kıskançlık	An	—
25. Duygusal tedirginliklerden çabuk arınma	An	+
26. Neşe	An	+
27. İyilik	An	+
28. Büyüklere dostça davranış	An	+
29. Çocuklara dostça davranış	An	+
30. Olumsuzluk, karamsarlık	An	—
31. Gevezelik, boşboğazlık	An	—

Buraya aldığımız liste, daha uzatılmaya elverecek denli garip. Cetvel, Orville G. Brim Jr.'ın kaleminden çıkmış olmakla birlikte, Koch, Parsons, Terman ve Tyler'ın verdiği bilgi ve fikirlere dayanıyor.

Bu cetvel, aceleci olmayan okura yeteri kadar spekülasyon malzemesi veriyor. Aslında, bu cetvel, tamamen sınıfsal bir ayrımı ortaya koymaktadır. İnsanın tüm erdemleri erkeğin özellikleri olarak gösterilir ve erkeğin egemenliğindeki toplumun bütün değerleri erkeğe atfedilirken, büyük bir alçakgönüllülükle erkeğin «tembel ve işini ağırdan alan», «kararda bocalayan» özellikleri olduğu da nasılsa belirtilmiş. Bu aslında üstün bir kastın, lütfen aşağıdan almasından başka bir şey değildir. Kadına atfedilen ve «anlatımsal» diye adlandırılan özelliklerin yanına da insan karakterinin ne kadar kötü yanı varsa sıralanmış.

Ne var ki, erkeğin insanlıktan uzak oluşunu da bu cetvel kadar iyi belirleyecek bir şey olamaz. Gerçekten insancıl olan bütün duygular alt sınıfa atfedilmiş: Şefkat, sevgiye karşılık vermek, iyi yüreklilik, neşe hep kadına özgü nitelikler. «Yetiştirici, bakıcı, geliştirici» nitelikteki özelliklerin çoğu kadına özgü kılınmış; sanırım bunun nedeni erkeklerin bu niteliklere değer vermemesi ve ancak kendi yararına kullanılmak üzere kadında bulunmasını istemesindendir. Bu cetvel cinsler arasında egemen güçlerce onaylanan ilişkinin nasıl bir şey olduğunu ortaya koyması bakımından ilginç ve şaşırtıcıdır. Aynı zamanda kültürel değerler de bu cetvelde çok iyi açığa çıkmaktadır. Eğer deney konusu Chicagolu öğrenciler, bu «rollere» göre davranarak yetişselerdi, çocukluktaki davranış koşullamasının olumsuz gücü ortaya çıkmış olacaktı. Ancak, nasıl olmuşsa olmuş, bu mekanizma başarılı sonuçlar elde edememiştir.[61] Beklenen özellikler bazen vardır.

61 Brim, neredeyse, özür dileyerek beş yaşındaki çocuklarda istenilen sonuçlara ulaşılamadığını, bu yaştaki erkek çocukların annelerinin, ablalarının etkisinde kaldıkları için ken-

Örneğin kızlarda, kendileri için uygun görülen itaatkârlık çoğunlukla gerçekleşmektedir. Ne var ki, bu istenilen özelliklerin yanı sıra öfke, kıskançlık, öç almak, işbirliğine yanaşmamak ve hepsinden beteri haklarını elde etmek için direnmek gibi hiç istenmeyen özellikler de görülmektedir.

Bu cetvelin siyasal anlamına varmak için, kategorileri öteki siyasal sınıflarla değiştirmek yeterlidir. Kadın ve erkeğin yerine siyah ve beyaz desek, ırkçı bir toplumun koşulları ortaya çıkıverir. Beyazların da siyahlardan beklediği itaatkâr olmalarıdır. Bunun yanı sıra kincilikten, öfkeden ve işbirliğine yanaşmamaktan hiç hoşlanmazlar. Aynı formülü aristokratlar ve köylüler için de uygulayabiliriz. Aristokrat kendisini aydın bir yönetici, köylüyü ise sıcakkanlı, neşeli ama zaman zaman başkaldıran, gevezelik eden bir hizmetkâr olarak görür. Verdiğimiz cetvel, kapitalist ahlâkın iyilik ve kötülüklerini yansıtmaktadır. Üstünlük ve zekâ güçlü olanın, kazananın; hor görülmek ise ezilenin payına düşmektedir.

İnsan yapısını böylesine keyfi bir ayrıma sokma konusu üzerinde durmak yersiz olur. Aynı biçimde inatçılık, dayanıklılık gibi özelliklerin nasıl ölçüye vurulduğu ve nasıl değerlendirildiğini araştırmak da işlerine gelmez.[62] Yine de, bütün bilinçaltı önyargıla-

---

dilerine yaraşan ve gelecekte gerçekleştirecekleri biçimde babaları gibi davranmadıklarını belirtiyor. Brim belirli olaylara değiniyor: «Ablası olan erkek çocuklarda kadınsı özelliklerin görülmesi, çocuğun erkekliğinin sulandırılması yerine, bu erkeksi özelliklerin yerini almak biçiminde oluşur.» Brim, yaygın ölçüde ve uzun süreli bir uyumsuzluğu «akla aykırılık» olarak niteliyor.

62 Brim burada kendisini ele vererek, çocuklara atfedilen özelliklerin ana okulu öğretmenleri tarafından verildiğini, öğretmenlerin tek tek ya da toplu olarak değer yargısına vardıklarını açıklıyor. Bu yargıya varanların, toplumsal bilimcilerin cinsel politikasından etkilenmiş kişiler oldukları ve bu bilinçal-

rına karşın, bu cetvel egemen sınıf değerlerinin ve biçimlendirip denetlediği alt sınıfa lâyık gördüğü değerlerin eşsiz bir çözümlemesini sunmaktadır. Egemen kastın yönetici özellikleri iyice belirtilmekte ve yönetici sınıfın egemenliğinden her zaman güven duymadığı da bu arada açıklanmaktadır. Alt sınıfın bütün kötülükleri ve işe yarar özellikleri sayılıp dökülmekte, durumuna daha bir gönül hoşluğuyla katlanması, başkaldırmaması gerektiği de belirtilmektedir. Rollerine «uyamayan» çocukların bulunması yüzünden, cetvel tanımlayıcı olduğu kadar, çözümleyici bir niteliğe de bürünerek, hangi özelliklerin uygun olduğunu, hangilerinin uygun olmadığını belirliyor.[63] Burada gösterilenler insancıl ya da cinsel yapıyı belirlemeye yaramıyorsa da, ataerkil toplumdaki kadının ve erkeğin gerçek durumlarını ortaya koymaya yarıyor.

Toplumbilim statükoyu inceliyor, bunu bir olay olarak ele alıyor ve incelediği cinsel gruplar arasındaki ilişkinin tutarsızlığı konusunda bir yorum yapmamak için de tarafsız olduğunu belirtiyor. Oysa istatistikleri gerçeklere, işlevleri çözümlere, önyargıları biyolojiye bağlayarak, toplumun kabul ettiği ve olması gerekli gördüğü ilişki biçimini rasyonalize eder duruma giriyor. Ve tarafsız olduğu iddiasıyla da, belirli bir tipi kabul ettirmekte kolaylık kazanıyor. Uyamamak halinin giderek «sorunlar» ve «çatışmalar» yaratacağını ileri sürerek, yapılması en doğru şeyin etkili bir koşullandırmayı uygulamak olduğunu söylüyor.

---

ti etkilenmeyle belirli bir önyargıya saplandıkları düşünülünce durum aydınlanıyor. Bu araştırma kendini araştırmaktan öteye gidemez.

63 Aslında Brim yazısında, ailedeki çocuk sayısı ve yaşının, erkeğe özgü niteliklerin oluşumunu gerçekleştirmesi ya da gerçekleştirememesini incelemeyi amaçlamıştır. Bu araştırmada «sorumluluk» erkek özelliği olarak verildiği halde, bir önceki araştırmada bunun kesinlikle kadına özgü olduğu belirtilmiştir. Böylece görüşler arasında da tutarlılık yoktur.

Son olarak da kişilik sorunu üzerinde duruluyor. Hemen hemen sadece erkeklikleriyle kendilerini özdeş kılmalarına izin verilen erkek çocuklara sürekli olarak erkekliklerini yitirmeleri tehlikesinden dem vuruluyor. Aynı ruhsal-toplumsal baskı kızlara da uygulanıyor. Böylelikle her iki gruba da acılı bir kişilik sorunu yamanıyor. Yeterince erkeksi ya da kadınsı olamamak, doğal yapıya aykırı düşmek gibi gösteriliyor. Ve hepimiz kadın ya da erkek olarak doğduğumuz için, cinsel kişiliğimizi yitirirsek yok olacağımız gibi bir düşünceye uyarlanmak isteniyoruz. Devlet eğitimi kanalıyla ve âdet yerini bulsun diye sözü edilen eşitlik fikirleri yoluyla düzene ayak uyduramayan kız çocuklarına, belirlenmiş tiplerinden kopma tehlikesi içinde olarak bakılıyor. Çocuk doğurmak istememekle biyolojik işlevi reddettiği ileri sürülen ve bu yüzden uyumsuz olarak adlandırılan kadınlar konusunda, çocuk bakımı yükünün hiç dikkate alınmadığını görüyoruz. Kız çocuklar pasiflik, mazoşizm ve narsisizm üçgeni içinde kısıtlanıyorlar ve kişilikleri bununla belirlenip sınırlanıyor. Eşcinselliğe sapmayan erkek çocuklar için de kendilerine uygun görülmüş baskıcı nitelikler içinde bir sınırlama gerçekleştiriliyor. Böylelikle, öteki reaksiyonerler gibi işlevciler de, aileyi kurtarmak adına bayrak açıyorlar.

Cinsellik konusu bir utanma, alay etme ve es geçme konusu olduğu için, belirli tipe uyamayanlar, özellikle çocukluklarında bir suçluluk, bir değersizlik duygusuna kapılırlar. Karşı devrim döneminde, cinsel tipe uyma sorunu, edebiyat ve yazınsal eleştiriler dahil bütün çalışma alanlarında yeni bir ahlâk görüşü meydana getirdi. İyi ve kötü, erdem, sevgi, yargı, uyuşamamak, kişinin cinsel kategoriye uyup uymayışına göre değerlendirilir oldu. Hemen hiçbir ideoloji, kurbanları üzerinde böylesine amansız, böylesine baskıcı bir denetim kuramamıştır. İdeolojinin hareket noktası olan doğum ile bu kategorilere girmek görü-

şüne karşın, gerçekte bunu kanıtlamak da bireylere düşer. Kadın ya da erkek olarak dünyaya gelen herkesten an be an böyle olduğunu kanıtlaması, erkeğe ya da kadına özgü nitelikleri taşıdığını ortaya koyması beklenir.

Bu çıkmazdan tek kurtuluş yolu, zincirleri kırmak, başkaldırmaktır. Köktenci ruh, bizi kurtarmak için yeniden harekete geçinceye dek, cinsel reaksiyonun zincirleriyle sınırlandırılmış durumdayız. Şimdi de bu reaksiyoner yapının kurulmasına yardımcı olmuş, reaksiyoner tutumu yansıtmış ve bunu biçimlemiş olan yazarları ele alalım. Böylelikle karşı devrimci cinsel politikacılara, Lawrence, Miller ve Mailer'e geliyor sıra.

III

EDEBİYATTAKİ YANSIMADAN ÖRNEKLER

BEŞ

D. H. LAWRENCE

I TAPINAN

«Bakayım sana!»

Adam gömleği sırtından attı, kımıldamadan durdu, kadına bakıyordu. Alçak pencereden sızan güneş ışığı erkeğin baldırları ve dümdüz karnı ile altın kırmızı tüy yığınını aydınlatıyordu. Kadın şaşırmış, ürkmüştü.

Erkek, ince, beyaz gövdesini süzdü, güldü. Memelerinin arasındaki tüyler koyu renkti, hemen hemen kara. Ama karnının bittiği yerde, altın kırmızı bir bulut gibiydi tüyler.

Kadın huzursuz «Ne de gururlu!» dedi. «Ve nasıl da hükmedici! Şimdi anlıyorum erkeklerin neden böylesine azametli olduğunu. Ama çok sevimli, **gerçekten** çok sevimli. Sanki başlı başına bir varlıkmış gibi! Biraz da ürkütücü! Ama yine de sevimli! Ve **bana** geliyor!» Kadın, heyecan ve korkuyla alt dudağını ısırdı.

Erkek, sesini çıkarmadan organına baktı, hiç değişmeden hep öylece duruyordu. «Cici mama, hep onun peşindesin. Hanımefendiye cici mama istediğini anlat bakalım. John Thomas ve sayın leydi Jane'in cici maması!»

Connie, yatakta dizlerinin üzerinde emekleyerek ona yaklaştı, «Onunla alay etme» diyerek erkeğin bedenine sarıldı, kendine çekti.

Erkek, «Yat!» dedi. «Yat aşağı!»

Acelesi varmış gibiydi[1]

Lady Chatterley'in Âşığı, modern bir kadının (geri kalanların tümü «plastik» ve «selüloid»dir), yazarın kişisel tapımı yani «fallus gizi» yoluyla kurtuluşa varmasını anlatan düzmece dinselliği olan bir kitaptır. Yukarda verdiğimiz bölüm, kutsalların kutsalını belirleyen, bulutlar ve gizli ışıklarla bezeli bir değişim, bir vecd, bir tapınma sahnesidir. Tanrı (kalın bir kıvrımla), müminin gözleri önünde semaya yükselir.

Lawrence kitabı yazarken, adını «Şefkat» olarak düşünmüştü. Lawrence'in son noktada tanrılaştırdığı Oliver Mellors, birtakım cinsel sapmalara eğilimli ise de (kendi eski karısı ile birlikte bütün sevicileri ve Freud'çuların «kilotral kadın» dedikleri bütün kadınları «tasfiye» etmeyi amaçlar), bu romanda Mailer ve Miller'de pek sık görülen cinsel kabalık ve amansız istismar ya da Genet'de görülen cinsel kast ayrımı pek görülmez. Lawrence, **Lady Chatterley** ile kadınlarla barış yapmaya yönelmiş, 1918'deki **Aaron's Rod**'un karşıt ve düşmanca fikirlerini belirli bir uzlaştırmaya sokmak istemiştir. Kendisinden önceki kısa öyküler ve romanlarla karşılaştırıldığı zaman, bu son yapıt gerçekten bir geri dönüş izlenimini uyandırır. Constance Chatterley'e, yaradanın simgesi olarak, çırıl çıplak ve en etkili görünüşü içinde tanrıyı görmek lütfu bahşedilmiştir. **Kangaroo, Aaron's Rod** ve **The Plumed Serpent** adlı kitaplarında erotik bir tavrı olan yazar, burada narsisist bir görüş içindedir.

Lawrence, **Lady Chatterley**'de «cinsel» ve «fallik» sözcüklerini sürekli olarak birbirlerinin yerine koyarak kullanmıştır. Böylelikle kitabın ününe büyük kat-

1 D.H. Lawrence, **Lady Chatterley'in Âşığı.**

kısı olan cinselliğin övgüsü, aslında toplum peygamberi ve korucu Oliver Mellors'un penisini övgülemek niteliğindedir. Lawrence, görevinin, cinsel davranışları yersiz kısıtlamalardan kurtarmak olduğunu iddia ettiği halde, aslında bir başka davaya hizmet etmekte, «fallik bilince» yararlı olmaya çalışmaktadır. Bu, gösterilmek istendiği gibi «bedenin kurtarılması», «doğal aşk» ve öteki sloganlardan öte, erkekliğin dikelişini uluslararası ve kurumlaşabilecek bir gizemli din haline dönüştürmeye çalışmaktır. Bu, cinsel politikanın en aşırı durumudur. Ne var ki, Lawrence cinsel politikacıların en ustası, en hünerlisidir. Üstelik içlerinde en yumuşak olanı, en gönül alanı da odur, çünkü mesajını erkeği yanına alarak değil, kadının bilincinden süzdürerek vermektedir. Altın sarısı tüyler arasından gökyüzüne doğru yükselen fallusun «gururlu», «hükmedici» ve her şeyden çok da «sevimli» olduğunu söyleyen bir kadındır. «Biraz da ürkütücü ve tuhaf» olan bu nesne, kadında heyecanın yanı sıra korku da uyandırmakta, huzursuz mırıltılara yol açmaktadır. İkinci erkeksiyonda, bir yandan anlatıcı-yazar, öte yandan Connie, onun «mağrur», «yüce bir kule gibi dikleşen» ve «korkunç» niteliklerini anlatırlar. Her şeyin ötesinde, ereksiyon, kadına erkeğin üstünlüğünü en tartışma götürmez ve değiştirilemez biçimde kanıtlamaktadır. Uslu bir din dersi öğrencisi gibi, Connie «Şimdi anlıyorum erkeklerin neden böylesine azametli olduklarını!» diyerek beklenilen tepkiyi gösterir. Connie, seven bir kadının teslimiyeti ve mutluluğu içinde tanrıyı ürkütücü ve yüce bulur. Lawrence'in biraz da sadist bir eğilimle penis karşısındaki korku temasını işlemesi kadının mazoşizmi görüşüne yaklaşır. «Ama çok sevimli, gerçekten çok sevimli. Biraz da ürkütücü! Ama gerçekten çok sevimli!» sözcüklerinde belirlenen anlatıma hayran olmamak elde değil. Tutkulu kişinin ağzından bir dindarlık çerçevesinde yükselen övgüler! Simone de Beauvoir'ın, Lawrence yaşamını kadınlara kılavuzluk eden kitaplar yazmakla geçirmiş demesine

şaşmamak gerek. Constance Chatterley, karşı devrimci aklın, Marie Bonaparte kadar iyi biçimlenmiş bir örneğidir.

Kadının tutumu Mellors'u bile etkiler, o da organından üçüncü kişi olarak söz etmeye başlar:

İşte böyle oğlum! Cici mama senin işte! Kafanı kaldırırsın, değil mi? Senin artık, senin. Kimseden korkun yok artık... Onu istiyor musun? Leydi Jane'imi istiyor musun?... Söyle bakalım, kaldır kafanı...

John Thomas, yani bu aktif mucize, leydi Jane'le, bu pasif «cici mama» ile karşılaştırılamaz bile, Mellors'un metresine en büyük övgüsü «Seninki de bayağı iyiymiş hani. Dünyadaki en iyi cici mama... Sen işte osun ve ben sarıldığım zaman seni buluyorum... Cici mama ha! Senin bütün güzelliğin bu kızım!» Mellors'un organı indiği zaman bile «az önce güçlü olmuş olan»dır. Connie'nin soluk soluğa inlemesi, penis-tanrının «kurban alışı» ve «yeniden can vermiş» gibi oluşudur. Erkekten uzun boylu söz edilmesine karşın, kadının cinsel organından, «cici mama» dışında hiç söz edilmez. O gizli, utanç verici ve bağımlı olandır. «... Bacaklarının arasındaki yuvarlaklar! Ne büyük bir giz bu! Ne tuhaf, ne anlaşılmaz, ne yüklü ve gizemli bir ağırlık... Kökleri, onun kökü, muhteşem güzelliğin ilk fışkırdığı yer ne güzel.» diye tanımlanan erkek cinsel organları sadece estetik bir standart olmakla kalmıyor, aynı zamanda bir çeşit moral standart da oluyor: «Aklın kökleri o yumurtalarda.» Ve istenmeyen, hoşa gitmeyen ne varsa, kadın ya da kadıncıl terimleriyle tanımlanıyor.

Romandaki cinsel ilişki sahneleri, Sigmund Freud'un «erkek aktif, kadın pasiftir» görüşüne uygun yazılmış. Fallus her şey demek. Connie ise sadece «cici mama», üzerinde fiilin işlendiği nesne ve efendisinin her isteğini şükranla kabul edip yerine getiren bir uydu. Mellors, sevişmeden önce kadınını okşamaya, cilveleşmeye bile gerek görmez. Mellors kendi orgazmı-

nı gerçekleştirmeye çalışırken, kadın da orgazma ermeyi becerebilirse ne âlâ! Beceremezse, eh ne yapalım! Connie pasif olmakla beraber, **The Plumed Serpent**'deki kadın kahramandan daha şanslıdır. Çünkü Lawrence'in o kitabındaki erkek kahraman, Don Cipriano, kadın orgazma yaklaşırken hesaplı ve sadist bir tavırla kendini geri çekerek kadına herhangi bir haz olanağı tanımaz:

> Cipriano birden, içgüdüsüyle çekti kendini. Sevişirlerken, ne zaman kadın bu hale gelse, ne zaman elektrikli, kadıncıl kendinden geçişe girse, titremelere, sayıklamalara başlasa Cipriano hemen toparlanırdı. Kadında bu istek yeniden uyandığı, köpüklerden doğan Afrodit'in doğum sancılarıyla titremeye başladığı, sürtüşmenin doyumuna ereceği an, erkek güçlü bir içgüdüyle ondan uzaklaşırdı. Kadın, bu durumunun erkeğin hoşuna gitmediğini görüyordu. Erkek, somurtuk ve değiştirilemez bir halde, kadından uzaklaştı.

Lawrence'in cinselliği bir bakıma Rainwater'in işçi sınıfı araştırmasında (ki bu aynı zamanda ondokuzuncu yüzyıl orta sınıfının görüşlerini de belirler) ileri sürüldüğü gibi «cinsellik erkek içindir» tezine yaklaşmaktadır. Lawrence, Freud'u üstünkörü bilmesine karşın, kadının pasifliğine, erkeğin aktifliğine inanıyor ve bunları pek elverişli buluyordu. Hanımefendiler —cici mama olsalar dahi— kıpırdamazlar. Her iki romanda da kadının rahatsız edici «sürtünme»sine karşı ağır azarlamalar yer almaktadır.

Cinsel devrim, kadın cinselliğini özgürlüğe kavuşturma yolunda çok şey yapmıştı. Hayranlık uyandıracak ölçüde usta bir politikacı olan Lawrence, bunda iki olasılık görüyordu: «Ya ürktüğü ve nefret ettiği biçimde, kadınlar bir özerklik ve bağımsızlık kazanacaklardı ya da bu, yeni bir bağımlılık ve boyun eğme biçiminin yaratılmasına yol açacak, erkek egemenliğine yeni bir biçim getirecekti. Victorian devrin soğuk kadını hiç itirazsız boyun eğiyordu; «yeni kadın»a ise, gereğince uygulandığı takdirde, başka alanlarda oldu-

ğu gibi yatakta da egemen olunabilirdi. Freud ekolü «kadıncıl doyum», «alıcı» pasiflik ve bazılarının penisin klitorise değmemesi gerektiği biçimde yorumladıkları «yetişkin kadınlardaki vajinal orgazm» ile zemini yeterince hazırlamışlardı. Lawrence'in elinde, bu tür kavramlar kadının bağımlılığını sağlamak, ona boyun eğdirmek için mükemmel birer araç olabilirdi.

Lady Chatterley, âşığının cinsel gücünden dolayı tanrıya şükranlarını belirtmek için, yağmurun altında kulübenin önüne çıkarak dans etmeye başlar. Bu, Davut'un tanrıya çırılçıplak şükran sunuşunu anımsatır. Onu seyreden Mellors, metresinin «kendisine yönelik bir saygı gösterisinde» bulunduğunu ve bu arada «yabanıl bir boyun eğişi sürdürdüğünü» farkeder. Tanrısal koru bekçisinin bahşettiği doyumla, kadın «boyun eğen bir dişiye» dönüşmüştür ve erkek onu bir av olarak görür. Bu görüşe uygun olarak da avını izlemeye başlar. İzleyip yakalayınca da «onu kucaklayıp havaya kaldırdı, sonra beraberce patikanın üzerine düştüler. Yağmurun gürültülü suskunluğunda, kısa, keskin vuruşları altında kadına sahip oldu. Kısa, kesin, hayvanca.»

Lawrence kadın kisiliğinin doğuştan oluştuğu görüşüne katılanlardan biri. Hatta utancının bile sonradan koşullanmayıp, doğuştan var olduğuna inanıyor. Bu «eski, bedene kök salmış bu eski korkuyu» ancak «fallus avı»nın «şehvet ateşi» sindirebilir. Lady Chatterley'in Mellors'a boyun eğip, her türlü isteğini kabul ettiği zaman şöyle belirleniyor: «Bir kadının utançtan ölebileceğini düşünürdü. Oysa utanç öldü... Hep bu fallus avını kollamış, gizliden gizliye hep bunu istemişti ve hiçbir zaman elde edemeyeceğini sanmıştı.» «Bedenin yabanıl ormanların kabuğunu, organik utancın en son ve en derin noktasını» araştırıp, oraya varmaya «ancak fallus» yetkilidir. Kadın, «doğal yapısının temeline varmış olarak» okurlara şairlerin «yalancı» olduklarını söyler. «Şairler, insana

duygu aradığını inandırmaya çalışırlar. Oysa insan en çok bu yırtıcı, kullanıcı, ürkütücü şehveti ister... Aklın varabileceği en yüce haz! Ve bu, kadın için ne demektir?» Lawrence burada bir taşla üç kuş birden vuruyor: Soyluluk, duygusal, şiirsel yakınlaşma ve görünüşe göre kendi duyduğu şehvet itileri. Lady Chatterley, Lawrence'in diğer romanlarındaki kadınlara oranla daha değerli tutulan bir kadın olmakla beraber (yer yer göğüslerinden söz edilmekte ve hatta romanın kahramanından gebe bile kalmaktadır), romanın cinsel-sevisel yoğunluğu yine de Mellors'da, bu «yabanıl» bu «hayvansı» adamda, üstün ve «akıcı erkekliği kavramış olan» ve fallik kutsallığın canlı simgesi durumundaki bu adamda toplanır. Bütün bu tanımlamalar, bir yerde Lawrence'in kendi sahip olmak istediği, ama aynı zamanda etkisine kapılmayı da özlediği bir gücü belirler.

Lady Chatterley'in Âşığı cinsel olduğu kadar toplumsal bir onarımı da amaçlar. Romanın daha başlarında Tommy Dukes, yeryüzünde gerçek erkek ve kadın kalmadığını belirterek, uygarlığın çöküşünü buna bağlar. Bir tek kurtuluş vardır ve bunu kavrayamazsak hepimiz çökmeye mahkûmuzdur. «Sonsuz uçuruma yuvarlanıyor. Ve bu uçurumdan geçebilmek için tek köprü fallustur.» Bu benzetme pek de yerinde olmasa gerek. Penisin uzunluğunu düşününce, insan geleceğe pek de umutlu bakamıyor doğrusu. Romanın, dehşetle sözettiği endüstri felâketlerine karşı önerdiği çözüm de şu: Erkekler daracık kırmızı pantolon ve kısa beyaz ceket giymeliler, işçi sınıfı da para hırsından vazgeçmeli.» Mellors, işçi sınıfının halk sanatı ve köylü danslarıyla uğraşması gerektiğini önerir. Bu, gülünç olmasa gaddarca olur en azından. Köktenci bir toplumsal değişim için, davranışlar ve hatta ruhsal yapıda değişiklikleri getirecek bir cinsel devrim gerekliyken, Lawrence'in aklından geçenler, bununla uzaktan yakından ilişkili değildir. Onun bul-

duğu çözüm, Morris ile Freud'un görüşlerinin bir karışımı, endüstri İngiltere'sini yeniden orta çağlara döndürecek bir formüldür. Yapılacak ilk iş de eski cinsel rollere yeniden dönmektir. Modern erkek eskisi gibi etkin değildir. Modern kadın ise yitik bir varlıktır. (Bu trajik durumlarda neden ve sonuç birbirleriyle yer değiştirebiliyor) Ve ancak erkek yeniden egemenliğini kurduğu kadının yapısına uygun tek doyumu sağlayacak ruhbilimsel ve duygusal egemenliği yeniden ele geçirdiği zaman dünya kurtulacaktır.

İşte bu yüzden romanda Constance Chatterley'i, Mellors'un kişiliğinde somutlaşan tanrı Pan'ın fallus oluşumu kanalıyla eski haline döndürme çabaları görülür. Romanın başlarında kadının tek anlamlı yaşantısının cinsel olduğu ve bu yaşantının modern kadına özgü eğitim ve özgürlüklerle altüst edildiğinden söz edilir. İktidarsız bir kocaya verilmiş olan Connie, yüz otuz sayfa boyunca, doyurulmamış kadınlığından dem vurur. Ne eş, ne ana olabilen; «rahmi» belirli zamanlarda sıkışan bu genç kadın, gençliğini ayna karşısında umutsuzlukla kıvranarak ve dişi sülünleri seyrederek avutmaya çalışır. Dişi sülünler, bir yandan «dişi kanlarıyla», onun «kendi dişiliğinin doyumsuzluğunu yüzüne vurdukları, ona acı verdikleri» halde «yeryüzünde onun yüreğini ısıtan tek canlılardır.» Kadın, sülünlerin karşısında, «her seferinde bayılacakmış gibi olur» ve yavru sülünün yumurtayı her çatlatışında hıçkırarak ağlamaya koyulur. Duygusal roman tarzının en iyi biçimiyle, «bileğine gözünden bir damla yaş düştü. Kendi kuşağının çaresizliğine ağlıyordu. Kalbi kırıktı ve artık hiçbir şey kâr etmiyordu.» Tam o sırada Mellors ona acır («oyluklarında arzu tutuşuyordu») ve kadını, istediğini vermek için kulübesine çağırır.

Karakteristik bir tarzda kabadır. «Yat oraya» diye buyurur kadına. Kadın «tuhaf bir itaatle uzanır». Lawrence, kadın sözcüğünü «tuhaf» ya da «tekin ol-

mayan» sıfatlarıyla tanımlamadan kullanmamakta, böylece de okurda kadının ilkel itilerle hareket eden tarihöncesi bir yaratık olduğu kanısını uyandırmaya çalışmaktadır. Mellors, kadının karnına bir öpücük kondurduktan sonra işe girişir:

Ve onun bedenine bir an önce sarılmak, o yumuşacık bedenin getireceği huzura girmek zorundaydı. Bir kadının bedenine sarıldığı an, onun için en büyük mutluluk, en büyük huzurdu. Kadın kımıldamadan yattı. Uyur gibi, hep uyur gibi. Bütün etkenlik, orgazm erkeğindi, salt erkeğindi. Kadın kendisi için daha fazlasını isteyemezdi.

Hiç kuşkusuz Mellors'un cinsel gücü erişilmez bir doruktadır ve cinsellik ona doğal gelir. Oysa, kadın uygar düşünce ve eylemle aklı karışan salt doğa olduğu halde, ona yine öğretmek gerekir. Costance varolma amacının ne olduğunu anlamıştır, yine de daha fazlasını öğrenmek zorundadır:

Kurcalanmış modern kadın kafası, hâlâ huzura kavuşmamıştı. Gerçek miydi bu? Ve eğer kendini erkeğe vermişse, bunun gerçek demek olduğunu biliyordu. Yaşlandığını, milyonlarca yaşında olduğunu duyuyordu. Ve sonunda, kendi varlığının yükünü taşıyamaz oldu. Salt, sahip olunmak için sahip olunması gerekiyordu artık. Sahip olunmak için sahip olunmak.

Artık kaldıramadığı yük, vazgeçmesi gereken şeyler, benlik, ego, irade, bireysellik gibi kadının yakın çağlarda geliştirdiği niteliklerdi. Bunlar Lawrence'in hoşuna gitmiyordu. Bazı eleştiriciler yanlışa düşerek, Lawrence'in her iki cinsten olanlara iradeli, bencil olmaktan vazgeçmelerini öğütlediğini sanırlar. Oysa durum hiç de böyle değildir. Gerek Mellors, gerekse Lawrence'in diğer erkek kahramanları, sürekli olarak kadınlar üzerinde baskı kurar, kendi isteklerini kabul ettirirler. Lawrence için, erkeklerin egemen bireyler olmaktan uzaklaşmaları akla sığmayacak bir şeydir. Ancak kadınlar, benliklerinden vazgeçebilirler. Constance Chatterley, evliliği boyunca kocasının sekreteri

ve yardımcısı olmuştur. Mellors'un kulu ve köylü karısı olduğu zaman kocası olacak değersiz efendiye hizmet etmekten kurtulur. Hiçbir yerde, ona kişisel özerklik, kendine bir uğraş bulması konusunda özgürlük tanınmamıştır. Lawrence böyle bir şeyi son derece yersiz bulur. Mellors, bir hizmetkâr olduğu halde, sonsuz bir güven ve belirgin bir kişilik sahibidir. Lady Chatterley, onun yanında utangaç bir ikiyüzlü gibi kalır.

Onsekiz ve ondokuzuncu yüzyılındaki roman geleneği, beyefendileri hizmetçi kızlarla cinsel bağ kurmaya yöneltmişti. Lawrence, hanımefendi ile uşak arasında ilişki kurmakla bu sınıfsal ilişkiyi ters yüz etmiştir. Sınıf sisteminin bir «tarihsel yanlış» olduğunu belirterek de demokrasi savunuculuğunu yapmıştır. Ancak, doğal olarak bir centilmen olduğu ve bu yüzden de Connie'den üstün bulunduğu için Mellors da en azından Lady Chatterley kadar kibirlidir. Lawrence, uşağın ağzından proletaryaya karşı duyduğu nefreti kusar. Uşak, kendi özellikleri yüzünden bu sınıftan sıyrılmıştır. Mellors kendi sınıfını hor görür. Âşıklar, sınıflar arasında bir köprü kurmamışlar, para ve mevki yerine cinsel dinamizme dayanan bir çeşit aristokrasi içinde sınıfları aşmışlardır. Lord Chatterley ise, efendiler kastının beyaz adamını simgeler ve «yönetici sınıf» sıfatını hak edermiş gibi davranır. Mellors da Lawrence de, beyaz adamın imparatorluğunun maden ocaklarının seçkin erkek zümresine özgü ayrıcalıkların dışındaki bir dünyanın insanlarıdır. Ne var ki, bu onları özenmekten, taklit etmekten alıkoymamıştır. Beyazların değer ölçüleri içinde, en büyük isteği beyaz bir kadınla ilişki kurmak olan kara derililer gibi, Lawrence'in kahramanları da, ister Meksika yerlisi, ister Derbyshire maden işçisi olsunlar, bütün dikkatlerini «beyaz adamın karısına» yani «Lady» ye yöneltirler. Kendi sınıflarından olan kadınları küçük görürler. Romanda en gaddarca karikatürize edi-

len kişiler Bertha Coutts ile Bayan Bolton'dur. Bunlar, Mellors'a göre «bayağı»dırlar. Clifford Chatterley'in «yönetici sınıfı» simgelemekteki başarısızlığı Lawrence'in bu kavrama tutkusunu iyileştirememiştir. Onun gerçek isteği, kendini o yerde görmektir. Lawrence'in planı, hanımefendi-sınıfındaki kadını önünde diz çöktürerek işe başlamaktır. Bu zaferden sonra, aynı sınıfın erkeklerini de yenebilecektir. Sonra da doğal bir aristokrat olarak hak ettiği şeylere kavuşacaktır. Yanlış babadan olduğu inancıyla, babasını tanrıya dönüştürür. Çünkü Mellors, bir yandan Lawrence'in kendisini, öte yandan özlenilen bir eşcinsel âşığı canlandırırken, bir yandan da **Oğullar ve Sevgililer**'deki madenci, yani Lawrence'in babasını, Pan'a dönüştürülmüş olan babasını canlandırır. Mellors, Lawrence'in öteki kitaplarındaki, çoğu yazar ya da general olan kahramanların kültür düzeyine yükselemeyeceği için, salt dinsel bir yoldan yüceltilmiştir. Toplumsal bir peygamber olduğu halde, durumunu bu yoldan düzeltmesi üzerinde pek durulmamış, bütün yoğunluk organına verilmiştir. Penise sahip olmak yüce olmak için yeterlidir (bir sayfada sözü edilen Venedikli işçiden başka, kitaptaki hiçbir erkeğin cinsel gücüne değinilmez). Mellors'un kutsal varlığı sadece bu organ aracılığıyla ortaya çıkmakta ve doğrulanmaktadır.

Lawrence, son romanını yazmaya koyulduğunda tüberkülozun son devrelerindeydi. **The Plumed Serpent**'den sonra siyasal alanda başarıyı kovalamaktan vazgeçti. Politik güç bir hayaldi. Geriye sadece cinsel güç kalıyordu. Lawrence'in son kahramanı, onu yüceltecek bir kul olmalıydı, öyleyse bu bir kadın olacaktı. Cinsel politika, erkekler arasındaki politikadan daha güvenli bir yoldu. Lawrence'in eski kitaplarında görülen geleneksel politik faşizme karşın, onun dikkatini en çok çeken kendini yüceltmenin bir temeli olması ve diğer yücelme yollarını açması bakımından cinsel politika olmuştur. **Lady Chatterley'in Âşığı** Lawrence'in aşk romanına en çok yaklaşan kitabıdır. Ay-

nı zamanda, daha büyük şeyler istemiş, ama elde ettiğiyle yetinmek zorunda kalmış bir adamın yenilgi çığlığı, belki de pişmanlık sesidir. Bu kitap, cinsel politikada reaksiyoner tutuma eşlik edecek cinsel tekniği açıklayan bir elkitabı olarak hiç de başarısız sayılmaz.

II OEDİPAL

Lawrence, 1912'de Edward Garnett'e yazdığı bir mektupta **Oğullar ve Sevgililer**'i şöyle yorumluyor:

Karakter sahibi, zarif bir kadın aşağı tabakaya girer ve yaşamı boyunca hiçbir konuda doyuma ulaşamaz. Kocasına büyük sevgi duymuş ve çocukları birer aşk çocuğu oldukları için canlılıkla dolmuşlardır. Ancak, oğulları büyüdükçe, kadın onları kendi âşıkları gibi görmeye başlar. Önce büyük oğlunu, sonra küçük oğlunu. Bu çocuklar, analarının sevgisi ile yaşamaya zorlanırlar. Ama büyüyüp delikanlılık çağına geldiklerinde bir türlü sevemezler; çünkü yaşamlarındaki en büyük güç analarıdır ve bu güç onları sevmekten alıkoyar... Delikanlılar ne zaman bir kadınla ilişki kursalar, hemen bir bölünme, bir kopma oluşur. William, cinsel yönden hafifmeşrep bir kadınla ilişki kurar, ama ruhuna sahip olan anasıdır. Bu bölünme onu öldürür, çünkü gerçekten bölünmenin nerede olduğunu kestiremez. İkinci oğul, ruhunu da isteyen, bunu elde etmek için savaşan, anasıyla savaşan bir kadın bulur. Oğul anasını sever — bütün erkek çocuklar babalarından nefret eder ve onu kıskanırlar. Ana ile oğlanın sevgilisi arasındaki çatışma sürer, oğul ikisi için de hedeftir. Ana, kan bağı yüzünden, giderek üstün gelmeye başlar. Oğul, ruhunu anasının ellerinde bırakmaya ve ağabeyi gibi şehvetin peşinden gitmeye karar verir. Şehvete kavuşur. Sevgiye ulaşır. Ama bölünme yine kendisini gösterir. Ancak, anne, hemen hemen bilinçaltı bir sezgiyle olup biteni kavrar ve ölmeye başlar. Oğul metresini bir yana iterek, ölüm döşeğindeki anasına koşar. Sonunda her şeyi yitirmiş olarak, ölüme doğru sürüklenir.

Lawrence, Garnett'e yazdığı mektupta, bu kitabın büyük bir yapıt olacağından söz eder. Bunda gerçek payı olmakla beraber, övünme payı daha büyüktür. **Oğullar ve Sevgililer**, çok derinden duyulan bir dene-

yimi dile getirdiği için büyük bir romandır. Bundan önceki romanlara bakılırsa, **Oğullar ve Sevgililer**'in, Lawrence'ın yaşam hakkındaki kendi bilgilerini en fazla aktaran yapıt olduğu görülecektir. Öteki romanları buna kıyasla bir anlamda yapay kalmaktadır.

Paul Morel, Lawrence'in ta kendisidir. Yer yer alay edilen, ama bir yandan övülen bir kahraman: «Yalnızdı ve güçlüydü ve gözlerinde güzel bir ışık yanıyordu.» «Kadın onu gördü. İnce ve güçlüydü. Sanki batan güneş sunmuştu onu kadına. Kadını derin bir acı sardı, onu sevmesi gerektiğini biliyordu.» Lawrence ve eleştiriciler, bu kahramanı genç bir sanatçı olarak görür ve öyküsünü, annesinin kendisiyle kadınlar arasına girmesinden dolayı cinsel ya da duygusal soğukluğa sürüklenişinin öyküsü olarak yorumlarlar. Kitabın, yazarın annesine olan büyük sevgisini, yaşamının, bu en güçlü ve belirgin sevgisini dile getirdiği tartışma götürmez. Potansiyel durağanlığına karşın, ana ile oğulun yürüyüşlerini, çiçek toplayışlarını, Lincoln katedraline gidişlerini anlatan sahneler, Lawrence'in hiçbir romanında ulaşamadığı biçimde okuru duygulandırır. Fakat eleştiriciler bir yandan da Bayan Morel'i bir vampir olarak yorumlamışlar, oğluna artık gereksinmediği dönemlerde de gösterdiği şefkat ve sevgiyle onu tüketen biri olarak görmüşlerdir. Lawrence de, «her şeyini yitirmiş», «ölüme doğru sürüklenen» gibi kendine acındırıcı terimler kullanmak, son bölüme «Terkedilmiş» başlığını koymakla eleştirmenlerin bu yorumunu desteklemiştir.

Kitap öylesine Freud'çu düzendedir ki, başlıca iki özelliği, yani İngiliz proleter yaşamını yansıtan en büyük roman olma özelliği ile Freud'çu çizelgenin altındaki canlı yapıyı gözden uzak tutar. Paul, bu gölgede kalan canlılık düzeyinde tüm tehlikelerden arınmıştır. Kendi kendine yeterli egonun mükemmel örneğidir. Kitaptaki kadınlar, Paul'un çevresinde dönerler ve onun gereksinmelerini karşılamak için varolurlar. Cla-

ra, onu cinsel yönden uyaracak, Miriam onun yeteneklerine tapınacak ve Bayan Morel, bir kömür madeni işçisi düzeyinden sıyrılıp büyük bir sanatçı olma yolunda oğluna en büyük güç ve desteği veren kişi olacaktır. Romanın başlarında, sevmediği bir adama yoksulluk yüzünden bağlanan «haklarından yoksun kılınan», gördüğü terbiye ve eğitime, genç kızlık özlemlerine karşın artık sevgi duymadığı bir adamla yaşamak, ona çocuk doğurmak ve bu adamın alkolik gaddarlığıyla köleleşmek zorunda kalan kadından kitabın sonlarındaki dediğim dedik anaya dönüş, aslında Paul'ün kendine dönük anlayışındaki dönüşümdür. Paul, çocukluğunda babasından nefret etmekte ve kendisini annesiyle özdeşleştirmektedir. Her ikisi de babanın gaddarlığından yılmışlardır. Bu özdeşleşme gerçektir. Walter Morel, öfkeyle gebe karısını evden attığı zaman, anasının karnında olan Paul'dür. Morel karısını dövüp yaraladığı zaman, kanla lekelenen Paul'ün bebeklik giysileridir. Bayan Morel, çocuğu korumak için boyun eğdikçe, ana ile oğul arasında, tüm öteki bağları aşan bir bağ kurulur.

Kitapta Oedipal gelişim en erotik biçimlerle anlatılır: «Hiçbir zaman kocam olmadı, gerçekten kocam olmadı hiç... Annesi onu uzun uzun öptü.» Tam bu kritik anda Walter Morel içeri girer ve anaya «yine mi münasebetsizlik ediyorsun!» diye çıkışır. Bunun üzerine iki rakip kesinlikle yerlerini alırlar ve neredeyse işi dövüşerek çözümlemeye varırlar. Oysa Walter zaten yenik düşmüştür ve bunun kefaretini ödeyecek olan da Paul'dür: «Yaşlı adam potinlerini çözmeye başladı. Yatağa yuvarlandı. Son savaşını evde vermişti.»

Paul'deki Oedipus kompleksi, annesine duyduğu sevgiden çok, büyük adam olmanın kendisine getireceği şeylere duyduğu özleme bağlıdır. İlk iti, belki de yetişkin bir kadına cinsel yönden sahip olmak olabiilr, ama bu belirleyici değildir. Bayan Morel (Kitabın sa-

dece ufak bir bölümünde kendi adı olan Gertrude Coppard olarak sözü edilmektedir) hiçbir zaman bağımsız olamamış ve kendisine bütün ilerleme yolları kapanmıştır. Kadın giderek, kendi varlığını kanıtlamayı, oğullarının başarılı olmasına vardım etmek biçiminde geliştirmiştir. Sonuçları üzücü de olsa, bu davranışı haklı görülebilir. Oğul, sınıfı ve yoksulluğu içinde güce erişmenin, babasının izinden gidip maden ocağına inmekle değil, anasının öğüdüne uyarak okula gitmekle, bir işe girmekle ve sonunda sanata atılmakla gerçekleşebileceğini farketmiştir. Demek oluyor ki, bu çıkmazdan kurtulması için yapacağı ilk şey, babası gibi değil anası gibi olmaktır.

Genellikle Lawrence'in Mellors tipini yaratmakla babasının ve onun gibilerin durumlarını daha iyi göstermek, yapılan haksızlıkları onarmak çabasında olduğu söylenir. Oysa durum hiç de böyle değildir. Bir eleştirmenin dediği gibi, «Mellors, kılık değiştirmiş bir centilmendir». **Oğullar ve Sevgililer**'deki baba tipi çok gaddarca çizilmiştir belki, ama yine de ne orta sınıfa ne işçi sınıfına giremeyecek oranda kibirli bir endüstri kurbanını cinsel süpermen gibi göstermenin gaddarlığına erişemez. Mellors, Lawrence'in sahip olmak istediği baba tipidir aslında. Lady Chatterley de annesinin hanımefendileşmiş görüntüsüdür. Lady Chatterley, Lawrence'in kendi karısı Frieda von Richtofen gibi gerçek bir hanımefendidir, anası gibi iş yapmaktan çatlayıp kızarmış ellerinden ve eski giysilerinden utanıp Lincoln katedraline girmeye çekinen bir madenci karısı değildir. Yine de Bayan Morel, güçlü, yürekli, büyük bir kadındır. Pastahaneye gidip, parası çıkışmadığı için ancak muhallebi ısmarladığı zaman garson kızlar ona dudak bükseler bile yine büyük kadındır. **Oğullar ve Sevgililer**'de, Lawrence'in daha sonraları kibarlık taslayarak süsleyip püslediği ana-babasının gerçek yüzlerini görürüz. Lawrence'in daha sonraki romanlarının tümü anasıyla babasının evliliğini,

ve onlarınkini örnek alan ama toplumsal yönden kendisini bir adım ileri götüren kendi evliliğini tekrar tekrar canlandıran kitaplar olmuştur. Lawrence yolunu iyi saptamış, Kalvenist bir seçim tarzıyla yükselmeye ve kökeninin koşullarını aşmaya yönelik bir yol izlemiştir.

Paul de çevreden kaçmak duygusuna düşünce, kendisini orta sınıfa aşırmış olan kadınları kullanarak bu kaçmayı gerçekleştirecektir. Paul, işine yaramış olan kadınları ya öldürür, ya bir kenara atar. Kendisi de Oedipus kompleksi taşıyan Freud bu konuya değgin olarak şöyle der: «Annesinin gözbebeği olan oğul bir 'fatih' olur». İşte Paul böylesine bir fatih olacaktır. Paul, erginlik çağına geldiğinde annesinin şımartıcı desteklemeleri sonunda kendisine öylesine güven duymaya başlamıştır ki, Bayan Morel'in hiçbir şekilde anlayamayacağı «ilâhi bir bunalıma» girer. Annesi artık işine yaramaz hale gelince de onu sessiz sedasız öldürüverir. Annesinin kanserden ölmesi uzayıp gittikçe sıkılan Paul, annesinin sütüne su katmaya başlar: «'Onun bir şeyler yemesini değil... ölmesini istiyorum...' Ve kadın yeterince besin alamasın diye süte su katıyordu.» Oğul, biraz daha kendini bulabilme umuduyla, kendisine can vermiş olan kişiyi öldürüyor. Bir zamanlar sütüyle beslendiği insanı ortadan kaldırmak için bu kez onun sütüne su katıyor. Kendini adama biçimindeki analık çok zor bir iş. Paul'ün ilk planı başarıya ulaşmayınca, morfini kullanma yoluna gidiyor. «O akşam bütün morfin haplarını aldı, aşağı indi, hapları ezdi.» Morfin de süte karıştırılıyor ve etkisini derhal göstermeyince, oğul bu kez anasını yatak örtüsüyle boğmayı düşünüyor.

Bunlara cüret edebilecek bir delikanlının büyük bir inancı olması gerekir. Paul'ün bu davranışını destekleyen birkaç görüş vardır: Nietzsche'nin «sanatçı, ahlâkın ötesindedir» görüşü, gerek annesinin gerekse kendisinin «onun belirli özellikleri olan bir çocuk ol-

duğuna» inanmaları (annesi onu doğururken düşünde Hz. Yusuf'u görmüştür) ve babasından kendisine aktarıp geliştirdiği erkeğin üstünlüğü görüşü. Paul, erkek olduğu zaman bu inançlar onu öfkeye, atılganlığa götürürse de çocukluğunda belirgin bir tutumu olmaz. Ödeme günlerindeki töreye[2] ve babasının eve karşı olanca sorumsuzluğuna karşın, Paul bu olayların anasını ve kendisini ezenlerin gerisindeki gerçeği göremeyecek kadar ufaktır. Babasının içki içmesi yüzünden evde yemek olmadığını farkedince kadınlarla ve çocuklarla özdeşlik kurar. Başlangıçta erkeğin üstünlüğü de onu pek ilgilendirmez. Babasını aramaya gelen bir arkadaşından söz ederken şöyle der: «Jerry çağırılmadan içeri girdi, mutfağın kapısına dikildi... Erkeklerin ve kocaların haklarını sayıp dökmeye koyuldu.»

Lawrence giderek şu kanıya varmıştır: Madencilik yükü ve endüstri belâsı, kutsal erkek otoritesini bozmuş ve erkekleri içmeye, karılarını ve çocuklarını dövmeye sürüklemiştir. Paul, bu denklemin dövülen kişisi olmuş ve gerçek gücün patronlarda, para sahiplerinde olduğunu görebilmiştir. Endüstri devrinde, erkeğin üstünlüğü yoksulluk ve kabalıkla bir arada yürüyen ve çok küçük bir azınlık üzerinde kuru gürültüden ibaret bir egemenlik sağlayan bir üstünlüktür Lawrence'a göre. Lawrence'in endüstriyalizmden nefret etmesinin başlıca nedenlerinden birisi budur. Lawrence orta yaşlarını sürerken kapitalizm üzerindeki kıskançlığı ve öfkesi yoğunlaşır. Yaşlandıkça da ilkel toplumları övmeye başlar. Çünkü bu toplumlardaki erkek egemenliğini salt bir toplumsal olay olarak değil, dinsel niteliği olan, bir bütün yaşam tarzı olarak yorumlar.

Bu gibi durumlarda kadının yeri oldukça belirgindir. Fakat Lawrence'in zamanında bu belirginlik pek

2 Madenciler paralarını kadınların önünde paylaşmaz ve onların ev idaresi, çocuk yetiştirilmesi konularında söz sahibi olmalarını engellerler.

kesin değildi. **The Rainbow (Gökkuşağı)** romanında olduğu gibi, romanındaki gerçek karşıtlık, annesi gibi yerinin ne olduğunu bilen yaşlı kadınlarla metresi gibi, bu yerle yetinmek niyetinde olmayan genç kadınlar arasındaki çekişmedir. Bayan Morel, ikinci plandaki kişi olmanın getireceği mutluluklarla yetinmektedir: «Yeryüzünde iki oğlu vardı. Artık iki yer düşünebilirdi. Büyük endüstri merkezi olan iki yer. Bu merkezlerden her birine bir erkek yerleştirebileceğini, bu erkeklerin onun istediklerini gerçekleştirmek için çalışacaklarını, bu erkeklerin kendisinden türediklerini, kendisi olduklarını ve onların başarısının kendi başarışı olacağını düşünebilirdi artık.» Paul Nottingham şatosundaki bir yarışmada resim ödülünü kazandığı zaman, annesi sevinçle «Yaşasın oğlum, kazanacağımızı biliyordum!» diye haykırır. Ve hep kendini adayan bir ana olur: «Oğlu önemli bir şey yaparak dünyanın görünümünü değiştirecekti. Oğlu nereye giderse, kendi yüreğinin de onunla beraber gittiğini duyuyordu. Oğlu ne duyar, ne düşünürse, annesinin ruhu yanıbaşında oluyor, ona yardımcı olacak araçları sunmaya hazır bekliyordu.» Oğlunun gömlek yakalarını bir ermişe hizmet edercesine ütülüyordu: «Oğlunun yakalarıyla övünmesini görmek ona mutluluk getiriyordu. Burada ütücü yoktu. Onun için gömlekleri eski ütüsüyle ütülemek, yakalarını parlatıncaya dek bastırmak zorunda kalıyordu. «Miriam'ın annesi Bayan Leivers de, bencil delikanlıyı tanrılaştırma yolunda elinden geleni yapar: «Delikanlıya neredeyse dinsel bir saygı göstermek gibi bir iyilikte bulundu.» Lawrence, Miriam'ın Paul'ü nasıl tanrılaştırdığını, kuş yuvası bozarken bile karşısında soluğunun nasıl kesildiğini uzun uzadıya anlatır: «Delikanlı aklını yaptığı işe vermişti. Kız onu böyle görünce çok sevdi. Delikanlı öylesine sade ve öylesine kendine güvenli, yeterli görünüyordu. Ve kız ona yaklaşamıyordu.»

Çevresinde dört dönen, ona hizmet etmek için

yarışan ve sırası gelince de bir yana atılabilen kadınların üstüne basarak kendine güveni sarsılmaz hale gelmiş olan Paul, gerçekten de özenilecek durumdadır. Meredith'in Egoist'i gülünç bir tiptir, Lawrence'inki ise kahraman niteliğindedir. Paul, erkekler dünyasına ilk girdiği zaman da, başarılarına zemin hazırlayanlar yine kadınlar olur. İşe girdikten birkaç gün sonra oradaki bütün «kızlar»ın sevgilisi olur. «Kızlar onu dinlemeye bayılıyorlardı. Bir sıraya oturduğu zaman hemen çevresinde halkalanıyorlar, onun gülerek anlattıklarını dinliyorlardı.» «Hepsi onu seviyor ve o da onlara bayılıyordu.»[3] Ancak, Paul fabrikada ilerlemeye başlayınca, kızlar ona hayranlık duymaya, giderek tapınmaya başlıyorlar. Doğumgününde armağan olarak son derece pahalı yağlı boya takımları alıyorlar. Paul giderek patronun temsilcisi durumuna geliyor. İşçilere susmalarını, daha hızlı çalışmalarını buyuruyor. Ve cinsel kapitalizmin kurallarına uygun olarak da olsa, yanında çalışanlardan birisiyle düşüp kalkıyor ama gene de cinsellikle işi kesin olarak birbirinden ayırmak gerektiğini savunuyor.[4]

Romanın temel çelişkisinin, Paul'ün annesi ve metreslerine olan sevgisi arasındaki ikilemi olduğu belirtilir. Lawrence, Freud'un görüşlerini tartıştığı, ruhçözümleme konusundaki iki amatör denemesinden biri

3 Bugün olduğu gibi, Lawrence'in devrinde de, kadın işçilere yaşları ne olursa olsun «kızlar» demek gelenek halindeydi. Paul'ün beraber çalıştığı kadın işçilerin bir kısmı onun iki hatta üç misli yaşlı oldukları halde, onlardan yine de «kızlar» diye söz eder. Bu gelenek kara derililere yaşlılıklarında bile «çocuk» diye seslenilmesi alışkanlığına benzer.

4 Romanın pek çok yerinde olduğu gibi, Paul'ün fabrikadaki kadın işçiler konusunda da başarılı bir erkek olmak istemesi sadece başarı özlemini doyurmak içindir. Lawrence buna benzer bir fabrika işinden «birkaç hafta sonra kızlar kendisine asılmaya başladıkları ve bir gün deponun köşesine kıstırıp pantolonunu aşağı sıyırdıkları» için ayrılmıştır.

olan **Fantasla of the Unconcious**'da fedakâr analığın etkisi hakkındaki fikrini kesinlikle ortaya koyar:

> Oğul, kolaylıkla ilerler... Hiç farkına varmadan, hiç zorluk çekmeden anasının sevgisi ve desteğiyle ergenlik çağına ulaşır. Her şey ona mükemmel görünür. Bütün dünyayı bildiğine, her şeyi anladığına inanır. Onu bu kanıya sürükleyen annesinin tutumudur. Olgun bir kadının ufacık bir çocuk üzerindeki etkisinin ne güçlü olduğunu düşünün. Çocuk, havayla temas eden bir alev gibi parlayıverir.

«Dâhilerin çoğunun annelerinin büyük kadınlar olduğuna şaşmamak gerek.» diyen yazar hemen ardından «çoğunun acı bir yazgısı vardır» diye ekliyor. Bu, etkinin oğul üzerindeki olumsuz yönünü de açıklıyor; çünkü ananın çocuk için bir engel olduğu zaman da gelmektedir: Delikanlı, «cinsel gereksinmeyi ilk duyduğu anda» ilk zorlukla karşılaşır:

> Cinsel varlığını ne yapacaktı? Gömecek miydi? Yoksa bir yabancı ile ilişki kurmayı mı deneyecekti? Çünkü anası bile, ona erkekliğinin cinsellikten önce gelmemesi gerektiğini öğretmişti. Oysa o ideal bir aşka tutulmuştu bile, yaşamında bir eşini daha bulamayacağı bir tutkuydu bu... Bir erkeği, karısı yaptığı kadına duyduğu sevginin, anası ya da kız kardeşine duyduğu sevgiden daha yüce olduğuna inandırmak çok zordur.

Böylesine kuşkucu birinin, buna inanmak yerine neyi yeğlediği de Freud'un «The Most Prevalent Form of Degradation in Erotic Life»ında belirtilmiştir. Bu durumdaki erkek, cinselliği akıldan, bedeni ruhtan kesin olarak ayıracak ve bu şizofrenik deneyimi gerçekleştirmeye çalışırken kendine bir mantıkî neden bulacaktır. Victorian devir erkekleri bu duyguya zambak-gül ikilemiyle çözümlemişlerdir. Lawrence ise anasını suçlamak gibi yeni bir çözümleme getirmiştir. Ne var ki, Lawrence'in Thomas Hardy üzerindeki incelemesinde belirlediği zambak-gül ayrımı, kendi yapıtında da, yani **Oğullar ve Sevgililer**'de de yer almakta-

dır. Miriam, Paul'ün düşündeki kadın, ruhsal metresidir. Clara da cinsel metresi. Ve bu denge öylesine özenle düzenlenmiştir ki kadınların ikisi de ananın mutlak denetimini bastıramaz. Ama sonunda ana da bir yana atılır. Paul, genç kadınlarla ilişki kurmak için değil, o büyük erkekler dünyasına girip bir yer elde edebilmek için anasını gözden çıkarır. Çünkü erkekler dünyasına girmek için, kendisini desteklemiş olan bütün kadınlardan kurtulması gerektiği inancındadır. Bu nedenle kitabın son sözleri, Paul'ün «beyaz gece» sine, «yapayalnızlığına» ve «ölüme sürüklenişine» acınmasıyla değil, kentin ışıklarıyla, fatihi bekleyen yeni dünya ile ilgilidir.

Paul'ün aklından geçenleri yüksek sesle tekrarlayarak «Bende bir kusur olmalı... evlilik düzeninde kendimi onlara veremiyorum, birşeyler ufalanıyor içimde, kopuyorum ondan» demesi ve Miriam'ın ona sitem ederken «Hep beni kendinden uzaklaştırmaya çalıştın» demesi ile, okura ve eleştiricilere genç adamın Oedipal durumu yansıtılmaya çalışılır. Lawrence, Paul'ün saplantısını daha da belirlemeye çalışarak şöyle der:

> ... tanıdığı en iyi erkekler, kadınlarına öylesine büyük bir duyarlılıkla bağlıydılar ki, onları incitmektense tamamen ayrılmayı yeğliyorlardı. Kocaları tarafından kaba davranışlarla karşılaşmış kadınların oğulları oldukları için, aşırı utangaç ve içe dönüktüler. Bir kadından sitem duymaktansa kendilerini inkâr etmeyi seçerlerdi. Çünkü bir kadın onlar için anaları gibiydi ve analarına sonsuz bir duyarlılıkla bağlıydılar.

Lawrence istediği kadar iyi niyetle bunları açıklamaya çalışsın, okur Paul'ün her iki kadına olan davranışındaki toyluğu fark etmekte gecikmeyecektir. Miriam, Paul gibi genç ve sınıfının kısıtlı çerçevesi içinde bir kızdır. Paul'ün sınıfını aşmasını sağlayan öğretim aracılığıyla o da kendi çemberinden kurtulmayı özler. Paul'den çok daha elverişsiz koşullar içinde, ağabeylerinin baskısı ve anasının koyu Hıristiyan

öğretileri içinde bunalan kız, isyankâr bir tavır içinde bir gün bu koşullardan kurtulmayı umarak yaşar. Kendisine yardım edecek birisinden yoksun olduğu için, kendinden büyük ve üstün gördüğü Paul'ün yardımını, kendisine eğitim yolunu açmasını diler. Paul'ün bu istek karşısındaki tavrı, Ionesco'nun **Ders**'ine gelinceye dek edebiyatta bir benzeri daha görülmemiş olan ve erkek pedagojisi maskesi altında büyük bir sadizmi örnekler.

Paul, ona Fransızca ve matematik öğretmeye söz verir. Bunun üzerine Miriam'ın gözleri «yaşarır» duyguyla. Ona öğretmen olarak güvenmemektedir. Aşağıdaki bölümde, Paul'ün basit denklemleri öğretişini okuyunca kıza hak vermemek elde değil:

«Anlıyor musun?» dedi. Kız başını ona kaldırdı. Gözleri, korkunun yarattığı yarı ağlamaklı, yarı gülen bir bakışla büyümüştü.

«Anlamıyor musun?» diye haykırdı Paul... Kızı orada öylesine görmek, kendi insafına kalmış, çaresiz, ağzı açık, gözleri korku, özür ve utançla dolu dolu olarak görmek kanını tepesine çıkarıyordu. O sırada elinde iki kova sütle Edgar girdi.

«Merhaba» dedi. «Ne yapıyorsunuz?»

Paul, «Cebir» diye yanıt verdi.

Edgar «Cebir ha» diye yineleyerek güldü geçti.

Paul korku ve güzellik birleşimi karşısında uyanır. Miriam, acı çektiği, üzüldüğü zaman ona güzel gözükür. «Yanakları kızarmıştı, güzeldi. Oysa ruhu büyük acılar içindeydi. Paul'ün öfkelendiğini anladığı için, cebir kitabını usulca kapattı.»

Miriam kendine güveni olmadığı için (Miriam'ın kişiliğinin belirgin yanı aşağılık kompleksiyle vurgulanmaktadır.) kolayca öğrenemez: «Çok yavaş anlıyordu. Öylesine tetikte bir hali, öylesine zavallı bir duruşu vardı ki, Paul'ün kanı beynine çıkıyordu.» Kanın beynine çıkması, Lawrence'in anlatımında cinsel uyarılmayı ve ereksiyonu belirler. Cebir dersi, iki gencin ilişkisini sembolik olarak ortaya koyar. Miriam'ın ça-

resiz ya da açılı görünüşü (daha sonra bu iki duygunun etkisiyle kendisini Paul'e verecektir), kızı Paul için çekici yapan başlıca etmendir. Ancak Paul'ün tepkisi her zaman ters, sadist bir tavır içindedir. Tepkisinin tipik bir örneği: «Kendine rağmen onu görünce kanı kaynamaya başladı. Başka hiç kimsenin onu böylesine öfkelendiremeyişi tuhaftı. Kıza olan öfkesi alev-alev tutuşuyordu. Bir keresinde kalemi kızın suratına fırlatmıştı. Sonra bir sessizlik oldu. Kız başını yavaşça yana çevirdi.» Kuşkusuz Miriam bunlara öfkelenmez, çünkü insan Tanrıya öfke duyamaz. «Kızı öyle sessiz, istekli görünce kalemi suratına fırlatmak geldi içinden... ve kızın kanını kızdırmasındaki yoğunluk yüzünden, boyuna onu arar oldu.» Okur, buradaki kalem imajının «penis» olduğunu anlayacaktır kuşkusuz. Her iki araç da cezalandırmak ve kültürlü olmakla eşit kılınmıştır.

Okura Miriam'ın başarısızlığı yeteneksizliğinin sonucu olarak gösterilir. Miriam, aşağılık duygusu içinde, soğuk bir kız olarak tanıtılır. Bu cinsel soğukluğunun en iyi açıklanışı da anasının püriten öğretisidir. Miriam kendini Paul'e vermeden önce de olacakları kestirir: «Paul düş kırıklığına uğrayacak, doyuma ermeyecek ve sonra çekip gidecekti.» Paul'ün sonunda kızı yatağa sürüklediği bölümün başlığı «Miriam'ın Sınavı»dır. Miriam'ın bu sınavı başarıyla veremediğini söylemeye bile gerek yok. Bunun üzerine Paul, kızın daha önceden düşündüğü gibi, onu fırlatır atar ve Clara ile sevişmeye başlar. Ancak durum bu kadar yalın değildir. Kitabın çeşitli yerlerinde, Paul'ün de Miriam kadar kendini tuttuğu, çekindiği defalarca belirtilir. Paul'ün bu davranışına neden olarak da Miriam'ın soğuk oluşu ileri sürülür. Klasik zambak-gül çıkmazı içindeki Paul, sorumluluğu anasına yükleyebileceği bir kanıt kazanır böylelikle.

Oğullar ve Sevgililer'in birinci yarısı olayları anlatmaya ayrıldığı halde, ikinci yarısında Lawrence ta-

mamen Paul'ün kendisine yardım etmiş olan kişilerden nasıl kaçmaya savaştığını anlatmıştır. Lawrence bu anlatımında son derece belirsiz, kesinlikten, açıklıktan yoksun hatta dürüstlüğü bile kuşku götürür bir anlatımla Paul'ün Miriam'dan uzaklaşmasını iki nedene bağlar. Bu nedenlerden biri Miriam'ın «onu elde bir» duruma getirmesinden korkması, ikincisi ise bunun tam karşıtı olarak, son buluşmalarında ona sahip çıkmamasıdır.

Lawrence burada ancak kendisinin bildiği bazı nedenler yüzünden Jessie Chambers'daki duyarlı ve entellektüel kadın ile bir başka devrin yazınsal geleneğindeki zambak kadını birbirine karıştırmıştır. Aynı tutarsızlık Clara'nın kişiliğinde de vardır[5] Clara aslında iki kişidir. Biri başkaldırmış bir feminist ve Paul'ün penis özentisi ve hatta erkeklerden nefret etmekle suçladığı kadın. Öteki de Paul'ü büyük bir fatih olmaya zorlayan, giderek şehvetli bir gül olan ve kitabın sonunda Paul'ün kullanıp bir yana attığı «hafifmeşrep» bir kadın olan kişidir. Paul, Clara'yı kocasına geri verir ve Baxter Dawes ile kankardeşi olarak taşrada bir göreve atanmasını sağlar; burada da Clara'yı nefret ettiği ve yıllarca önce bıraktığı adama verir. Kitapta Dawes'un karısını aldattığı ve dövdüğü açıkça belirtilmiştir. Ama Paul ustaca bir manevrayla evlilik konusundaki kendi görüşlerini Clara'ya kabul ettirir ve suçun Clara'da olduğuna inandırır. Bir zamanlar Clara'nın cinsel yönden öğrencisi olan Paul, bu kez onu feminizm yanılgısına sürüklediğini iddia ettiği «değeri anlaşılmamış kadın» diye adlandırdığı nitelikten kurtardığını ileri sürer. Clara'nın bu cinsel buluştan dolayı da kadıncıl «doyuma» erdiği iddia edilir. Paul, Clara'yı eski sahibine bir armağan gibi sunmakla ona

5 Clara, aslında hiç kimse değildir. Lawrence'in bu tipi Bayan Dax adlı birinden örnek aldığı söylenir. Bayan Dax çocukluğunda ona acımış ve «İhtiyacı olduğunu sandığı için bir öğle sonu onu evine almıştır.»

iyilik ettiği kardeşlik gösterisinde bulunduğu kanısındadır. Çünkü Clara'nın eski kocası Dawes artık hasta ve yoksul bir adamdır (Paul onu işinden attırmıştır daha önce).

Bu durum, Paul'e cinsel bir doyum getirmeden öte, övünme fırsatı yaratır:

«Efendin olduğumu unutmuş gibi görünüyorsun bakıyorum da.» Kadın buz gibi bir tavırla, «Bu da ne demek?» dedi.

«Sana efendilik etmeye hakkım var demek.»

«Bir şikâyetin mi var?»

«Dur bakalım, bir de terslenmeye kalkma.» diye öfkeyle konuştu Paul. Kadın işine devam ederek. «Ne istediğini anlamıyorum.» dedi.

«Bana iyi ve saygılı davranmanı istiyorum.»

«Belki de sana 'efendim' dememi istiyorsundur.»

«Evet, bana 'efendim' de. Hoşuma gider bu.»

Clara'nın Paul'ü cinsel yönden tedavi edişi, ondaki Oedipus karmaşasını geçirmeye, ondan da öte egosunu güçlendirmeye yarar. Bencil Paul, ancak orgazm anında bencilliğinden uzaklaşabilirse de, Lawrence bunu doğrulamaktan kaçınır:

Kadın onun ne denli yalnız olduğunu biliyor ve kendisine gelişinin ne yüce bir şey olduğunu anlıyordu. Ve onu, erkeğin gereksinmesi kendisinden ve ondan daha büyük, daha yoğun olduğu için kabul ediyordu. Ruhunda hiçbir kıpırtı yoktu. Bunu, onun gereksinmesi olduğu için yapıyordu. Kendisini terketse bile onu sevecekti.

Bu, erkeklerin kadınların nasıl düşünmeleri gerektiği konusundaki görüşlerini açıklamak bakımından şaşırtıcıdır. Kitapta böyle pek çok örnek vardır. Paul, «gereksinmelerini» bir kadınla karşılamakla «karanlıktaki yabancı» kategorisine girmekte ve Lawrence'in cinsel gizini bulmaktadır.

Paul, Clara'nın yardımıyla bu aşamayı yaptıktan sonra, onu başından atmayı düşünür. Beraberce gittikleri bir gezide Clara'nın denizde açılmasını seyre-

derken, kendisini bir tanrı olarak ve Clara'nın da mikroskobik bir varlık olarak var olduklarını düşler:

Paul kendi kendine, «Nasıl da ufacık!» dedi. «Kıyıda bir kum taneciği gibi, rüzgârın savurduğu bir zerre, ufacık bir su köpüğü, koca sabahın içinde hemen hemen hiçbir şey değil... Su köpüğü nasıl denizi simgelerse, bu da birşeyleri simgeliyor. Ama o nedir. Beni ilgilendiren o değil ki.»

Bu, öznenin nesneyi nasıl hiçe indirgediğini, Paul'ün bir zamanlar çok çekici bulduğu kadını artık nasıl bir can sıkıntısı olarak gördüğünü çok güzel belirtmektedir. Paul, cinsel çekiciliğini kullanarak, bir zamanlar bağımsız, başına buyruk olan bu kadını, bir hiç derekesine indirmiştir. Şimdi de başının belâsı olarak görmektedir. Ya çalıştıkları yerde aralarındaki ilişki farkedilirse ne olacaktır? Kadının «Yemek vakti, gitmeden önce ona sarılmak için her zaman beklediği» açıklanır. Paul, bu davranışa karşı, fabrika kâtibine yaraşacak bir tepki gösterir:

«Her şeyin bir zamanı var... Çalışırken sevdayla uğraşacak değilim. İş iştir.»

Kadın, «Peki ya aşk nedir?» diye sordu. «Özel saatleri mi olması gerek?»

«Evet, çalışma saatinin dışında...»

«Sadece boş vakitlerinde mi seveceksin?»

«Evet, hem bütün boş zamanlarımda bile değil.»

Paul, meteresine, kadınların erkeklere özgü olan çalışma ve ilerleme alanlarında olanca güçleriyle kendilerini ortaya koyma yeteneğinde olmadıklarını söyler durur. Bu yetenek erkeğin üstünlüğünü sağlayan özelliktir.

Sanırım, çalışmak erkek için her şey demek olabilir... Oysa kadın ancak varlığının bir bölümünü işe adar. Gerçek ve canlı yanı hep örtülüdür.

Buradaki görüş, kadınların aşağı yapısının, daha nazik bir anlatımla «gerçek yapısının» nesnel etkinli-

ğe yatkın olmadığını ve kadının ancak bir erkeğe ve çocuklara hizmet ettiği zaman insancıl ilişkilerde doyuma ulaştığını savunan görüştür. Lawrence'in daha sonraki romanlarındaki erkekler, örneğin Aaron gibiler, kadınların sanat ya da düşün alanındaki çabalarını sürekli alayla karşılarlar.

Bu görüşleri bildikten sonra, Paul'ün Clara dahil bütün kadınlardan yararlanışına ve işi bittikten sonra onları bir yana atışına şaşmamak gerek. Clara, ikili standardı savunan ahlâk yapısının getirdiği bir kadın, yani bir gül, bir şehvet aracı olduğu için; Paul onu başından atmak istediği zaman bu ahlâk görüşüne sığınarak «evli bir kadındı ve kocasının ona sağladıklarına bile layık değildi» der. Ve evliliğin hiçbir zaman ortadan kalkamayacağını, kadının aslında Dawes'un malı olduğunu belirterek, Clara'yı kocasına iade eder.

Zaman kaybından başka hiçbir şeye yaramayan birer cinsel nesne olarak gördüğü, daha da beteri entellektüel alanda kendisine rekabet etmek gibi bir tehlike yaratan iki genç kadından kurtulan Paul, annesinin ölümüne bol bol ağlayıp yas tuttuktan ve Miriam'ı son bir kez haşladıktan sonra, gözlerini kente çevirir. Annesinin ölümüne bağlanan intihar duygusu da, kitaptaki annesinin etkilerinden dolayı oluşan soğukluğun Freud'çu açıklaması gibi yakıştırma ve yama olmaktan kurtulmamıştır. Aslında kitabın sonunda Paul, kendisine yararlı olmuş ve artık başından atılmış kadınlardan kurtulmuş olarak ve son derece sağlıklı bir durumda yeni serüvenlere atılabilecek bir haldedir. Burada bile onu annesinin gücü destekleyecektir: «Onu ayakta tutan, bütün bunların ortasında ayakta kalmasını sağlayan annesiydi. Oysa annesi yoktu artık.» Ne var ki, Paul, kendisine gerekli olan her şeyi annesinden çekip almıştır, bunlar bir ömür boyu yetecektir ona. Ve bundan böyle gerçekleşecek başarıları salt kendine özgü olacaktır. «Hızla dönerek,

kentin altın ışıklarına doğru yürüdü. Yumrukları sıkılmış, dişleri kenetlenmişti.» Artık Paul, annesinin gölgesini de başından savacak ölçüde kendine güven kazanmıştır, annesinin ona verdiklerine tamamen sahiptir artık.

III GEÇİŞ

The Rainbow (Gökkuşağı) ve **Women in Love** (Âşık Kadınlar) adlı romanlar, Lawrence'in cinsel tutkusunun anneden metrese dönüşen geçiş dönemini belirlerler. Bu geçiş döneminin sonunda yazar giderek kendisi için bir tehlike olarak göreceği kendi yaşıtı kadınlara karşı bir düşmanlık duymaya başlar. Lawrence'in tutumu, bu kadınlarla evlenip onları ezmek ve «kadınların ötesinde» eşcinsel ilişkilere yönelerek erkeklerle cinsel-politik beraberlikler kurmak biçiminde gelişir.

The Rainbow (Gökkuşağı) Lawrence'in önemli romanlarının ilkidir. Romanlarının en güzeli ve şiirsel olmanın yanı sıra, başkalarına benzemez bir yanı da vardır. Bu roman, **Oğullar ve Sevgililer**'in doğalcılığından, Lawrence'in en başarılı teknikle verdiği yeni bir ruhbilimsel anlatıma yönelmekle kalmaz, aynı zamanda, Lawrence'in daha sonraki cinsel tutumunu, «fallus bilinci» ve erkeğin üstünlüğü öğretisine nasıl yöneldiğini de belirler. Kendi türünün klasiklerinden biri olan bu kitapta üç kuşağın öyküsü anlatılır. Kırsal yaşamı verimlilik, üretkenlik, doğurganlık açısından işleyen kitapta, Lawrence'in daha sonraki yapıtlarında görülen fallus üretkenliği değil, rahmin üreticiliği temel alınmıştır. Her olay, ister gelişmeyi, olgunlaşmayı, ister âşık olmayı anlatsın, mutlak üretkenlik, vericilik, yaratıcılık ve doğum terimleri çerçevesinde anlatılmıştır. **The Rainbow**'daki kadınlar, cinsel ilişkide bulunmadan doğum yapıyor gibidirler. Lawrence'in rahmin gücüne olan inancı öylesine büyüktür ki, nasıl olup da sonradan bunun tam tersine dönüştü-

günü ve erkeğin gücünün yaşamın temeli olduğu görüşüne ulaştığını anlamak zordur. Karen Horney'in, Freud'un penis özentisine karşılık olarak ileri sürdüğü «rahim özentisi» fikri uydurma gibi gelir. Oysa Lawrence'de bunun somut bir örneğini görürüz. Buna uygun olarak **The Rainbow**'un başlarında, ebedi kadın mitinin, toprak ana fikrinin işlendiğini ve kadın gizinin kitabın havasına egemen olduğunu görürüz.

Kitabın ilk iki bölümündeki kadın kahramanlar, Lydia ve Anna Brangwen adındaki ana kız, yüce ve anaç kişilerin örnekleri olarak gösterilir. Üçüncü bölümdeki Ursula Brangwen, kendisinden öncekiler gibi geleneksel çiftçi karısı ve anası olmak rolünü sürdürmeyen, Lawrence'in kendi çağdaşı ve belki de yaşıtı olan bir kadındır. Lawrence, geleneksel kadınları tanımlamakta, Lydia ve Anna'yı canlandırmakta ve onlara belirli bir yücelik tanımakta hiç zorluk çekmez. Ruskin'in «kraliçeler»i gibi, bu kadınlar da ahlâk ölçütlerinin bekçisi durumundadırlar. Kocaları vicdanlarını onların eline teslim eder ve «Vicdanımın bekçisi ol. kapıdan çıkışımı ve girişimi gözleyen bir melek ol.» derler. Ve kadın da kendisine emanet edilen bu ödevi yerine getirir. Bu kadınlar Lawrence'e göre egemenlik kurmuş kadınlardır. Lydia, uzaktan uzağa hiç eksik etmediği itina ve dikkat ile Tom, Brangwen'in gönlünü fetheder; Anna ise, durmak bilmeden dokuz çocuk doğurarak hem kendisinin hem de Will Brangwen'in yaşamını zehirler. Lawrence yine de onları yeğler, çünkü onlar ilkel bir düzende yaşamaktadırlar. Kitapta verilen üç kuşağın öyküsü, altın bir çağdan gerileyerek günümüzün kurşun endüstrisi karmaşasına geçişi işler.

İşin tuhafı bu Victorian devir kadınlarının ikisinin de cinsel kısıtlamalara girmemiş olşudur. Lydia kocasına aşk sanatını öğretir. Hem Anna hem de Lydia cinsel etkinliği kendi isteklerine ve zaman ayarlamalarına göre gerçekleştirirler. **The Rainbow**'da geç-

mişteki cinsellik, hiç de öyle olmadığı halde sağlıklı bir özgürlük içinde yaşanıyormuş gibi gösterilerek idealize edilmiş, kadınlaraysa, aslında sahip olmadıkları, sahip olsalar da kullanmamayı yeğlemeleri gereken yetkiler yakıştırılmıştır.

Rahim, kitaba öylesine egemendir ki, giderek Ay'da ve Lincoln katedralinin kubbesinde somutlaşan bir tutku biçimini alır. Rahim öylesine harika bir organdır ki, romandaki erkekler onun meydana getirdiği mucizelere katışabilmeye can atarlar. Ursula, Anton Screbensky'ye hakaret ettiği zaman, «delikanlının rahminde bir ağırlık duyduğu» belirtilir. Lydia doğum yaparken, kocası kendi bedenindeki boşluğun acısını duyar. Doğum sırasında Tom, «karısının yanındadır ve çocuk her ikisinin birden etinden doğar. Yükü taşıyan belki Tom'un bedeni değildir, ama onun bedeninden gelmiştir bu... ve içini bir titreme sarar.» Romana kadınlar öylesine egemendirler ki çocukla ana baba arasındaki bütün Oedipal gelişimler ancak baba ile kız arasındaki romantik aşklar olarak gerçekleşir. Lawrence'in daha sonraki kitaplarına ana tema olacak olan erkeğin üstünlüğü, burada gülünç bir biçimde yansıtılmıştır. Lawrence, Will Brangwen'in «evin efendisi durumundaki eski yerini» yeniden kazanmaya çalışmasının «utanılacak ve acınacak» bir durum olduğunu söyler. Anna kocasına aptal gözüyle bakar. Will de bunun farkında «nasıl budalalık ettiğinin» bilincindedir. Lawrence yine de erkek otoritesi ile erkekliği birbirinden ayırabilmektedir. Örneğin Will, «kayınbabasının otoritesi olmadığı halde gerçek bir erkek olduğunu bilir». Oysa genç Ursula, ikonlara bakıp Tanrı Baba kavramı üzerinde fikir yürütmeye başladığında yeniden ataerkil önyargılar boy gösterir: «En Yüce'nin ikonu onu sıktı ve içini öfkeyle doldurdu. Bu örtülere bürünmüş figür... böylesine sıradan, bayağı bir görüntü müydü Tanrının anlamı.»

Lawrence, **The Rainbow**'da yeni kafadaki kadın ti-

pini Ursula ile ele almıştır. Ursula Brangwen, kendisinden önceki kuşakların özlemini gerçekleştirecektir. Çünkü başlangıçtan beri erkekler hep tarlalara, verimli topraklara özlem beslerken, kadınlar kentlere ve öğrenime yönelik duygular taşımıştır. Ursula'nın annesi Anna «gözlerini ötelerde bir yerlere dikmiş» ve «uzaklarda, belli belirsiz ışıklarla yanan ufkun ötesinde» hiçbir zaman varamayacağı bir ülkeyi düşlemiştir. Ursula ise Brangwen kadınlarının düşündeki bu yere ulaşır, kısıtlayıcı geleneksel dünya çerçevesini aşarak, çalışmaya başlar ve daha sonra da üniversiteye gider.

Lawrence anaç figürlerin önündeki büyük saygısına karşın —aslında o saygı yüzünden— Ursula'da somutlaşan yeni kadını dayanılmaz, çekilmez bir varlık olarak görür. Ursula'ya geldikten sonra kitaptaki karakterler değişmeye başlar. Ursula, Lawrence'e aşırı yakın bir kişi, onun rakibi durumundaki insandır. Giderek Ursula'nın onun için bir tehlike olduğu ve Lawrence'in çelişkili duygularında hem sevginin, hem çekinmenin, hatta korkunun kaynaştığı anlaşılır. Lawrence başlangıçta kadını yücelten bir tavırla işe girişirse de, salt erkeğe özgü olarak yorumladığı dünyaya adımını atan bir kadının varlığı karşısında tutumu değişir. Eğer Ursula, Anna ve Lydia'ya ağırbaşlılık, ciddiyet ve yücelik getiren güçlere sahipse, yaşamı denetlemek ve doğum yapabilmek kadına özgü ise. (Lawrence'in Ursula'nın para kazanmaya başladığı bölümdeki deyimiyle) «erkekler dünyasında» yaşama yeteneğine de sahipse, o zaman erkekler için yapılacak pek az bir şey kalıyor geride. Bu durumda erkek kendi dünyasında ilerlerken kadının dünyasında yenik düşüyor. Lawrence'in cinsel politikadaki tutumu, kadının özgürlüğe kavuşması üzerine gelişmiş ve daha sonraki kitapları bu özgürlüğe karşı tepkisini işlemiştir.

Önemli olan nokta Lawrence'in feminist hareketin yoğun olduğu bir dönemde ve feminist hareketi savu-

narak işe girmiş olmasıdır. Ursula'nın «erkeklerin dünyasını» istilâ edişini, «günlük çalışma ve ödevlere ve toplumun çalışan bir üyesi olmak niteliğine» girişini tanımlarken, bunların doğal olmadığını ısrarla belirten bir tutuma ulaşır Lawrence. Çünkü her şeye karşın, Ursula bir hazinenin üstünde oturmakta ve durumunun gerektirdiği karşılığı yani «kadınlığını» da almaktan geri kalmamaktadır. Lawrence burada tuhaf bir kıskançlığı belirler. «İnsan olduğu için elde edemediği şeyleri, salt kadın olduğu için elde edebiliyordu.» Bunun haksızlık olduğu kanısındadır. Lawrence'e göre, kadın her zaman kendini satabileceği için, ekmeğini kazanmak adına çalışması erkeğin olanaklarını engellemekten başka bir şey değildir. Lawrence kenar mahalleden gelip de üniversiteyi okuyuncaya dek aynı çetin yolu tırmanmış olduğu için, kitabın bazı bölümlerinde Ursula ile kendini özdeşleştirip özyaşamsal bir anlatıma girdiği zaman Ursula'nın öyküsünü sevecenlikle anlattığı halde, bu duygusuna, bu başarının bir kadın tarafından elde edilmiş olmasının getirildiği öfke de karışır. O eski anaç kadınlar, ne bir rekabet içindedirler, ne de bir tehlike durumundadırlar. Oysa yeni kadın tipinin örneği olan Ursula hem rakip hem tehlikedir. Ursula evde kalıp ana-babasına bakmayı reddederek çalışmak istediği zaman, Lawrence ondan yana olmakla, ana-babasından yana olmak arasında bocalar. Sonunda başkaldıran kadının tutumunu yermek için elinden geleni yapar. Ursula'nın acılı öyküsü kulağa küpe olacak bir derstir onun için: «Bırakın da kendi başını vurduğu zaman anlasın. Nasılsa yakında dayanamaz hale gelecektir.»

Ursula, Dickens'in romanlarındaki öksüz yurtlarıyla yarışabilecek orandaki okulda öğretmenliğe başlar başlamaz, çalışmanın kadın için ne demek olduğunu, çalışan kadının acı çekmek zorunda bulunduğunu anlar. Üstelik, bu kadınlar, cinsiyetlerini kendi aleyhlerinde bir nitelik olarak gören erkeklerin gözünde

kadın olarak da varlıklarını sürdüremez duruma gelirler. Daha da beteri, yapıları gereği, öğretmenlik yapma yetenekleri bile yoktur. Lawrence'in eğitim yöntemi konusundaki görüşleri Ursula'nın okulundaki müdür Bay Harby'nin dilinde somutlaşır. Bay Harby, çocukların baskı yoluyla eğitilmesinden yanadır ve bu fikrini öylesine işler ki, çocuklar da giderek kendilerine yumuşak davranan öğretmenlere kin duymaya başlarlar.

Harby'nin aksiliği büyük ölçüde, kendine uygun düşmeyen, kadınlara yaraşacak aşağılık bir iş olan öğretmenlik yapmasından doğmaktadır. Ancak Lawrence bunun yanı sıra, öğretmenlik yapmanın dışında kadınların okulda herhangi bir yönetici görevi yüklenemeyeceğini, bunun ancak erkek işi olduğunu da belirtmiştir. Defalarca, Ursula'nın başarılı bir iş kadını olduğu takdirde, «kadınlığını» yitireceği, Violet Harby gibi evde kalmış bir kız kurusu olacağı, ya da öğrencilerine her vurduğu zaman kendinden de bir şeyler yitireceği belirtilmiştir. Görünüşe bakılırsa erkekler yeterince güçlü oldukları için, haşin davranmakla hiçbir şey yitirmezler. Lawrence yer yer Ursula'ya sempati ile bakmakta, (onun başarıya ulaşmasına olmasa bile yaşamasına izin vermekte) ve bu sapık hevesini doyurduktan sonra erkek dünyasından çekilip, kendi sınırları içine girmesinin uygun düşeceğini ileri sürmektedir.

Ursula'nın çabalarındaki itici güç, hiç kuşkusuz romanın yazıldığı yıllarda yoğunlaşmış bulunan ve Lawrence'in rekabet etmek zorunluluğunu duyduğu feminist harekettir. Lawrence'in buradaki yöntemi yarı belirsiz, yarı yöntem getiricidir:

> Maggie için olduğu kadar, onun için de kadınların özgürlüğü derin bir anlam taşıyordu. Bir noktada, bir yerde özgür olmadığını duyuyordu. Ve özgür olmak istiyordu. İsyan ediyordu. Çünkü bir kez özgür oldu mu, istediği yere ulaşabilirdi. Ta içinde duyduğu, o çok üstün bir noktaya varabilirdi. Ekmeğini ken-

disi kazanır duruma geçmekle, kendini zincirlerden kurtarma yolunda güçlü, amansız bir adım atmıştı. Oysa özgürlüğe kavuşunca, o çok daha büyük istekle yanıp tutuşmaya başladı... Adlandıramadığı o istek hep ötelerde kalıyordu.

Dikkatli okurlar bu büyük isteğin bir koca olduğunu anlayacaklardır. Bu da, aslında Lawrence'in kendisi olan Birkin'de somutlaşmıştır. Lawrence, bu sonucu çıkaramayan okurları aydınlatmak için şöyle diyor: «Temeldeki organik bilgisi daha biçimlenmemiş ve uç noktasına varmamıştı.» Böylelikle Ursula'nın kadınlığının doyuma ulaşmamış olduğu belirtiliyor. İşin daha kötüsü, Ursula, Winifred Inger adında bir arkadaşı ile eşcinsel bir ilişkiye de girmiştir bir süre için. Yazar bunu belirtirken feminizmin kötülüklerini dile getirmeye çalışmıştır. Lawrence bu olayı «çürümek», «yozlaşmak» gibi terimlerle tanımlarken, olayın geçtiği bölüme de «Utanç» başlığını koymuştur.[6] Ursula özgürlüğünü kazanır ve üniversiteye gider. Ama Lawrence onun hevesiyle alay eder: «Üniversiteyi bitirecek ve belki de büyük bir kadın olup bir hareketin liderliğini yapacaktı.» Eski anaç kadınlar dışında kalan büyük kadınlar tehlikelidirler. Bu inanca saplanan Lawrence Ursula'nın yazgısını değiştirir ve Ursula sınavlarda başarı gösterip üniversiteyi bitiremez; sonunda evlenip ev kadınlığına dönmek zorunda kalır.

Ama ona son bir ödev daha düşmektedir. İlk sevgilisi Anton Skrebensky'yi öldürmek (aslında bu öldürmek değil, reddetmek, aldatmaktır, ama Lawrence erkeklik gururunun söz konusu olduğu yerlerde hep öldürmek terimini kullanmıştır). Lawrence bu adamı

---

6 Lawrence nefretini daha da belirlemek için Winifred'i bir sanayici ile evlendirir ve her ikisinin de makinelere tapan kişiler olduklarını söyler. İkisi birbirlerine o denli aykırı kişidirler ki, bu evlilik ikisi için de cezalanmanın ötesinde bir anlam taşımaz. Bir başka feminist arkadaş daha «ezici bir acının, mutsuzluğun içinde» öğretmenliği bırakır böylece.

birkaç yerde öldürtmekten pek hoşlanan bir tavır içindedir. Çünkü Anton Skrebensky birkaç yönden onun da düşmanıdır. Her şeyden önce sınıfsal bir düşmandır; çünkü aristokrattır, sömürgecidir, züppedir. Lawrence'in çok karşıt olduğu demokrasi ve ilerleme yanlısı olmasından da kötü niteliklerdir bunlar. Üstelik yeni kadının nasıl bir canavar olduğunu örneklemek için Anton'un kurban edilmesi gereklidir. Ursula, önce eskiden erkeklerin kadınlara davrandığı biçimde Anton'a sadece bir cinsel nesne olarak yaklaşır, onu kullanır, sonra onunla evlenmeyi reddeder ve en sonunda da birtakım sihirli işlemlerle onu «hadım» eder. Ursula'nın ölüm aracı ayışığıdır. Çünkü Lawrence ayı kadınlığın bir simgesi olarak görür. Başlangıçta bunu veren, üreten bir simge olarak yorumlarsa da, yeni kadının ortaya çıkışından sonra kamu adına bir tehlike, bir kötülük olarak yorumlamaya başlar. Ursula sevgilisini başından attıktan sonra, eskiyi tufanda boğmuş olarak, gökkuşağına ve yeni dünyaya çevirir gözlerini. Tufandan sonra canlı kalan sadece Ursula'dır; yeni erkeği bekleyen yeni kadın. Ursula «Tanrının oğullarıyla insanların kızları arasındaki» çiftleşmeyi kurgular hep. Anton ise Tanrının oğlu değil, tufanın ortasında çalkalanan boş bir kabuktur sadece.

Women in Love (Aşık Kadınlar) beklenilen yeni erkeğin ortaya çıktığı ve Ursula'yı yeniden karılık ve analık görevlerine döndürdüğü kitaptır. Lawrence erkeğe yüklenen bu ödeve öylesine önem vermiştir ki, bu işi kendisi üstlenmiştir. Çünkü romanın önsözünde de belirtildiği gibi kitap özyaşamsaldır ve Rupert Birkin, Lawrence'den başkası değildir. Birkin, Ursula'nın yani seven kadının ağzından tanımlandığı için hep hayranlık duyulan bir anlatım içindedir: «kaşlarında gizli bir hazine var gibiydi... Güzel, kıvrımlı gür kaşları, yaşamın gücünü yansıtıyordu. Bir zenginlik, bir özgürlük, bir varlık duygusu veriyordu.» Giderek kahramanımızda «son derece istek uyandıran

bir erkeğin o eşi az bulunur niteliğini» de görmemiz bekleniyor. Bu da kişinin kendisini biraz aşırı övmesi demek oluyor. Birkin bir peygamber, sonunda ortaya çıkan Tanrının Oğludur.

Women in Love, Lawrence'in cinsel politikayı doğrudan doğruya ele aldığı ilk kitabıdır. Hermione ve Gudrun tarafından temsil edilen modern kadına açılmış bir kampanyadır bu kitap. Ursula, ancak Birkin'in karısı ve gölgesi olmakla kurtulabilecektir. Öteki iki kadın sadece belâdan kurtulamamakla kalmayacaklardır; üstelik onlar birer düşmandırlar. Hermione'un tanımı, belki de Lawrence'in kaleme aldığı en amansız saldırıdır. Hermione, Birkin'in ve yazarın bir ağızdan saldırdıkları entellektüel yeni kadındır.

Ursula ise Birkin'le birleşecek, Birkin'in kurduğu kurallara uygun bir çift meydana getireceklerdir. Bu çift, «yıldızların birbirini dengelediği gibi, iki ayrı varlığın dengesindeki bir tek varlık» gibi olacaktır. Dış görünüşteki bu belirleme, tasarı ile uygulama arasında doğan çeşitli çelişkilerle bozulur. Kitabın en dinamik sahnelerinden biri Gerald Critch'in bir Arap atını zorla yoldan geçirmeye çalıştığı sahnedir. Bu davranışı çok erkekçe bulan ve bu konuda Birkin'le de fikir birliğine varan Gerald, sonunda atı yaralar. Birkin bu olayı, atın dize getirilmesini kadının dize getirilmesiyle paralleştirince, sahne sembolik güç kazanır. «Yüce bir varlığa kendi iradenizi kabul ettirmek, en son ve belki de en yüce aşk itisidir... Kadın da kısrak gibidir. İçinde iki irade birbiriyle çatışır. Bunlardan birisi, kendisini tamamen teslim etmeye zorlar. İkincisi ise şahlanmaya ve binicisini üstünden atmaya kışkırtır.» Gerald, düş gücü olmayan, kadını alışılagelmiş para ve kaba güç dizginleriyle elde tutmaya çalışan birisidir. Birkin ise, ruhbilimsel savaş açan bir tiptir.

Ursula'nın onunla birlikte çay içmeye geldiği gün, Birkin işe eylenmek istemediğinden, «daha önemli ve çetin işlere yöneleceğinden» söz ederek başlar ve ku-

rallarını vazetmeye koyulur[7]: «Sürüyle kadın tanıdım. Kadınları görmekten bıktım artık. Görmediğim bir kadını istiyorum. Senin güzelliğini de, kadınca duygularını da, fikirlerini, görüşlerini, düşüncelerini de istemiyorum.» Bu «yeni» ilişki, aslında kadının kişiliğini inkâr etmektir. Birkin yeni fikirlerle doludur ve kitap boyunca hep o fikirler ileri sürerken, Ursula bir kenarda ona sorular sormaktan öteye gitmez. Başlangıçta adamı yola getirmeye çalışırsa da, sonunda müridi gibi onu izlemekten geri kalmaz. Ayrı dünyalar görüşü yeni bir tanım altında sürüp gider. Gerçek «sözleşme koşulları» ise, kedi Mino'nun dişisi üzerindeki otoritesiyle biçimlenir:

İnce bacaklarının üstüne sımsıkı basarak bir süre dişisini izledi, sonra sırf gösteriş olsun diye dişisinin yüzüne pençe attı. Dişi, rüzgârın sürüdüğü bir yaprak gibi birkaç adım attı; sonra yabanıl bir sabırla çöktü bekledi. Mino onu görmemiş gibi yapıyordu. Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra çevresine bakınıyordu. Bir an sonra dişi kedi boz bir gölge halinde toparlanıp yavaşça hareket etti. Giderek yürüyüşünü hızlandırdı, bir anda gözden kaybolup gidecekti. Ama kırçıl efendisi önüne fırladı, onu hafifçe pençeledi. Dişi hemen boyun eğdi... Mino, rüzgâr gibi bir sıçrayışla onun üzerine atladı. Beyaz patisiyle ona iki kez vurdu. Dişi karşı koymadan bekledi. Mino onun peşinden yürüdü. Arada bir iş olsun diye pençe atıyordu.

Okur alması gereken dersi almamışsa diye, aynı gelişimi Ursula ile de verir yazar: «Tıpkı Gerald Critch in ata davranışı gibi.» Birkin, olayı şöyle savunur: «Mino, dişisini tutarlı, dengeli bir yere getirmeye çalışıyor. Adem gibi... Adem de Havva'yı tek başına cennette tutuyordu; kendi yörüngesinde dönen bir yıldız gibi.» Hiç kuşkusuz Ursula'nın durumu da Birkin'in

7 Buradaki karikatürün modeli Lady Ottoline Morrell'dir. Morell Lawrence'in yakın dostu ve bir süre de metresi olmuştur. Yazarın bu ilişkiyi anlatışında acımasız bir yön vardır: kadın erkeğin önünde dize gelir. Belirli bir sınıfsal kin bu tutumda rol oynamışsa da, ağır basan erkeğin üstünlüğü görüşüdür.

yörüngesinde bir yıldız olmaktır. Birkin Tanrının Oğlu olacak. Ursula da sessizce onun çevresinde dönecektir.

Ursula, Lawrence'in giderek benimsediği bir görüşle, evlenmemiş öğretmen kız olarak bütünlenmemiş, uyanmamış bir varlıktır. Yine Lawrence'e özgü, erkeğin kadını doğurması görüşüne uygun olarak Birkin ona can katacaktır. Ne var ki, Lawrence'in tanımladığı evlilik bir uyuşukluktan ölüme benzer bir başka uyuşukluğa geçmek oluyor Ursula için. Ursula giderek kendini tamamen kocasının dediklerine bırakacak, hatta kocası sınıfına ilk geldiğinde papatyayı daha iyi anlatmak için öğrencilere ders vermeye başlayarak, Ursula'nın uzmanlık dalı olan botaniğe de el uzatacaktır. Lawrence Ursula'nın henüz olmadığını, olacağını, yakında bütünleneceğini söyler durur. Ama «olduğu» zaman da, sadece Birkin'in kişiliğiyle katışmış, onun içinde eriyip gitmiş bir olmaktan kurtulamaz. Giderek pasifliğin doruğuna ulaşır: «Boyun eğmek, kendini vermek istiyordu. Ona ne yapacağını anlamak istiyordu. Artık kendisi olmaktan çıkmış, kendini ona vermişti.» Bundan sonra, evlilik kadının yola getirilmesi değil, yok edilmesi biçiminde gelişiyor.

Lawrence'in «Tilki» adlı kısa öyküsünde, gelinin uyuşturulması daha da belirgin olarak verilmiştir. Erkeklik ruhunun ve öykünün adını taşıdığı tilkinin simgesi olan Henry, sevici rakibini irade gücüyle ortadan kaldırmış, Jill Banford'u başına attığı bir kütükle öldürmüştür. Henry sonra kendi benliğini yitirmiş olan karısını istediği gibi işlemeyi, onun üzerinde gerekli baskı ve denetimi kurduktan sonra erkekler dünyasında başarıya ulaşmayı kurgular:

> Hayır, kadının sevgisini göstermesine izin vermeyecekti. Hayır, kadın pasif olmalı, boyun eğmeli, aşkın altında kalmalıydı. Sandaldan eğilip baktığı zaman gördüğü yosunlar gibi olmalı, hep dipte hafifçe sallanıp durmalıydı... Hiçbir zaman su yüzüne çıkmamalı, yaşadığı sürece hep suyun dibinde kalmalıydı.

Ömrü boyunca suyun üstünü görmemeli, ölünceye dek su yüzüne çıkmamalıydı. Ancak öldükten sonra su yüzüne çıkardı... Cesetler, orada suyun altında, suyun altında... O da kadın olduğu için, onlar gibi, yosunlar gibi olmalıydı... Onun daha fazlasını görmesini, daha fazlasını anlamasını istemiyordu. Doğululuların karılarının yüzlerini peçeyle örtmeleri gibi, o da onun kadın ruhunu peçelemek istiyordu. Benliğini kendisine vermesini ve bağımsız ruhunu uyuya komasını istiyordu... Onun boyun eğmesini, teslim olmasını, bilincinden kopmasını istiyordu. Onun bilincini koparıp almak ve onu salt kendi kadını yapmak istiyordu. Sadece kendi kadını... O zaman ona sahip olacak, kendi yaşamına sahip olacaktı sonunda... O zaman genç bir erkek olarak kendi yaşamını sürecekti.

Women in Love, genellikle Birkin-Lawrence'in evliliğinin öyküsü olarak yorumlanırsa da, aslında Birkin'in Gerald'a, kitabın gerçek erotik merkezi olan kişiye duyduğu adı belirlenmemiş sevginin öyküsüdür. Ursula (ya da Frieda) artık ilginçliğini yitirmiştir. Yeni bir canlılık kazanmak için bir başka çift, Gerald ve Gudrun gereklidir.[8] Konu, bir üçlü içinde gelişir. Üçlüler, cinsel politikanın gelişim çizelgeleri olduğundan, Lawrence'in getirdiği yeniliği incelemeden önce klasik üçlemelere bir göz atalım. Klasik romantik üçlüde, kadın, erişilmek istenilen ve kocası, yani hukuksal sahibi ile âşığı, yani gerçek sahibi arasındaki rekabet söz konusudur. Kocasının yaratabileceği tehdit ve tehlikelere karşın, âşığını seçmeyi yeğler. Fransız ve İtalyan burjuva edebiyatının örneklediği Avrupa edebiyatındaki üçlüde erkek üçgenin tepesinde, iki kadın tarafından paylaşılamaz durumdadır. Bu üçlüdeki erkeğin durumu, gerek ekonomik, gerek toplum-

8 Gudrum ve Gerald, Katherine Mansfield ile John Middleton Murry'dir aslında. Lawrence'in ölümünden sonra Murry'nin Frieda'ya yazdığı mektuplar arkadaşlıklarını aydınlatan bir nitelik taşır: Görünüşe göre Murry Frieda'ya, Lawrence ise Murry'ye âşık olmuşlardır. Ve muhtemelen Lawrence Murry ile birlikte olma olanağını yitirmemek için karısının âşığı ile bir «anlaşmaya, pazarlığa» bile razı olmuştur.

sal güce sahip olan ve ikili standardı gerçekleştiren bir durumdur.

Lawrence ise, üçgenin tepesinde yine egonun ya da erkeklik bilincinin (çoğunlukla Lawrence'in kendisinde simgelenen) var olduğu yeni bir üçlü bulmuştur. Üçgenin tepesindeki erkeğin, genellikle karısı olan kadın ve bir ikinci erkekle ilişkisi vardır. Erkek, iki kadından birini değil, biri kadın, öteki erkek olan ikiliden birini seçmek durumundadır. Bu erkek genellikle ünlü, sevilen, tanınan bir kişidir. Kadın, kocası için bir erkekle rekabet etmek, savaşmak zorunda kalacaktır. Lawrence, böylelikle yeni bir ikili standart getirmiş; kadına, karşı cinsle ya da kendi cinsiyle herhangi bir ilişki hakkı tanımazken, erkeğe her iki alanda da olanak sağlanmıştır. Evlilikte ihanet konusunu ele alırken, Lawrence iki erkek arasındaki aşkı, ihanet olarak nitelememektedir.

Ötedenberi eş ile metres arasında süregelmiş olan rekabetin feminist gelişim sonunda bir ittifaka dönüşmüş olmasından korkan Lawrence, üçlü dengesini kurarken iki kadınlı bir oluşumdan kaçınmıştır. Kadınlar arasındaki eşcinselliğe, hatta arkadaşlığa karşı oluşu da sadece politik bir güvensizliktendir. Oysa erkekler arasındaki arkadaşlık ve eşcinsellik Lawrence'in çok ilgisini çeken konulardan biridir. Kadınların ilişkisi ise, bir erkek için birbirleriyle savaşmaktır. Örneğin Lawrence, Birkin'in eski metresi Hermione ile Ursula arasında herhangi bir anlaşmaya yol açacak bir durum yaratmaktan özenle kaçınmıştır.

Erkekler ise beraberlikler kurmakta özgürdürler: «Gerçekten yaşayan her erkek kendi ruhuyla boğuşmalıdır... Erkekler birbirleriyle konuşup arkadaşlık etmelidir.» Lawrence bunu sağlamak için, bütün kitap boyunca Birkin'le Gerald arasında flörte benzer bir ilişkiyi sürdürmüştür. Gerald, yönetici sınıfın o güzelim beyaz erkeğini, Birkin ve Lawrence'in nefret ettikleri sanayici ve maden sahibi tipini simgeler. Gerald, Birkin'in bütün yanaşmalarına kesinlikle karşı

koyar. Bu karşı koyma okura bir ölüm isteği olarak, sevebilme yeteneğinden yoksun kalacak oranda soğuk olmak biçiminde aktarılır. Bu yoruma uygun olarak Gerald Alplerde soğuktan donarak ölür. Bu ölümün suçu da Gudrun'ın omuzuna yüklenerek sorumluluk meselesi çözümlenmiş olur. Yönetici sınıf tipi, bütün karşı iddialarına rağmen Lawrence'e hiç de antipatik gelmemekte, hatta Lawrence bu tipi bayağı sevmektedir. Birkin'in Gerald'ın cesedi başında ağlarken söyledikleri, Lawrence'in gerçek tavrını ortaya koyar: «Beni sevmeliydi... Ona sevgimi sunmuştum.»

Gerçekten de Birkin, Gerald'ın iffetini, el değmemişliğini istemiştir. Tabiî ömrünü kendinden aşağı sınıftaki kadınların duygularını ve yoksulluklarını istismar ederek aşk avcılığı yapmakla geçiren birine ne derece el değmemiş denilebilir, orası da epey su götürür. Okurda yaratılmak istenen izlenim, Gudrun'la ilişki kurmak yerine Birkin'le ilişkiye girmiş olsaydı. Gerald ölmeyecekti görüşüdür. Ama Gerald'ın bu tarakta hiç bezi yoktur. «Böyle bir şeye inandığını biliyorum. Ama ben bunu duyamıyorum. Anlıyor musun?»

Bu reddedilişten sonra, yazar Gerald'a hakaret üstüne hakaret yağdırır. İşin tuhafı, Lawrence'in kendisini temsil eden Birkin'in, yazarın böylesine hor gördüğü birini sevmesidir. Gerald, sistemin mekanik kişisi Anton'un biraz daha yüzüne bakılır bir kopyasından başka bir şey değildir.

«Gladyatörler Gibi» başlığı altındaki bölümde, Birkin ve Gerald'ın çıplak olarak Critch ailesinin zengin kitaplığında güreştikleri sahne Lawrence'in bu eşcinsel ilişkiyi en yaklaşık verebildiği bölümdür. Effemine damgasını yemekten korktuğu için işi daha ileri götürmekten kaçınan yazar, flört sınırında kalmakla yetinmiştir. Anlatımında, erkek bedenini övgülerken Genet kadar ileri varmakla beraber, içtenlikten yoksundur.

Hermione, entellektüel plandaki kadın düşmanını,

Gudrun ise sevgi alanındaki düşmanı simgeler, Gudrun heykeltraştır. Lawrence'in tek kadın sanatçı tipi de Gudrun'dur. Her konuda uzman olarak kabul etmemiz beklenilen okul müfettişi Birkin, Gudrun'un başarıya ulaşamayacağını söyler ve bu kehaneti gerçekleşir. Kızın yaptıkları «önemsiz yontmalar», «güçsüzlüğün işareti olan ufak, önemsiz şeyler» olarak reddedilir. Gudrun, Gerald'ı malikânesinin sınırları içindeki gölde yüzerken gördüğü zaman onun servetini, özgürlüğünü, erkek olmanın getirdiği ayrıcalıklarını kıskanır. Bu kıskançlığın bir penis özentisi olduğu belirlenir ve buna karşılık Ursula'nın kendi yoksulluğunu, ağır çalışma koşullarını, babasının yoksul evindeki yaşamı kabul edişi üstünlük olarak ortaya konulur. Ursula, bütün bu koşullardan, Birkin'i kendisine önder ve eş olarak seçmekle kurtulur. Ursula az ücretli bir öğretmen olduğu sırada Birkin müfettiş olmuş, üç ev sahibi, belirli bir geliri, hizmetçileri ve otomobili olan bir kişidir. Evlenmeyen Gudrun ise heykeltraşlık yapmaya devam eder. Okurda Gudrun'ın evlenmemekle yanlış yolu seçtiği izlenimini uyandırmak için hey şey yapılmıştır.

Lawrence, Gudrun'da somutlaşan Yeni Kadın tipinin getirdiği tehlike ve tehditlere karşılık olarak, bir Afrikalı kadın biblosunu uzun uzun över. Tarlada çalışan bir kadını temsil eden biblo için, Birkin bunun ne denli anlamlı olduğunu belirterek, bu kadının «en büyük duyarlılığa erişmiş olduğunu, kadının gerçek işlevinin bu tür kadınlarda ortaya çıktığını» ileri sürer. Oysa bu ilkel kadının boyun eğdiği temel yazgısına başkaldırmış olan Gudrun, çağdaş hastalığın bir olayıdır. Birkin kendisini İsa yerine koyup da gülünç düştüğü zaman Gudrun onu içtenlikle savunursa da, Birkin'in hiçbir zaman müridi olmayacağı bellidir. Bu yüzden de yıkıcı, öldürücü kadıncıl güç olarak, ayın kötü yüzü olarak alınması gerekir. Birkin havuza yansıyan aya taş atarak kendisini bu büyüden kurtarır

ve Ursula'nın kadıncıl gücünü kırar. Böyle bir önlemi düşünmemiş olan Gerald ise, Gudrun'un kötülüğünü simgeleyen ay yükselirken karlar arasında donup ölür. Birkin-Ursula çifti yeni dünyanın yeni çiftidir. Gudrun'ın Yeni Kadını temsil ettiği açık seçik ortada olduğu halde Gudrun-Gerald çiftinin eskiyi, yozlaşmışı simgelediği ileri sürülür.

Kitabın sonunda, Birkin karısına, sevdiği adamın kendisini nasıl hiçe saydığını anlatırken biraz küçük düşürülmüştür. Karısı «Ben varım ya» der. «Ben sana yetmiyor muyum?» Birkin «Hayır» diye yanıt verir. «Kadın söz konusu olduğu sürece sen yeterlisin bana, ama ben bir de erkek arkadaş istiyordum... Bir erkekle de sonsuz bir beraberlik kurmak, bir başka tür aşk yaşamak istiyordum.» Gerçekten de Birkin üçlü bir yaşam kurmayı özlemiştir. Nitekim Lawrence'in daha sonraki romanlarında erkeklerin beraberliği teması, giderek politik bir niteliğe bürünüp, kadınları uzaklaştırarak, onların isteklerini, kişiliklerini hiçe sayarak sürekli işlenir. Lawrence, aşka sırt çevirir. Ve gücün önünde eğilmeye başlar. Bu güç, öncelikle kadınları, sonra da kendilerinden güçsüz erkekleri ezenlerin gücüdür.

IV KARDEŞLİK DUYGULARI

Aaron's Rod (Aaron'un Asası), Lawrence'in gücü aşka yeğlediğini belirleyen ilk kitabıdır. **Lady Chatterley'in Âşığı**'na dek yazar aşkı hep yeğ tutmuştur. Yalnız Lawrence'e göre bu ikisi birbirinden pek de ayrı değildir. Çünkü ataerkil düzende her ikisi de belirli bir politikayı temsil eder. Lawrence'in düşüncesine göre, aşk bir başka kişi üzerinde egemenlik kurmak anlamındadır. Güce sahip olmak da aynı anlama gelir. Lawrence ilk önceleri gücü bir kadın üzerinde egemenlik kurma yeteneği olarak tanımlamış, giderek bu tanımı, üstün erkeğin kendinden aşağı durumdaki erkekleri egemenliği altına alma yeteneği biçiminde de-

ğiştirmiştir. Hiç kuşkusuz bu ataerkil düzenin politik yapısıdır. Lawrence'in kara tanrılardan söz etmesi, kişinin kendiliğinden boyun eğmesini savunması, baskıcılığın bir başka biçimidir. Bunlar başka ortamlarda faşist tanımını yakıştırdığımız baskı çeşitleridir. Güçsüz olan erkeğin güçlü olanın egemenliğine girmesi görüşünde, hiç de hoş olmayan bir eşcinsel eğilim vardır. Çünkü Lawrence'in görüşündeki kişi giderek daha güçlenmek çabasına girince ister istemez boyunduruğuna almayı kurguladığı erkeklere erotik açıdan bakmaya başlayacaktır.

Aaron's Rod, aslında Lawrence'in kendisi olan iki kişi arasındaki duygunun romanıdır. Bunlardan biri kendi sınıfına sırt çevirmiş, proleterlikten sanatçılığa geçmiş Aaron Sisson, öteki de yine orta sınıfa sığınmış, ama başarılı bir yazar ve toplumu sürükleyen kişi durumuna gelmiş olan Rawdon Lilly'dir. İnsan Lawrence'in eşcinselliğindeki narsisist nitelik karşısında şaşırıyor ister istemez. Kitabın her iki kahramanı da, kendilerini yarı tanrı gibi gören kadın hayranlarının ağzından tanımlanır. Aaron güçlü, yakışıklı, hatta «çekici» dir; Lilly güçsüz, sinirli, ama bir doğu tanrısı gibi akıllı ve yağızdır.

Aaron'un yaşamı bir karabasan gibidir. Zamanında kaçmayı becerememiş olsa Lawrence'in yaşamak zorunda kalacağı bir karabasandır bu. İşçi sınıfından bir karısı ve üç çocuğuna (bu nefret edilen çocukların kız oldukları da özellikle belirtilmiştir) bağlı yaşamından bıkan Aaron bir Noel akşamı ailesini terkedip gider. Bireyin kurtulmasıyla sınıfın kurtulacağı görüşünde olan ilk işçi sınıfı romancısı Hardy'nin tersine Lawrence bireyin kurtuluşundan başka bir şey düşünmez. Üstünlükleri olan kişi sınıfını aşacak, yükselecektir. Geride bıraktığı sınıf ister olduğu gibi kalsın ister kalmasın, bu Lawrence'i ilgilendirmez. Lawrence her iki dünyanın da en iyi yönlerini elde etmek hevesindedir. İşçi sınıfından sıyrılmak, onlardan daha iyi

eğitim görmek, onların içli dışlı yaşantısından kurtulmak istemekte; ama aynı zamanda orta ve üst sınıftan da daha iyi olmayı özlemektedir. İşte Lawrence kendisini ve kendisi gibi olanları burjuvalardan üstün kıldığı için, kitaplarında işçi sınıfının içtenliğine, beden gücüne ve güvenilirliğine bu denli yer vermiştir. Lawrence üstün olan bireyin sınıfını aşacağı kanısında olduğu için demokrasiye karşıdır. Çünkü demokrasi, bütün bir sınıfın aşama yapmasını öngörür. Bireyin aşaması görüşüyle Lawrence Kalvenist, feodal bir saplantıdadır.

Aaron'un romandaki üst sınıf kişileri tarafından kabul edilip benimsenmesi kolayca gerçekleşir. Daha evden ayrıldığı ilk gece patronunun evindeki bir partiye gider. Sıradan bir işçi olduğu halde, patronun oğlunun yatağında yatmasını isterler. Çevresindeki bütün kadınlar, kaba saba hareket ve konuşmalarına karşın hemen ona âşık oluverirler ve bu kılıksız kıyafetsiz kişinin içinde yatan gerçek aristokrat benliği hemen sivrilip anlaşılıverir.

Aaron, Lawrence'in daha önceki kitabında yer yer belirtilen, ama bu kitaptan sonra ana temalarından biri durumuna gelen bir illetin kurbanıdır: Erkeğin cinsel bakımdan soğuk (frijid) olması illetidir bu. Kadınların cinsel soğukluğundaki gibi burada da frijid olmak cinsel politikada kullanılacak bir araç durumundadır[9]. Kadın bu yüzden erkeğin baskıcılığına

9 Lawrence'da, erkeğin cinsel soğukluğu (frijid'lik) salt bir politik olay olduğu halde, bu talihsizliğin kadınlardaki genel belirişi, kesin anlamıyla, rastlantısal olarak politiktir «Victoria devri» koşulları altında, o çağda veya bugün de yaşayan kadınlarda rastlanan cinsel yaşamdan ve cinsel zevkten yüzçevirme durumu, ekonomik ve toplumsal bakımdan bağımlı halde bulundukları bir kültür içinde, kadınlara tanınmış biricik karşı koyma hakkı olmasıyla kısmen açıklanabilir. Bugün de sık rastlanan bir olay olan cinsel soğukluk birçok nedene bağlı gibi görünmektedir. Bu nedenler arasında şunlar sayılabilir:

karşı koyma kaçamağını dener; erkek ise frijid oluşunu bu baskıyı kurmak için kullanılır. Aaron, kadının boyun eğmesini yeterli görmediği zaman, onu cezalandırmak için soğuklaşır. Bu strateji Paul Morel'le başlamış, Birkin'le devam etmiş. Aaron'da ise bir yaşam biçimi durumuna gelmiştir.

Aaron evliliği süresince hep «kendini tutan», «kendini vermeyen» biri olmuştur. Karısı da bu bulguyu doğrular: «Kendini hep uzak tutardı, hiç kendini koyvermezdi.» Aaron, cinselliğin kadının tadabileceği en önemli değil, aynı zamanda tek önemli ve anlamlı deney olduğunu kabul ettiği için, kadını bundan yoksun kılmaktan büyük haz duyar: «Bütün çılgınca sevgisi zorlamadan ibaretti. Sonra her zamankinden beter bir kendine dönüklüğe, kendini tutmaya saplanırdı.» Hiç kuşkusuz bütün bunlar bir kadının dayanamayacağı ölçüde «dehşetli ve umutsuzluk getiren» durumlardı. «... Kadın için varolmanın anlamı demek olan o kutsal ve yüce anlarda, tanımlanamaz duygusal birleşmenin kendinden geçirici anlarında. Aaron gerçekten onun değildi hiçbir zaman. Kendini hep uzak tutuyordu.» Aaron'daki bu kasıtlı zorlamanın kadının gözünde onun değerini yücelten bir şey olduğu da ileri sürülüyor; çünkü «kadının kutsal saydığı cinsel tutkusu, onun için dünyadaki en kutsal şeydir.»

Londra'da genç bir kadınla yemek yerken aralarında şu konuşma geçer:

Josephine — Beni öpmeyecek misin?
Aaron — Hayır.
Josephine — Neden?
Aaron — İstemiyorum da ondan.

Kadınların cinsiyetten korkacak ve tiksinecek şekilde sert kurallara bağlı olarak yetiştirilmesi; cinsiyetin, kadınlara, genellikle küçültücü ve sömürücü özellikler içinde sunulması ve kadınların ataerkil kültür içindeki durumlarından doğan bilinçdışı bir kızgınlık ve öfke.

Aaron daha sonra sarhoş ve hasta olarak Lilly'nin bekâr odasına gelir. Josephine'in kendini kandırdığından yakınır ve hastalığının nedeni olarak da bunu görür: «Ona kapılmasaydım bir şey olmayacaktı bana. Ona boyun eğdiğim anda içimde birşeylerin yitip gittiğini duydum. Belki de ölürüm.» Aaron kadınlarla olan ilişkisinde yıkkınlığın uç noktasına gelmiştir. Bu olaydan sonra evcil bir tutkuya saplanır, anaç bir güveni, şefkati aramaya koyulur.

Lawrence, bir erkeğin yatakta oluşunu ve ikinci bir erkeğin onunla ilgilenişini anlatırken, mutlak yatakta olanı hasta, ötekini de ona bakan biri olarak tanımlamaya dikkat etmektedir. Aaron simgesel bir anlatım içinde barsaklarının çalışmaması yüzünden hastalanır ve ancak Lilly'nin karnını ovuşturması ile rahata kavuşabilir. Lilly, romanda, iki erkek arasındaki cinsel ilişkiyi simgelemek üzere, yukarıdan aşağıya doğru ovarak eşsiz bir şekilde yapmaktadır bu işi.

«Karnını yağla ovacağım. Bebeklerin barsakları çalışmadığı zaman anneleri nasıl ovarsa, ben de senin karnını öyle ovacağım.» Lilly, hastasının karnını açtı; ağır, uyumlu, çevresel bir hareketle, masaj yapar gibi karnını yağla ovuşturmaya başladı. Uzun süre durmaksızın ovaladı; Aaron'un belden aşağı her yanını ovdu. Kendinden geçmiş gibiydi. Karnını, baldırını, bacaklarını, ayaklarını hep ovdu; ayak parmaklarını usul usul sıktı. Yorgunluktan bitinceye dek ovdu. Sonra Aaron örtündü; Lilly bitkin bir halde oturdu, hastasını seyretmeye koyuldu. Değişikliği hemen farketti. Hastanın gözleri yeniden parlamaya başlamış, yüzüne belli belirsiz bir gülümsemenin aydınlığı yayılmıştı. Aaron iyileşiyordu.

İyileşip yeniden doğmuş gibi olan hasta ile onu iyileştiren adam birlikte yaşamaya koyulurlar. Lilly, Aaron'un çoraplarını yıkayıp yamar. «Hiçbir yabancının onu bu işleri yaparken görmesini istemiyor, ama bunları ille de kendisi yapmak istiyordu.» Aaron hiçbir şey yapmaksızın bir köşeye kurulup otururken yemeği de Lilly pişirir. «Ev işleriyle ilgilenmek onun yapısına

aykırıydı. Üstelik Lilly tek başına bu işlerin üstesinden en iyi biçimde geliyordu.» İkisinin ortak noktaları kadınlardan nefret etmeleridir. Konuşmaları da hep bu konu çevresinde döner. Karısından geçici bir süre için ayrılmış olan Lilly de ondan yakınır:

Bana karşı koymaktan, benim otoriteme, benim etkilerime, ya da salt **bana** karşı gelmekten başka hiçbir şey yapmaz. Yüreğinde bana karşı direnmekten başka bir duygu yoktur... Kendisini bana boyun eğmeye zorladığım inancında. Aslında, her ikimize de aykırı olmayacak ölçüde ben de istiyorum bunu. Bir yerde bana boyun eğmesi gerek. Ama kadınlar hep böyledir, dikleşmeye çalışırlar.

Lilly'de kadınların ve erkeklerin kendisine boyun eğmesi isteği bir tutku haline gelmiştir: «Neden bir kişinin otoritesini kabul etmezler anlamam» diyor bu konuda. Aaron ve Lilly birtakım ortak görüşlere varırlar. Çocukları, kadınlara doğal olmayan bir güç ve önem kazandıran birer rakip, birer başbelâsı olarak görürler. «Bütün dünya çocukların hatırına ve kutsal anaları hatırına çalkalanıp duruyor.» Lilly «Bıktım artık bu kutsal çocukluk, kutsal analık safsatalarından» diye yakınır. Aaron, «Bir kadın çocuk sahibi oldu mu, insanın başına belâ kesilir» diye atılıyor. «Erkeklere, çocuk yapmak ve çocukları besleyip büyütecek parayı kazanmak için bir araçmış gibi bakarlar. Bir kadınla ilişki kuracak olsan, hemen ondan çocuk istediğini sanır. Hiç de öyle değildir oysa. Ben keyfimi düşünürüm, başka bir şey de istemem.»

Her ikisi de, cinsel devrimi kendi görüş açılarından yererek, modern kadının ilerlemesine, yükselmesine karşı çıkarlar. Her ikisi de, kadınların bu durumuna karşı çıkmakta ve erkeklerin kendilerine destek olmamasından, «bebeklerin bezi ve kadınların iç etekliği» önünde dize gelmelerinden yakınırlar.

Kadınların bu düzmece eşitliklerine son verme konusunu, Floransa kulelerinden birinde başka erkeklerle tartışırlar. Iawrence bu bölüme «Nel Paradiso» başlığı-

nı koymuştur. Aaron Floransa'ya girdiği andan itibaren, burada hâlâ erkeklerin güçlü olduğunu, egemen olduğunu fark ederek büyük bir mutluluğa kapılır. Bu kent erkek güzelliğini kutsamak adına kurulmuş gibidir: «Burası bir erkekler kentiydi. Alanları erkeklerle sadece erkeklerle dolu bir kent. Burada erkekler en yalın en yoğun biçimde vardılar.» Aaron, David'e ve Bandinelli'ye erkekliğin simgesi olarak hayranlık duyar. Ancak bu tutumunda zevkten çok önyargıları rol oynamaktadır. Perseus'un heykelinden hoşlanmaz, çünkü ona göre bu figürde kadınca bir hava vardır. Kuledeki toplantıyı, Argyle adında bir eşcinsel yönetir. Argyle, Lilly, Aaron ve düşkün bir İtalyan oturup karşı devrim stratejisini tasarlarlar. Eski bir savaşçı olan İtalyan bütün sorunun kadınlara cinsel özgürlük tanınmasından doğduğunu ileri sürer:

Eskiden istek erkekte uyanır, kadın buna karşılık verirdi. İtalya'da bu hep böyle olagelmişti. Bu yüzden kadınları erkeklerden uzak tutmak geleneği vardı. Bu yüzden Katolik dini genç kızların evlenmeden önce manastırlarda yaşamasını ve iffetlerini korumalarını öngörürdü. Kafalarında bu korkunç şeyi biçimlemesinler, bu korkunç işe girişmesinler diye evlenmeden önce bir erkeğe arzu duymasınlar diye.

Toplantıdakilerin tümü, cinsler arasındaki ilişkinin bir yönetme ve yönetilme ilişkisi olduğunu kabul ederler. Kadınlara tanınan cinsel özgürlüğün, özellikle cinsel davranışta kadına da inisyatif verilmesinin kadını yöneten durumuna getirdiği inancına varırlar. Eski düzenlerin bütün savunucuları gibi onlar da ezilenlere tanınan hakların kendi haklarının yenmesi olduğu kanısındadırlar. Argyle bu görüşü şöyle dile getirir:

Bütün dengeleme işte buradadır; biri yükseldi mi, öteki alçalır. Biri etkendir, öteki edilgen. Aşkta başka türlü bir yol yoktur. Bugünlerde kadınlar etken oluverdiler. Bu konuda hiç kuşkunuz olmasın. İnisiyatifi kadınlar ele aldı, erkekleri dilediklerı gibi oynatıyorlar. Erkeğe ne de yakışır ya bu durum!

O ana kadar hiçbirisi kadınların bu durumunu değiştirmek için bir çözüm bulamamıştır ve hepsi de eşcinselliği, cinsel soğukluğu bir **pis aller** (son sığınak) olarak görürler. İtalyanların **pis aller**'i (son sığınağı) küçük kızlarla fahişelerdir. Ama bunun da bir çıkış olmadığını söyler ve fahişelerin zorunluluktan boyun eğdiklerini, bunun da gerçek bir boyun eğme sayılamayacağını, küçük kızların ise daha o yaşta birer «modern kadın» olduklarını anlatır. Lilly tartışmanın başından beri «savaşan iki kartal» öğretisini savunmuşsa da, sonunda o da arkadaşlarının görüşüne katılmak zorunda kalır.

Kitapta gerçek anlamda bir tek modern kadın vardır, o da Marchesa'dır. Oysa asıl kötü olanın Aaron'un karısı Lottie olduğu iddia edilir. Lottie ne feministtir, ne de Yeni Kadın. O sadece yoksul ve üç çocukla terk edilmiş bir kadındır. Aaron, reddettiği hanımefendilerin hayranlığını kazanır, ama gerçek düşmanı olarak da işçi sınıfından olan karısını görür. Aaron işçi sınıfı içinde kalırsa boğulacağına karar verir ve karısı ile kızlarının ne olacağını hiç düşünmeden onları bırakıp keyifle Avrupa'da dolaşmaya başlar. Onları terk etmesinin, bir gerekçeyi bile gerektirmeyen «doğal bir olay» olduğunu söyler. «O zamana dek erkek kadının boyunduruğunu kabul etmişti. Artık eski egemenliğini kazanmak için savaşmanın sırası gelmişti. Ama çok geçti artık; çünkü kadınlar eskisi gibi boyun eğmeye razı değildiler.» Aaron, önce karısını dövdüğünü, sonra sistematik olarak aldattığını, daha sonra da onu yokmuş gibi farzettiğini anlatırken hiç utanç duymaz. Lottie, «bir demir parçası gibi düz ve esneklikten uzak, ama yine de ölümcül türküler söyleyebilen bir yılan kadar kıvrak» olan «kadıncıl irade ve istekleri» yüzünden bu biçimde davranılmaya lâyıktır.

Aaron bir yandan karısının çocuklarla uğraşmasını doğal bulurken —ne de olsa kadının yazgısı budur— öte yandan da onun analık değerini küçümser.

Lilly bile konuşmalarında kadını çocuklarla ilişkisi yönünden olduğu kadar, kadınca istekleri yönünden de kınar. Herkes kadının özerkliğine ve kişisel bir yaşamı olmasına karşı çıktığı için, Lottie üç çocuğa bakmak zorunda kalınca ekmeğini kazanmaktan aciz bir umutsuzluk içine düşer. Büyük talih eseri, Aaron'a annesinden biraz para kalmıştır. O bitinceye kadar Lottie geçinebilecek, bittikten sonra ortada kalacaktır. Oedipal ana tipinin Lawrence'in bu kitabında yer alması şaşırtıcıdır; çünkü kitapta sürekli olarak analık kavramına karşı çıkılmaktadır. Lawrence bu noktada, erkeğin üstünlüğünü, kadının bağımlılığını yeniden kurmayı amaçlayan karşı devrimci görüşü aşmış ve ürkütücü bir erkek üstünlüğü fikrine yönelmiştir.

Lawrence bu kitabında yaşam veren gücü de erkeğe yüklemeye yönelmiştir. Lilly, Aaron'a yeniden can verir, onu yeniden doğurur. Aaron'un asası, ya da penisi, flütü, (Aaron flüt çalar) simgesel olarak yaşamı kendi kendine yenileyen bir araç biçiminde yorumlanır. Aaron'un flütü, tomurcuklar açan, bir çeşit çiçeğe kesen sanatsal penistir. Lawrence kadının rahmine duyduğu hayranlığı, kadınlara nefret duymasından sonra yaratıcılığı erkeğe dönüştürerek yitirir.

Aaron'la Lilly arasındaki bağlılık bütün umut vericiliğine karşın kısa süreli olur. Daha doğrusu giderek birbirlerine karşıt duyguların gerdiği bir hava içinde yaşamaya başlarlar. Büyük ödevleri olduğu halde, kadınlardan duydukları nefret, onları aynı noktada, yani kimin efendi olacağı konusunda birbirine düşürmüştür. İki erkekten birinin öteki önünde erkekliğini ayaklar altına alması nasıl düşünülemezse, iki erkeğin bir arada yaşayıp, her birinin kendi üstünlüğünü kurmak sevdasına düşmemesi de beklenilemez. Giderek öyle bir çıkmaza girerler ki, heteroseksüel kast sisteminden nasıl kopamaz durumda oldukları daha bir belirlenir. Aaron Lilly'ye karşı çıktığı zaman, Lilly «Benimle bir kadın gibi konuşuyorsun Aaron» diye

yanıt verir. Aaron buna öfkelenince kavga patlak verir. Belki de onun en ağırına giden, ev işlerini gören Lilly'nin efendilik taslamaya kalkışmasıdır. «En sinirlendirici şey adamın bilinçsiz olarak üstünlük sahibi olmak istemesiydi.» İki erkek eşcinsel ilişki ile bastırılmış cinsel isteğin doğurduğu karşıtlık arasında bocalarlar. «Bizi bir arada tutan birşeylerin olmasını isterdim» diye yakınır Lilly. Ama birlikte geçirdikleri on beş gün her ikisine «bitmez tükenmez» bir süre olarak görünür.

Onları birbirlerinden koparan şey, başlangıçta bir araya getiren neden olur: Erkeğin üstünlüğü sorunu. Çünkü Lawrence'in görüşüne göre, beraberliklerinde erotik bir nitelik olacaksa, birinden biri, ister istemez ötekinin boyunduruğuna girecektir. Oysa ikisi de erkek, yani yönetici kastın üyeleri oldukları için böylesi bir boyunduruk olanaksızdır. Aaron, «Bir erkeği küçük görmeye hakkın var mı?» diye karşı çıkar. «Bu hak sorunu değil ki... Kadın gibi karşılık veriyorsun bana.» Lilly bu sözleriyle Aaron'un sonunda ne olacağını, şefkat, dikkat ve haklarının tanınmasını istemekle doğuştan güçsüz bir yaratık olduğunu belirler. Lilly, Aaron'u gerçek yerine koymak için ne denli çaba gösterirse, Aaron bir erkek olarak bunu kabul etmeyeceğini kesinlikle ortaya koyar. Ancak daha sonraları Lilly'nin üstünlüğünü kabul ettiği zaman bir çözüm yolu ortaya çıkar. Ama ilk karşı çıkışı başarıya ermeyince, Aaron başını alır, Avrupa'da geziye çıkar. Kendisinden hoşlanan iki eşcinselle karşılaşır ve onlara boyun eğer. Aaron, onların zengin olmalarından memnun olduğu için, kendisine hayranlık duymalarına aldırmaz. Aaron kendi başına yaşamaya başladıktan sonra kadınlara karşı soğukluğu giderek artar ve sonunda bir paranoya halini alır. İtalyan askerleri sokakta kendisini soyunca, bunun kabahatini az önce ayrıldığı kadına yüklemeye kalkışır. Kadının konuşması, kadınla karşılaşmış olduğu partinin havası, onu

soyguncularа karşı koyamayacak bir havaya sokmuştur:

...Marchesa ile dalaşıp sokaklarda dolaşmaya çıkmasaydım, bütün bunlar olmayacaktı. Kendimi bırakıverdim; benim kapıp koyvermişliğimden yararlanacak biri de hemen çıkıverdi... Tetikte olmam gerekirdi... Her zaman, her zaman tetikte olmam gerek.

Aynı kesinlik Marchesa ile olan ilişkisinde de görülür. Önceleri «kadına doğru batağa saplandığını fark ediyordu» biçiminde oluşan bir korku; sonra da «Yüce erkek gücünün bir karşılığı, bir ödülü olacağını biliyordu, işte bu kadın onun ödülüydü» biçiminde gelişen bir üstünlük duygusu ortaya çıkar. Bunu fark ettikten sonra, Aaron ancak erkekler için yazılmış açık saçık dergilere uygun düşen bir fantezi içinde, sadece cinsel soğukluktan değil, güçsüzlükten de kurtulur ve övünmeye başlar:

Zafer gibi bir şeyler, yücelten bir şeyler, o güçlü erkek şehveti, yıldırım gibi, gökgürültüsü gibi bir şey. Aaron'un kapkara güçlü asası, kırmızı Floransa sümbülleri ve dikenleri arasında yeniden çiçeğe kesti. Erkekliğinin uyanmasından gelen bir yücelikle dolanıyor, erkeklik şehvetinin kasırgalarında dolaşıyordu. Yeniden o erkeksi tanrısallığı, erkek tanrıyı elde etmişti.

Ne var ki, kadın ona boyun eğmemekle, «yeni yeni tutuşan ateşe soğuk su döker» ve yenik düşen Aaron bütün bu ilişkilerden kopup yeniden Lilly'ye dönmeye karar verir. Oteline döndüğü, «o buz gibi soğuk, yalnız yatağına girdiği zaman tanrıya şükreder.» Kitabın sonunda Lilly ile yeniden buluşurlar ve Aaron Lilly'nin erkek üstünlüğünü ve «peygamberce bir mesaj» taşıdığını kabullenir.

Bu öğreti politik faşizmle erkek üstünlüğünü birleştiren bir görüştür. Argyle, toplumcuların bir gösterisini «bir avuç gencin» hareketi olarak küçük görür ve «dünyanın kurtuluşunun ancak köleliğin yeniden kurulmasına bağlı olduğunu» ileri sürer. «Bu demok-

ratik çamaşırcı kadın şakşakçılığını biraz daha sürdürdükten sonra herkesin kafasına dank edeceğini» iddia eder. Demokrasiye ve Hıristiyanlığa —«Aşkı da, Isa'yı da hor görüyorum»— olduğu kadar toplumculuğa da karşı çıkmak, Lawrence'in ister siyasal ister toplumsal alanda olsun, eşitlik potansiyeli taşıyan her sisteme karşıtlığını ortaya koyar. Lawrence birbirine bağlı olarak gelişen fikirlerin varlığını fark etmiştir: «Çünkü insan toplumu çağlar boyunca, belirli bir fikrin gelişimini aralıklı da olsa kaçınılmaz biçimde gerçekleştirmiştir.» Bu noktadan hareketle Lilly, toplumculuğun, Hıristiyanlıkla aynı tür itkiden doğduğunu, İsa'nın da Marx ya da feministler gibi çirkin bir eşitlik yanlısı olduğunu ileri sürer.

Bence fikir ve ülkü artık kesinlikle ölmüştür. Aşkın ülküsü, vermenin almaktan daha iyi olduğu ülküsü, özgürlük ülküsü, insanların kardeşliği ülküsü, insan yaşamının kutsallığı ülküsü... hepsi modern hastalığa yakalanmış, çürümüş, kokuşmuştur.

Sonra Lilly, romanın hükümet kavramını açıklar:

Yine bir çeşit kölelik kurulması gerek. İnsanlar insan değil, birer böcek, birer araçtırlar, bu yüzden de yazgıları köleliktir. Giderek bunu kabul edecekler ve kendilerine uygun, enerjik, güçlü, sağlıklı bir köleliği seçeceklerdir... Yani aşağı düzeydeki varlıklar, üstün bir varlığın sorumluluğu altına gireceklerdir.

Lilly'nin ırkçılığı ve Yahudi düşmanlığı kötü bir Carlyle kopyası söylevde belirir. Ona göre, demokratik düzeni geçirdikten sonra insanlar köleliği kabul etmek zorunda kalacaklardır. Bu fikir, aynı tutumu kadınların da benimsemesini uman bir görüşten doğar. Bunun üzerine Aaron şöyle bir karara varır:

Eğer boyun eğmesi gerekiyorsa, eğer gerçekten boyunduruk altına girmesi gerekiyorsa —ki öyle görünüyordu— o zaman dünyadaki hayvanca insanlara boyun eğmektense Lilly'nin boyunduruğuna girerdi daha iyi. Eğer boyun eğecekse, ne bir kadına, ne de bir toplumsal kuruma boyun eğmeliydi. Ha-

yır! Eğer kendini vermesi, bağımsızlığından bilerek vazgeçmesi gerekiyorsa, dünyada hiç kimseye değil, şu adama boyu eğerdi. Çünkü, işin doğrusu aranırsa bu adamda kavrayamadığı, kendisine üstün gelen isterse üzerinde egemenlik kuracak bir güç vardı.

Bundan sonra efendi, hikmetlerini yumurtlamaya başlar: «Dünyada sadece iki büyük dinamik itki vardır: Biri aşk, biri iktidar.» Lilly, Aaron'u, kadın ve aşkın «yitik düşler» olduğuna inandırdıktan sonra, «şimdiye dek aşk ve iktidar denen bu iki güçten birisinin itkisiyle hareket etmeye, ötekinden nefret etmeye çalıştık. Ama sonunda görüyoruz ki tek çıkar yol, şimdiye dek nefret ettiğimiz şeyi, yani iktidar itkisini kabullenmek durumundayız» sonucuna ulaşır.

Lilly'ye göre insanların hemen yarısı, «boyunduruk altına girmek zorunda ve bunu da istemektedir.»

İktidar itkisi söz konusu oldu mu, kadınlar boyun eğmek zorundadır. Ama içten, uç noktaya kadar boyun eğmelidir. Bu, herhangi bir anlamsız otoriteye, iradeye boyun eğmek değil, çok daha derin, çok daha köklü bir şeye boyun eğmek olmalıdır. Ruhun iktidar ve yücelme yolundaki çabasına boyun eğmektir bu. Artık kutupları değiştirmemiz gerek. Kadınlar artık boyun eğmeli. Derinden ve köklü olarak... İçten gelen içtenlikle oluşan bir boyun eğme olmalı bu.

Lilly, bu boyun eğmenin istekle yapılması gerektiğini söyleyerek ataerkil düzenin bile utanç duyduğu bir kölelik kurumunu canlandırmaya çalışıyor. Lawrence burada cinsel devrimin kadınlara getirdiği az da olsa özgürlüğü çok görerek, kendiliklerinden köleliği seçmelerini öneriyor. Ataerkil düzenin eskisinden de güçlü olarak kurulmasını savunan Lawrence, eskiden gereğince baskıcı olamayan ruhbilimsel baskı tekniklerini de geliştirmeye çalışıyor.

Aaron bu tartışmada güçsüz kalmakta ve savunduğu fikirler ön plana çıkamamaktadır. «Bu hiçbir zaman gerçekleşmeyecek» dediğinde, Lilly, «Eğer aşktan ve aşk motifinden vazgeçersen gerçekleşir» diye

karşı çıkar. Ve insanların yarısı boyun eğdiği zaman, kadınlardan sonra güçsüz erkekleri de boyunduruk altına almanın zor olmayacağını söyler:

Hem kadınlar, hem erkekler. Bir kişinin köklü ruhsal gücünü kabul edecek ve ona itaat edecekler... Erkekler de bir erkeğin yüce ruhu önünde eğilecekler, onun kendilerine yol göstermesini isteyecekler. Kadınlar ise var olmak için erkeğin ruhsal gücünü kabul edecekler.

Bu tanımla yeni dünyanın nasıl olması gerektiği anlatılmaktadır: Kadınlar, her erkeğin önünde eğilecek, erkekler de üstün erkeğin önünde dize gelecektir.

Romanın kritik noktasında Lilly Aaron'a bir öneride bulunur. Bu aşk önerisi değil, efendilik önerisidir. Çünkü Lilly aşkı küçük görür. Bu tuhaf bir fiziksel eşcinselliğin aşılmasıdır. Ama fiziksel eşcinsellik oranında erotik bir anlatımı vardır Lawrence'in:

Sen Aaron, senin de boyun eğmen gerek. Senin de daha yüce bir ruha kendini tutkuyla vermen gerek... Bu, yaşamın zorladığı bir boyun eğme. Bunu sen de biliyorsun. Ama koşulları zorlamaya çalışıyorsun. Hatta kendini teslim etmektense ölmeyi yeğlersin... Uzun bir sessizlik oldu. Sonra Aaron başını kaldırıp Lilly'nin yüzüne baktı. Lilly'nin yüzü kararmıştı, uzaklarda gibiydi. O anda bir Bizans ikonunu andırıyordu.

Aaron yapmacık bir bilmezlikle «Peki ama kime boyun eğeceğim?» diye sorar. Karşısındaki güçlü ruh, «Bunun yanıtını ruhun verecektir» diye karşılık verir.

Kangaroo (Kanguru) romanı da aynı konuyu biraz daha ayrıntılı işler. Romanın kahramanı Richard Lovat Somers, karısıyla birlikte Avusturalya'ya giden ünlü yazar David Herbert Lawrence'in öylesine kopyasıdır ki, romanı gülünç olmaktan ancak mizah yanı kurtarır. Bu kitapta da **Aaron's Rod**'daki gelişme uygulanmıştır. Kadınlardan nefret etmek ve giderek erkeklerin beraberliğini aramak; buradan hareketle de erkekler üzerinde de egemenlik kurmak; yani ataerkil düzenin atası olmak saplantısını görürüz.

Lawrence'in Oedipus kompleksinden hareket eden ve bu noktaya ulaşan gelişimini izlemek yararlı olacaktır. Lawrence, **Women in Love** ile Oedipus kompleksi içindeki oğuldan sevgiliye dönüşmüş, giderek Freud'un analarını seven erkeklerinin ömür boyunca hedef alacakları kadın kavramından koparak heteroseksüel ilişkilerden eşcinsel ilişkilere eğilim duymaya başlamıştır. Ataerkil toplumda, baba olamamışsa da koca olmakla yetişkin erkek statüsünü kazanmıştır. Aslında, Oedipal gelişimin bir yönü olan toplumsal ayrıcalıkları elde etmiştir. **Aaron's Rod**'u yazdığı zaman ise, yazar kocalıktan ve kadınları seven kişi olmaktan uzaklaşmış, bunun yerini güç sahibi olanlar, güçlüler, yani erkekler almıştır. **Kangaroo**'da, Lawrence hâlâ kocalıktan sıkılmış, hâlâ baba olamamış, Laius ve Oedipus'un tattığı ataerkil gücün özleminde biridir. Artık anne de, kadın da ona sıkıcı gelir. Erkekler dünyasında güçlü bir erkek olmak, bir erkeğin gücünü kazanmak özlemindedir. Bir sanatçı, bir bohem, bir gezgin olarak Lawrence bunları gerçekleştirmeyi çok zor görmüştür. Asık suratlı, kendini kocasına adadığını iddia eden bir kadınla evlenmiş olmak, ona efendiliği sıkıcı göstermiş olsa gerek. Bütün bunlarda şaşırtıcı bir yan yok. Ne var ki, **Oğullar ve Sevgililer**'deki belirgin ana tutkunluğundan sonra, Lawrence okurunu hiç hazırlamadan kadın nefretine dönüşmüştür. Bu nefret giderek, totemi penis olan, yazarın kendi penisi olan bir din niteliğine bürünür.

Aaron's Rod, Kangaroo ve **The Plumed Serpent**, faşist bir tutumu, kaba gücü, ırkçı ve dinsel bağnazlığı işledikleri için pek sivrilmemiş romanlardır. Bu romanlar Lawrence'in politika, savaş, din adamlığı, sanat ve ekonomi dallarındaki «erkekler dünyası»nda başarı kazanmak için nasıl çarpındığını gözler önüne serer. Lawrence, **Lady Chatterley'in Âşığı** ve ondan önceki aşk romanlarıyla çoğunluk kadın okurlara seslenmiş ve kadınlar onun erkekler dünyasındaki başarıla-

rını düşleyemez olmuşlardır. **Women in Love**'dan sonra bunu fark eden yazar, kadınlar üzerinde egemenlik kuramayacağını anlamış daha da hırslı olmuştur. Cinsel politikadan hiç ayrılmamış ve bu tutum toplumsal ve siyasal bütün görüşlerinin temeli olmuştur.

Lovat Somers, yalnız kalabilmek ve çalışabilmek için Avusturalya'ya gider. Ama her karşılaştığı, ondan ülkenin yönetimini ele almasını rica etmeye başlar. «Diggers» diye tanınan faşist bir grup, yapacakları hükümet darbesinde Somers'in liderleri olmasını isterler. Somers'i hükümet işlerini yüklenmeye iten en güçlü neden, sadece erkeklerle beraber olacağı bir ortam bulmuş olması değil, başta karısı Harriet olmak üzere bütün kadınların bu alandan uzak olmasıdır. Kadınlara oy hakkı tanınmasından birkaç yıl sonra yazılan **Kangaroo**, kadınların politik tartışmalara bile girmelerine karşıdır. Yeni düzende, kadınlar yeniden alt kademedeki yerlerine döneceklerdir. Ancak, kamış üstünlüğünün «kara tanrılarına» inanan bir erkek için kendi evinde bile üstünlük kuramamış olmak utanç verici bir durumdur. Lawrence çatışmalarla sürdürdüğü bu fikir gelişiminin sonunda kamışsal bir dini kabul edecek oranda erkek üstünlüğü görüşüne saplanır. Yazarın son romanları, evdeki başarısızlığını altetme çabalarını yansıtır. Yazarın ölümünden sonra Frieda Lawrence, bir kavga sırasında Lawrence'in kendisini duvara dayayıp «Burada efendi benim. Benim dediğim olur.» diye bağırdığını anlatmıştır. Bunun üzerine Frieda Lawrence isterse efendi olabileceğini, buna itirazı olmadığını söylemiş ve Lawrence ellerini karısının boğazından çekerek, büsbütün şaşkınlığa düşmüştür. Frieda'nın «Bütün istediğin bu muydu? İstediğin kadar efendi ol. Senin dediğin olsun. Umurumda değil.» demesi, karşı konulmayı bekleyen yazarı şaşırtmıştır.

Kangaroo'daki erkeğin ayrıcalığı, üstünlüğü, toplum ve politika yaşamındaki yeri konusundaki vurgu-

lamalar ve vatandaş sayılsın sayılmasın, kadının bu alanlardan özenle uzak tutulması, yüzyılımızın hiç hoş olmayan bazı tutumlarına varmaktadır. Bunlar, ırkçılık, totaliter yönetim hırsı, demokrasiden nefret etmek Hıristiyan insancılığını «Yahudi» güçsüzlüğü biçiminde yorumlamak gibi tehlikeli tutumlardır. Bütün bunların yanı sıra, Kangaroo, anlatımının alışılagelmiş Lawrence romanlarındaki ustalık ve estetikten yoksun oluşu yüzünden, önemsiz, kayda değmez bir nitelik taşır. Bu kitapta faşist İtalya'daki gelişimleri ve Hitler'in ilk yıllarındaki oluşumu andıran bir çizgi izlenmiştir. Bu kitaptaki görüşler, anlamsız bir vatanperverlik içinde savaşı ve üstün insanı savunan birtakım ırkçı, faşist kuruluşların görüşlerine paraleldir. «Sadece erkeklere özgü» bir dünya isteği, erkekler arasında derin bir bağlılığa dayanan ilişki kurma özlemini yansıtır. Avustralyalılar Somers'de hep böylesine ilişki kurabilecekleri bir kişiyi görürler. Somers, zengin olmuş bir proleter çocuğu olarak, onların içinden çıkmış, aslen centilmen birisi olarak sivrilir.

Lovat, sömürgelerdeki bu kardeşlerine efendilik etmekte, ama onları sevmekte ve onların da kendisine bağlanmalarını istemektedir. Birkin'in tersine, Somers reddedilmez, boyuna istenen kişi olur. Karşılaştığı herkes onu ister. Ve bu kez, reddeden Somers olur. Lovat büyük bir bencillikle önemli bir siyasal parti başkanının ölüm döşeğinde kendisini çağıracağını ve «Sizi seviyorum» demesi için yalvaracağını düşler. Lovat karısına bağlı, erkek yapılı biridir. Ama Jack Callcott ve Ben Cooley'in kendisine hayran olmalarından da hoşlanır. Onların kendisini sevmesi onu yüceltmektedir. Çekici ve etken kişiler olarak gördüğü bu iki erkeğin kendisine yaklaşmasını önlemekle de kendisinin erkek gücünü kanıtlamış olur. Lawrence. Gerald'ın Birkin'i reddettiği gibi, bu kez kendisi bir başka erkeği reddeder duruma gelmiştir. Tutumu, kendisine yanaşmaya çalışan iki erkeğe karşı oldukça «kadınca» ve

«pasif»tir. Ama aynı zamanda kadınlara karşı da otoriter ve «erkeksi»dir.

Erkekler için ana kraliçe niteliğindeki bu adam, rahatça ezebileceği karısına karşı da otoriter bir erkek rolündedir. **Kangaroo**, D.H. Lawrence'in hiçbir zaman gerçekleştirmediği için suçlanamayacağı evlilik dışı düşlerini yansıtır. Bu düşsel aşk nesnesi bir erkek olduğu için, elde bir sayılan güçsüz kadından daha önemlidir. Ne var ki, Lawrence fazla ileri gitmekten çekinmiş, «doğal olmayan», «erkeksi olmayan» ilişkiye girmekten kaçınmıştır.

Bu ilişkilerin düşsel niteliği dahi bunların cinsel politik bir görüşten doğduğunu, oldukça güçlü, ya da aktif eşcinsel itkilerden geldiğini kanıtlar. Erkekler arasındaki aşk, hiçbir zaman temel sorun olmamıştır. Çünkü Lawrence aşk sözü ile aslında iktidar demek istemiş ve daha sonraki romanlarında da bu terimi doğru kullanmakla maksadını belirlemiştir.

V DİNSEL

The Plumed Serpent, Lawrence'in erkek üstünlüğünü bir din haline dönüştürüşünü belirler. Politik sistemleri dinbilimsel temellere oturtmak çabası öteden beri süregelen bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu nedenle Lawrence'in tutumunu pratik olmak biçiminde görebiliriz. Eski ataerkilliğin ana direklerinden biri din olmuştur. Lawrence, Hıristiyanlığın eşitliği öngören ilkelerinden hoşlanmadığı ve bu dinin diğer nitelikleri de kendisini ilgilendirmediği için yeni bir din kurma yolunu seçmiştir. Doğaüstü güçleri bir tek biçimde algıladığı için, yeni kurduğu dinin fallik tapınma olarak gelişmesiyle yetinmiştir. Lawrence'in toten durumundaki penisi alfa ve omegadır; yani ete dönüşmüş kavramdır.

Bu görüşte büyük ölçüde narsisist bir tavrın varlığı, daha önceki romanlardan beri süregelen bir tutumun sonucudur. Fallik tapımı Lawrence'in bir başka

amaca ulaşmasını da sağlar. Penise sihirli güçler yüklemekle (ki dinsel bir nitelik vermeden bunu başarmak zordur), Lawrence biyolojik olguyu altüst edebilmiştir. Çünkü bu yeni sistemde yaşam, rahmi bir yana bırakıp, penisten üremektedir. Artık dünyadaki bütün canlı güçlerin yaşam kaynağı penistir. Lawrence'in **The Rainbow**'da rahme yüklediği güçler düşünülünce, böylesine «önemli yaşam sorunlarını» değiştirebilme etkenliğini kazanmayı özlemiş olması şaşırtıcı olmaktan çıkar.

The Plumed Serpent dinsel bir olayın öyküsüdür. İrlandalı ve oldukça akıllı bir kadın Meksika'ya gelir. Ülkenin yönetimini ele geçirmek ve faşist ve neo-ilkel programlı bir hükümet kurmak için kendilerini eski Meksika tanrılarının yeniden dirilmiş kişileri olarak gösteren iki sahtekârın oyununa gelir. Bayan Leslie, bütün bu olup bitenlerin bir safsata olduğu fikri ile Don Ramon ve Don Cipriano'nun hipnotik erkeklikleri arasında bocalamaya başlar. Sonunda erkeklerin çekiciliğinde karar kılar; biriyle evlenir ve her ikisinin yardımcısı olarak tanrıçalık katına ermeye çalışır.

Roman kadının görüş açısından kaleme alınmıştır. Kitabın merkez noktası bu iki çekici erkektir. Sürekli olarak fallik üstünlük övülüp yüceltilir. Cipriano'nun çekiciliğine kapılan Kate Leslie, «yaşayan erkek gücünü», «eski fallik gizemi», «erkek-Pan'ın Tanrı-şeytan karışımı gücünü», «gölge veren, göklere yükselen, gökyüzünü örten ve kendinden başka hiçbir şey olmayan bir karanlık meydana getiren erkeği» görür. Ramon ve Cipriano, sırasıyla biri entellektüel öteki deneyimden gelen bilgeliği olan ve tam Lawrence'in görüşlerine uyan, onun ağzından konuşan iki kişidir. Kadın kahramanla birlikte tipik bir Lawrence üçlüsü meydana getirirler. Cipriano ve Kate Leslie, Ramon'a âşıktırlar. Ramon ise sadece kendisini sever. Çok üstün bir yaratık olan, tanrıların başı durumunda ve Isa'nın kardeşi ve halefi olan Ramon, elbette kendi kendine ye-

terli olacaktır. Ama arada bir Cipriano ile erotik ilişkiler kurduğu anlar olur. Kendisine lâyık olamayacak ölçüde yetersiz biri olan Kate'den ise sürekli uzak durmak ona ayrı bir haz verir.

Leavis ve başka eleştirmenler, romanın kadın kahramanının yeterince işlenmediği noktasına ağırlık vermişlerdir. Bunda gerçek payı varsa da, Kate Leslie, yazarın görüşüne uygun olarak boyun eğen kadını istenildiği gibi temsil etmektedir. «Eski, yüce fallik gizemle» karşılaştığı zaman davranışı başka kadınlardan farklı olmaz: Önce boyun eğer, sonra tamamen kendi benliğinden vazgeçer.

Ah! Bu muhteşem ereksiyon onu nasıl da dize getirecekti! Mutlak bir boyun eğme; göklerin altındaki toprak gibi. Gök kubbe örneği yükselen bir yücelik önündeki boyun eğme. Nasıl bir evliliktir bu! Nasıl müthiş ve nasıl mutlak! Ölüm mutlaklığında, ölümden de öte! Pan'ın kolları bunlar. Bulutlardan ürkütücü, yarı anlaşılır yarı anlaşılmaz bir ses geliyor. Kate artık Cipriano ile evliliğinin anlamını kavrıyordu. En uç noktada pasiflik demekti bu, yeryüzünün tan ağarırkenki suskunluğu gibi. Yaşayan bir cansızlık, pasifliğin o katı, o somut gizi! Ah, ne tuhaf bir kendinden geçme, benliğinden kopma, kendini bırakmadır bu!

Kadın, geleceğin önsezisiyle, «Benim şeytan sevgilim!» diye haykırır. Bu anlatımda Coleridge'in tanımı, resimli romanların klişeleşmiş diline dönmüştür.

Kate Leslie bütün öteki kadınları «kadının suskun olduğu yüce Pan'ın dünyasına döndürmek» amacını taşıyan bir örnektir. Leslie'nin pasifliği sadece kendi cinsiyetine özgü bir nitelik değil, aynı zamanda yazarın oynamaktan hoşlandığı bir şeydir. Lawrence kadın kahramanı bir araç olarak kullanıp, Cipriano'nun kara yağız erkek gücüne olan kendi tutkusunu işler aslında.

Roman boyunca Kate Leslie, yazarın ilk ve temel gerçek öğretisini algılar. Dünyanin kurtuluşunun kadınların eski boyun eğmelerine dönmeleri yoluyla sağ-

lanabileceğini anlayan Kate Leslie, bu yeni dinin önerdiği evliliği kabul eder ve efendisinin önünde dize gelip onun ayaklarını öperek hizmetinde olduğunu açıklar. Lawrence kadın iradesinin kötü bir şey olduğu kanısında bulunduğundan Leslie de sürekli olarak kendi iradesini yok etmeye, benliğini ortadan kaldırmaya çalışır. Ne var ki, bütün çabalarına karşın Leslie de uzun ömürlü olmayacak, bu yeni dinin bir çeşit kurbanı olacaktır. Bunun nasıl gerçekleştirileceğini anlatan bölümdeki barbarlık, okurda Lawrence'in akli dengesi konusunda kuşku uyandırmaktadır. Ramon onu şöyle uyarır: «Burada yalnız başına oturacak olursan belki bir süre kraliçeler gibi yaşayacak, ama sonunda sana tapanlar tarafından öldürüleceksin; belki daha da beteri olacak.» Yeni rejimin bir üyesi olduğu halde durumu yine de çok zordur. Kendisi de bunun farkındadır: «Bir kurban mıydı acaba?... Kurban mı edilecekti? Bu garip, bu yabancı töreleri, bir kurban gibi yerine getirmek zorundaydı artık.»

Lawrence'in bu romanla aynı sırada yazdığı **The Woman who Rode Away** adındaki kısa öyküsünde de fallik dinde kadının kurban edilmesi görüşü açıkça işlenmiştir. Bu, mutsuz evlilik yapmış bir kadının, Lawrence'in deyimiyle «köleliğe» girmiş bir kadının öyküsüdür. Bu kölelik kadının «bilinçli gelişimini kesinlikle engellemiştir». Herhangi bir ad verilerek bireyleştirilmemiş olan kadın, bir kumara, bir serüvene atılarak kaçar ve çöldeki yerlilerin yanına gider. Bu kadın, bir yerlere, bir şeylere kaçmak zorunda olan birisidir. Tuhaf olan nokta Lawrence'in kaçtıktan sonra onu nereye gönderdiğidir. Çünkü kadın, sadizmin ve kötülüğün uç noktasını somutlayan bir biçimde ölüme gönderilmektedir.

İlkelcilik tapımı, Lawrence'in estetik duygularını doyururken, aynı zamanda politik bir nitelik de taşır. Feminist hareketi, o güne dek sadece erkeklerin bir ayrıcalığı sayılan uygarlığa dönüş biçiminde gören ya-

zar, Yeni Kadın olarak hedef aldığı kadını bir düşman kabul etmiştir. Lawrence bu tutumuyla kadını «doğa», «yozlaşmamış temel hoşgörü» ve «sonsuz dişi» olarak gören çağdaşları Joyce ve Faulkner'dan ayrılır. Lawrence'in pasiflik ve mazoşizm konularında aynı fikirde olduğu Freud bile kadını oldukça zararsız bir yabani olarak yorumlar. Lawrence ise bir yandan erkeklere özgü gördüğü uygarlığı kadının yararına vermek istemez, bir yandan da yeni yetişen kuşaklardaki kadınların eski yaşam koşulları ve tavırlarından ve buna bağlı olarak da ötekilerin yakıştırdığı ilkel niteliklerden sıyrıldığını ileri sürer. Kadını yeniden o eski ilkel koşullara döndürmek için sert önlemler alınmalı, kadının iradesi yıkılmalı, yeni yeni gelişen egosu bastırılmalıdır. İşte bu nedenle Lawrence'in romanlarındaki kadın kahramanlar, bütün kitap boyunca kadın olarak gerçek yerlerinin ne olduğunu öğrenmekten başka bir şey yapmazlar. **The Woman who Rode Away**'de işte bu tür sert önlemler örneklenir. Eleştiriciler, bu öykünün simgesel olduğunu söylemekle yetiniyorlar; hiç kuşkusuz simgeseldir öykü, ama Londra köprüsüne asılıp teşhir edilen bir kesik baş ölçüsünde simgeseldir.

Özgürlüğe kavuşmuş kadını «yabanılların» elinde ölüme terk etmek ve bu öldürme olayını uzun uzadıya anlatmak fikri gerçekten bir esinlenmedir. Lawrence Ari ırktan olmayanlara karşı olduğu halde, kadını öldüren kara derili erkeklerin güzelliğinden ve bu erkeklerin «kadınlarını yerinde tutmasını bildiklerinden» söz etmeyi de unutmaz. Bu ucuz western filmlerinin ve Asya-Afrika konulu gösterilerin değişmez kurgusudur. Beyaz erkek, kadının yabanıların eline düşmesinden gizli bir haz duyar. Çünkü bu kara derililerin kadına nasıl davrandıklarını iyi bilirler. Bunlar kadını önce aşağılar, küçük düşürür, eve kapatır, sonra da türlü işkenceyle öldürürler. Bu tür komediler, beyaz adamın kendi sadizmini başkalarına yansıtarak doyurmasını sağlar.

Lawrence belirgin cinsel gelişimleri kaldırıp, kadını güneşe kurban ederek, tecavüz olayını fantezi bir anlatımla vermiştir. Ama bütün mitolojik kurgusuna karşın, öyküde büyük ölçüde «dinsel itki» vardır ve bu Lawrence'in erkeğin üstünlüğü ve penisi bir tanrı gibi görme öğretisiyle aynı paraleldedir. Öyküdeki mitolojik öge öyküyü pornografik olmaktan da kurtarmıştır görünüşte. Ama yoruma kaçmak gerekirse **The Woman who Rode Away**, en azından **The Story of O** türünde pornografiktir.

Öç almak işi kara derili erkeğe bırakılmıştır. Proleter kadınlar gibi Ari olmayan dişiler Lawrence'i hiç ilgilendirmediği için öyküde bunlara rastlanmaz. Ruhbilimsel açıdan bu öykü beyaz adamın istismar ettiği «ilkel» kişiler konusundaki suçluluk duygusunu karşılar. Beyaz adam kendi kadınını bu kasap gibi adamların eline teslim etmekte, kadın üzerindeki egemenliğini bu yolla da geliştirmekte ve bu emperyalist taşkınlığının suçunu da kara derili rakiplerinin omuzuna yıkmaktadır. Özgürlükçü, insancı ve iyiniyetli beyazlar, bu öykünün yüzeysel kurgusundan hoşnutturlar. Bunun yanı sıra yüzeysel kurgunun altında sadist, saldırgan ve kötü niyetler de doyuma ermiş olur.

Beyaz adamın günahlarının kefaretini «kadınına» ödetmek uzun süredir revaçta. Le Roi Jones bile **The Dutchman**'de Lulu'nun kişiliğinde bütün beyazları cezalandırmıştır. Algıları daha doğru olan Genet ise, beyaz kadının cezalandırılmasının aslında beyazların fantezisinden başka bir şey olmadığını fark etmiştir. Bu manyak mit, beyaz adamın, ulusal tarihimizde pek çok kötülük yapmış olan kadınını cezalandırmasıdır. Bu görüşten hareket eden Genet'nin **Karalar** adlı oyununda, kara derili oyuncular, beyaz izleyiciler önünde beyaz bir kadını nasıl öldürdüklerini oynarlar. Çünkü, bu beyaz izleyicilerin en çok hoşlanacakları oyun biçiminin bu olduğunu bilirler. «Cinayet»in gerçek olmadığı ortaya çıkınca, katafalkın altından da boşluktan

başka bir şey çıkmaz. Beyaz izleyicilerden meydana gelen yargıçlar önünde, kara derililer beyazlığı öldürmüşlerdir. Beyazlar, «Bizi öldürmeden öldürüyorsunuz» diye yakınırlar. Genet'nin amacı ırkçı ya da cinsel şiddet hareketlerini sergilemek değil, ırkçı-cinsel inançları politik bir sistemin mitleri gibi göstererek, bunların ruhbilimsel temellerini açığa çıkarmaktır.

Lawrence beyaz kadınla yerliler öyküsünde, kara derililerin sarı saçlı, beyaz tenli kadınların çekiciliğine kapıldıklarını, onların karşısında büyülendiklerini anlatarak, **Lord Jim** türünden peri masallarının kurgusuna girer. Sarışın birinin kara derililer üzerinde son derece etkili olduğu, ürküntü uyandırdığı ve kara derililerin böyle birini görünce kendilerine tanrı ya da kral yaptıkları fantezisi beyazların vazgeçemedikleri bir efsanedir. Lawrence, beyaz kadını cezalandırırken bu beylik inançtan yararlanır. Aşağıdaki bölüm bu ikili amacı belirler. Bir yandan kadını küçük düşürürken, öte yandan da beyazların benmerkezci oluşumlarını geliştirir:

> Mutlak bir sessizlik vardı şimdi. Kadına içecek bir şeyler verdiler, sonra papazlar onun giysilerini çıkardılar. Papazların koyu giysileri arasında, o bembeyaz, soluk teniyle duruyordu. Papazların ve buz sütunun ötesinde, kara derililerin ötesinde ve onlardan yüksekte öylece duruyordu. Aşağıdaki kalabalıktan kısık, yabanıl bir haykırma koptu. Sonra papazlar onu çevirdiler. Arkasını dönmüştü. Uzun sarı saçları aşağıdaki kalabalığın gözleri önüne serilmişti. Kalabalık yeniden haykırdı.

Bu sahne tam bir MGM teknikolor havasında anlatılmış; bütün öykü bir Hollywood kurgusunda verilmiştir. Ama aynı zamanda sadist duyguları ve beyazların yücelme özlemlerini de doyurur.

Lawrence'in cinsel konulardaki ikilemi okuru her zaman şaşırtacak niteliktedir. Kadın, yılanın gözlerine bakarak hipnotize olan bir kuş gibi ölüme gider. Ama bu yazgıcılığının nedeni açıklanmaz öyküde. Lawrence bu öldürme olayı ile Batının çöküşü ya da buna

benzer bir soyutlamanın simgeciliğine kaymak istemiştir. Ancak belirli öge, öyküde sadizm ölçüsünde mazoşizmin de varlığıdır. Bu mazoşizm yazarın kendi duygularını yansıtmakta, kara derili erkeğin katılığı, duygusuzluğu, güzelliği karşısında, ezilen, acı çeken kadın değil Lawrence'in kendisi olmaktadır.

Öykünün gerçek amacı, kadının iradesinin yıkılmasıdır. Burada cinayet aslında iradenin yok edilişini simgeleyen bir olaydır. **The Story of O** ya da benzeri pornografik öykülerde olduğu gibi fiziksel acı değil, kadının aşağılanması ön plana çıkarılmıştır. Bu aşağılanma da «... kadın bitkindi. Deri bir divana yıkıldı... ve her şeyden vazgeçip uyudu», «tamamen kendinden geçmişti. Bedeni sanki kendisinin değildi artık.» gibi cümlelerle belirlenir. Günlerce bir kulübede hapsedilen, işkence gören, sürekli kusmaya başlayan kadın «artık kendini denetleyemeyecek» bir pasifliğe ve umutsuzluğa düşer. Lawrence, kadının giderek kendini denetlemekten yoksun kalışını tadını çıkara çıkara anlatır: «Kendine hâkim değildi, bir başka büyüye kapılmış gibiydi. Zaman zaman korku ve dehşete düşüyordu... Yerliler yanına gelip oturuyor, suskunluklarıyla onu büyülüyorlardı... Orada öylece otururlarken, onun bütün iradesini çekip alıyorlarmış, onu iradesiz bırakıyorlarmış, kendi kayıtsızlığının kurbanı ediyorlarmış gibi oluyordu.»

Öykünün mesajı —bu öykünün bir de mesajı var tabii— yazarın modern kadına söylev çektiği bölümde ortaya çıkmaktadır:

> O hiç değişmeyen, kendini adamış, kendinden geçmiş kadınların başlarında yükselen simgelerde, Mene Mene Tekel Upharsin sözlerini yeniden görüyor gibiydi. Onun anladığı kadınlık, kişisel ve bireysel olan kadınlık yeniden yok olacak, kadının yenilmiş bireysel bağımsızlığı üzerinde o eski ilkel simgeler yeniden taht kuracaktı. İyi yetiştirilmiş beyaz kadının sertliği ve sinirle ürperen bilinci yeniden yok olacak, kadınlık yeniden kişiliksiz cinselliğin ve kişiliksiz şehvetin seline kapıla-

caktı. Düşteymiş gibi uzaklarda büyük kurban töreninin hazırlanışını gördü ve bir çaresizlik, bir umutsuzluk içinde kendini yitirmiş olarak kulübeye döndü.

İyi de etti. Birleşmiş Milletlerde medenî haklarını elde etmek için çırpınan Afrika, Asya ve Güney Amerika kadınlarına acıyor insan. Bunlar, Lawrence'in kendilerine yol gösteren, cinsel devrimin ne denli boş bir umut olduğunu belirleyen ve kendilerine önem vermenin ne denli yersiz bir davranış olduğunu gösteren satırlarını kavrayamamış olan kadınlar. Lawrence gerekli vaızı verdikten sonra devam ediyor: «Hep öyle kendini koyvermiş, düşünemez hale gelmiş bir kurban gibiydi... Sonunda bu durum bilincinin algıladığı tek şey oldu. Bu, eşyanın yüce güzelliğine ve uyumuna kanını karıştırmak duygusuydu.» Son cümle hiçbir anlam taşımadığı halde, ne amaçla yazıldığı bellidir. Kadının mazoşist yapısını belirlemek için de elden gelen yapılmıştır: «Bir kurban olduğunu biliyordu. Kendisine yapılanların onu kurban etmek için olduğunu biliyordu. Ama aldırmıyordu. İstiyordu bunu.» Freud sadizmi bilimsel açıdan doğrulamış, Lawrence de bundan yararlanmakta hiç kusur etmemişti.

Kadını aşağılamak için her şey yapılmıştır. Yerliler önce onun bindiği atı yaralar ve her adımda eyerin üzerindeki kadını sarsarak acı çektirirler. Lawrence daha sonra kadını attan indirip emekletir. Giderek hapsedildiği kulübede beraber olduğu hayvana hakaret ederek, kadını dolaylı yoldan aşağılar. Beraber olduğu köpekten «şu ufak dişi hayvan» diye söz eden yazar, kadının ölüme götürülürkenki korkusunu şöyle anlatır: «İri iri açılmış mavi gözleriyle öylece duruyordu.. uyuşuk bir umursamazlık, bitkinlik içindeydi.»

Kadını yakalayanlar, hiçbir ırkın insanı değil, sadece «üstün erkekler»dir. Bunlar «cinselliğin ötesinde» olan kişilerdir ve kadına ancak bıçaklarıyla dokunmayı yeğ tutarlar. Lawrence'in fallik söylevi şöyle bitiyor:

«Görünüşlerinde cinsel ya da şehvetli hiçbir şey yoktu. Ürkütücü bir arınmışlık vardı. Gözlerinde bile anlam yoktu. Sadece kadını dehşete düşüren yoğun, ama uzak, dalgın, insancıl olmayan bir parıltı vardı. Onlara yaklaşabilmek olanaksızdı. Onu bir kadın olarak göremiyorlardı.» Yazar, bir yandan bu adamların «kara ve güçlü erkekler» olduklarını belirtirken, çelişkili bir anlatımla «suskun, cinsiyetleri olmayan, güçlü, fiziksel varlıkları»ndan söz ediyor. Bu püriten pornografide aslında çelişki yoktur. Çünkü Lawrence cinselliği cinsiyetten ayırmıştır. Yerliler «Mutlak erkekliğin simgesi» oldukları için, kadınla herhangi bir alışverişleri olamaz. Lawrence «erkek» sözüyle ezici gücü, «temel oluşumu nedeniyle erkek ve amansız olan bir şeyi» kastetmektedir. «O eski, yırtıcı insanın erkeği» derken de bu belirlenir. Kuşkusuz bu anlatımdan sonra herhangi bir cinsellik aramak yersizdir, çünkü böylesi bir ilişki bir kadınla alış verişe girmek, hatta onu doyuma ulaştırmak gibi bir tehlike yaratabilir. Kadınla olan ilişki tamamen insana uzak, cinsellikten kopuk niteliktedir:

«Elbiselerini çıkarıp, bunları giy.»
«Siz erkekler dışarı çıkın da öyle.»
Adam yavaşça «Sana kimse dokunmaz.» dedi.
Kadın, «Erkekler buradayken soyunmam.» diye diretti.

Adam kapının yanında duran iki adama baktı. Adamlar hemen yaklaştılar, kadının canını acıtmadan ama sımsıkı tuttular. Sonra iki yaşlı adam geldi. Anlaşılmaz bir ustalıkla, ayağındaki çizmeleri bıçakla kesip çıkardılar. Sonra elbisesini de boydan boya kestiler; üstündekiler sıyrılıp düştü. Bir an sonra kadın çırılçıplak ve bembeyaz kalakalmıştı. Yatağın üzerinde oturan yaşlı adam konuşmaya başladı. Kadını ona doğru çevirdiler. İhtiyar yeniden bir şeyler söyledi. Genç yerli, kadının sarı saçlarındaki firketeleri ve tarağı çıkardı. Saçları omuzlarına döküldü. Sonra yaşlı adam yine bir şeyler söyledi. Yerliler kadını yatağın yanına götürdüler. Beyaz saçlı, parlak kara derili ihtiyar parmak uçlarını diliyle ıslattı, kadının göğüslerine, bedenine, sırtına dokundu. Parmak uçları derisine değdikçe, sanki ölümün kendisi dokunuyormuş gibi ürperiyordu kadın.

Kurbanın ölümü duyması, Lawrence'in yorumunda olağandır. Böylelikle erkeğin üstünlüğü, yüceliği, olanca ölümcüllüğü, cinsellikten, yaşamdan, üretkenlikten kopukluğu ile kendini ortaya koyar. Törenin son bölümü buzdan bir fallik totem önünde yapılır ve bu penisin bir buz sütunu olduğu ısrarla belirtilir:

İlerde oyulmuş kayalardan meydana gelmiş bir duvar vardı. Kayanın oyuğundan upuzun bir dişe benzeyen buz parçası sarkıyordu. Buz, kayanın üzerinden taşıyor, sonra gökyüzü damla damla inermişcesine aşağıdaki su birikintisine iniyordu. Ama su birikintisinin olması gereken yer kurumuştu... Kadını akıl almaz biçimde dimdik duran buz sütununun karşısına getirdiler.

Bu anlatımda okura penisin doğaüstü kökeni yansıtılmak istenmiştir. «Gökyüzü damla damla inermişcesine», «akıl almaz biçimde dimdik duran» sözleri penisin gücünü ve «kuru su çukuru» da rahmin reddedilişini simgeler. Buz sarkıntı Lawrence'in tanrısı, kutsal olarak bildiği, inandığıdır. Fallik düşüncenin varış noktası budur.

Kurban ölmeden önce temizlenecek, arınacaktır. Bu bölümde okura otoerotik ya da antierotik pornografinin en somut örneği verilir:

Kadın, karanlıkta ve sessizlik içinde kendisine yapılanların hepsinin farkındaydı. Kendisini nasıl soyduklarını, duvardaki mavi, beyaz, kara renkli büyük ve garip nesnenin karşısına getirdiklerini, her yanını suyla yıkadıklarını duyuyordu... Sonra onu kırmızı, siyah, sarı renkte ve ne olduğu anlaşılmaz bir başka büyük nesnenin altındaki divana uzattılar; her yanını güzel kokulu yağlarla ovdular. Kollarını, bacaklarını, sırtını, yanlarını uzun uzun, hipnotize edici bir biçimde ovdular. Kara elleri inanılmaz ölçüde güçlü, ama bir türlü anlayamadığı biçimde, su kadar yumuşaktılar. Beyaz gövdesine doğru eğilen kara suratları, kırmızı boyalarla boyanmış, yanaklarına sarı çizgiler çekilmişti. Elleri kadının yumuşak beyaz gövdesi üzerinde gezinirken, kara gözlerinde yitik ışıklar yanıyordu. Ovalanması bitince, dört güçlü kuvvetli erkek onu kollarından ve bacak-

larından tutarak düz bir taşın üzerine yatırdılar. Arkasında, siyah camla kaplanmış bir iskelete benzeyen yaşlı adam duruyordu. Elinde bıçak vardı ve gözleri güneşe dikilmişti. Arkasında da elinde bıçak tutan bir başka çıplak adam duruyordu.

Sadist pornografinin uç noktası hep cinayetle belirlenir. Lawrence'in film kahramanlarını anımsatan din adamları da yaptıkları işin farkındadırlar ve «çırılçıplak olarak bir çeşit barbarca kendilerinden geçmişlik» içindedirler. Fallik güneşin fallik buzda yansımasını ve fallik din adamlarının fallik bıçağı kaldırıp dişi kurbana indirmeleri için işaret vermesini beklerler. Bıçağın kadının kalbine sokuluşu, ölümcül çiftleşmeyi belirler.

Kurban serilmiş yatar ve başına gelecekleri beklerken, Lawrence cinsellik katılmış görüntüyü cinsel bir senaryoyla bezer:

Kadın gözlerini gökyüzüne çevirerek sapsarı duran güneşe baktı. Buz, güneşle kendisi arasında bir gölge gibiydi. Güneşin sarı ışıkları, huni biçimindeki tünelin dibinde yakılmış tören ateşine dek varmıyor, ama mağaranın belirli bir bölümüne sızıyordu. Evet, ışıklar yavaş yavaş çevreye yayılıyordu. Giderek içeri giriyorlardı. Güneş kızarıp batacağı anda, buz sütununun ardına sızacak, mağaranın ta dibine dek varacaktı. Kadın, adamların bu anı beklediklerini anladı... O zaman ihtiyar bıçağı indirecek, tam yüreğine saplayacak ve kurban töreni yerine getirilmiş, güç kazanılmış olacaktı.

Bu anlatım cinsel yamyamlığın simgesidir. Bıçak, penisi ve penisin sokuluşunu, mağara rahmi ve yatağı temsil etmekte ve bu öldürme olayının sonunda öldüren, kurbanının gücünü elde etmektedir. Lawrence'in sapık fantezisi, kadının büyüsünü yok etmek için, erkeği kadının bedenine öldürücü bir araçla saplar. Lawrence kara derili ırkların beyazları kıskandığını, «onların güneşini çaldıkları» için beyazlara kinlendiğini söylüyor. Yazar aslında korkuyu ve kıskançlığı kendisi duymakta ve bu duygular onu öldürmeye dek itmektedir.

Lawrence'in cinsel dinindeki bu öldürme töreni, bir cinsel birleşmedir aslında. Kadının kurban edilmesi erkeğin büyük gücünü ve üstünlüğünü saptar. Ancak cinsel güç, bir ölü üzerinde etken olamayacağına göre, öykünün tamamen politik nitelik taşıdığı ortadadır. Cinsel organların öldürücü araçlara dönüştürülmesi, yazarı cinsellikten savaşa itmiştir. Bu belki de cinselliğin öldürmeye dönüşmesidir.

ALTI

HENRY MILLER

Bazı yazarlar sürekli olarak yanlış anlaşılmışlardır. Hiç kuşkusuz Henry Miller, Amerikan edebiyatının yaşayan en önemli kişilerinden biridir. Yine de akademik gelenek, Miller'i sürekli olarak inceleme alanının dışında bırakmaktadır. Miller, çağımız edebiyatına en fazla etkisi olan kişilerden biri sayılabileceği halde, resmî eleştiriciler onun yapıtlarını sistematik olarak hesaba katmamakta direnmektedir. Üstelik Miller, son yirmi otuz yılın «cinsel özgürlük» kavramını temsil eder duruma da gelmiştir. Karl Shapiro'nun bir yazısında bu özellik iyice belirlenmiştir: «Miller'in başarısı mucizevidir. O cinselliği alaya almadan, gülünç göstermeye çalışmadan gülünç olabilmektedir... En uç noktada gerçekleri yansıttığı ve büyük bir şiirsellik kattığı halde, yazılarında sürekli olarak bir mizah havası vardır.» Shapiro, Miller'in «kapsamlı bir devrim»den daha etkili olarak ulusal görünümün «müstehcenliklerini» ortadan kaldırabileceğine inanmaktadır, Lawrence Durrell ise Miller'in kitaplarının çağdaşlarının aksine «püriten şoka bağlı olmadıkları için» önemli olduklarını belirtmekte, «puritenler ve paganlardan kurtulmak ne hoşmuş» demektedir. Shapiro'ya göre Miller, «başka yazarların bir yemek masasını ya da savaş alanını anlattıkları ölçüde alelâde bir tarzda cinselliği dile getirebilen ve olağan bir şekilde anlatan ilk batılı yazardır». Shapiro **Tropic of Cancer**'i (Yengeç Dönencesi) Joyce'un

Ulysses'i ile karşılaştırmakta ve Joyce'u «cinsel istek uyandırıcı» olarak yorumlayıp Miller'i üstün tutmaktadır. Miller'de «dinsel ya da ahlâki gerilim olmadığı için 'cinsel istek uyandırıcı' değildir.» der. «Miller aşkın ve kendini verişin bütün tadını duyduğu halde, Joyce aşk ve şehvetten kendini uzak tutmaktadır aslında.»

Henry Miller ne denli liberal görüşlü yeni erkek olarak ortaya çıkarsa çıksın, bu gerçek olmaktan çok uzaktır. Gerçek aranırsa, Miller Amerikan cinsel nevrozunun belirgin bir örneğidir ve yapıtlarının önemi bizleri bu illetten kurtarıcı nitelik taşımaktan öte, bu illeti açıkça ve dramatik biçimde ortaya koymasındadır. Miller'in kitaplarında müshil etkisi yapan bir boşalım vardır gerçekten; ama asıl önemlisi Miller'in daha önce ağıza alınmaya cesaret edilemeyeni ortaya dökmüş oluşudur. Miller, kültürümüzün, uygarlığımızın, daha doğrusu erkeğe yönelik duyarlığımızın iğrenç, adi olarak gördüğü, küçümseyerek, karşıt olarak baktığı cinselliği dile getirmiştir. Cinsellik derken bunun kapsamına kadın da girmektedir. Çünkü cinselliği olanca olumsuzluk içinde yorumlarken, bunun yükü kadının omuzlarına bindirilmektedir. Miller'in kendisiyle özdeş kılarak verdiği kişiler, okurda yazar Miller'in roman kişisi Miller'den pek fazla akıllı ve mantıklı olmadığı izlenimini uyandırır.

Cinsel duygu ve olayları birinci kişi ağzından aktaran Miller'in yazdığı bütün bu «düzme»lerin tamamen fantezi olduğunu kanıtlayan pek çok belirti vardır. Okur hiçbir zaman bu anlatılanların gerçek olup olmayacağını düşünmek duygusuna kapılmaz. Miller, bütün gerçeklik ve güçlülüğüne karşın, bugüne dek edebiyat alanında bir anlatıma ulaştırılmamış cinsel ilişkileri ortaya koyar. Bunlar, daha önceki çağlarda görülen şövalyelik romantik aşk ya da flört tavırlarının getirdiği karşıtlıktan daha değişik bir temel yapıda olmamakla beraber, kültürel geleneğimizde bu-

güne dek gizlenmiş nitelikleri ortaya çıkarmaları yönünden ilginçtir. Miller belirli bir grubun yaşantısını aktarıyor gibi görünse de, söz konusu ettiği erkeklerin çağlar boyu görülmüş erkeklerle paylaştıkları pek çok ortak yan vardır. Aynı şekilde kadınlar da, her ne kadar eski kadınlardan farklı görünüyorlarsa da, analık, eşlik, bekâret gibi niteliklerin aranmasıyla öteki kadınlarla özdeşleştirilir. Ancak, Miller'in kadına karşıtlığı, edebiyat alanındaki en saygılı ve ölçülü karşıtlık biçiminde gelişmiştir.

Lawrence'in müridi olarak kendini ileri süren Miller, ondan daha değişik bir tutumdadır. Lawrence'in kahramanları belirli bir ciddiyet ile işe girer ve zarif bir politik protokol içinde «aşk yaparlar». Bunu yaparken de kadına boyun eğdirme işlemini gerçekleştirmiş olurlar. Oysa Miller ve suç ortakları —çünkü Miller'in çevresinde bir gang vardır— kadını sadece «düzer» ve ondan sonra tuvalet kâğıdı ya da kâğıt mendil gibi kaldırıp atarlar. Miller'in kahramanları, hiçbir misyonu yüklenmemiş, hiçbir özentiye girmemiş, sadece «düzüp geçen» kişilerdir. Lawrence romantik aşkın geleneksel tavırlarını yok etmek için pek çok şey yapmıştır. Miller ise, bu tavırların varlığından bile habersizmiş gibi işe başlar. Miller'in tutumunda, soğukkanlı olarak ilişkileri anlatışında, Lawrence'in hiçbir zaman vazgeçemediği, sevdiği, sıcaklık ve şefkat duyguları yer almaz. Miller «aşk oyunu»nu (erotisizm maskesi altında bir kaba güç gösterisidir bu), adam dolandırmaktan farksız bir şey olarak niteler. Bunun formülü de basittir: Kadına rastlarsınız, size «biraz cici mama vermeye» kandırırsınız, alır ve çekip gidersiniz. Miller'in avlanışı ilkel bir arama, düzme ve unutma biçiminde gelişir.

Miller'in Lawrence'e hayranlığı ve onun hakkında yazı döşenmesine yol açan bağlılığı, her şeyden önce cinsel devrime karşıt oluşlarındaki ortak görüşten doğar:

Lawrence'nin bütün gücüyle kadını gerçek yerine döndürmeye çalışmış olması önemli ve anlamlıdır... Derinden ve utanç verici ölçüde kadınlaşmış olan erkekler dünyası, Lawrence'ın görüşlerine inanmamak ve bunları küçümsemek eğilimindedir... Lawrence'in dişiyle tırnağıyla cebelleştiği, birbirinden ayrı uçların kaybolduğu, cinselliğin miğde bulandıran ideal aşkı olmuştur. Dünya bir karşıtlık yerine, cinslerin birbirine kaynaşması temeli üzerine oturtulmuştur... Oysa, kadınlarla süregelen ve sonsuza dek sürecek savaş bizim gücümüzü biler, direncimizi pekiştirir, kültürel başarılarımızın alanını genişletir. Biz kadınla olan çatışmamız yoluyla dinlerimizi, felsefelerimizi ve bilimlerimizi kurarız.

Burada bir amaç birliği varsa da, yöntem ayrımından Miller hiç söz etmemektedir. Lawrence kadına insan olarak bakmış ve kadını bitkisel bir pasifliğe döndürmeye uğraşırken bile bunun bir doyum olacağı görüşünden hareket etmiştir. Oysa Miller kadına insan gözüyle bakmaz. Miller'e göre kadın sadece bir nesne, bir eşyadır. Miller için, Lawrence'in Freud'çu görüşüyle uyguladığı bir ruhbilimsel yöntemle iradeyi kırma konusu yoktur.

Her iki yazar da cinsel politikanın hizmetindedir. Ama Lawrence gerçek bir kadının, belirli bir gücü ve aklı olan kişinin teslimiyetini amaçladığı için pragmatik olarak politikaya dönüktür. Miller ise kadını, mastürbasyon aracı düzeyindeki bir cinsel organ olarak görür. Miller'in binlerce karikatürle dolu dünyasındaki iki gerçek kadın olan Mara ile Maude konusunda ise cinsel davranışla kişilik öylesine birbirinden kopuktur ki, onlardan söz eden bölümlerde başka bir ad kullansa bile olur. Miller, ömründe tek sevdiği kadın olan Mara'dan söz ederken İda'ya olduğu ölçüde aykırı davranır:

Mara bu parlak ve kaygan cihazın üzerinde yılan gibi kıvrılmıştı. Artık sıcaklığı olan bir kadın değildi, hatta kadın bile değildi. Dalgalı denizin kırılan ışıklarında görülen olta ucundaki bir solucan gibi kıvrım kıvrım bir kütleydi sadece. Onun bedenindeki girinti çıkıntılar benim ilgimi çekmez olmuştu artık.

Gövdemin onun içindeki bölümü dışında, bir salatalık kadar soğuk ve Kutup Yıldızı kadar uzaktım...

Şafağa doğru, çenesindeki o donmuş konsantre süt ifadesinden olayın başladığını farkettim. Yüzü yeni doğan bir çocuğun yüzündeki bütün ifadeleri, ama sondan başa doğru olarak yineledi. Ölmeden önceki son gerilmeden sonra sönmüş bir balon gibi kırıştı. Gözleri ve burun delikleri soluk deriden bir gölün hafiften kırışık yüzeyi üzerinde yüzen meşe palamutları gibiydi.

Viktorianlar, ya da en azından bazıları, argoda orgazmdan söz ederken «harcama» terimini kullanmışlardır. Bu, ekonomik güvensizliği ya da kaynak yetersizliğini cinselliğe de aktaran, kapitalist bir görüşle meniyi «para» olarak yorumlayacak olursak idareli harcamayı öğütleyen bir tutumdur. Miller bu tavırda değildir, ama o da cinsellikle para arasında tuhaf bir bağlantı kurar. Amerikan ekonomik ahlâkının koşulları gereği, Miller kırk yaşına gelinceye dek başarısız biri olmuş, yaşamını kazanacak hiçbir şey yapamamış ve herkesin hor gördüğü bir ortamda yaşamıştır. Paristeki yaşamı ona soluk aldırmadan önceleri, Miller insanların sanata, edebiyata önem vermedikleri ve erkek için sadece iki başarı yolu olduğu kanısına varmıştır: Para ve cinsellik. Miller başkaldıran bir kişidir. Paranın gözünde değeri yoktur, ama yine de derin dürtüler, paranın yerine cinselliği koymaya itmiştir onu. Kadını «mal» gibi görmekle, o da «başarılı erkek» olmanın tadına varabilecektir. Para yapamıyorsa, kadın yapacaktır. Hatta ödünç para ile, yani hiçbir şey vermeden birşeyler alarak en büyük darbeyi indirecektir. Düzene uymuş çağdaşları ticaret alemine daldıkları gibi, Miller de kadının bacakları arasına dalacaktır.

Miller Fransız cinselliğinin uygarlaşmış üstünlüğünü överken kanıt olarak daha iyi iş yöntemleri olduğunu gösterir. Fahişenin müşterisine «malı almadan önce iyice inceleme izni verilir». Miller bunu «dü-

rüst ve namuslu ticaret» olarak yorumluyor. Böylelikle sadece patron «mal sahibi ile tartışmak zorunda kalmaz» aynı zamanda fazla sabun ve havlu masrafından yakınmadığınız sürece Avrupa'da isterseniz bir düzine kadını alıp otele atabilirsiniz. Miller, dolar kültürüne tümüyle sahip biri olarak, ödeme gücünüz olduğu sürece başka hiçbir insancıl düşüncenin gerekmeyeceğini savunur. Bir yerde şöyle övünür: «Oteldeyken zile basıp viski-soda ister gibi kadın istiyordum.»

Miller, Western Union'un personel müdürü olduğu sırada iş aramak için kendisine başvuran kadınlar üzerinde cinsel ve ekonomik güç kurmanın tadını almıştır: «Bütün iş onları askıda tutmak, iş vermeyi vaat etmek ama önce bedavadan bir kez yatabilmekti. Genellikle, onları gece büroya getirip, çinko kaplı masanın üzerine yatırmak için bir yemek yedirmek gerekiyordu.» Bütün Amerikalıların bildiği gibi, ticaret dünyası bir savaş alanıdır. Yöneticiler şirketin «kamışını yedikleri» zaman, bunun öcünü sekreterlerine «kamış atmakla» alırlar. Miller'in sekreteri yarım kan zencidir ve «kendisini kızarmadan düzecek birini bulduğu için pek memnundur». Hatta bu yüzden patronunun arkadaşı Curley ile birlikte kullanılabilir. Kız sonunda intihar eder. Ama ticaret yaşamı böyledir, ya «kamış atarsın ya da yersin».

Cinselliği, ekonomik alanda bir savaş olarak yorumlayışın en somut örneği, Miller ile arkadaşı Van Norden'in Paris'te onbeş franga bir fahişe kiraladıkları gecenin öyküsüdür. Miller ve arkadaşı, kadından hoşlanmamışlardır, kadın da karnının açlığından yatacak halde değildir. Buna rağmen para verdikleri için, ille de bunun karşılığını almak isterler. Cinsellik Miller'e göre sadece mal değil aynı zamanda bir para değeri olduğu için, anlatımlarında niceliğin nitelik olduğu yorumu görülür. Bütün amacı kâr etmek olan bir tüccar gibi, paranın yanında «mallar» anlamsız

kalır, hatta paranın kendisi bile sağladığı gücün yanında anlamını yitirir. Cinsellik düşkünlüğü öylesine bir tutkudur ki, Miller ve arkadaşları zaman zaman buna karşı çıkarlar. Van Norden tutku halindeki düşkünlüğünden utanır ve arada bir elmanın çekirdek kısmını oyup içine soğuk krema koyarak kendisini bununla tatmin etmeye çalışır. Gerek cinsel, gerek duygusal açıdan, böyle bir işlev değiştirme Miller'in romanlarındaki oluşumu etkilemez; çünkü bu romanlardaki kadınlara da elma gibi sadece birer cinsel nesne gözüyle bakılır. Ancak elmalar hiç direnç göstermedikleri için, kadını fethetme duygusu, onu «dize getirmenin» coşkunluğu kaybolur.

Miller'de cinsellik de bir yana itilmiş, çıplaklığın yakınlığı ya da estetiği hiç hesaba katılmamıştır. Zaman zaman iki «koca tepe»den ya da «kütle»den söz edilmiştir kadının erotik biçimi konusunda. Erkek bedeninde ise cinsel organlar dışında hiçbir şeyden söz edilmez. Miller'in romanlarında çiftleşen, insanlar şöyle dursun bedenler bile değildir. Miller, cinselliği yaşamın bütün diğer yanlarından koparır, mekanik bir valf-piston hareketinde görerek, tanımlar.

Miller'e özgü «düzme» organlar arasında oluşan bir şeydir; kişilerden kopuktur. Bunun için de tabii en iyisi iki yabancının, örneğin metroda karşılaşan ve birbiriyle hiç konuşmamış iki kişinin çiftleşmesidir. Miller, pornografik kitaplarda ya da filmlerdeki yan efektleri bile kullanmamış; cinselliği her türlü toplumsal olgudan kopartıp, «organların sürtüşmesi» durumuna getirmiş; ama bu arada kadını küçültücü, kendi sadizmini doyurucu her şeyi yapmıştır.

Miller, «ömrünün en iyi düzüşmesini» üst katta oturan ve hemen hemen duyarsız denilebilecek bir «geri zekâlı» ile yaptığını itiraf ederek övünür. «Her şey dağınık ve adı konmadan oldu. Belden yukarsı sopa gibiydi. Budalanın biriydi. Belki de bu yüzden belden aşağısı öylesine istediğim gibi kişilikten uzak

oluyordu. Geceleri pantolonumun önünü çözüp beklemem yetiyordu.» Bu anlatımda Lawrence'in kadının bilincini kırmak amacı sezilir. Aynı zamanda her iki yazarın da kusursuz bir kişilikle uğraşmaktan korktukları kanıtlanmış olur. Miller'in kahramanı avını karanlıkta düşürmeye meraklıdır: «Gel buraya, gel orospu, diye kendi kendime söyleniyordum. Gel ve o muhteşem dudaklarını yay üzerime... Sesimi çıkarmıyor, kıpırdamıyordum. Sadece düşüncelerimi, karanlıkta yengeç gibi yavaşça hareket eden orasından ayırmıyordum.» Yazar burada erkeğin çekici organı dışında, bir de düşünceleriyle telepatik etkisi olduğunu belirtiyor.

Ama işler her zaman bu denli iyi gitmiyor. Kocasının «soğuk düzüşme» isteğinin tersine «aşk yapmak» isteyen karısı Maude ile istediği gibi yatabilmek için, Miller onun uykuya dalmasını beklemek zorunda kalıyor. «Onu yarı uykulu bir hale getirmek... O düş görürken gereğini yapmak.» Buradaki yöntem, erkeği kadının yüzüne bakmaktan kurtaran ve yapmacık ilişkileri ortadan kaldıran bir yöntemdir. Karısı, ancak kocası kendini aldattığı zaman büyük üzüntüye kapılıp, ona bir insan gibi davranmasını istemekten vazgeçecektir. Önceleri «Bana insan olarak hiç saygı duymadın» diyen kadın, sonunda Miller'in kendini isteriye sürükleyen tutumu karşısında «soğukkanlı bir düzüş»e razı olacaktır. Önünde sonunda bu «çarçabuk olup biten gözyaşına, sevgiye yer vermeyen» bir iştir.

Miller gerçekten yüklü bir gününde (Maude, Valeska, Valeska'nın kuzeni), Batı Yakasındaki rıhtımlardan birinde kestirirken birden uyanır ve ereksiyon halinde olduğunu görür. İnsan böyle bir durumu boşuna harcamamalıdır. Bu yüzden daha o gün öğle yemeğinde tanıştığı bir kadının apartmanına koşar. Kadın yarı uykuda kapıyı açar, Miller bu fırsatı kaçırmaz: «Kadın öylesine uykuluydu ki, bir robotu ya-

par gibiydim.» Bundan iyisi can sağlığı. İşi daha da çekici kılmak için egzotik ayrıntılar da var. Kadın kendini Mısırlı diye gösteren bir Yahudi. «Kendi kendime 'Bir Mısırlı bu, bir Mısırlı bu' deyip duruyordum. Ömrümdeki en güzel zevklerden biriydi bu.» Miller, kadınla iki lâf etmek zorunda kalmamak için hemen sıvışır. Bu gerçekten hiç karşılığı olmayan, bedavadan bir yatıştır. «Ona söyleyecek tek sözüm yoktu, bir an önce dışarı çıkmaktan başka bir şey düşünmüyordum. Hiç söz sarfetmeden çıkmak.» İşin tadını tamamlamak için, Miller'in eski dostu Kronsky evin kapısına gelmiş ve bütün olup biteni duymuş, Miller'in büyük zaferine tanıklık etmiştir.

Miller'in ideal kadını fahişedir. Lawrence fahişeliği kutsallığın kirletilmesi olarak almıştır. Oysa Miller'e göre fahişelik sadece erkek için elverişli bir durum olmakla kalmaz, aynı zamanda kadını gerçek işlevine getiren bir oluşumdur. Bunu kanıtlamak için Amerikan turizminin tipik Fransız fahişesi Germaine'i tanıtır: «Anadan doğma orospuydu. Yaptığı işten hoşlanıyordu.» Miller'e göre Germaine, «yaşamı ancak bacaklarının arasında duyabildiği için, orası en değerli yeri, 'bağlılık duygusu' ve 'yaşam duygusuydu'. Germaine haklıydı, cahil ve şehvetliydi; bütün yüreğini ve ruhunu işine vermişti. Bütün gün boyunca ne yaparsa yapsın hep orospuydu ve bu onun erdemi oluyordu.» Miller, Germaine'den söz ederken, «Bir örümceği sevmeyi nasıl düşünemezsem, onu sevmeyi de aklımdan geçiremiyordum» derse de, Germaine'i, «ruhu ve bilinci» olmak gibi kusurları bulunan bir başka orospudan, Claude'dan üstün göstermeye de çalışır. Miller, Claude'un tavırlarına karşıdır: «Bence, bir hanımefendi gibi oturup, birinin yanına yaklaşmasını beklemek bir orospunun hakkı değildir.»

Miller için «orospu orospudur» görüşü geçerli olduğundan, onlara her türlü hakareti yapma hakkını

görür. Ancak yaptıkları işi «yaşama gücü» olarak yüceltir. Elektrik devresinde olduğu gibi, «onunla yattığı anda bir devre kapanır ve erkek yeniden dünyayı ayaklarının altında duyar.» Fahişeler kendi yaptıkları işten «hizmet etmek» olarak söz ederler. Miller bunu erkeklerarası bir ilişki aracı durumuna getirir: «Şimdiye kadar beraber olduğu bütün erkekler ve şimdi de sen... bütün yaşam senin içinden, onun içinden, senden önceki ve senden sonraki bütün erkeklerden akıp geçiyor.» Burada çarpıcı nitelik Miller'in cinselliği soyutlamasıdır (elektrikten daha az somut, daha az plastik bir şey olabilir mi?). Öte yandan fahişenin vajinasında başka erkeklerin menisini aramak, bu canlılığın peşine düşmek de (eşi görülmemiş olmasa bile) tuhaf bir tutumdur.

Miller'in kitaplarında hep erkeklerin bir arada olduğu bir selâmlık havası vardır. Çocukluğundaki arkadaşları, gençliğinde, olgunluk döneminde ve hatta yaşlılığında da arkadaşıdırlar. Johnny Paul ve grubu, çocukluktaki gang kahramanlar niteliğindeki varlıklarını, Miller'in edebiyat alanındaki tanrıları olan Nietzsche, Spengler, Dostoyevski ile birlikte sürdürürler. Altı ciltlik özyaşam öyküsü, bitmez tükenmez biçimde yitirilen gençliğin ardından bir yakınma niteliğindedir.

Kendine yakıştırdığı adla «Düzüşme ülkesinin kayıtsız şartsız hâkimi» olan Miller'in cinsel davranışı, ya geri zekâlı, ya da olayı paylaşmayan kadınlar üzerinde erkeğin üstünlüğünü kanıtlama çabasından öteye geçmez. Çevrede, bütün oğlanları üstüne alacak sadece bir kız vardır, geri kalanlar ailelerinin ve dinin baskılarıyla yozlaşmış, yavanlaşmış «iyi kızlar»dır. Zafer ne denli zorlukla elde edilirse o denli büyük olur. Ama bunun tadına varabilmek için de, sözünü edip övünebilmek gerekir. Kronsky'nin kapının dışından tanıklık etmesi olayında olduğu gibi, okura, başkaları tarafından bilinmeyen cinselliğin

beş para etmeyeceği fikri aktarılmaya çalışılır. Miller'in kitaplarında hep olanı biteni arkadaşlarına anlatıyormuş havası vardır: «Sonra tekrar abanmak zorunda kaldım. Yılan gibi kıvrılıyordu. Tanrı yardımcım olsun.» Miller'in heteroseksüel ilişkileri bir ölçüde eşcinsel eğilimden doğar. **The Rosy Crucifixion** adlı aşk öyküsü «sevme gücümü yitirdim» itirafından başka bir şey değildir. Heteroseksüel ilişkilerindeki soğukluk bir türlü kurtulamadığı çevresinden ve çevresindeki gangdan etkilenmiştir. Heteroseksüel ilişkilerinin niteliği sadece erkekler arasında var olmasını doğru gördüğü sevgi, arkadaşlık, şefkat gibi duygulardan tamamen ayrı (ama bunlara karşıt değil) oluşumdadır.

Miller'in cinsel mizahı, salt erkeklere özgü bir mizahtır. Belirli bir grup içindeki bilinen konulara yönelik, kendi içlerinde bağlayıcı nitelik taşıyan ve önceden bilinen tavır ve tepkilerden doğan bir mizah tarzıdır. Bu ortam içinde cinsellik, geri zekâlı birinin kandırılması ve yönetilmesi biçimindedir. Bu mizaha hedef olan kişi libidodan çok egoyu doyurmak için kullanılır. Çünkü her türlü duyudan uzaklaşmış bir açıdan konular ele alındığı için, ortada bir budalayı alaya almaktan öte bir davranış yoktur. Ama bu durumda da, kadın zor elde edilmediği, gülünç olmadığı, kaçmadığı ve aptal olmadığı takdirde işin bütün esprisi kaybolur. Miller'in bütün amacı hiçbir şey vermeden mümkün olan oranda çok şey almaya bakmaktır. Buradaki «çok şey», cinsel deneyimin çokluğu anlamına gelmez, çünkü o zaman işe duygunun katışması gerekir. Miller'in «çok»u, çok yatmaktır sadece. Bunu Kinsey'in «cinsel boşalım sayısı» terimiyle de tanımlayabiliriz.

Sevmek yitirmek demektir. Miller duyguları ve düşünceleri konusunda dürüst davrandığı tek kitabı olan **Nexus**'ta çok yitirdiğini açıklar. Sevgili Mara'sı sevicidir ve âşığı olduğu kadını, üçlü bir yaşam için

Miller'e zorla kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu, Lawrence'in özlediği üçlünün, kadınlar arasında eşcinsel ilişki olan biçimidir. Miller'in kadına karşı tavrının bu kötü deneyime dayandığı da düşünülebilir.

Miller'in aşk oyununda ele geçen her fırsattan yararlanmak gerekir. Uzun süredir hayran olduğu, ama bir türlü «sahip olunamaz» sandığı bir kadının kocası ölünce, Henry onu ziyarete gider. Burada okuru hazırlamak için gerekli sahneler uzun uzun anlatılmıştır. «Alçak bir divan», «yumuşak ışıklar», içki ve «açık yakalı çok güzel bir elbise». Kadının kocasından söz edip dururlarken, Miller'e birden esin gelir ve «Tek sözcük etmeden, elbisesini kaldırdım, içine daldırdım» diye tamamlar olayı. Acaba kadın nasıl bir tepki gösterecektir. «Kadın, inlemeye, derin derin soluk almaya koyuldu. Kendinden geçmiş gibiydi.» Bu anlatımdan sonra, yaptığının yanlış bir şey olmadığını kanıtlamak için de şunları ekliyor yazar: «Bugüne kadar beklemekle ne aptallık etmişim. Öylesine sıcak, öylesine yumuşaktı ki, kim gelse kolayca alabilirmiş demek. Hazır beklermiş meğer.»

Kadınlar sadece hazır bekleyen kişiler değil, aynı zamanda kukladan farksızdırlar Miller'in gözünde. «Erkek erkeğe» anlatılan bir başka yatma olayında da şöyle diyor: «Kadını, hacıyatmaz gibi çevirip verdim.» Cinsel nesne olarak görülen kadını küçültmek, cinsellikten daha büyük haz veren bir şey olarak yorumlanıyor. Miller'in yakın dostu Curley, kadına böyle davranmakta usta biridir. Kendisinin sadece yatmaya yarayan bir nesne olduğunu fark etmemiş bir kadını cezalandırmak tam Curley'e göre bir iştir:

Kadını aşağılamaktan zevk duyuyordu. Bu yüzden onu suçlayamıyordum. Kadın, kılığı kıyafeti düzgün olsa da sokak orospusundan başka bir şey değildi. Sokakta yürüyüşünü bir görseniz, bacaklarının arasında bir şey yok sanırdınız. Tabiî ki, Curley de onu yalnız yakaladığında bütün bunların acısını çı-

kartıyordu. Hiç heyecanlanmadan, duygulanmadan yapıyordu. Kadın bir kere onun tadını duydu mu, ne isterseniz razı olacak hale geliyordu. Bazen kadını ellerinin üzerine dikiyor, el arabası gibi odada dolaştırıyordu. Ya da köpekler gibi yapıyordu. Kadın sızlanacak olsa, hiçbir şey demeden sigarasını yakıyordu.

İnsan bunu okuyunca Shapiro'nun «aşk ve sevişmenin gizi» deyimini düşünüyor ister istemez.

Miller'in, Amerikan püritanizminin kısıtlamalarını aşarak verdiği sevişme sahnelerinde, erkeğe her türlü hak tanınmıştır. Bunlardan biri Ulric'in stüdyosunda geçer. İki çiftin buluştukları bu stüdyoda, kahramanımızın her iki kadını birden istemesi, buna karşılık Ulric'in kendi Mara'sından uzak durmasını beklemesi işin tadını bozar. Bu sevişmelerde kadınlar hiçbir aktif rol oynamazlar. Miller ve arkadaşları, fırsatını bulduklarında birbirlerine kadın ikram ederler. Hatta bu ikram genellikle «malın» gözleri önünde yapılır. Ulric'le beraberlerken, kadınlardan birisi âdet görmeye başlar. Ulric her ne kadar «Bu kadarcık kanın bir zararı yok» deyip olayı savuşturmaya çalışırsa da, arkadaşlarının hepsini saran korkuyu engellemek için hemen banyoya koşup yıkanır. Bundan sonra tam yirmi sayfa, Miller kana değince «frengi»ye yakalanılabileceğini anlatır. Bu adamlar için, her şeyi rahatlıkla uygulayabilecekleri kadının tek öç alma olanağı erkeğe zührevi hastalık geçirmektir.

Bir başka grup sevişmesi de Miller, karısı Maude ve bir konukları arasında geçer. Miller, her iki kadın robotun da tam istediği gibi davranmasından dolayı, bu sevişmeden pek hoşnut kalır. Kadınlar birbirlerini kıskanmazlar, diretmezler, ne denirse boyun eğerler. Kahramanımız beş kere üstüste orgazm olduktan sonra, son olarak komşuları Elsie'ye yaklaşır. O ana kadar çok heyecanlı görünen kadın «Hadi, çabuk ol» diye bağırmaya başlar. Ama sonra «Yapma. Acıyor.» diye sızlanmaya başlayınca Miller'in tepesi

atar. Kadın şartsız olarak söylenileni yapmak zorundadır.

Böylesine bir gecenin kişiye ne getireceğini anlamak olanaksızdır. Ne var ki, Miller ve arkadaşları, cinsellik konusunda herhangi bir baskı olmasaydı, yani bugün karşı çıktıkları durum sürüp gidebilmiş olsaydı bu tür saplantılara girmeyeceklerdi. Onlar için kadın aşağılanması gereken ve aşağılandıkça bundan haz duyan varlıktır. Kadını tanımlamaları da hep bu yönde gelişmiştir. Örneğin sürekli «dişi bir hayvan gibiydi», «dört ayak üzerinde yürüttüm», «hayvanca soluyordu» «köpek gibi inliyordu» deyimleri hep bu tavrın belirtisidir.

Cinselliğin bir utanç, ayıplanacak bir şey, pis, iğrenç olduğu kanısında olan Miller, yazılarında da bu görüşünü belirlemek için hep ayıp sayılan sözcükler kullanmaktadır. Miller için müstehcen sözcükler kullanmak, «Üstatların yapıtlarında mucize diye karşılanan şeyi yapmaktır». Bir noktada Miller'in görüşüyle sansürün görüşü birleşiyor. Her ikisi de belirli anlatımların «müstehcen» olduğu noktasında anlaşıyorlar. Ancak ortada kesin olmayan bir durum var, o da cinselliğin müstehcen sayılıp sayılamayacağı sorunu. Üstelik Miller, müstehcenliğin belirli bir tepki biçimi, bir şiddet gösterisi olduğunu da sık sık ileri sürüyor. Ona göre bu saldırı hem cinsellik demek olan kadına, hem de kadının suçu olarak yorumladığı cinsel ilişkilere yöneltilmiş bir tepkidir. Erkeklik denilen bencillik, kendini haklı göstermek için bu tür kanıtlar bulmak zorunda.

Kadının cinsel organının pisliğinden söz eden Miller'e göre, erkek organına gelince işler değişmektedir. Çünkü erkek organı her şeyden önce «güç» demektir. Miller, tuvalete gittiği ya da çöp döktüğü sırada bile kendi soylu yazgısının bilincindedir. «Düzüşmeler ülkesinde, sperm en yüce varlıktır». Tanrı «bütün spermlerin toplamıdır» diyen Miller kendini

de kutsal bir yere getiriyor: «Adımı mı soruyorsun? Tanrı de bana.» Hatta, Miller daha da yücedir: «Tanrının ötesinde bir şey... **erkeğim** ben. Bu yeterli görünüyor bana.» Yeterli bile olsa. Miller yine de belirli bir tanrıbilim kurmaya çalışıyor: «Önümde daima bedenin görüntüsü var. Sağdaki Tanrı, soldaş biraz daha aşağıda duran Tanrının Oğlu, onların arasında ve üstünde duran da Kutsal Ruh. Bu kutsal üçlünün insan tarafından yaratıldığını hiçbir zaman unutamam.»

Kadının cinsel organı ise bir «yarık», «çatlak», «delik», yani bir boşluk, bir hiç Miller'e ve onun görüşündekilere göre. Miller sevgilisi Mara için de farklı düşünmez ve «onda hiçbir şey bulmadığını, sadece dibi olmayan bir kuyuya yansıyan kendi görüntüsünü gördüğünü» söyler. **Yengeç Dönencesi**'nde Miller ve arkadaşı Van Norden kadının cinsel organını incelerler. Bu «ölü midye»yi görünce miğdesi bulanan Norden, inceleme yapmak için teknolojiden yararlanır. «Elleriyle iki yana açmasını söyledim. Sonra feneri yakıp içine tuttum... Ömrümde hiç bu kadar ciddî bakmamıştım... Baktıkça o kadar anlamsız geldi. Bakınca bakılacak hiçbir şey olmadığı ortaya çıktı.» Van Norden bu görüntünün karşısında düş kırıklığını gizleyemiyor:

> Üstlerinde elbise varken baktığınızda aklınızdan binbir çeşit düş geçiyor. Onlara, aslında sahip olmadıkları bir bireylik bahşediyorsunuz. Oysa bacaklarının arasında bir çatlaktan başka bir şey yok... Gerisi hayal!... O kadar anlamsız ki... Cinsellik konusundaki bir sürü gizden sonra, bir bakıyorsunuz ki, boşluktan başka bir şey yok... Hiçbir şey yok. İnsanın miğdesi bulanıyor.

Kitabın daha sonraki bir bölümünde Miller de buna benzer bir inceleme yapmak için bir fahişe kiralar ve o da «sadece bir yarık»tan başka bir şey bulamaz. Ama sanatçıya düşen görevi yerine getirmek için bu boşluğu bir «bulmaca», bir «giz» gibi görme-

ye çalışır. Ne de olsa «insanoğlu bu boşluktan doğmaktadır. Bu değersiz 'sıfır'dan erkek uygarlığının 'sonsuz matematiksel dünyaları' meydana gelmektedir. Dostoyevski'nin kutsal dehası bile bu boşluktan çıkmıştır. Bu yüzden her şeye rağmen bu 'anlamsız boşluk'ta bir şeyler olması gerekir.» Miller'in esrarlı ve ebedî «kadın» olarak gördüğü Mara'nın hastalık ölçüsünde yalancı olması da, kadın organının Miller'e göre aldatıcılığına paraleldir.

Miller'in yatamadığı tek kadın, evindeki tuvaleti bozuk olan bir kadın olmuştur. Tuvalet taşınca, Miller her şeyi olduğu gibi bırakarak (bu arada kendi pisliklerini de tabiî) sıvışmış gitmiştir. Miller için cinsellikle tuvalete gitmek bir noktada eş anlamlıdır. Her ikisinde de bir fışkı, bir atılan madde vardır. Bu yüzden bazı sevişme sahnelerini de tuvalette geçirmekte sakınca görmez. Bir keresinde Fransa'da bir tuvalette bir Amerikalıyı kıstırmıştır: «Kadını duvara dayadım. Ama bir türlü yapamadım. Bunun üzerine tuvaletin üstüne oturdum, yine olmadı. O zaman kadının elbisesine boşaldım. Güzelim elbise ziyan oldu, diye sızlandı durdu.» Aynı konuya **Oğlak Dönencesi** ve **Sexus**'ta da değinir. Miller'e göre cinsellik kadını kirlettiğine göre, erkek de onu mümkün olduğu kadar kirletmelidir. Aslında Miller'in istediği kadının üzerine fışkısını boşaltmaktır.

Miller, cinselliğin kaçınılmaz biçimde pis bir şey olduğu inancı içinde yetişmiştir. Erkekler tuvaletinin duvarlarından söz ederken «duvarlar aşırı müstehcen yazı ve resimlerle kaplıydı. O burnu havada hanımefendilerin gelip de, kendileri için ne düşünüldüğünü görmelerini isterdim» diyor.

•

Miller, pek çok bakımdan öncü ve yeniliklerle dolu bir sanatçıdır. Ama belki de en önemli yanı, çağlardan beri süregelen kadına karşıtlık duygusunu açıkça belirleyen bir tutumu olmasındadır. Cin-

sellik konusunda yazdıklarının bu düşmanlık dışında kalan bölümünde pek ilginç bir şey yoktur. Miller, tuvalette oturmuş okurken, kendi görüşlerini «büyük bir gelenek» halinde yorumlar ve kendisini Rabelais, Boccaccio, Petronius gibi görür. Amerikan romanına getirdiği bütün yeniliklerin altında, hep o bildik suçluluk, korku, kadında «saflık» arama gibi duygular vardır. Kadının benliğindeki «orospuluk» dışa vurduğu zaman delice bir öfkeye kapılır. Don Juan'ın bütün başarısı kadınların bu işten hoşlanmalarına bağlı olduğu halde, Miller yine de bunun böyle olmamasını ister. Daha doğrusu, öyle olmalarını ister de, olmamaları gerektiğini düşünür. Piyano dersi verdiği bir çocuğun annesinden söz ederken, kadının aslında «orospunun biri» olduğunu ve üstelik bir zenciyle yaşadığını belirterek, «anlaşılan doyuracak kadar güçlüsünü bulamamış» diye sözü bağlar. Ama «onun gibi kızışmış bir orospu çıkarsa» fırsatı kaçırmamak gerekir. Yine de yeni biçilmiş ot gibi temiz olan «taze mama kızını» tercih eder. Kız gebe kalınca, kürtaj için bir Yahudi bulunur. Miller Catskills'e yaptığı bir gezide iki kıza rastlar. Bunlardan Agnes tipik bir «İrlandalı Katolik»tir ve bu işten hoşlandığı halde bunu açıkça belirtmeye korkar. Francie ise onun tam tersi, «düzülmek için yaratılmış» biridir. «Hiçbir amacı, özlemi yoktur. Üzülmez, sıkılmaz, sürekli neşelidir.» O denli iyidir ki, dövülmekten bile hoşlanır: «İyi geliyor bana... Kadınların arada bir dayak yemesi gerek herhalde» diyen kız bunu kendiliğinden ister ve Miller'i bile hayrette bırakır.

Amerikalı çocuk-erkekte cinsellik ve şiddet, duygusallık ve istismar tuhaf bir şekilde birbirine kaynaşmıştır. Miller, çocukken bir kavga sırasında bir çocuğu öldürdüğünü ve sonra hiçbir şey olmamış gibi Caroline teyzesinin yanına gittiğini anlatır ve önemli olan kadının ekmek pişirmesiymiş gibi «O

günlerde analar, analığın bir kadından beklediği binbir türlü işin yanı sıra ekmek pişirecek vakit de bulurlardı» diye olayın sonunu getirir. Aynı gün, cinsel uyanma da başlar: «Joey öylesine sevinçliydi ki, bizi evlerinin bodrumuna götürdü ve kız kardeşinin eteğini sıyırtıp altında ne olduğunu gösterdi... Öteki çocuklar Weesie'nin eteğini kaldırması için para verdikleri halde, bize sırf sevgisinden göstermişti. Bir süre sonra başka çocuklara göstermesin diye yalvardık. Onu seviyorduk ve doğru yolda olmasını istiyorduk.» Yetişkinlerin dünyası daha çocukluktan etkilerini göstermeye başlıyor: Şiddet, erkeğin üstünlüğü, cinsellik, kadının gizli ve ayıp yeri. Ve bu da parayla elde edilebiliyor. Bunun yanı sıra bağnazlık da gelişiyor: Weesie «sevgi» yoluyla «namuslu olmaya» itilecek ve Caroline teyzenin bilgisiz ellerine teslim edilecektir.

Miller, iştahlı «orospular»la olan bütün tüketici ilişkileri boyunca ilk aşklarını, o sevgilerin saflığını unutamamakta ve bunlardan söz ederken «hiçbir kötü şey düşünmediğini» ısrarla belirtmektedir. Kırk yıl sonra Una Gifford'a karşı şövalyece tutumunda eski bir şarkıya sığınmaktadır hâlâ: «Erişemeyeceğim kadar uzakta. Öp beni, bir kez daha öp beni. Bu şarkının sözleri beynimi delip geçiyordu sanki. Oradakilerin hiçbiri umutsuzluğumun, yıkkınlığımın farkında değildi. Üstelik benim onuruma parti veriyorlardı. Ve sevgilim oradaydı. Sarı saçlı, yıldız gözlü sevgilim, hiçbir zaman erişilemeyecek olan Kraliçem.» Miller, âşık olduğu zaman Viktorya devrinin âşıkları kadar saygılı olabilmektedir. Büyük ölçüde narsisist düşlere kapılarak, kadına çiçekler, uzun uzun mektuplar gönderir. Miller'in Mara ile olan ilişkisi ise bir aşk öyküsü olmaktan çok nevrotik bir bağlılık niteliğindedir.

Miller'in tutuculuğunun bir nedeni ruh ile duyular, beden ile akıl arasında kesin bir ayrım olduğun-

da diretmesidir. Bunu Van Norden dile getirir: «Bir kitaptan, hatta kötü bir kitaptan bile birşeyler alır insan... ama kadın dediğin zaman kaybından başka bir şey değildir.» Miller'in kaybedecek bol vakti vardır, ama yine de cinsellikle erkekler dünyasına özgü olan kitaplar arasındaki «yüksek» dünyayı birbirinden ayırmak gerektiği düşüncesindedir. Miller'in ayrı dünyalar anlayışı, kadını sadece cinsel organ olarak görmesindedir. Erkek kitap yazarken, kadın çocuk doğurmakla anlamsızlığını biraz giderebilmektedir. Ama Miller'in çocuklarla liişkisi yoktur; analık kavramı da onu ilgilendirip etkilemez.

Para konusunda kayıtsız olan Miller, savaş, mertlik, militarizm ile harekete geçmez. Yine de yaşamın her alanında erkeğin üstünlüğünü savunmaktan geri durmaz. Lawrence ve diğer peygamberlerin öğütlediği gibi, bu üstünlük de ancak geleneksel cinsel kutuplaşmayı sürdürmekle var olabilir. Batının çöküşü ancak bununla durdurulabilir ve yirminci yüzyılın getirdiği belâlar ancak böylelikle savuşturulabilir. Miller I. Dünya Savaşı'nı incelerken, bunun nedenini cinsel kutuplaşmanın ortadan kalkmasına, yani feminist hareketin gelişmesine bağlar: «Cinsel ayrımın kaybolması, daha köklü bir kopuşma demektir. Ruhun ölmesi demektir. Bu büyük adamların, büyük davaların, büyük savaşların yok olmasına yol açar.»

Miller cinsel ayrımı şöyle belirler: Kadın sadece cinsel organ demektir. Erkekte de bu doğal yapı olmakla beraber, erkek zeki ve kültürlü olma yeteneğine sahiptir. İki kutuptan biri hem insan hem hayvan (Miller'in yorumuna göre entellektüel ve cinsel demek oluyor bu), ikincisi sadece hayvan olduğu gibi, ikisinin anlaşabilmeleri kesinlikle olanaksızdır. Yarı melek yarı hayvan olan erkek, hayvan yanını sürdürmek için kadın arar. Bu onu «gerçek» olarak var etmeye yarar. Miller, kadını sadece cinsel organ

olarak yorumlamakla bir cinsel devrimin oluşma tehlikesini bir kalemde silip atar. Bu tutumun karanlıkta ıslık çalmaktan farksız olduğu, Mara ile olan ilişkisinde edindiği deneyimlerle kanıtlanmıştır. Kadınları eşya olarak görmekte direnmesi de, korkusunu belirleyen bir durumdur.

Miller **The World of Sex** (Cinsellik Dünyası) adlı kitabında yazdıklarının çoğunun «kendini kurtarma» çabası olduğunu açıklar. Ama bu kurtuluşun hangi yönde olduğunu belirtmez. Yaşlılık döneminde soylu ve kültürlü bir kişi edasıyla yaptığı açıklama da tutarsızdır: «Belki de ne denli kokarsa koksun, kadının organı bütün şeyler arasındaki ilişkinin temel simgesidir.» Miller zaman zaman kendi kurduğu cinsel ahlâk görüşüyle çelişen fikirler de ileri sürer: «Organa ne kadar tutulursam tutulayım, ona sahip olan insana daha fazla ilgi duyarım. Organın, kendine özgü bağımsız bir varlığı yoktur.»

Arada bir kadınları insan olarak görme eğilimini bile duyar yazarımız, ama narsisizm ağır bastırır her seferinde. Çünkü kişiliği olmayan bir şeyle yatmak, çok daha itici ve bencilliğe aykırıdır. Yalan söylemek, aldatmak, bilinçli olarak küçük düşürmek hep kendi üstünlüğünü kanıtlamaya yarar. İşin bu rahatlığı, iğrenç yanını örter.

Bir de boşalmanın, gerilimleri, düşmanlıkları, umutsuzlukları, hatta düşünceleri bir yana bırakmanın getirdiği doyum vardır. «Cinsel ilişki sırasında sanki kanalizasyona pislik boşaltıyormuşum gibi, bütün bunları atıveriyordum.» Amerikalılar sıhhi tesisat işlerinin değerini hiçbir zaman küçümsemezler. Miller şöyle diyor: «Kadın, bacaklarının arasında maske olan bir düğüme benzer. Yarıklar birbirinden farksızdır, biri ötekinden ayrılmaz ve her kanalizasyon kuyusunun üzerinde bir ızgara vardır.» Ama bu yarıkların ardında birbir çeşit tehlike yatar, ölüm yatar, bilinmeyen birşeyler yatar. Cinsel rahata ula-

şılan yer, astarı yüzünden pahalıya gelen bir genel tuvalete benzer.

Kadını tamamen cinsel organa dönüştürecek biçimde kişilikten koparmak, cinselliği sadece istismar niteliğine getirmek, çocukça bir güç fantezisine girmek ve boşalımı bir çeşit tuvalete gitmek durumuna indirgemek gibi erkeklerin ötedenberi özledikleri ama sürekli bastırdıkları duyguları Miller açıkça dile getirmiştir.

Baskı altında tutulan duyguların serbest bırakılması her ne kadar iyiyse de, nefret ve tiksintinin Miller'in yaptığı biçimde kapıp koyuverilmesi, bunu bir amaç niteliğine getirmek gibi bir tehlike yaratır. Erkeğin saldırganlığına sınır tanımamak, cinsel politika sorunumuzu çözmeye yaramayacaktır. Yine de Miller'in cinsellik konusundaki fikirleri, toplumsal ve ruhbilimsel görüşlere büyük katkıda bulunmuştur. Ama bu nevrotik düşmanlığı mantık olarak görmek, ancak acımayı gerektirir. Bunu özgürlükle karıştırmak ise, acınacak nitelikte olmasa ancak kötü niyetlilik diye tanımlanabilir.

NORMAN MAILER

I

Mailer paradokslarla dolu, açık seçik olmayan, bilincinde ikilemli gelişmeler görülen ve çelişkili inançları olan bir yazardır. Günümüzü ve «pratik çalışma yaşamındaki Amerikan şizofrenisi»ni onun kadar iyi dile getiren bir başka yazar daha yoktur belki de. Mailer, bir yazar olduğu kadar, günümüzün kültürel olaylarını yaratan bir kişi durumuna da gelmiştir. Çünkü Mailer, yaşadığı çağa damgasını vurmak, etkilemek özleminde olan biridir. Mailer kendi çıkmazını bir çözüm gibi göstererek, erkek sağduyusu çin tehlikeli olanın ancak bunu ezmekle üstesinden gelinebileceğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Şiddeti tanımlamak ve haklı göstermek için belki de hiç kimse Mailer kadar çaba harcamamıştır. Mailer sözüm ona barışçı kitaplar yazan, savaşa karşı gösterilerde her çağrıya koşup «birliklerinin» başına geçen bir «general» edasında ise de, militarist biridir.

Erkeğin üstünlüğü tapımına inanan Mailer, bu ruhbilimsel oluşumun önemi konusunda inandırıcı sözler söylemektedir. Çünkü cinsel politikanın **gerçek politika**'yla çakıştığı nokta burasıdır. Bu noktada kadınların ezilmesi ataerkil savaşın sürdürülmesinde yararlı olacak duygusal bir örnek, bir yöntem niteliği taşır. Mailer'ın kitaplarındaki reaksiyoner tutumun gerisinde cinsel karşıtlık belirgin bir düşmanlık

biçiminde ortaya çıkar. Delikanlılık yıllarını orduda, erkekler arasında geçirmiş birinin cinsel ilişkileri bir savaş çerçevesi içinde algılaması da şaşırtıcı değildir.

Bir romancı belirli davranış biçimlerine tutkulu hale gelirse, romanlarındaki kişiler de bir kitaptan ötekine ayrım göstermeyecek biçimde kendilerini tekrara başlar. Mailer'ın romanlarında çeşitli adlar altında görülen ve kötü adam ya da kahraman, daha doğrusu kahraman niteliğindeki kötü adam kişiliğinde bir karakter vardır. Bu karakter ilk olarak **Çıplak ve Ölü**'de Çavuş Croft adıyla ortaya çıkmıştır. Croft, **Neden Vietnamdayız?** adlı kitaptaki D.J. gibi avcılıkla işe başlamıştır. Ve **Geyik Parkı**'ndaki Sergius O' Shaugnessy gibi «insan olmanın zalimliği»ni taşımaktadır.

Croft'un yaşantısının büyük bölümü öfke içinde geçer. Cinayete varan bu öfkenin ilk patlayışı, bir «köpek» gibi kovduğu grevci işçiyi öldürmesidir. Croft bu cinayette unutamayacağı ölçüde «heyecan» duyar. Ömrünün geri kalan bölümünü de gerek cinsel alanda (Hepiniz orospudan başka bir şey değilsiniz... Köpek sürüsü gibi kuyruk sallarsınız), gerekse savaş denilen örgütlü katliam alanında (Kendime esaslı bir Japon bulup öldüreceğim) insan avlamakla geçirir. **Çıplak ve Ölü** Filipinlerdeki «Anopopei»ye yapılan Amerikan seferini anlatır. Adayı ellerinde tutan Japonların ikmali yetersiz olduğundan açlık tehlikesi başgösterince Amerikan saldırısı bir «Japon avı» niteliğine dönüşür ve Croft için tam bir bayram havası başlar. Bir tutsağı kurşuna dizmeye hazırlanan Croft, «kurşunlar girince adamın bedenindeki ürpertileri» görmeyi merakla bekler.

Mailer, Croft'u, bir megaloman olarak yorumlar ve bu megalomanisini cephedeyken adam öldürmekten başka biçimde gösterme olanağı olmadığını belirtir. «Ataları çalışmışlar, çabalamışlar, öküzlerini sürmüşler, kadınlarını terletmişler ve binlerce millik yol

aşmışlardı.» Oysa bunların hiçbirini yapmayan Croft'un içindeki enerji birikimi tamamen yıkıcı, öldürücü bir güce dönüşmüştü. «Kendi kendine kuruyor, düşünüyor ve sonsuz bir nefrete saplanıyordu. Kafasında nefret duygusundan başka bir şey yoktu.» Güçsüzlükten nefret ediyor ve hiçbir şeyden de hoşlanmıyordu. Croft'un en büyük hakareti, kendisinden aşağı rütbedekilere «allahın belâsı kadın sürüsü» diye biçimlenmiştir. Gençliğinde dişi bir avı —av olduğu için bunun dişi olduğuna hükmetmektedir— kovalarken tüfeğinin tutukluk yapması üzerine de yine «Kocakarı kılıklı tüfek» diye küfreder.

Crcit'un saplantı derecesine varan bu öfke ve kininde karısının kendisini aldatması rol oynamıştır: «Sonunda tek başına kente inmeye, sarhoş olmaya ve bir orospu bulup zaman zaman onu dövmeye kadar vardırdı işi.» Mailer, Croft'un orduya yazılmasına ve dünyanın bir ucuna gidip kinini yabancılara kusmasına iten nedeninin cinsel öfke olduğunu belirtir.

Croft, romanda faşizmi simgeleyen bir kişidir. Ordu hiyerarşisini belirleyen sınıfsal yapının doruğundaki General Cummings ise bütün sadizmi içinde totaliter düzenin temsilcisidir. O da öldürmeyi cinsel bir olay olarak ve cinselliği öldürücü bir oluşum olarak yorumlar. Önce Cummings'in aşk yaşamından bir örnek verelim:

> Kadını dize getirmeli, kendine boyun eğdirmeli, paramparça etmeli ve bitirmeli... (düşünür) «Seni parçalayacağım, yiyeceğim, benim olacaksın orospu.»

Şimdi de General Cummings:

> İnsanın derinlerden gelen zorlamaları, tepede verilmesi gereken kurban, gecenin ve uykunun tüketici özlemleri, bütün bunlar yırtan, kükreyen bir kurşun patlamasında yok mudur... çelikten bir vajina içinde kayan fallus-kurşun... Yaşamın fiziksel özü demek olan cinsel gerilim ve boşalım.

Cinsellik savaş olduğu gibi, savaş da cinseldir. İnsan «yaşamın fiziksel özü»nü yadsıyabilir mi? Cinsellikle şiddet arasındaki ilişki sadece bir benzetme olarak değil, her iki olgunun özü konusundaki bir inanç olarak gösteriliyor.

Kitabı üstünkörü okuyan bir okur, Mailer'in bu iki tehlikeli ve zararlı kişiyi herhangi bir hayranlık duymadan ya da olumlu nitelikler yüklemeden işlediği kanısına düşebilir. Oysa kitabın son bölümlerinde Croft'a karış tutumunu ve yorumunu değiştiren yazar, onun bir deli değil, bir kahraman olduğunu ileri sürmeye başlar. Bundan sonra roman ucuz bir vatanseverlik havası içinde devam eder. Yıllarca sonra Mailer sadece şiddet konusundaki fikirlerinin «ilk kitabından bu yana 180 derece değiştiğini» belirtmekle kalmamış, «**Çıplak ve Ölü**'de bir şiddet tutkusu vardır. Croft gibi gizliden gizliye hayranlık duyduğum kişiler şiddete başvuran kişilerdi» diye itiraf etmiştir.

Daha sonraki kitabı **Körler Körleri Yönetiyor**'da da aynı ikilem sürmüş, temeldeki karşıtlık duygusu savaş ve gaddarlıkla cinselliği birbirine bağlamaya, hatta eş kılmaya devam etmiştir. Dış görünüşteki mesajı Nazi ve Sovyet toplama kamplarına karşı bir protesto olan bu kitapta, kahramanımız düşman bölgesinde bir asker olarak «nasıl aşk yaptığını» anımsar:

> Kızı hiç görmedim. Başımın üstünde benim büyütülmüş modelim gibi makinelinin namlusu ağaçlara dikilmişti... Samanların üzerine döndüm ve yarı uyur yarı uyanık uzandım. Aşk top gülleleriyle, cinsellik parlak çelikle karışmıştı.

Mailer'ın Nazi katliamına karşı çıkışındaki başlıca neden biçim ve yöntem sorunudur. Mailer, gaz odalarının teknolojik yapısına karşıdır. Hitler Almanya'ya «barbar çağın ilkel gizlerini» vereceğini, «her şeyi ayaklar altına almayı, bağırıp çağırmayı ve

öldürmeyi» vaat etmiş, bütün bu sözlerin karşılığında ise gaz odasından başka bir şey gerçekleştirememiştir.

Mailer, **The White Negro** (Beyaz Zenci) ve **Advertisements for Myself**'i (Kendim için Uyarmalar) yazdığı dönemlerde, kollektif şiddet yanlısı olmayı sürdürmüş, ama bunun yanı sıra şiddeti bir kişisel ve cinsel üslup olarak benimsemiştir. Bir kadına tecavüz eden sadece «düzene uyan» kişiler için saldırgandır; Hip görüşüne göre ise tecavüz etmek «yaşamın bir parçasıdır» ve olayın «sanatsal» bir temele ya da «gerçek istek» temeline dayanmasına göre eleştirici bir yöntemle gerçekleştirilir. Mailer, antitoplumsal olanla devrimci kavramını birbirine karıştırarak, bir Hip estetiği kurar. Bu görüş, yetişme çağındaki gençleri Mailer'ın hayranı yapmıştır. Bu gençler giderek Che Guevara ile Western'lerin klişeleşmiş kahramanlarını birbirine karıştırmaya başlamışlardır. Hip görüşünün bireyciliği (Nietzsche'nin yumuşatılmış örneği) içinde **Geyik Parkı**'ndaki «eş-cinsel» Marion Faye karakterinin **Advertisements for Myself on the Way Out**'daki banal film oyuncusuna dönüşmesini izlemek ilginçtir. Faye başlangıçta, «elinizin kirini üstüne kurulayabileceğiniz tipte kız» bulan sadist bir pezevenktir. Ama yazar, aracı ve yönetici güç olarak cinselliğe egemen olan bu adama hayran olmaya başlayınca, bu yeni zaman peygamberine dinbilimsel bir nitelik yüklemeye koyulur ve sonunda sinema ölçüsünde Faust'la kentli kovboy arası bir tip ortaya çıkar. Bu kişi temelde Croft'un yapısını taşır.

Geyik Parkı, yozlaşmış bir emprezaryo olan Charles Francis Eitel'in kendisinden aşağı gördüğü bir kadını baştan çıkarışını, istismar edişini ve sonra bir yana atışını anlatan ve nedenlerini inceleyen bir kitap olarak başlar. Kitabın kurgusu, tinsel mantığı

ve estetik birliği, sonunda Elena Esposito'nun intihar etmesini, Faye'in kadını fahişeliğe sürükleyen hareketinin son noktası olarak bu intiharın gerçekleşmesini gerektirir. Oysa Mailer, romanın sonunda kadını Eitel'le anlamsız bir evliliğe mahkum ederek yenilgisini vermeyi seçmiştir. Ama romanın oyunlaştırılmasında final değiştirilmiş ve Eitel'in üzücü ölümü yapıtın değerini büsbütün düşürmüştür. Çünkü bu kez Faye, Günah kavramının simgesi olmaktan çıkarılıp bir Hip Faust'una dönüştürülmüş, Eitel ise Hollywood karakteri olmaktan çıkıp bir aşk kahramanı durumuna sokulmuştur.

Mailer, **Çıplak ve Ölü**'de Croft'u Teğmen Hearne ile karşı karşıya getirir. Hearne, güçsüz bir liberal, aydın bir üniversitelidir. Sınıfsal yapısı nedeniyle kendisinin doğal varisi olduğu zengin, görkemli yaşam içindeki Cummings'in davranışları ile subayı ve savaş arkadaşı olmaya can attığı Croft'un gaddarlığı arasında bocalayan Hearne, sonunda Croft'un kendisine vurmasına göz yumacak duruma gelir. **Amerikan Rüyası**'nın kahramanı Steven Rojack'ın kişiliğinde ise, Hearne'ı sonunda sivil dünyada bir Croft haline gelmiş olarak görürüz. Buradaki Hearne, Alman askerlerine yaptıkları baskındaki kahramanlığıyla kendi birliğindekilerin hayranlığını nasıl kazandığını anlatmaktan usanmayan bir kişi durumundadır. Rojack o günden beri bir öldürme tutkusuna saplanmıştır ve romanın otuz iki saat içinde geçen kurgusunda iki beyaz kadınla bir zenci erkeği öldürür. Bayan Rojack, erkeğin üstünlüğü inancı yüzünden, Cherry âşığının duyarlılığı yüzünden, Shago Martin ise zencilere karşı beyaz erkeğin «kadını üzerinde söz sahibi kalabilmesi» adına **öldürülürler**. Bu arada romancı, «cinayetin belirli bir boşalım sağladığını, hiçbir zaman cinsellikten ayrı düşünülemeyeceğini» belirtir. Mailer'ın **Amerikan Rüyası**'nda sürdürdüğü cinsel savaş boyunca boşanmak «ricat», ay-

rı yaşamak «belirli bir soğuk savaş biçimi», cinsel ilişki «vuruşmak», erkek arkadaşlar «kılıç» olarak yorumlanmış ve zafer tam Croft'a uygun bir dille aktarılmıştır:

Öfkeden yerimde duramıyordum. Çok zahmetsiz, çok heyecansız olduğu için onu öldürmekle içimdeki kini, nefreti boşaltamamış gibiydim. İçimden yukarı çıkmak, onun yanına gitmek, kaburgalarını tekmelemek, burnunu topuğumla ezip, ayakkabımın burnunu şakağına sokmak, onu tekrar öldürmek, iyice öldürmek geliyordu. Bu isteğin gücü altında titreyerek durdum...

Buradaki «istek» sözü, Mailer'ın cinsellikle şiddeti birbirine kaynaştıran, eş anlamlı kılan yorumu içinde tamamen cinsel isteği artıran bir anlatım niteliğindedir. Erkeğin üstünlüğü görüşünden hareket eden yazarın kahramanı Rojack'a sadece kadınları ve zencileri öldürtmesi, yani ezilen, küçük görülen gruplar üzerinde baskı kurdurması da boşuna ya da rastlantısal değildir. Rojack dışında kalan üç kitabın kahramanı ise hep Doğuluları öldürür.

Mailer'ın erkeklik psikozu üzerindeki son incelemesi olan **Neden Vietnamdayız** belki de en ilginç yapıtıdır. Kitap, kendinden önceki kuşakların ölümcül törenlerine yeni yeni katılan on sekiz yaşındaki bir delikanlının gözünden olayları yansıtır. **Körler Körleri Yönetiyor**'un kötü ruhlu dâhisi Hollingsworth, cinselliği kasaplık olarak yorumlamıştır.

... kadının gövdesindeki çeşitli yerleri saydı, bunlara neler yapacağını, şurasını nasıl paralayıp, burasını nasıl sıkıştıracağını; şurasını ısırıp burasına tüküreceğini, kesip biçeceğini, darmadağın edeceğini, sıkılmış dişleri arasından kısık sesiyle uzun uzun anlattı. İştahı geçip sustuğu zaman, elinin tersiyle ağzını silmiş ve yediği bitirdiği iskeletin başında duruyor gibiydi. Bu haliyle, «Tanrı biliyor ya, iyi bir parçaydı» der gibiydi.

Genç D.J. Jethroe, Alaska'daki ayı avına gidişlerini anlatır ve «hayvan öldürmeye... giderek asker-

varî adam öldürmeye» nasıl başladığını okura aktarır. Öldürmeye başlamadan önce, «Unutma» diye kendi kendine yineler. Kadının orasını düşün yeter. Kan, tıpkı öyle kokar, bu da kanın ve kadının orasının bir birinden ayrılmaz şeyler olduğunu gösterir. D.J. ana-babasının cinsel ilişkisini de bir patlama terimi çerçevesinde tanımlar: «Fallus yerine bir dinamit lokumu olan» Baba, «boşalmak yerine patlamaktadır. Bir aşk gayzeridir o, sıcak sidik gibi, pislik gibi yayılır etrafa. Teksas'ın büyük gücüdür o.» Annesi ise bu büyük patlama sonunda bütün güney eyaletlerine dağılıverir: «Vajinasını Kuzey Carolina'da, popo deliğini doğduğu köyde buldular.» Kendi penisini «Dallaslı kızlara ve onun altına girmek şansına erebilmiş kadınlara çevrilmiş bir tüfek» olarak gören D.J. vurulmuş ayının kanlarını akıtarak ormanda kaçtığını görünce avcılık tutkusuna saplanır. Avlanmak ve cinsellikten savaşa geçiş, Mailer'ın yöntemidir. Öldürmek isteği «onu kaldırmaya yarayan» bir duyguya gelmiş olan babası kadar yozlaşan D.J. «çarpıcı kırmızıyı anımsadığı anda» öldürme tutkusuyla yanmaya başlar.

Wasplar ve Teksaslılar böyle düşünebilir. Mailer'ın durumu farklıdır. **Çıplak ve Ölü**'de Goldstein adında bir adam vardır. Asker olarak başarılı sayılamaz, hatta belki hiç adam öldürmemiştir. Ama yaralı bir arkadaşını aç, susuz ve bitkin halde kilometrelerce sırtında taşıyarak büyük bir yüreklilik örneği verir. İşin tuhafı, gerek Croft ve gerekse diğer karakterler, Mailer'ın romanlarında değişik adlarla da olsa sürekli yer aldıkları halde, Goldstein tipine bir daha hiç rastlamayız. Bu arada Mailer, Amerikan Lejyonunun desteği, temel direği olarak ortaya çıkar ve savaşı «bir spor», «savaşın şehveti», «korku ve haz» terimleri içinde tanımlayarak, savaşın «tatlılığından» söz eder. Hemingway tarzında bir eski asker tutkusu içinde «Duyularınızın sesine kulak verin.

Eğer kendinizi iyi hissediyorsanız, yaptığınız iş iyidir demek» diye fikirler ileri sürer. Savaşa duyulan bu isteğin, bu dört elle sarılışın karşısında, savaş konusunda bir başka kaynaktan örnek vermemiz hoş görülür sanırım:

Sizler
Ağladığında yaşlarını akıtacak göz pınarları olmayan
İnlediğinde sözcükleri biçimleyecek ağzı olmayan
Acıyla kıvrandığında parmaklarını geçirebilecek derisi olmayan
Sizler

Kıvranan kollarınız, bacaklarınız kana ve tere ve özsuya bulanmış
Örtülü gözkapaklarınızın arasında gözbebekleriniz bir beyaz şerit...

Yanmış ve yıkılmış Hiroşima'da
Kapkara titreşen alevlerin içinde
İnsan olmaktan çıkmış olan sizler
Peşpeşe sürüklenerek emekleyerek
Bu açıklığa kadar sürüdünüz bedenlerinizi
Budist ermişlerinin başları kadar açık başlarınızdaki kurumuş saçlarınızı
Acının külleri içine gömmek için geldiniz[1]

Mailer, romanlarını ve yazılarını baştan sona sarmış olan şiddetin, aslında bütün insanlığı sarmış bir tutku olduğuna bizi inandırmak için çırpınır durur. En azından Mailer'ın ilgilendiği insanları sarmış bir tutkudur bu. Çünkü Mailer için çocuklar, sapıklar ve kadınlar böyle bir tutkuya sahip olma yeterliliğinden yoksundur, pasifistler ise «erkek değildirler». Bu saptamaya göre, erkek şiddet kullanandır ve bu yüce yere gelmiş olanlar için «türlerin labirentinden gelen mesaj, şiddetin yaratıcılıkla içiçe olduğunu» belirler. Şiddet uygulama özelliği ortadan kaldırılamayacak bir şey olduğundan, kişi bu isteği «tehlikeyi

1 Sankichi Toge, **Hiroşima Şiirleri** adlı kitaptan, «İlk Yardım Servisinde» şiiri.

göze alarak» bastırır; söz konusu tehlike, erkekliğini kanıtlama fırsatını değerlendirmeme tehlikesidir; çünkü şiddet, «kişinin erkek olduğunu göstermesini sağlar.»

D.J.'nin ve kendisinden daha manyak olan arkadaşı Tex'in Alaska'da gördükleri, inceledikleri doğal dünya, büyüğün küçüğü, güçlünün güçsüzü, erkeğin kadını avladığı bir dünyadır. Bu gezinin anlatımı boyunca şiddetin nasıl doğal bir oluşum olduğu, nasıl gerçek olduğu sayılıp dökülür. Tex ve D.J., Faulkner'ın Ayı adlı yapıtına nazire olan bir sahnede teknolojiyi yadsıyarak, yabanıl hayvanlarla dolu ormanda dolaşırlar ve güçlünün güçsüzü yiyerek yaşadığı bu düzende bütün varlıkların ölüme gidişlerini görürler. Mailer'ın bu modası geçmiş ve yanlış yorumlanmış «Darwinizm»i, gerçek ilkelliğin gizi olarak sunulmaya çalışılmıştır. İlkellik konusunda Lawrence ile aynı görüşte olan Mailer, «Yirminci yüzyılda bizi bekleyen tehlikenin içimizdeki ilkel hayvanı öldürmek olduğunu» ileri sürer. Bu ortam içinde D.J.'nin erkeklik sınavını vermek için katılaşması zorunluluk oluyor ve D.J. kılını kıpırdatmadan, gözünü oynatmadan Hemingway tapımına katılıveriyor. Hepsinden önemlisi de eşcinsellik, kadınsılık tuzaklarına düşmüyor ve Croft'un tırmanamadığı zirvede büyük «güce» erişiyor. Pop sanatta sık sık görüldüğü gibi, roman belirsizlikler içinde, kesin ve köşeli anlatımlardan yoksun olarak sürüp gidiyor ve ister istemez bir parodi olduğu kanısını uyandırıyor.

Üstelik genç katilin zekâsı ve çekiciliği öylesine bir dille anlatılıyor ki, kahramanımız Tom Sawyer ile Holden Caulfield karışımı bir kişi olarak ortaya çıkıyor. Bütün köpeksiliğine ve «yabancılaşması»na rağmen, D.J. sonunda Amerikalıların üstün erkekliğini doğrulamaya çalışan ikinci bir Rojack karikatürü olmaktan öteye geçemiyor. Mailer, erkekliğin gereği olarak şiddeti kabul ettiği için, «Neden Vietnam'da-

yız» sorusu, «erkekliğimiz gereği Vietnam'da olmak zorundayız» gibi bir yanıta bağlanıyor. Tex ve D.J. veda yemeğinde, «Vietnam büyücüsünü» görecekleri için duydukları sevinçten söz ediyorlar. Ruhçözümlemesi alanında küçümsenmeyecek çalışmaları olan Mailer, insan itkilerinin doğallığını ve gizini yok edeceği için profesyonel savaşa karşı olduğunu ileri sürse de, insan Freud'un popüler formülünü anımsamaktan kendini alamıyor: Gözle, tanımla, yücelt ve yol göster. «Vietnam mı, kızıl belâ.»[2]

II

Mailer gençliğinde Wilhelm Reich'ın etkisinde kalmış ve cinsel devrimin savunuculuğunu yaparak, bunu bir kesin çatışma olarak nitelemiştir. Ancak Mailer kendi deyimiyle «Sol Muhafazakâr»dır ve bu terim ağırlığı Muhafazakâr sözüne bindirilmiş bir tanımdır. Bu yüzden de «daha büyük cinsel özgürlük adına savaş» gibi büyük sloganlar, cinsel edebiyatın gelişmesinden ve ayıp sayılan sözcüklerin rahatça kullanılmasından başka bir yarar sağlamamıştır. Bu kadarına diyecek sözümüz yok. Ancak 1960'larda cinsel özgürlük Mailer'ın istediği sınırları aşmış ve bu kez Mailer'ın tutumu bir papaza yaraşacak ölçüye girmiştir. Mailer «İffet» konusunda son derece duyarlı, kürtaj konusunda öfkeli davranmakta ve doğum denetimine şiddetle karşı çıkmaktadır. «Doğum denetiminden nefret ediyorum, bu korkunç bir kısıtlamadır. Doğum denetimini benimsemektense, allahın belâsı Komünistlerin başımıza gelmesini yeğ tutarım.» demektedir artık. Mailer gençlerin cinsel yaşantısını engellemekten yana olup, Viktorian bir tutuculuk içinde «Masturbasyon çok kötüdür, giderek insanı deli eder» diye iddialarda bulunmaktadır. Mailer'ın aşağıdaki sözleri ise, Viktorian'ları ve kiliseyi de

2 Mailer, **Why Are Wein Wietnam?** (Neden Vietnamdayız?)

geride bırakarak bir Nazi propagandacısının ağzına yaraşır niteliktedir: «Kadının en büyük ve temel sorumluluğu kendisine en iyi eş olabilecek erkeği seçecek ve ırkı geliştirecek çocuklar doğuracak kadar yaşamaktır.»[3]

Cinsel devrimin yaratabileceği olanakları iyice kavrayan Mailer, yeni bir kampanya açmayı yeğ tutmuştur. Çabalarını, erkeğin üstünlüğü adına iki cins arasındaki bir savaşa yönelten yazar, giderek tipik bir tutuculuğa saplanmıştır. Ona göre «cinsel özgürlük» kadınların da yararlanabileceği bir nitelik kazanabilir, ikili standard bozulur ve kadınları denetim altında tutmaya yarayan «ayıp» kavramı değişebilir. İşte bu yüzden baştan savunucusu olduğu cinsel devrimin karşısında yer almıştır. İşte bu yüzden Geyik Parkı'nın Elena'sı «kadınlar özgür olmak için değil, çocuk doğurmak için dünyaya gelirler» diye seslenir izleyicilerine. Sapıklığın getireceği suçluluk duygusuna bağlı olarak W. Reich'ın «cinselliğe olumlu yönden bakma» umutları, Mailer'ın erkeği üstün tutan görüşlerine aykırıdır. Hatta Mailer bir noktada erkeğin suçluluk duygusunu övgülemekte ve bunu erkeğin cinsel gücüne bağlamaktadır. Mailer, Lady Chatterley'deki «mitolojiyi» değerli bulduğunu, «cinselliğin güzel olabileceğini» kabul ettiğini söylerken, bunun yanı sıra Lady Chatterley'de «cinselliğin ayrılmaz bir parçası olan şiddetin yer almadığına» öfkelenmekte ve bu konuda en çok Miller'i övgülemektedir. Mailer'a göre, «Çoğu kişi cinselliği Miller kadar arı, derin ve organik olarak yorumlayamamıştır. Tam tersine, cinselliğe çirkin, ayıp bir şey gözüyle bakmışlardır. En doğrusu da budur. Çünkü cinselliğin temiz ve suçtan arınmış olacağına pis, iğrenç olması yeğdir.»

3 The Presidential Papers, s. 130.

Lawrence cinsel ayrımı belirlemekle yetinmiş, Miller eşitlik fikrine öfkeyle karşı çıkmış, Mailer ise canla başla savaşa koyulmuştur. Mailer'ın cinsel karşıtlığı çok daha yaygın ve yoğundur. «The Time of Her Time» adlı kısa öyküsü bu konudaki en iyi örneklerden biridir. Bu öyküde Yahudi bir kolejli kızın ilk orgazmı anlatılır. Mailer'ın kendisiyle özdeş kıldığı kahramanı Sergius O'Shaugnessy «Zatı şahanelerini (Mailer'ın penise takdığı ad) istediği kadar ayakta tutabilen» birisidir. Bu yeteneği sayesinde yazarın «varoluşa» bağladığı bir mucize göstererek Zaman'ı altetmeye çalışır. Aslında bu yetenek cinsel nefretin bir belirtisi niteliğindedir. «Yatırılmış» bir kadının dize getirilmiş demek olduğu ilkesine inanan Sergius, penisini, bu muhteşem silâhını kadına karşı kullanır. Saldırı, Sergius'un kurbanının Eliot'dan söz ettiğini duymasıyla başlar. Kızın böyle akıllı, bilgili görünmeye çalışması, Sergius'un «mülkiyet» anlayışını zedeler ve öfkesinden «neredeyse partinin ortasında yere yıkılacak» hale gelir. Kızı kolundan tuttuğu gibi eve getirir ve «içini oymaya», «bağımsızlığını yatırıp ezmeye ve kadını hizaya getirmeye» hazırlanır.

İşler başlangıcından ters gitmeye başlar. Sergius kızı yatmaya zorlarsa da, kız karşı koyar ve bu davranışıyla Mailer'a göre kadının izleyeceği tek yol olan boyun eğmeden ayrılır. Yazar, bu olayı pek süslü bir anlatımla aktarıyor: «Kendisi için özgürlük demek olan bağımlılıktan kaçmıştı.» Cinsel doyuma eremeyen Sergius, kızı tokatlayıp yere düşürerek bu ters davranışının dersini verir. Kız ağırbaşlılığını koruyarak, büyük bir inatçılıkla Sergius'a karşı koymayı sürdürünce, Sergius cinsel felsefesi olan «aynı kaleye iki defa gol atmamak» ilkesinden vazgeçer ve bir kez daha denemeye girişir.

Final maçında Sergius vaktinden önce boşalmak gibi kendi ününe yaraşmayacak bir yenilgiye düşerse de, hemen kendini toparlar ve bu kez düşmanına

geriden saldırıya geçer. İntikam silâhını ağır ağır ta sonuna dek kullanarak kurbanının çektiği acı ve düştüğü aşağılık durumdan alabildiğine haz duyar. Bunu da okura şöyle aktarır: «Tuzağa düşmüş küçük bir hayvan gibi kıvranıyordu.» Diğer sözcükler de «yakalandı», «ezildi», «yaralandı» gibi hep avlanma ile ilintilidir. Mailer, Freud'çu bir paradokstan yararlanarak kadının acı çekmesi ve küçük düşmesinin hem kendi adına, hem de erkeğin zaferi adına gerekli olduğu görüşünde olduğu için, Sergius davranışına bir de ırkçı bir tavır ekler ve «Seni gidi pis Yahudi» diyerek hemen «aşkın ilk kapısını» çalar, kıza vajinal orgazmı tattırmaya çalışır. Kız gider ayak Sergius'un zaferini gölgeleyecek bir darbe indirir: «Bütün yaşantın koca bir yalan. eşcinselliğini örtmeye çalışmaktan, bundan kaçmaktan başka bir şey yapmıyorsun.»

The Time of Her Times etnik cinsel politika örneğidir. Bu alanda Mailer'ı Philip Roth'la karşılaştırmak ilginç olacaktır. Roth'un kahramanı Portnoy'un penise tapınır durumda olması, bu saplantının erkekte nasıl bir gelişmemişlik yarattığını ve ancak kendinden aşağı durumda olan bir kadını istismar etmekle doyuma erdiklerini çok iyi örnekler. Oysa Sergius, Portnoy'un duyarlılığından yoksundur ve hiçbir sıkılganlık duymadan davranır. Barbarlık derecesindeki davranış, Mailer'a göre bir Hip güzellemesi niteliğini taşır. Ve Denise Gondelman tuşa getirilir. Mailer için erkeğin üstünlüğü öylesine yüce bir davadır ki, bu uğurda anti-Semitizmle aynı paralele düşmekte bile sakınca görmez. Mailer, Aryen erkeklik duyguları içinde bocalayarak «Harry Golden Yahudi ise ben de Altın Çocuk olabilir miyim acaba?» diye düşüncelere dalar. Mailer, İrlanda asıllı olmakla övündüğü için, O'Shaugnessy adının kahramanın sonradan özenerek aldığı bir ad oluşu ve aslında Sergius'un Slav ırkından bir yetim oluşu da rastlan-

tısal değildir. Bunu da şöyle belirler: «Dünyada sahte İrlandalı olmak gibi bir şey yoktur.»

Mailer'ın kahramanları, cinsel kibirlilik örnekleri niteliğindedir. Mailer'ın bu konudaki tutumu ise, onların tavrını yarı müstehzi, yarı onaylayıcı bir noktadadır. Cinselliği bir güç gösterisi biçiminde yorumlayışının nedenleri arasında uzun yıllar savaş politikası içinde yaşamış olması da sayılabilir. Mailer, bir noktada «ya öleceksin, ya öldüreceksin» tutumunu benimsemiştir. Cinsellik konusunda da aynı görüşte olan yazar, zaman zaman karşısındaki kadınları değerli bir düşman olarak yorumlarsa da, genellikle «Kadınları anlayan erkeklerin onlara karşı düşmanlıktan başka bir şey duymayacağını» belirleyen bir kafa yapısına gelmiştir.

Mailer'ın şiirleri de çoğunlukla cinsel organları kaplayan tüylerin övgüsü biçimindedir. «Kısa saçlar» diye adlandırdığı tüylerle ilgili şiirlerinin en iyi örneklerinden biri «Ode to a Lady»dir. Bu şiir bir kadınla bir erkek arasındaki konuşma biçiminde işlenmiştir. Kadın, kendi aşağı, bağımlı, geri plandaki durumunun bilincinde olarak, kendine yaraşan bir alçakgönüllülükle konuşur: «Beni yarat/Erkekçe sesler veren bir harpin melodileri gibi ak içime/ Beni yarat, yoksa soluksuz kalıyorum.» Hiç kuşkusuz yazar bu tatlı sözlere kanmayacak kadar tanımaktadır düşmanını. Şöyle karşılık verir: «Seni yılan, seni orospu/Seni yüzlerce metrelik yılan». Kadının yanıtı yazarın endişelerinde haklı olduğunu ortaya koyar: «Ne iyisin sen efendim, ne tatlısın/Evet, gel benim peteğime/Gel ki, seni öldüreyim.»

Mailer'ın cinsel politikası içinde aşka yer verilse bile, bu son derece karmaşık, iki yanlı bir duygudur. Ya da D.J.'nin belirttiği gibi «Aşk diyalektiktir, arkadaş, bir öne bir arkaya, bir nefret bir sevgi.» Mailer, cinselliği bir savaş olarak aldığı için, karşısındaki bu görüşe uygun davranmazsa yazarın gözünde

bir anlam taşımaz. Mailer Amerikan kadınının erotik geçerliliği olması için karşı koyan kadın olması gerektiğini savunur. Onun için istek duyulan kadın, **The Time of Her Time**'daki kadın gibi kolay baş eğmeyen, ya da **Körler Körleri Yönetiyor**'daki Guinevere gibi aptal da olsa inatçı, aksi davranan kadındır. **Geyik Parkı**'ndaki Elena Esposito, kolayca yenilen biri olduğu için çekiciliğini yitirmektedir.

Ama Mailer, düşmanını silâhlandırırken, savaşı kaybetmeyi hiç düşünmemektedir kuşkusuz. O savaşmayı sever ve erkeğin üstünlüğünü sürdürmek için savaşmasını bir serüven niteliğine dönüştürmekten hoşlanır. Tarafların bir öğretiye bağlı olmalarını uygun gördüğü için, varoluşçuluğu kendince dönüştürerek adına «seksistansiyalizm» dediği bir görüş meydana getirmiştir. Bu tapım Fransız varoluşçuluğundan çok, Amerikan ordusu ve sokak argosuna dayanır.

Mailer, ölümden sonra da yaşam olduğunu belirtir ve D.J.'nin ağzından dile getirdiği gibi orgazm yaşamın ötesinde bir yerlerde algılanıp karşılığını bulacaksa, yaşam ölümden sonra da sürer görüşünü savunur. Bu yüzden seksistansiyalizm, felsefî olmaktan çok dinseldir. Kadınlar açısından, bu görüş sadece tohumlanmaya çalışmaktır, yani önemsiz, anlamsız bir olaydır. Oysa erkekler açısından alındığında, eşcinselliği, cinsel güçsüzlüğü, kadınlara boyun eğmeyi bir yana atan «avlayan-vuruşan-düzen» üçgeninde bir kişilik-erkeklik sınavı verme niteliğindedir. Kadınlarla olan cinsel alışveriş sonunda, erkek «kendini sınamış», erkekliğini kanıtlamış ve güçlendirmiş olarak «bazı soruları yanıtsız» bırakabilir, «bazı yanıtlar yaratabilir» ve bundan sonra «daha güçlü, daha sert, daha kahramanca bir yaşam sürebilir.» Mailer'ın cinsel gazeteciliğinin savaş haberlerini anımsatmasına şaşmamak gerek. «Yapmak fethetmek demektir» formülü geçerli olduğuna göre, bu

zafer sadece kadın üzerinde değil, erkeğin kendi korkuları, erkekliği, üstünlüğü, egemenliği ve ereksiyon sınavı konusundaki endişeleri üzerinde de kazanılmış bir zafer durumundadır. Herhangi bir girişimde başarısızlığa uğramak, Freud'çu çifte-cinsellik görüşü içinde kadınlaşmak anlamındadır. Erkeğin benliğindeki kadının sivrilmesi demektir. Mailer, «hiç kimsenin anadan doğma erkek olmadığını» ileri sürerek erkekleri şöyle destekleyip güçlendirmeye çalışır: «Siz erkekliğinizi kanıtladınız, bileğinizin gücüyle elde ettiniz.»

Mailer'ın cinsel politikası «erkeklerin daha çok yitirdiği», yaşam «erkeklerden daha çok şey koparıp götürdüğü» için erkeklerin «kadınlara oranla daha fazla hak sahibi olmalarını», «ayrıcalıkları olmalarını» öngörür. Mailer'ın meni konusundaki tutumu şaşılacak ölçüde Victorian devirdeki «aşırı harcamama» ilkesine yakındır. Mailer, Paul Krassner'e şöyle der: «Gerçekten kafanı yitirebilirsin, beynin işlemez olur, kendini mahvedersin». Didaktik ve özyaşamsal olan düz yazılarında, Freud'un cinselliğin kültürel gelişmeye engel olduğu, enerji ve zaman kaybı olduğu görüşü ağır basmıştır. Krassner'in, cinselliğin bir zevk olduğu ve bu şekilde yorumlanması gerektiği görüşüne karşı Mailer bir Cizvit tutuculuğunda ve üreme işlevini ileri sürerek yanıt verir, bir tek tohumun bile ziyan olmaması gerektiğini belirtir. «Yaşlandıkça üreme tutkusuna saplanıyor insan. Kullanılmış, sömürülmüş, tüketilmiş duygusuna düşüyor. Benliğinin bir bölümü hızla yitip gidiyor. Geride fazla bir şey kalmıyor.» Erik Erikson, yumurta döllenmediği zaman üzüntüye kapılır. Mailer ise prezervatiflerde, yatak çarşaflarında, mendillerde, eşcinsellerin makatlarında harcanıp ziyan olan tohumlara acımaktadır.

Mailer'ın savaşçı-avcıları «öldürdüğünü ye» ilkesine uyarlar. «Zafer kazanmak için yapma» ilkesi,

cinsel ilişkiyi, kazananın kaybedeni yiyip bitirmesi biçimine dönüştürür. Kazanan «ete giren yeni ruhu sindirmeye koyulur». Böylece cinsellik «besleyici, geliştirici» bir nitelik kazanmış olur. Mailer'ın romanları ile diğer düz yazıları arasında okuru en çok şaşırtan ayrım, romanlarında alay ettiği konuların, denemelerinde ve diğer yazılarında büyük bir ciddiyetle savunulmasıdır. Sergius, Denise ile ilişki kurarken, Yahudi zekâsını ve kurnazlığını elde etmeyi umar. Rojack daha da ileri gider ve karısının cesedi önünde tuhaf düşüncelere kapılır: «Ruta ile ben oturup bunu yiyecektik. Deborah'ın etini yiyecek, günlerce bununla beslenecektik. İçimizdeki zehir hücrelerimizden süzülecek, akıp gidecekti. Karımın laneti biçimlenmeden, etkili olamadan onu yiyip bitirecektim. Bu fikir aklımı çelip duruyordu.»[4] Sonra aklına daha iyi bir fikir gelir. Neden Ruta'yı da öldürüp, ikisini birden yemesin? Bu iştah gözünü bürüdüğü anda harekete geçer ve Ruta'yı da öldürür. Pedagog Mailer'in yöntemiyle yaptıklarını açıklayan Rojack, Mafia'ya da başarısını kabul ettirir: Ruta ona kurnazlık. Deborah kötülük aşılamıştır. Altın yürekli Cherry ise, ölünceye dek dayak yeyince, Rojack'ın Vegas kumarhanelerindeki talih maskotu haline gelir. Mailer, erkeği kadının beslediği görüşünden hareketle, daha iyi sömürebilmek, daha iyi gelişebilmek için «iki fahişeyi aynı yatağa almanın» gereklerinden, «erkekliği» doyurmaktan, «güç kazanmaktan, yaşamı değiştirme isteği duymaktan» dem vurur. Mailer'ın ahlâk anlayışındaki mutlak, iyiliğin erkeğe özgü olduğu görüşüdür.

Mailer, Diana Trilling'in bir zamanlar belirlediği gibi, kadını yıkıcı bir güç olarak yorumlayan Amerikan düşüncesine uymakla kalmaz, aynı zamanda erkeği sürekli beslenmesi gereken ve sürekli olarak her

4 **An American Dream** (Amerikan Rüyası) s. 50.

yönden tehlike içinde bulunan bir varlık niteliğinde göstermeye çalışır. Mailer, düşüncesiyle davranışları arasındaki çelişkilere uygun olarak, çoğunlukla erkeğin boş gururunu alay konusu etmiştir: Örneğin Çıplak ve Ölü'deki askerlerin naifliği (Minetta'nın «benim yaşımdaki biri için 'ondört'lük rekor fena sayılmaz» deyişi gibi), D.J.'nin övünmeleri, hatta yer yer Sergius'un böbürlenmeleri gösterilebilir. Ama bu alay Mailer'ın yazılarında ağırlık kazanmamakta, tersine erkeklerin ve erkekliğin savunusu ağır basmaktadır. Giderek yeni bir estetik niteliğine dönüşen bu tavrı, Mary Ellmann «fallik kritisizm» olarak tanımlamıştır.

Bu görüş, zekâyı «aklın erkekliği» olarak görür ve buna göre değer ölçüsüne vurur. Üstünlüğü olmayan yazarları «ölü kamışlı yazılar» diye yerer, üstün yazarları ise «erkeklik örneği» olarak övgüler ve «üslup kök (penis) demek olduğuna göre iyi yazı yazmak için bol tohumlu olmak gerekliliğini» savunur. Dişi olarak yorumlanabilecek her şey için de tamamen olumsuz yargılara varılır (Mailer burada kendini hiçbir biçimde bağlamaksızın fikirlerini belirtmektedir) ya da Jean Genet'de olduğu gibi «bilinçsiz olarak tuzağa düşüldüğü» belirtilir. Mailer, yaşlanıp ataerkil düzenin savunucusu oldukça birtakım saplantılara düşmektedir. Bu saplantılar, Coney Island'da satılan ve gücü, üstünlüğü uzunlukla belirleyen, cetvel biçimindeki bir halk sanat ürününü akla getiriyor. Mailer de, soyut ya da metaforik (mecazî) düzeyde bu ölçüye göre düşünmekte ve değerlendirmektedir. Kadın ya da erkek olsun, Mailer'ın kişileri bu basitlik içindedirler. Örneğin Guinevere, âşığının «tokmağına» söz söyletmez, D.J. başkasınınki kendisininkinden daha büyük olursa diye üzüntüden kıvranır.

III

Mailer toplumbilimsel moda akımlarından hiç uzak kalmamaktadır. Yazılarında da bu belirgin olarak görülür. «Amerika'nın Kadınlaşması» konusunda «erkeklerin de buna katkıda bulunduklarını» ileri sürerken, kadınların «giderek bencil, inatçı olduklarını, sıcaklıklarını, yumuşaklıklarını, romantizmlerini yitirdiklerini, tutku ve nefret dolu olduklarını» belirtirken anlatımı tam bir **Reader's Digest** havası içindedir: «Bu ülke, tarihinin en karanlık, en karamsar dönemine giriyor. Herkes biraz daha yürekli olmadığı taktirde her şey kötüye gidecektir — buna Amerika'nın kadınlaşması dahildir.» Bir edebiyatçının, bir alay klişeleşmiş safsatayı yutturmaya çalışan, «Erkeğin kadınlaşması», «Cinsiyetlerin Yokolması,» «Kadından Kurtulmak» gibi tezlerle ileri çıkan sözümona ruhbilimcilerle aynı düzeye inmesi kişiye üzüntü veriyor. Kendi «erkek» ve «dişi» tanımını «doğal» ve «elde edilmiş» olarak alan böyle bir «düşünür»ün, kendi saptadığı ölçütlere aykırı her davranış ve düşünceyi ahlâkın çöküşü olarak nitelemesi, kadınlara sayısız haklar tanımakla «eşcinsellik çığırını açmayı» özdeşleştirmesi ve Sağcılar için komünizmin tanımı demek olan «nötrleştirme virüsü»nden söz etmesi endişe vericidir.

Ne var ki, Mailer Amerikan erkeğinin erkekliğine güvenmektedir. Bunun en iyi kanıtları da **Çıplak ve Ölü**'deki Japon avında olduğu kadar **Neden Vietnamdayız?** adlı kitabında da görülmektedir. Ancak Mailer, «özbilinç stratejisi» içinde erkek sağduyusunu, mantığını dramatize edip dile getirebildiği halde, bunu eleştirme gücünden yoksundur. Mailer'a göre erkeklik mantığına karşı, «erkek saldırganlığı»nı ileri sürerek karşı çıkmak, eleştiriye girmek anlamsız, mantıksız ve bu nedenle de doğaya aykırı düşer. Paradoksal olarak da kültürün çöküşünü hazırlar. Asker kafasındaki erkekler, kendilerine savaşlar icat et-

meli ve kurbanlarıyla beslenmelidirler. Bu düşünce Mailer'in «erkeğe yaraşmayan» diye tanımladığı ya da kadınsılık düzeyine, eşcinsellik batağına yönelik bir pasifizme girmediği sürece, doğal olan savaşmaktır. Erkeklik gücünü yadsımak, erkekliği, yani kişiliği, yani benliği yadsımak demektir.

Sanırım bugün elli yıl öncekinden daha çok eşcinsel vardır. Eğer bu gerçekten böyle ise, bunun nedeni ülkeye, kişinin kendi işine, kişinin kendisine erkek gözüyle bakmasına olan inançlarındaki sarsılmadır. Erkek, çalıştığı işi onur verici bulmazsa, erkekliğini yitirir. Erkeklik, insana verilen, ya da doğuştan var olan bir şey değil, kazanılan bir şeydir. Bu da onurlu savaşlar kazanmakla elde edilir. Amerikan yaşamında onurlu pek az şey kaldığı için bugünkü duruma gelinmiştir.

Mailer, erkek olmakla erkekliğin aynı şey olmadığını, ikincisinin zorla kazanıldığını ileri sürüyor ve Amerikan yaşam biçimine ya da kişinin kendine olan saygı ve inancını yitirdiği anda erkekliğini de yitireceğini iddia ediyor.

«Yaşam dehşeti» gibi sözlerin maskelemeye çalıştığı gerçek boşluk, varolmama korkusudur. Bu korku ya da gizli bir eşcinsellik ürküntüsü, yani günah ve korku karışımı bir duygu Mailer'ı heteroseksüel bir noktada sivriltmiştir.

Mailer, şiddetin erkekte doğal bir özellik olduğuna inandığı için bu şiddet duygusunun bastırılması halinde daha büyük tehlikelerin ortaya çıkabileceğini savunur. Kendi hipokondriyak yapısı içinde, kanserin bile bastırılmış şiddet duygusu yüzünden meydana geldiğini ileri sürer. Bunun iyileştirilmesi için şiddetin açığa vurulması gerekir. Mailer kişisel deneyimlerden söz ederken kanser bulgusuna şöyle varır: «Varlığını boğacak olan kanserin ilk önüne geçilmez hücresi/annesine vurmamak için kendini zorladığı bir sabah oluştu.» Bu olay «karısını bıçakladıktan otuz altı saat kadar sonra olduğu için» okur sağlığın, şiddetin dışarı vurulmasıyla kazanıldığı, baskı altına

alınmasıyla bozulduğu düşüncesine geliyor. Mailer'a göre, duygular yadsındığı zaman tıbbi tehlike vardır: «Şiddeti yadsıması, başkaldıran hücrelerinin kaldıramayacağı kadar uygarlaşmış bir davranıştı.»

Ne var ki, Mailer'ın yazılarını dikkatli okuyanlar, şiddeti eşcinselliğin bastırılmasından doğan bir hareket olarak yorumladığını fark eder. Rojack ile Sergius'un anal tecavüzleri, aslında (sadizmin eşlik ettiği) ve erkekliklerinin örtmeye çalıştığı eşcinsel bir itkidir. Çıplak ve Ölü'deki General Cummings Teğmen Hearne'a eşcinselliği belirleyen biçimde davrandığı her sefer bu girişimi hakaret etmek ve gaddar bir davranışla son bulmaktadır. Örneğin general herkesin gözü önünde teğmeni çadırına davet ettiği zaman, delikanlıya olan küçültücü bağımlılığını örtmek için yere izmarit atar ve teğmene onu kaldırıp atmasını emreder. Croft'un şiddet hareketleri de bastırılmış eşcinsel itkilerden doğar. Tex ile D.J. büyüklerin yanından kaçıp ormanda başı boş dolaştıkları gün de, eşcinsellik tabusu önünde dostlukları nefrete dönüşür. Mailer futbol konusundaki bir yazısında da, «oyuncuların alışılagelmiş biçimde birbirlerinin arkalarına vurmalarının» bastırılmış eşcinsellik belirtisi olduğundan sözeder.

Mailer'ın bütün yazılarında belirgin özellik, gaddarlık ve şiddetin eşcinselliği bastıran davranışlar olduğu ve bu nedenle de, yani yazara göre cinayetten daha kötü ve tehlikeli olan eşcinselliği engelledikleri için de olumlu karşılanmaları gerektiğidir. Yazarın bu tutumu en iyi örneğini **The Presidential Papers**'da Paret ile Griffith'in dövüşmesinde bulur. «Dövüşün yapılacağı sabah tartılmaya gittiklerinde Paret, Griffith'e hakaret etmiş, baldırlarına dokunmuş ve erkekliği konusunda ileri geri konuşmuştu. Nerdeyse ringe çıkmadan, oracıkta, tartıda kapışacaklardı.» Dövüş ise, cinsellik adına ölümcül bir davranış niteliğine bürünür. Griffith, ne gonga, ne hakeme kulak

asmadan Paret'i iplerde kıstırır ve üç saniye kadar kısa süre içinde on sekiz yumruk indirir. «Vururken garip, ıslığa benzer bir ses çıkarıyor, sağ kolu piston gibi gidip geliyordu.» Ringin kenarında oturan Mailer, «bir adamın bir başkasına bu kadar çok kere ve bu kadar sert yumruk indirdiğini hiç görmediği için» şaşırıp kalır. Griffith kendini yitirmiştir. «Yardımcılarının ve hakemin elinden kurtulabilse, Paret'i yere fırlatacak ve hakkından gelecekti». Paret bu olaydan üç gün sonra komadan çıkmadan ölür ve bu olay yüzünden boks kötülenir. Mailer, olayı eşsiz bir durulukla çözümlemektedir. Bunu savunur durumda olması ayrı bir sorundur. Mailer, önce «şiddetin yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olduğunu» belirtir, sonra menajerlerin «açığa vurulmamış dinsel bir yaşam görüşünün savunucuları» olduklarını ileri sürer, sonunda da öldüren kişinin «tamamen öldürmeksizin yarı ölü duruma getirecek bir yol bulmadığı takdirde çevresindeki havayı kirlettiğini» söyleyerek durumu ussallaştırır. «Tamamen öldürme korkusu», şiddetten kopma, ya da eşcinselliğe sapma korkusudur:

> Eşcinsellik suçlaması erkeklerin çoğunda büyük bir tutku yaratır ve bunlar yaşamları boyunca biyolojik bir güçle buna karşı koyarlar. Bir tip erkek vardır, her gece meyhanede içer, kavga çıkarır, sokaklara yığılıp kalır; kadınlar bu tip erkeğe «Tanrı aşkına, eşcinselin biri bu. Neden sapıklığı kabul edip de kendini bu sıkıntıdan, acıdan kurtarmaz» derler. Ama erkekler bu tipleri savunurlar. Çünkü eşcinsel olmamayı seçmiştir. Bunu en iyi anlatan eşcinsellik yapanın eşcinsel sayılacağını söyleyen Sartre'dır. Uygulamayan kişi eşcinsel değildir — seçimi kendisine saygı duyulmasını gerektirir. Eşcinsel olmamayı seçtiği ve bunu pahalıya ödediği için saygıdeğerdir.

Cinsel özyönetim hakkına itirazımız yok, ama bu durumda kim neyi ödemiştir? Paret ölür gider. Bu seçimin gerekli kıldığı şiddet korkaklar için bile değer mi sonunda? Yoksa Mailer'ın eşcinsel davranış

kişiyi eşcinsel yapar görüşü fanatik bir kanıtlama mıdır? Cinsel karşı devrim ortamı içinde, eşcinsellik, heteroseksüel tutuculuğu en çok tehdit eden unsurdur. Eşcinselliği ve şiddete karşı olmayı kadınsılıkla özdeş kılmak kuşkusuz Mailer'a özgüdür, ya da belirli bir yere ve zamana özgüdür. (Son yirmi yılda Amerika bu görüşe saplanmıştır.) Genet'nin sapık kişileri, diğer davranışlarında olduğu kadar cinsel hareketlerinde de amansızdırlar (Mailer'ın deyimiyle erkektirler). Ama Mailer'ın tanımındaki şiddet heteroseksüel bir anlam taşımakta ve erkeğin doğal yapısına özgü olmaktadır. Erkek, heteroseksüel ilişkilerden ayrılacak ya da şiddetten vazgeçecek olursa, varlığı sona erer.

Kast ve sınıf dinbilimi tuhaftır. Dickens'in yapıtlarında soyluluğun zarafetle eşitlenmesi işlenmiştir. Örneğin **Oliver Twist**, burjuva kökenli olduğu anlaşılıncaya dek bir karabasan içinde yaşar, kökeni kanıtlandıktan sonra ise belirli bir sınıfsal güvenliğe kavuşur. Faulkner'in **Ağustos Işığı**'nda, Sinclair Lewis'in **Kral Kanı**'nda ve bize özgü ırkçılığın söz konusu edildiği diğer araştırmalarda, bir damla zenci kanının katışmış olması olasılığı beyazları öylesine ürkütür ki, Pascal'ın umutsuzluğuna düşecek ölçüde huzurlarını yitirirler. Mailer da aynı kurguda işleyen cinsel temel üzerinde bir dinbilim kurmuştur. Mailer, «eşcinsellerin de insan olabilecekleri» görüşünü ileri sürerek bir çeşit özür diler tavır takınırsa da, hiçbir zaman «eşcinsel olmak kötü olmaktır» inancından kurtulamaz. Şeytan, bir anal güç olarak yorumlanır ve eşcinsellikle kötülük arasında doğal bir bağ olduğu ileri sürülür.

Mailer'a göre eşcinseller sadece parya kastından kişiler olmakla kalmaz, pederastın (kulamparanın) davranışı kadınlığa yönelik bir alçalışı da belirler. D.J.'nin kendi ağzından itiraf edilen anal ilişkisi, onu «boka bulanmış ve olgunluk çağına girememiş biri»

olarak bırakır. Eşcinsel ilişki «erkek» rolündeki kişiye ayrı bir üstünlük sağlar, çünkü «bu ilişki ötekinden zordur ve özel alet gerektirir»; ama «kadın» rolündeki eşcinseli büsbütün aşağılar. Mailer'ın düşüncesine göre cinsel ilişki kurban almak anlamına geldiği için, «fişekleyen» kurbanının gücünü de kazanır. D.J. bu nedenle Tex'in «kıçını damgalaması» korkusu ile «demiri Tex'in kıçından alıp kendisininkine yerleştirmek» fikri arasında bocalar. Sergius ile Rojack ise daha kolay ezilebilen kadını kurban seçerler ve böylelikle Mailer'ın, eşcinsellik ataerkil düzeni yıkar görüşüne de aykırı düşmemiş olurlar. Mailer, Lawrence'in tersine hiçbir şekilde erkekler arası ilişkiyi hoş karşılamaz. Cinsler arasındaki savaşta, eşcinseller asker kaçaklarıdır. Eşcinsellik ya da kadınsılık kutsal boğa yumurtalarının üretici etkisini yok eder ve anlamsızlaştırır: «Bir başka erkekle savaşamayacaksa ve bunu öğrenmeye niyetli değilse, buyruğu altına alamadığı kadınları buyruğu altına almaya kalkışmasının ne yararı olur?» Mailer bunu sorduktan sonra şunu ekliyor: «Eşcinseli eşcinselliği içinde donduran, kadından korkması değil, kadına sahip olmak istediği takdirde savaş vermesi gereken erkekler dünyasından korkmasıdır.» Ya da işi tersinden alırsak, eşcinsel olabilecek kişinin, yenmek yahut «kadınlaştırmak» zorunda kalacağı erkekten korkusudur.

İstekle, düzenin yarattığı engeller arasında bocalayan D.J. ve Tex kan kardeşi olmaya karar verirler ve «bundan böyle kardeş olduklarını, birbirlerine hiçbir zaman sevgili gözüyle bakmayacaklarını, öldüren kardeşler olacaklarını» belirlerler. Çünkü «bütün dostluklarının altında cinayet yattığını» anlamışlardır. Çünkü Tanrı insan değil hayvandır ve şöyle buyurmuştur: «Git ve öldür — benim isteğimi yerine getir, git ve öldür.» Mailer'ın «yanmaktansa öldürmek iyidir» görüşü Tanrı ile Şeytan, kadınlık ile er-

keklik çelişkileri, eşcinselliğin çekiciliği, erkeğin üstünlüğünün tehlikeye düşmesi gibi durumlar karşısında, karşı devrimci görüşü çıkmaz noktaya getirmiştir (bu durum yaşamın diğer alanlarında da kanıtlanmaktadır. Erkeklik fikri giderek gezegenimizdeki yaşam biçimine aykırı düşmektedir). Giderek ikinci bir cinsel devrimin başlaması olasılığı belirmektedir. Bu ikinci devrim, eşcinsellik korkusunu da ortadan kaldırmakla (erkek ve dişi gibi) kategorileri hepten yok edip, ataerkil kültürü altüst edebilecektir. İşte Genet bu noktada anlam ve önem kazanmaktadır.

JEAN GENET

I

Aşk ölmüş görünüyor. Ya da pek kötü durumda. Romantik aşkı savunmaya devam edenler için, Genet ve Nabokov kuşku uyandıran kişilerdir. **Lolita**, yitik ruhunu bir çocuk-kadında doyurmaya çalışan kişinin öyküsü olduğu kadar bir kaçırma, ırza geçme olayının da dile getirilişidir. Cinsler arasındaki düşmanlık romantizmi bir yana atmıştır. Bunun nedenlerinden biri romantik mitin (duygusal bir idealizm ve geleneksel olarak kısıtlanmış cinsellik anlayışının) kendi yapısından gelen yanlışlarıdır. Kadınların yüzyılımızda elde ettikleri şeyler, ataerkil erkeğin kıskançlığını ve oradan hareketle düşmanlığını büsbütün alevlendirmiştir. Metresler ve sevgililer eskiden olduğu gibi yüceltilmekten vazgeçilmiş, aşağılanmaya başlanmıştır. Metres bir kötü kişi, bir başbelâsı, ya da kurban edilmeye lâyık biri durumuna getirilmiştir. Bu karşıtlık, son on beş yirmi yıldır anaları bile kapsayacak ölçüde yaygınlaşmıştır. Sevgiliye karşı romantik bir duyguyu sürdürmekte devam edenler ise, Humbert Humbert ya da Genet gibi «cinsel azınlık» içine katılmışlardır.

Eşcinsel, günümüzün aşk «zenci»si durumundadır. Onun[1] cinsel yaşamı, Mailer'ın «Beyaz Zenci»sin-

1 Eşcinsel terimi sadece erkek eşcinseller için kullanılmaktadır. «Lesbianizm» (sevicilik) bugün için bir tehlike olarak görülmediğinden sözü bile edilmemektedir.

de örneklenen tehlikelerden çok daha büyük tehlikelere açıktır, çevresi çok daha düşmanca tavırlı kişilerle çevrilidir. Pek çok yerde eşcinsellik hâlâ hukuk çerçevesinde suç sayılmaktadır. Oysa topluma karşı gelmek isteyen Mailer'ın kahramanları işi cinayete dek götürmek durumundadırlar. Divine hangi bara giderse gitsin, kenarda kalacak ve kendisinin yargılandığını duyacaktır:

> Herkese gülümseyerek selâm verdi, ama hepsi de başlarını çevirerek karşılık verdiler. Bu da bir çeşit yanıtlama sayılırdı. Kahvedekilerin hepsi de (albayın kavramlarına göre sapık, dükkân sahiplerine göre civciv, bankerler ve garsonlara göre oğlan, jigololara göre o biçim olan) Divine'ın selâmını almayı gereksiz görüyordu. Divine bunun üzerinde durmadı. Ufak siyah saten çantasından bozukluk çıkardı, sessizce mermer masanın üstüne bıraktı. Sonra kahve kayboldu, Divine duvarlara çizilen canavarlara dönüştü. Çünkü müşterilerden biri ona bakarken, farkına varmadan o sihirli sözcüğü mırıldanmıştı: «Eşcinsel».

Parya durumunun getirdiği bir sihirli nitelik vardır ve romantik aşk miti, kaçak âşıklar, zina yapanlar ya da sınıf ve kast sınırlarını aşanlara karşı duyulan toplumsal karşıtlıktan doğmuştur. Eşcinsel aşkın yasak niteliği, heteroseksüel edebiyattaki çekiciliği kazandırır.

Genet'nin romanları, iç çekmeler ve güller gibi romantik öğeleri ile, romantik aşk çeşitlerinden daha atavist niteliktedir. Bu romanlarda, geleneksel bağlılık, gizlilik, alçakgönüllülük ve tanrılaştırma erdemleri yer alır. Cinsel politika açısından, Avrupa'daki romantik aşkı, ya kötü bir şaka, ya da ataerkil düzendeki çökmenin ilk belirtisi olarak yorumlamak olanağı vardır. Çünkü toplumsal tarihin açıklayamadığı bir anormallik içinde, romantik âşık aslında efendi olduğu halde, sevgilisinin hizmetkârı rolünü benimsemeyi yeğ tutmuştur. Genet, siyasal gerçekçilik içinde bu ters durumu düzeltmiştir. Eski düzen soylularının kurdukları ve koridorlarında hâlâ

orta çağ kokuları duyulan manastırlardan bozma hapishanelerde, Genet feodal karakterde bir hiyerarşi kurmuştur ve burada saygı duyulan erkek rolündeki kişidir. Genet'nin romanlarında kahramanlar dev yapılı kişilerdir. Önlerinde dize gelen romantik âşıklar ise erkekler değil, fahişelerle oğlanlardır.

Genet, Sartre'ın dediği gibi bir «passéiste», ya da başka çağda yaşayan bir kişi olduğu halde, ortaya koyduğu feodal sistem, gücün önünde açıkça boyun eğmesi ile öteki yazarların görüşlerinden çok daha dürüst, Yakın ve Orta Doğunun erkek egemenliğindeki kültürüne daha yakındır. Genet'nin ilk oyunu olan **Deathwatch**'da katil ve bu yüzden en erkek ve soylu kişi olan kahraman, kendisine bağlı olanların önünde soylu bir **aile** reisi tavrı içindedir: «Bu hücrede bütün yük benim omuzlarımda... Bu yüzden sırtımın güçlü olması gerektiğini biliyorum. Tıpkı Kartopu gibi. O da aynı ağırlığı taşıyor. Ama bütün hapishane adına taşıyor. Belki dünyanın bütün ağırlığını taşıyan biri, Bir Numaralı biri de vardır.» Bu yapı çerçevesinde ataerkil düzenin babası, kendisine bağımlı olanlar için, kadınlar, çocuklar ve diğer bağımlıları için yaşar. Genet'nin çocuk ıslahevi Mettray'de, çocuklar «aile reisi» tarafından yönetilen ve «büyük ağabey» tarafından yardım gören «aileler» halinde yaşarlar. «Büyük ağabey», küçüklere, «civciv»lere bakmak, onları denetlemekle görevlidir. Genet'nin hapishane hiyerarşisi cinsel sınırlar içinde oluşur: Katilin dil uzatılamaz erkekliği ona en üstün yeri sağlar. Sonra kulamparalar ve hırsızlar, en son olarak da onlara hizmet etmekle yükümlü oğlanlar ve civcivler. Civcivler istenildiği zaman satılabilirler, «disipline» edilebilirler, hatta öldürülebilirler. En kötü durumda olanlar da ayaktakımıdır. Bunlar hizmet etmeye dahi lâyık görülmezler, bunlara sadece tecavüz edilir. Bu hiyerarşi içinde onların durumu cehennemden farksızdır.

Her şey bir mertebede bağlı olduğu için, misilleme yapmak, ya da hak aramak olanaksızdır. Eşcinsel aşk, sürekli reddedilmeye dayanan bir yaşam biçimidir. Efendinin kullanacağı daha güzel bir oğlan çıkıverir her zaman. «Civciv»in koşuvereceği daha güçlü bir erkek vardır her an. Yine de bağlılık göstermek kadın rolündekine düşer, çünkü erkekten böylesi bir bağlılık beklenmez. Kurallar ve gardiyanların cezaları yüzünden, çeşitli entrikalar çevirmek gereklidir. Eşcinselliğin, tıpkı aşk gibi önüne geçilmez olduğu bir düzende, çevrenin tepkisine karşı gizlilik şarttır. Sevgiliyi tanrılaştırmak da kadın rolündekine düşen bir görevdir. Sevmek, erkek için statüsünü yitirme tehlikesi yaratır. Eşitliğin her türlüsü yasaklanmıştır. Genet, bir delikanlıya yanaşırken şöyle der: «Aynı yaştayız ha, hiç tadı çıkmayacak desene.»

Sartre, Genet'yi incelerken, Marx'çı açıdan bir yorum yapmakta ve Genet'yi eşcinselliğe iten nedenin, çocukluğunda hırsızlık yaparken kendisini evlât edinenler tarafından yakalanıp Mettray denilen cehenneme gönderilmesi ve bunun yarattığı, ömür boyu silinmeyecek suçluluk duygusu olduğunu belirtir. Bu varsayım Genet'nin kendi itiraflarına aykırı düşmektedir. Çünkü Genet, mülkiyet düşmanlığından önce eşcinsel olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de, Genet'nin dünyaya karşı tavrı olan akıl almaz ölçüde ayıp sayılan davranışlarda bulunmak ve bunda inatla direnmek, cinsel kökenden gelmekte, hatta doğuşundaki «ilk günahla» yani piç oluşu ve terk edilişi ile belirlenmektedir. Aile ve mülkiyet temeli üzerine kurulmuş bir toplumda «doğal olmayan» niteliğinde dünyaya gelen ve bunun suçluluğu altında ezilen Genet'nin «doğal olmayan» eşcinsel yaşamı benimsemesi, böylelikle dişi rolünü benimseyerek doğayı daha da zorlaması, en aşağı olmaya çalışması «kamış emici» durumuna düşmesi bir yerde mantığa aykırı değildir.

Kendisine hırsız dedikleri için hırsız olmayı seçen Genet hapse düşünce, cinsel suçluluğu da yaşamakta direnir. Diğer okullarda olduğu gibi burada da «daha güçlü ve kötü ruhlu» çocukların daha erkek sayıldıklarını gören Genet, «bana yakıştırdıkları civcivliğe» uymayı kararlaştırır. Eşcinsellik ve hırsızlık, davranış olmaktan çok kavram olarak kullanılırlar. Ve «hırsız» ya da «oğlan» sözleri, kişiyi bunlardan engellemek için kullanıldığından, Genet'nin hem hırsız, hem eşcinsel olmayı ısrarla seçişinde, sadece yazgıcılık değil, aynı zamanda gizli bir başkaldırı vardır.

Mettray'deki cinsel rolünün groteskliği bir yazgı, önceden belirlenmiş bir gelişim niteliğindedir. Genet, bu durumunu aşmak için bir savaş verir. Hırsızlık yapar, soygunculuğa girişir ve Fontevrault hapishanesine kapağı atar. Burada «çelik penis»li olarak «erkek üstünlüğü»ne ulaşmak ister. Ama ne yapsa boşunadır. Civcivi olması için yanaştığı oğlan, onu terk eder ve daha güçlü bir erkek olan Botchako'ya gider. Bunun üzerine Genet'ye başladığı yere dönmekten, Diver'ın metresi olmaktan ve Mettray'de on altı yaşındaki «zifaf günü»nde bulunduğu noktaya gelmekten başka çare kalmaz. Bütün çabalarına karşın bir hiçtir, bir civcivden başka bir şey değildir.

Genet için cinsel rol yazgının belirlediği bir durum olduğundan, üstün ve aşağı olmak üzere iki kutup halinde oluşur. Bu iki kutup dışında kalan Our Lady ve Bulkaen gibiler, daha iyi bir yazgıya yönelmiş, geçiş dönemindeki kişilerdir. Genet'nin erkek ve dişi kavramından daha açık seçik, daha kesin çizgili bir anlatıma rastlamak zordur. Erkek, üstün güçlülüğü, kadın aşağıda kalmaya yazgılı güçsüzlüğü simgeler. Yalnız bir ayrıcalık vardır: Genet, büyük bir kıskançlıkla zekâyı ve tinsel cesareti civcivlere, yani kendisine ayırmıştır. Sert olanların sertlikleri, statülerine bağlıdır. Botchako'da örneklendiği gibi bunlar

üstünlüklerini belirli sözlerle dile getirirler: «Seni orospu, ağzını doldurana dek yutuyorsun!» «Seni gidi orospu, orana tıkarım ha!» Statüleri kendilerine bağımlı olan kadınlarla ya da kadınlaşmış erkeklerle belirlendiği için Darling gibi bir kulampara bu konuda şöyle diyebilmektedir: «Erkekle yatan erkek iki kat erkektir.»

Genet'nin antimoralist tavrı nasıl köylü Katolikliğinin tersine döndürülüş biçimiyse, cinsel rol konusundaki görüşleri de aynı basitliktedir ve Lawrence'in kıvraklığından uzaktır. Genet'nin fahişelik ve suçluluk dünyasında, kadın ya da oğlan, kaba güçle, şiddetle ve sürekli olarak erkek tarafından hor görülmekle yönetilir. Kadınlık tamamen kölelik demektir. Bu kölelik Freud'çuluğun belirlediği ve sınırladığı tanımı da aşar. «Mazoşizm» Genet'ye göre kendinden nefret etmek demektir. «Narsisizm» kendini bir nesne olarak görmek, «pasiflik» ise korku, umutsuzluk, çekimserlik anlamına gelir. Bir hapishane kuşu olan Genet'nin nasıl olup da ataerkil toplumu derinden etkilemiş bulunan Freud'çuluğu böylesine yakından bildiğine şaşmamak gerekir. Genet'nin yazılarında çok daha uzak etkiler de görülür. Örneğin **Our Lady of the Flowers**'daki yargılama sahnesi, tamamen Fagin'in **Oliver Twist**'i cezalandırmasından etkilenmiştir.

Genet'nin kadın gibi benliğinde sürdürdüğü cinsel suçluluk ve aşağılık duygularına dayanan cinsel ahlâk görüşünde, cinsellik de mantıkî olarak bir cezalandırma ve aşağılık statüsünün doğrulanması niteliğinde olacaktır. Sartre'ın romanlardaki cinselliği karakterize edişi gibi: «Cinsel ilişki bir boyun eğme bayramıdır. Aynı zamanda kölenin efendisine yaklaştığı bir feodal din törenidir.» Marie Bonaparte'ın mazoşist kadını gibi Genet de, penisi «bulutları delip geçen bir kule gibi dimdik, amansız ve keskin bir alete benzeyen» erkek tarafından eziyet görür, aşa-

ğılanır, ırzına geçilir. Fallus, tüfek, hançer, değnek, demir çubuk gibi terimlerle tanımlanır. Erkeğin gövdesi başlı başına bir ereksiyondur. Querelle gibiler, çocukken bile «böylesine kocaman bir kulenin erkekliğin simgesi» olduğunu bilmekten gurur duyarlar. Rainwater'ın inceleme konusu yaptığı evli çiftlerin çoğunda olduğu gibi, cinsellik tamamen erkek organına yöneltilmiş, ilişkideki etkin gücün ve ilişkinin amacının bu organ olduğu düşünülmüştür. Erkek, kadın rolündeki eşcinselin zevk duymasıyla ilgilenmediğinden, onlar da tıpkı kadınlar gibi çok ender orgazm olurlar. Erkekler, oğlanların bu yanıyla uğraşmaya tenezzül etmezler ve Divine işini tuvalette halletmek zorunda kalır. Burada da cinselliğin utanç ve pislikle özdeş kılındığını görüyoruz. Eşcinsel ödevini yerine getirmeye çalışan bir eş, ya da rol yapan bir fahişe gibi, duyduğu acıyı haz duyuyormuş gibi göstermek için inleyip kendinden geçermiş gibi yapar.

«Sapık olmayan» toplum her ne kadar alınırsa da, eşcinsel sanat heteroseksüel yaşamdan kaynak alır. Bu ortamda geliştiği için heteroseksüel yaşamın görüşlerine öykünmek, yinelemek hatta bunlarla alay etmek durumundadır. İnsanca bir yargılama çerçevesinde her ikisi de öteki kadar sapıktır. Çünkü bunlar hemen hemen özdeş bir gelişim göstermişler ve politikalarında eş yanlar oluşmuştur. Benjamin De Mott'un belirttiği gibi, aile yaşamının ürkütücülüğü, evliliğin sıkıcılığı, sevgililerin birbirinin kişiliğini istismar etmesi, bu ilişki içinde karakterin giderek yıpranması konularında Williams ve Albee de en az diğer yazarlar kadar, hatta yer yer onlardan daha çok söz söylemektedirler.

Lise çağındaki delikanlıların ataklığı, saldırganlığı, bir eleştiriciye göre Freud'çuluğun çifte-cinsellik kuramına dayanan benliklerindeki kadın yönü alt etme çabasıdır. Ama bu çaba, sadece erkeklik gös-

terisi olmakla kalmayıp, aynı zamanda kadına ve kadınlığa karşı duyulan nefretin de bir belirtisi değil midir?.

Genet'nin pezevenkleri ve kulamparaları için oğlanlar, eşcinsel itkilerinin bir hedefi durumundadır. Ama aynı zamanda bu denli aşağıladıkları kadınlığın kendi oluşumlarında da yer aldığı fikri, onları daha da saldırgan yapmaktadır. Bastırılmış eşcinsel duyguların en belirgin örneğini, hapishane avlusunda, bir oğlanı itip kakan Botchako verir: «Onun, kıpırdamaya, korkudan kaçmaya bile cesaret edemeyen zavallıya vuracağını sanıyordum. Oğlan, içgüdüsel bir davranışla ürkmüş bir hayvanın hareketsizliğine bürünüvermişti. Botchako ona vurmak için elini kaldırdığı anda, onu öldürebilirdi belki de, çünkü öfkesini denetleyemeyecek durumdaydı.» Botchako sıradan bir hırsızdır. Hapishane hiyerarşisi içinde kendisinden üstün durumdaki pezevenk Lou Daybreak'in tepkisi ise şöyle olur: «Hadi, evlen onunla! Ona âşıksın! Herkes de farkında!» Militan bir heteroseksüel olan **Querelle of Brest**'in kahramanı ise, bir oğlanın kendisine yanaşması üzerine, onu odasına götürür ve boğarak öldürür:

> Eğer sapık bunun gibiyse, yani bu denli hafif, bu denli kolayca incinir, bu denli saydam, bu denli uçucu, bu denli kırık dökük, bu denli yumuşak, bu denli müzikal, bu denli müşfik ise — insan bunu öldürebilir. Öldürülmek için yaratıldığından bir Venedik vazosu gibi, kendisi yaralanmadan onu paramparça edecek güçlü yumruğu bekler boyuna. Sapık buysa, insan değil demektir. Çünkü sapığın hiç mi hiç ağırlığı yok. Ufak bir kedi yavrusu gibi, bir solucan gibi, bir sinek gibi. Kolayca incinebilir olması özellikle incitme isteğini kamçılıyor ve sonunda bu aşırılık ölümüne yol açıyor.

Querelle'nin söz konusu ettiği, güçsüz olanın, hor görülenin, dişi olanın soyutlamasıdır. Genet, bu cinayetin cezası olarak Querelle'i bir genelev patronunun oğlanı durumuna getirir.

Querelle, köyde dolaşırken hem erkek hem kadın olduğunu, daha doğrusu erkek ama dişi olduğunu düşünür. O bir sınırı zorlamış, cinsiyetin getirdiği kişiliğin temelini araştırmış, bir ahlâksal mutlak'ı ve toplumsal geçerliliği sarsmış ve yadsımıştır. Böyle yapmakla eşcinsellik üzerindeki tabuya meydan okumakla kalmamış, bu nefretin kökenini ortaya çıkarmış, cinsel rolün, cinsel mertebe demek olduğunu ortaya koymuştur.

Hırsızın Günlüğü'nde Genet, amacı «resimli kitaplardaki kahramanlar gibi olmak» olan tek kollu bir haydutun, Stilitano'nun oğlanı durumundadır. Genet, sınırdan esrar kaçırarak efendisine hizmet eder ve bunu «egemen Güce bağlılığından yaptığını» belirtir. «Bu tamamen doğal dedim kendi kendime. O bir kamış, ben de bir deliğim.» Stilitano aynı zamanda Sylvia adında bir fahişeyle de ilişki kurmuştur. Böylece emrinde iki «delik» vardır. Genet, ikincisidir. Genet, biyolojik terimi erkek için kullanmakla, cinsel rolün değişken niteliğini ortaya koyar. Erkek ve dişi biyolojik olgulardan sıyrıldıkları zaman, övgü ve yergi, efendilik ve kölelik, yüksek ve alçak tanımları içinde algılanırlar.

II

Genet'nin terimleri kullanışında kesin bir taşlama vardır. Çünkü ele aldığı grupların her ikisi de erkeklerden kurulu olduğu için, cinsel rolde keyfî, görece bir durum ötesinde, baskıcı bir toplumsal sistemin kategorileşmesi, hatta işlevi vardır. Statülerin getirdiği özellikler öylesine bir kesinlikle korunmaktadır ki, sonuç ister istemez mizaha dönüşmektedir. Genet'nin davranışı ise durumu benimsemekle bıyık altından gülmek arasında değiştiği için taşlama niteliğindedir. Kadıncıl ya da ezilen görüş, ırk, sınıf, sömürge gibi diğer politik alanlara da aktarıldığında bu taşlama niteliği giderek belirginleşir.

Genet, romanlarında olayları öylesine düzenler ki, kendi kadıncıl benliği sonunda mutlak zafere ulaşır. Bu zafer bir şehitlik, bir kurbanlık niteliğinde de olsa yazar buna razıdır. Genet'nin sapıkları, sapıklıklarına öylesine istekle, dört elle sarılırlar ki, bunu bir yücelik haline getirirler. Barcelona sokaklarında yürüyüş yapan «Utanç Kızları» Carolina'lar gibi, «aşırı davranışları dünyanın nefret kabuğunu delme» yönteminden başka bir şey değildir. Genet'nin yazılarındaki mucizeyle («benim zaferim sözde kalır») kölelik niteliklerine uygun mazoşizmleri bir ermişlik payesine yücelir. İyi kadın, acı çekmenin dışında nasıl yücelir ki? Gerçekten de, Kilise Genet'ye kurduğu dünyanın düzeni için bulunmaz bir çözüm göstermiştir:

> Kutsal olan bizi kuşatır ve tutsak eder... Kilise kutsaldır. İspanyol kalyonları gibi altının ağırlığı altında ezilmiş, anlamı eskimiş, ruhsallıktan uzak dinsel törenleri, ona güzellik, soyluluk kadar dünyasal bir güç veriyordu... Bu güçten kendini kurtaramayan Culafroy, kendini bu güce teslim etti, bilse Sanata teslim edeceği gibi bıraktı kendini.

Sanat Genet'nin emrindedir ve sanat aracılığıyla Culafroy'un istediği soyluluk dönüşümünü sağlar. Eşcinsellik değişimi içinde Divine'a dönüşen Louis için mucize artık erişilemeyecek bir şey değildir. Sanat da öyle. Âşıklarının ihanetine uğrayan Divine, tırnaklarının üzerine minyatürler yapmaya başlar ve kendisine daha ağır bir şey söylenemeyeceğini bildiği için kendini «orospu eskisi» diye tanımlar. Yaşlanmış, çökmüş ve oğlanlar tarafından bile alay edilir duruma düşmüş bir sapık olan Divine, incilerden yapılan tacı yere düşüp dağılınca «Aldırmayın, hanımlar, nasılsa yine ben kraliçeyim!» demek cesaretini gösterir ve dikenlerden yapılma çelenk örneği takma dişlerini başına koyar. «Gözyaşlarıyla örülen» yaşamının acı güldürüsü, dünyaya karşı savunma silâhı durumuna gelmiştir artık. Genet, roman kahra-

manları içindeki en mükemmel karakter olan Divine'a «seçkinler arasında» yer vermiştir.

Şehit mertebesine yükselmiş ermişler Genet'nin ilgisini çekmektedir. Çünkü bu kahramanlar, general gibi, iş adamı gibi, bilgin gibi erkek olmayıp, kadın da olabilirler. Üstelik Galli imgelemine yatkın bir görüştür bu, çünkü ulusal kahramanları, büyücü diye yakılmış bir kadındır. Genet'nin «ebedî suçlu ve ermiş», erkek ve oğlan çiftlemesinde, ermiş doğal olarak kadın biçimine bürünmüştür. Çünkü kulamparanın sadece gövdesi vardır, oğlan ise ruhu simgeler. Genet'nin tutumu, ruhun mucizesiyle rütbe farklarını aşıp yıkmaktır. Bu, halkın Hıristiyanlık görüşlerine yakındır: Onlar da Tanrının gözünde paçavralar içindeki birinin kraldan daha parlak olduğuna inanırlar. Genet, İspanya'nın en berbat gecekondularının bulunduğu Barrio Chino'yu anlatırken şöyle der:

> Dilencilik yaşamım bana alçalmanın görkemini öğretti, çünkü o zavallı, hor görülen, pis yaratıkları olduklarından güzel göstermek bir hayli onur (yani sevgi) gerektiriyordu. Bir hayli de yetenek... Hiçbir zaman olduğundan başka göstermeye, süslemeye, maskelemeye çalışmadım, tam tersine olduğu gibi, bütün yalınlığıyla göstermeye çalıştım ve en yalın belirtiler bir yücelik niteliğini aldı.

Başıboş dolaştığı için tutuklandığı zaman cebinde vazelin bulununca, polisin ve polisin temsil ettiği dünyasal âlemin gözünde daha da alçak bir yere düşer. Bu yüzden banal ve muzaffer olmak onun için daha değerlidir. Durumunu bir fahişe olan annesininkiyle bağdaştırarak, «ondan vazgeçmektense kan dökmeyi yeğlerdim, onun cebimdeki varlığı dünyadaki bütün polisleri yenmeye yeterdi» diyor Genet. Hıristiyanlık, yani aşağılık kompleksinin (alçakgönüllülüğün) dini, Dokunulmazlık noktasına dek yayılınca durumu güzelliğe dönüştürüyor. Genet, ermişliğin

«acıyı iyiliğe çevirmek» olduğunu kanıtlamaya çalışıyor.

Ama Genet'nin imanı yarımdır. Hicivci çözümlemelerle zedelenmiştir. Ekmek ve şarap törenine katılan Genet'nin başı döner, «kendisini kuşatan yasaların tadına bakmış olur.» Hiçbir şeyi kaçırmayan gözleri polis karakollarındaki Bakire Meryem ikonalarına takılır. Burjuva dünyasından tamamen sıyrılmış olarak, Genet bu dünyanın «bütüncü» niteliğini inceler, suç ve hukukun birbirinin gölgesinden başka bir şey olmadıklarını kavrar. «Doğuştan gelen koşullar ve görüşleri yüzünden bu dünyanın dışına atılmış olan» Genet, «bu dünyayı meydana getirenlere hakaret etmekle o dünyaya dokunmak» cüretini gösterir. Genet gibi bir Fransız köylü çocuğu olan Louis Culafroy, kutsalın ne olduğunu anlamaya çalışır ve boşluktan başka bir şey bulamaz. Boş bir kilisenin mihrabına çıkar, kutsal efendiye hakaret eder ve bunun karşılığında doğaüstü bir gücün kendini göstermesini bekler:

> Ve mucize gerçekleşti. Mucize yoktu. Tanrı tahtından indirilmişti. Tanrı diye bir şey yoktu. Tanrı boşluktu. Çevresinde herhangi bir pırtı olan bir delikti sadece. Marie Antoinette'in büstü gibi alçıdan bir figürdü sadece. İçi boş kurşun askerler gibiydi.

Genet, tanrının boşluğunu kanıtladığı gibi erkeklerin de boş olduklarını ileri sürer ve kadınların efendilerine «aptal» diye hakaret etmelerine benzer biçimde pezevenklerin ve kulamparaların budala olduklarını iddia eder. Divine çoğu yerde kadınlığın hicvedilmiş biçimidir. Örneğin ulusal bayram olan 14 Temmuzu kendine özgü bir biçimde kutlar. Herkes bayrağın renkleri olan kırmızı, lâcivert ve beyazlara bürünürken, o hor görülen bütün öteki renkleri takıp takıştırarak bayrama katılır. Oysa hizmet ettiği erkeklerin hepsi, kafasız mankenlerden başka bir şey

değildir, bunlar erkek olmaktan çok, erkeklik fetişi niteliğindedirler.

Genet'nin düzmece dini ya da karşıt dini, kutsal üçlüsü içinde eşcinsellik ve suçluluğun yanı sıra ihaneti de kapsar. Kendi rolü tam bir bağlılığı gerektirdiği halde, bunu aşar ve elinin eriştiği her şeyi kadınlaştırarak yozlaştırır. Darling bile iki yıl Divine ile yaşadıktan sonra beklediği gibi «iki kat erkek» olmak yerine kadınsı olur çıkar. Genç kulamparalardan Adrien Baillon ise Divine'ın öylesine etkisinde kalır ki, aynı gece kadınlaşır.

Divine'ın etkisi Seck Gorgui'yi bile yumuşatır. Seck, Our Lady (Adrien) ve Divine'ın sabahın erken saatlerinde sokakta yürümelerini anlatan sahne iyi bir örnektir. Seck, Our Lady ile konuşmaya dalar ve taksi durağına gitme süresi içinde her zaman terk edilmiş kadın durumundaki Divine yine erkeğini yitirmiş olur. Genet, «kulamparanın kadına taviz vermediğini, oğlana ise hiç mi hiç taviz vermeyeceğini» belirtir ve Seck'in taksiye önce kendisi binmesi gerektiği halde, Our Lady'ye yol verişindeki şövalyeliği anlatır. Bu kadınsılık belirtisi değil, yeni gözdeye yapılan bir iltifattır.

Our Lady of the Flowers, Genet yargılanmak üzere hapishanede olduğu sırada yazılmıştır. Kitap, özlemlerin dile getirilmesi niteliğindedir. Denilebilir ki, Genet sırf kötülük olsun diye Marchetti tipini çizmiş, bu yakışıklı erkeği ömür boyu hapse mahkum etmekle bir çeşit öç almıştır.

Marchetti sonuna kadar bembeyaz dört duvar arasında kalacak... Bu, Umudun ölümü demek olacak... Buna çok seviniyorum. Bu güçlü ve yakışıklı herif de anlasın bakalım güçsüzlere reva görülen işkenceleri.

Yazgının «kadın katili, gönül hırsızı» Marchetti'ye oynadığı oyundan pek hoşnut kalan Genet keyifle: «Sıra sende Marchetti... Hücrenin içinde keyfine

bak dilediğin gibi. Senden öylesine nefret ediyorum ki.» diyor.

Kadınlıkta bir nefret, bir kin duygusu vardır. Burada tanımlanan kadınlık «eteklikli» olmak değil, «erkeğin gücüne boyun eğen olmaktır». Kölelik durumu, zaman zaman ihanetle başkaldırışını belirler. Örneğin Genet, Botchako'nun sunduğu sigaradan bir nefes çekmeyi reddetmekle, erkeği bozmuş ve «bir zafer anı» yaşamıştır. Oğlan, kulamparanın arkasından gülüp alay eder. Toplumun hırsız yargısına karşı çıkışı gibi, Genet kendilerine egemen olan erkeklerden daha üstün oğlanlar yaratmakla «delik» statüsüne başkaldırmıştır.

Bir dostuna imzaladığı kitaba «En güçsüz ve en güçlü Jean Genet» ibaresini yazan Genet, kahramanlardan her zaman üstün ve yüce olduğu inancını ortaya koyar. Genet'nin bütün çağdaş Fransız entellektüellerinden daha çok (ve daha haklı nedenlerle) nefret ettiği burjuvaziyi dehşete düşürmek için övgülediği kanunsuzluklar, aslında onların sınıflarının ve eğitimlerinin yarattığı koşullardan gelen bir yenilgidir. Ama «erkekler» gaddardır ve bu tavırları dünyanın amansızlığını, gaddarlığını simgeler. Genet, bu yüzden onlarla dost olduğu kadar düşmandır ve onları sevgilileri olduğu kadar kendisini ezenler olarak görür.

Oğlan, sürekli olarak âşıkları gibi olmak isteğindedir. Örneğin Mimoza II, Our Lady'nin fotoğrafını yutarak onun gücünü sindirmeye çalışır. Genet, bu tutumuyla penis özentisi denilen gülünç yanılgıyı ortaya koymaktadır. Kendisinin penisi olduğuna göre, onda ancak güç özlemi olabilir. Cinsel gücün öznel niteliği şöyle belirlenmektedir:

> Divine, Darling'in konuşmasından, sigarasını yakışından ve içişinden onun kulampara olduğunu tahmin etti. Başlangıçta belirli korkuları vardı: Dövülmek, soyulmak, hakarete uğramak gibi, sonra bir kulamparayı doyuma vardırmış olmanın tadına vardı.

Kölelik ruhbilimine uygun olarak, Divine durumun kendi denetiminde olduğunu sanır, tıpkı erkeğin de denetimin kendi elinde olduğuna inanması gibi. Darling, Divine'ı alt ettiğine inanır. Divine ise onu ayağına getirdiğine. Bir güçlülük tuzağına kapılmış olarak ikisi de kendisinin üstün durumda olduğunu sanır. Kölenin efendiyi yönetmesi aralarındaki ayrımı bozabilir, daraltabilir, ama yok edemez. Köleliği de bir kurum olarak ortadan kaldıramaz.

Genet'nin kadınlığının son zaferi erkekte insanca bir duygu kıvılcımı tutuşturabilmektir. Genet, kıllı kolunu öpmeye davranınca Armand «Ne oluyor sana? Çıldırdın mı?» diye homurdanır. Kulampara, kadınsı olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Çünkü sevmenin kadına yaraşır bir duygu olduğunu bilir. Zaaf göstermek giderek eşitliğe, daha sonra da kendi bağımlılığına yol açacaktır. Divine, Darling'e ısrarla «güzel» olduğunu söyler. İyice sinirlenen Darling onu bırakarak işe gider ve hırsızlık ederken yakalanıp hapse atılır. Böylece yenilmiş ve kadınlaşmış olur.

Genet'nin kadınlığı, hizmetinde olduğu erkeklikle alay eden ve Sartre'ın tanımı ile «düşmanca cinsel istek» niteliğinde bir oluşumdur. Genet, erkekliğin korkak yanını açığa vurarak, kendisini ilk kadınlaştıran Mettray'dekilere olan hıncını sanatı aracılığıyla almaktadır.

Ne var ki, başkaldıran olmak, her zaman devrimci olmak değildir. Çoğunlukla, batağa daha fazla saplanmak demektir. Genet'nin kahraman suçluları, sadece kendileri de yargılanıp öldürülmek için savunmasız kişileri öldürürler. Bu davranışları topluma sadece dokunmamakla kalmaz, onu daha da güçlü kılar, çünkü lumpen proletarya amaçsız bir antitoplumsal davranışa girişmekle varlığını kanıtlama fırsatını kullanmış ve eskisi gibi, belki eskisinden de bağımlı olmaya hazır duruma gelmiştir. Divine'-

ın ermişliği, şehitliği, rolünün gerektirdiği mazoşizmin doyuma ermesidir. Burada gerçek inancın tinsel zaferi vardır, ama bu özgürlük değildir.

III

Sartre'ın yaşam öyküsü Genet'nin son üç oyununu kapsamadığı için, Genet'yi başkaldıran biri olarak bırakır ve onun devrimciliğe dönüşümünü işlemez. **Balkon, Karalar** ve **Paravanalar** ile karşımızda Sartre'ın **Deathwatch** ve **Hizmetçiler** romanlarında bulduğu Genet'den bambaşka bir Genet görürüz. Genet'nin başlangıçta öznel olan antitoplumsallığı, giderek oyunlarında belirli bir nesnelliğe dönüşmüş, kendi deyimiyle yapıtının arkasında kalmak, kaybolmak isteği durumuna girmiştir. Son yapıtlarında hiciv unsuru artmış, buna karşılık romantik mit azalmış ve bununla birlikte de yazarın önceki yapıtlarında, özellikle **Hırsızın Günlüğü**'nde görülen hicivle romantizm arasındaki bocalama kaybolmuştur. Aynı özellik, hapishane dünyasının abartmalı övgüleriyle Genet'nin bu dünyadan nasıl usandığını anlatmak arasında gidip gelen **The Miracle of the Rose**'da da görülür. Hicivci tavrın doruk noktasına vardığı yer, belki de Genet'nin **L'Enfant Criminel** adlı radyo konuşmasıdır. Genet burada, ıslahevlerinde insana daha aykırı bir tutumun benimsenmesini desteklemiş, böylelikle gençlerin «onları böylesine güzel kılan başkaldırıdan kopmayacaklarını» ileri sürmüştür.

Genet, başkaldırıdan devrimciliğe geçerken, hicivci ve paradoksal inancını değiştirmek zorunda kalmıştır. Çünkü başkaldırıdan devrime geçiş, geçmiş özleminden kurtulup yeni alternatifler yaratmayı gerektirir. Başkaldıranlar, aşırı duyarlı kişiler oldukları takdirde, o çerçeve içinde kalmak, sınırları aşamamak durumundadırlar.

Romanlarda işlenen «kadınlık» fikri, düşmüş kişinin yücelmesi görüşü, Genet'nin son oyunların-

da başka bir nitelik almış, yazarın insancıl duygularının gelişmesi ve politikaya olan ilgisinin artmasıyla, her iki cinsten ezilen gruplarla özdeşlik kurma yoluna girmiştir: Hizmetçiler, zenciler, Cezayirliler, yani kapitalizmin, ırkçılığın, emperyalizmin egemenliğinde, ezilen kadın rolüne giren bütün grupları kapsar olmuştur. Kadınlığın bir çeşit kölelik anlayışı biçimindeki olumsuz yanı, kurbanların hırsla altetmeye çalıştıkları bir görüş haline gelmiştir. Bu savaşım **Hizmetçiler**'de kendi kendini yıpratan, yok eden bir biçimde oluşmuş, sonraki oyunlarda giderek bilinçli bir görüşe dönüşmüştür.

Baskı, ezilenlerde belirli bir ruhbilim yaratır. Ezilenlerin ekonomik ve siyasal durumlarını titizlikle inceleyen Marksizm, belki de belirli bir umutsuzluk ve karamsarlıkla, ezilenlerin ne denli çürüdükleri, efendilerine ne denli gıpta ettikleri, değer verdikleri, kendileri için bile kendilerine sahip olanların değer ölçülerini benimsedikleri üzerinde durmayı ihmâl etmiştir. Genet, bir hizmetkâr olmuştur. Genet, hizmetçilerin «efendilerinin kötü yanları olduğunu» belirtirken ve oyunundaki hizmetçiler birbirlerini «kendilerinin kötü kokusu» olarak nitelerken, gerçek toplumsal ve ruhbilimsel bir olaya değinmektedir. Genet'nin olgunluk dönemindeki oyunları, içselleştirilmiş baskının yarattığı ve özgür olabilmek için kendi kendini yenmesi gereken, sömürge ya da kadın anlayışı denilen görüşü irdeler.

Hizmetçiler yenik düşerler. Oynadıkları oyun aslında hanımlarını öldürmek oyunu değil, onun yerine geçmek oyunudur. İkinci oyun öylesine coşturucu, oyalayıcıdır ki, hiçbir zaman birincisine sıra gelmez. Sonunda daha yumuşak ve Divine tipinde olan Claire, daha «erkek» olan Solange'ın cinayet işlemiş gibi yapması ve giyotinin hazzına varabilmesi için zehir içerek intihar eder. Oyunun hareket noktası 1933'te Le Mans'da hanımlarını ve onun kızını öldüren Pa-

pin kardeşler olayıdır. Genet, olayda büyük değişiklikler yapmış, efendi durumunda olan hanımın kılına zarar getirmeyerek başkaldıranların davranışlarındaki boşunalığı belirlemiş, kız çocuğun yerine hanımın âşığı Mösyö'yü koymuş ve böylelikle de hiçbir zaman sahnede görülmeyen ama her an söz konusu olan ve üç kadın üzerinde büyük etkisi bulunan erkek gücünü işlemiştir. Madam onun kölesi olduğunu iddia eder. Hizmetçiler, onu polise ihbar ederek tutuklatmaya çalıştıkları zaman ise, Madam sevgilisini Sibirya'ya dek izlemek düşlerine kapılır.

Hizmetçiler, köle, statüsündeki kadının kıskançlık ve karşıtlığını işler. Solange, birlikte başkaldıramayacaklarını, birlikte hareket edemeyeceklerini belirtirken «pislik pisliği sevmez» der. «Köleler birbirini sevdiği zaman, buna sevgi denmez». Kendilerini hor gördükleri için birbirlerini birbirleriyle değil, erkeklerle ya da Madam gibi zenginlerle özdeş kılarlar. Bu yüzden Genet hizmetçilerin kadın olmaları yanı sıra proleter olmalarını vurgulamıştır. Karşılarındaki düşman burjuva madamdır. Genet'nin tamamen kadıncıl koşullarla özdeşleşmesi **Paravanalar'a** kadar gerçekleşmez.

Madam, naziktir; görgülü ve iyi davranmayı becerebilen, rahatı yerinde orta sınıf kadınlarının nezaketi vardır onda. (Atacağı giysisini hizmetçisine verdiği için kendisini kutlayan bir hanımefendiye Genet sakin bir tavırla şu yanıtı verir: «Ah, ne iyi, o da size kendi eskisini verir mi?») Ancak birbirlerine karşı hanım rolü oynayan hizmetçiler nazik değildir. Kendilerini yöneten düzenle aralarındaki duygusal kargaşalık içinde dışlanmış kişiler olan hizmetçiler («Hizmetçilerden bir salgı akar.» «İnsan ırkından değildir onlar.») açıkça ortaya konulmuş (başkaları tarafından kabul edilmiş ve kendilerine kabul ettirilmiş) aşağılık konumlarının yarattığı zehirli etkiyi sergileyen öfkeler icat ederler. Kendilerinden üstün olan patronlarının kendi-

leri için çizdiği yaşam biçimine öylesine kendilerini kaptırmışlardır ki, kendilerini üzme, duygularını incitme dışında hiçbir konuda özgür değillerdir, kölelikten kurtulamazlar; isyan ettiklerindeyse, isyanları, tıpkı bir suçlunun budalalığı gibi geri teper. Ancak burada söz konusu isyan, romanlardakinin tersine ilk olarak romantik duygulardan arınmış bir açıklıkla gözler önüne serilmektedir. Hizmetçilerin çektiği acılar çok şiddetlidir, ama kendilerine uygulanan baskı da yeterinden fazla etkilidir; başkaları tarafından saptanmış olan durumlarından, kendilerine yağdırılan beladan kurtuluş yolu henüz bulunmuş değildir.

Cinsel rolün güç olarak politik biçimde geliştiği **Balkon,** yine başarısız bir başkaldırı örneğidir. Ama Hizmetçiler'in umutsuz çıkışı burada aşılmıştır. Çünkü yıkılanın yerine konabilecek bir alternatif olması halinde gerçekten devrim olma niteliği vardır. Armand bu sorunu dile getirir: «Ben onların maskaralığına zerre kadar inanmıyorum. Ama onların yerini alacak daha büyük bir güç var mı?». İnanç ve işbirliği deneyimlerinin tarihine baktığımızda donakalırız. Fahişe Carmen'de, erkeksi fantezilere katılma, rolü oynayan kişiyle öylesine bir özdeşleşme yaratmıştır ki, erkeklik rolü, Carmen'in gerçekliği haline gelmiştir; sessiz oyunu sürdürmekten kurtulan Carmen, bir banka memurunun saflık simgesi olduğu o eski eşsiz anlarını özler. Gene aynı şekilde, bütün bir nüfusun eski kilise mitlerinin, yasaların, ordunun bir parçası olması, bunlara katılması, boyun eğmesi olguları. «Nomenclature» üyelerini savunan sahtekarların kentin sokaklarında yürümesiyle, anında savaşa son verilmesi sonucunu doğurmuştur. İnsanlık, tıpkı eski kuttörenlerdeki gibi yatırılıp bağlanmak ve dövülmek isteyen özezer gibi, biraz çocuklaşmış durumdadır.

Devrim **karşı** devrime dönüşür. Çünkü yaratıcı bir alternatiften yoksun olduğu için yeni düzen ancak eskisine öykünmekle kalır: «Karşı taraftakiler gi-

bi davranırsak, biz de karşı taraf oluruz.» diyen ve ayaklanmanın en tutkulu taraftarı olan Roger, «dünyayı değiştirmek yerine, bütün yapacağımız yıkmak istediğimiz dünyanın bir eşini kurmak olacak» der. Ve bilinçten yoksun bütün darbeler gibi bu da faşist cunta ile son bulur. Genet, başkaldıranların temeldeki devrimci aydın oldukları halde, ikisi de yaralımek için cinsel rolden yararlanmış, Chantal ile Georgette aracılığıyla bunu belirlemiştir. Biri savaşçı, öteki devrimci aydın oldukları halde, ikisi de yaralılara bakmak gibi kısıtlı bir görev çerçevesi içindedir. Erlerden biri «Bu kadın işi» diye burun kıvırır. Chantal'in tek alternatifi ya şarkıcı, ya fahişe olmaktır, yani erkeği eğlendirmek ya da uyarmak görevidir. Kadroda ona panayır piyangosu çekercesine yirmi kadının yöneticisi olmak işi verilince, bu işi yapmaya ve bu süreç içinde devrimin yozlaşmasına yardımcı olmaya başlar. La Passionara, aşk ve tutku dolu bir kadındır. Ama bir kadın tek başına devrim yapamaz ve gerçek devrimin (ayaklanma, isyan, iç savaş, ulusal savaş dışı devrimin) sınavı, buna katılan kadın sayısına bağlıdır.

Kendilerinden öncekiler gibi cinsellikle gücü birbirine karıştıran erkek isyancılar, düşünmeyi bir yana bırakırlar ve ayaklanma bir «vur ve geçir», «bir el tetikte, bir el uçkurda» cinsinden bir kendinden geçme'ye dönüşür. Doğal olarak da yenik düşerler: «uç noktayı zorlayan bir karnaval intihar demektir.» Söyleyecek hiçbir yeni sözü olmayan isyancılar, cinsellikle gücü, cinsellikle şiddeti birbirine karıştıran geleneksel çılgınlığa kapılırlar. Kadınlar, eskiden olduğu gibi ya tanrıçadırlar ya da yük hayvanı; hastabakıcı ya da orospudurlar. Erkekler ise özgürlük adına değil, cinsel bunalımlar adına ayaklanan kafasız ve gözü dönmüş kişilerdir. Sağcı Envoy durumu şöyle açıklar: «Başlangıçta hayalî despotlara karşı savaşıyorlardı, sonra özgürlük adına savaşmaya başladılar. Yarın sa-

dece Chantal için ölmeye hazır olacaklar.» Düdükler çaldığı zaman, suçluluk ve ne yaptığını bilememenin şaşkınlığı onları eski yerlerine getirir, Adalet, Din ve Cesareti simgeleyen üç yapma bebeğin temsil ettiği hukuk ve düzenin alışılagelmiş kavramları önünde dize gelirler. Fikirleri değiştirmekten, geliştirmekten yoksun oldukları için yenilgilerini kendileri hazırlamışlardır ve polis devleti olanca baskısıyla üzerlerine çöker. Roger'in kendini hadım etmesi, hizmetçilerdeki zehirli fincan kadar mazoşist ve naif bir gösteri ise de Polis Şefini eskisinden de beter bir cinsel güçsüzlük içinde bıraktığından, cinsel güç oyununa dönüştürülen ayaklanma umudu yine «fişeklenmiştir.»

Genet, **Hizmetçiler**'deki rollerin erkekler tarafından oynanması gerektiğini belirtirken sadece bir hiciv unsuru yaratmayı düşünmemiş. Sartre'ın işaret ettiği gibi «kadınsız bir kadınlık» kavramındaki soyutlamayı gerçekleştirmek istemiştir. «Zenci» sözü, tıpkı «delik» sözü gibi Genet'nin gözünde statü belirleyen anlamda olduğu için, **Karalar**'da beyazlarla karaları aynı biçimde kullanmış, bir başka zenci grup olan Oyuncular tarafından beyazlığın öldürülmesi olayında Beyaz Yargıçlar Kurulunu zenci oyunculara («beyaz maskenin ardında titreyen bir zenci») oynatılmasını önermiştir. Zencilerin beyaz kültürü içindeki statüleri onları beyazların fikirlerinin bir aynası durumuna getirdiği için, zenciler Beyaz Mahkeme'deki dinleyicilerini «eğlendirmeye» çalışırlar. Bu arada gerçek seyirciler olan Kafkaslara da, beyazlar için en ilginç olay, yani «kendi kadınına» tecavüz edilmesi ve öldürülmesi olayı sergilenir. Amacı zenci düşmanlığını yok etmek, beyazlara kendi güç kurumlarının (Beyaz Mahkeme) gülünçlüğünü göstermek olan bu fars aslında gerçek eylemden bir sapma, Tom Amca ile tohumu atılmış olan örgütlü bir zenci devriminin başlangıcından bir kesittir. Despot gibi görülen Samba Graham Diouf, «beyazların iyi yürek-

liliği» yüzünden «suçlu ve güçsüz» duruma düşen bir tavizcidir. Zencilerin onun durumuna buldukları gülünç çözüm, onu dinsel törenlerinin kurbanı edip beyazlığın «kara cenneti»ne göndermektir. Beyaz Mahkemenin kurulduğu salonda bir sütuna bağlanan Samba Graham, aşağıdakileri süzer ve şunları söyler: «Ya yalan söylüyorlar, ya yanılıyorlar. Beyazlar aslında pembe ile sarı arası renkteler.»

Karalar, Balkon'daki isyancıların düştükleri yanlışlara düşüp yok olmayacaklardır, çünkü onlar alternatifleri ortaya koyarlar. Batı kültüründe Tanrıdan tutun temizliğe varıncaya dek her şeyi kendi açısından alan beyazın mutlak değerlerine karşı, zenciler de kara gücü alternatif olarak ileri sürerler. Genet, «Zenci ne demektir. Her şeyden önce rengi nedir?» diye sorar. Bu soruda, bir yandan insanlığın ortak yanı belirlenmekte, öte yandan da beyaz egemenliği içinde zenci olmanın devrime uzanan bir çıkış noktası olduğu ileri sürülmektedir. Burada herhangi bir çelişki yoktur, çünkü beyazlar, renklerinden dolayı zencileri ezmemiş olsalar, zenciler zenci olarak devrime yönelmek gereğini duymayacaklardır. Zenciler, efendilerinin kendilerine lâyık gördüğü hüviyetten kurtulmak için, her şeyden önce bunu nesnelleştirmek durumundadırlar. Bunu da abartma yoluyla gerçekleştirirler ve kömür karası makyajları, iki renkli pabuçları, renk renk giysileriyle gülünçlüğe vararak durumlarından sıyrılırlar. Bundan sonra yapmaları gereken kendi seçecekleri kişiliği saptamaktır. Çünkü Genet haklı olarak, ortak bir hüviyetin devrimi hızlandırdığını ve bunu başarısızlığa yazgılı ayaklanma niteliğinden çıkarıp belirli bir bilince ulaştırdığını ileri sürer.

Karalar, Genet'nin ruhbilimsel ve politik görüşlerinde bir dönüm noktasını belirler. Genet, bu oyunla kendi kendinden nefret etme duygusundan sıyrılmış, özbilince varmıştır. Bu bilinç, giderek öfkeye dö-

nüşür. Zenciler, sömürge halkları, kadınlar, yani başkalarının kendilerini tanımladıkları sınırlar içinde ezilen tüm insanlar, (hizmetçiler gibi) kendilerinden nefret etmelerinin kurbanı olmak istemiyorlarsa, ya da (Balkon'dakiler gibi) geleneksel görüşlerin avuntusuna düşmek istemiyorlarsa, dayanışma ve kendilerine güvenle özgürlüğe kavuşacaklardır. Genet, Cezayir'deki sömürgecilerin yaptıkları gibi, beyazların da zenciler arasında ikilik yarattıklarını, onları böldüklerini belirtir. Bu bölme, beyazların isteklerine uygun sonuçlar veren bir çeşit cinsel karşıtlık uyandırmak yoluyla gerçekleştirilmiştir. Zencilere, beyaz efendinin estetiği olarak «onun kadını» gösterilmiş ve bu öylesine reklâm edilmiştir ki, zencilerde bu malı elde etme isteği uyanmış, mala tecavüz de beyazların istediği biçimde cezalandırılan bir suç sayılmıştır. Oysa zenci kadın efendisinin orospusu olmaya mahkûmdur: «Her genelevin bir zencisi vardır.» diyen Beyaz Vali «Askerlerime her Cumartesi bunlardan birazını kırdırıyorum.» diye güler.

Beyazlar kendilerine bağlı olanların aşk ve cinselliklerini de yozlaştırır, zenci erkeklere beyaz kadınların güzel olduğu, kendi kadınlarının ise hakir görülmesi gerektiği düşüncesini zorla benimsetirler. Village, Virtue'ya itiraflarda bulunur: «Senden nefret ediyorum. Sana âşık olmaya başladığım ve sevdiğim kadının küçük görülmesine dayanamayacağım anda senden nefret etmeye başladım.» Zenci âşıklar kendilerini sarmalayan uğursuzluktan kurtulmak için her şeyden önce kadının bir estetik nesne olduğu ve güzelin beyaz demek olduğu yolundaki beyaz yutturmacasını altetmek zorundadırlar. Bu yalan sürdükçe Village, Virtue'yu sevemeyecektir. Charley'in fahişesi olan Virtue, bütün zenciler içinde «utancı en acı noktasına kadar tadan kişidir.» Oyunda karaların zaferini belirleyen, Charley'in kadını kabul etmesidir.

Genet, sömürgecilik anlayışının köklerini araştı-

rarak, zenci kadını benimseyememenin nasıl bütün bir ırkı kapsayan nefret haline geldiğini anlatıyor: «Irkımın yüce anası... Sen Afrika'sın, anıtsal bir gecesin sen ve senden nasıl nefret ediyorum.» diye boşalır Virtue. Afrika'nın ruhu olan, Beyaz Kraliçeye meydan okuyup alteden Kara Kraliçe Felicity gerçekten bu ırkın anasıdır: Bu ırkın geleceği kökenini kabul edebilmesine, zencilikle kendini özdeşleştirmesine, beyazlığın standartlarından kendini kurtaracak olan kara değerleri alternatif olarak seçmesine bağlıdır: Felicity'nin Afrika konusundaki sözlerinde bütün bir kıtanın gücü ve sihiri saklıdır:

Dahomey! Dahomey! Dünyanın dört bucağındaki zenciler, imdada yetişin! Gelin! İçime girin... Beni doldurun!... İstediğiniz yerime girin... ağzıma, gözlerime, burun deliklerime sızın... Başını arkaya atmış bir devanası gibi bekliyorum sizleri. İçime dolun, ey kitleler ve sadece bu gece için benim gücüm ve aklım olun... Altın ve çamura bulanmış kabileler, bedenimden yükselin, ayaklanın! Yağmur ve Yel kabileleri, ileri! Yüce İmparatorlukların Prensleri, çıplak ayaklı prensler, süslü atlarınızla içime girin! Orada mısın, çıkık göğüslü, uzun bacaklı Afrika, orada mısın? Ateşte dövülmüş demir Afrika, milyonlarca kral kölesi vermiş Afrika, sürgün Afrika, sürüklenen kıta orada mısın? Yavaş yavaş ortadan kayboluyorsun, geçmişe, masallara, sömürge müzelerine, bilginlerin kitaplarına gömülüyorsun giderek, ama bu akşam seni gizli bir şenliğe çağırıyorum.

Beyazlara göre kurulmuş bir dünya düzeninde, zencilerin azınlıkta kalması, beyaz temelindeki değer ölçülerine uymaması onları aşağı sınıftan kişiler olarak nitelendirmeye sürüklemiştir. Bu konuda en çok öfkelenen de zenci kadınlardır kuşkusuz: «Biz, zenci kadınlar, kin ve öfkemizden gayrı neyimiz var ki!» diye haykırmaktadırlar. Kendi renklerinden olan erkekler tarafından bile ezilen bu kadınlardan, örneğin Bobo ya da Snow'un öfkelerini denetim altına almak elbette kî zordur. Snow, Village'i suçlarken şöyle der: «Uzaklardan, Ubangi ya da Tanganika'dan büyük bir

sevgi koptu geldi buralara. Beyazların ayaklarını yalayarak ölmek için geldi bir büyük sevgi.» Zencilerin öfkesi en çok kadınlarda ortaya çıkmaktadır. Onlar ne Diouf gibi «sözcülük» elde edebilmek, ne de Village gibi beyaz tutkuların düşüne kapılmak adına satılmaz. Öfkelerini unutmazlar. Bu ırkçı-cinsel totemin kökeninde bir tek çıkış yolu vardır. Tören başkanı Archibald, oyuncularına seslenir: «Zenciler, beyazlar bize karşı davranışlarını değiştireceklerse eğer, bu bir hoşgörü biçiminde olmasın, bizden korktukları için değişsinler.» Zenciler giderek tören programında yer almayan eylemlere girişir ve gerçek bir öfkeye kapılırlar. Snow katafalkı süsleyen çiçekleri parçalayıp atar. Genet, **Paravanalar**'da olduğu gibi burada da ürkütücü devrimci tutkuyu kadınlarda belirlemiştir.

Çağdaş yazarlarımız içinde sadece Genet, kadınları ezilen bir grup ve devrimci bir güç olarak görmüş ve kendini onlarla özdeş kılmaya karar vermiştir. Genet'nin kendi geçmişi, istismar edilen, ezilen insanlar üzerindeki gözlemi onu hor görülenlerin, bağımlıların, aşağı durumdakilerin yanına itmiştir. Son oyunlarının her biri cinsel olayları politik durumlar içinde yorumlar. **Balkon**, cinsellik ve iktidar konusunu, **Karalar** cinsellik ve ırkçılık sorununu, **Paravanalar** ise cinsel hiyerarşi ile sömürgecilik mantığını işler. Lawrence, Miller ve Mailer kadını bir başbelâsı, bir can sıkıntısı olarak görürler ve kadının tamamen baskı altında olacağı bir düzene alkış tutarlar. Oysa Genet, kadını büyük güç halinde fışkırabileceği bir toplumsal ayaklanma potansiyeli ile bütünlemiştir. Gerçekten de **Paravanalar**'da, kadın devrimin ta kendisidir.

Oyunun başında, hiyerarşik bir düzendeki Arapları görürüz. Sömürgeci beyaz efendi. Arap erkeği yönetir. Buna karşılık erkek bütün hıncını kadınından alır. Kadın eğer şanslıysa, öfkesini gelininde patlatır. Sömürge nöbetçileri havada asılı duran meka-

nik bir kol gibi tarlaları gözlerken, Arap erkeği de evde olmadığı saatler boyunca duvara astığı pantolonu ile evdeki egemenliğini sürdürür.

Birinci sahnede oyunun karşıt-kahramanı Said, «komşu köyün ve çevredeki bütün köylerin en çirkin kadınıyla» evlenmek üzeredir, çünkü buna mecburdur. Sermaye ve evlilik değerleri çerçevesinde, Said'in yoksulluğu ile kadının çirkinliği birbirini dengeleyecektir. Kadının gerçekten çirkin olup olmadığı da anlaşılmaz. Çünkü gelin Leyla, bütün oyun boyunca hiçliğin, köleliğin bir simgesi olarak yüzünü siyah peçe ile örter. Said'in annesi, elinde düğün armağanlarının bulunduğu bir bavulla oğlunun peşi sıra dolanır. Erkeğin üstünlüğü fikrine saplanmış olan bu kadın, oğlunun herkesin içinde kendisine yardım edip bavulu taşıması halinde «erkekliğini yitireceği» inancındadır. Leyla, Said'in yazgısı olduğu kadar kurtuluşudur da. Onun çirkinliği Arap sömürgelerinin durumunu belirler. Gerçek bir kişi olmaktan çok bir alegori niteliğindeki Leyla, Arap dünyasının alçaltılışının bir simgesidir. Arap Said ondan nefret etmekle kendinden de nefret ediyor demektir. Çünkü Genet' nin sergilediği Müslümanlar gibi, kendi halklarının yarısını küçük gören hiçbir ulus kendisine saygı duyamaz.

Çirkin kadın üzerine kurulan halk taşlaması oyunun eksen olayı niteliğindedir. Said'in mutsuzluğu, onu önce geneleve sürükler. Buradaki parya durumunda bulunan fahişeler, düzmece Batılı tavırlarla onu oyalamaya çalışırlar. Ama bu hayaller evi de güçsüz kalır ve her iki cins için de sömürge koşullarını dile getirir:

Mustafa — Fransızlar, kendi orospularını yaptık diye sinirlendiler.

Warda — Başka bir şey yapmanıza izin verdiler mi? Vermediler, değil mi? Ya burada kimi yapıyorsunuz? Bizi.

Said'in karısında biçimlenen, kendi durumuna olan nefreti (karısını şansızlığı olarak, kendini belâdan belâya, hapishaneden hapishaneye ve sonunda korkunç bir yabancılaşmaya giden yolda ayrılmaksızın izleyen kötü bir koku olarak görür) giderek devrimin kıvılcımı olur. Said'in mutsuzluğu, politik bir dinamit potansiyeli halindedir.

Ancak, Said bu duygusundan hareketle devrimin «bayrağı» durumuna gelirse, onun itici gücü durumunda olan, kendisinden de aşağı statüdeki çirkin kadındır. Genet'nin kurgusunda bu yerli yerine oturmuş, devrimci politikada en alttakinin en çok bağırması gerektiği belirlenmiştir. Yabancı işgalinden yakınan Arap erkeği için kadın, sömürge direncini daha uzun süreli ve bütünleşmiş olarak temsil eder:

Ümmü: Binlerce yıldır biz kadınlar, sizin paçavranız olduk... Ama yüzyıldır sizler de paçavra oldunuz. Sizi paçavra gibi kullananların pabuçları sizlere sürtünmekten pırıl pırıl.

Ayaklanmanın ilk çığlığını atan, resmen katılmasına izin verilmediği bir müslüman toplantısında konuşan Hatice olur:

Başkan (Başında fes, sırtında Batı tarzı lâcivert elbise vardır. Kulise doğru bağırır): Ses çıkarmayın. Herkes efendi efendi otursun. Çocukları sokmayın buraya. Kadınları da.

Hatice: Kadınlar olmasa siz ne yapabilirsiniz? Kadınlar olmasa, üç sineği doyuracak kadar bir sıvı olup kalırsınız babanızın donunda.

Başkan: Hadi git buradan Hatice. Şimdi sırası değil.

Hatice (Öfkeyle): Hem de nasıl sırası! Bizi suçluyorlar, tehdit ediyorlar. Siz de bizim ses çıkarmamamızı istiyorsunuz. Boyun eğmemizi ve alçaktan almamızı. Hanım hanımcık davranmamızı ve itaat etmemizi. Tatlı dilli olmamızı. Şeker gibi tatlı ve tül gibi yumuşak olmamızı istiyorsunuz. Ve onların önünde eğilmemizi... Hayır, ben gitmeyeceğim! (Ayağını yere vurur). Burası benim köyüm. Burada on dört kez gebe bırakıldım ve on dört Arap doğurdum. Gitmeyeceğim.

Toprak sahibi Sir Harold'a ilk karşı koyan da Ha-

tice olur: «Sizin kuvvetiniz bizim nefretimizin yanında güçsüz kalır.» Hatice beyazlar tarafından vurularak öldürülür (ve oyun gerçeküstü bir biçimde olduğu için) hayali devrime önderlik eder.

Paravanalar'ın gerek Fransa'da gerekse Cezayir'de büyük yankı uyandırmasını doğal karşılamak gerekir. Jean-Louis Barrault'nun devletten ödenek alan tiyatrosunda oynanan **Paravanalar**, Philip Thody'nin belirttiği gibi Fransız ordusunu «yetersiz ve gizli eşcinsellerden kurulu» bir bünye olarak taşlamakta ve Cezayir'deki yüz otuz yılık Fransız egemenliğini «gülünç bir deneyim» olarak göstermektedir. **Paravanalar**, Cezayir'de de tutulmamıştır. Çünkü devrimi kendinden önceki düzene benzemekle ve kitleleri, Said'i ve kadınları eskisi kadar kötü durumda bırakmakla suçlar. Oyunun son sahnelerinde, şiirsel öfkeleriyle yücelmiş olan ve devrimi sürdüren kadınlarla, eski beyaz efendilerinin birer kopyası durumuna gelmiş olan üstünlüklerine inanan erkeklerin çatışması yer alır.

Fanon'un etkisinde (muhtemelen Sartre dolayısı ile) kalmış olan Genet, gerek erkekte gerekse kadında şiddeti hoşgören bir tutumdadır. Oyunun en ürkütücü ve etkileyici sahnesi, paravanalar üzerine gerillaların yaptıklarının resmedilişidir. Paravanalar peş peşe kan ve ölümle dolmaya başlayınca, ayaklanmanın ilk şehidi Hatice, nefretini ve insanların kurban edilmesi karşısındaki duygularını açığa vurur. Genet'nin bu şiddeti haklı gösteren tavrı, ezilenlerin öç alma duygusunda biçimlenmesidir. Aksi halde, şiddet, devrimlerin başarması gereken şeyleri tek başına başaramaz. Tersine Genet'nin de Balkon'da göstermiş olduğu gibi karşı devrimi besler. Toplumsal adalet açısından, devrimci suç, eski baskının yerini aldığı için kendi kendini yenen bir güç niteliğindedir.

Ama Genet'nin askeri cinayetler konusundaki görüşü bambaşkadır. Fransız lejyonerlerinin teğmeni, subayların enfes bir karikatürü, budala bir asker nar-

sisistidir («Herkes ötekinin aynası olsun»). Burada Mailer'ınkilere benzer bir bastırılmış eşcinsellik vardır. Bu eşcinsellik ancak şiddetle dışa vurulur: sevmek nefret etmekle, yaşamak ölmekle, savaşmak cinsellikle özdeşleşir. Bu manyağın emrindeki askerlere şöyle buyruk verdiğini görürüz:

Ailelerinize kanla lekelenmiş kol saatleri ve madalyalar gönderilsin istiyorum... Tabancam... Savaş... Ceplerinizde çıplak bebek ve bakirelerin resmi olsun istiyorum... Saçlarınızda briyantin, kıçınızın kıllarında kurdeleler olsun istiyorum... Gözleriniz kurşun gibi, çakı gibi delip geçsin. Ve düzsün istiyorum. Savaş bir kendinden geçmedir. Zaferle uyanmak! Çizmelerimi daha parlat Preston! Güneş altında savaşmak ve sevişmek istiyorum! Anladın mı?

Genelev, devrimci ve karşı devrimci oluşumun bir çeşit barometresi gibidir. Umutsuzluk dönemlerinde, ilk şehit kışkırtıcı Süleyman burada anılır. Ayaklanma başlayınca, genelevdeki kadınlar da cüzzamlı gibi görülmekten kurtulur ve ulusal dava adına köyün öteki kadınlarıyla birleşirler. Bir süre bedava çalışırlar. Bir ara dükkanı kapatmayı bile düşünürler. Ama devrim, yerini ulusal ataerkil düzene bırakıp, kendi askerleri köye yürümeye başlayınca, fahişeler de tekrar eski yerlerine dönmek zorunda kalırlar. İçlerinden biri, köydeki bir kadın tarafından öldürülür, ötekiler de kendilerine ayrılmış kampların sınırına çekilirler. Ücretlerdeki enflasyonist etki ve kendilerini kullanan erkeklere olan nefretleri ile başbaşa kalırlar.

Hatice ve Ümmü, halk öfkesinin kişileşmiş, somut temsilcileridir. Yeni Arap ordusu, eski Fransız lejyonerlerinden farksız, aynı baskıcı, ezici tavır içinde bir başka egemen grup durumundadır. Ve devletin beslediği subaylar ve askerler olarak, Mettray'daki bireysel suçlulardan çok daha tehlikeli ve korkunçturlar. Devrimin ruhu haline gelen kadınlardan Hatice ve Said'in anası (geleneksel tavrından öylesine sıyrılmıştır ki, bir erkeğe el kaldırabilir duruma gelmiş ve bir Fran-

sız askerini boğmuştur), politikanın dışına atılabilecek kadar unutulmuş, etkilerini yitirmiş birer hayalet durumundadırlar. Sadece Ümmü kalmıştır geriye. Onun için de tek yol Said'i yaşatmaktır. Said sömürge sisteminin bir ürünüdür, bir yaşam biçimidir; bu yüzden de devrimden sonra unutulmaması, akıldan çıkarılmaması gerekir. Geçmişin utancı unutulacak olursa Cezayirlilerin amacı yitecektir. Bu nedenle Said sanatta yaşatılmalı, Ümmü'nün dediği gibi «şarkı olmalıdır.»

Yeni milislerden bir askerle karşılaşan Ümmü, onları yeni efendiler olarak niteler: «Seni gidi kokmuş köpek seni... Git de ötekilerle birleş, onların güzelliğine kan... Belki gitmişsindir bile. Onlarla birleşmek, onları kopya etmek keyif veriyor size. Onlara benzemek, onlar olmak demektir.» Beklenen olmuş, Ümmü kendi oğullarının «üniformalar, disiplin, yürüyüş ve silâh çağına... yürüme ve ölme çağına geldiklerini» görmüştür.

Yeni diktanın askerleri «savaşın etkinliğinden» dem vururlarken Ümmü'nün birikimi bunu «yokolmanın estetiği» biçiminde yorumlar. Kimse kışkırtıcılıkta onun kadar başarılı değildir. Militarist bir tutumla söyledikleri, çarpıcıdır: «Bizim askerimiz, delikanlılarımız, hiçbir zaman uygulanmaması gereken doğrular vardır, bu doğrular şarkılarda yaşamalıdır. Gidin, düşmanın karşısında can verin. Sizin ölümünüz benim sözlerim kadar gerçek olmayacak. Sizler ve sizin gibi olanlar, bir Said'e muhtaç olduğumuzu kanıtlıyorsunuz» Ümmü'nün Said'de aradığı, kahramanlıktan daha önce insanlığın geldiğini kanıtlamaktır.

Said sonuna kadar bağımsız kalır ve iki kampa da girmez: «Askerlere, kocakarıya, hepinize söylüyorum, hepinize bok diyorum.» Leyla gibi Said de, Genet'nin sahnenin üstünde kurduğu kâğıt paravanalardan cennete ulaşamaz. Ama ulusal havaya katışır, yeniden bütünlenmemiş insan olarak kalır. Askerî hükümet onu öldürürken bile geçmişi anımsar. Ümmü'-

nün «çöp yığınına ilişmeyin. Bizi harekete getiren odur» sözlerini düşünür.

Said ve Leyla birer anı ve efsane haline gelirken, Ümmü ya da bir başka kadın peygamber kitleleri kışkırtmaya, ayaklandırmaya devam edecektir. Bir halk figürü olan bu kadınlardan, diledikleri gibi «tekmelemeleri» beklenmez, onlardan beklenen «bunu gömmek, ona bağırmak, yüz yaşıma dek yaşayacağım» diye haykırmaktır. Kadınların simgesi durumundaki Ümmü, kibirin, boş gururun, özgürlüğünü ve insanlığını boğduğunu görecek kadar yaşamıştır. Bir yıldır «paçavra» olageldiği için, bol zamanı, sabrı ve deneyimi vardır. O, ölümsüz bir direnç ve yeni bir ruh olduğu için, hâlâ umut vardır. Ve Said ile Ümmü'yü özgür kılan devrim, sadece sonuncu değil, ilk devrim olacaktır.

SONSÖZ

Genet'nin cinsel politikayı eşcinsel açıdan çözümlemesi, sadece cinsel rolün içeriğinin ne denli keyfi olduğunu göstermesi bakımından değil, Mailer'in karşı devrimci tavrının son direnmesini ortaya koyduğu eşcinsel tabuyu yıkması yönünden de anlamlı olduğu için örnek olarak seçilmiştir. Son birkaç yıldır, Lawrence'in feminist harekete karşı çıkmasıyla başlayan ve Miller'in sert tepkileriyle süren reaksiyoner cinsel ahlâk görüşünün devrini doldurduğunu kanıtlayan olaylar vardır.

Başta gençliğin, erkeklerin geleneksel tutkusu savaş ve erkeklik fikrine başkaldırmaları olmak üzere, başka ilerici güçler de kendilerini göstermiştir. Hiç kuşkusuz en etkin güçlerden biri yeni feminist harekettir. Bu hareketin gelişme nedenlerini açıklamak zordur. Medeni haklar isteği bunda büyük rol oynamıştır. Çünkü ikinci kuşak feministlere de, kendilerinden öncekilerde olduğu gibi zenci protestoları öncülük etmiştir. Yeni Sol' un cinsellikçi karakteri içindeki kadının yeri de önemli etken olmuştur. Cinsel devrimin gerektireceği büyük toplumsal değişim, bilincin değişmesini, siyasal ve kültürel kurumların temelindeki toplumsal ve ruhbilimsel gerçeklerin ortaya konmasını zorunlu kılar. Demek oluyor ki, konumuz bir kültür devrimidir. Bu devrim, devrim sözünün içerdiği siyasal ve ekonomik yeniden örgütlenmenin de gerektireceği gibi, bunun ötesinde değişimleri de getirmek zorundadır. Bu noktada en büyük değişimler insanın yetiştirilmesi, yeni eğitim sistemi olacak ve bunlar, silâhlı çatışmayla elde edilecek şeylerin yerini alacaktır. Sayı çokluğuna, sevgi ile bağlanmaya ve yaratıcı zekâya sahip olmanın, şiddet taktikleri gibi kendi kendini yıpratıcı yolları gereksiz kılacağına inanmamız için çok neden vardır. Bunun için

de uzun bir evrim süreci gerekmez. Modern ulaşım ve iletişim araçlarının geliştiği çağımızda, örneğin öğrenciler gibi gruplar, pek çok ülkede bir iki yılda örgütlenebilmektedirler.

Dünyanın her yanında gelişen kitle eylemlerine bakınca, insan bilincinin değişimlere olanak getirecek ölçüde geliştiği umuduna kapılıyoruz. Amerika'da kadın hareketinin, zenci ve öğrenci hareketleriyle birleşmesi ve köktenci bir koalisyona gidilmesi beklenilebilir. Kadınların şu anda çok önemli bir yerde olmaları, ulusal havayı sarsacak bir noktaya gelmiş bulunmaları, ilerlemekle siyasal baskı arasında, anlamlı değişimlere yönelik bir yerde olmaları da olasıdır. Kadınlar, toplumumuzun en büyük yabancılaşmış öğesi olarak ve sayıları, tutkuları, ezilmişliklerinin uzunluğu yüzünden en büyük devrimci temel olarak, tarihte bugüne dek eşi görülmemiş biçimde toplumsal devrimin liderliğini yüklenebilirler. Zenciler, gençlik, kadınlar, yoksullar gibi yönetilmiş gruplar koalisyonunun isteyeceği temel değer değişimleri, sadece cinsel devrimin tanınmasını değil, cinsel ya da başka alanlardaki rütbeleme ve rol özgürlüğünün de gerçekleşmesini gerektirecektir. Çünkü yaşamın niteliğini gerçekten değiştirmek, kişiliği değiştirmek demektir. Bu da ırk kastlarını ve ekonomik sınıfları kaldırmanın yanı sıra, insanlığı cinsel-toplumsal kategorilerden ve cinsel kalıplara uymak zorunluluğundan kurtarmadan başarılamaz.

Cinsel devrimin ikinci dalgası, insanlığın yarısını çağlardan beri süregelen bağımlılığından kurtarmak amacına erişebilecek ve bu süreç içinde hepimizi biraz daha insanlığa yaklaştırabilecektir. Hatta belki de cinselliği politikanın katı gerçeklerinden koparabileceğiz. Ama bütün bunlar, içinde yaşadığımız çölden yeni bir dünya yaratıncaya dek gerçekleşmeyecek.

DİZİN

Abraham, Karl, 296.
Abrahamsen, David, 272.
Adams, Mildred, 133.
Aiskhylos, 186, 187, 189.

Bachofen, 181, 183-186, 190, 197
Bacon, Margaret K., 351, 352.
Barringer, Herbert, 352.
Beauvoir, Simone de, 388.
Bebel, August, 179.
Blackwell, Henry, 117, 133.
Blake, William, 29.
Boccaccio, 81, 454.
Bonaparte, Marie, 289, 327, 328, 369, 490.
Brandeis, Louis, 146.
Brim, Orwilli G., 351, 359, 361-363.
Bronte, Charlotte, 212, 229-232, 237, 239-242.
Bronte, Emily, 245.
Burroughs, William, 82.

Carlyle, Thomas, 154.
Crawley, Ernest, 86.

Çernişevski, N.G., 179.

De Mott, Benjamin, 491.
Deutsch, Helene, 295, 327, 329.
Dickens, Charles, 149, 207, 397, 482.
Dostoyevski, F., 30, 447, 453.
Dreiser, Theodore, 31.
Durrell, Lawrence, 438.

Eliot, George, 228.
Eliot, T.S., 47, 287.
Engels, Friedrich, 119, 149, 172, 179, 183-185, 190, 191, 194-207, 242, 284.
Erikson, Erik, 334-347, 358.

Fanon, F., 512.
Faulkner, William, 31, 251, 429, 468, 482.
Fischer, Louis, 278.
Flexner, Eleanor, 133, 136.
Folsom, Joseph, K., 61, 259, 271.
Freud, Sigmund, 158, 276, 288-328, 337, 338, 358, 369-371, 373, 381, 385, 433, 469, 475.
Friedan, Betty, 287.

Gage, Mathilda, 116.
Garnett, Edward, 377.
Garrison, William Lloyd, 133.
Geiger, H. Kent, 274, 277.
Genet, Jean, 33-43, 88, 253, 367, 430, 482, 484-516.
Goebbels, Josef, 268.
Goode, William, 60, 83, 70.
Guevara, Che, 463.

Hardy, Thomas, 82, 212-219, 223, 242, 385.
Hesiod, 91, 92, 93.
Hitler, Adolf, 261, 262, 266.
Horney, Karen, 327, 394.

İbsen, Henrik J., 207, 212, 254.
İonesco, 387.

Johnson (virginia) ve Masters (W.H.), 192, 193, 311, 312.
Jones, Ernest, 295.
Joyce, James, 429, 439.

Kagin, Jerome, 56.
Keats, John, 82, 243.
Kirckpatrick, Clifford, 271.
Kraditor, Aileen, 139, 257.

Lange, Helene, 260.

Lawrence, D.H., 66, 70, 288, 333, 366-437, 440, 441, 446, 449, 456, 471, 490, 509.
Lenin, V.İ., 273, 275.
London, Jack, 68.
Lorenz, Konrad, 58, 333.

McLennon, John, 62.
Mailer, Norman, 21, 27, 28, 30, 37, 68, 89, 210, 459-484, 485, 486, 509, 513.
Maine, Sir Henry, 62, 181.
Makarenko, Anton S., 281, 283
Malinowski, Bronislaw, 64.
Mansfield, Katherine, 404.
Marcuse, Herbert, 258.
Marx, Karl, 199, 203, 330, 419.
Masters (W.H.) ve Johnson (Virginia), 192, 193, 311, 312.
Meredith, George, 207, 212, 219-227, 242, 384.
Mill, John S., 109, 113, 130, 135. 147-179, 197, 199, 207, 220, 228, 239, 242, 285, 330, 352.
Miller, Henry, 19, 20, 37, 82, 367, 438-458, 470, 471, 509.
Mills, C. Wrigt, 352.
Money, John, 55, 56.
Murry, John Middleton, 404.
Morgan, Louis H., 181, 184, 197.

Nabokov, Vladimir, 485.

Rainwater, Lee, 195, 370, 491.
Reich, Wilhelm, 258, 261, 267, 270, 275, 320, 469, 470.
Riesman, David, 68, 87.
Roheim, Géza, 89, 96.
Rousseau, Jean-Jacques, 126, 160.
Ruskin, John, 147-179, 226, 239, 266, 346, 353, 358.
Russell, Bertrand, 258.

Sartre, Jean-Paul, 33-35, 187, 487, 488, 490.
Schlesinger, Rudolph, 273.
Schmidt, Vera, 281.
Shapiro, Karl, 438, 450.
Shaw, G.B., 207, 212, 255.
Sherfey, Mary Jane, 56.
Sinclair, Andrew, 133.
Stalin, Joseph, 283.
Stoller, Robert J., 54, 55.
Stone, Lucy, 117, 133.
Swinburne, Algernon Charles, 149, 210, 215, 247-250, 253.

Taylor, Harriet, 135, 361.
Tennyson, Alfred Lord, 129, 130, 131, 149, 177, 210, 243-250.
Thompson, Clara, 327.
Tiger, Lionel, 58, 87, 88, 334.
Timasheff, Nicholas, 285.
Troçki, Leon, 275, 276, 278.

Weber, Max, 46.
Wilde, Oscar, 149, 211, 212, 247, 249-255.
Williams, Tennesse, 68, 491.
Wilson, Edmund, 248.
Winch, Robert, 352.
Woolf, Virginia, 212, 228.
Wright, Richard, 31, 242.

Zetkin, Klara, 275.

PAYEL YAYINEVİ — Cağaloğlu Yokuşu
Evren Han Kat 3, No: 51
Cağaloğlu - İstanbul

P.K. 889 - Sirkeci/İstanbul

Tel. : 528 44 09 — 511 82 33

KATE MILLETT

«Amerika'da en çok övülen en çok lânetlenen ve hakkında en fazla konuşulan kitap.»

(New York Times)

«Minnesota ve Oxford üniversitelerini en yüksek derecelerle bitirmiş olan Kate Millett, erkeklerin üstünlüğü görüşünü, binlerce yıldır ataerkil düzenbazlıkla sürdürülen boş bir efsane olarak yorumlamaktadır.»

(Time)

«Kate Millett, kadın ve erkeğin karşı karşıya geldiği her alanda; eğitimde, çalışma hayatında, ailede, toplumda, dinde ve cinsellikte, cinsel politikanın nasıl işlediğini anlatıyor.»

(New York Times)

«Millett, ataerkilliğin savunucusu Dr. Freud'a karşı çıkmak konusunda Simone de Beauvoir ve Betty Friedon'la birleşiyor.»

(Time)

«Bu kitapta, ataerkil egemenliğin kültüre, tarihe ve edebiyata nasıl sindirildiğini, D. H. Lawrence'dan, Henry Miller'e, Norman Mailer'a ve Jean Genet'ye kadar örnekleriyle göreceksiniz.»

(New Y

2. baskı

KDV DAHİL